KÉT ÉV KELETÁZSIÁBAN

Dr. Bozóky Dezső

CHINA ÉS KOREA

KÉT ÉV KELETÁZSIÁBAN.

*

ELSŐ KÖTET.

Orsz. Pedagógiai Könyvtár

KÖNYVTÁR

KÉT ÉV KELETÁZSIÁBAN.

ÚTIRAJZOK.

Irta

Dr BOZÓKY DEZSŐ

cs. és kir. sorhajóorvos.

ELSŐ KÖTET:

CHINA és KOREA.

258 képppel.

ORSZ. PAEDAGOGIAI KÖNYVTÁR

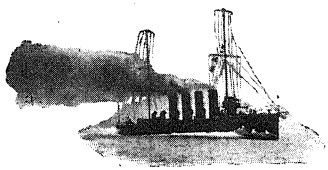

SZERZŐ SAJÁTJA. MINDEN JOG FENTARTVA.

1911

31.202.
I-g 529. (1)
123375

Nyomatott Sonnenfeld Adolf grafikai műintézetében Nagyváradon, a nezsideri :: papirgyár papirosán, :: Englert és Becker cég festékével. A dúcokat (kliséket) id. Weinwurm Antal fővárosi műintézete készítette. Kötését a Lévai Márton-féle részvénytársaság végezte.

ELŐSZÓ.

Mint cs. és kir. sorhajóorvos szerencsés voltam teljes huszonhat hónapot a keletázsiai tengereken tölteni. Az akkoriban uralkodó békés állapotok minden tekintetben szabad mozgást engedtek keletázsiai állomáshajónknak, minek folytán nemcsak hogy sokat láttunk a beutazott exotikus országokból s városokból, de még arra is maradt időnk, hogy behatóbban tanulmányozhattuk az érdekes ázsiai országok még érdekesebb lakóit. A vitorláshajók korszakában a missziós hajó, vagyis kiküldetésben levő hajó, sok időt veszített a tengeren töltött hosszadalmas utazásokkal s csak ritkán és rövid időre érinthetett egy-egy kikötőt. Manapság, a gőzhajók korszakában, megfordítva áll a dolog. A géppel hajtott hajó egyenletes sebességgel halad ugy a szél ellen, mint a széllel s mindig a lehető legrövidebb úton igyekszik egyik kikötőből a másikba eljutni, néhány nap alatt téve meg a leghosszabb tengeri útat is, melynek megtevésére a szelek szeszélyétől függő vitorláshajónak talán hetekre, sőt hónapokra volt szüksége. Érthető tehát, hogy a jelenlegi missziós hajóknál a kikötőben töltött napok száma tetemesen felülmulja a tengeren töltött napok számát.

Hadihajón beutazni a nagy világot, előkelő s úri dolog. A kiváltságos állás, melyet a hadihajók tisztikara az egész világon élvez, sok ajtót nyit meg előttünk, melyeken még a milliók fölött rendelkező turisták is hiába kopogtatnak, mivel még az ő mindenható aranyaik előtt sem nyilnak meg azok. Hány olyan helyen jártam s hány olyan körben for-

dultam meg e két esztendő alatt, ahová mint egyszerű utas sohasem jutottam volna el!

Régebbi utazásaimon tapasztaltam, hogy az úti benyomások, legyenek bár még oly élénkek s érdekesek, igen hamar elmosódnak emlékezetünkből. Hát még egy ilyen keletázsiai utazáson, hol gyors egymásutánban s tömegesen hatnak reánk az érdekesnél érdekesebb uj benyomások! Itt különösen nagy a veszély, hogy már rövid idő alatt is sokat veszítenek azok eredeti színpompájukból s élénkségükből, mivel az ujabbak csakhamar kiszorítják a régieket emlékezetünkből. Hogy ez be ne következzék, utazásunk egész ideje alatt naplót vezettem, melybe nap mint nap, azon melegében jegyeztem föl a látottakat s az érdekesebb benyomásokat. Mikor pedig véget ért a szép utazás s ujra honi földet tapostak lábaim, hála szüleim figyelmének, egy tekintélyes kötegben kaptam otthon kézhez második, talán még érdekesebb naplómat, a két év alatt a családomnak hazaírogatott leveleimet. Valóságos kincsesbánya volt az könyvem megírásához.

Naplójegyzeteimben s leveleimben lapozgatva, érlelődött meg bennem a gondolat, hogy eleget tegyek barátaim s ismerőseim sokszor nyilvánított óhajának s egy könyvvel, mely összefüggő útleirásban tartalmazza keletázsiai élményeimet s ugyanott nyert benyomásaimat, lépjek a magyar olvasóközönség elé, a száraz leirásokat a nagyobbára saját készítésű fényképfölvételeimmel kiszinezve. Elhatározásomban döntő szerepet játszott a rokonszenves fogadtatás, melyben a művelt magyar közönség a Budapesti Hirlap s főkép a Pesti Hirlap hasábjain megjelent útirajzaimat részesitette. Kedves kötelességet teljesitek, midőn az említett két lapnak e helyen hálás köszönetet mondok.

Első irodalmi szárnypróbálgatásom ez a könyv s távol áll tőlem, hogy irodalmi babérokra pályáznék vele. Az irás nem kenyerem. Teljes tudatában vagyok nyelvezetem fogyatékosságának s őszintén sajnálom, hogy nem rendelkezem olyan ragyogó tollal, mint néhányan ismert magyar utazóink

közül. Könyvem nem akar útmutató lenni az Ázsiát beutazni szándékozó turisták számára, valamint hogy nem is akarok benne egy száraz statisztikai adatoktól hemzsegő lexikont adni az olvasó kezébe. Tisztán az én személyes benyomásaimat tartalmazzák a könyv lapjai s keresetlen szavakban iparkodtam rajtuk hűen beszámolni arról, hogy milyennek láttam én Chinát, Koreát és Japánt. A könyvnek nem csekély fáradságba kerülő összeállítása nekem nagy élvezetet szerzett, hiszen munka közben még egyszer átéltem az egész utazást s annak minden fázisát. Fáradságom legszebb jutalma az lenne, ha néhány élvezetes órát tudnék szerezni könyvem olvasóinak; ha pedig sikerülne könyvemmel egyúttal fölkelteni a magyar közönségnek, első sorban pedig a magyar ifjúságnak érdeklődését is egy a magyar ifjak által, sajnos, annyira elhanyagolt úri pálya, a haditengerészeti pálya iránt, ugy igazi megelégedéssel teszem le a tollat, mert nem fáradtam hiába.

Abban a reményben bocsátom útjára könyvemet, hogy talán minden tökéletlensége s fogyatkozásai dacára is hézagot fog pótolni az eredeti magyar útleírások között s hogy talán mégis sikerült benne néhány uj dolgot is elmondanom. Szerényen kérek helyet az útleírások iránt mindig nagy érdeklődést tanusító magyar közönség könyvespolcain az én könyvem számára.

Póla, 1911 március hóban.

Dr Bozóky Dezső,
cs. és kir. sorhajóorvos.

TARTALOM.

	Oldal
Az indulás	1
Port-Said és a szuezi csatorna	11
A Verestengeren	22
Áden	29
Ceylon szigetén	46
Ceylon paradicsomában	73
Singapore	91
Hongkong	112
A chinai ujesztendő	137
China legnagyobb városában	146
A chinai milliomos lakodalma	182
Macao	200
A Gyöngyfolyón fölfelé	210
Fucsau és kikötője Pagoda	229
Egy keletázsiai köztársaság	258
Sangháj éjjel	278
A chinai Velence	289
Csifu és a Pecsili öböl	305
Peking	328
Séta Peking falain	350
Tiencin	363
Tsingtau	378
Tsinanfu	397
Amoyban	423
Vladivosztokban	460
Csemulpo	480
Korea fővárosában	499
Fuzán	520

KÉPEK JEGYZÉKE.

	Oldal
A pólai aréna	3
A „Szigetvár“ cirkáló	5
Hadiflottánk gyakorlaton	10
Lesseps Ferdinánd szobra	11
A szuezi csatorna-társaság palotája	12
Port-Said	15
A szuezi csatornában	18
Őrház a csatorna mentén	20
Steamer-Point	30
Arab anya	31
A Main-Street Steamer-Pointban	34
Sziklába vágott út erődítményekkel	37
Az ádeni ciszternák	39
Áden	43
Utca Colombóban	46
A colombói hullámtörő monszunkor	48
Colombó főutcája	50
Szingaléz leány	51
Colombói „bum-boot“	52
A kígyóbűvölők	54
Csatorna Colombóban	57
„Gall face“ szálloda	58
Colombói teherkocsi	59
Zebufogat a főposta előtt	60
Szingaléz leány	61
Hindutemplom Colombóban	62
Tamil leányok rendes viselete	63
Banyán-fa	65
Banyánfa alkotta kapu	67
A Kelani-folyón	69

	Oldal
Kókuszpálmás part Mount-Laviniánál	70
Vihar közeledik	71
A szent fog templománál	73
A peradeniyai botanikuskert bejárata	77
Óriási bambuszok a botanikus kertben	79
Tamil leány	82
A szent tó Kandy-ben	83
A szent fog temploma Kandy-ben	85
A hol a szent fogat őrzik	86
Kilátás a szent tóra	87
A szent fog körmenete Kandy-ben	88
Singapore: Cavendis híd	95
Chinai borbélyüzlet Singaporében	99
Gazdag chinai háza Singaporében	101
Chinai iskola Singaporében	104
A régi legénység búcsuja a hajótól	111
Chinai dzsunkák	112
Hongkong	113
Hongkong és Kaulun között	114
Hongkongi szálloda	115
A Queens Road Hongkongban	117
Egy hongkongi bank palotája	119
Temető a „Boldogság völgyében“	120
Utcai élet Hongkongban	121
A hongkongi bankok	123
Hongkongi kereskedők ebéd utáni sziesztája	124
Hongkongi mosónők	125

	Oldal
Teherhordó asszonyok Hongkongban	126
Vándorol a tégla a Peak-re	127
A hongkongi virágpiac	128
Sodronykötél-pálya a Peak-re	129
Sárkány-menet Hongkongban	131
Az evőpálcikák tartása	134
A kis chinai ebédje	135
Lampionkészitők	138
Ujesztendei díszben	141
A Gyöngyfolyó Kanton alatt	148
Kanton: Samin szigetén	149
A kanálist elzáró számpánok	151
Egy széles utca Kantonban	152
Az „Ötszáz Istenség“ templomában	155
Az „Ötszáz Istenség“ templomában	156
Sárkányünnep a Gyöngyfolyón	157
Chinai számológép	160
A koporsókészitőnél	162
A kantoni vízióra	163
A virágpagoda Kantonban	164
Szoba a halottak városában	165
Papir-leányok a koporsó előtt	166
A Cseng-család őseinek temploma	167
A főoltár az ősitáblákkal	168
Kantoni zálogház	169
A kivégzési téren Kantonban	171
A kantoni főhóhér	173
Kivégzés felfüggesztés által	174
Halálraitéltek a fogház udvarán	175
A kalodában	176
A-Kam, a számpános leányom	177
Nem is látni a vizet a sok számpántól	178
A csatorna Samin mellett	181
Szerzőnek chinai kis névjegye	184
Chinai vőlegény és menyasszony	186
A lakodalmas ház egyik szalonja	195
Chinai zenekar	197
Macao	201
A San-Paolo dóm romjai	202
Camoëns szobra	203
Köralaku kapu a chinai kertben	204
A Fan-tan játéknál	206
A Gyöngyfolyón	210
Mandarin dzsunka	214
A West-River szűkülete	217
A Márvány hegyeknél	218
A Márvány-hegyek	219
A Márvány-hegy templomaihoz	220
A szent barlang bejárata	221
A nagy vizesésnél	224
Folyamrendőrségi dzsunka hajónk mellett	227
A hongkongi cirmosunk őrségen az ágyún	229
Ház-csónakok a Min-folyón	233
Fucsaui számpánok hajónk alatt	235
Öreg chinai halász	236
Chinai palankin	240
A „10,000“ életkor hídja	244
A fagallérban	249
Kormorán-halász	252
A fucsaui nők viselete	253
Áldozati kemence	255
Sanghái vitorlás	257
A francia városrész Sanghájban	259
A „Bund“ Sanghájban	261
A Nanking-Roadon	263
Hatan egy targoncán	264
Mire jó az apa copfja	265
Utca Sanghájban	266
Hindu rendőrök Sanghájban	267
Nagy templom a régi chinai városban	269
Egy sanghái mandarin családja körében	270
Sanghái egyfogatú. A ház tipikus gyógyszertár	272
Az „arany liliom“ a valóságban	273
Emancipált chinai hölgyek	274
Teaház a régi chinai városban	276

	Oldal
Teaház a Nanking-Road-on	279
Sanghâji szépség	282
A chinai vízipipa	283
Sanghâji teaházi énekesnő	284
Ópiumszívók	285
Szampánok Sanghâjban	290
Háztetős chinai sírok	293
Részlet Szucsauból	295
A szucsaui tigrispagoda	297
Ívelt híd Szucsauban	299
China legnagyobb pagodája	300
Kivégzés megfojtás által	301
A kivégzési téren	302
A csifui kikötőben	305
Madarával sétáló chinai	309
Selyem és csipkeárusok hajónkon	311
Chinai katholikus leányok	312
Chinai játékkártyák	314
Csifui hordszék	315
Csifui szeméthalász	317
Wei-Hei-Wei	319
Tengerésztemetés Wei-Hei-Weiben	321
A pekingi taligán	323
San-Hai-Kwan-ban	324
San-Hai-Kwan falain	325
A pekingi pályaudvar	328
A Hata-Men kapu Pekingben	331
A Csien-men kapu Pekingben	334
Kilátás a Csien-men kapuról a chinai városba	335
A chinai város főutcáján	337
Az ég temploma	338
A chinai város főutcája	339
Mandzsu nők Pekingben	342
A tatárvárosban	345
A dalai-láma síremléke	346
A vizsgacsarnok romjai	350
A pekingi városfalak	352
A széndomb a tiltott városban	356
A harangtorony a tatárvárosban	357
Ming-síremlék a tiltott város közepén	358
Chinai nő gyermekével	363
Koporsók a földeken	364
Chinai temetési palankin	367
Astor-house szálloda	370
Chinai színészek	374
Északchinai nők	376
Északchinai dzsunka	378
A tsingtaui kormányzó palotája	382
Tsingtau villanegyedében	383
Chinai kulik	385
Tapatau főutcája	386
Tapatau piacán	387
Chinai bálványok	391
Ezüst cipő alakban	392
Megérkezés Tsinanfu-ba	397
Síremlék a szántóföldön	400
Egy özvegy dicsőítésére emelt kapu	401
Chinai őrség a santungi vonalon	402
Tsinanfu régi kapuja	404
Tsinanfu főutcáján	405
Tsinanfu főutcája	408
Az „Ötforrás“ temploma	410
Taminhói kéjcsónakok	412
Taminhói teaházak	414
Az „Ezer-Buddha-templomok“-nál	416
Bálványok az „Ezer-Buddha-templom“-ban	418
Sziklába faragott bálványok	419
A Hoangho partjain	420
A teaház erkélyén	422
Amoy: Kulangszu szigete	425
A sikamlós lejtőn a szampánoknál	428
Amoy látképe	430
Chinai temető Amoyban	431
A mozgó szikla Amoyban	433
Amoy sziklatemplomai	435
A sziklatemplom bejárata	437
Szegény chinai temetése	441
A legidősebb fiú a főgyászoló	442

	Oldal
Tipikus sír Amoyban	443
A koporsó a sírban	444
Buddhapapok a temetésnél	446
A mandarin rangját mutató kalapgomb	447
A fehérbe és zsákvászonba öltözött gyászolók	448
Víg társaság	453
A „Ferenc József tisztikara	455
Diadalkapu a kikötőben	460
Vladivosztok felé	464
Vladivosztok kikötője	466
Vladivosztok: A Szvetlanszkaján	469
Jégtörők csinálnak útat a kikötőbe	472
A Newelskoj-emlék	473
Tszusimánál minden csendes	478
Teherhordó bika	480
A vízbe nyúló famóló	482
Csemulpó főutcáján	483
Koreai női viselet	485
A koreai nők utcai viselete	486
Koreai gyermekek	487
Koreai énekesnő	489
Itó herceg Csemulpóban	490
Koreai nő gyermekével	492
Mosó koreai asszonyok	493
Megérkezés Szöulba	499
Szöuli városkapu	501
Szöul legforgalmasabb utcáján	503
A szöuli villamoson	505
A várost átszelő széles utca	506
A régi császári palota bejárata	507
A kihallgatási palota	508
Ahol a császárnét elégették	509
Lótuszos-tó a császári palotában	510
A márvány-pagoda Szöulban	511
A sárga-templom Szöulban	514
A koreai városrészben	515
Koreai palankin	516
A szöuli bazárban	517
Koreai „gisaing“-ok	518
Koreai férfi	520
Pacienseim Port-Hamilton-ban	524
Fuzán egy része	525
A fuzáni kikötőben	528
Utcai piac Fuzánban	529
Házak a város szélén	530
A tengerifürdőben	531
Nagykalapos nő	532

CHINA ÉS KOREA.

AZ INDULÁS.

Remek március elsejére virradtunk a pólai kikötőben. Kellemes tavaszi meleget árasztva ragyogott le a nap a felhőtlen kék égről; kint a parton vakító fehérségben tündöklött Póla legszebb s legimpozánsabb épülete, a régi római aréna hatalmas arányú, árkádos kőfalaival. A zöld hegyek övezte kikötő csendes vizén teljes mozdulatlanságban pihentek büszke hadihajóink, a hatalmas páncél-kolosszusok; csupán az öblös kéményekből magasra fölszálló fekete füst árulta el, hogy emberek is vannak rajtuk. A „Szigetvár" cirkáló néhány nap előtt felsőbb parancsra kivált a gyakorlati hajóraj hajói közül és külön feküdt egy bóján kikötve. A karcsú cirkálóra fontos küldetés várt, amennyiben parancsnoka utasitást kapott, hogy harminc nap mulva okvetlenül Singaporében kell lennie, hol találkozni fog a Chinából lejövő keletázsiai állomáshajónkkal, a csaknem mégegyszer akkora „I. Ferenc József" cirkálóval. Singaporében azután kölcsönösen felváltja egymást a két hajó tisztikara s legénysége. A „Ferenc József" onnét visszamegy a chinai vizekre, míg a „Szigetvár" azonnal hazafelé indúl.

A „Szigetvár"-on már napok óta nagy mozgalom volt észlelhető. Kora reggeltől, késő estig temérdek ládát, hordókat, ágyulövegeket, hadifölszereléseket, kétszersültet, bakkancsot, ruhát és Isten tudja mi mindent hordtak a gőzbárkák, csónakok s a széles tutajok a hajóra. A szenes-kamrák is színig voltak már jófajta angol kőszénnel. Az elegáns, karcsú „Szigetvár" olyan mélyen merült már a vizbe, hogy a lebocsátott hajólépcsők alsó fokai a viz alatt voltak, holott még egyre érkeztek újabb szállítmányok, melyek láttára a hajó első tisztje aggodalmasan nézegette a felső lépcsőfokról a hajónak mind

mélyebbre merülő oldalait. Magam is a szerencsések közé tartoztam, kik ládákkal és kosarakkal megrakott csónakon igyekeztek néhány nap előtt a „Szigetvár"-ra, hogy teljes két esztendőre búcsut véve Európától, a keletázsiai vizeken teljesítsek szolgálatot.

A fedélzeten alig lehetett már mozogni az ott fölhalmozott hordók és ládák között, melyek már nem fértek el a hajó raktáraiban. De hát nem is csoda, mikor két évre való lövedéket, ruhát, kétszersültet és legalább is a legközelebbi hónapokra való bort kellett az aránylag kis hajón magunkkal vinnünk, melyen még közel 400 főnyi legénység s valami 25 főből álló tisztikar részére is kellett helynek maradnia. Lent az úgynevezett batteriában, hová a tiszti kabinok is nyilnak, csak erősen meggörnyedve, mint a bányászok szoktak a földalatti tárnákban járni, lehetett az erős gerendákkal kipeckelt és vastag kötelekkel összekötözött ládahegyek között átbujkálni. Szárazföldi embernek fogalma sincs róla, hogy milyen gondosan kell minden mozgatható tárgyat rögzíteni a hajón, hogy valósággal egy testté olvadjanak azok a hajóval. Még elgondolni is szörnyű, hogy milyen következményekkel járna, ha az oceán közepén a ládáknak és hordóknak sétára kerekednék kedvük. Szinte a lehetetlenséggel határos kint a nyilt tengeren egy ilyen megvadult hordót megfékezni, mely mindenkit elütne útjából s végül átütné a hajó falait is.

Szűken voltunk bizony az ennyi embernek aránylag kis hajón, de azzal vígasztaltuk magunkat, hogy csak egy hónapig fog ez a cigányélet tartani; no meg mellékesen mondva, szivesen elszenved az ember egy kis kényelmetlenséget, ha annak fejében megláthatja Keletázsiát. Tegnapelőtt nagy zenés búcsulakoma volt tiszteletünkre a tengerész-kaszinóban, mivel már tegnap éjfél előtt kellett volna a hajónak nagy útjára elindulnia. Tegnap éjfélig ugyanis még csütörtök volt, mig ma már péntek van, a tengerészek pedig az egész világon babonásak egy kissé. De hát mégis úgy akarta a sors, hogy pénteken induljunk. Mások okulására mindjárt el is árulom, hogy nem származott reánk a pénteki indulásból semmiféle

A pólai aréna.

veszedelem, mert igen kevés kivétellel szerencsésen visszajöttünk két év mulva valamennyien. Hogy nem indulhattunk programmszerint már tegnap, annak az volt az oka, hogy a hajó számvevő tisztje hirtelen megbetegedett és a helyére Bécsből idevezényelt számvevő tiszt megérkeztére kellett várnunk, aki tegnap még csak nem is sejtette, hogy holnap már Keletázsiába fog utazni. Tegnap még gyanutlanul ült Bécsben a reggelinél fiatal felesége oldalán, midőn parancsot kapott, hogy haladék nélkül utazzék Pólába s ott azonnal jelentkezzék a „Szigetvár"-on. Hogy mit szólt hozzá a fiatal feleség, azt mindenki elgondolhatja. De hát a tengerészéletben gyakran fordulnak elő ilyen meglepetések s miután a katonaembernek első kötelessége az engedelmesség, az ilyen parancsra azonnal indulni kell.

A boxerlázadás idején Chinába küldött hajórajunkra behajózott tisztek közül nem egyet az ágyban ért a sürgöny, hogy még az éjjel indulni kell a háboruba a távoli keletázsiai vizekre; a másik este tízkor a billiárdasztal mellett tudta meg, hogy éjfélkor már indul is a hajó, melyen neki is Chinába kell utaznia. Nem sok idő marad ilyenkor a gondolkozásra, hanem tengerész módra azonnal pakolni kell az utra. A pakolásnak ez a fajtája kipróbált, egyszerű dolog. Két-három jó cimbora feljön velünk a lakásunkba, melyben a szekrények elé lepedőket teregetünk a földre, azután kinyitva a szekrényeket, egyszerűen leseprünk a polcokról mindent a lepedőkbe, hozzáürítjük a fiókok tartalmát is, azután összekötözve a lepedő négy csücskét, kész van a batyu, mellyel rögtön indulhatunk hajóra. Lesz majd elég időnk az oceánon kiválogatni azokat a holmikat, melyeket tulajdonképen célszerübb lett volna otthon hagyni bizonyos dolgok helyett, melyekre inkább szükségünk lehetne, de a melyeket bizony otthon felejtettünk.

A hajó már reggel óta fűtve volt s csak a bécsi gyorsvonat megérkeztére vártunk még. Addig is jó néhányszor ment a hajóról az utolsó, majd az igazán utolsó s a visszavonhatatlanul utolsó csónak a partra, vagy jött még egyszer legislegutóljára vissza. Végre a hajón volt minden, a frissen

érkezett számvevő tiszt is. Sűrű fekete füstoszlop gomolygott a hajó mindkét kéményéből a magasba. Abban a pillanatban, midőn fönt a hegyi erdőn eldördült a delet jelző ágyulövés, fölharsant hajónkon a trombitajel — „Minden ember a horgonyzási állomásra!“ — Tehát indulunk!

Aki nem tartozik a hajóra, annak most gyorsan távoznia kell. Az altisztek feleségei s gyermekei még ott szoronganak a hajólépcsőn, hogy utolsó csókkal s öleléssel búcsuzzanak a férjtől s az apától, kit egyelőre két hosszú esztendeig biztosan nem fognak látni. Hogy azután fogják-e látni, csak a jó Isten tudja! Legkisebb csemetéjét karján viszi le az apa a csónakig. Még egy csók. „Szerencsés utat! — Azután irj rögtön! — Isten oltalmazzon!“ — A fölhúzódó hajólépcső láncai belenyikorognak a búcsuszavakba. Most élesen sivít föl a sziréna s megszólal a géphez vezető csengő: — Előre! — A hajócsavarok mozgásba jönnek s forogni fognak öt nap s öt éjjel szakadatlanul. Messzire leszünk innét, mire ujra megállanak. A partról s a vizen libegő csónakokból síró nők lobogtatják kendőiket a „Szigetvár“ felé. Furcsa, de még nekünk is köny lopózik szemeinkbe, pedig senkink sincs Pólában. Gondolataink haza szállnak ebben a percben. — Két év mégis csak nagy idő! — Mi minden történhetik ez alatt?

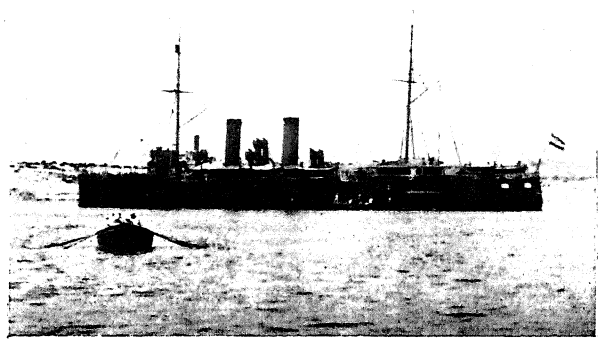

A „Szigetvár“ cirkáló.

Uszunk kifelé a kikötőből. Már a páncélos csatahajók előtt vagyunk, melyeken néhány ezer matróz áll parádés sorokban és háromszoros hurrá-kiáltások rezegtetik meg a

levegőt minden hajóról, amint elhaladunk előttük s ezernyi kinyujtott kar lengeti felénk sapkáját tengerész szokás szerint. Maga a haditengerészet főparancsnoka, gróf Montecuccoli is ott áll az admirális-hajó fedélzetén s búcsut int felénk sapkájával, míg a fölötte fölállított zenekar vidám indulót játszik. Mi a „Szigetvár" legmagasabb hídjáról viszonozzuk kalaplengetéssel az üdvözletet. Már csaknem kiértünk a kikötőből, midőn a baloldali parton hatalmas robbanások remegtették meg a levegőt. Mintha megmozdult volna az egész hegy, mázsás sziklatömbök repültek a magasba. Az erődítéseknél dolgozó tengerész főmérnök ügyesen kigondolt búcsuüdvözlete volt az, ki az utóbbi napokban nem engedett egyetlen egyet sem a már kész aknákból fölrobbantani s most valami hatszáz aknát robbantott föl tiszteletünkre, rövid két perc alatt.

Kint voltunk az Adrián. Póla eltűnt a hegyek mögött. Épen készültünk lemenni az étkezőbe ebédelni, midőn két torpedónaszádot vettünk észre mögöttünk a távolban. A teljes sebességgel száguldó fürge járművek nehány perc mulva már utól is értek. Háromszoros hurrá-val köszöntöttük őket, mit ők, tekintettel csekély számú legénységükre, gőzsípjuk éktelen búgásával viszonoztak s azután merész kanyarulattal visszafordultak Póla felé. Ez volt az utolsó üdvözlet hazulról. Megszakítottunk minden összeköttetést a vén Európával.

A remek tavaszi idő egész nap tartott, de már másnap reggel ugyancsak neki látott a „Szigetvár" a táncnak. A fiatal matrózok, kiknek legnagyobb része ujonc volt, jobb ügyhöz méltó buzgalommal áldoztak Neptunnak, a tengerek istenének. Csupa zöld és sárga arcokat lehetett a födélzeten látni. A kitörést megelőző, nagy hangon induló, majd egészen hirtelen félbenmaradó sóhajokra az egészségesek hahotája felel, melybe beleszólt egy vén tengeri medve öblös hangja, — „Dampfklar!" — mi tengerész nyelven annyit jelent, hogy a gépnek van már annyi gőze, hogy minden pillanatban kifuthat a hajó. Tiszti szolgáinkat Neptun legbuzgóbb hivőinek táborában láttuk. Nem győztek elég áldozatot bemutatni a tengerek hatalmas istenének, mi nem is volt csoda,

hiszen tegnap még békés pincéri szolgálatot végeztek valamennyien kint a kaszinónk éttermében s nem tudtak eleinte hozzászokni, hogy a talaj minduntalan kiszalad lábaik alól, bármennyire kapkodnak utána, az asztal pedig mintha be volna csípve, hol jobbra, hol meg balra dülöngőzik. De hát szerencsésen átestünk ezen is s már másnap ugyancsak kellemes, vidám hangulat uralkodott a hajón. Vacsora után hamar egymásra találtak a magyar gyerekek, — sok magyar fiú volt a hajón — s szorgalmasan folyatták a Maros vizét, még pedig csendesen, míg a másik rész erősen állította, hogy hét csillagból van a göncölszekere. A tiszti étkezőben is vígan voltunk s habzó pezsgővel kocintottunk utazásunk sikerére. Jókedvünk a tetőpontra hágott, mikor az étkező előtt megszólalt a malacbanda. Bocsánat a kifejezésért, de bizony nehéz lett volna más nevet adni a szörnyűséges muzsikát csináló hajózenekarunknak. A tizennégy tagból álló banda ugyanis még sohasem játszott eddig magában s ma volt első nyilvános szereplésük. Hangverseny volt az a szó legszorosabb értelmében, melyben a kürtös ért leghamarabb a célhoz, trombitája túlharsogta az egész zenekart. Az első hegedüs csak négy taktussal utána érkezett be jó másodiknak, a többiekről pedig jobb, ha nem is beszélünk, mert egy részük csúfosan letört s föladta a versenyt. Miután összeszedtük magunkat a nevetőgörcs fájdalmaiból, az első tiszt mindjárt be is tiltotta tíz napra a nyilvános zenét s csak lent a hajó mélyében gyakorlatozhattak derék zenészeink délelőttönként. Két hónap mulva már pompásan játszották a legnehezebb darabokat is.

A földközi tenger olyan volt, mint a kezes bárány. Egy egész délelőtt élveztük Kréta szigetének hófedte hegyláncait. Előkerültek a kabinok mélyéből a kényelmesebb székek, melyekben heverni is lehetett, sőt feküdni és aludni is. Előljáróba csak egy darabot állítottunk föl suttyomban s kémleltük a parancsnok arcát, hogy vajjon mit szól hozzá, mert hát a hadihajó fedélzetén még a legegyszerűbb szék is tiltott dolog. A fedélzeten csak állani szabad. Egy délután azután a

parancsnok is közibénk telepedett, tehát rendben van minden. Akár egy yachton, úgy álltak azután székeink fönt a fedélzeten.

A tengerészeti dolgokban járatlanok számára megjegyzek még egyet-mást a hadihajón uralkodó szokásokról. Először is ami a hajó beosztását illeti, a hadihajó fedélzetét egy hosszanti s keresztben húzódó képzelt vonal négy főrészre osztja, úgymint egy hátsó részre, — Achterdeck, — s egy elülső részre, — Vorderdeck, — továbbá egy jobboldali részre, — Steuerbord, — s egy baloldali részre, — Backbord. — Ugyanezek az elnevezések használatosak különben minden hajón. Kivéve a gyakorlatokat, — mikor még a parancsnok lakosztályába is bemegy az ott elhelyezett két gyorstüzelőágyú legénysége — szabad óráiban a legénység csak a hajó elején tartózkodhatik, a hátsó fedélzet kizárólag a tiszteké. Bár a fedélzet eme részének is a jobboldali fele a parancsnok sétatere, illetve előírás szerint amelyik oldalon a parancsnok megjelenik, arról az oldalról azonnal távoznia kell mindenkinek a másik oldalra. A parancsnokot köteles mindenki, akárhányszor is találkozik vele napközben, mindannyiszor katonásan üdvözölni. A hadilobogót is köteles minden egyes ember, midőn reggel első izben lép a fedélzetre, katonásan köszönteni.

A hajónak a jobb oldala az előkelő oldala s az ez oldali hajólépcső kizárólag a tisztek lépcsője. Ezen az oldalon fogadnak előkelő személyeket is a hajón: a legénység csak a baloldali lépcsőt használhatja. Az egész világ haditengerészeteinél egyöntetüen elfogadott hajószertartás irja ezt igy elő, valamint azt is, hogy a hajóparancsnok mindig egyedül étkezik saját lakosztályában, hogy ezáltal is megóvassék tekintélye s függetlensége, mig a tiszti étkezőben a hajó első tisztje elnököl az asztalnál. A parancsnok csupán néha hiv meg néhány tisztet asztalához, vagy jelenik meg mint meghívott vendég a tiszti étkező asztalánál, hol ilyenkor is az első tiszt elnököl s a parancsnok a vendéget megillető díszhelyen, vagyis az első tiszt jobbján ül. Ha tiszt jön a hajóra, vagy távozik a hajóról, ugy fönt a lépcsőnél a hajóceremónia szerint két

matróz áll egymás mellett szalutálva; a törzstisztnél négy, az ellentengernagynál hat, a tengernagynál pedig nyolc szalutáló matróz áll, kik mögött egy altiszt áll kis fütyülővel, melyen az előirt melódiát fütyüli el. A fütyülés abban a pillanatban veszi kezdetét, midőn a csónak a hajólépcsőnél kikötött; folytatódik midőn a lépcső felső fokán megjelenünk s a harmadik, vagyis befejező része akkor következik, midőn már a fedélzeten állunk. Ez is egyforma az egész világ haditengerészeteinél. Egyaránt kifütyülik az embert az angol, a japán vagy a sziámi hadihajón. Leghosszabb pedig a kis fütyülő nótája, ha az Uristen dicsőségére fujják az altisztek, a fedélzeten mondott misénél, midőn az úrfelmutatás alatt a csengettyű-jelzést még füttyszó is kiséri. Ha nevetségesnek is tetszenének talán valakinek kezdetben ezek a külsőségek, mégis megvan azoknak a fontos jelentőségük, mert meg kell gondolnunk, hogy a fölszerelt hadihajó tulajdonképen mindig hadi készenlétben van, nem ugy, mint a kaszárnyákban lakó szárazföldi katonai csapatok és a szükséges fegyelmet talán nem is lehetne e külsőségek nélkül, az ilyen kis területen hónapokig, néha évekig szorosan egymásmellett élő emberek között folyton ébren tartani. A szárazföldi csapatok legénysége csak a nap bizonyos óráiban látja tisztjeit, mig a tengerésztiszt egész nap velük és köztük él s igen szükséges dolog, hogy a legénység ne csak a jó pajtását, hanem ha kell, szigorú parancsolóját és fölebbvalóját is lássa benne. Erre szolgálnak a hajók ceremóniás szokásai.

A fedélzeten kényelmesen végigterülve, cirógattattuk arcunkat a mind langyosabbá váló, kellemes tengeri szellő által. Angolul tanult mindenki, csak a szegény számvevő tisztnek akadt temérdek dolga. Nagy ládákat bontatott ki a fedélzeten s először is megkezdte a szivaros ládikák, a cigaretták és a dohány szétosztását. Külföldön valamivel olcsóbban kapjuk a dohányjövedéki szivarokat és cigarettákat, de csak kint a nyilt tengeren szabad a megrendelt ládákat kibontani. Alig fejeződött be ez a munka, máris egész hegyeket hordtak föl a hajó mélyéből a cipők, sapkák, kék csíkos matróz-ingek,

nadrágok s bluzokból a fedélzetre. Kezdetét vette a ruhakiosztás. Nagy munka ez is, mert azt is számon kell ám minden matróznál tartani, hogy kinek mennyit lehet belőlük adni, mivel az uj ruhát minden matróz szereti, de a szép ruha árát letörleszteni a nagy többségnek sehogy sem tetszik.

Így úsztunk öt napon keresztül lefelé a napos Egyptom felé.

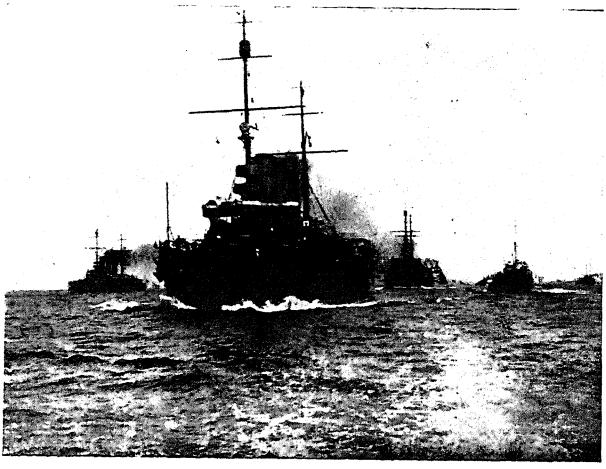

Hadiflottánk gyakorlaton.

PORT-SAID ÉS A SZUEZI CSATORNA.

Holnap reggel hat óra körül Port-Saidban leszünk! — Ezzel váltunk el tegnap este az étkezőben. Midőn másnap hajnali öt órakor felmentem a fedélzetre, még csaknem tökéletes sötétség uralkodott. Az eget sűrü felhők boritották s kellemetlen hideg szél fujdogált. A parancsnok s a navigációt vezető tiszt állig feltűrt téliköpenyben álltak a hajóhídon s kezeiket dörzsölgetve kémlelték a láthatár alján feltűnő lámpasort s a magas világítótorony messzire látható fénycsóváját. Ott van Port-Said. Fényjelzésünkre csakhamar megjelent a szuezi csatornatársaságnak egy kis gőzöse hajónk alatt, melyről egy vastag prémes bundába öltözött hajókalauz szállt hajónkra. Minő csalódás! Hát így néz ki a napos Egyptom?

Lesseps Ferdinánd szobra.

Pitymallani kezdett épen, mikor elhaladtunk a földközi tengerbe mélyen benyúló, hosszú kőmóló előtt, melynek csaknem a legvégén áll a szuezi csatorna zseniális megteremtőjének, Lesseps Ferdinándnak talán négyszeres életnagyságú bronzszobra. Az alak jobbjával a csatorna bejárata felé mutat, míg baljában egy kibontott papirtekercset tart, a csatorna terveit. Mögötte látjuk a hatalmas világítótornyot, mely a hajóknak megmutatja a szuezi-csatornához vezető utat. Éjjel könnyebb a síkságon fekvő Port-Saidot megtalálni

mint nappal, midőn a sivatag teljesen egybeolvad a láthatáron a tengerrel. A szuezi csatorna-társaság palotája közelében vetettünk horgonyt. Zöldeskék fayence-cseréppel fedett kupola dísziti az előkelő, mór stilű palotát. Hatalmas szenes csónakok vártak ott már reánk, melyek vastag peremén rongyaikba burkolózó, fázó arab szénrakodó napszámosok ültek. A széntől koromfekete arcokból szinte rémesen világított elő a szemük fehére. Vad kiáltás közben, mely mint egy hosszan nyujtott karének hangzott, széles gerendákat és vastag deszkákat támasztottak hajónk oldalainak s a következő pillanatban már mint a hangyák fáradhatatlanul vándoroltak az izmos, sovány arabok a ferde gerendákon föl s le, mindig futólépésben, hátukon cipelve a szénnel telt nehéz kosarakat. A munka igen gyorsan halad. Géppel sem lehetne ezt a nagy tömeg szenet gyorsabban a hajóra hozni, mint ahogy ezek az emberek hozzák.

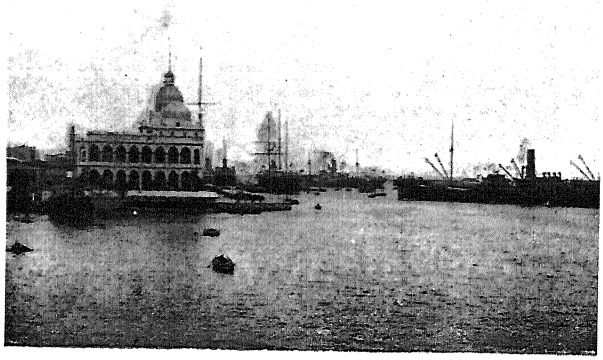

A szuezi csatorna-társaság palotája.

Port-Said híres arról, hogy a világ összes kikötői között itt lehet a leggyorsabban szenet behajózni. De hát Port-Saidban ez igazi életszükséglet, miután itt minden hajó teletömi gyomrát a drága fekete gyémántokkal, melyekből bizony jó sok elfogy, mig a hajó átszeli a verestengert s eléri a legközelebbi szénállomást, Ádent. A szuezi csatornatársaság érdekében áll, hogy egyetlen hajó se foglalja el a kelleténél tovább a drága helyet a kikötőben s ezért sietnek ugy a szénbehajózással.

Szénbehajózás idején mindenki, akit szolgálata nem köt épen a hajóhoz, ki szokott menekülni a szárazföldre. A finom szénpor fekete lepellel von be csakhamar mindent a hajón s a legfehérebb európait is a legkifogástalanabb négerré változtatja néhány perc alatt. A kabinokban s az étkezőben légmentesen vannak az ablakok a páncélfedőkkel elzárva: a villamos-körték fénye alig képes a sűrü szivar- és cigarettafüstön áttörni. Ebben a sűrített alpesi levegőben lehetetlen hosszabb ideig kibirni. Szabad lévén, kimenekültem én is a legelső csónakkal a szárazra.

A szabad kikötőt körülvevő magas vasrácsos keritésen kívül már ott leselkednek a piros fezes alakok, a vezetők és árusok, többnyire görögök és spanyolzsidók. Mint a piaci légy ülnek az ember nyakába s telekiabálják füleinket. Az egyik a kora reggeli óra dacára egy gyönyörű hastáncosnőhöz, a másik pedig egy csodaszép madamhoz óhajt bennünket vezetni, a harmadik a hirhedt port-saidi pornografikus fényképeket kinálja megvételre, míg a negyedik potom háromszoros áron szeretne egy görög vagy török bélyeggyüjteményt nyakunkba sózni. Valóságos söpredéke az emberiségnek tanyázik itt az Európát Ázsiával összekötő nagy csatorna mentén.

A parti széles akácfa-sétány tarka emeletes házaival királyunk nevét viseli, ki az 1869. évben jelen volt a szuezi csatorna megnyitásán. — A Ferenc József-parton álló házakat minden emeleten tetszetős szellős, faoszlopos tornácok veszik körül s a többnyire lapos tetőkön tarka egyvelegben lobognak az idegen államok lobogói, magas árbocokon. Itt vannak a konzulátusok és a különféle hajózási társaságok irodái. A partról keskenyvágányú lóvonat kanyarodik be a város legelőkelőbb és legélénkebb utcájába. Arab kocsis, arab jegyszedő és kizárólag benszülöttekből álló publikum van a kis lóvonaton. A főutcán is nyilt fatornácok övezik a házakat minden emeleten. Port-Saidnak vékony téglafalu, gerendás vázu házai sajátszerű benyomást tesznek az emberre; mintha csak ideiglenesen épültek volna. A lehető legolcsóbb modorban épitették Port-Said első lakosai

házaikat, melyekben ugylátszik, manapság is csak addig maradnak a lakók, mig meggazdagodnak. Ideiglenes jellegű itt az utca naponta váltakozó közönségétől kezdve minden. Nem is igen hiszem, hogy lennének a városnak állandóan letelepedett, már régóta itt lakó polgárai. Lépten-nyomon az az érzésünk, hogy egy vándorló trupp hevenyészett sátrai között bolyongunk, melyek holnap talán már másutt lesznek felállítva. A főutcán minden második üzlet egyiptomi cigarettás bolt. Fényes portálék ragyognak felénk, drága kristályüveg-cégtáblákkal, telefestve arany cimerekkel és hangzatos szállitói cimekkel. Sorra kóstolhatjuk bennük a legdrágább egyiptomi cigarettákat minden fizetség nélkül, mivel óriási a konkurrencia s mindegyik azt reméli, hogy nála fogunk vásárolni. Kezdetben ízlik az embernek valamennyi, de már egy hét mulva annyira ráuntunk mindre, hogy képtelenek vagyunk a nyelvet s torkot izgató s csipő cigarettát tovább szívni.

Az utcán ülnek kis asztalaik mögött a pénzváltók, kik nagyszerüen értik a módját, hogyan lehet az idegeneket becsapni. Az apró rekeszekre osztott szekrénykében a föld minden részéből származó arany- és ezüstpénz hever. A pénzek árfolyamát csak ugy fejből számítják ki az élelmes utcai bankárok, kik rendesen nem tudják az egész aranyat ugyanarra a pénznemre beváltani, vagyis a frankokon kivül még néhány drachmát, sillinget vagy pencét is kapunk. Nemzetközi pénzügyi kapacitásnak kellene annak lenni, aki ott helyben mindjárt képes volna kiszámitani, hogy mennyivel tévedett az utcai bankár, aki persze, mindig csak a saját javára szokott tévedni. Port-Said a sivatag homokján keletkezett s a szuezi csatornának köszönheti létrejöttét. Az itt letelepedett kereskedők kizárólag az átutazók zsebeiből élnek. Meg lehet itt már kapni Kelet összes kincseit: török, egyiptomi, indiai, chinai s japán dísztárgyakat, afrikai structollakat, arany és ezüst ékszereket látni a néha igazán szép kirakatokban. Persze jó drága minden. Kétes existenciáju alakok és zsebmetszők leselkednek minden utcasarkon prédára, kik nagy emberismerettel szemelik ki maguknak a néhány órára

partraszálló utasok közül a könnyen léprecsalható embereket. A tapasztalatlan és gyámoltalan világutazónak Port-Said kitünő iskola, hol legalább mindjárt az utazás kezdetén, ha a saját kárán is, de fontos élettapasztalatokra tehet szert. Persze akad Port-Saidban orfeum s egyéb mulatóhely is, sőt néhanapján még szinház is, a sok nyilvános és rejtett játékbarlangról nem is szólva. A hajókat is ellepik a cigarettát, datolyát, bélyeggyüjteményt, narancsot, levelezőlapot, a szentföldről származó préselt virágot s Isten tudja mi mindent árusitó fezes alakok. Alig lehet a matrózokat okos szóval visszatartani, hogy ne adják ki egész pénzüket a soksok haszontalan dologra.

Port-Said.

A sok ideiglenes jellegű épület között szinte jól esik a szemnek a szuezi csatornatársaság nemes szépségű palotáján megpihenni. Érdekes különben az egyiptomi főposta palotája is, hol a hivatalok rácsos ablakai a négyszögletes tágas udvaron körülfutó szellős árkádok alá nyilnak, ugy, hogy a közönség nem kénytelen a fülledt levegőjű hivatali szobákban várakozni. Mennél jobban távolodunk a város közepétől annak perifériája felé, annál nyomorultabb házakat s viskókat látunk magunk körül, mig egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy kint állunk a sivatag kellős közepén. Sárgás-szürke homoktenger vesz körül, melynek végtelenségét csak itt ott-ott szakítja meg egy lomhán tovaballagó teve alakja, vagy az arcukat fekete fátyol mögé rejtett fellah nők

csoportja, kik nagy gömbölyű agyag-edényeket cipelnek fejükön.

A nap épen lemenőben volt s óriási arany korongja, mely a végtelen sivatagot bearanyozta, szinte lángolni látszott a sivatag fölött rezgő, libegő meleg levegőben. No legalább a nap hamisíttatlan egyiptomi nap volt ebben a furcsa egyiptomi városban. Azután letűnt a nap is a sivatag mögött, csodásan finom halvány violaszinű fényt hagyva vissza az ég alján, mig a sivatag sötétszürke szint öltött, az égen pedig felragyogtak az óriásinak látszó csillagok. Siettünk haza a hajóra, mert még ma éjjel folytatjuk útunkat a szuezi csatornán keresztül.

A számvevő tiszt már lefizette a társaság palotájában az átkelési dijat, 7000 frankot csengő aranyakban. A hadihajók mérsékelt dijat fizetnek, de egy-egy nagy gyorsgőzös 80—100.000 frankot is fizet az átkelésért. Az átkelés díját előre kell lefizetni, még pedig aranyban, mivel a társaság senkinek sem hitelez. Szárazföldi ember előtt talán megfoghatatlan, hogyan lehet egy rövid 160 kilométernyi út megtevéséért ilyen borzasztó összegeket fizetni? Pedig hát épen az út rövidségét fizetik meg a hajók. Gondoljuk csak meg, hogy minő időveszteséggel járna, ha a hajó kénytelen lenne egész Afrikát körülhajózni, mikor a mai világban az idő igazán pénz. Még szinte csekélynek fog az összeg feltűnni, ha meggondoljuk, hogy már az Afrika körülhajózásához szükséges szénmennyiség ára is felülhaladja a szuezi csatorna illetékeit.

A szuezi csatorna 1859—1869 közt épült, tehát kerek tiz esztendőt vett elkészülte igénybe. A keskeny kis csatorna elvágta ugyan Afrikát Ázsiától, de annak fejében közelebb hozta Ázsiát Európához. Az ünnepélyes megnyitáson sok koronás fő vett részt, akik közül ma már csupán királyunk és III. Napoleon császár özvegye vannak még életben. Hatvan hajóból álló flotta kisérte a magas vendégeket, kik Ismail khedive vendégei voltak. Nem lesz talán érdektelen felemliteni, hogy a csatorna-társaságnak eredetileg 500 frankon kibocsátott részvényei ma 5000 frankon állanak, a csatorna

forgalma pedig még most is évről-évre növekszik. Lehet mondani, hogy ma havonta átlag több hajó kel át rajta, mint a megnyitás egész első évében. A csatorna évi bevétele ma 120 millió koronára rug, vagyis évente körülbelül egy negyedét veszik be annak az összegnek, a mennyibe az egész csatorna épitése került. Az évi fentartási költségek mintegy harmincmillió koronát tesznek ki. Az idők folyamán tetemesen kiszélesítették és ki is mélyitették a csatornát, ugy, hogy ma már a legnagyobb oceánjáró kolosszus is átkelhet rajta. A csatorna keresztmetszete vályuhoz hasonlit, melynek alsó része negyven méter széles, mig a felső 70 és 110 méter közt váltakozik. A viz közepes mélysége tizedfél méter. Az átkelés 16—22 órát vesz igénybe, miután nem szabad nagy gyorsasággal haladni benne, nehogy a hajó által támasztott hullámok megrongálják a partokat. Tekintettel a csatorna fontosságára, minden bármilyen okból megfeneklett hajót, mely a csatornát elzárja, ha nem sikerül néhány óra alatt szabaddá tenni, kérlelhetetlenül felrobbantanak, de a csatornát okvetlenül hajózható állapotba helyezik. Minden hajó köteles a társaság kalauzát a hajóra venni, kit a lefizetett dij fejében küld a társaság oda. A csatornában ez a kalauz felelős a hajó vezetéséért. Útközben persze gyakran ki is kell térni a szembejövő hajóknak, mely célra külön kitérőhelyek vannak, a sivatagi homokba vert nagy cölöpökkel, melyeken kötelekkel kikötik a megálló hajókat. Hogy minden felesleges civakodásnak és perlekedésnek elejét vegyék, a hajók a beérkezés sorrendjében futhatnak csak be a csatornába s csupán a csatorna útjába eső keserű tengeren van megengedve az elől haladó hajónak elébevágni. Legérdekesebb az Európa felé való utazáskor megfigyelni a verestenger északi keskeny csúcsában minden irányból összejövő hajókat. Alig pillantják meg a vetélytársat, eszeveszetten fűt mindegyik; csak ugy okádják a kémények a sűrü fekete füstöt, mivel mindegyik elsőnek szeretne beérkezni Szuezbe, a csatorna déli bejáratához.

Ami a kitérést illeti, az is szabályozva van. Ha például három hajó halad egymás mögött s velük szemben öt hajó jön a másik

irányból, ugy a kisebb hajócsoport köteles megállani s kitérni a nagyobb csoportnak. Éjjel persze villamos fényszóróval világitja meg maga előtt minden hajó az útat. Érdekes dolog, hogy dacára a hajónkon levő kitünő fényszóróknak, mégis a társaságtól kellett fényszórót bérelnünk, melynek használatáért, habár a mi villamos vezetékünk táplálta azt árammal, kétszáz korona bért kellett szintén előre lefizetnünk. A fényszórót a hajó orrán egy otromba faládában erősitik meg, hogy csak előre szórja a fényt.

Két hosszú töltés között, melyek mögött még nagy területen ugyancsak viz van, — persze sekély viz, — kanyarodott be hajónk a szuezi csatornába. A sötétségben nem láttunk a környékből semmit, csupán a csatorna mentén minden kilométerre felállított jelzőlámpásokat láttuk magunk előtt pislákolni.

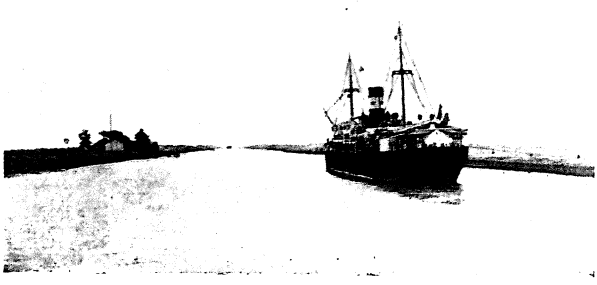

A szuezi csatornában.

Lementünk tehát az étkezőbe vacsorázni. Egyszerre csak sajátságos zörgő hang ütötte meg füleinket. Egy a tengeren szokatlan hang. Persze elfelejtettük, hogy most tulajdonképen nem a tengeren járunk és szinte megijesztett a furcsa zörej. Az ablakokhoz rohanunk s az egyiptomi oldalon, a csatorna töltésén, közvetlenül mellettünk száguldott a fényesen kivilágitott egyiptomi gyorsvonat Port-Said felé.

Különös képet nyújt igy éjnek idején a csatornában uralkodó élet. Hatalmas fehér fénykévék jelennek meg velünk szemben, melyek a fölfelé jövő hajóktól származnak. Jobbra s balra fehéren csillog a fényszóró által megvilágított sivatagi homok, azt a csalódást keltve, mintha magas hó feküdnék mindkét

parton. Fönt a parti töltésen, a vizről visszaverődő fény kisérteties világánál egy-egy fehér burnuszos arabot fedezünk föl, amint teveháton cammog tova az egyiptomi sötétségben. Lassan, szinte zajtalanul siklanak tova a hajók a csendes vizen, csupán a néhány ezer lóerővel biró hajógép visszafojtott lélekzetvételét hallani. Óriási oceán-gőzösök jönnek velünk szembe, melyeknek ki kell térnünk. Eleinte csak a dynamógép búgását halljuk, majd a hajó fényszórója nappali fényt áraszt hajónkra s már is mellettünk siklik el egy valóságos úszó-szálloda, melynek minden emelete fényben fürdik s a fedett sétányokon a korlátnak támaszkodó szmokingos, frakkos urak flirtelnek az estélyi ruhába öltözött hölgyekkel. Olyan közel járnak hozzánk, hogy csak egy kis ugrás és odaát lehetnénk mi is.

Másnap korán keltem és rögtön fölsiettem a fedélzetre. Csodás világot pillantottam meg magam körül. Homok, feneketlen homok, a végtelen sivatag sajátszerű sárgás-fehér homokja köröskörül, ameddig csak a szem ellát. Az arábiai parton dolgozó tevéket látunk, melyek a szél által a parton felhalmozott és részben a csatornából kikotrott homokot szállítják. Bőgve térdel le a teve s a rikító piros, kék vagy sárga hosszú inges arabok a teve hátára kötött faládába lapátolják a finom homokot. Lassú lépésben halad azután a karaván a kis mezei vasútig, melyen öszvérek vonta lórékon viszik a homokot, — ki tudja hányadszor, — vissza a sivatagba. Óriási méretű kotrógépek tisztogatják állandóan a csatorna fenekét.

Még a reggeli órákban haladtunk át a Timsah-tavon és a keserű-tengeren, melyeknek a medrét szintén fölhasználták a csatorna épitésekor. A keserű-tenger jóformán nyilt tenger benyomását teszi az emberre, de nagyrésze csupán a piros bóják által jelzett kanálisban hajózható. A keserű-tenger már csaknem teljesen ki volt száradva s csak akkor telt meg ujra medencéje, midőn a kész csatornán át belebocsátották a földközi tenger vizét. Teljes sebességgel haladtunk itt, hogy elébe vághassunk az előttünk kétségbeejtő lassúsággal cammogó nagy német tehergőzösnek. A német hajó kapitánya azonban észrevevén szándékunkat, szintén

kiadta a parancsot, hogy erősebben fűtsenek. Meg akarta nekünk mutatni, hogy tud ám ő is, ha akar, gyorsabban futni. Tényleg sikerült neki egészen a csatorna bejáratáig mellettünk maradnia, hol azonban megmutatta azt is, hogy tud ő ám gavallér is lenni. Megállította hajóját és udvariasan bennünket tessékelt be elsőnek a csatornába.

Hogy jobban kiláthassak a néhol ugyancsak magas homokpartok fölött, fölmásztam az egyik árbocra. Érdemes vállalkozás volt, mondhatom. Jobbról s balról a végtelen sivatag terült el a futóhomok alkotta dombocskákkal s csak itt-ott láttam egy magános datolyapálmát. Rezgő délibáb táncolt a forró homok fölött, míg a sárga sivatag végén széles szürke sáv kötötte össze a földet az alúl rózsaszínű, majd halványkék s végül sötétkékbe átmenő éggel. A hajónkat követő sirályokon kivül nem látni egyetlen élőlényt sem. Az egyiptomi oldalon egy-egy arab falu romjai láthatók. A tető nélküli agyagfalakat és a fehér mecsetet már félig el is temette a futóhomok. Vajjon hová lettek azoknak lakói? Ugyancsak az egyiptomi oldalon egymásután vonulnak el előttünk a csinos őrházak, melyek környékén kis datolyapálmaligetek is vannak. Itt fut ugyanis végig a Nilusból idevezetett vízvezeték, melynek segélyével sikerült ezen az oldalon már jó néhány mértföldnyi hosszúságban, pálmákkal beültetni a partot. Ez lesz valamikor talán a legbiztosabb

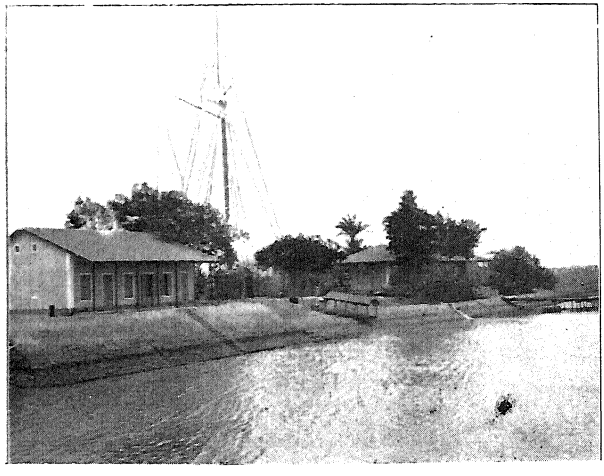

Őrház a csatorna mentén.

védekezési módszer a csatorna gyors elhomokosodása ellen. A jelzőárbocokkal ellátott házakban a szuezi csatorna őrei laknak. Sajátságos véletlen talán, de tény, hogy csaknem valamennyinek sok leánya van. Csak nyolc leányt számláltam meg az egyik őrház előtt, mind a nyolc látcsővel és távcsővel felfegyverkezve nézett hajónkra. Szép látvány is lehet ennyi házasulandó fiatalembert látni egy csomóban. Feléjük irányítottam fényképgépemet, mire azt hitték, hogy fölveszem őket s csak ugy ragyogott az arcuk az örömtől.

Egy nagy francia hajó mellett haladtunk el, mely Tonkingból vitte haza a napbarnította tiszteket és katonákat. Az arábiai part mentén kiabálva nyargalt egy kis arab fiú versenyt hajónkkal és torkaszakadtából ordított baksis után. Kissé messze volt tőlünk és így nem dobhattunk neki semmit. Egyszerre csak megállt a fiú s hirtelen hátat forditott felénk. Talán nagyon fáradt lett egyszerre, nem tudom, de annyit látcső nélkül is kihetett venni, hogy miközben hosszú kék ingét magasra emelte, egyúttal mélyen előre is hajolt. No de nem tesz semmit.

Déli tizenkét óra volt, midőn föltűntek előttünk az egyiptomi oldalon, a csatorna kijáratánál levő Port-Ibrahimnak csinos fehér faházai s valamivel távolabb Szuez mecsetjei s házai, melyek mögött 2000 méter magasságig emelkedő, kopár, vöröses-sárga sziklás hegylánc emelkedik ki a sivatagból, míg előttünk fölcsillant a leggyönyörűbb zöldeskékbe játszó verestengerből egy keskeny sáv. A felhőtlen kék égről perzselően tűztek le a nap sugarai. Kijutottunk a szuezi csatornából.

Csupán a kalauzt és a drága fényszórót a hozzávaló két emberrel szállitottuk át a társaság elénk jövő kis gőzösére s azonnal fölszedve horgonyunkat, nekivágtunk a gyönyörű azurkék vizű Veres-tengernek. Hadihajón fontos esemény a szuezi csatorna elhagyása, mivel innét kezdve a legmagasabb étkezési díjak illetnek meg bennünket. A számvevőtiszt első tényked̈ése az volt a Veres-tengeren, hogy kinyitotta a hajó acélkasszáját és csengő aranyakat olvasott le kezeinkbe. Az osztrák Lloyd „Triest“ nevü gőzöse s egy épen befutó nagy japán hajó üdvözöltek bennünket zászlóikkal a Veres-tengeren.

A VERESTENGEREN.

Kíséreljük meg, akár művelt emberek társaságában is, a beszédet minden bevezetés nélkül, anélkül, hogy előzetesen a térképet megnéznők, a Verestengerre terelni. Egész bizonyos, hogy furcsábbnál-furcsább, egymással homlokegyenest ellenkező s a valóságtól messzekalandozó véleményeket fogunk erről a keskeny, de igen hosszú tengerről hallani. A Verestengert rendszerint csak az egész Ázsiát és Európát együttesen ábrázoló térképről ismerjük atlaszainkból, nem csoda tehát, ha annak méretei idővel elmosódnak emlékezetünkből. Elegendő pedig egyetlen pillantást vetni a térképre, hogy lássuk, miszerint a Verestenger hosszabb, még pedig kerek száz tengeri mértfölddel hosszabb, mint például az út Pólától, vagy mondjuk Fiumétől Port-Saidig. A Verestenger hossza nagyjában megfelel a Szentpétervár és Marseille közötti légvonal hosszának s a hajónak teljes öt napba s öt éjjelbe kerül, míg egész hosszában átszeli s csak a hatodik napon érkezünk meg Ádenbe, mely idő alatt lecsúsztunk a földtekén a harmincegyedik szélességi fokról a tizenkettedik szélességi fokra.

A földkerekség egyetlen tengerén sem szenved az ember annyit a forróságtól, mint épen a Verestengeren, földünk legforróbb tengerén. De hát nem is lehet ezen csodálkozni, mikor az aránylag keskeny tenger partjain Nubia és Arábia végtelen homoksivatagai terülnek el, mely kietlen területek egész éven át, reggeltől estig ki vannak téve a nap izzó sugarainak, minek folytán még éjnek idején is pokoli hőséget sugároznak ki azok magukból. Valósággal két óriási fűtött kemence között halad hajónk öt napon át. De nem csak

a forróság, hanem még a szelek is meglehetősen állandóak ezen a különös tengeren. Ha az egész Verestengert képzeletben öt egyenlő részre osztjuk, ugy azt lehet mondani, hogy az északi két ötöde fölött állandóan északi szél fúj. A harmadik ötödben, vagyis a tenger közepén állandó szélcsönd uralkodik, mig az alsó két ötödben erős déli szél szokott fújni. Az északi szélből nem sok hasznunk van, mivel hátulról éri hajónkat s folyton velünk halad délnek. A füst egyenesen száll föl a hajókéményekből és velünk marad. A fedélzeten is tökéletes szélcsönd van. Szél hiányában nehezebben ég persze a tűz is a kazánok alatt és a szegény fűtők és gépészek állandóan 60—70 fokos melegben dolgoznak. Tessék bárkinek megpróbálni ilyen hőmérsék mellett négy órát egyhuzamban dolgozni, még pedig a fütők nehéz munkájához hasonló munkát végezni. A világ csaknem minden nemzetének hadi s kereskedelmi hajói fűtőkül benszülött arabokat vagy négereket szoktak a verestengeri útra fölfogadni, csupán a mi hajóink járnak ezen a tengeren is a saját fűtőszemélyzetökkel. A dalmát partokról származó matrózaink nagyszerűen bírják ezt a megerőltető szolgálatot is. De tekintettel e herkulesi termetű s bikaerejű emberek könnyen ellágyuló s érzékenykedésre hajló természetére, a világért sem szabad az orvosnak túlságos engedékenységet mutatnia az első ájulások és rosszullétek jelentkezésével, melyek elkerülhetetlenül bekövetkeznek, hanem tapintatos körültekintéssel kell az előfordult esetek komoly voltát vagy múló természetét mérlegelnie s nem szabad a szükségesnél nagyobb könnyítéseket engedélyeznie, bármenynyire szánakoznék is a szegény embereken, mert könnyen abban a meglepetésben lehet része, hogy egyszeribe beteget jelent minden fűtő s nem lesz, aki lemenjen tovább fűteni a pokoli kemencéket, mikor egy kis szimulálással órák hosszat heverészhet a hajó orrán, a mégis csak hűvösebb fedélzeten. A Verestengeren gyakori dolog s már a mi hajóinkon is előfordult néhányszor, hogy egyik-másik fűtőnek a nagy hőség hirtelen megzavarta az eszét és a szerencsétlen fölnyargalt a fedélzetre s egyenesen a tengerbe vetette magát.

Még a nap sugarai ellen kifeszített ponyva alatt is, tehát az árnyékban, 34—38 fokot mutat a hőmérő teljes szélcsönd mellett, míg a kabinokban már negyven fokon fölül jár a hőmérsék. Legjobban örül mindenki a zuhanyozás idejének. Háromszor naponta van zuhanyozás a fedélzeten, midőn a hajó gőzszivattyuja nagy vörösréz rózsákon keresztül préseli a hét méter mélységből fölhúzott vizet a fedélzetre. A viz ugyan harminc fok meleg, aminőben otthon forró kádfürdőt szoktunk venni és mégis kellemesen lehűl a zuhanyozás után a test, különösen ha vizesen sétál még egy ideig az ember a fedélzeten.

Minden nagyobb baj nélkül, szerencsésen eltelt az első két nap. A második napon láttuk balkézfelől a Sinai hegységet, komor, vegetáció nélküli, csaknem fekete, szakadékos sziklafalaival, melynek csúcsán kapta a biblia tanítása szerint Mózes a kőtáblákba vésett tizparancsolatot. A harmadik napon, körülbelül Dzsidda magasságában, mely Mekkának kikötője, belejutottunk a szélcsönd zónájába. A tenger olyan síma volt, mintha olaj lenne benne víz helyett. A hőség kezd türhetetlenné válni. A csupasz testre, minden fehérnemű nélkül fölvett, legkönnyebb fehér ruha is teher a testnek. Az ember egész nap hitegeti s ámítgatja önmagát, hogy éjjelre mégis csak le fog majd egy kissé hűlni a levegő. Hej pedig dehogy hűl le. Eszeágában sincs a lehűlés. A kabinban uralkodó pokoli forróságban szinte eláll az ember lélekzete. Tessék itt már most aludni próbálni. Türelmetlenül forgolódunk ágyunkon s minden pórusunkból nagy gyöngyökben tör elő a veriték, mely annyira izgatja a bőrt, hogy a pórusok gyuladásba jönnek s csakhamar ugy nézünk ki, mintha vörhenyben szenvednénk. Hiába hagyjuk a villamos legyezőt a legnagyobb sebességgel futni, mert csak addig hűsít az, míg egyenesen testünkre irányítjuk a szelét, különben csak kavargatja s keveri a negyvenkét fokos levegőt, mely ezáltal nem hűl ám le egy fél fokkal sem. Az sem segít, ha a szegény fűtőkre gondolunk, kiknél még teljes harminc fokkal melegebb van mint nálunk, akikhez képest tehát valósággal a Tátrában üdülünk. Jéghegyekről, jeges, zúzmarás vidékről, fagyosan

metsző bóráról, fagylaltról és jéghideg limonádéról álmodozunk, — persze ébren, mert aludni nem tudunk. Nyugtalanul hánykolódunk az ágyon s minden percben megfordúlunk a jobb oldalunkról a bal oldalra, azután meg vissza. Néhány órai kínlódás után már-már azt hisszük, hogy no végre mégis csak sikerül elaludnunk, csak még egyetlen egyszer fordulunk át a másik oldalunkra, mivel az az oldalunk, amelyiken épen fekszünk, úgy ég, mintha tüzes vason feküdnénk. A bőrünk rettentő érzékeny lett és az ágynemű formálisan égeti testünket. De bizony továbbra is kerüli az álom szemeinket. Végre kifogyva a türelemből, éjjeli pongyolában rohanunk föl a fedélzetre s csakhamar el is szenderedünk ott egy karosszékben, fejünk fölött a csillagos éggel.

A Verestenger azonkivül egyike a világ legveszedelmesebb vizeinek. A szép kék víz alatt veszedelmes korallzátonyok leselkednek a hajóra, melyet az itt uralkodó hirhedt erős tengeráramlások is minduntalan eltérítenek útjából. A legveszélyesebb zátonyokon örökösen égő kis világító tornyok vannak. A tengerben egész csomó teljesen kopár sziklás sziget is van, melyeken egyetlen fűszál sem terem; csupa szikla, kopár, forró szikla az egész és a sziget legmagasabb pontján áll a világító torony, míg a mellette látható kőházban a világító torony őre lakik. Még elgondolni is rettenetes, hogy milyen élete lehet ennek a szegény embernek.

De meg van azért a Verestengernek is a maga varázsa. Így például a naplemente igazán a felséges dolgok közé tartozik. Mikor az égő piros nap letűnik az este szép acélkék tengerbe, láthatóvá lesznek helyenként a parton a sivatagnak sajátságos pirosas gőzpárákba burkolt magas hegyei. Ott, ahol a nap letűnt, remek rózsaszínű, piros, majd sötét ibolyaszínben tündöklik az ég s egy hatalmas, széles fehéres sugár marad az égen még jó sokáig, akkor is mikor körülötte már régen ragyognak a csillagok. Ez a sajátságos tünemény mindennap megismétlődik az égen. A vízben pedig feltünedeznek a világító puhányok, mint megannyi viz alatt úszó papirlampionok.

Nappal igen érdekes szórakozás a halakat megfigyelni. A Verestengerben temérdek hal van s leginkább a delfinek szereznek az embernek sok kellemes órát bohókás játszadozásaikkal; szinte elfelejtetik velünk a nagy hőséget. Hirtelen megmozdul a látóhatáron a tenger síma tükre s reményteljes örömmel tekintünk valamennyien arrafelé, hol a szél által fölkorbácsolt tengert vélünk látni, mely tisztán kivehetően felénk közeledik. Tényleg nagy gyorsasággal közelednek is a hullámok felénk, melyeket azonban nem a szél, hanem néhány száz, néha ezer, csoportokban úszó delfin csinál. Egyenesen hajónknak tartanak s körülvéve bennünket, hűségesen kísérnek néha egy negyedóra hosszat is. Mint a torpedó, nagy gyorsasággal siklanak tova az átlátszó kék vízben, nagy ívben ki-kiugrálva abból, míg azután hirtelen irányt változtat és tovább száguld a víg társaság. Amott egy ragadozó hal üldözi az apróbb halakat, melyek kétségbeesetten menekülnek előle s nagy rajokban vetik ki magukat a vizből. Egy-egy hatalmas cápa is úszik a viz tetején. Úgy látszik délutáni sziesztáját tartja. Otromba nagy szája félig nyitva van, jól lehet benne az éles fogakat látni. A hajó közeledtére gyorsan alámerül a vizbe. A cápák félnek a hajócsavaroktól. A vitorlás hajókat állandóan kísérte néhány ilyen szörnyeteg, kik mohó falánksággal kaptak be minden a tengerbe dobott tárgyat.

A cápák láttára fölelevenednek persze a régi élmények a vitorlás utazások idejéből. Valami két-három esztendeje egy a hőségtől eszét vesztett matrózunk belevetette magát a fedélzetről a tengerbe. Az előírt szabályoknak megfelelően azonnal megállt a hajó s keresték az elveszett matrózt, kinek azonban nyoma veszett, csupán valami nyolc nagy cápa úszkált a hajókörül. Erős cápahoroggal sikerült néhány cápát kifogni s mindeniknek gyomrában találtak egy-egy darabot a szerencsétlen emberből, porcellán-tányérok és üvegek társaságában. Megesznek ezek a falánk állatok mindent. De akadt vígabb história is. Ilyen volt az úgynevezett „Aussenbordmann“ története. Így nevezik a hajó külső részén foglalatoskodó matrózokat, mely nyaktörő s gyakran veszélyes munkára a leg-

ügyesebb legényeket szokták kiválogatni, kiknek még a nyilt tengeren is, mialatt a hajó megy, adnak néha a hajó külső részén végzendő munkát.

Lassan haladt a vitorlás hajó délnek. A tisztek és a legénység csupa unaloműzésből cápákra halásztak. Sikerült is egy hatalmas példányt kifogniok és csigán futó vastag hajókötelekkel felvontatni a nehéz állatot a fedélzetre. A cápa olyan erővel csapkodott farkával maga körül, hogy szinte életveszélyes volt a közelébe menni. Vak dühvel rontott mégis rá az egész legénység és dorongokkal, evezőkkel meg vasrudakkal agyon is verték a cápát, melynek gyomrában legnagyobb meglepetésükre egyik pajtásuk cipőjét találták meg. Meg kell jegyeznem, hogy általánosan elterjedt matróz-szokás, hogy a legénység minden ruhadarabjára, még a harisnyákra is, ökölnyi betükkel szokta a nevét ráfesteni, piros olajfestékkel. Keresik az illető matrózt az egész hajón, de bizony valósággal hiányzik az. De már ennek a fele sem tréfa. Az első tiszt megfuvatja a trombitát, — „Minden ember a fedélzetre!“ — Ott van mindenki, csak ez az egy hiányzik. Most már kétségtelen, hogy valamiképen leesett a szerencsétlen a hajóról a tengerbe s a cápa torkában lelte halálát. Általános elszörnyüködés és megilletődés fogja el a kedélyeket, midőn a hajó korlátján a legártatlanabb arccal mászik át kivülről az elveszettnek hitt matróz, aki a hajó külső részén dolgozott és a hullámok csobogása folytán nem hallotta a kürt hívó szavát. Megtudván, hogy miről van szó, mint szóra sem érdemes dolgot mesélte el azután, hogy mialatt a levegőben lógó deszkán lovagolva lent dolgozott, egy cápa minduntalan a lábszárai felé kapkodott. Bosszantani kezdte a dolog és hirtelen lekapva egyik lábáról a cipőt, teljes erővel orron vágta vele a „bestiát“. Így került cipője a cápa gyomrába. Emberünk öröme nem ismert határt, hogy viszontláthatta — elveszettnek hitt cipőjét.

A negyedik napon gyenge déli szél kezdett velünk szembe fujdogálni, kellemes lehűlést hozva a fedélzeten tartózkodókra. Ez volt a legkellemesebb nap a Verestengeren. De már az ötödik napon valóságos orkánná fajult a déli

szél és hatalmas hullámok hömpölyögtek délről észak felé, ugyancsak megtáncoltatva a szegény „Szigetvár"-t. Néha azt hittük, hogy no most mindjárt eltemet bennünket az az egyenesen felénk tartó, kristálytiszta, átlátszó smaragdzöld vizhegy, de már a következő pillanatban, hogy, hogynem, de fönt volt hajónk annak tetején. Mint egy pelyhet emelte a hullám a nehéz hajót föl a magasba. Időnk sem maradt felülről egy kissé körültekinteni, mivel már a következő pillanatban repültünk, illetve zuhantunk lefelé a mély hullámvölgybe, akkora csattanással, mintha ágyut sütöttek volna el, mig a szétcsapódó víztömeget szárnyaira kapta a szél és végigröpítette azt fejünk fölött, meg a magas hajókémények fölött.

A forróság most már igazán türhetetlen. A víz ellen csukva kell tartani minden ablakot és minden nyilást. A fedélzeten még türhető a levegő, de csak addig, mig a szélben állunk, csakhogy ott meg csúronvíz lesz az ember néhány perc alatt. Nekünk, egészséges embereknek is több mint kellemetlen volt a dolog, hát még milyen lehetett annak a két szegény fűtőnek, kik tüdő- és mellhártyagyulladásban feküdtek a kis hajókórház negyvenöt fokos fülledt levegőjében, negyvenegy fokos lázzal. Ádenben mindkettőt kitettük az angol kórházba. Egyikük ott is maradt örökre Ádenben s annak forró sziklái alatt álmodozhatik a boldog visszatérésről egy szebb hazába. Két év mulva, midőn hazafelé mentünk, a hajón készült szép kovácsoltvas-keresztet állitottunk szegénynek sírja fölé.

Alsó végén épen ugy mint fönt a bejáratánál, megszűkül a Verestenger, látható lesz annak mindkét partja s a legszűkebb részének közepén, közvetlen a kijáratban látjuk a kopár Perim-szigetét, mely angol szénállomás. Átmegyünk a Bab-el-Mandeb szoroson és hátunk mögött van az utálatos Verestenger, előttünk van a nyílt ádeni öböl, a szabad tenger, hol frissen fujdogáló kellemes szellő frissít és üdít föl bennünket, kimerült s elcsigázott embereket.

ÁDEN.

Délután négy óra körül tűntek föl előttünk Áden bizarr alakú hegyei. Feketésbarna tónusú, szétszaggatott körvonalú, teljesen kopár sziklák rajzolódtak élesen a kék égre, a gerinceken néhol mint egy gyárkémény, oly vékony és hegyes tűket alkotva. A hegyek lábainál a tengerparton keskeny homoksivatag terül el, melyen a triéder üvegén át jól lehet a benszülötteknek a homokra épitett szomorú agyagviskóit s a vidékbe oly pompásan beillő, fehér burnuszos, szikár fekete embereket látni, kik mint a kísértetek suhannak tova a parti mély homokban. Egy-egy arab vitorlás bárka síklik el mellettünk, a szél által erősen kihasított laza fehér vitorlákkal. Graciózus fekete sirályok, melyeknek csupán a hasuk fehér, követik hajónkat.

Sokat olvastam már Ádennek vegetáció nélküli, kietlen, kopár, szakadékos szikláiról s épen a különböző leirások nyomán, a lehető legrettenetesebb képet alkottam magamnak már előre is képzeletben Ádenről; mindannak dacára mondhatom, hogy a valóság látása szinte megdöbbentett, annyira felülmúl az minden képzeletet. A norvégiai Närö-fjord hegyeire emlékeztető, komor, sötét sziklafalakon nem látni még csak egy tenyérnyi zöld foltocskát sem. Fekete, fehér és vörösbarna szinekből van az egész táj összetéve, melybe csak az ég és a tenger hoznak gyönyörű kék szineikkel jóleső változatosságot, no meg a benszülöttek egy részének tarka ruházata, a piros, zöld és sárga turbánok, melyeknek élénk szinei szinte világítani látszanak a vakító napfényben. Perzselően tűz le a nap reggeltől estig a kopár sziklákra, melyek mint egy sütőkemence sugározzák ki azután éjjel-nappal a

nagy hőséget magukból. Az ég mindennap egyforma, szép sötétkék szinű s egyetlen felhőcske sem úszik rajta. Ádenben az egész esztendőben legfeljebb kétszer-háromszor esik egy kis eső, mi mindannyiszor nagy eseményszámba megy, mert az is előfordult ám, hogy éveken keresztül nem esett egy csöpp sem.

A nap már nagyon mélyen állott s épen eltűnni készült a magas sziklák mögött, midőn feltűnt a második, még meredekebb s magasabb sziklacsoport, melynek tövében Áden

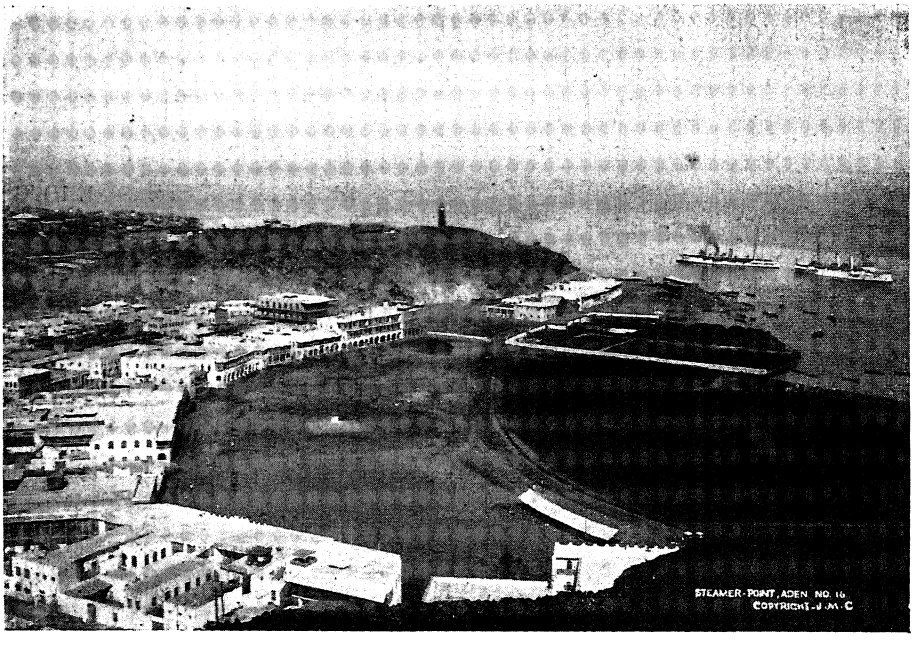

Steamer-Point.

fekszik. A parancsnok még egy kazánt fűttetett, hogy lehetőleg még naplemente előtt érkezzünk be a kikötőbe, hogy még aznap leadhassuk az angol lobogónak szóló huszonegy ágyulövést, az ugynevezett „Territorial-salut"-ot, melyet naplemente után nem lehet leadni. Dróttalan távirónkkal révkalauzt is kértünk Ádenből. A lövöldözés bizony másnap reggelre maradt, mert mire a révkalauz a hat izmos szomáli-néger evezte karcsú csónakjában hajónk alá ért, a nap már régen letűnt az égről.

Arab anya.

Ádenben voltunk tehát, illetőleg Steamer-Point-ban, igy nevezik Ádennek kikötőjét, melytől Áden még jó háromnegyedóra kocsin. Odakint a parton nagy sürgés-forgás uralkodott. Tevék által húzott kocsik jöttek, közöttük haladtak a bő fehér burnuszba burkolt arabok és szomáli négerek, az angolok pedig hónuk alatt a rakettel jöttek a tenisztérről. Sötét lett azután, koromsötét éjszaka, de az árusok csónakjai a sötétség dacára is körülvették hajónkat. Cigaretta, kagyló, antilópszarv, déligyümölcs és structojással kereskedő négerek, valamint structollakat áruló zsidók ültek a csónakokban, kiket persze éjnek idején nem bocsátottunk föl a hajóra, mit nem akartak hinni, míg csak néhány dézsa vizet nem zúditottunk a nyakuk közé. Az angol erődöknek éjjeli céllövészetük volt a tengeren vont céltáblákra. Gyors egymásutánban lobbant föl a hegyek különböző pontjain, — hol nappal mi sem árulja el, hogy erődök volnának ottan, — a füstnélküli lőpor szép zöld fénye s a hegyek ezerszeresen verték vissza az ágyuk dörgését. Az angolok régen belátták ennek a pontnak a fontosságát a világkereskedelemben s Áden már a mult század harmincas évei óta angol birtok. Mint Áden hatalmas erődítményei mutatják, nem is igen szándékoznak az angolok annak birtokáról lemondani.

Reggel nyolc órakor van a hadihajókon a lobogó ünnepélyes felvonulása, midőn a hymnusz hangjai mellett lassan fölvont lobogót mindenki merev állásban tisztelegve köszönti. A hymnusz elhangzása után eljátszottuk még az angol hymnuszt s azután fölhúzva a nagy árbocra az angol lobogót, leadtuk a huszonegy ágyulövést, melyet a parti üteg azonnal viszonzott.

Másnap már korán reggel kimentem Steamer-Pointba, mialatt a hajón szomáli négerek és arabok szenet hajóztak be. Érdekes alakok ezek a csokoládébarna bőrü, szikár négerek, kiknek bőre alatt nincs talán egy szemernyi zsirpárna sem, ugy hogy minden izmuk játéka pompásan átlátszik a vékony bőrön. A szemben fekvő szomáli földről jönnek ezek át Ádenbe. A természettől göndör, fekete haját a leg-

többje oltott mésszel keni be, valószinüleg, hogy jobban türjék fedetlen fejükön a nap sugarait s ettől vörösesszőke és síma lesz a haj, mi furcsa külsőt ad nekik.

Odakint a meredek vörösbarna sziklák tövében, részben azok lejtőin állanak a mintaszerű, szellős angol kaszárnyák és a kórház, valamennyi olyan ponton, hol állandóan átjárja őket a tenger felől fúvó szél, mire Ádenben nagy szükség van. Két beteg fűtőnket kivitettem a kórházba, hová személyesen kisértem el őket. Szép, szellős szobát kaptak odakint s egy szelid arcu angol apáca vette őket gondozásába. Halálsejtelemtől gyötörve, könnyes szemekkel vettek búcsut tőlem szegény fiuk.

Lent a parton áll a templom és a posta, míg fönt a hegygerincen egy óratorony áll, messzire ellátható hatalmas óralapokkal. Ezektől balra látni a hegyoldalon az ádeni kormányzó szellős palotáját. Utóbbi alatt nagy félkörben terülnek el a parton Steamer-Point emeletes házai, közöttük a hangzatos nevű „Hotel de l' Univers" s a „Hotel Europe". A fehér házak földszintjén árkádok alatt vannak az üzletek. A házak előtti, homokos, puszta téren látjuk Viktoria királynő bronzszobrát. Az oszlopokon nyugvó bádogtető közelében, ott, hol partra szálltunk, van Steamer-Pointnak legnagyobb nevezetessége, melyre valósággal büszkék az angolok s ez a park. Egy zenepavillon körül néhány csenevész, legfeljebb fél méter magas fácskát látunk, melyek habár egész nap vízben áznak, a legszorgalmasabb locsolás és gondozás dacára sem akarnak igazi zöld leveleket hajtani. A facsemeték erősen emlékeztetnek a mi fáinkra, már t. i. mikor azoknak leveleit néhányszor megcsípte az őszi dér és a fonnyadt barnás levelek már csak az első szellőre várnak, hogy végleg lehulljanak. Eme szomorú fácskákon kivül nem látunk különben sehol egyetlen cserjét vagy bokrot sem; nem terem ezen a kietlen, sziklás, forró és száraz földön még csak egyetlen fűszál sem. Az itt született és itt felnőtt emberek legfeljebb hírből, vagy képekről ismerik a fát. A parti házsor mögött a meredek hegy lábánál még valami három hosszanti s ugyanannyi keresztben vezető keskeny utca következik, csupa fehérre

meszelt, keskeny kis ablakokkal biró házakkal. A földszinti alacsony árkádok alatt vannak a szegényes üzletek és az arab kávéházak. Az utca árnyékos oldalán meztelen négerek ülnek keskeny fapadokon és szorgalmasan szívják a nargilét, nagy csészékből szürcsölve hozzá az illatos mokka-kávét. Az utca porában meztelen szomáli néger gyerekek játszadoznak. Orrukon nagy ezüst karika van áthúzva s lábaikon, valamint karjaikon egész csomó ezüst karperec csillog, míg nyakukban

A Main-Street Steamer-Pointban.

többnyire nagy borostyánkő gyöngysort viselnek. Órák hosszat el lehetne őket nézni. A kis gyermek egyformán kedves látvány a föld minden részén.

A városban nagy rend uralkodik. Meglátszik rajta, hogy angol birtok. A rendőrök szomáli négerek, kik nagy buzgalommal teljesítik hivatásukat. A város szélén van a vásárcsarnok, egy faoszlopokon álló tető, hol húst, halat, zöldséget és gyümölcsöt árulnak. Ugyanitt van egy bekerített téren a

tevepiac, hol mindig sok tevét látni. Minden teve előtt guggol egy néger, ki az előtte heverő, a cirók leveleire emlékeztető zöld takarmányból, kézből eteti a tevét. Az adagok bámulatosan kicsinyek, jóformán a teve fél fogára valók, de hát ki tehet róla, hogy épen Ádenbe vetette mostoha sorsa a szegény tevét, hol olyan rettenetesen drága a zöld takarmány, mely az utolsó szálig hajón érkezik ide messze földről. A szomszédságban tanyáznak a teve-takarmány és a szárazgalyárusok. Úgy a takarmányt, mint a rőzsét lelkesen kínálgatták nekem is, csaknem hajbakapva egymással a fölött, hogy melyiküknél fogom szükségletemet beszerezni. Csalódott arcot vágtak, midőn nem vettem semmit, hát még milyen szomorú lett a mészáros, aki pedig a legszebb birkahúst kínálta felém, melyet én csak futó pillantásra méltattam. Barangolásomon fényes kiséret csatlakozott hozzám. Azt hiszem, hogy Áden összes gyermekei nyomomban voltak és kórusban kiáltozták felém: — „baksis! baksis!“ — Mindnek nem adhattam baksist, csupán egy félkaru kis feketének adtam, kinek egy cápa haraphatta el a karját.

Felkaptunk azután egy ádeni konflisra, egy kényelmes, vászontetős, egylovas nyilt kocsira s áthajtattunk Ádenbe, az arab városba. A fehér turbános fekete kocsis megsuhogtatta ostorát s mint a villám száguldottunk tova a pompás síma úton. Nem is hinné az ember, hogy micsoda élet uralkodik a Steamer-Pointból Ádenbe vezető úton. Száz meg száz tevetaligával találkozunk, melyeken nagy hordókban szállítják a ciszterna-vizet Steamer-Pointba. Tevekaravánok jönnek megrakva rőzsével, mokka-kávéval és dohánynyal. Sokan a teve hátán lovagolnak, lábaikat a teve nyakán nyugtatva, a kezeikben tartott nagy vízipipából pedig sűrü füstfellegeket eregetnek maguk után. A tevehajcsárok gyeplő gyanánt a teve farkát szorongatják kezeikben s annak jobbra vagy balra csavarásával kormányozzák a sivatag hajóját. Szinte érthetetlen, hogy mennyi gyalogos emberrel találkozunk. Valamennyi siet, mintha nagyon sürgős dolga lenne, bár azt hiszem, hogy a forró föld égeti a talpaikat s azért kapkodják lábaikat oly fürgén.

Csodálatos, hogy mind mezitláb járnak. Kalapja sincs egynek sem, csak itt-ott látni egy turbánt, míg a négerek legtöbbje teljesen kopaszra beretvált koponyájára engedi sütni a jó forró napsugarakat. Az abessyniai és szomáli négerek, fehér bő burnuszaikban, talán még legjobban illenek bele a napsütötte, fekete-fehér tájba. Katonás, egyenes testtartása van valamennyinek s ugyancsak szilárd, határozott lépésekkel haladnak tova; szinte megrendül lépteik alatt a föld. Az asszonyok menés közben sajátságosan ringatják széles csipőjüket, melyen erősen megfeszül a köréje csavart vékony kendő. Telt és formás idomaik miatt igazán nincs okuk restelkedni. A fiatal néger leányok ugyancsak kacéran pillantanak szemeink közé. A rendőrállomások előtt, a hirdetményekkel teleragasztott nagy fekete tábla mellett, hatalmas gong függ egy faállványon.

A város elhagyása után az út erősen emelkedni kezd. A sivatagban egy-egy kövekkel körülrakott magános arab sírt látunk, melynek fejénél fehér arab irásos piros zászlót lenget a reggeli szellő, míg a lábánál beszúrt árbocon hatalmas üveglámpás lóg. Feljebb a hegyoldalon fekszik a keresztény temető, zöldre festett rácscsal bekeritve. Ez az egyetlen zöld szín a temetőben, melyben vörösbarna kavicshalmaz alatt, minőket nálunk az országútak szélein szoktunk látni, nyugosznak a halottak. A legszomorubb temető ez, melyet valaha láttam. Néger kocsisunk, mint különösen érdekes dologra, a keresztény temetőre, annak fejfáira s keresztjeire hívja föl figyelmünket. Persze, neki ez a szokatlanabb és exotikusabb és néger eszével nem birja felfogni, hogy mi inkább az arab sírok s a furcsa félhold alakú, héber feliratos sírkövekkel telehintett zsidótemető iránt érdeklődünk.

Szerpentinekben vezet az út mind magasabbra s annak legmagasabb pontján, egész borzalmasságában tárul föl előttünk Áden kopár, kietlen sziklavilága. Egy mély bevágáson visz az út itt keresztül, melyet lőrésekkel ellátott, massziv kőfolyosó hidal át a magasban. Ez már az erődökhöz tartozik. Csupa távirda- és telefonhuzalok futnak mellette végig.

Még egy kanyarulat és megpillantjuk lábaink alatt meredek, kopár hegyek aljában Ádent, fehér házaival, szabályos, egyenes utcáival. Áden valóságos bibliai város benyomását tenné reánk, ha nem rontaná el a hatást az a néhány száz darab, hullá-

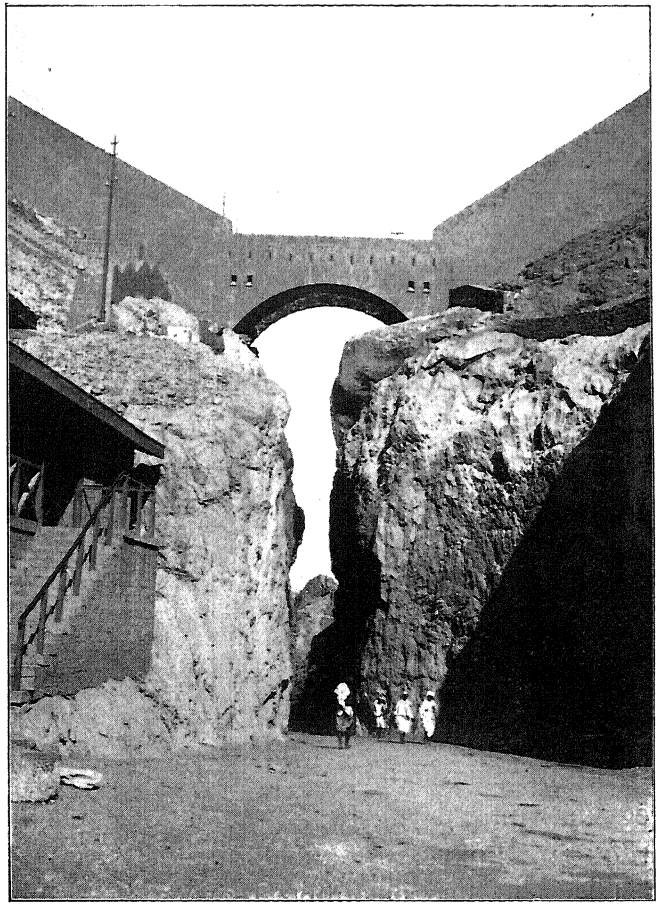

Sziklába vágott út erődítményekkel.

mos bádoggal fedett modern illemhely, mely a városon kívül, az útmentén fekszik egy csomóban. Bizonyára a városban gyakran fellépő járványok elnyomása céljából csinálták azokat az angolok, rákényszerítve a lakosságot, hogy a városon kívül végezze testi szükségleteit. Innét felülről úgy fest a barna

hegyek között fekvő fehér város, mint a tejszínhab egy csésze csokoládén.

Megállás nélkül hajtottunk át a városon a túloldali hegyekhez, hol a híres ádeni víztartókat tekintettük meg. Meredek kőlépcsőn vezetett föl bennünket a hivatalos néger őr. Nagy fekete táblákon olvassuk angol és francia nyelven, hogy szigorúan tiltva van a személyzetnek borravalót adni. Nagy lelketlenség kell hozzá, ilyen tilalmat kibocsátani a baksis hazájában. A pedáns tisztaságú kőlépcsőkön felmászva, a legalsó nagy vízmedence szélén álltunk, melyben ezuttal nem volt egy csöpp víz sem. A hatalmas medencének részben a sziklába vágott, részben kicementezett, üvegsimaságú falai vannak, melybe nyugodtan bele lehetne állítani a budapesti operaházat. Parkett símaságú fenekén egyetlen porszem sincs. Kőlépcsőkön haladtunk innét feljebb, két félkör alakú nagy ciszterna között, melyeket fönt szépen kövezett tér választ el egymástól. A tér közepén ici-pici kertecske van, illetve egyetlen virágágy, néhány folyton locsolt cserjével és pálmával. Valóságos oázis a szikla rengeteg közepette. Azután egy ívelt kőhídon átmenve, egy meredek, csaknem teljesen függőleges sziklafal tövébe jutottunk. Elbűvölve az előttem elterülő festői látványtól, álltam ott meg néhány pillanatig. Négy, üde zöld lombozatú, magas szent fügefa állt a fal tövében, melyekről mintha vékony kötelek s madzagok lennének, lógtak le a léggyökerek. A fák alatt, valóságos árnyékban, egy, talán nyolc négyszögméter nagyságú gondosan kövezett térségen egy kút volt, melynek kávája fölött, vasállványon csiga függött. Utóbbiról kókuszrostokból font hosszú kötél nyult le a kútba, melynek végén nagy bivalybőr lógott veder gyanánt. Négy keményen izzadó szomáli néger szünet nélkül húzta föl a kútból a vizet. A bivalybőrtömlő tartalmát egy kőmedencébe ürítették, melyből külön vezetéken folyik le a víz a városba. A kötelek almanagyságú vizhólyagokat huztak a nyomorult páriák tenyerein. Itt láttam életemben először izzadó négert. Kemény munka lehet az, melybe még a néger is beleizzad. Még feljebb haladva, elérkeztünk az első vizet tartalmazó ciszter-

nához, melynek tűkre olyan nagy, hogy akár csónakázni lehetne rajta. Két meredek sziklafal közé van a medence beékelve. A sziklák mentén szép világos szürke fecskék röpködtek. Nem mentünk magasabbra, mivel a hegymászás a forró sziklákon, a nap perzselő hevében igen fárasztó s már az eddigi mászással is teljesen átizzadtuk ruháinkat. Ötven darab ciszterna van a sziklák között, lépcsőszerüen egymás fölé

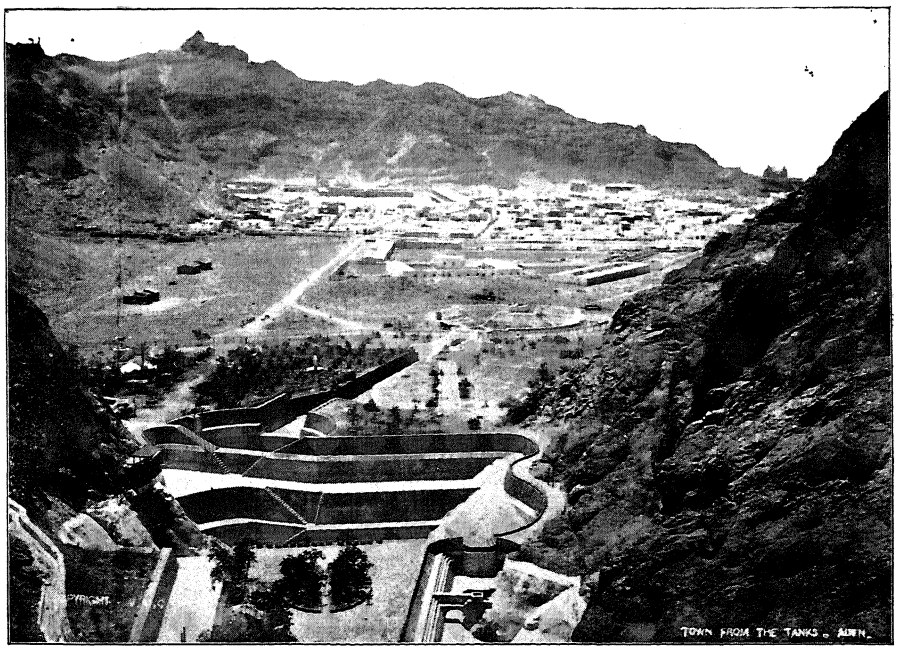

Az ádeni ciszternák.

építve. Ha a felső ciszternák eső idején megteltek, ugy a felesleges víz a mélyebben fekvőkbe ömlik belőlük. Az ádeni ciszternák már néhány évszázadot láttak s korukat ma már lehetetlen pontosan megállapítani. Az angolok az összes ciszternákat, melyek köbtartalma körülbelül másfél millió hektoliter, szépen kitatarozták és folyton gondozzák. A víz drága dolog Ádenben s takarékoskodnak is vele, bár Steamer-Pointban van már egy modern desztilláló készülék is, mely

a tenger vizéből készít ivóvizet. Az itt előállított víz, ha nem is olcsóbb, de mindenesetre jobb a ciszterna vizénél.

Gyalog kószáltunk azután Áden utcáin, hol szinte fájtak szemeink a fehér házakról visszaverődő vakító napfényben. A nagy fehér kockákhoz hasonlító házak földszintjén tanyáznak ponyva-ernyőik alatt az árusok s ugyanitt vannak az erős ürüfaggyu-illatot terjesztő lacikonyhák, valamint a kávéházak is. A város közepén van a hatalmas tevepiac, lévén Ádenben a teve a leghasznosabb háziállat. A tevék között nagy számmal szaladgálnak a fürge kecskék kis gidáikkal. De milyen furcsák ezek a pirosan pettyezett fekete kecskék! A piros pettyeket oltott mész rákenésével csinálják a kecske szőrén a négerek, épen ugy, mint saját fekete hajukon. Csupán utcai szemetet és szalmacsutakot esznek a szegény állatok, mert más élelmet ugyan hiába keresnek ezen a sziklás, kopár vidéken. Bámulatos, hogy mindannak dacára adnak tejet, bár a legtöbbnek emlője fölé kis vászonzacskó van kötve, mert a tejet el is lehet ám adni, az ádeni fiatal kecskének pedig nem árt, ha már zsenge fiatal korában hozzászokik a mértékletesség erényéhez. Érdekes az is, hogy milyen apró tojásokat tojnak az itteni tyúkok, bizonyára hiányos táplálkozás folytán. A legnagyobb tyuktojás alig éri el a galambtojás nagyságát. A jobb étvággyal rendelkező tisztek kezdetben ugyancsak szidták a hajószakácsot a nagyon is kis adag rántotta elköltése után, melyet pedig állítólag öt-hat tojásból készített az s csak azután nyugodtak bele a változhatatlanba, midőn a szakács megmutatta nekik a sziklakövekkel táplálkozó tyúkok tojásait, melyek kicsi voltuk mellett méregdrágák is. Habár kicsiny is az ádeni tyúkok tojása, annál izmosabbak ők maguk. Az itteni táplálékuk, mely nagyobbára apró kavicsokból áll, ugy látszik a szó szoros értelmében megacélozza húsukat. Az asztalra kerülő csirkecomb kicsiny ugyan, de ennek fejében jó kemény; alig lehet még a késsel is átvágni, a fogakkal pedig szinte lehetetlen megőrölni. Egész Ceylonig nap mint nap, volt szerencsénk délben vagy este, vagy néha délben is, este is a remek ádeni

kőkakasokhoz és kőtyúkokhoz, olyan tömegekben vásárolta azokat be szakácsunk.

Kissé fáradtan telepedtem azután le egy arab kávéház egyik asztala mellé, melynél már vígan feketézett három szomáli néger, akik barátságosan vigyorogtak reám. Felséges mokka-kávét kaptam s megkóstoltam ott a ciszterna vizét is, melyben jókora jégdarab úszkált. A víz kissé ízetlen, de különben teljesen tiszta. Egy szomáli néger-rendőr, indiai rendőrviseletben, fején hatalmas piros turbánnal, szorgoskodott körülöttem s hesegette el fütykösével a tolakodó s baksist kérő néger gyermekeket. Meg voltam hatva, hogy milyen rendet teremtett az angol még itt is, a kizárólag benszülöttek lakta városban. Csodálkozásom azonban akkor hágott még csak a tetőpontjára, mikor később felültem kocsimba s maga a derék policeman tartotta felém baksist kérő tenyerét. Nagy zavarban voltam, hogy mit adjak a rend derék őrének s bizonytalanul keresgéltem pénztárcámban, hol egy két anná-s ezüstpénz tévedt ujjaim közé. Tanácskérő pillantást vetettem kocsisom felé, ki intésekkel adta értésemre, hogy az már úri borravaló. Nagy grandezzával nyomtam a húsz fillért érő pénzdarabot a hálálkodó rendőr tenyerébe.

Visszafelé más utat választottunk és az alagutakon át kocsikáztunk Steamer-Pointba. Mindjárt Áden mellett, az említett illemhely-kolónia tőszomszédságában, nekifordul az út egy magas sziklafalnak, melybe úgy látszik a legkezdetlegesebb kézimunkával vágták a körülbelül egy kilométer hosszú alagútat. A közlekedés szabályozása céljából az alagút mindkét szájánál egy-egy néger-rendőr áll, miután oly keskeny az alagút, hogy nehéz dolog benne két szembejövő kocsinak kitérnie. Várnunk kellett, míg egy vizeshordót szállító tevefogat kijött és csak azután hajtott be folyton ordító kocsisunk a sötét alagútba, mely minden lépéssel sötétebb lesz. Csak itt-ott lóg a menyezeten egy-egy hatalmas üvegtáblákkal biró, de csak hitvány kis lánggal égő lámpás. Egy ízben ki kellett térnünk egy szembejövő teve-

fogatnak. Lovunk nem látott a nagy sötétségben semmit és beleütődött fejével az alagút érdes, hegyes sziklafalába. A lendület folytán egészen hátra bicsaklott a nyaka szegénynek. A kitérő kocsinak meg kell állania s teljesen a falhoz lapulnia, míg a másik óvatosan elhajt mellette. A kocsi teteje is minduntalan beleütközik a menyezetről lecsüngő hegyes sziklákba. Az alagút tulsó oldaldalán a tengert pillantottuk meg, honnét mint a chinai fal húzódik egy a hegyeken levő erődöket egymással összekötő magas kőfal föl a hegyekre. Szellős kaszárnyák álltak itt is, melyek falai nem téglából, hanem sűrü farácsból vannak épitve. Mielőtt behajtottunk a második alagútba, szép zöld oázist pillantottunk meg, melynek közepén gondosan kövezett magaslaton kerekes szivattyukat forgattak a négerek, a felhúzott vizet a domb alján várakozó tevetaligák hordóiba töltögetve. Egy másik ciszternából teve húzza fel a vizet. Egy kőlejtőn lefelé megy valami harminc lépést, mi épen elegendő arra, hogy a kókuszkötélen függő bivalybőrtömlő fölemelkedjék a magasba, hol a tömlőnek kabátujjszerű szára automatikusan oldalt fordul és kiürül rajta a tömlő tartalma egy nagy kővályuba. Egy kis facsoport áll itt, melyet a kövezeten ellocsolódó vízzel öntöznek. Ádenben nem szabad egy csöpp víznek sem haszontalanul elpocsékolódnia. A második alagút után bástyákkal és lőrésekkel bíró nagy kőkapu következett, mely mellett meredek, végtelen kőlépcsők vezetnek föl a néhány száz méter magasan fekvő erődökhöz. Kellemes lehet Ádenben a katonai szolgálat! Az Ázsiában szolgáló angol katonának Malta az első állomása s onnét kerülnek le Ádenbe, ahonnét azután már megedzve, szinte megérve a trópusokra, kerülnek le Indiába.

A kikötői árúraktárak közelében érkeztünk vissza Steamer-Pointba, hol a tenger partján épen nagymosást rendezett egy néger, kimosva a tengerben egyetlen ruhadarabját, a lágyékát körülövező vékony kendőt. Mialatt a rongy a napon száradt, őmaga teljesen paradicsomi kosztümben sétálgatott a forró homokban. Az utca porában meztelen néger gyerekek játszadoztak. Kis

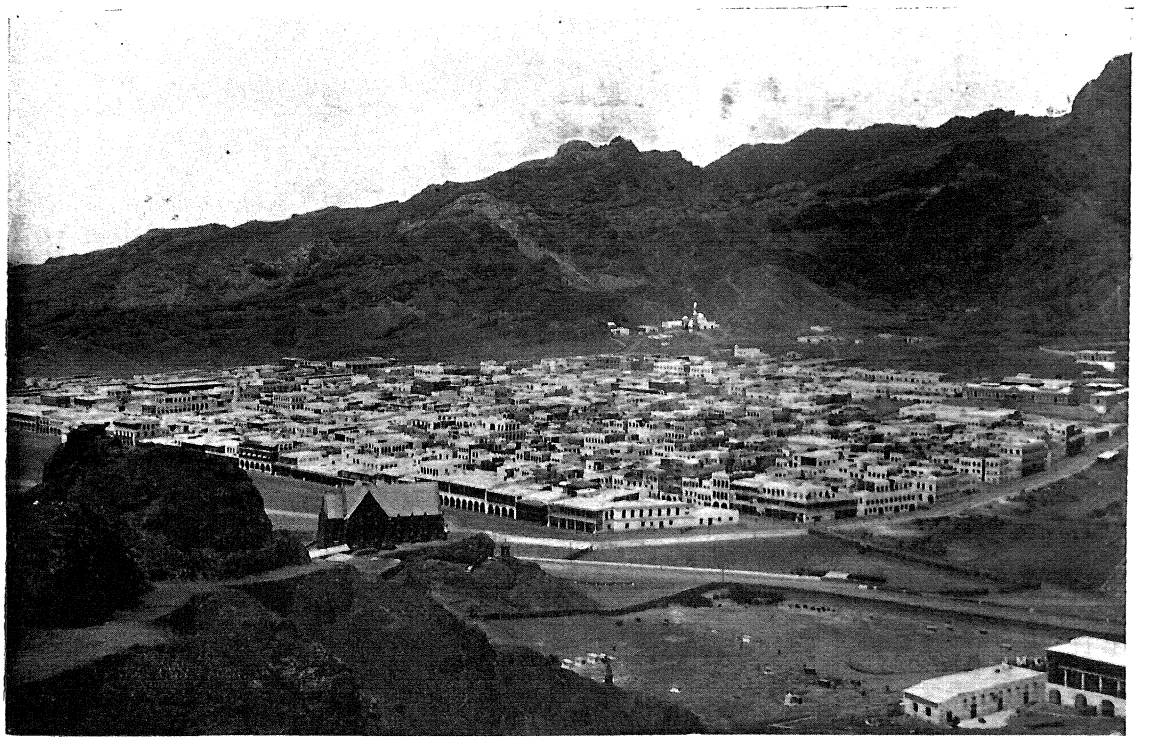

Áden.

köteget csináltak egy valahonnan elcsent ciróklevélből; tehát tevésdit játszottak, mialatt játszópajtásaik száraz galyakkal telt kis ládikát húzgáltak a homokban. Két gyerek rendőrösdit játszott, mi abban állt, hogy alaposan elpáholtak mindenkit, aki nem engedelmeskedett nekik. A gyermekjáték az egész világon utánzása a komoly életnek; így van ez a négereknél is. A „Hotel Europe“ árnyas verandáján telepedtünk azután le egy jeges italra, hol a tenger felől jövő szél kellemesen átfujdogált a veranda zöldléces falain. Ádenben a zöld festék helyettesíti a növényzetet.

A hajónkon nagyban állt a vásár, midőn hazaérkeztünk. A structollas zsidók, mint megannyi kisértet libegtek ide s oda a fedélzeten, fehér vászon kaftánjaikban, fehér harisnyában s papucsban, fejükön piros fezzel, füleik előtt a göndörre sodorított hosszú hajtincsekkel. Karjaikon s nyakukban lógtak a fekete, fehér és szürke structollboák, míg kezeikben hatalmas fehér structollakat tartottak. Mindegyikük külön szeretett volna tárgyalni a vevővel s mindenáron a kabinokba akartak menni. Legszivesebben négyszemközt kötik meg az üzletet, hol nem szólhat bele a konkurrens. Azt sem szeretik, ha sokan vannak jelen, akik az árut kritizálhatnák, mert hát — több szem többet lát! Ezért akartak már tegnap este mind a hajóra jönni, mert este még több szem is kevesebbet lát, mint nappal. Ha kialkudtunk egy szép vastag, nagy boát, úgy a világért sem szabad annak csücskét többé kiereszteniink kezeink közül, mert bizonyosak lehetünk felőle, hogy már a következő pillanatban egy egészen sovány boát kapunk vissza s a kereskedő égre-földre esküdözik, hogy ez az előbbi boa. Az árak különben meglehetősen állandóak és egyformák. Egy dúsan kötött tollboa ára, melynek közepén mint egy ujjnyi vastag kötél érezhető, a boa váza, egy angol font s ugyanennyibe kerül 4—6 darab összekötözött, nagy fehér toll is. Nagy fekete toll nincs, ha ilyent kínálnának, az festve van.

A fedélzeten voltak a néger mosóférfiak is, kik a reggel nyolckor elvitt szennyes fehérneműt már délután négykor

gyönyörűen kimosva s kivasalva hozták a hajóra. Csupán az a rossz szokásuk van, hogy minden ruhadarabra hatalmas jeleket írnak kimoshatatlan vegyi tintával, nehogy elcserélődjék az idegen fehérneművel. Én még jól jártam, amennyiben csak három nagy pontból alkotott gulát rajzoltak összes zsebkendőim- és ingeimre, de volt olyan is, akinek nyolc nagy pont jutott ki háromszögek és vonalak társaságában. Valóságos nagyvásár volt a hajónkon. Árultak ott ananászt, finom egyiptomi dohányt és cigarettát, datolyát, structojást és zsákszámra finom mokka-kávét. A vásári sokadalom közepette az inspekciós tiszt észrevette, hogy egy szálas szomáli-néger néhányat az árusok közül minden teketória nélkül vállon ragadott és nyomatékos rugások közben, — melyeket nem a hasukra alkalmazott — ledobált a csónakokba. A gyors elhatározású tiszt erre hasonló rugást alkalmazott a négernek bizonyos testrészére. Méltatlankodva fordult meg a néger és ékes angol nyelven kijelentette, hogy ő policeman. Sajnos, de a tekintélyén esett csorbát nem lehetett többé jóvátenni. A derék fekete rendőr csakhamar el is sompolygott a hajóról. Méltán érezhette magát sértve, midőn ő tulajdonképen a mi érdekeink védelmére jött a hajóra, hogy az előtte jól ismert csalókat kidobja.

Délután egy olasz hadihajó futott be a kikötőbe. A mi hajónk és az olasz hajó között persze rögtön megtörtént a nemzetközi tengerészeti udvariasság által előírt kölcsönös látogatás. A Verestenger olasz kikötőjében, Massauában állomásozó hadihajó volt, mely évente eljön egyszer egy hónapra Ádenbe üdülni!? Áden — és — üdülni! Képzelőtehetségem fölmondja a szolgálatot. A legélénkebb fantáziával sem tudom elképzelni, hogy milyen lehet akkor Massaua?

Este hatkor szedtük föl a horgonyt és szirénánk hatalmasan fölsivított. Gondolataim az angol kórházban kalandoztak ebben a pillanatban. Mennyire belenyilalhatott az a fütty a kórházban fekvő két betegünk szivébe! Hiszen egy darab haza, egy darab valóságos otthon távozott tőlük, egyedül hagyva őket az idegenben.

CEYLON SZIGETÉN.

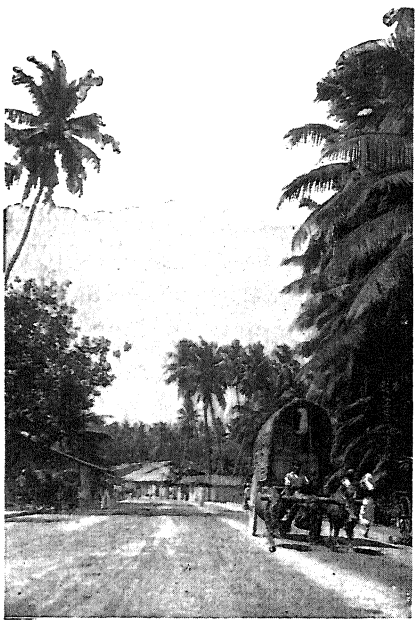

Utca Colombóban.

Immár nyolcadik napja élvezzük a felséges indiai oceán szépségeit. Mióta Ádent elhagytuk, nyugodt és sima a tenger, mint egy tükör. Északkelet felől kellemes üditő szellő fujdogál velünk szembe. Egész nap a fedélzeten ülök s élvezem ezt a gyönyörű tengert, annak felséges szép kék vizét, melynek szépségeit nem lehet leírni. Az egyes hullámfodrokon megtalálni a kék szinnek legfinomabb árnyalatait, a halvány égszínkéktől a legsötétebb ultramarinkékig. A kék hullámokból minden percben repülőhalak szökdösnek ki, egyenként vagy csoportokban s mint a fecskék, villámgyorsan repülnek tova alacsonyan a víz színe fölött, kifeszített, átlátszó szárnyaik pedig a szivárvány minden szinében játszadoznak. Vagy pedig vídám delfinek kísérik el jó darabig hajónkat, nagy ívben ugrálva ki a vízből, amott pedig egy nagy fűrészhal szökken tekintélyes magasságra s nagy locscsanással zuhan ujra vissza a vizbe. A nap magasan áll fejünk fölött, különösen délben, mikor a fejemen levő sapka elegendő arra, hogy árnyékot vessen egész testemre. Délben alig is van árnyéka az embernek, csupán a lábak körül látni egy kis fekete kört. Olyan enyhe,

puha, szinte selymes a levegő, hogy öröm benne élni. Frissnek, egészségesnek érzi magát az ember egész nap. Aztán jön a gyönyörű naplemente. A nap korongja óriásira megnövekszik, az ég pompás bíbor színben ég, a tenger olyan, mintha olvasztott arany lenne. Az egész csak néhány pillanatig tart, mivel rendkivüli gyorsasággal merül alá itt a nap az oceánba s kezdődik az indiai oceán bűbájos éjszakája. Fölragyog felettünk a déli kereszt szép csillagképe s még egy csomó nálunk nem látható csillag, míg az öreg göncölszekér hét csillagával az északi láthatár alján bujkál és pislákol. Majd feltünik a hold is és a végtelen tenger tündéri fényben csillog. Itt-ott megjelenik a láthatáron egy-egy gőzhajónak színes jelzőlámpása. Egyszerre csak elkezd a tenger világítani, mágikus zöldesfehéren foszforeszkáló fényben; azt hinné az ember, hogy egy végtelen hómezőn megy a hajó. A hajócsavarok mozgása folytán milliárdnyi világító állatka és nagyobb puhány hozza működésbe világító battériáját. Mint a tejút az égen, úgy húzódik nyomunkban egy világító zöldesfényű széles utca. Istenem, de gyönyörű is a természet! Várakozásom a legmagasabbra fel van csigázva, hiszen holnap már saját szemeimmel fogom látni a földi paradicsomot, Ceylont.

Március 22-én délután négy órakor tűntek föl előttünk Ceylon partjai, hosszú zöld sáv képében. Éjjel könnyebb Colombót megtalálni a világitótorony messzire látható fénye után, mint nappal, mivel a hajó a 8—10 napos tengeri úton, különösen, ha a navigációt nem vezették egészen pontosan, jókora darabbal el lehet térítve a helyes iránytól. Nagy kiváncsisággal szemléltem triéderemmel a tengerből gyorsan kiemelkedő végtelen pálmaerdőt. Öt órakor éles határvonalat metszett át a hajó, melyet mintha csak vonalzóval húztak volna a sötétkék vizen; közvetlen mellette már világos-zöld víz következett. Már szabad szemmel is tisztán láthattuk Colombó fehér házait a hajladozó karcsu kókuszpálmák alatt, melyek koronái fölött ezernyi fekete holló röpködött, valamint a kikötőben horgonyzó hajók árboc és kéményerdejét. Az elébünk jött révkalauz hajónkra jött és bekalauzolt bennünket a nagy hullám-

törő mólón belül fekvő tágas kikötőbe. Alig szaladt le horgonyunk a tengerfenékre, midőn egy „Sámson“ nevü kis gőzös, akkora öblös kéménnyel, aminő a legnagyobb oceánjáró hajónak is díszére válnék, egyenesen nekünk tartott s jól kipárnázott orrával nekifeküdve hajónk oldalának, akkorát lódított rajtunk, hogy alig két perc mulva már a kivánt irányban feküdt hajónk s odakötözhettük elül s hátul egy-egy úszó bójához. Két ilyen boxoló-gőzöse van a colombói révhivatal-

A colombói hullámtörő monszunkor.

nak, az egyiket „Sámson“, a másikat „Góliát“-nak hívják. Olyan erős gépeik vannak a kis hajóknak, hogy a legnagyobb hajót is könnyűszerrel fordítják a révhivatal által kívánt irányba, minek igen rövid idő alatt kell megtörténnie, hacsak nem akarják a kikötőben uralkodó óriási forgalom biztonságát veszélyeztetni. A kikötőben drága minden talpalatnyi hely. Colombó ugyanis fontos szénállomás. Minden Ázsiába s Ausztráliába menő hajó érinti Colombót, hol szenet vesz

föl a további nagy útra. A colombói hullámtörő móló, mely húsz millió font sterlingbe került, valóságos remekmű. Óriási félkörben nagy darabot hasítottak el vele az oceánból, melyen belül még akkor is, mikor a mólón kivül torony magasságra torlódnak a délnyugati monszun idején a haragos hullámok, mint Ábrahám ölében pihenhetnek teljesen nyugodt vizen a hajók. Titáni nagyszerűségében mutatkozik itt be az oceán, mikor a kőmóló mentén végignyargalnak a zúgva megtörő, tajtékzó magas hullámai.

Mint hadihajó persze a kikötő legvégső zugában kaptunk helyet s félórás evezésbe kerül, míg csónakunkon elérjük az ívlámpák fényében tűndöklő egyemeletes kikötőhídat. Este tettem először lábamat Ceylon földjére. Kilépve a kikötőhíd kapuján, mely alatt a pénzváltóknál rupiákra váltottuk be aranyainkat, gyönyörű széles utcában vagyunk, melyet egész szélességében terebélyes fák lombjai árnyékolnak be. Mindkét oldalon elegáns paloták és óriási szállodák vannak, az azok földszintjén végigvonuló árkádok alatt pedig fényesen kivilágított üzletek, Ceylon minden kincseivel s kisértéseivel. Megálltunk az első üzletnél, néhány képes levelezőlapot s bélyeget vásárolni, midőn sajátságos, addig sohasem hallott zörej ütötte meg füleinket. Szinte ijedten fordultunk hátra, de már akkor körül voltunk véve valami harminc darab, ember által vont, kétkerekű kis kocsitól, a riksáktól. Egyszerre rohantak felénk állomáshelyükről, amint megpillantottak bennünket s a lódobogás nélküli kocsizörgés volt az a mi füleinknek szokatlan zaj. A kis kocsikat csupán a csipők köré csavart kendőbe öltözött, teljesen meztelen barna szingalézek húzták. Alig tudtunk tőlük szabadulni. De hát a nagy hőség s méginkább a nagy szomjuság legelőször is bekergettek bennünket a „Grand Oriental Hôtel"-nek, az úgynevezett Dzsi-ó-ecs-nek, pazar berendezésű földszinti csarnokába. A hôtel kezdőbetüinek angolul kiejtett nevén nevezi itt ezt a szállodát mindenki. Leheveredtünk ott a márványpadlós széles verandán egy-egy hosszú nádfonatú székre, lábainkat fölrakva az erre szolgáló támlákra, úgy, hogy magasabbra kerültek azok, mint a fejünk.

Fölöttünk őrülten forogtak a két nagy falapáttal ellátott villamos legyezők; a hófehérbe öltözött, mezitlábas szingaléz pincérek, hosszú fekete hajukban a tarkón egy, a fejet csaknem körülövező magas teknősbéka-fésűvel, hozták is már a jeges hüsítő italokat. Mellettünk, a vastag márványoszlopok mögött, a pazarul kivilágított étteremben, frakkos, szmokingos angolok vacsoráztak estélyi toilettekben pompázó lady-k társasá-

Colombó főutcája.

gában, fönt a karzaton pedig diszkréten játszott egy európai zenekar.

Kivül s belül jól lehülve mégis csak fölkaptunk azután a riksákra és remek holdvilág mellett vágtatva az aszfalt símaságú utakon, melyek sajátságos vörös kőzetből vannak hengerezve, tettük meg első tájékozó körútunkat Colombó utcáin. Miután nem tudtunk a kulikkal beszélni, rájuk biztuk magunkat teljesen, hadd vigyenek arrafelé, amerre a kedvük tartja, hiszen uj volt nekünk ott minden. A kulik pedig, ha esteli

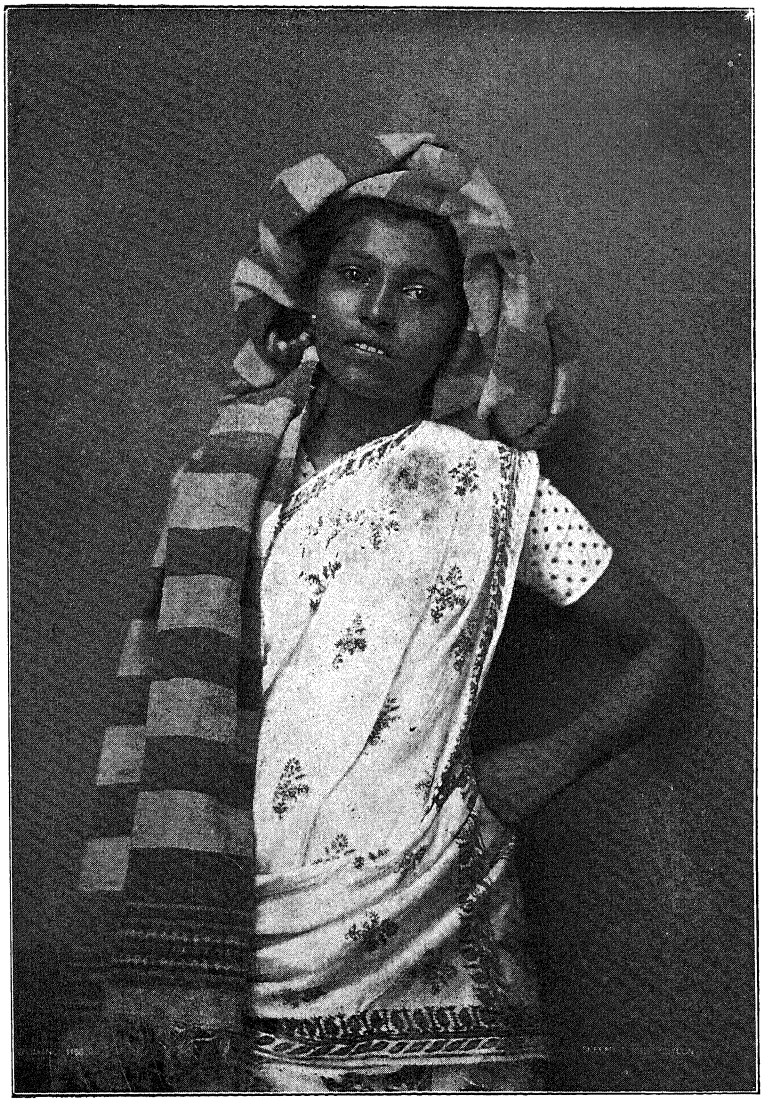

Szingaléz leány.

időben férfi ül a riksájukba, csak egy utat ismernek s végig vezettek bennünket Colombó éjjeli tanyáin. Esti világításnál ismerkedtünk meg tehát először a szépségükről híres szingaléz leányokkal s megbizonyosodhattunk afelől, hogy a szépségükről elterjedt hirek csöppet sem túlzottak. Különösen felső testük, a mellek és nyak vonalai egy szobrász vésőjére méltók. A szingaléz nők azelőtt teljesen leplezetlen felső testtel jártak az utcán is, míg az angol prüdéria rájuk nem kényszerítette a kivágott, könnyű, fehér pruszlikok viselését. Valószínüleg a soványságukról híres angol lady-k szemeit sértette annak látása, miből a mostoha természet nekik csak soványan juttatott.

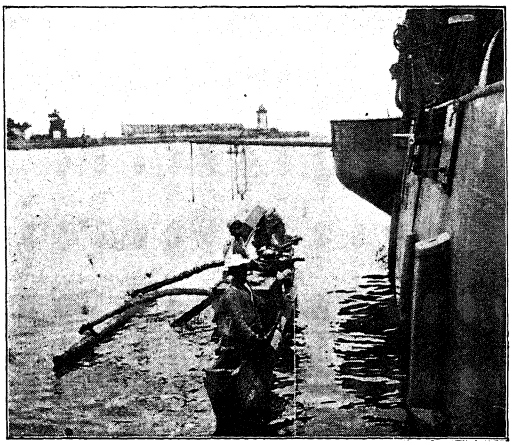

Colombói „bum-boot".

Másnap reggel megindult a vásár a hajónkon. Már a reggeli órákban összegyülekeztek hajónk alatt az árusok, a tengerésznyelven „b u m-b o o t"-nak nevezett csónakjaikon. A colombói csónakok alakja igen érdekes. Tulajdonképen két egymástól 2—3 méternyire levő, párhuzamosan úszó, kihegyezett végű gerenda az, melyeket a víz fölött két ívalakú görbe fa köt össze egymással. Az egyik gerendán, annak egész hosszában, egy keskeny, teknőszerű alkotmány van, melyben a benne ülőknek csupán lábaik férnek el s ülni csak a teknő fölött keresztbe fektetett deszkákon lehet. Ezen a látszólag veszélyes járművön még az oceánra is kimerészkednek az emberek. A járműnek ugyanis rendkivül nagy a stabilitása; akkora, mint egy 2—3 méter szélességű csónaké, tehát nem egykönnyen dűl föl. Egy szál gerendán négy apró szingaléz kölyök közelgett felénk, bambuszrudakkal

kormányozva sajátságos járművöket. Torkaszakadtából ordított mind a négy, hogy dobjunk pénzt a tengerbe, mit meg is tettünk. Fejjel ugrottak a vízbe, láttatva egy pillanatig fehér talpaikat s mindig sikerült a vízben elcsipniök a sülyedő pénzdarabokat. Bugyellárisul a pofa szolgált; a szájban gyűjtötték össze a pénzt. Bámulatosan úsznak a gyermekek a viz alatt. Néha hirtelen mozdulattal a hajó másik oldala felé dobtam a pénzt s a gyermek nyugodtan átúszott hét méter mélységben a hajó alatt a másik oldalra s csakhamar diadalmasan mutatta föl a pénzt. A cápáktól nem félnek, de annál jobban a rendőrségtől, mivel a sok emberevő cápa miatt a fürdés a tengerben szigoruan tiltva van. Déltájban azután hajónk sima falán fölmásztak a fedélzetre s kérték, hogy váltanók be a sok aprópénzt, mely már nem fér el a szájban, nagyobb ezüst pénzre. Délben fölbocsátottuk az árusokat is a hajóra. A massziv hajólépcső csak úgy recsegett-ropogott a fölfelé tóduló emberek súlya alatt. Mindenik első szeretett volna lenni. Pompás banánákat, ananászt s kókuszdiókat hoztak. Egy ananász 7—8 fillér, egy nagy ág banána, rajta valami kétszáz gyümölcscsel, körülbelül másfél korona, egy nagy kókuszdió pedig 6—8 fillér. Utóbbinak kemény, csontos burkát ügyesen lékelik meg néhány erős csapással sarlóalakú késeikkel. A frissen levágott dióban levő, körülbelül 6—8 deci nedv, pompás üdítő ital s akár a pezsgő, oly kellemesen izgatja a nyelvet. Ezt csak a helyszínén, ott, hol a kókuszdió terem, lehet élvezni, miután nehány napi állás után iztelenné válik a folyadék, de annál vastagabb lesz a diónak a mogyoróra emlékeztető ízletes fehér húsa. Temérdek drágakő-árus jött a hajóra. Ceylon belsejében nagyon sok drágakövet találnak. Leginkább holdkövet, rubint, zafirt, topázt és opált hoztak. Érdekes a kövek valódiságának itt divatozó próbája. A fedélzetre tettek egy rézpénzt, ráhelyezték a drágakövet, melyet egy második rézpénzzel fedtek be s azután felszólítottak, hogy ugorjam teljes erővel a sarkaimmal a pénzdarabra. Eleget tettem kérésüknek s íme a kő teljesen sértetlenül maradt, míg a felső pénzdarabot csaknem átlyukasztotta a kő

csíszolt hegye. Két borsószem nagyságú zafirt kínált az egyik tíz rupiáért, azaz 16 koronáért. Nem kell. Hát adjak hat rupiát. Nem kell. Adjak hármat, súgja fülembe az utánam sompolygó szingaléz. Azt hiszem, hogy kettőért is ideadta volna. Egész elefántcsordák álltak a fedélzeten mindenféle nagyságú ébenfa elefántokból, valódi elefántcsont agyarral. Ez a legtipikusabb, valóban ízléses ceyloni emléktárgy. Vásárol is belőle mindenki,

A kigyóbűvölők.

aki Ceylonban jár. Aki még finomabb elefántot akar venni, kaphat azt is. Kezemben volt egyik üzletben egy talán tizenkét centiméter magas, elefántcsontból művésziesen faragott elefánt, melynek hátán tiszta aranyból készült takaró, szerszám és palankin voltak, kirakva a legszebb drágakövekkel és gyémántokkal. Potom 2000 korona volt az ára.

Megjelentek az elmaradhatatlan kigyóbűvölő hinduk is a fedélzeten. Köralakú lapos sáskosarukat letették maguk elé és

leguggolva elkezdtek furcsa hangokat adó kis öblös dudákon tilinkózni, melyeknek lágy hangja leginkább a régi zenélő-órák hangjára emlékeztet. Lassan fölemelkedik a kosár fedele s kiüti belőle fejét egy rémséges kobra-kigyó, mely lassanként egészen kimászik a kosárból. Az összetekergőzött kobra magasra emeli fejét és hátborzongató, fuvó, sziszegő zörej kiséretében fölfujja a nyakát, mely mint egy lapos ívben behajtott tenyér szélesedik ki jobbról-balról a fertelmes háromszögletes lapos fej alatt. Néha villámgyorsan kiöltögeti a nyelvét is és fejével a körülállóknak lábai felé csap. Egy zsákból előkerült most a mungó, egy a mi menyétünkhöz hasonló, de jóval nagyobb, szürkés-barna színű fürge állatka, melynek apró fekete szemei élénk tűzben égnek a kobra láttára, míg a kobra, melynek a mungó született ellensége, félelmesen sziszegni kezd. A mungót alig bírja a hindu addig is fékentartani, míg megtudja tőlünk, hogy hajlandók vagyunk-e neki egy kobra-mungó viaskodásért, mely az egyik félnek halálával szokott végződni, négy angol fontot fizetni. Megkapta a háromra lealkudott fontokat s szabadon eresztette a mungót, mely most egyenesen a kigyóra vetette magát. A kobra rögtön a mungó teste köré csavarodott és szorításával igyekezett őt megfojtani. A szegény kis mungó, melynek sorsát az utálatos hüllővel folytatott küzdelmében osztatlan rokonszenvünk kísérte, alig tudott már lélegzeni, de végső erőmegfeszítéssel mégis csak sikerült fejét annyira kiszabaditani, hogy ellenfele nyakát a tarkó alatt átharaphatta. Megakartuk a győztes mungót vásárolni, de tulajdonosa nem akart a „very good mungo"-tól megválni. Láttuk azután a fedélzetre borított kertiföldbe dugott magból kikelni s növekedni a mangófát, no meg a vesszőkosárba bujtatott gyermekkel produkált bűvészetet. A hindu keresztül-kasul szurkálta hegyes kardjával a kosarat, melyből mégis sértetlenül került elő a gyermek. A bűvészet a hindunál igen magas fokon áll s mutatványaik annál imponálóbbak, mivel teljes napfény mellett, a fedélzeten csinálták azokat, minden oldalról szorosan körülvéve a kiváncsi nézőktől.

Ceylon szigetének az angol uralom alatt Colombó lett a fővárosa, Colombó tulajdonképen egyetlen felséges park, melyben a kókuszpálma dominál. Nagyobb távolságról nézve a partot, nem is látunk ott kókuszpálmán kívül egyéb fákat, pedig mennyi másféle pálmafaj s mindenféle fajta lombosfák rejtőznek közöttük, mint például a hatalmas majom-kenyérfa, melynek vastag fekete törzséből nőnek ki a rövid száron csüngő, érdes felületű, tökhöz hasonló nagy világoszöld gyümölcsök, továbbá a fahéjfák, kakaófák, a léggyökeres indiai fikuszok,vagy a széles York-Street és a Chatham-Street-re árnyékot borító, ugynevezett esőfák, melyeknek levelein levő kis mélyedésekben meggyül az éjjeli harmat, mely azután napfeltekor esőcseppek alakjában hull a földre. De hát valamennyit leveri a milliónyi kókuszpálma. A 30—40 méter magas karcsú pálma, gyűrűs szürkésfehér törzsével, melynek leghegyén ülnek a hatalmas szárnyalt levelek, impozáns benyomást tesz az emberre.

Fönt a magasban, a levelek tövében ülnek az emberfej nagyságu diók; egyetlen fán 50—60 darab. Szerencsére érett korukban sem potyognak le a fáról, mert egy ilyen dió alaposan végezne azzal, kit tarkón ér. A bennszülöttek majomügyességgel kúsznak föl a pálma törzsén a diókhoz. Meztelen talpaik közé fogva a pálmafa törzsét, lábaikat a bokánál összekötik s karjaik segélyével huzzák magukat fölfelé. Az összekötözött bokák védik őket a lecsuszás ellen. A tolvajok ellen a törzs köré különböző magasságban szalmagyűrűket kötnek, vagy pedig két hegyével lefelé fordított öt-hat méter hosszú száraz pálmalevelet kötöznek egymással szemben a törzs két oldalára. Az összekötözött lábak nem képesek emez akadályok fölött áthatolni. A kókuszpálmákat teljes szépségükben a tenger partján élvezhetjük. Ha a Colombótól egy órányira fekvő Mount-Laviniába utazunk, a szorosan a tenger partján haladó vasuton, ugy a sínek mentén, közvetlen a tenger vize mellett láthatunk nehány magánosan álló pompás példányt. A vakító napfényben fürdő végtelen kék oceán, a végtelen kék ég, válamint a koronájával az oceán fehéren tajtékzó hullámai fölé messzire kihajló magános pálma, együttesen olyan sajátságosan szép trópusi tájat

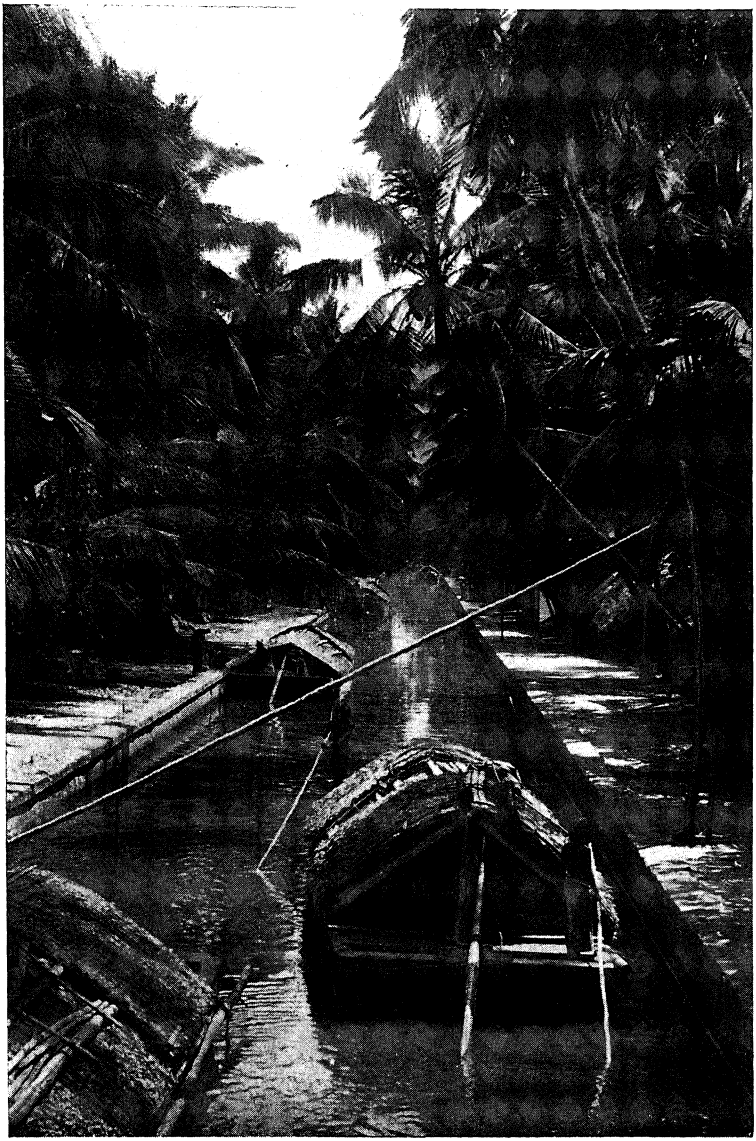

Csatorna Colombóban.

varázsolnak elénk, hogy valahányszor vissza fogunk gondolni a bájos Ceylonra, mindig meg fog ez az óriási arányu s épen egyszerűsége folytán nagyszerű kép jelenni lelki szemeink előtt.

Colombó pálmarengetegében ideális szépségű utak vezetnek minden irányban. A kókuszpálmák alatt tenyésző banánapálmák, óriási széles leveleik által még jobban védve a nap heve ellen, húzódnak meg az európaiak pompás bungalói, a szellős verandákkal és hűvös szobákkal, melyeknek ablakain szellős szalma-redőnyök helyettesítik az üveget. Furcsa, hogy Colombónak épen azt a részét, hol egy a nap sugaraitól kiégett óriási réten alig néhány fa lézeng, nevezik parknak. Ez a Viktória-park, hol különféle klubok és sportegyletek tennisz, golf és egyéb játékokra való terei vannak. Van még egy második, ugyancsak kopár része Colombónak, mely épen egyszerűsége és hatalmas arányainál fogva óriási benyomást tesz az emberre; ez a tenger partján végigvezető, nyílegyenes, vörös kocsiút, a mellette futó gyalogsétánnyal, melynek mentén nehány kilométer távolságban egyetlen fa sem áll, csupán a szabályos távolságokban fölállított lámpaoszlopokon akad meg szemünk. Az út végén, a tengerparton, van az előkelő „Galle face“ szálloda, hol délutánonként s esténként az elite világ jön össze. Uri fogatok, automobilok, a bakon turbános hindu kocsisokkal, valamint elegáns magánriksák várakoznak ott a magas pálmák alatt. Ezen a pompás úton van

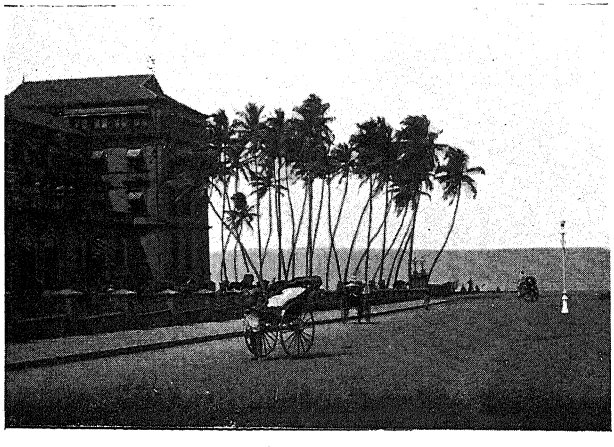

„Gall face“ szálloda.

estefelé a korzó. Az út baloldalán egy nagy pázsitos térség van, míg jobbról a sziklás, részben homokos parton, harsogva, zúgva törnek meg az oceán fehéren tajtékzó hullámai, azok az impozáns oceáni hullámok. Az úton pedig egyre robog a sok előkelő fogat, európai s hindu nábobokkal. A nehéz selyemmel kivert hintókban, lenge fátyolba burkolt hindu szépségeket látunk, telerakva csupa gyöngyökkel és ékszerekkel. A padokon is elegáns közönség űl s gyönyörködik a páratlan naplementében. Kék, zöld, sárga, piros, ibolya, rózsaszín, a leghihetetlenebb variációkban láthatók az égen, míg a nap óriási vörös korongja hirtelen lebukik a tenger mögött.

Colombói teherkocsi.

A kikötő mentén végig húzódó városrész, Pettah, a bennszülöttek negyede. Az említett sétány és Pettah között terül el a város közepén a nagy colombói tó, kissé zöldes vizével, melyben egész nap fürdenek s mosnak a bennszülöttek. A teherszállító fuvarosok, ha már nagyon is melegük van, egyszerűen belehajtják magaskerekű taligáikat a tóba s vederrel jól leöntözik az izzadó zebuökröt vagy bivalyt. Egyik reggelen, épen colombói időzésünk alatt egy nagy Pythont, vagyis óriáskígyót fogtak ki ebből a tóból a bennszülöttek nem csekély rémületére. A tó mentén vonul végig a várost félkörben átszelő vasút is, mely az egyik irányban Mount-Lavinia felé, a másikban Kandy felé vezet. Az állomások a tó felé nyitott hosszú csarnokok lapos bádogtetővel, mely

alól egy sor banánapálma levelei között mintegy természetes rámában látjuk a tó gyönyörű részleteit, valamint a közepén fekvő nagy kiterjedésű szigetet, a Slave-Island-ot.

Pettah forgalmas utcáin pompás néprajzi tanulmányokat lehet tenni. Végtelen sorokban jönnek a zebuökrök által húzott nagy kétkerekű taligák, Colombó legtipikusabb járművei, melyekből állandóan néhány ezer van útban az utcákon. Pálmalevelekből készült magas ekhós tető borítja a kocsit, melyen a már ládákba csomagolt teát és kávét szállítják. A próféta kinézésű, fehér szakállas szingaléz kocsis a rúd mellett halad a két ökör között. A riksák mellett érdekesek a zebu-konflisok, ezek a csinos kis kétkerekű, ruganyos ülésű kocsik. A természettől lomha ökröt a kocsis azzal ösztökéli gyorsabb menésre, hogy néha-néha nagyokat csíp annak a közvetlen a farka alatt levő érzékeny testrészén, mire nehány percig víg galoppban nyargal a csinos kis púpos fehér ökör. Colombó utcáin nagyjában háromféle emberfajt láthatunk, úgymint a barna bőrű szingalézeket, a csokoládébarna hindukat és az európaiakat. Utóbbiak nagyobbára angolok és portugálok. A portugálok között sok félreértésre adhat alkalmat, hogy minden második embert de Silva, vagy Pereirának hívnak. Néhol 8—10 egymás mellett levő üzlet felett pompázik a Pereira feliratos cégtábla, melyeknek tulajdonosai talán csak látásból ismerik egymást. Bizonyára találó melléknevek adásával

Zebufogat a főposta előtt.

segítenek magukon a Pereirák az üzleti érintkezésben. A bennszülötteknél pedig az ejti az embert folyton zavarba, hogy nem tudjuk hirtelenében megállapítani, hogy férfi vagy nő halad-e előttünk. Mindnyájan ugyanis hosszú hajat viselnek

Szingaléz leány.

és egy a földig érő, lenge könnyű kelmét göngyölnek a csipő körül. Kezükben van az elmaradhatatlan európai esernyő, melyet azonban kizárólag a nap ellen hordanak magukkal. Egy-egy fejedelmi termetű hindu nő láttára önkénytelenül visszafordulunk az utcán. Bámulatos szépségű, tökéles arányú,

se nem kövér, se nem sovány testük valóságos bronzszobor benyomását teszi reánk a bőr szép egyenletes csokoládébarna színe folytán. Megennivaló kedvesek a teljesen meztelen kis szingaléz gyermekek, kik oldalvást lovagolnak anyjuk csípőjén. A lecsúszás ellen az anya ölelő karja védi őket. A gyermekek csípői köré kötött madzagról mintegy fügefalevél gyanánt, a leányoknál egy szívalakú ezüst lapocska, a fiúknál pedig egy kis hengeres tokocska lóg le elűl mint amulett.

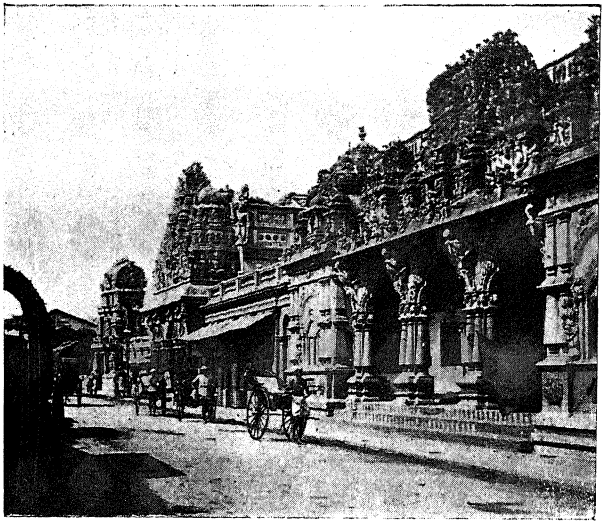

Hindutemplom Colombóban.

Az anyák megállanak gyermekeikkel egy-egy utcai kútnál, a hol beszappanozzák s azután néhány veder vízzel nyakon öntik a kis barna csemetét. A tamil leányok átfúrt orrszárnyaikban kis aranycsomókat viselnek, míg fülcimpáik széle véges-végig át van lyukgatva s egy-egy fülben 30—40 karikás fülbevalót is viselnek. A fülcimpa alsó végét egy sulyos fülbevaló egészen a vállakig lehúzza, mi által náluk ott, hol a mi nőinknél csak egy parányi lyuk van fúrva a fülbevaló számára, egy akkora nyílás tátong, melyen akár öklünket is átdughatjuk. A hindu nők érdekes csoportokat alkotva guggolnak az utcán s fésülik és kenegetik egymás haját, miközben szorgalmasan vadászgatnak bizonyos kis állatkákra is. Néhol hosszú sorban ülnek s mindenik az előtte ülőnek haját fésüli. A borbély-üzletekben törökösen kuporog a borbély a földön, vele szemben hasonló

Tamil leányok rendes viselete.

helyzetben a vendég, kinek koponyáját teljesen kopaszra beretválja. A cigarettás boltok előtt hajókötél vastagságú, izzó végű kókuszrost-kötél csüng, melynél mindenki rágyujthat. Itt vannak a bennszülött doktorok üzletei, hol üvegekben látni a sok szárított gyökeret és füvet. Mellettük látjuk a jósok üzleteit, kik a csillagokból jósolnak. Előkelő angol nyelvű cégtáblája van valamennyinek. Az utcákon milliónyi holló él, melyek minden utcaszemetet elpusztítanak, akár Konstantinápolyban a kóbor kutyák. Egész szemtelenül rátelepszenek még a mészárosüzlet előtt csüngő húsra is és nagy darabokat szakítanak le belőlük. Szemtelenségük a mesével határos. Ha nem láttam volna saját szemeimmel, úgy magam sem hinném el, hogy milyen nyugodtsággal ereszkednek le a pihenő bivaly vagy ökör hátára s böngésznek a szőrükben rovarok után. Sőt leszállva az állat feje elé, csőrükkel a fogaik közül szedegetik ki az ottragadt ételmaradékot. Az okos tekintetű fekete madarak nem félnek sem állattól, sem embertől; károgásuk pedig hozzá tartozik a colombói hangulathoz.

Pettah-ban van egy érdekes hindu templom is, sajátságos homlokzattal és tetővel. Alig látni a falakat az azt borító színes szoborművektől, melyek Buddha életéből vett jeleneteket ábrázolnak. Idegen nem léphet be a sötét templomba, melynek belsejéből dobok, furulyák és sipok szomorú melódiái hangzanak ki az utcára. A közelben levő nagy katholikus templom vasárnaponként annyira zsúfolva van, hogy a fekete híveknek egy része kint térdel a templom nyitott ajtaja előtt. De még a gyalogjárdán sem férnek el s egész a kocsiút közepéig térdelnek mise alatt az emberek, kiket minden arra száguldó villamosvasúti kocsi megzavar imádkozásukban, mert ezek elől mégis csak kénytelenek felállani. Nagyon érdekesek Pettahnak terjedelmes gyümölcspiacai, hol szellős tető alatt ülnek a déligyümölcsárusok a sok illatos ananász, banána, kókuszdió, cukornád s egy egész csomó ismeretlen gyümölcs között. Friss gyümölcs és főzelékből áll úgyszólván egyedüli tápláléka az itteni lakosságnak.

Amint a város széle felé közeledünk, egyszerűbbek lesznek a házak is; egész kint többnyire nehány gerendából vannak összeróva, pálmalevél-tetővel. A széles út közepén néhol egyetlen banán-fa áll, mely azonban egymagában is valóságos erdőt alkot nehány száz vastag törzszsel, melyek között mint valami labyrint folyosóin járkálhatunk mély árnyékban. A fa ugyanis temérdek léggyökeret bocsát, amelyek amint elérik a földet, növésnek indulnak s vastag törzszsé fejlődnek. Eme törzsek alkotta folyosókban, mint valami természetes bazárban tanyáznak az árusok.

Banán-fa.

Valamelyik délután egy szép Buddha templomot ábrázoló képes levelezőlapot mutattam kocsisomnak, illetve lovamnak, hogy oda vigyen el engemet. Örömtelljesen ragyogott föl a szingaléz kulinak az arca; hogy miért, azt csak később tudtam meg. Már több, mint egy órája vágtatott velem keresztül-kasul a városon, végtelen hosszú meredek utcákon majd föl, majd lefelé. Keresztül kocsikáztatott a fahéj-kerten, az úgynevezett Cinnamon Garden-en is, hol csupa fahéj nő s hol az utánam nyargaló meztelen gyermekek a fahéjtermő cserjének frissen letört illatos galyait dobálták ölembe, azután pedig tenyerüket tartva felém, rohantak még jó darabig riksám után. Csak a Buddha templom nem akart feltűnni sehol sem, pedig számításom szerint már régen oda kellett volna érnünk. Kérdezősködésemre mindig azzal biztatott kulim, hogy mindjárt ott leszünk. Egyszerre csak kint vol-

tunk a város szélén, hol egy kis házikónál 25 cent útvámot kellett fizetnem. Lovam eltette gondosan övébe a szingaléz betükkel nyomtatott kis cédulát s tovább nyargalt velem. Alig öt perc mulva bent voltunk ujra a városban s csakhamar a Buddha templom előtt álltam. Árnyas nagy udvar közepén állt a templom, — persze nem az, amelyikhez menni óhajtottam, — mellette nagy fehér dagóba, mely óriási felfordított hagymához hasonlít. A kulinak fél rupia borravalót, illetve kókuszdióra valót adtam csupa emberi szánakozásból — rettentően izzadt szegény — hogy kissé fölüdíthesse magát, míg én a templomot megnézem. Bő sárga tógába öltözött, kopaszra beretvált fejű boncok, kezeikben az elmaradhatatlan lapos pálma legyezővel, kalauzoltak a templomon keresztül. Lesütött szemekkel, a tökéletes nirvánába elmerülve, trónoltak bent egy-egy nagy lótuszon, vagy hétfejű kobra kígyón az aranyos Buddha-szobrok, előttük hosszú asztal, tele hintve áldozati virágokkal. A levelek és szárak nélkül ott heverő fehér virágok bódító illata a tubarózsa, jázmin és oleánder illatára emlékeztet. A falakra Buddha életéből vett jelenetek, nagyobbára születéséről, ifjúságáról s házasságáról voltak festve. Felhők közül Buddha-szentek néztek le reánk, fejeik körül arany glóriával, akár a katholikus egyház szentjeinél. Egy nagyobb helyiségben, ahová csak harisnyás lábbal léphettem be, egy óriási alvó Buddha feküdt, előtte ugyanazok a bódító illatú virágok. Hazafelé hajtattam azután s alig tudtam az út szépségeivel betelni. Egy hatalmas banánfa törzse egy helyen természetes diadalkaput formált a széles kocsiút felett. A zöld reflexes árnyékban, hová a csodás növényzet sűrű lombozatán alig tud egy-egy vékonyka napsugár keresztüllopózni, mint egy tündérkert útjain robogott riksám tova a pirosas úton. Nem lehet e bájos kocsikázás szépségeit leírni; látni kell azt! Midőn riksakulim a kikötő közelében letett a széles York Street-en s izzadó homlokát és mellét törülgette kendőjével, fölülkerekedett bennem a jobb emberi érzés, annyira megsajnáltam a szegény páriát, aki mégis csak embertársam, hogy két rúpiát nyomtam a kezébe. A hivatalos

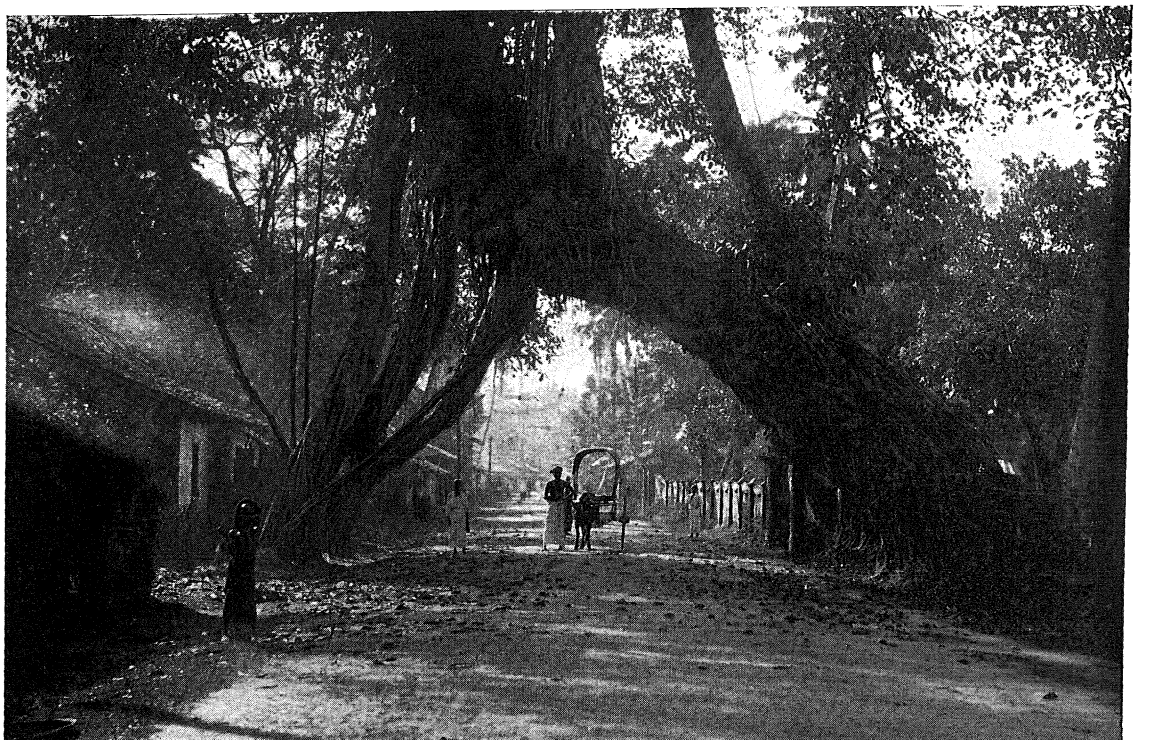

Banánfa alkotta kapu.

tarifa szerint az első órára fél, minden következő órára egy negyed rúpia járt volna neki, vagyis az én kétórás kocsikázásom után csupán hetvenöt cent, azaz még nem is egy rúpia. Már előre örültem a kuli megelégedést sugárzó arcának. De hát ebbe a paradicsomi tájba nem is illenék bele a haragos vagy elégedetlen arc, legalább is az én megelégedett hangulatomban nem kivántam ilyet látni. Nagy meglepetésemre hálálkodás helyett kiabálva támadt reám a kuli s négy rúpiát követelt tőlem az útért. A rendőrrel fenyegettem meg a hálátlant, ki mint láttam, a már kapott fél rúpia borravalót is elfelejtette, de ez sem használt, sőt még neki állt feljebb, hogy csak üljek ujra föl, elvisz ő maga szivesen a legelső rendőrhöz. A policeman előtt diadalmasan szedte azután elő a vámcédulát, mellyel igazolta, hogy a városon kivül jártunk, tehát tarifa szerint négy rúpiához van joga. Meg kellett hajólnom az udvarias hindu rendőr itélete előtt. A gazember képes volt velem a város széléig nyargalni, mikor semmi szükség sem volt rá, hogy igy becsaphasson. Mennyi idegen járhatja ezt így meg naponta Colombóban? Három nap mulva azonban alkalmam nyilt a bosszúra. Mint ujonc Ázsiában mindig urasan fizettem a kulikat dupla, sőt háromszoros pénzt adva nekik, bár tapasztaltam, hogy ilyenkor még arcátlanabbak követeléseikben, jó fejős tehént sejtve a bőkezű idegenben. Másfélórás kocsikázásért három rúpiát adtam egy kulinak, melyet az keveselt és sértődött arccal utasított vissza. Én azonban nyugodtan elvettem a felém tartott pénzből két rúpiát és sarkon fordultam. A meglepett szingaléz persze egyre sarkomban volt, de én nem is hederítettem beszédére, míg csak egy rendőr közelébe nem értünk. Ott hirtelen megállva megkérdeztem, hogy mit akar tőlem, mire ő egy mindég készletben tartott kis vámcédulát kezdett kipiszkálni övéből. Nyugodtan a cédula után nyúltam s a rendőr szemeláttára széttéptem azt, azután hangosan felszólítottam, hogy jöjjön velem a rendőrhöz. Ugy tett, mintha nem is hozzászólnék s mint a szélvész elinalt a helyszínéről. A rendőrtől rettenetesen félnek.

Colombó határában folyik el az impozáns széles Kelani folyó, mely fölé az angolok szép vashidat építettek. Isteni dolog ennek a folyónak a partján sétálni. Micsoda bámulatos trópusi táj a vízben tükröződő karcsú pálmákkal s a vizen úszó, nagy négyszegletes fehér vitorlás csónakokkal! Átmenve a hídon, egyszerre a ceyloni vadonban vagyunk, igazi trópusi őserdőben. Kocsin is jártam errefelé, a várostól

A Kelani-folyón

másfélórányira fekvő híres Buddha-templomot megtekintendő. Érdekes volt a régi templom, az egyiptomi gúlákra emlékeztető nagy fehér dagóbájával, melyre a szent bó-fa borít árnyékot. A templomban egy tízméteres Buddha alszik, lábainál van a kis ajtó, melyen át legközelebbi földrejövetelekor meg fog jelenni. Egész sor birmai alabástrom Buddha-szobor is van a templomban. Gyönyörű lehet itt a májusi nagy templomi ünnep, midőn este épen holdtöltekor kigyúlnak a tem-

plom tágas udvarán az ezernyi olajmécsesek s a mágikus világításnál itt hullámzik a hinduk imádkozó tömege. Legszebb volt azonban a kocsikázás ebben az őserdőben. Visszafelé menet lovunk oly hirtelen hőkölt vissza valamitől, hogy mind előre buktunk az ülésről. Nagy kobrakígyó ütötte fel fejét előttünk az út kellős közepén s a ló megérezve a veszélyt, horkolva ágaskodott a magasba, míg a kobra eltűnt az erdő sűrűjében. Jó volt, hogy kocsin tettük meg a kirán-

Kókuszpálmás part Mount-Laviniánál.

dulást, melyet kezdetben gyalog terveztünk. Ahol nem is sejti az ember a veszélyt, kerülhet néha igazi életveszélybe.

Ha különösen a déli órákban nagyon bántja az embert a forróság, úgy legokosabb dolog a nagy meleg elől a vasúti kocsiba szökni (mi az európai viszonyokra alkalmazva talán különösen hangzik) s kiutazni Mount-Laviniába. Az ember kényelmesen végignyujtózkodik a kocsi fehér vászonnal áthúzott ülésein s a mindkét oldalt véges-végig nyitott ablakokon be-befujdogáló pompás tengeri szellő teljesen lehűti testünket, mialatt a tengerparton végigrobogunk s szemeinket

élvezettel legeltetjük az oceánnak szakadatlanul felénk hömpölygő, mind élesebbé váló hullámain, melyek minthacsak átlátszó smaragdból volnának. Közel a parthoz azután bömbölve törik meg a magábadűlő magas hullám s fehéren taj-

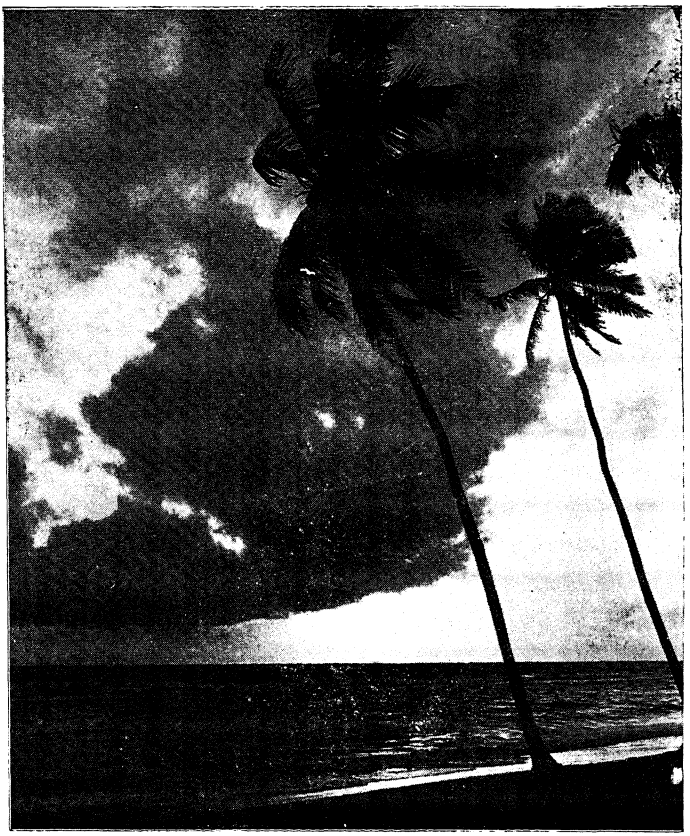

Vihar közeledik.

tékzó víz rohan föl a parti finom homokon, egészen a sinekig. Mount-Laviniában a tengerbe nyúló szirten áll a szellős, barátságos szálloda, melynek terraszáról egy pillantással egészen Colombóig látjuk a pálmás partot, melynek mentén végesvégig ellepik a tengert a kétgerendás halászcsolnakok, duzzadó fehér vitorláikkal. A hűsítő italokat ugyan jó drágán

mérik a szállodában, de a terraszáról élvezett kilátás akár annak duplájáit is megérné. Kocsin is jártam néhányszor kint Mount-Laviniában, lévén ez a kocsiút egyike a legszebbeknek Colombó környékén. A szingaléz falvakban versenyt futnak kocsinkkal a meztelen szingaléz gyermekek, fiuk s leányok, kezeikkel cuppanós csókokat hintve felénk s angolul kiáltják utánunk: „Papám! Te vagy a papám!“ Persze, hogy nevetésre fakad az ember s hogy ne éhezzenek a gyermekei, kiknek létezéséről eddig nem is tudott, belenyul a zsebébe s néhány pénzdarabot dob feléjük.

A Colombóról nyujtott kép nem volna teljes, ha a colombói muzeumot elsikkasztanám. Nagy park közepén áll a szép épület, melyben az angolok ismeretes szakértelmével van minden elrendezve, a mi Ceylonra vonatkozik. Ceylon régészeti emlékei, valamint tökéletes néprajzi, állat- és növénytani gyüjtemények, a régi Kandy-beli fejedelmek ruházata, a sziget őslakóinak, a veddáknak viaszkalakjai, a gyöngyhalászat pompás modelljei. Engemet legjobban érdekeltek az ezen a csodás szigeten lakó, mimikrit játszó élő állatok. Üvegszekrényekben frissen letört falombokon olyan rovarok mászkáltak, melyeket még a közelből is alig lehetett a fa leveleitől megkülönböztetni. Fénytelen zöld hátuk még a levél erezetét is pontosan utánozta, míg lábaik a már félig lerágcsált levelekhez hasonlítottak. Egy másik szekrényben száraz faágacskákat utánzó arasznyi hosszú hatlábú rovarok tanyáztak száraz ágon. A színét gyorsan változtató chamäleont pedig kint a szabadban láttam a muzeum előtti réten szaladgálni. A gyepen zöld volt a teste, mialatt pedig az úton szaladt keresztül, egészen piros lett a fürge kis állatka.

CEYLON PARADICSOMÁBAN.

A ceyloni tartózkodás fénypontja a kirándulás Kandy-be, a hajdani szingaléz királyok székvárosába, a paradicsomon keresztül az igazi paradicsomba.

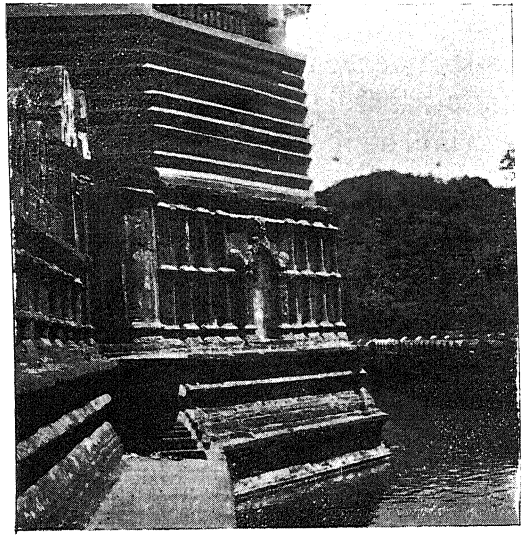

A szent fog templománál.

Kandy Ceylon szigetének körülbelül a közepén fekszik, még pedig csaknem 700 méter magasságban a tenger színe fölött s éppen e magas fekvése folytán, dacára annak, hogy csak hat foknyi távolságra esik az egyenlítőtől, végtelen kellemes klimája van. Az éjjelek például olyan hűvösek, hogy szinte jól esik az ágyban a takaró, mire lent Colombóban soha sincsen szükségünk. De már a hotelszobák angol kandallóit igazán csak nagyzoló reklámnak lehet tekinteni, mert ezekre itt sincs szükség. Midőn lent Colombóban beáll a nagy hőség, akinek csak módjában van, siet föl Kandy hegyei közé. Kényelmes vasút röpít oda föl bennünket Colombóból négy óra alatt. És micsoda isteni tájakon visz ez a vonat keresztül!

Ezúttal Cook és társával utaztunk, lévén ez a legegyszerűbb, legkényelmesebb és egyúttal a legolcsóbb módja

az odavaló kirándulásnak. A Cook-irodában leszúrtunk fejenként egy-egy angol fontot, melyért kis szelvényes könyvecskét kaptunk, melyben benne volt az oda- s vissza-utazásra s a vasúton való kétszeri étkezésre szóló szelvény, továbbá a Cook kényelmes kocsiján való kirándulás a világhírű peradeniyai botanikus kertbe, melyhez külön vezető is jár, azután a Peradeniyából Kandybe való átkocsizás, valamint Kandyben a szent tó körül s este visszatérés kocsin a vasuti állomáshoz. Ez a pompás berendezés igazán az angolokra vall, olcsósága pedig bámulatba ejt.

A rendes nyomtávolú vasúton, a fa természetes színében tartott külsejű, elegáns termes kocsik közlekednek, melyek kivülről a mi étkező- és háló-kocsijainkhoz hasonlítanak, csakhogy minden kocsin ott pompázik köralaku mezőben Ceylon címere, egy fehér dagoba mellett álló elefánt. Az ablakok fölött, — melyeknél mellesleg megjegyezve, az üveges ablakot mint teljesen felesleges dolgot, felhúzható zsalu helyettesíti, — kivülről kis ferde faeresz van a felülről letűző napsugarak s a levegőben röpködő kőszénpor ellen. A kocsik igen kényelmesek; a nagy kocsiosztályban, mely háromszor akkora mint a mienk, összesen hat kényelmes karosszék van, melyek tekintettel arra, hogy itt mindenki fehérben jár, ragyogó fehér vászonnal vannak áthúzva. A trópusokban a kényelem nem luxus, hanem életszükséglet. Mindjárt az étkezőkocsiban foglaltunk helyet, melynek hatalmas ablakaiból lehet legjobban a pompás ceyloni tájban gyönyörködni.

Elhagyva Colombó kókuszpálma-erdejét, eleinte a síkságon csupa rizsföldek között haladt a vonat, melyeken a mély posványban hasig merülő bivalyok és zebuökrök húzzák az ekét, mögöttük ugyancsak derékig merülve a posványba, haladnak a benszülöttek. Majd dombok és halmok tűnnek fel, melyeknek oldalait terraszszerűen egymás fölött fekvő rizsföldek borítják. Az alacsonyabban fekvő földekről, háromlábon függő nagy falapáttal lapátolták a szingalézek szakadatlanul föl a vizet a magasabban fekvő földekre. Útunk emelkedni kezd s bejutunk a hegyek közé. Csaknem egy

óra hosszat megy a vonat a Lipton-féle nagy teaültetvény mentén, hol a híres ceyloni tea terem, mely pompás aromájával ma már az egész világot meghódította. Természetes dolog, hogy a teaültetvény évről-évre nagyobbodik s terjeszkedik. Útjából persze ki kell előbb az őserdőt irtani; legfeljebb néhány magas gyapotfának kegyelmeznek meg, melyeknek lombtalan, hosszú ágai között a nap sugarai szépen keresztül törnek, no meg nehány pálmának, különben az egész hegyoldalt a körülbelül két méter magas, sötét, tömött lombozatú teacserjék borítják, melyek szabályos távolságra vannak ültetve egymástól, közöttük pedig akár a legszebb virágoskertben, gondosan kigyomlálnak minden gazt, minden egyes fűszálat. A kétéves cserjékről tépdesik le az ágak végén levő zsenge leveleket, még pedig két éven át 8—9 naponkint kerül egy-egy cserje sorra. A tea-cserjét Chinából telepítették át ide, ahol a trópusi nap sugarainak vagy talán inkább a talajnak behatása alatt sokkal erősebb teát ad, mint hazájában Chinában. A tea-leveleket a bennszülöttek iskolázott, fegyelmezett csapata gyüjti a reggeli órákban a háton viselt vesszőkosárkákba. A levelek szárítását, sodrását s erjesztését, de még a kész tea csomagolását is modern gépek végzik a lehető legnagyobb tisztasággal. A tea kezelése alaposan elüt a chinai tea készítési módjától. Chinában jobb, ha nem nézzük meg, hogyan sodorják a leveleket izzadó s piszkos kezeikkel a meztelen chinaiak.

Majd széles folyó mentén halad el vonatunk, melynek hűsítő hullámaiban helyenként fürdenek a szingalézek, kik agyag-korsóból öntik fejükre a vizet s azután hosszú hajukat kifacsarva szétteregetik vallaikon s úgy sütkéreznek a napon. Volt közöttük egy öreg kopasz szingaléz férfi is, kinek fején alig lézengett három szál haj, de a szingaléz Bismark mégis értette a módját annak, hogy mikép erősítse meg köralakú teknősbéka-fésüjét a tarkoponyáján. A pálmak sűrűjéből elefántokat látunk előlépni s méltóságteljes léptekkel átsétálni a folyón. Az egyik állomáson még egy erős mozdonyt csatoltak hátul vonatunkhoz s most már két erős mozdony

húzta a kilenc kocsiból álló vonatot fölfelé. A pálya erősen emelkedik s merész kanyarulatokban, mély bevágásokban, meredek sziklafalak között, majd alagútak alatt kapaszkodik mind magasabbra. A kilátás egyre nagyszerűbb lesz. A kókuszpálmák már teljesen eltűntek, helyettük magas gyapottermő fák és karcsú talipot-pálmák jelennek meg. A sziklák oldalain magas fákat látunk, melyeknek egy-egy levele félméter hosszú s negyedméter széles. Egy másik fán nincs is levél, csak csupa virág, a harmadik pedig rogyásig meg van rakva érett gyümölcscsel. Üde, zöld minden, akár egy üvegházban, a sziklákról pedig zúgó vízesések rohannak le a mélybe. A levegő végtelen kellemes, szinte hűvösnek mondható. A vonat minduntalan nagyot kanyarodik. Mozdulnunk sem kell helyünkről s mégis az egész vidéket átfogó kilátást élvezhetünk. Az ember legjobban szeretné megállítani a vonatot s nézni, órák hosszat szemlélni innét fölülről az isteni panorámát. A világoszöld hegyláncok mögött föltűnik az ultramarinkék égen a Pedrotallagally és az Adams-Peak merész hegyes kúpja, leírhatatlan szép kékes-lila színben. Az utóbbinak csúcsán látható hatalmas emberi lábnyom, mely a keresztény legenda szerint Ádám apánktól, a Buddhisták szerint a nagy Buddhától származik.

Nincs időnk sokat gondolkozni fölötte, hogy kinek lehet igaza, mivel a szingaléz pincérek időközben felhordták a kitünő reggelit. Nyugodtan adhatnának kevesebbet s roszszabbat is enni, mert még a legéhesebbet is annyira lebilincseli a táj szépsége, hogy nem igen marad ideje a reggeli kritizálására. Volt vagy tizenkét fogás: tengeri-rák, hideg felvágott, meleg és hideg halak, sültek, saláták, sőt még fagylalt is. Az egyes adagok nem valami nagyok, de annak fejében annál kitünőbbek s csak azon bámulunk, hogyan képesek a kis konyhán ennyi ember számára, ennyi mindenféle pompás dolgot készíteni. Most szédítő meredek sziklafal oldalában halad a vonat, hol épen csak a sínpárnak robbantottak egy keskeny párkányt. Elértük a pálya legmagasabb pontját. A kilátás leírhatatlanul felséges. Fejünk fölött csüng még az

egész szikla, mintha minden pillanatban leszakadni készülne, alattunk pedig szédítő mélységben — egy tündérkert!

Déltájban érkeztünk Peradeniya állomásra, hol elhagytuk vonatunkat, mely tovább robogott Kandy felé. Az állomáson már várt reánk Cooknak óriástermetű vezetője, tetőtől-talpig fehérben, a vállán keresztülvetett széles piros bőrövről Cook

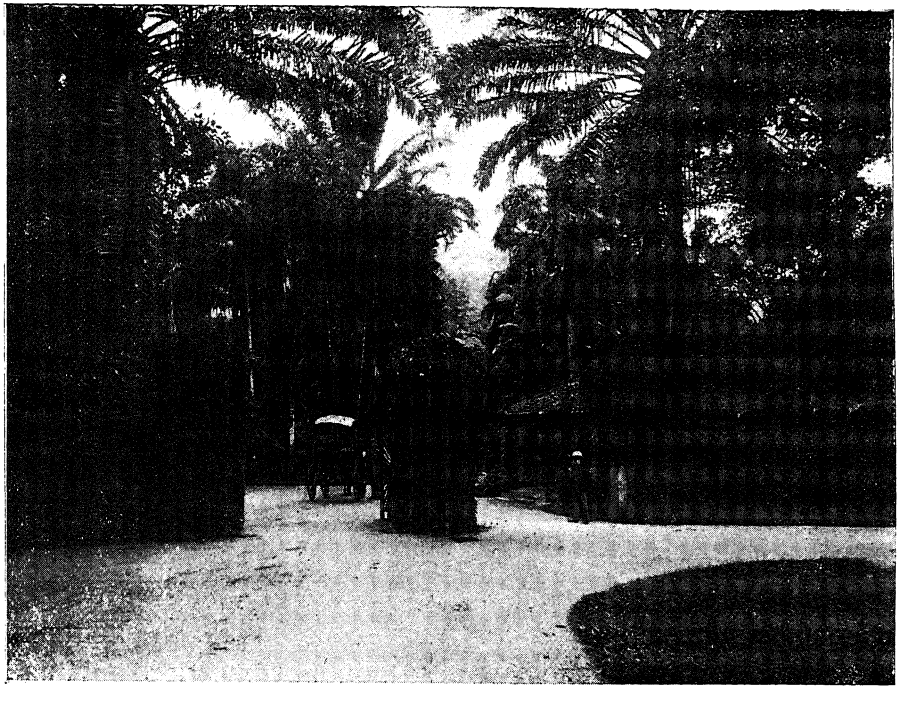

A peradeniyai botanikuskert bejárata.

neve ragyogott felénk arany betükben. Mindjárt hozzánk lépett s fölmutatta a Cook sürgönyét, mely tizennégy gentleman érkeztét jelezte neki. Ennyien voltunk a hajónkról útban Kandy felé. Négy fehérvászon tetejű, csinos kocsin robogtunk nehány perc mulva hatalmas pálmafasorban, melynek árnyékában véges-végig nagylevelű kakaófák nőnek. Negyedóra mulva a világ legszebb botanikuskertjének, a

Royal Botanic Garden-nek bejárata előtt álltunk. Miután neveinket a bejáratnál levő csinos kis pavillonban beirtuk a vendégkönyvbe, gyalogszerrel indultunk sétára a hatalmas tündérkertben. Hozzánk csatlakozott a botanikuskertnek fehérbe öltözött szingaléz vezetője is, galambősz hajában az elmaradhatatlan teknősbéka-fésűvel; feltünő intelligenciája s a botanikában való jártassága gyakran ejtett bámulatba bennünket.

Mindjárt a bejárattal szemben két hatalmas kaucsukfa köti le figyelmünket. Terebélyes, hatalmas koronájuk szédítő magasságban van fölöttünk. A fa hatalmas főtörzse mellett egész csomó, nem kevésbbé vastag melléktörzset is pillantunk meg, melyek a földet elért léggyökerekből keletkeztek. Olyanok ezek, mint a szerető gondos gyermekek, kik az öreg szülőt támogatják aggságában. A fának alsó szürke gyökerei nagy területen ágaznak el a föld fölött s úgy néznek ki, mintha óriáskigyók tekergőznének a pázsiton. A gyökerek azonban nem egészen hengeresek, hanem laposak az élükön állanak, mintegy félméter magas kanyargó sáncokat alkotva. A kaucsukfát az angolok telepítették ide Ceylon szigetére s ma már tekintélyes kaucsuktermelésük van. Megterem ezen az istenáldotta földön minden s most már annyira válogatósak, hogy sok helyen például fölhagytak a kávétermeléssel s helyette inkább a jövedelmezőbb teatermelésre adták magukat. Csupán a Cocafánál jegyezte meg a botanikuskert tudós őre, hogy a belőle kisérletképen előállitott cocain nem egészen jó. Mellettünk egy magas fáról, az ugynevezett kígyónövény, a Bauhinia anguina lóg le a földig, melynek egész külseje és rajzolata oly tökéletesen utánozza a kígyót, hogy még két lépés távolságról is azt hihetnők, hogy egy óriáskigyó készül épen előttünk lemászni a fáról. A botanikuskert különben csak úgy hemzseg a mérges kígyóktól s minden látogatót figyelmeztetnek is reá, hogy ne lépjen a fű közé, se ne menjen a bozótba vagy a sűrüségbe. Tündéri szépségű tarka virágágyak s pázsitos terek között, karcsú pálmák alatt haladunk a kert pompás utain. Vezetőnk minduntalan figyelmeztet a rovarevő s egyéb exotikus növényekre. Majd egy nagy

kiterjedésű, szellős lugasba lépünk, melynek sűrű vessző rácsból készült lapos teteje valósággal megszűri a trópusi nap vakító fényét. Bódító, balzsamos illat tölti be a levegőt,

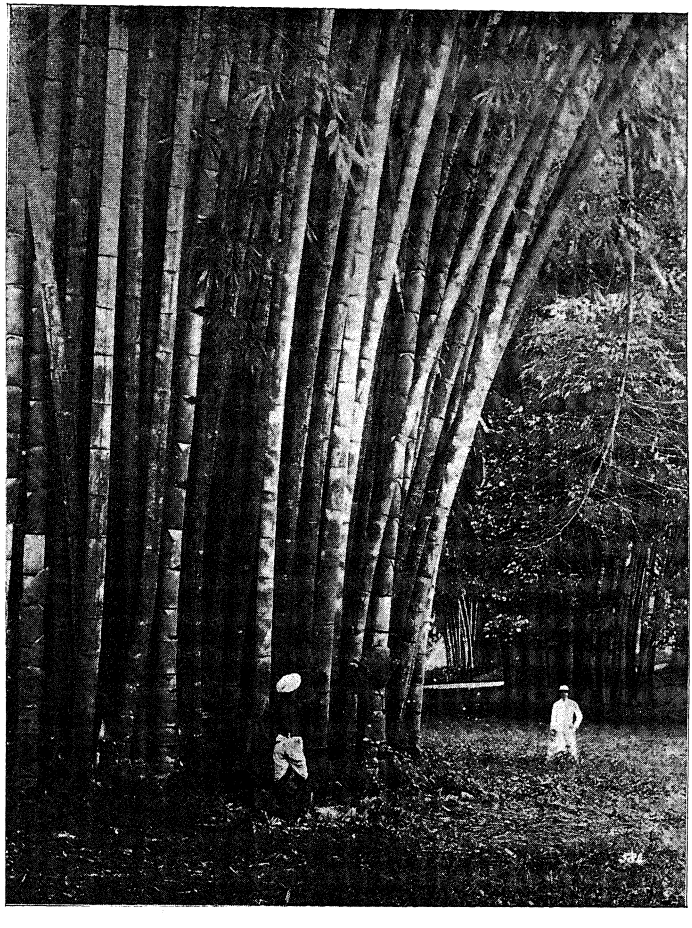

Óriási bambuszok a botanikus kertben.

s a legbámulatosabb nyiló orchideák ezreit látjuk magunk körül, a világ legnagyobb orchidea-gyüjteményét.

Néhány kilométer hosszú, széles, egyenes kocsiutak szelik át a kertet minden irányban. Kocsink lágyan gördül tova rajtuk s egyetlen kavicsszemecske sem kerül a kerekek alá.

Felettünk mindenféle csodás pálmák alkotnak a magasban összeérő lombozatukkal pompás árnyas boltozatot, valóságos gótikus csúcsíves folyosót a természet e bámulatos templomában. Majd sűrű, sötétzöld bambuszlomb-alagút alatt hajtunk keresztül s csodálattal szemléljük ennek a sötét alagútnak folytatását, a gyönyörű királypálma-fasort. Megigéző, elbájoló látvány! Hát még midőn a királypálmáknak a görög oszlopokra emlékeztető síma fehér törzsei között hajtattunk tovább s ezen oszlopok között kitekintve megpillantjuk a mellettünk elrohanó hatalmas folyót, partjain a trópusok csodás növényzetével! Valósággal azt képzeljük, hogy egy mesebeli, hatalmas tündérpalota oszlopos-tornácán állunk s onnét élvezzük az előttünk elterülő meseországot. Azután az impozáns talipot-pálmafasorba érkeztünk. Ezeknek a pálmáknak törzsei vastagság dolgában legyűrik a mi öreg tölgyeinket. A fiatal pálmafasorban megbámuljuk a szinte túlkarcsu, egyenesen az égbe nyúlni látszó törzseket, melyeknek a legtetején ülnek a legyezőalakú hatalmas levelek. A fiatal pálma törzse olyan, mint egy hajóárboc. A talipotpálma egyike a leghasznosabb ceyloni növényeknek, már tudniilik a benszülöttekre nézve. Valóságos istenáldása a mindig meztelenül járó embereknek. Egyetlen levele alatt 15—20 ember menedéket talál az eső ellen. A nagysága dacára igen könnyű levelet esernyő, napernyő vagy esőköpeny gyanánt használják Ceylon lakói. Száraz állapotban mint valami legyezőt, össze is lehet csukni és igy becsukva is legfeljebb karvastagságú. De még az angol katonák sem vetik meg a talipotpálma leveleit, ha esős évszakban kint táboroznak a szabadban. Éjjelre egy-egy ilyen levéllel takarózik be minden katona. A pálma egyetlen-egyszer virágzik, még pedig 70—80 éves korában s utána rögtön elszárad.

A peradeniyai kert egyik nevezetessége az ugynevezett malakkai óriás-bambusz. Egy szép kis tó körül látjuk a hatalmas bambuszcsoportokat, mint megannyi a földbe tűzött, óriási structoll-bokrétákat. Az alúl emberderékvastagságú bambusznád 35—40 méter magas s fölfelé mindinkább vékonyodik. A nád végén van a bambusz fínom lombozata,

melynek súlya alatt a hosszú nádszál kecses ívben hajladozik. Legjobban imponálnak ezek az óriások méreteikkel, ha felnőtt embert állitunk alájuk. Az ember valósággal eltünik a karcsú óriások mellett. A fiatal bambuszsarj mint jókora spárgafej buvik ki a földből s a karvastagságú nád naponta átlag egy métert nő. Vezetőnk itt egy követ kapott fel és földobta a milyen magasra csak tudta a bambuszok közé. A belül üres törzsek csörömpölő, kongó hangot adtak, amint a kő leesés közben hozzájuk ütődött. Erre a zajra valóságos ribillió támadt a bambuszok szomszédságában álló magas fa ágai között, hol száz meg száz jókora kutya nagyságú denevért pillantottunk meg, csupa rókavörös nagy denevért, melyek a szárnyaikon levő horgokon fölakasztva lógtak fejjel lefelé a vékony ágakon. Szárnyaikba burkolózva alusszák ezek itt át az egész napot s csak éjjel indulnak préda után. Vijjogva röpködtek az alvásukból fölzavart repülő rókák, melyeket repülő kutyáknak is neveznek, a bambusz lombozata körül s másfélméteres szárnyaik kisértetiesen suhogtak a levegőben. Itt és Uj-Zélandban otthonosak ezek a sajátságos állatok.

Fanagyságú páfrányok alatt jutottunk el azután a fűszertermő növényekhez, hol a hatalmas, sugáregyenes mahagonifa szomszédságában a bors, vanilia, szegfűszeg, fahéj, kakaó s kávé teremnek. A nagy szerecsendiófa alatt tele volt a pázsit illatos szerecsendióval; szép pirosan erezett hálócska borított minden egyes diót. A park egyik útja mentén láttam a koronás látogatók által ültetett fákat. A szent bó-fát még walesi herceg korában ültette Edvárd angol király, míg a közelében álló fát az oroszok cárja ültette itt jártában. Ültettek azonkivül fákat: Henrik porosz herceg, a görög király, a jelenlegi walesi herceg, sőt Ferenc Ferdinánd királyi hercegünk is a világ körül tett útjában.

Ilyen szépet, mint a peradeniyai botanikus-kert, legfeljebb álmodni lehet. Mintha nem is e földön, hanem egy idegen bolygó csodás világában járnánk. Különös íhlet szállja meg az embert a hatalmas park templomi csöndjében. Alkalmasabb helyet már nem is találhattak volna ennek a csodás

kertnek, melynek közelében még csak egyetlen kis falucska sincs. A vakitó napfényben fürdő csodás növényeknek a trópusok ragyogó tiszta kék egébe nyúló lombjai, alattuk kontrasztképen a trópusok sötét árnyéka, a balzsamos, illatos, átlátszó tiszta levegő, a páratlan tiszta, piros utakon nyilsebesen tovairamló chamäleon, a levegőben szállingózó s kergetőző csodás szépségű hímes szárnyú, nagy pillangók, az ágról-ágra szálló tarka madarak, a repülő kutyák, a gyomláló s az utakat takaritó karcsú szingaléz leányok, fejükön a rikitó piros kendővel, az egyszerű vászonövet viselő, paradicsomi kosztümben dolgozó barna szingaléz férfiak a magas bambuszok alatt, együttvéve olyan megkapó, szokatlan benyomásokat tesznek reánk, hogy szemeink nem birnak betelni velük. Szótlanul merülünk el a nagyszerű természet élvezetébe, melynek szépségeit tollam képtelen papirra vetni. Sikerült egy az utat seprő fiatal tamil leányt, ki fiatal kora dacára, — legfeljebb 12—13 éves lehetett, — hasonlóan a buja ceyloni növényzethez, bámulatosan ki volt már fejlődve, igenis sikerült csengő ceyloni ezüsttel rábirnom, hogy fényképgépem elé álljon, ami igen nehezen ment, mivel a körülötte dolgozó vénasszonyok ugyancsak ijesztgették

Tamil leány.

ördögi masinámmal. Különösen érdekesek voltak a fülbevalói.

Nehezünkre esett a válás ettől a szép helytől, melyet ugyan két év mulva hazafelé utaztamban még egyszer fölkerestem, de hát vezetőnk nógatott az indulásra, ha még Kandyt is látni óhajtjuk. Persze hogy óhajtottuk, tehát felültünk ujra a kocsikra s páratlan minőségű, sima úton, aminőt csak az angolok tudnak épiteni, hajtattunk a legtökéletesebb

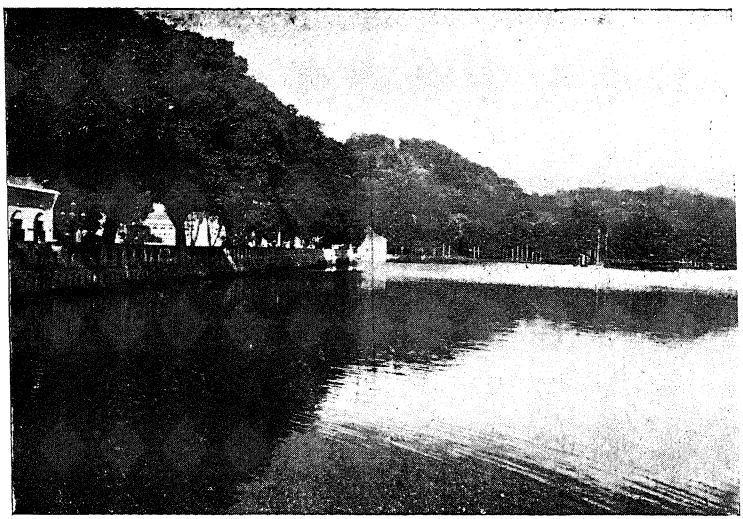

A szent tó Kandy-ben.

árnyékban, festői szingaléz falvakon keresztül Kandy felé. Minthacsak a botanikus-kert folytatása lett volna a gyönyörű út, melynek mentén nagyszerű páfrányokat, hatalmas pálmákat látunk mindenfelé. De hát egész Ceylon egyetlen paradicsom. Egy óra mulva már Kandy széles főutcáján robogtunk végig, melyet mindkét oldalán a bennszülöttek alacsony házai szegélyeznek. A szent tó partján álló szép Queens Hotel előtt szálltunk ki a kocsikból. A pompás berendezésű szálloda főfő intézője és lelke magyar ember, egy volt katonatiszt. A szellős verandán ülve, akár valamelyik angol vadászkastély

tornácára képzelhetjük magunkat. Fonott kerti székek, selyemvánkosokkal, kis asztalkák, közöttük elhelyezett pálmák vannak a nyilt tornácon, míg a falakat aggancsok és kitömött madarak ékesítik. Egy bájos fiatal angol asszonyt láttunk itt, kinek egy héttel azelőtt volt lent Colombóban az esküvője s a fiatal pár ebbe a földi paradicsomba jött, hogy a mézes heteit itt töltse. Micsoda édes, minő bájos mézes hetek lehetnek azok! Az angolok között ritka a szép nő, de annak fejében azután a szép angol nő leirhatatlan szépségű. Olyan volt ez a fiatal menyecske is. Egy művész megfesthette volna erről a fiatal nőről a boldogságot. Mindig örülök neki, ha szép környezetben szép dolgokat láthatok s örökre köszönettel fogok tartozni a bájos ismeretlen lady-nek is, hogy jelenlétével még szebbé tette nekem e földi paradicsomra való visszaemlékezést.

Kiléptünk azután a szép zöld vizű tó partjára, mely mint egy hatalmas tengerszem terül el a bájos völgykatlan közepén, sima tükrében pedig ezer meg ezer hajladozó, karcsú pálma nézegeti magát. A tó körül pompás, pormentes és árnyas kocsiút vezet. A tó balpartján végighúzódó sétány mentén alacsony, régi hindu stilű áttört kőballusztrád szegélyezi a vizet, egészen a tóba nyuló régi királyi kihallgatási palotáig. Utóbbival szemben áll a Dalada Maligawa, a szent-fog temploma, Kandy híressége, mely a Buddha vallás legnagyobb ereklyéjét, a nagy Buddha fogát rejti magában. Az egész templomot s a mellette levő nyolc szegletes toronyszerű épületet sajátszerű áttört falu kőkerítés veszi körül. Ezen a falon belül a sáncárok vizében szent teknősbékák úszkálnak. Kőoszlopokon nyugvó tető alatt van a bejárat, mely alól kilépve bálványszobrokkal telefaragott gránit-hidacskán állunk a sáncárok vize felett, honnét kőlépcsőkön jutunk föl egy boltíves, az egyik oldalán nyilt folyosóra. A folyosó falait díszitő sajátságos freskók a buddhista-poklok kegyetlen büntetéseit ábrázolják. Bizony kegyetlen dolog a pokol a világ minden vallásánál. A ki életében állatot ölt, azt holta után állatok marcangolják szét

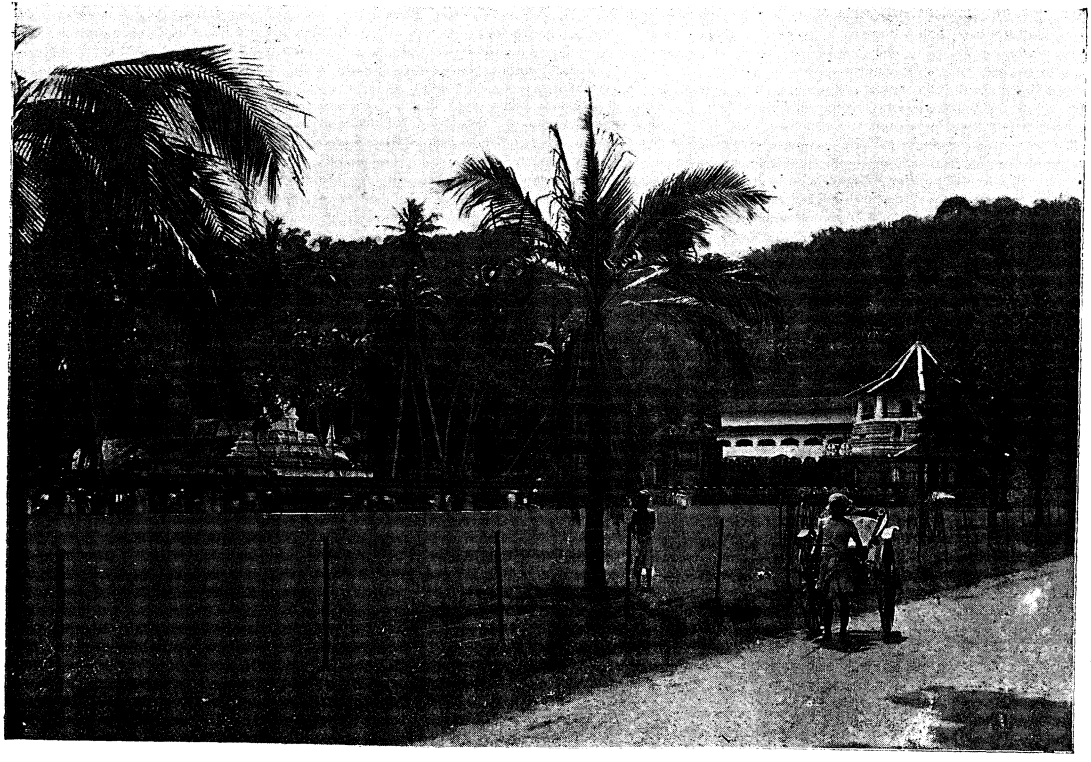

A szent fog temploma Kandy-ben.

a túlvilágon; a templomrablót karóba húzzák; a házasságtörést s a hazugságot is rettenetesen büntetik a másvilágon. Aki Buddha szent fájáról merészkedett egy ágacskát letörni, azt elevenen földarabolják. Szerencsém, hogy reám nem tarthat a buddhista-pokol igényt, mert én bizony letéptem emlékül néhány levelet a Buddha által sajátkezüleg ültetett szent bó-fáról.

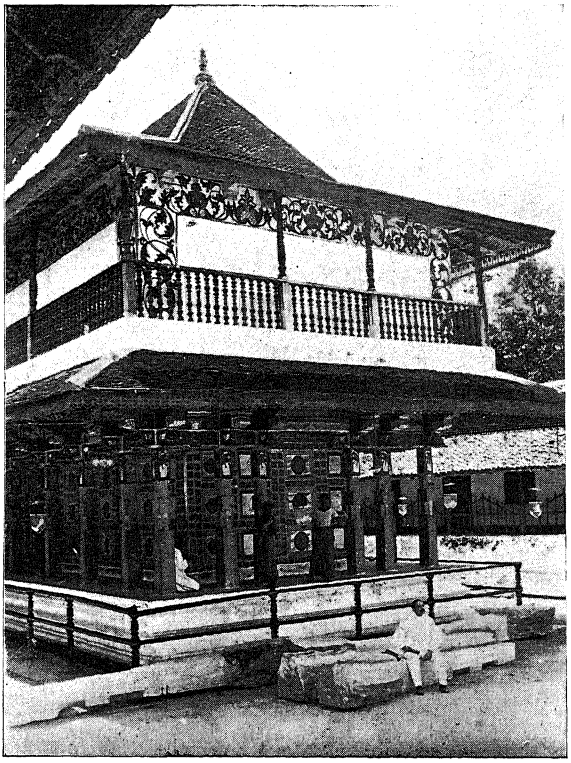

A hol a szent fogat őrzik.

Egy keskeny kapun átlépve, a nagy négyszögletes udvarra jutunk, melynek közepén áll a szent fog temploma, egy négyszögletes, egyemeletes kis épület, mely körül sajátságos színes arabeszkekkel díszitett, szépen faragott gerendákon nyugvó, széles eresz fut körül, mely az első emelet körül erkélyt alkot. Az eresz alatt nagy kristályüveg örök-lámpások függnek láncokon. A templomnak nincsenek ablakai. Falait kivülről misztikus szimbolumokat ábrázoló festmények díszitik. A főbejárat előtt jobbról s balról egy-egy elefánt agyar áll, mögöttük pedig egy-egy űlő kőoroszlán. A kapu bámulatos filigrán munka, ezüst, arany s elefántcsontból összeállított mozaik, melyet néhány lakat zár el. Az aranyba foglalt szent fog, mely nagyságánál fogva inkább egy vaddisznó agyara lehetne, ezüst tálcán áll, befedve egy ezüst dagóbával.

A fogat csak a kormányzó különös engedélyével lehet megtekinteni s a kormányzó csak illusztris vendégeknek — hercegektől fölfelé — szokta ezt az engedélyt megadni. Az udvaron körülfutó nyilt folyosó egyik sarkában Buddha kedvenc áldozati virágját árulják. A fehér virág bódító illata ép oly jellegzetes a buddha-templomokra, akár a tömjénfüst illata a katolikus templomokra.

Egy szingaléz férfi megpillantva fényképgépemet, azonnal a szent fog temploma elé térdelt, maga előtt tartva egy fatálcán a fehér áldozati virágokat. Rá is került az áhitatos férfiu a képemre, ki most folyton a sarkamban volt, hogy adjak neki borravalót, mert ő a worshipper, azaz áldozó. Egyre hajtogattam, hogy az dicséretre méltó dolog, hogy ő mint buzgó buddhista áldozatot mutatott be a nagy Buddhának, de a derék worshippernek ez nem volt elég; addig ráncigálta kabátom szegélyét, hogy mégis csak kénytelen voltam megadni neki a kívánt borravalót. A nyolcszögletes toronyba vezettek azután a sárga ruhás boncok. A torony első emeletén van az érdekes könyvtár, az értékes régi szent könyvekkel, amelyek a palmyra-pálma leveleiből vágott hosszú, keskeny lapokra vannak szép gömbölyű szanszkrit írásjelekkel írva. A lapokat a két végükön levő

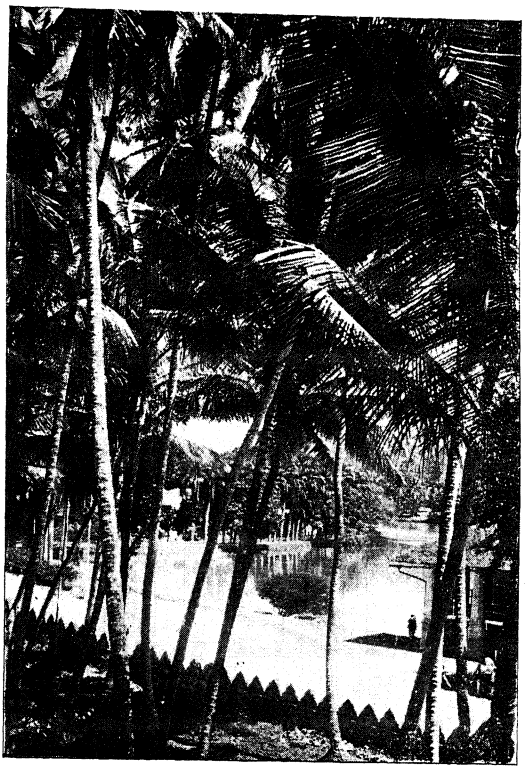

Kilátás a szent tóra.

lyukakon áthúzott selyemzsinórok tartják össze az illatos szandálfából készült alj és fedél között, melyek aranynyal s elefántcsonttal vannak szépen kirakva. Kilépve az erkélyre, a kókuszpálmák lombozata között látjuk a szent tó vizét fölcsillanni, melynek közepén egy kis szigetecskén egy buddha-templom romjai láthatók.

A templom nagy ünnepe, a Perahéra, augusztusban van,

A szent fog körmenete Kandy-ben.

midőn díszmenetben hordozzák a szent fogat körül. Az ünnepségek éjjeli körmenettel kezdődnek, melyben negyven darab elefánt is halad, drága hímzett takarókkal leborítva. A legdíszesebben fölcicomázott elefánt hátán, drágakövek és gyöngyökkel kivarrt takarókon nyugszik a szent fog. Temérdek arany és ezüst díszernyőket is visznek a menetben, melyben résztvesznek az úgynevezett ördögtáncosok is, sajátságos, félelmetes álarcaikkal és jelmezeikkel, szakadatlanul verve a

hosszúkás kétfenekű dobokat. A néhány kilométer hosszú menet fáklyafény mellett vonul azután a tó körül.

Szemben a templommal s a mellette levő régi királyi palotával, melyben most a ceyloni kormányzó lakik, áll a fehér Nata-Dewala dagóba, melyre Buddha szent bó-fája borít árnyékot. A fehér törzsű bó-fának széles, majd hirtelen keskenyedő s hosszú csúcsban kifutó levelei vannak. Kissé magasabban a hegyoldalon, nem messze a templomtól fekszik a Kings-pavillon, a ceyloni kormányzó pompás fehér palotája, mely habár még 1834-ben épült, még ma is közbámulat tárgya. A hófehér palotának csíszolt kagyló-mészből készült falai s oszlopai úgy ragyognak, mint a legszebb csíszolt fehér márvány. A palota parkja gyönyörű, valóságos őserdő, még pedig annyira hamisíttatlan őserdő, hogy egy éjjelen a sűrűségből egy leopárd lépett elő s a palota földszintjén levő nagy vízmedencéhez ment szomját oltani. A fákon, az utakon, a palota falain s oszlopain fürge gyíkok, gekkók s chamäleonok szaladgálnak, a levegőben pedig gyönyörű acélkék, zöld és biboros szárnyú lepkék kergetőznek a virágok fölött, míg köröskörűl áhitatot keltő csönd honol. Ez is egy darab felejthetetlen Ceylon!

Körülkocsizva a tó körül, mindenütt bájos magánnyaralókat s csinos kis angol penziókat látunk a pálmák árnyékában. A nagy hőség idején nagyon keresett dolog Kandyben a lakás s már hónapokkal előbb kell lakásról gondoskodnia annak, a ki ide szándékozik jönni nyaralni. A tó körül vezető út egyike talán a világ legszebb útjainak, melyről minden percben más és más elragadó szép részlet tárul föl szemeink előtt.

Midőn utóljára jártam fönt Kandyben, egy éjjeli vonattal utaztam vissza Colombóba. Ez az éjjeli utazás sohasem fog emlékezetemből elmosódni. Egyedül ültem a kocsiszakaszban, melyben elsötétítettem a lámpát is, hogy annál zavartalanabbúl élvezhessem a trópusi éjjel varázsát. A langyos éjjeli levegőben olyan tömegekben röpködtek a mindenféle világító bogarak, hogy valósággal úgy látszott, mintha havaznék s

én egy szoba ablakából gyönyörködném a szállingózó pelyhekben. Minden egyes hópehely egy-egy világító rovar volt. Millió számra ültek azok a fák lombjai között s a pázsit fűszálain. Néha mint valamely csodás vizió, fáklyavivő karcsú hinduk tüntek föl a magas pálmák alatt az éj sötétjében. Testük még egyszer olyan magasnak látszott a fantasztikus világításban. Hogy jobban lássanak, magasan tartották fejük fölött a fáklyát, melynek vérvörös fénye pirosra festette a pálmák alkotta bolthajtást. Védelmül a fenevadak ellen járnak igy az erdőben éjjelente a benszülöttek. A kupéba hirtelen belövelő piros tűzfény valósággal fölijeszti az embert álmodozásából, azután pedig csak azt sajnáljuk, hogy olyan kérlelhetetlenül rohan velünk tova a vonat s nem engedi meg, hogy hosszasabban gyönyörködhessünk a fantasztikus éjjeli képben, mely szinte szinpadias hatású s mely habár csak mint egy pillanatfénykép csupán néhány szempillantásra éri szemeinket, mégis felejthetetlenül véső dik emlékezetünkbe a többi csodás benyomás közé, melyeket egész életünkre gyüjtünk.

Valahányszor visszagondolunk Ceylon pompájára, az az érzésem van, hogy talán csak álmodtam az egészet.

SINGAPORE.

Már hatodik napja, hogy eltüntek szemeink előtt Ceylon kókuszpálmás partjai. Mintha csak egy alpesi-tó vizén utaznánk, oly nyugodtan siklik hajónk tova az indiai oceán végtelen tükrén, melynek ideális simaságát csak néha zavarják meg a szép kék viz titokzatos mélyéből rezgő szárnycsapásokkal hirtelen kiszálló repülőhalak, vagy a tengerek mindig jókedvű bohócai, a vigan ugrándozó delfinek. Esténként a varázslatos trópusi naplementében gyönyörködünk, midőn a a napnak hirtelen óriásilag megnövekedett, tüzes korongja néhány szempillantás alatt merül le a vértengerhez hasonlító oceánba. Az esti szürkület itt csak néhány pillanatig tart s egész hirtelen követi a sötét éjszaka.

A kabinomban uralkodó 45 fokos hőség miatt már Áden elhagyása óta a felső fedélzeten ütöttem föl éjjeli szállásomat, hol elalvás előtt hanyattfekve szoktam volt élvezni a bájos trópusi csillagos eget s a szarvaival nem oldalfelé, mint nálunk, hanem fölfelé, vagy lefelé tekintő holdat, hacsak egy hirtelen támadt trópusi záporeső le nem kergetett a kabinomba. Tavasszal és ősszel, a monszun-szelek változása közötti szélcsend idején, sajátságos egyforma nagyságú felhők úszkálnak itt az égen. Ugyanabban a magasságban lebeg valamennyi s alsó széleik olyan egyenesek, mintha egy hatalmas ollóval nyesegették volna őket ilyen egyformára. Mintha egy óriási szinpad szuffitái lennének fejünk fölött az égboltra akasztva. Mikor a legkevésbbé várjuk, rettenetes dörgés és villámlás közepette megered belőlük az igazi trópusi záporeső, mely legfeljebb néhány percig tart csupán, de egyetlen másodperc alatt a

bőrig átáztat. Hogy aludni nem lehet ebben az esőben, azt tapasztalásból mondhatom.

Már második napja úszunk a malakkai szorosnak örökösen kavargó és örvénylő sötétzöld vizén, mely hirhedt a mérges tengeri kigyóiról. A hajó orrán állva jól megfigyelhetjük a körülbelül egy méter hosszú, sárga vagy barna, igen mérges kígyókat, amint összetekergőzve pihennek a víz felszínén s menekülnek a hajó közeledtére gyorsan a víz alá. Harapásuk föltétlenül halálos. Néhány év előtt történt, hogy egy francia hadihajó parancsnokának a parton várakozó csónakjába lopózott be valahogyan egy ilyen kígyó, mely a gyanutlanul beszálló parancsnokot megmarta a lábán. A szegény ember a rögtön alkalmazott orvosi segély dacára, néhány óra mulva rettentő szenvedések után kilehelte lelkét.

Egy este úgy hat óra körül tünt föl a singaporei világítótorony temérdek alacsony, zöld szigetecske között. Fölvontuk árbocunkra a révkalauzt kérő zászlójelet, mivel a sok tengeralatti sziklazátony és az itt uralkodó kellemetlen tengeráramlások miatt meglehetős veszélyes a kikötőbe jutás, melyet még az óriási hajóforgalom is megnehezít. Csak másnap reggel kaptuk meg a kívánt kalauzt s így ezt az éjjelt még kénytelenek voltunk kint tölteni a tengeren. Március 31-én, reggel hatkor futott be hajónk Singaporéba. Katonás pontossággal tettük meg az előirt útiterv szerint a nagy utat Pólától idáig. Jó három mértföldnyire a szárazföldtől vetettünk horgonyt, mivel itt jobban ki voltunk téve a frissen fujdogáló tengeri szélnek, melyre igen nagy szükségünk volt, mivel ugyancsak éreztük, hogy csekély nyolcvan tengeri mértföld választ el bennünket csupán az egyenlitőtől. A szélcsend idején valóságos pokol volt a hajó ponyvateteje alatt s a naptól megtüzesedett fémtárgyakat lehetetlen volt puszta kézzel érinteni.

Örömteljes hurrá-kiáltásokkal és sapkalengetéssel üdvözöltük a már nyolc nap óta itt időző „Ferenc József“ cirkálónkat, a mi jövendő otthonunkat két teljes esztendőre. Alig vetettünk horgonyt, midőn a sziámi király fehér yacht-

jának, a „Maha-Chakri"-nak érkezését jelezték, melyet két sziámi hadihajó kisért. A büszke yacht árbocán lengő, fehér elefántos, piros lobogó mutatta, hogy rajta van a király. Gyorsan föthúztuk mi is az árbocra a sziámi lobogót s midőn közelünkbe ért a yacht, huszonegy ágyulövéssel üdvözöltük a fehér elefántok hazájának uralkodóját, miközben zenénk a sziámi himnuszt harsogtatta. Őfelsége, Sziám királya katonásan szalutált felénk.

Singapore, mint a világkereskedelem egyik legfontosabb gócpontja s a világ egyik legnagyobb kikötője, természetesen angol birtok. A város a körülbelül 50 kilométer hosszú s 25 kilométer széles hasonnevű szigeten fekszik, melyet csupán két kilométer széles tengeri csatorna választ el a maláji félszigettől, illetve az annak déli csúcsán fekvő johórei szultánságtól. Singapore szigetét egész sora a zöld szigetecskéknek veszi körül, melyeknek partjain pálmák alatt meghúzódó maláji falvakat látunk, cölöpépitményes házakkal. A város a parton végighúzódó büszke palotákkal, impozáns benyomást tesz a tenger felől, a hatalmas világkikötő pedig csakúgy hemzseg a sok nagy hajótól s a bennszülöttek hosszú keskeny számpánjaitól. Régente temérdek tigris tanyázott a szigeten, melyeket az angoloknak rendszeres hajtóvadászattal sikerült kiirtaniok, úgy, hogy ma már csak igen ritkán ejti rémületbe egy a malakkai félszigetről átúszó tigris Singapore lakóit. A sziget alaposan meg van tüzdelve ágyúkkal s a fák közé rejtett erődökkel. Állitólag a japánoktól féltik leginkább a sziget birtokát a jövőbelátó angolok. A fényképezés természetesen szigorúan tiltva van s még csak nem is szabad fényképmasinával a partra szállani.

A Singaporében uralkodó nagy hőséget aránylag könnyű elviselni, mivel nap mint nap, egy kronométer pontosságával köszönt be délelőtt az egyik, délután pedig a másik irányból fúvó szél, mely kellemesen lehűti az erősen izzadó testet. De hogy méltán viseli-e Singapore a „gyermekek paradicsoma" jelzőt, azt nem volt alkalmam saját tapasztalatom után megitélni; annyit azonban már az első napon láttam, hogy az

ott élő európai nők csaknem kivétel nélkül ijesztően vértelenek és fehérek. A mindennapi tapasztalás mutatja, hogy bizonyos életkoron túl nem tud már a szervezet a trópusok üvegházi levegőjéhez hozzászokni, hol a tél és nyár, az éjjel és nappal hőmérsékei között alig van különbség s a levegő hőmérséklete az egész esztendőben unalmasan egyforma, még pedig forró, mindig csak forró. Az európai ember szíve könnyen fölmondja itt a szolgálatot s jaj annak, aki nem menekül ilyenkor idejében vissza a mérsékelt égöv alá!

A maláji bennszülöttek jelentek meg elsőkként hajónk alatt, keskeny csónakjaikon, melyek sülyedésig meg voltak rakva frissen levágott, illatos ananászszal. Singapore az ananász igazi hazája. Csaknem ingyen lehet itt ezt az illatos, zamatos gyümölcsöt vásárolni. Egy koronáért 7—8 nagy ananászt adnak, míg egy bádog dobozba forrasztott nagy ananász ára csekély husz fillér körül jár. Jóformán csak a bádogdobozt s a reá fordított munkát fizetjük meg. Csak itt a trópusok alatt tanulja az ember ezeket a pompás déligyümölcsöket igazán megbecsülni. Mi sem oltja itt olyan pompásan a szomjuságot, mint egy falat ananász. Torkunkat talán kellemesebben csiklandozza a szódavizes whisky, melyben még egy jókora darab jég is úszkál, csakhogy alig hajtottuk azt föl s hagytuk el villamosan legyezett asztalunkat, máris minden pórusunkon kitör az izzadság s nyelvünk valósággal a szájpadlásunkhoz tapad a szárazságtól. A whisky a trópusok lakójára nézve különben is nagy méreg, megannyi ostorcsapás a szegény szívre. A whiskyre szokott ember poharába rendesen napról-napra több whisky s mind kevesebb szódavíz kerül. A kezdő, midőn a boy megjelenik a whiskys üveggel, mérték gyanánt gyufás skatulyát szokott a pohara mellé fektetni s annak magasságában öntet poharába a szomjat oltó nedüből, egy miliméterrel sem többet. Csakhogy néhány hét mulva már élére állitja a skatulyát, majd bekövetkezik az idő, midőn hosszában állitja föl azt, sőt a skatulya kitologatásával kezdi a mértékét megállapitani, míg azután elérkezik arra a pontra, hogy nincsen is már

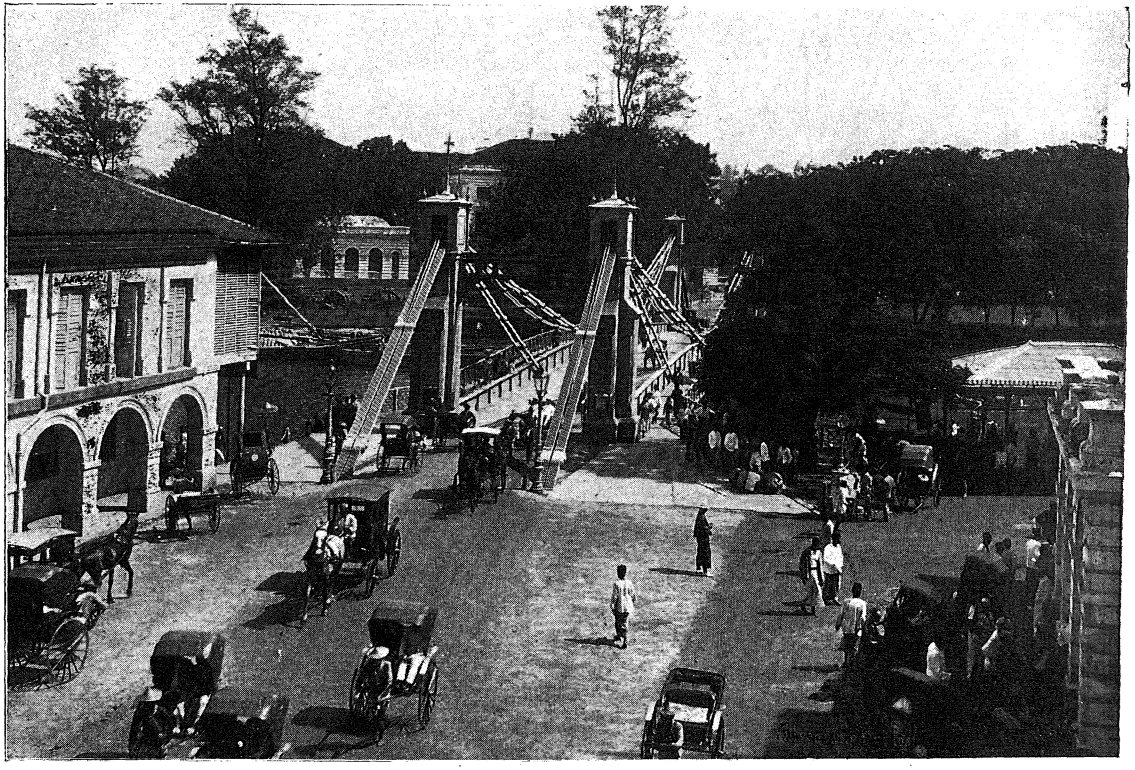

Singapore: Cavendis-híd.

mértékre szüksége, mivel tiszta whiskyt iszik. De jaj akkor a szívnek! Találkoztam néhány ilyen szánandó sorsra jutott, igazi élő halott emberrel az itteni európai társaságban.

Keletázsia felé utaztunkban, Singaporében akadunk első ízben chinaiakra. Feltűnő sárga bőrű, hosszú copfos, izmos chinai kulik, kiken egyetlen szál rövid nadrág van, kinálják a parton többnyire kétüléses riksáikat. Az alacsony, tömzsi chinai kuli kitartóbb ám a szaladásban, mint a colombói szingalézek. Singaporének több mint 200.000 lakosa van, kiknek tulnyomó részét chinaiak, malájok és hinduk szolgáltatják. A város nagyjában három városrészre oszlik, úgymint az európai, chinai s maláji városrészre. A legnagyobb ezek közül természetesen a chinai városrész, mely a házak előtt lelógó, chinai írásos, hosszú s keskeny, színes cégtáblákkal s az utcán futkározó furcsa mandulaszemű gyermekekkel, már kóstolót nyujt Chináról.

A partra lépve, mindjárt a fedett nagy kikötőhíd mellett meglepő szép városrészben találjuk magunkat. Boulevardszerű, széles utcákat látunk ott, temérdek árnyat adó lombos fával, míg a házak földszintje előtt fedett árkádok vezetnek véges-végig s ezek alatt vannak az üzletek. Gyönyörű indiai, chinai és nagyon szép japáni dolgokat lehet itt vásárolni. Egy szám pánoktól nyüzsgő széles folyó felett vezető lánchídon, a Chavendis Bridge-n mindjárt az európai városnegyed legszebb részébe jutunk, hol terebélyes, hatalmas fák árnyékában húzódnak meg a gyönyörű paloták s az óriási pázsitos játszóterek, melyeken szorgalmasan sportolnak az angolok. Közelebbről szemügyre véve a házakat és palotákat, azt hihetnők, hogy Singapore összes épületei legalább is ezer esztendősek, mivel a szüntelenül párával telt levegő rendkivül gyorsan kikezdi az épületek falait s az alig néhány esztendős új palotát is a régiség zománcával vonja be a trópusi nedves levegő s a sok esőzés. Szép középületek közt áll itt a „Hotel Europe“ impozáns palotája, egy tipikus forróégövi szálloda, fedett szellős terraszokkal, melyeken minden asztal fölött külön villamos legyező forog a mennyezeten.

Itt letelepedve egy kis hűsitőre, épen velünk szemben látjuk a gót-stilű nagy katholikus dómot, a Szent András katedrálist, melynek falai mentén chinai suhancok guggolnak a pázsiton s a falban levő lyukakon áthúzott kötelek segélyével mozgatják szünet nélkül a templom padjai fölött ide-oda lengő nagy fehér vászon lepedőket, az ugynevezett punkákat. Ezek nélkül lehetetlen volna csak öt percig is az elájulás vagy a gutaütés veszedelme nélkül a templomban időzni, dacára a tárva-nyitva tartott ajtóknak s ablakoknak. A templom mögött húzódik végig a gyönyörű, árnyas tengerparti sétány, hol naplementekor mindennap nagy korzó van.

Midőn a leáldozó nap pirosra festi az eget, mindenki igyekszik ki a szabadba, gyalog, kocsin, automobilon, lóháton, vagy riksában, kiki saját izlése, szokása vagy módja szerint, élvezni az üdítő esti szellőt. Ezen az esti korzón lélekzik és üdül fel nap mint nap egész Singapore. A fák közt kigyúlnak az ívlámpák vakító fehér gömbjei, a háttérben a kikötőben mint megannyi szentjánosbogárka táncolnak s ringatóznak az esti szél által fölkorbácsolt tengeren himbálózó számpánok kis lámpásai, míg a park útjain egymást kergeti a sok imbolygó lámpás a vágtató kocsikon, automobilokon s riksákon. Legkényelmesebb az Európa szálloda terraszáról élvezni az előttünk hullámzó tarka sokadalmat, ha ugyan sikerül még helyet kapnunk a zsúfolt asztaloknál. Ennyiféle népet nem igen találunk a világ egyetlen városában sem egy csomóban. Európai, hindu, párzi, chinai, maláji, arab, japán s Isten tudná fölsorolni, hogy mi mindenféle nemzetségbeli embereket látunk itt a legnagyobb tarkaságban néhány rövid szempillantás alatt elvonulni szemeink előtt. Ez a színpompás singaporei korzó feledhetetlenül vésődik be emlékezetünkbe. A kocsikerekek szakadatlan nyikorgása a park porondján, meg a tenger örökös zajlása s mormogása szinte álomba ringatnak bennünket.

Az Európa szálloda felvirágozott, márványoszlopos, szellős éttermében kitűnően lehet dinirozni. Itt már chinai boyok szolgálnak föl mint pincérek. Az érintkezés velük igen egy-

szerű, amennyiben az étlapon meg vannak számozva az egyes fogások és elegendő ujjunkkal a megfelelő számra bökni, hogy a következő pillanatban már asztalunkon is teremjen a kívánt fogás. Ott, hol chinai pincérek szolgálnak ki, a várakozás ismeretlen fogalom. Minden egyes vendéget külön pincér szolgál ki s a borravaló teljesen ismeretlen dolog. A fehér ruhás, hosszú copfos, számozott boyok zajtalanul lépkednek nemeztalpú cipőikön. A legelső európai étteremben sem találunk ehhez fogható ideális kiszolgálást. Egy kifogástalan erényű cseh lányokból álló, kitűnő zenekar játszik a vacsora alatt. Ezek az üde, friss leányok épen az erényességüket, a megközelíthetetlenségüket kamatoztatják; kifogástalan, szolid életmódjukért a zenekart vezető tisztes matróna kezeskedik. Mint hallom, szép kis hozományt szoktak a leányok innét hazavinni Csehországba. A frakk és szmoking helyét Singaporében a kifogástalan fehér vászon-kabátka tölti be még az angoloknál is, kik itt úgy látszik okosabbak colombói honfitársaiknál, akik ugyan keservesen izzadnak esténként a keményített elejű ingben és frakkban, de egy jottányit sem engednek az etikettből, hogy úriember csakk frakkban ülhet a vacsorához, még a saját lakásában is.

A kitünő vacsora után riksákra ülve, kihajtatunk a Malay Street irányába, mivel az ott uralkodó éjjeli élet Singapore látnivalói közé tartozik. A boulevardszerű, széles utcákon tizezernyi lármázó, kiabáló ember hullámzik föl s alá. A temérdek robogó kocsi, villamos, riksa és automobil között akár csak London utcáin, ugyancsak résen kell lennünk, nehogy leüssenek lábunkról. Szédítő forgalom! Ezer meg ezer színes reklámlámpás csalogatja a közönséget az orfeumokba, annamita-szinházakba, zenés kávéházakba s korcsmákba. Valóságos Bábel. Az állatkereskedésekből egzótikus hangok, papagályrikácsolás és tigrisordítás hangzanak ki. Mint az olajos szardiniák a dobozban úgy vannak itt egymás hátán egész kicsiny szobákban a medve, őz, tigris, leopárd, kolibri és a piros csőrű, mindig éhes kis rizsmadarak fölhalmozva. A vígan ugrándozó s játszadozó majmok számtalan

esetben kirántják a sétabotot a gyanutlanul sétáló ember kezéből.

A mellékutcában csupa chinai opiumbarlang és borbélyüzlet van. A földszinti magas szoba végében látjuk mindenütt a piros selyemterítős ősök-oltárát, nagy cinn-kandeláberekkel és függő lámpásokkal. Két meredek lépcső vezet az oltár

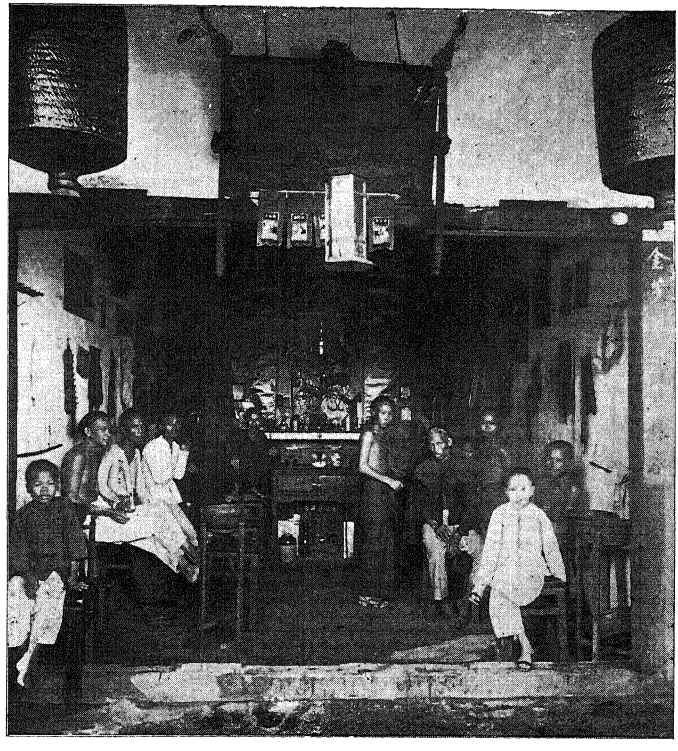

Chinai borbélyüzlet Singaporében.

mellett föl az emeleti opiumbarlangba, míg az oltár előtt chinai figarók fésülik és fonják a hosszú copfokat, miután a koponyát annak közepéig simára beretválták. Forró vízzel mossák a kis mosdóasztal fölé hajtott fejet s ököllel dögönyözik meg a vendégek hátát. De még ezzel sincs a procedúra befejezve, mert azután következik még a fülek tisztogatása, valami hatféle finom műszer segélyével. Nem törődik

velünk senki; egész nyugodtan fölmehetünk az opiumbarlangokba is, a rozoga, nyikorgó falépcsőkön. Szűk kis fülkékben hevernek odafönt alacsony kereveteken az opiummámoros chinaiak. Az opiumnak édeskés, bódító nehéz füstje leírhatatlan kellemetlen illattá keveredik a chinaiak kigőzölgésével. A nyüzsgő utcákban alig lehet gyalogosan előrejutni. Ha gyorsabban akarunk haladni, úgy fölűlünk néha egy-egy riksára. A riksakuli bámulatos ügyességgel lavirozik az embertömegben és a száguldó villamoskocsik közepette, ügyesen térve ki hirtelen rándítással jobbra vagy balra a fenyegető veszély elől. Az elől nyargaló kuli rövid kiáltásokat hallat, melyre az utána következő kulik ugyancsak fülelnek. Egyes riksát ritkán látni az utcán. Az egymást kergető riksák mindig hosszú sorokká növekednek, még ha nem is tartoznak a benne ülők egy társasághoz. Ilyenkor persze folyton figyelemmel kell kisérni társainkat, mert az is könnyen megtörténik, hogy kulink egyszerűen hozzá csatlakozik tévedésből egy más utcába kanyarodó riksasorhoz, azután kereshetjük egymást az ismeretlen nagy Bábelben. Érdekes azt is megfigyelni, hogy a riksában ülő vendég, ha előtte váratlan akadály merül föl az úton, fölnyujtja a karját a magasba, anélkül, hogy hátratekintene. Ugyanezt cselekszi a mögötte haladó riksában ülő is s így táviratoznak hátrafelé, hogy a kulik még idejekorán meglassíthassák futásukat, nehogy egymásba rohanjanak. Ideges természetű európainak nem való a riksázás, pedig mondhatom, hogy sokkal nagyobb biztonságban van az életünk a kis kocsiban, mintha gyalog mennénk a nagy tömegben.

Balkézfelől néhány párhuzamos mellékutcában csupa egyforma egyemeletes ház áll, melyek óriási piros számokkal vannak számozva. Ezeknek a házaknak földszintjén, a tarka papirlampionokkal diszített tornácokon, csupa kis japán hölgyike üldögél, fonott kerti székekben. Közeledtünkre mind fölállanak s nyájasan hivogatnak be a házakba. Exotikus szép kép az a száz meg száz tarkaruhás, szépen fésült feketehajú fiatal japán leány alkotta sorfal, véges-végig az

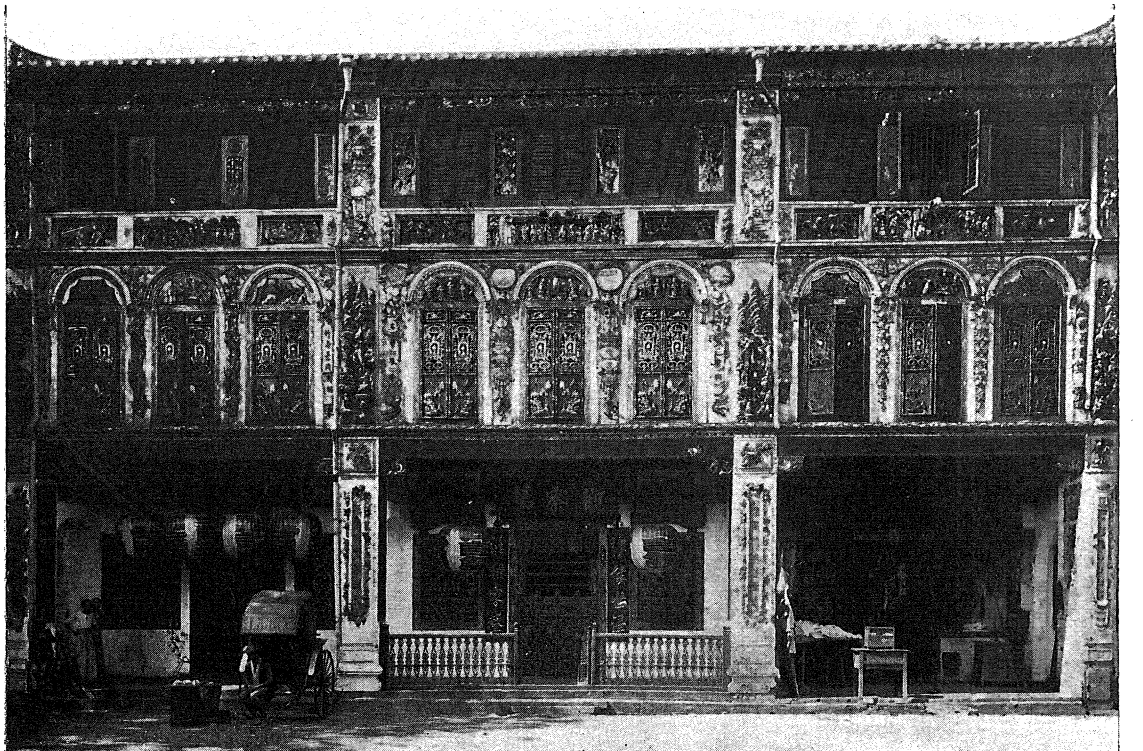

Gazdag chinai háza Singaporében.

utca mindkét oldalán, a tarka papirlampionok alatt. Valósággal azt a benyomást teszik reánk, hogy egy nagy japán kereskedés babakirakata előtt sétálunk, olyan kicsinyek, olyan csinosak, kedvesek, valóságos játékszerek ezek a kis japán leányok. Csupa mozgó és beszélő baba: mind egyszerre beszél, mosolyog és hadonászik apró kezecskéivel. Aki szereti a tarka, exotikus, szép képeket, legyen az férfi vagy nő, ha Singaporéba vetődnék, valahogy el ne mulassza megtekinteni egy este ezt az utcát. A következő utcákban, ugyanilyen házakban, csupa chinai leányokat látunk, persze már piszkosabb környezetben. Majd szurtos, lebujszerű házakban látjuk a bámulatos termetű, tüzes szemű hindu leányokat, kiknek szemükfehére s vakító fogaik szinte világítani látszanak a füstölgő olajmécses által megvilágított, jobban mondva sötéten hagyott helyiségben.

A chinai város utcáin nappal is érdemes bolyongani. Lépten-nyomon akad valami érdekes látnivaló. Ilyen például a nagy Buddha-templom, melynek csillogó tetejét két nagy zöld porcellán sárkány s néhány ezer apró, színes porcellán emberalak, állat s növény diszíti. A vakító napfényből belépve a sötét templomba, eleinte csak a nagy arany bálvány előtt füstölgő pálcikák izzó végeit s a falban levő nagy dombormüvű tigrisnek zöldesen világító üvegszemeit birjuk kivenni. Egy medencében lomha teknősbékák úszkálnak s a templomban keresztül-kasul szaladgálnak a tyukok s kakasok. A sötétségben csaknem nekimentem egy az oltár előtt álló kerevetnek, melyen két opiummámorba merült chinai férfi feküdt, kiknek kezeiből már kicsúszott az álmot hozó opiumpipa. Ezt a kellemes, hűvös helyet keresték ki maguknak álmodozásra s különös, de a hívek cseppet sem ütköztek meg rajta. De vajjon mit szóltak volna, ha csupa véletlenségből kerevetestől feldöntöttem volna őket? E templom közelében van a nagy hindu templom, melynek többemeletes, toronyszerű kapuján, a földtől a tetőig csupa indiai istenség trónol. A kapun belül látni az elefántfejű, orrmányos istenségeket. Nekem imponált, hogy a hinduk nem bocsátják be a kiváncsi

turistákat templomaikba, abból a tiszteletreméltó elvből indulva ki, hogy a templom nem mutatványos bódé.

Láttam itt egy vándor fogorvost az utcán praktizálni. Kihúzott, odvas fogakkal telt kis ládika állt mellette, melynek szomszédságában néhány orvosságos üvegcsét s egy modern acélfogót pillantottam meg. A rúdra tűzött napernyőjén reklám gyanánt hosszú fonalakra fűzött odvas fogak lógtak. Az előtte guggoló fájós fogú paciens kezébe kis kézitükröt nyomott, hogy az is láthassa a fogával történendő manipulációkat, ne csak a körülötte álló tömeg s legelőször is beszedte tőle a husz cent orvosi honoráriumot. Azután egy csipetnyi fehér port csavargatott egy darabka vékony chinai papirba s a furcsa plombot belegyömöszölte papirosostól a fájós fog odvába, egy darabka tapaszt ragasztva fölébe. Hogy használt-e a por valamit, azt nem sikerült a paciens arcáról leolvasnom, miután a fogművész szigorúan megtiltotta neki a száj kinyitását. Amott a vándorló üstfoltozó chinaiak dolgoznak, akik teljesen kettérepedt, hatalmas vasedényeket forrasztanak össze, kezdetleges bambusz fujtatóval élesztett tüzön olvasztva meg a foldozáshoz szükséges fémeket. A reggeli piac is igen érdekes, a sok szép déligyümölcscsel és a frissen kimért teknősbéka hússal. Utóbbiakat olyan tömegekben fogják a környéken, hogy Singaporében a teknősbéka-hús a legolcsóbb hús.

A városból, az itteni vastartalmú kőzetből készült, aszfalt simaságú, pompás vörös utak vezetnek minden irányban a környékbe. Ilyen úton kocsikáztam ki az Orchard Road felséges fasorában, mely szintén kedvelt délutáni korzó, a botanikus kertbe. Sem nagyság, sem szépség dolgában nem vetekedhetik az Ceylon botanikus kertjével, habár sok ritka pálmafaj és egy csomó érdekes ausztráliai növény látható benne. A szabadban láttam itt a Victoria-regiát virítani. Naplemente táján igen veszélyes a kertben tartózkodni, mivel ilyenkor bujnak elő rejtekükből a mérges kobra-kígyók, melyeknek harapása halálos.

* * *

Singaporéból nagyon érdekes és kellemes kirándulást lehet tenni a johorei szultánságba, mely kirándulást vétek volna elmulasztani. Kis társaságunk korán kelt s a legelső reggeli vonattal indultunk Johoréba, hogy ne legyünk a nap perzselő sugarainak annyira kitéve. Odahaza, a mi vén Európánkban is kellemes dolog a szép nyári reggel, de mivé törpül az a trópusok bájos reggeléhez képest! A nap még

Chinai iskola Singaporéban.

olyan alacsonyan jár az égen, hogy minden ház, minden fa hosszú árnyékot vet, még pedig kellemes, üdítő árnyékot. A fák s pálmák levelein, valamint a csodás szépségű virágok szirmain ott rezegnek még mindenütt a kövér harmatcsöppek s üde frisseségben köszönt bennünket minden oldalról a gyönyörű természet. Könnyűnek s frissnek érzi magát az ember is és igazi élvezet gyalog végig mennünk az utcákon, anélkül, hogy izzadnunk kellene. A bennszülött munkások csoportjaival találkozunk mindenütt, akik most mennek a

gyárakba, dokkokba s műhelyekbe. A villamos vasúti kocsik is zsufolva vannak munkásemberekkel, mivel a hajnali órákban kedvezményes áron szállítja őket a vasút a kikötőbe.

A vasút egyetlen óra lefolyása alatt keresztülröpít bennünket az egész szigeten, el a tengerig, hol a szemben látható part már a Johorei szultán birodalmához tartozik. Megismerjük tehát az egész Singapore szigetét, melynek vegetációja bámulatos. A magas fákra kúszó nagylevelű növények és pálmák árnyékában húzódnak meg a város környékén a pompás trópusi úri nyaralók, az ugynevezett bungaló-k. Persze, hogy alusznak még valamennyiben a napnak ebben a legkellemesebb órájában.

Jó darabig a vasút mellett vezet a buja zöld vegetációba olyan pompásan beleillő piros színű országút is, melynek kaleidoszkopszerű forgalmát kényelmesen élvezzük kocsink ablakaiból. Ott haladnak a tarka lebernyegbe burkolt malájok, a kék pamutruhás chinaiak s a fejükön rendesen nagy gömbölyű cserépedényt hordó, remek növésű hinduasszonyok, kiknek oldalain, illetve egyik csipőjükön egy-egy banánát szopogató kis meztelen fekete gyermek lovagol. Az árnyas pálmák alatt lassan gördülnek tova a púpos zebú-ökrök által húzott nagykerekű taligák, melyeken úgy mint mifelénk a káposztafejeket, szállítják a temérdek ananászt a város felé. A pálya mentén néhol óriási ananászültetvények borítják a hegyoldalt s az érett, aranysárga ananász kellemes illata beárad a nyitott ablakokon keresztül a vasúti kocsiba is. Az út utolsó szakasza valóságos dzsungeleken vezet keresztül; igazi őserdőben robog velünk a zakatoló vonat, hol az egymásba fonódó gyökerek, indák, cserjék s a mocsarakba dőlt évszázados fatörzsek között lehetetlen volna gyalogszerrel áthaladnunk. Az ilyen vidéken aztán otthonosan érzi magát a tigris. A vasút sinpárja alkotja az egyetlen útat ebben a rengetegben s annak birtokáért is folyton küzdenie kell az embernek az őserdővel, mely minduntalan össze akarja ölelni karjait, az emberek vágta keskeny út fölött. Mindezt kényelmesen végigterülve a kupé ruganyos ülésén minden fáradság nélkül

élvezhetjük a tovarobogó vonat ablakaiból. Közvetlenül a vasút végállomásánál van a csinos kis gőzhajó kikötőhídja, melyen a csak két kilométer széles tengeri csatornán tiz perc alatt Johore Bharu-ba érünk, a hol partraszállva, csakhamar az előkelő „Johore Hotel“ előtt állunk, melyet a szultán házilag kezeltet.

Miután megrendeltük ott a tiffint — így nevezik egész Keletázsiában az ebédet — riksákba ültünk s először is a johorei szultán palotájához, az „Istana“-hoz hajtattunk. Csakhogy a szultán épen otthon időzött s így nem bocsátottak be a palotába. A palota nyilt tornácán a szolgákkal tárgyaltunk nagyban, hogy talán mégis csak bejuthatnánk valahogy a palotába, midőn két tüzes arabs paripa által vont hintó robogott a palota elé, melyből maga a szultán ugrott ki fiatalos könnyedséggel. Ibrahim szultán rokonszenves megjelenésű, csinos, magas fiatalember, a ki az év legnagyobb részét Párisban s Londonban szokta tölteni. Erős fölvirágzásnak s gazdagodásnak indult birodalma jövedelmein kívül az angoloktól is kap elegendő zsebpénzt privát kedvtelései kitöltésére, de az említett szálloda is szép jövedelmet hajt neki. Tudni kell, hogy Johore, már ami a belügyeit illeti, független szultánság, különben pedig angol protektorátus alatt áll. Kalapot emeltünk a szultán előtt, aki udvariasan viszonozta köszönésünket. Egy szolgát küldöttünk hozzá azzal a kérelemmel, hogy engedné meg palotája megtekintését, amit azonban udvarias formában megtagadott. A szabály alól, hogy otthonlétekor nem lehet a palotát megtekinteni, nem akart kedvünkért kivételt tenni.

Gyalogosan folytattuk tehát sétánkat a remek parkban s fölmentünk a négytornyú hatalmas Abubakar mecsethez, mely egy magas dombon áll a tengerparton. A jelenlegi szultán atyja által épített mecsetnek csiszolt carrarai fehér márvány padlójában, mint egy nagy tükörben láttuk magunkat visszatükröződni. Természetesen, mint minden mohamedán templomban, úgy itt is csak harisnyás lábbal léphettünk be a mecsetbe. Fölmásztunk az egyik toronyba is, honnét nagy-

szerű kilátást élveztünk az alattunk elterülő hegyes-halmos tájra, a tengerszorosra s a szemben levő Singapore-szigetre. Az időközben előkerült imámat csaknem a guta kerülgette, midőn észrevette, hogy hitetlen emberek járnak a szent mecset tornyában és szinte haragosan tessékelt ki bennünket a mecsetből. A sűrű lombozatba vágott, alagútszerű utakon tovább haladva, hol a kellemes félárnyékban bódítóan illatozó, pompás orchideák virítottak, egy köröskörül teljesen nyilt oszlopos csarnokhoz, illetve palotához értünk, melyben egy hosszú asztal körül ülve tanácskozott épen a johorei diván, vagyis az államtanács. Fekete szalonöltönyös urak ültek bent, közöttük egyetlen angol ember, aki tiszteletbeli tagja az államtanácsnak. Az egyik miniszter észrevévén jöttünket, fejébe nyomta a cilindert s rögtön elébünk sietett, udvarias hangon felkérve bennünket, hogy sétálnánk talán más irányban, vagy menjünk inkább a szultán palotáját megtekinteni. Egyszóval, ha udvariasan is, de végeredményben kitessékeltek bennünket itt is, ott is.

A rettenetes déli hőségben nagy körutat tettünk azután riksáinkon a környéken. Kellemes ázsiai berendezés, hogy az ember olcsó pénzért mást hagy maga helyett izzadni s tulajdonképen a legcsekélyebb fáradság nélkül élvezheti a gyönyörű trópusi vidéket. Néhol ugyancsak meredeken vezetett az út fölfelé s a maláji riksakuli barna hátáról patakokban csurgott alá az izzadság. Még szerencsénk volt, hogy napernyőket vittünk magunkkal, mert különben nem igen kerültük volna ki a napszúrást. Az égen a legcsekélyebb felhőcske sem volt látható s teljes szélcsönd uralkodott. A buja vegetáció ölén, a széles levelű banána-pálmák, legyező-pálmák s a magasból lelógó léggyökerekkel biró fügefák árnyékában, itt-ott apró falvak és magános házikók húzódnak meg. A házak kivétel nélkül magas cölöpökre vannak építve, a tigrisek és leopárdok ellen. A lakók egy kis bambusz-létrán másznak föl házaikba, melyeknek tetejét száraz pálmalevelek takarják. Ahhoz is szokni kell ám, hogy aludni tudjon az ember ilyen házban, midőn éjjelente annak közvetlen köze-

lében, talán épen alatta hangzik föl az éhes királytigris ordítása.

Poétikus fekvésű, nagy maláji temető mellett vitt el útunk, hol az árnyas fák alatt néhány ezer apró cövek alakú, faragott fejfát láttunk, szép szabályos sorokban. Majd lefelé vezetett az út s megpillantottuk alant a pálmák között, a régi szultánok székvárosának, Johore Lámá-nak apró fehér házait.

A régi székváros tulajdonképen egy nagy falu, melynek egyetlen főutcáján végighajtva, leszálltunk a postahivatal előtt, hol a szép bélyegek kedvéért szorgalmasan irkáltuk a levelezőlapokat jóbarátainknak és ismerőseinknek. A postán még mindig árulják a régi bélyegeket is, az elhalt szultán karakterisztikus szép ősz fejével. Néhány piszkos, egyemeletes játékbarlang is van a városban, hol a chinai szerencsejáték, a Fan-tan járja. Néhány perc alatt ugyanannyi angol fontot hagytam egy ilyen házban. Singaporében az angol fenhatóság alatt tiltva van mindenféle szerencsejáték s a szenvedélyes chinai játékosok Johoréba rándulnak át játszani. A város szegényes üzleteiben csupán déligyümölcsöt s bambuszfonatú kosarakat árulnak; csak itt-ott lóg egy tigris vagy leopárdbőr is az ajtó előtt.

Útunk a johorei nagy fogház előtt is elvezetett, melynek közelében nehéz láncokba verve, egyik lábukon nagy vasgolyót cipelve maguk után, dolgoztak a kopaszra nyírott fegyencek, korbácsos őrök felügyelete alatt. Nehéz gerendákból s erős vasrúdakból épített, hatalmas ketrecek álltak a fogház előtt, melyekről azt hittük, hogy tigriseknek, vagy oroszlánoknak vannak szánva, míg kissé angolul is tudó riksakulink föl nem világosított, hogy ezekben a ketrecekben szállítják a fegyenceket a vasúton.

Visszatérve a szállodába, annak fehér márványpadlós, hűvös éttermében igazi keleti kényelemmel költöttük el ebédünket. Asztalunkat gyönyörű trópusi tarka virágok diszítették. Négyen voltunk csupán s csaknem egy-egy méternyire ültünk egymástól. Két-két boy szolgált ki egy személyt. A fejünk

fölött lógó, nagy hófehér punkát láthatatlan kezek szakadatlanul mozgatták, úgy, hogy a lehető legkellemesebb hűs levegőben, kényelmes karosszékben terpeszkedve, költhettük el pompás ebédünket, mely angol szokás szerint állt vagy tizenkét fogásból; egyik kitünőbb a másiknál. Nem hiányzott persze a trópusi szállodák étlapjain mindig szereplő currys rizskása sem. Ez egy erősen csípő, fűszeres eledel, mely a trópusokban igen jót tesz a gyomornak. Külön tálon hozzák a párolt fehér rizst, külön tálon a csipős, sárga curry-mártást, melyben néhány húsdarabka úszkál s egy rekeszekre osztott nagy tálon valami harmincféle dolgot, úgymint szárított halat, gyömbért, vagdalt mandolát, ugorkát, stb. Mindezeket azután ki-ki tetszése szerint keveri magának össze tányérján. Mondhatom, hogy életemben nem étkeztem még sehol ilyen kényelemmel, mint Johorében. Került pedig az egész pompás ebéd fejenként 2—2 dollárba, körülbelül öt koronába.

Ebéd közben egészen közelről láthattuk még egyszer a szultánt. A barna arcú, szép növésű, szálas fiatalember, a rettenthetlen tigrisvadász, egyszerű angol turista-zekét, lovaglónadrágot, világosbarna bőrkamáslikat s fehér trópusi sisakot viselt. Ő felsége a szultán a kasszához lépett, hogy átvizsgálja az üzleti könyveket. Ennél modernebb uralkodót már igazán nehéz volna elképzelni!

Kilépve az étteremből egy fülledt levegőjű kis oduban, két teljesen meztelenül heverő s kedélyesen cigarettázó malájit láttam. Lábaik öregujjára volt az étteremben függő punkákhoz vezető madzag kötve s miközben egymást mulattatták, gépiesen rángatták lábaikkal a madzagot. Tehát mialatt mi hűsöltünk, ők annál jobban izzadtak. Nagyon örültek a tőlünk kapott váratlan borravalónak.

Estére már ujra Singaporében voltunk.

* * *

Időközben megtörtént a „Ferenc József“ és a „Szigetvár“ között a kölcsönös áthajózás. Hatalmas áruszállító csónakokat béreltünk ki erre a célra, melyeken három nap és három éjjel szakadatlanul folyt az átköltözködés. Legutóljára a több mint háromszáz főnyi hazatérő legénységet vontatta kis gőzbárkánk egy ilyen nagy csónakon a „Szigetvár“-hoz. Amint elhagyták hajónkat, lelkes hurrá-kiáltásokba tört ki az egész legénység s az ugyancsak hazatérő zenekar vidám indulóra gyujtott. A napbarnította fiuk előszedték most a féltékenyen őrzött kis faládikából a megtakarított filléreikből Japánban háromszáz koronáért csináltatott, úgynevezett „Heimatswimpel“-t, a rettentő hosszú, szalagszerű, piros-fehér-piros selyemzászlót, melynek régi tengerész-szokás szerint, a nagy útról hazatérő hadihajó árbocát kell diszítenie. A nagyárboc csúcsáról szokott az nagy ívben lengeni hátrafelé a hajó fölött s a vége egészen a vizbe ér. A „Heimatswimpel“ hosszát a hajó által megtett tengeri mértföldek adják meg, tehát ki van annak minden centimétere érdemelve. Hej de szép dolog a nagy világban kószálni, látni, tapasztalni! Hogyan tolongott s igyekezett Pólában mindenki, hogy a nagy útra készülő hajóra jusson s mégis milyen csodás varázsa van épen idekint, olyan sok sok ezer tengeri mértföldnyire hazulról e két szócskának: — haza megyünk!

Katonásan üdvözölte egymást a következő reggelen a két hajó s a „Szigetvár“ csakhamar eltűnt szemeink elől. Árbocáról gyönyörű ívben lengett utána a Heimatswimpel. Holnap mi is indulunk! Most már hála Istennek folyton északnak. Elég volt a melegből. A legközelebbi állomásunk Hongkong lesz. Az ötnapos tengeri útra elláttam magam friss ananászszal s pompás húsos banánákkal. Hogy meg ne romoljon a gyümölcs, madzaggal fölakasztottam kabinom mennyezetére. Egy éjjel nagy madárcsiripelésre ébredtem s félálomban még azon gondolkoztam, hogy ugyan honnan kerülnek éjnek idején fecskék az én kabinomba? Gyorsan fölcsavartam villanyoslámpámat s legnagyobb meglepetésemre nem fecskéket, hanem egy jókora macska nagyságú patkányt pillantottam

meg, amint jóizüen falatozott legnagyobb ananászomból. Ugyancsak ízlett neki a csemege, mert jókedvüen csiripelt hozzá. Ott, hol az este még a gyönyörű banánák lógtak, most csak csupasz szárak meredtek felém a madzagról. Sajnos, hogy repülő cipőm célt tévesztett. No de legalább láttam, hogy merrefelé menekült el a hivatlan vendég kabinomból s betömhettem utána a lyukat.

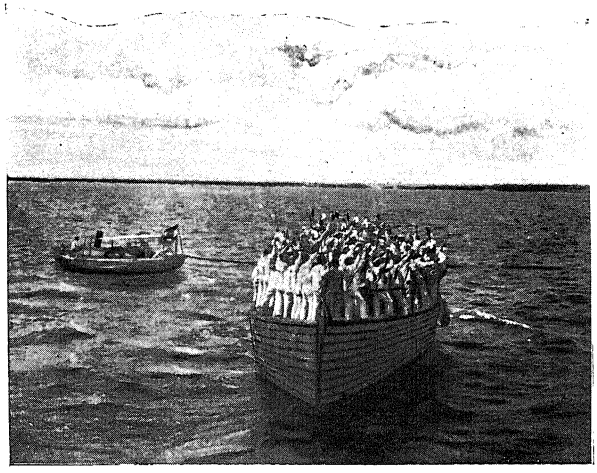

A régi legénység búcsuja a hajótól.

HONGKONG.

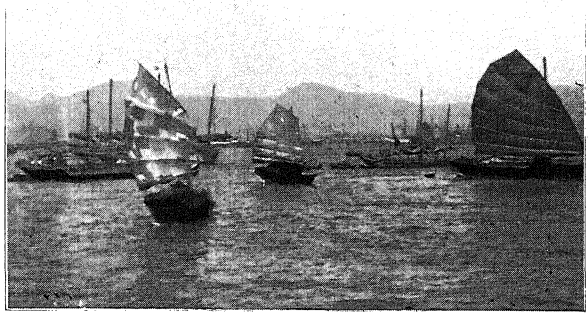

Chinai dzsunkák.

Singapore elhagyása után a hetedik napon tűntek föl először szemeink előtt a chinai partok pompás hegyei. De már jóval előbb elárulták annak közelségét a mindinkább szaporodó, különös formájú chinai dzsunkák, hatalmas gyékényvitorláikkal, melyek messziről a tengeren úszó óriási püspöksüvegekhez, a közelből pedig a vitorlák bambuszváza folytán óriási denevérszárnyakhoz hasonlítanak.

Közeledünk Keletázsia legszebb kikötőjéhez: Hongkonghoz. De az egész földön is csak kevés kikötő van, mely szépség dolgában kiállaná a versenyt a hongkongival. A tengerből rettentő meredeken kiemelkedő, egészen a csúcsokig zöld, magas hegyeket látunk köröskörül. Megannyi szigetek ezek, melyek között hol erre, hol meg amarra kanyarodva igyekszik hajónk a tükörsima, sötétzöld vizen a kikötő felé. Szinte nehéz a hajónak magát áttörnie az itt horgonyzó temérdek hajó között, Mintha a föld összes tengerjáró nemzetei találkát adtak volna itt egymásnak, annyiféle lobogót lenget a szél a hajókon. Az oceánjáró gőzösök mindegyike üdvözöl bennünket zászlója leeresztésével, midőn közelébe érünk, amint az a hadihajókkal szemben az egész világon

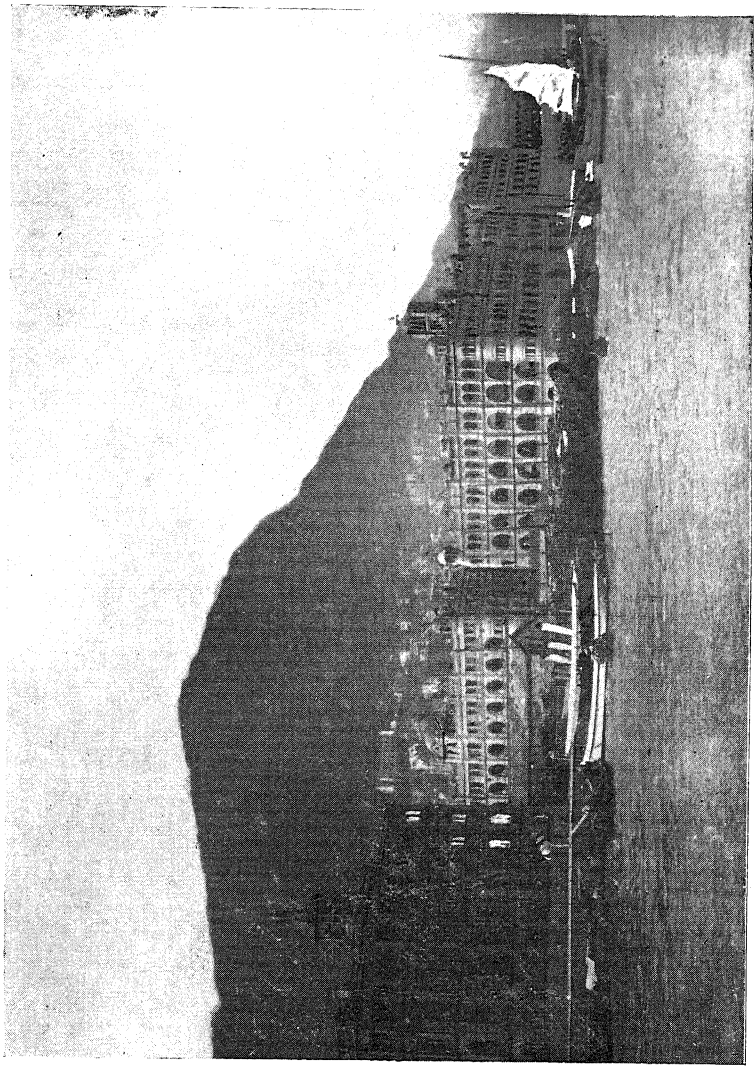

Hongkong.

szokás. Jött a befutás legszebb mozzanata. Mintha egy óriási szinpad függönye lebbent volna föl előttünk, olyan váratlanul jelent meg egy kanyarulat után Hongkong jellegzetes hegye, a hatszázméteres Peak. Fején szürke felhők trónoltak, mig lábainál napfényben csillogott az angol koronagyarmatok egyik pompás gyöngye, az elragadó fekvésű szép palotaváros, Viktória. A város neve ugyanis Viktória s csak tévesen nevezik azt a sziget nevén, a melyen fekszik, Hongkongnak. Igazán nem tudjuk, hogy hová nézzünk először s csak azt sajnáljuk, hogy nincsenek a hátunkon is szemeink. Ágyuüdvözletünket százszorosan dörgik vissza a hegyek. Hongkongban vagyunk.

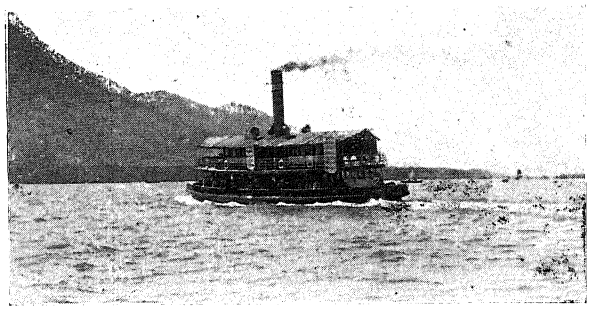

Hongkong és Kaulun között.

A Kvantung tartomány déli partjaival szemben fekvő, meredek gránitsziklák borította, csaknem lakatlan, kopár sziget, mely a Gyöngyfolyó kalózainak volt kedvenc búvóhelye, 1842-ben került angol kézre. Ma trópusi buja vegetáció borítja az egész szigetet s az öreg Peak megfiatalodva s megszépülve az angoloktól kapott pálmás, virágos köntösében, ormán az angol lobogóval, megelégedetten tekint le a világ legnagyobb forgalmu kikötőjére. A tengeren túl látható szárazföld a távolban kéklő hegyekkel, szintén angol birtok már. Szűk lett az angoloknak a körülbelül ötven kilométer kerületű Hongkong s mindjárt egy tízszer akkora területet szereztek hozzá néhány év előtt a szemben levő kontinensen. Bérbe vették azt Chinától 99 esztendőre. Én ugyan azt hiszem, hogy angol birtok fog az már maradni azután is. Ott keletkezett szemben Viktóriával egy másik szép angol város, Kaulun, melyet öt percenként közlekedő kis gőzösök

kötnek össze Hongkonggal. Bámulatos, hogy minő éles jövőbelátással tudta ez a nemzet még idejében a földkerekség legfontosabb pontjait birtokába keríteni. Hogy milyen szerepet játszik ma a hongkongi kikötő a világforgalomban, azt számokkal lehet legjobban megvilágítani. 1895-ben, a hivatalos adatok tanusága szerint, 19974 hajó tízmillió tonna árut hozott ide s 18418 hajó kilencmillió tonnát vitt ki. A jelentés megjegyzi, hogy a hongkongi kikötőnek volt tehát ebben az évben a földkerekségén a legnagyobb forgalma.

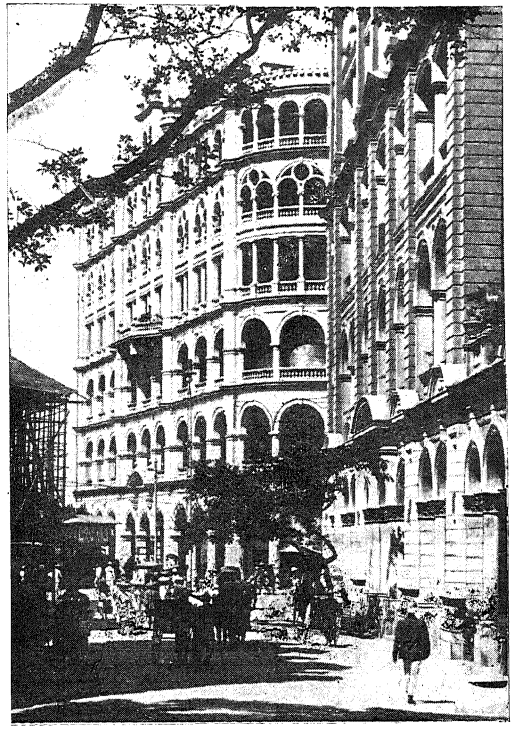

Hongkongi szálloda.

Hongkongban a nyári hónapok a párával telített, üvegházi forró levegőben csaknem türhetetlenek. A jobbmóduak fönt laknak ilyenkor a Peak-on saját nyaralóikban, vagy az ottani nagyszerű szállodák valamelyikében. Odafönt legalább a tenger felől jövő szellő nyujt egy kis hűvösséget, ha mindjárt csaknem folyton felhők között kell is lakniok ennek fejében a Peakon nyaralóknak. Olyan nedves odafönt ilyenkor a levegő, hogy néhány óra alatt vastag penészréteg von be mindent. A legtöbb házban külön szárítókamrák is vannak, melyekben a szekrényből kivett nedves fehérneműt, ruhát s cipőt megszárítják, mielőtt magukra vennék. Április első felében jártam első ízben Hongkongban, hol alkalmam volt azután még két szép telet is tölteni és mondhatom, hogy amily

kellemes nekünk, európaiaknak az ottani tél, épen olyan tűrhetetlen az ottani nyár. Nem is vagyunk képesek ilyenkor gyalog járni, hiszen még a hordszékben vagy riksában is, dacára teljes mozdulatlanságunknak és szellős nyári ruhánknak, csak úgy csurog egész testünkről a veriték s szomjunkat még a leghidegebb szódavíz sem tudja eloltani.

De épen ennek az üvegházi levegőnek köszönhető viszont, hogy sikerült az angolok szorgalmának és kitartásának egy emberöltő alatt a sziget kopár és forró gránitszikláira igazi paradicsomot varázsolniok. Az emberkéz szövetkezve a természettel, olyan gyönyörű dolgokat alkotott itten, melyeknek láttára legjobban szeretnénk néha hangosan fölujjongani. Midőn a magasba törő királypálmák fehér márványoszlopra emlékeztető törzsei között, a nagylevelű kúszónövények csodás szövevényén keresztül, a virágzó orchideák, rózsák, a piros és rozsdabarna levelű cserjék, legyező- és cikászpálmák, valamint a terebélyes, léggyökeres fák lombjai között áttekintve megpillantjuk a Peak oldalain tapadó szebbnél-szebb palotákat és nyaralókat, azt hisszük, hogy egy tündérországba kerültünk s talán egy csöppet sem csodálkoznánk, ha hirtelenében tündérek is jelennének meg előttünk. El sem tudjuk mi azt otthon képzelni, hogy mi az egy trópusi kert vagy park! Pompásan cementezett utak vezetnek mindenütt, néhol ugyancsak meredeken föl a hegyre, gondosan kicementezett folyókákkal és gigantikus gránittömbökből épített csatornákkal, mert különben az első felhőszakadás — mi pedig gyakori dolog itten — lehordaná a hegyekről nemcsak a fákat, hanem a házakat is. Óriási küzdelmet folytatott itt az ember az elemekkel, míg sikerült neki azokat megfékeznie. Igaz, hogy gyorsan és buján nő itt minden. Ott hol ötven esztendő előtt egyetlen fa sem volt, ma mintha egy tropikus őserdő rengetegében sétálnánk.

Hongkong azelőtt a lehető legegészségtelenebb, igazán gyilkoslevegőjű sziget volt. Elég egy sétát tennünk ki a „Happy Valley"-be, a gyönyörű „Boldogság völgyé"-be, hol Hongkong remek temetői feküsznek s ott a sirkövek és obe-

liszkek feliratait tanulmányoznunk: hangosan beszélnek azok a sziget multjáról. Egész ezredeket, tehát csupa fiatal életet pusztitott el itt a váltóláz, a tifusz, a kolera s a pestis, no meg a tájfun is. Az angolok azonban nem rettenve vissza semmi áldozattól s nem csüggedve el a balsikerek után sem, vasszorgalommal dolgoztak a sziget egészségessé tevésén s

A Queens Road Hongkongban.

ma már büszkén mondhatják, hogy Hongkong az ugyanazon délkör alatt fekvő összes gyarmatok között a legegészségesebb. Milliókba kerülő bámulatos vizvezetéket is csináltak és ma már néhány millió tonna ürfogatu medencékben gyüjtik meg a vizet fönt a hegycsúcsokon. Az egész szigetet bámulatos műutak hálózzák be, melyek mint egy nivellált billiárdasztal, teljesen vizszintesen vezetnek a hegyek oldalain különböző magasságban, néhol mint a Semmering-vasut, magas kőviadukton.

Én még sehol e világon nem éreztem magamat oly felségesen, mint december és január hónapokban Hongkongban. Puha, selymes ilyenkor itt a levegő; nincs se hideg, se meleg s kellemes meleget árasztva süt le a nap a mindig kék égről. Nem érezzük a legcsekélyebb fáradságot sem, még ha egész nap gyalogolunk is. Hej ha ilyen levegőben élhetnénk mindig!

Egy állandó réme van azonban Hongkongnak, melynek erejével szemben tehetetlen az ember és ez a tájfun. A legutolsó rémes tájfun 1908. szemptember 18-án látogatta meg a várost. Csak két óra hosszat időzött a félelmes vendég Hongkong falai között és e rövid idő alatt kerek tizezer ember életét oltotta ki. A partokon méter magasan feküdtek napokig a vizből kivetett emberi hullák, rettenetes bűzzel árasztva el az egész várost. Hivatalos adatok szerint 67 nagy hajó, 652 dzsunka, 70 kisebb gőzhajó s valami 2000 számpán süllyedt el két óra alatt a kikötőben, néhány hadihajót pedig egyszerüen a szárazra dobott a vihar ereje. A hongkongiak tehát joggal rettegik a tájfunt s lázas sietséggel teszik meg óvintézkedéseiket, ha a Peak-on eldördül a tájfun közeledtét jelző három ágyulövés. Gyorsan becsukják az üzleteket, a házak ablakait és ajtait pedig keményfa táblákkal zárják el, mig az utcán teljesen megszünik minden közlekedés. Tájfunt nem értem meg Hongkongban, csupán egészen közelünkben járt egyszer egy ilyen forgószél ottlétünk alatt. Nehéz, ólmos felhők nyargalásztak az égen, a parton pedig a tájfunt jelentő zászlójelek lobogtak a jelző árbocokon. Gyönyörű volt nézni a közelünkben duzzadó vitorlákkal tovairamló nagy dzsunkákat, melyek hátsó részén a nyilt tüzhelyekből magasra csapkodtak a lángok. Körülötte állt az egész család és időnként egy-egy a tüzhelyről kikapott üszköt dobáltak nagy gongverés és dobolás közben a tengerbe, hogy megengeszteljék azáltal haragvó istenségeit, mely célból temérdek pattogó rakétát is sütögettek el. Félelmetes, fantasztikus kép volt az.

Hongkongnak gyönyörű középületei vannak, csupa háromnégy emeletes házak, izléses árkádokkal és kupolákkal. A tengerparti csinos téren áll Viktória királynő baldachinos

ülőszobra, mely körül vannak a bankok remek palotái. Ezen a szép téren, a város legelőkelőbb pontján van a Hongkong-klub is. Az ötemeletes palota előtt jól gondozott pázsitos játszótér van, melyen reggeltől estig folyik a tennisz és a krikett. Délutánonkint a pirosruhás katonabanda játszik itt s a pázsit szélén ülnek a játékot élvező s toiletteiket mutogató lady-k. Az angol a sport által védi meg egészségét s tartja fönn

Egy hongkongi bank palotája

testének frisseségét és ruganyosságát a trópusok perzselő napja alatt is. A katonák is korán reggel gyakorlatoznak, hogy azután az egész napot a sporttereken tölthessék. Még bent a városban is minden kaszárnya mellett van egy játszótér, melyen reggeltől estig folyik a labdarugás. Az angol katona délutánonként szabad gentleman. Magára ölti a rövid fehér nadrágot, a könnyű kakizubbonyt, fejébe vágja a fehér trópusi sisakot s többnyire riksán igyekszik kifelé, meztelen lábszárakkal és térdekkel, ölében a nagy bőrlabdával a Happy-

valley-be, ebbe a magas, erdős hegyek koszoruzta völgybe, melynek egyik oldalán az isteni szép temetők feküsznek. A völgy alján, a lóversenypálya nagy oválisán belül feküsznek a pázsitos játszóterek.

Csaknem mindennapos kedvenc sétáim a hongkongi gyönyörű temetőkbe vezettek. Egy meredek erdős hegy alsó lejtőjén feküsznek azok egymás mellett. Az első a mohamedán temető, hol török feliratos, turbános sírköveket pillantunk meg a fák sűrűjében. Mellette van a katholikus temető szép pálmáival, mely után a legnagyobb, a legszebb, a protestánsok temetője következik, mely nél ideálisabb, szebb parkot már el sem lehetne képzelni. Vasrácsos kapuja elé érve önkénytelenül megállunk, mivel szemeink nem birnak betelni az előttünk elterülő tájék ideális szépségeivel. Jól gondozott utak vezetnek a pálmasorok, nyiló kamélíák és egyéb terebélyes árnyas fák között; ezernyi tarka virágban pompázó, bódító édes illatot árasztó lugasok alatt hűs szökőkútak csobognak, mellettük kristályvizű hegyi patakocskák rohannak tova, míg a nyiló rózsák és a szép zöld pázsit fölött acélkékszárnyú nagy lepkék kergetőznek. A hátteret a gyönyörű kékeszöld színű erdős hegy alkotja, a fák közül

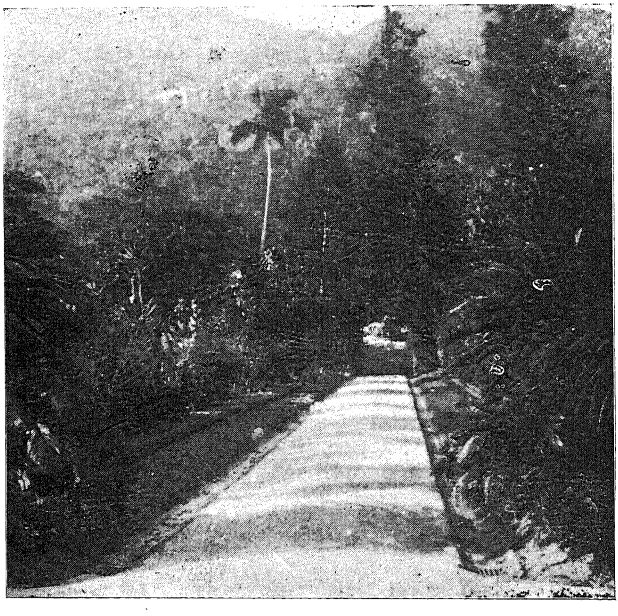

Temető a „Boldogság völgyében".

kikandikáló sötét, csaknem fekete gránit sziklatömbökkel, vízesésekkel és a magasban hófehér árkádokon vezető séta-úttal. Mellette van a párzik temetője, melynek közepén széles gránitlépcső vezet föl egy kis nyilt csarnokhoz. A lépcső közepén fehérmárvány szökőkút van három gyönyörű nő-

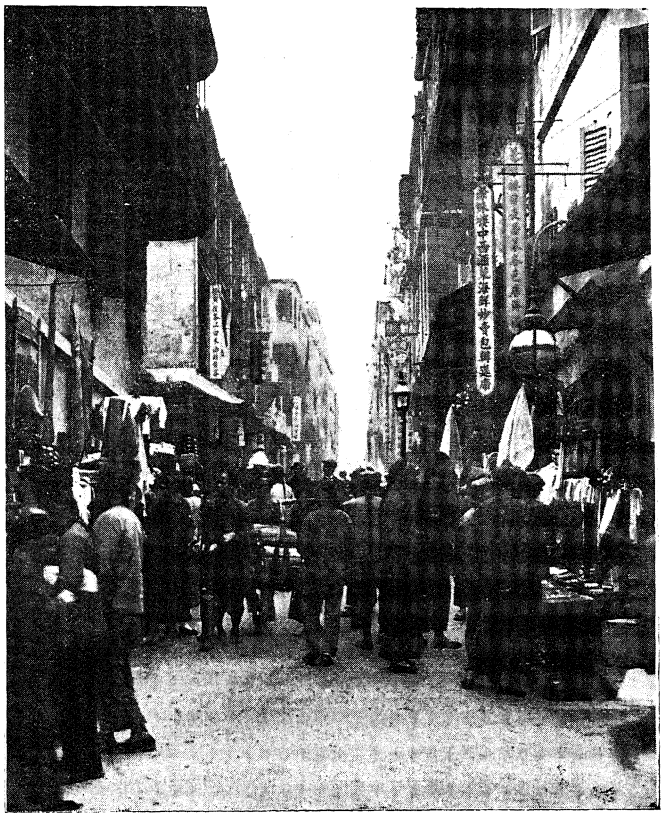

Utcai élet Hongkongban.

alakkal s köröskörül színes majolikavázákban ezernyi tarka virág. Mellette van még a zoroastriánusok kis temetője s még távolabb a szép zsidótemető, valamint a chinaiak nagy temetője. Gyönyörű helyen, örökös tavaszban és nyárban, madárdalos, virágos hantok alatt alusszák itt örökálmukat, kiket távol otthonuktól itt ért utól a halál.

Egy galambősz hajú, kedves öreg urat kisértünk mi is ide ki utolsó útjára, egy osztrák származású számtanácsost. Egész életében gyűjtött az öreg úr egy nagy utazásra s közel járt már a hetvenhez, mikor kedvenc tervét megvalósíthatta. Búcsut véve élete párjától, szinte megfiatalodva az utazás gyönyörűségétől, kelt útra. A joviális öregúr el is jútott egészen Japánig. Sanghájban látogatást is tett hajónkon s már hazafelé utazott, midőn Kantonban agyszélhűdés érte. A hongkongi nagy angol kórházban feküdt nyolc napig, hol meg is látogattam néhányszor. Karácsony estéjén kikísértük a szép hongkongi temetőbe. Szegény, mintha csak azért kelt volna a nagy útra élete alkonyán, hogy a föld egyik legszebb temetőjének pálmái alatt aludhassa örök álmát.

Hongkong főutcája a nehány kilométer hosszu Queens-Road, melyben a szép üzletek is vannak. A nagy hőség enyhítésére, a házak minden emeletén oszlopos nyilt tornácok vezetnek köröskörül, míg a földszinten az üzletek előtt fedett árkádok vonulnak végig, melyek alatt a nap heve s az eső ellen egyaránt védve, gyönyörködhetünk a China és Japán kincseivel kérkedő szép kirakatokban. Az ezüstművesek óriási üzleteiben a legtisztább ezüstből készült dísztárgyakat látjuk, melyek műértéke azonban messze marad a japán ötvösség remekei mögött. Érdekesek a porcellánüzletek régi pompás porcellánjaikkal, továbbá az elefántcsont-, selyemhímzés- és egyéb üzletek. Nehéz dolog itt nem vásárolni. Az egyik porcellánüzletben akartam is egy úgynevezett ökörvér-vázát vásárolni. Keskeny nyakban végződő, gömbalaku porcellánvázák ezek, pompás vérpiros zománccal, melyek még a Ming-dinasztia idejéből származnak; ezt persze én nem tudtam. A negyven centiméter magas vázáért csekély 7000 dollárt kért a ritkaszakállas öreg chinai. Kételkedő arccal vizsgálgattam az öreget, azt hivén, hogy csak tréfál velem, vagy talán megzavarodott az elméje hirtelenében. Mire ő stoikus nyugalommal, aminőre csak egy ázsiai ember képes, szedett elő egy selyemmel bélelt kis ládikát, melyből egy, az előbbenihez teljesen hasonló, de még szebben fénylő ökörvér-vázát emelt

ki óvatosan, melynek ára 14000 dollár volt. Látván, hogy nem tréfál az öreg, megkérdeztem, hogy ugyan ki vásárol tőle ilyen értékes vázákat? Fölvilágosított azután, hogy nem magánosok, legfeljebb muzeumok. Itt vannak továbbá a kámforfával dolgozó chinai asztalosok, kik massziv ládákat, szekrényeket s egyéb butorokat is készítenek az illatos kámforfából. Az ilyen ládában vagy szekrényben tartott ruhákba nem esik bele a moly. A Hongkongról nyert első benyomáshoz, melyet tehát sohasem felejtünk el, hozzátartozik az a fahéjjal kevert kámforillat is, mely az egész Queens-Road-ot betölti.

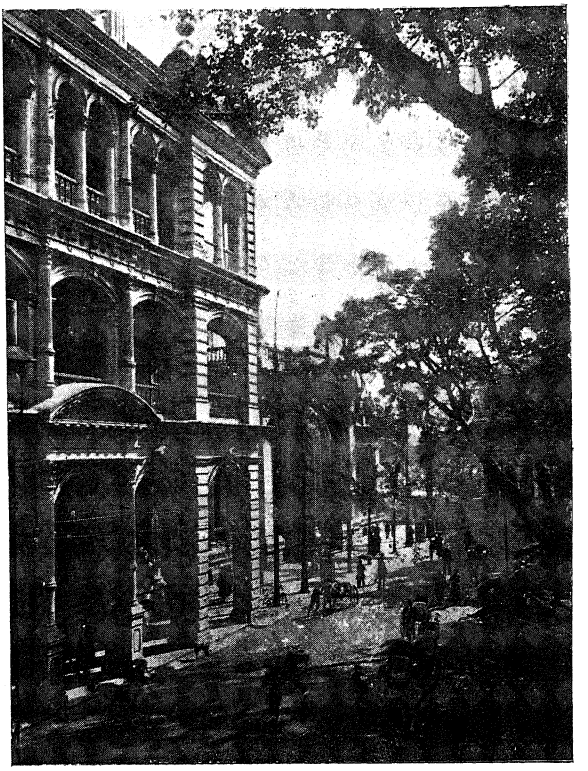

A hongkongi bankok.

Azután következnek az igazi chinai üzletek, a házak ereszéről lelógó temérdek hosszú szines cégtáblával, rajtuk az aranyos chinai írásjelekkel, melyek olyan jellegzetes külsőt adnak a chinai városoknak. Az üzletek elülső fala teljesen hiányzik. Hasig meztelenül ül bennük az egész személyzet, többnyire kövér chinaiak, kiken meglátszik, hogy jól megy a dolguk az angol gyarmatban. Délelőtt tíz és tizenegy óra között, valamint délután öt óra körül, azaz a főétkezések idején, minden üzletben nagy kerek asztal körül ül az egész

személyzet s az üzlet főnökétől le az utolsó kis inasig, együtt kanalaznak a felhordott közös tálakból. Étvágyuk a nagy hőség dacára bámulatos. Az utcai foltozó-asszonyok is fölkerekednek ilyenkor gyermekeikkel s végig kéregetik a közeli üzleteket. Bőven hull a nagy bádogedénybe maradék rizs, csont és halszálka, úgy, hogy azok sem éheznek meg a következő étkezésig.

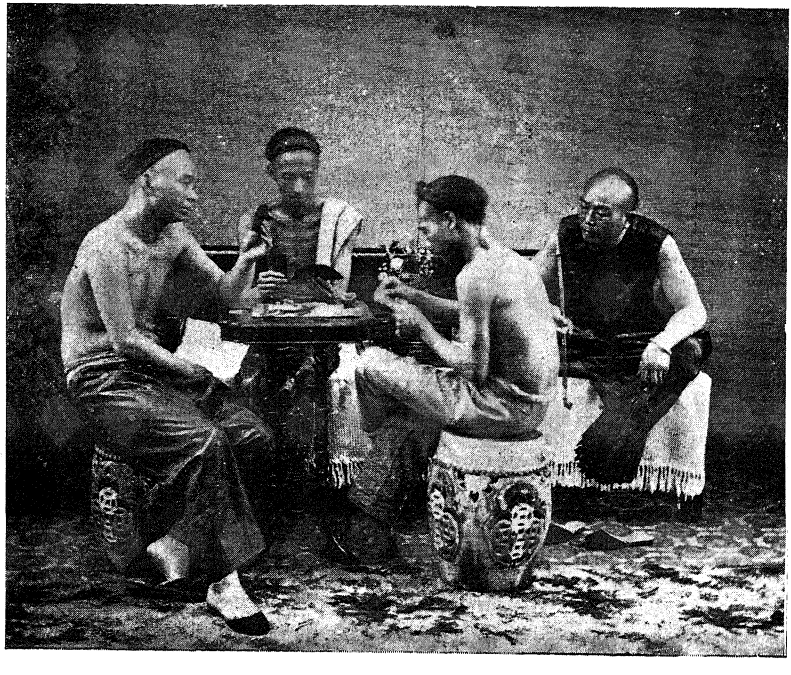

Hongkongi kereskedők ebéd utáni sziesztája.

Az utcai foltozó-asszony igazi hongkongi tipus. Összes fölszerelése egy kis bambusz-zsámoly, meg egy rongyokkal és varrószerszámmal telt bambuszkosárka, no meg két-három kis gyermek. Letelepszik valahol az utcasarkon az árkádok árnyában a kis székre, maga elé nyujtva elnyomorított lábait és néhány fillérért javítgat s foltozgat reggeltől estig. A hátán levő piros tarisznyában alszik a legkisebb csemete, míg a többiek körülötte játszadoznak a kövezeten.

A Queens-Road-on feltűnő sok kis korcsma, úgynevezett

bar is van. Recseg bennük egész nap a gramofon, vagy szól a zongora s leányok hiányában egymással táncolnak itt estenként a whiskytől jókedvre kerekedett angol hadfiak. Mert hát nincs itt se szakácsné, se szobaleány, miután egész Keletázsiában kizárólag férfiak, az úgynevezett boy-ok látják el az ő szerepüket, de még csak a mosónőét is. Bár épen Hongkongban kivételesen vannak chinai mosónők is, kik számpánjaikon minden beérkező hajót azonnal megrohannak. Alig vet a hajó horgonyt, máris ott terem a fedélzeten a nadrágos tiszta mosóleányok sorfala. A fiatal leányok kecses mosolyokat osztogatnak jobbrabalra s a sötétkék bő nadrág alól áttört fekete selyem harisnyás, lakkcipős lábacskák kandikálnak elő. Csinosak akarnak lenni, mert a mosáson kívül hódítani is szeretnének a matrózoknál. Hiába, így van ez már a tengerészéletben: más ország, más leányok!

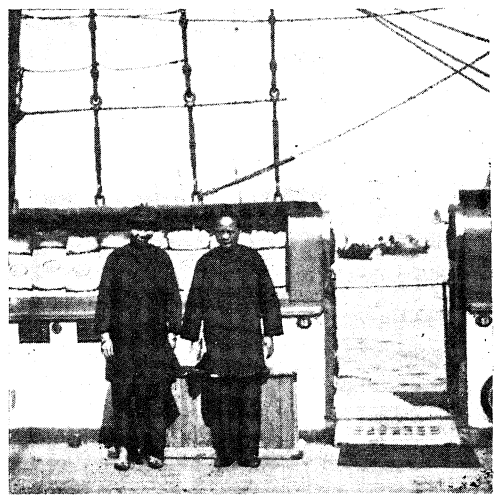

Hongkongi mosónők.

Hongkong utcái mind makadámozva vagy cementezve vannak, mivel az aszfalt elolvadna a nagy melegben. Közlekedési eszközök a riksa és a palankin. Ló által vont kocsit csak ritkán látni, de helyette ott jár a mindig zsufolt villamosvasut. A nagyobb terheket kétkerekű taligákon húzza 30—40 kuli, rettentő hosszú kötelekkel. A kulik és a teherhordóasszonyok — mert ilyen is sok van Hongkongban — a nap heve ellen csúcsban végződő, indigókékre festett irgalmatlan nagy nádfonatú kalapot viselnek. Ezek a szikár, sovány asszonyok hordták fel Hongkong összes palotáit a hegyekre. A cementezett meredek utakon a nap minden óra-

jában találkozunk a nagykalapos, bőnadrágos, mezitlábas asszonyokkal, amint pihegve igyekeznek fölfelé a vállakon vitt bambusznádon himbálózó téglacsomókkal. A legtöbbjének még a hátán és a mellén is lóg egy-egy gyerek. Nem tudja őket napközben hol hagyni, tehát magával cipeli őket is egész nap föl s le a Peak meredek útjain. Különben érdekes munkamegosztásuk van az asszonyoknak, amennyiben min-

Teherhordó asszonyok Hongkongban.

denikük csak valami száz lépésnyire viszi terhét, hol átveszi tőle azt egy másik asszony, ki ujabb száz lépéssel viszi följebb. Mellettük zakatol el a Peakra vezető sodronykötélpálya kocsija, mely szerencsére nem szállít terheket, mert ugyan miből élnének meg akkor ezek a szegény asszonyok?

Hogy milyen nagy nyomorúságban él ez a türelmes, dolgos, szegény kuli népség, azt a Queens-Road mellékutcáiban láttam éjjelente. Rongyaikba burkolva alusszák át az éjszakát a kemény kövezeten, még szakadó esőben is, ha nincs vé-

letlenül a zsebükben az a néhány hitvány kes, melynek fejében valamelyik éjjeli szállásra betérhetnek. Láttam ezeket az éjjeli szállásokat is, melyekben mint valami éléskamrában a polcok, lécekből és gyalulatlan deszkákból a szoba menyezetéig érő emeletes ágyak, illetve fekvőhelyek vannak, persze ágynemü nélkül. Hogy minő rettenetes atmoszféra terjeng egy ilyen éjjelitanyán, azt mindenki elképzelheti, illetőleg lehetetlen azt elképzelni. A deszkákon heverő alakok mig csak el nem alusznak, mind dohányoznak. A cigarettagyáros kint kuporog a járdán s egy utcai gázlámpa fénye mellett tömi az utcán fölszedett cigarettavégekből kivett dohányból az illatos cigarettákat.

Vándorol a tégla a Peak-re.

A város közepén, a Peak alsó lejtőjén fekszik Hongkong remek nyilvános kertje, illetve botanikus kertje, mert hiszen egész Hongkong tulajdonképen egyetlen nagy kert. Ennek a parknak szépségeit, melyből az egész kikötőt át lehet tekinteni, meg sem kisérlem leirni. Itt játszadoznak a magas pálmák alatt egész nap az európai apróságok, sok gondot okozva szaladgálásukkal az elnyomoritott lábaikon utánuk tipegő chinai dadáknak. A park közelében van a kormányzó előkelő palotája, valamint a nagy angol katedrális és egy gyönyörű sziklás szakadékban a hatalmas katholikus dóm. Micsoda vegetáció van ebben a széltől védett szakadékban! Hat méter magas páfrányok, már valóságos fák nőnek itt, mig a cikászpálmának egy-egy levele öt-hat méter hosszú. Vasárnaponként errefelé vonulnak föl hosszú sorokban a világoszöld vászontetejű palankinokban a misére menők, közöttük nagyon sok

katholikus chinai nő, kik fekete fátyolt boritanak a fejükre, midőn a templomba vitetik magukat. Oly olcsó és kényelmes ez a módja a hegymászásnak, hogy a hongkongiak még a kellemes téli hónapokban sem mennek gyalog föl a legfeljebb ötven-hatvan méter magasan fekvő templomhoz. A cementezett meredek uton három lefelé haladó elegáns chinai hölgyecskével találkoztam egyszer. Óvatosan tipegtek selyem cipőcskékbe szoritott, elnyomoritott lábacskáikon s görcsösen kapaszkodtak mindhárman egy talán hatéves kis leánykába, aki azonban nagy lábakon járt. Ha a kis leány elbotlik, ugy menthetetlenül legördültek volna mindhárman egészen az ut aljáig.

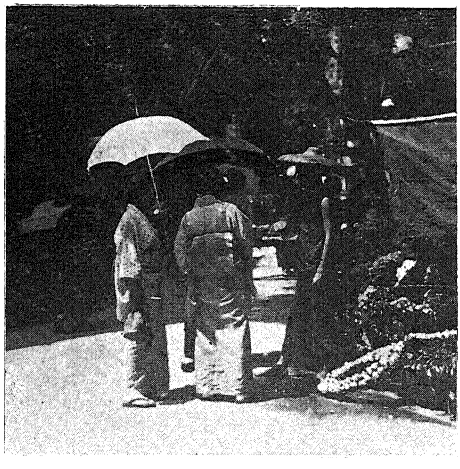

A hongkongi virágpiac.

Ott, ahol ez az utca a Queens-Road-ba torkollik, van a kantoni kertészek virágvására. Pompás tarka virághegyeket látunk ott az árnyas fák alatt. Még a téli hónapokban is malomkerék nagyságu rózsacsokrot és pompás illatos ibolyát lehet ott néhány centért kapni. Meg-megállanak itt az elegáns angol lady-k is, plüssel kipárnázott, könnyed palankinjaikkal, virágot vásárolni. Hongkongban nem lévén fogatok és lovak, a hangadó elegáns világ a palankinokkal és a riksákkal űz luxust. Nyolc, szines szegélyű, hófehér ruhába öltöztetett kuli, hátán a családi cimerrel, viszi a pehelykönnyű palankint, vagy nyargal az elegáns riksa előtt.

Hongkongról a legszebb áttekintést nyerhetjük, ha fölmegyünk a Peak csucsára a sodronykötélvasut szellős kocsijával, melynek első padsora a rajta levő tábla szerint a kormányzó részére van fönntartva, ha épen kedve kerekednék fölmenni a Peak-ra. A kocsivezető, egy kockás ruhás, kemény feketekalapos, keztyűs gentleman, szájában az elmaradhatatlan

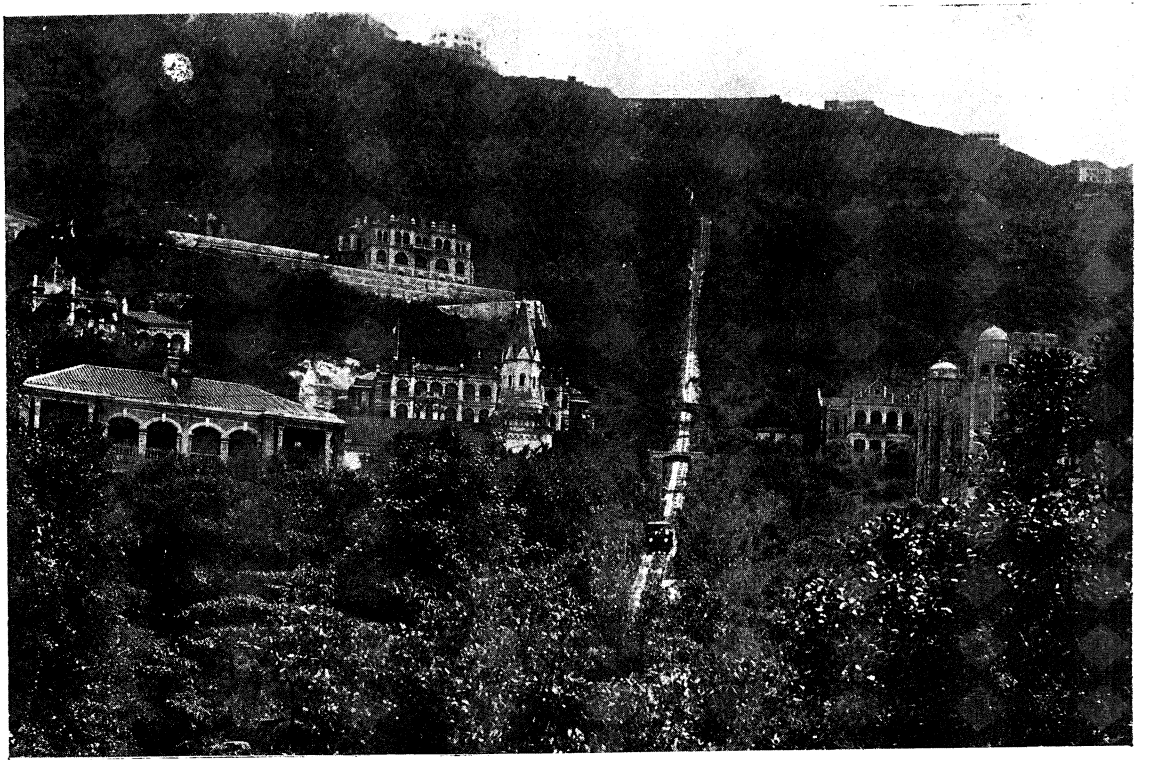

Sodronykötél-pálya a Peak-re.

angol pipával, — elegáns, akár csak egy londoni omnibusz kocsis — lenyom egy emeltyűt s már is emelkedünk fölfelé, gyönyörű kertek, villák, majd bambuszerdők között, szép sétautak fölött, mindig magasabbra. A város mindjobban kibontakozik előttünk és szemben velünk pedig gyorsan nőni látszanak Kaulun hegyei. A pálya rendkivül meredek s az ut közepe táján nagy kanyarulatot is tesz. A felső állomástól még egy félórai meredek út van a csucson kitüzött angol lobogóig. A kilátás felülről páratlan. Mintha csak az Eiffel-toronyból néznénk le, annyira függélyesen látjuk magunk alatt a szédítő mélységben Hongkongot. Mint egy nagy tervrajz, ugy néz ki innét a város szabályos vonalaival. A kék vizen mint apró legyek tünnek föl a hajók és dzsunkák százai, mögöttünk pedig a tenger végtelen tükrét látjuk csillogni.

Szórakozásban sincs hiány Hongkongban. Februárban vannak a nagy lóversenyek, mi olyan általános ünnep, hogy zárva vannak ilyenkor az összes üzletek is. A csinos városi szinházban gyakran játszanak ausztráliai szintársulatok, vagy átutazó művészek rendeznek ott hangversenyt. Legnépszerübbek az orfeummal egybekötött kinematográf-szinházak, melyekbe mi is gyakran ellátogattunk, tanulmányozni az ottani érdekes közönséget. Láttunk ott európai férfiakat chinai feleségeikkel, európaiasan öltözött japán nőket, hindu párzikat, kik különös formáju, piros pettyes selyemcilindert viselnek a fejükön, mig asszonyaik csupa lenge fátyolba vannak öltözve, teletűzdelve persze gyöngyökkel s ékszerekkel. Egy estére az orosz-japán háború mozgóképe volt hírdetve. Persze tele volt a szinház japánokkal. Európában készült hitvány minőségü kép volt, mely nagy francia katonai parádéval kezdődött. A csalódott publikum éktelen füttyben és lármában tört ki, mely szerencsére a szinházat megremegtető hahotába ment át, midőn a japán fogságba esett orosz tiszt életét láttuk a teaházakban. A törökösen űlő, fejüket mint egy porcellánbaba jobbra-balra himbáló, rémesen tipegő, folyton legyezőt mozgató vagy napernyőt forgató, derekukat európai fűzőbe szoritott gésák láttára, kiknek az európai-japán divat szerint egy-egy

Sárkány-menet Hongkongban.

óriási krizantémum is ékeskedett mindkét fülük előtt, magam is a nevetőkkel tartottam. Hát még hogy nevettek a kis japán nők, midőn látták, hogy micsoda maskarát csináltak belőlük Európában. De hát bámulatos is az, hogy Európában még a müveltebb osztályhoz tartozó emberek is minduntalan összetévesztik, illetve azonositják Chinát Japánnal. Hongkongban egy angol képeslap akadt kezembe, mely egy Londonban előadott japán tárgyu darab előadásáról közölt képeket. Micsoda lehetetlen chinai jelmezekben vitték a szegény japán nőket a szinpadra! A két nép között pedig legalább is akkora a különbség, mint valamelyik európai nemzet és a mennyei birodalom fiai között.

A hongkongi chinaiak szeretik a fényes ünnepélyeket s díszfelvonulásokat. Alkalmam volt ott egy ilyen sárkányos nagy díszmenetet is látni, melynek előkészületeiről az ottani angol lapok is mindennap hasábokat irtak. Az angolok általában véve igen előzékenyek a chinaiakkal szemben. A kormányzó például hivatalosan ünnepnek, vagyis az angolok részére is szünetnapnak jelentette ki a processzió három napját. A díszmenetben két negyvenezer dollárba kerülő, nagy arany- és ezüstsárkány is volt. A menetet rendező bizottság háromezer dollárt fizetett naponta a villamosvasútnak, hogy a menet elvonulásának idejére szűntesse be a közlekedést. Az ünnepély alkalmából több mint százezer idegen chinai jött Hongkongba. Délelőtt tizenegytől délután hatig keresztül-kasul vonult a menet a városon. Két teljes órát vett igénybe, míg egyszer végig vonult az ember előtt. Néhány ezer díszruhás kuli cipelte az aranytól csillogó, pompásan hímezett magasnyelű ernyőket, zászlókat, lampionokat és bálványos palankinokat, melyek némelyike a jégmadár gyönyörű zöldeskék tollazatával volt egészen bevonva. Közben lármás chinai zene haladt gongokkal és dobokkal. Egy háromszoros embermagasságu pávát is húztak kerekeken, melynek hátán kis chinai leány ült, mögötte pedig puderezett arcu chinai leányok haladtak lóháton. Legkülönösebb volt a hosszú arany sárkány, hordónagyságú félelmetes fejével. A sárkány váza félköralakú

abroncsokból állt, melyeket a sárkány testében elbujtatott háromszáz kuli vitt. Az abroncsok között harmonikaszerűen volt a sárkány testét alkotó, aranyos pikkelyekkel kivarrt selyemkelme kifeszítve. A százhúsz méter hosszú sárkány előtt botra tűzött nagy piros gömböt vittek, ugyanis ilyen piros gömbbel lehet a chinai sárkányt legjobban boszszantani s ingerelni. A kidülledt szemü sárkány őrülten kapkodott hatalmas fejével a piros gömb után és néha bőszült iramodásnak eredt a sikongató tömeg közepette, persze rémségesen megnyult testtel, mint valami nagy hernyó, majd pedig erősen megrövidülve, ha váratlan akadály folytán egymásra torlódtak az azt vivő kulik.

Hongkongban is, mint minden tengerparti városban, temérdek ember él a vizen, számpánokban és dzsunkákon. Valahányszor hajónk szenet vett föl, egész nap a hajónk alatt volt néhány nagy szenes dzsunka s ilyenkor közvetlen közelből tanulmányozhattam a rajtok élő családokat. A tíztizenöt tagból álló család a dzsunka hátsó magas farában lakik, ablakok és ajtók nélküli odukban, melyekből a tetőn lévő négyszögletes kis nyiláson keresztül bújnak elő. Egészen hátul, a tüzifarakás közepette van a nyilt tűzhely, melynél már korán reggel sütnek-főznek az asszonyok. Óriási üstben párolódik a szép fehér rizs, melyet előbb a piszkos tengervízben gondosan megmostak, körülötte kisebb fazekakban vagdalt hús hagymával, zöld főzelék, halak, tengeri rákok és gombák sülnek s főnek. Mondhatom nem rosszul élnek. A mi parasztjainknál még karácsonykor sem kerül ennyiféle finom dolog az asztalra. Kész a reggeli. Az asszonyok egy felfordított ládára rakják a sok tálat, melléje állítva egy nagy veder rizst s most köréje telepszenek a férfiak, akik irigylésreméltó étvágygyal fogyasztanak el mindent. Az asszonyok és a gyermekek csak azután esznek. A rizs a chinaiak kenyere s egy ember nyolc-tíz csésze rizst is elfogyaszt már a reggelihez. A rizszsel telt, fületlen nagy porcelláncsészét a száj elé tartják s a két evőpálcika segélyével rettentő gyorsasággal lapátolják befelé annak tartalmát, közben egy-egy ízletes

falatot csipkedve föl hozzá valamelyik tálból. Az öreg anyós pedig az egész idő alatt fönt uralkodik a kormánylapátnál. Parancsszavára ugrik mindenki, még a férfiak is, sőt még az evést is félbeszakítják, ha az öregasszony valamit parancsol.

Egy fiatal asszonyt is látok a dzsunkán. Hátán lovagol piros zacskóban legifjabb csemetéje. A furcsa kis gyermeknek csak pirossapkás feje látszik ki. A piros sapkára elől egy lyukas szerencsepénz s köröskörül valami tizenkét sárgaréz istenség van fölvarrva. Keményen dolgozik a fiatal asszony is, de gyermekét munka közben sem teszi le pillanatra sem hátáról. Olyan édesen alszik ott a csöppség, akár a legfinomabb bölcsőben. Kis feje keményen himbálózik hol jobbra, hol balra, amint az anyja az evezőt kezeli s mégsem ébred föl. Azt hiszem, hogy a chinai nem egykönnyen kapja meg a tengeri betegséget, mikor már csecsemő korában így hozzászokik a hányattatáshoz. A fiatal asszonynak bámulatos étvágya volt. Húsz perc lefolyása alatt egymaga bekebelezett egy nagy veder rizst, szorgalmasan csipegetve hozzá a jóféle chinai pörköltből és halfélékből is, de nem vetette meg a rákot sem. Mialatt evett, emlőit nyujtotta csecsemőjének. Miután a kis chinai jóllakott, az ilyen kis gyermekek szokása szerint aludni készült, de az anyja most szájából kezdte etetni rizszsel, ahogy a madár szokta etetni fiókáit s bele is tömött szerencsésen valami hat nagy kanálnyi rizst. Időközben odacsoszogott az anyós is és ő is belegyömöszölt a

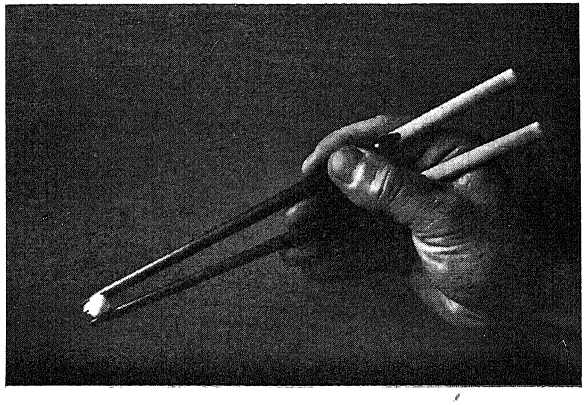

Az evőpálcikák tartása.

gyerekbe még egy jó adag megrágott rizst. Már-már azt hittem, hogy megpukkad a kis chinai, aki ehelyett legnagyobb bámulatomra olyan buzgalommal látott neki ujra a szopásnak, mintha már egy hét óta nem kapott volna enni. Ledobtam egy pénzdarabot a reményteljes kis trónörökös számára, mire a két asszony akkorákat lóditott hátulról annak koponyáján, hogy komolyan félni kezdtem, hogy egyszerre csak le fog szakadni a kis fej. Pedig csak a pénzdarabot akarták ezzel megköszönni. Jóllaktak a gyermekek is. A legkisebb is bámulatosan kezeli az evőpálcikákat, melyekkel mi európaiak olyan ügyetlenül tudunk bánni. Csak a szegény tömött szőrű, háromszinű köteles macska, a dzsunkák házőrző ebe s szerencsét hozó szelleme nem kapott még semmit, legfeljebb nagyot csiptek rajta néha evőpálcikáikkal a csintalan gyermekek.

A kis chinai ebédje.

Hongkongtól lehetetlen bucsut vennünk anélkül, hogy meg ne emlékeznénk a derék hindu rendőrökről is. Úgy az utcákon, mint a kikötőben ezek a pompás növésü, nagy feketeszakállas, turbános, csendes emberek látják el a rendőri szolgálatot, még pedig kitünően. Ha éjjel számpánba száll az ember, rögtön ott terem a turbános, magas termetü szikk s előszedve jegyzőkönyvecskéjét, pontosan beirja abba, hogy hány órakor, kicsoda, kinek a számpánján és hová ment az éjjel, a mi tekintve azt, hogy nem messze Hongkongtól még a legveszedelmesebb chinai tengerirablók garázdálkodnak, igen megnyugtató s üdvös intézkedés. Ha nem őrködnék a

partokon a szikk, aki minden egyes számpánost ismer, milyen könnyen beleülhetne az ember egy rablónak számpánjába, aki igazán kényelmesen kirabolhatná a tengeren s még az sem okozna neki különös fejtörést, hogy és miképen tegyen el bennünket láb alól. A mindig éhes cápák hamar eltüntetnék a büntény nyomait.

A CHINAI UJESZTENDŐ.

Január közepén vagyunk. Már egy hete szokatlan sűrgésforgás észlelhető Hongkong utcáin. A fedett árkádok alatt alig lehet előrejútni az emberáradatban. Igazi nagyvárosias képet nyujt az utca, aminőt Európában is csak a nagy metropolisokban láthatni. Közeledik a chinai ujesztendő.

A chinai naptárnak csak egyetlen pirosbetűs napja van s ez az ujesztendő napja. Ezenkívül nincs a chinainak az egész esztendőben sem ünneplő, sem pihenő napja. Ujévtől ujévig nyitva van a kereskedő üzlete s az iparos is egész éven át, nap mint nap, fáradhatatlanul dolgozik. Nem csoda tehát, ha ezt az egy ünnepet három-négy napon át, sőt sok helyen, mint például Kantonban is, teljes három héten át ünneplik az év minden napján egyformán dolgozó emberek. Az ujév napja egyúttal születésnapja is minden chinainak. Egy évvel idősebb lett ezen a napon minden ember. A még csak pár nap előtt született csecsemő tehát mindjárt kétéves lesz ujév napján.

A palotaszerű, hatalmas vásárcsarnokokból garmadákban hordják szét a város minden részébe a koppasztott disznót, a szárnyasokat, halat, főzeléket s gyümölcsféléket. A mészárszékek homlokzatán rendesen ott pompázik a chinai mészárosnak s első szülött fiának fényképe, mellettük az angolnyelvű felirat — „marha és borju". — Hogy a fényképekre vonatkozik-e a felirat, nem tudom. Az utcán hevenyészett ponyvatetők alatt félmeztelen chinai cukrászok ágyugolyó nagyságu, ropogós ujévi édességeket sütnek mandulából, mogyoróból, rizslisztből s Isten tudja mi mindenből. A finomabb cukrászdák előtt kandirozott ugorka, tengeri moszatok

s ezerféle chinai pikáns nyalánkság csábítja a vevőket. Az illatos mandarinnarancs-hegyek mellett ott látjuk a jóféle pörkölt dinnyemaggal telt zsákokat, mi kedvelt csemegéje gazdagnak s szegénynek egyaránt. Ugyancsak az utcán szorgalmasan gyártják a névjegykészítők a nagy névjegyeket s az ujévi gratulációkat, mindet pipacspiros papíron. Ez a szín ugyanis épen olyan kellemetlen az itteni gonosz szellemeknek, mint nálunk az ördögnek a szenteltvíz. Érdekes különben, hogy az erre a célra használt papir legnagyobb része Magyarországból és Ausztriából származik s Chinában csak pirosra festik. Kefével mázolják szüntelenül a folyékony tust a keményfából domboruan kivésett írásjelekre s kis vánkosok segélyével szorítják rá egyenként a piros papirt. A kész névjegyek ezerszámra kiteregetve száradnak az utca kövezetén.

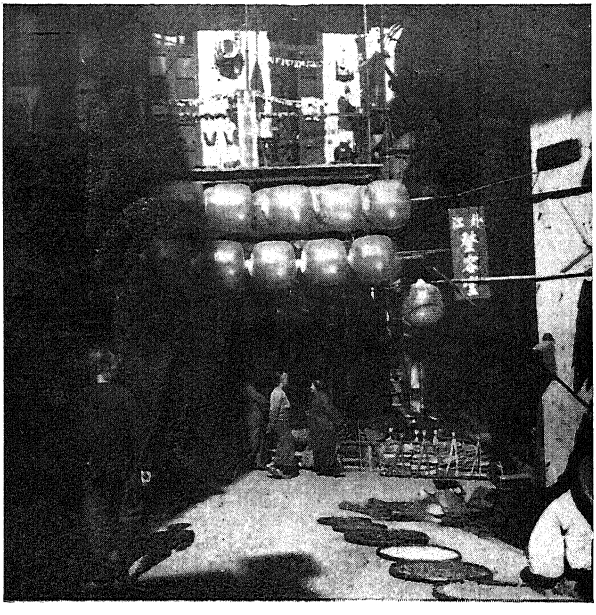

Lampionkészitők.

Száz meg száz rögtönzött bódéban papir-álarcokat, sárkányfejeket, papirmasé kardokat, dárdákat s babákat árulnak, reklámként pedig fülrepesztő dobolást visznek végbe egy porcellánedény szája felett kifeszített kígyóbőrön. Amott óriási méretű lampionokat fonnak spanyolnádból, nagy ecsetekkel forró halenyvet mázolva azután rájuk, mely kihűlve átlátszó hártyává lesz a lampion körül. A kész lampionokra pedig nagy piros

chinai írásjeleket festenek. Helyenként az utca egész szélességében látjuk fejünk fölött száradni a hosszú rudakra huzott, hordónagyságu lampionokat. Minden chinai üzlet előtt ég esténként néhány ilyen lampion s ujévkor szokták őket ujakkal kicserélni. Mindenfelé árulják a tarka papirosdiszeket is, a piros papirból, aranyfüstből, pávatollakból és csináltvirágból összeállitott csokrokat vagy földiszitett pálcikákat, melyekkel a házak bejáratát ékesitik ujévkor, mikor még a legszegényebb szám pán is rikitó papirdiszt szokott ölteni. Ugyanitt függenek a nagy szines képek, a három allegorikus chinai alakkal, melyek a chinaiak legfőbb földi javait jelképezik. A közbülső nagykalapos alak rangot, azaz jómódot, a jobbról álló hosszúkoponyás öreg, aki már születésekor hetvenéves volt, hosszú életet, a balról álló s ölében gyermeket tartó alak pedig férfiutódot jelentenek. Ott látjuk a házi tüzhely istenének képét is, melyet ilyenkor szoktak a tüzhely fölött megujitani. Ez az istenség ugyanis az év végén az égbe szokott szállani s a többnyire füstös, megbarnult képet az ó-év utolsó napján szokták ünnepélyesen elégetni s helyére az ujat fölragasztani. Temérdek étel- s italáldozatot raknak ilyenkor az istenség elé, kinek mindenkép igyekeznek a kedvébe járni, nehogy gonosz dolgokat találjon az öreg odafent a családról kifecsegni. Minden házioltár fölött diszeleg egy ilyen kép. Hihetetlen mennyiségben vásárolja ilyenkor még a legszegényebb ember is az istenek meg az ősök tiszteletére elégetendő arany- és ezüst-papirost, a diszes piros viaszgyertyákat, az illatos füstölőpálcikákat, no meg a rengeteg sok rakétát. Milliók mennek füstbe Chinában ujévkor. A chinai császár egymaga vagyont érő selyemkelmét éget el ezen a napon.

Néhány nap előtt megnyilt azután az igazi ujévi vásár is az egész várost átszelő Queens Road nyugati szakaszán s a szomszédos mellékutcákban. Az uttest két oldalán ezernyi sátor van felütve, melyekben több emeletes polcokon diszelegnek az értékes, régi chinai porcellánvázák, a sárkányos tányérok, a bronz templomi edények és bálványok, a zöld nefritkőből bámulatosan faragott filigrán ritkaságok valamint az

elefántcsontból és az illatos szandálfából faragott dolgok. Ki tudná fölsorolni, hogy mi minden van ezekben a hevenyészett utcai muzeumokban fölhalmozva. Egész Délchinából összehordtak itt mindent a jó vásárra számitó kereskedők, akik most éjjel-nappal az utcán laknak és ott esznek és alusznak is a drágaságaik mellett. Az első napokon drága még minden, de az év utolsó napján, főleg az esti órákban rohamosan sülyednek majd az árak. Az ujévet megelőző éjfélig ugyanis minden chinainak rendeznie kell tartozásait, különben egyszerüen lehetetlenné válnék. Többnyire az ilyen megszorult emberek szokták ilyenkor elkótyavetélni holmijaikat, csak hogy még az ó-esztendőben pénzhez jussanak. A szerencsétlen adósnak ilyenkor egész nap ott ül a nyakán hitelezője s pillanatra sem tágitva oldala mellől, szakadatlanul zaklatja. Ha éjfélig sem tudna az adós fizetni, a türelmét vesztett hitelező kiemeli az ajtaját a sarkaiból, vagy egyszerüen betöri a mi óriási szerencsétlenséget jelent, mert az ilyenkor kinyitott ajtón hemzsegve tódulnak be azután a gonosz szellemek a szerencsétlen, tönkrement ember lakásába, aki ezt a nagy szerencsétlenséget elhárítandó, igazán mindent megpróbál, csakhogy pénzhez jusson.

A szomszédos hosszú utca valóságos virágoskert. Egész hajórakományok vándoroltak ide a kantoni nagy kertészetekből. Százezernyi cserépben nyilnak a pompás rózsák, kaméliák, a dália, szegfű s a chrysanthémum. A chinai kertész érti a módját, hogy épen ujév napjára nyiljanak ki virágai, már pedig a chinai ujév minden esztendőben más és más időre esik. Bambuszháncsból készült, ritkaszemű, hálók borítják a nagy cserepekben bimbózó pünkösdi rózsákat. Mutatóban áll mellettük már nehány fölnyilt nagy- és teljesvirágú, pompás halvány rózsaszínű pünkösdi rózsa, mely virágnak Európában nem is ismerik ezt a szép változatát. Egy-egy csodás kis chinai díszkertet is látni, miniatür sziklákon tenyésző törpe növényekkel, porcellán pagodákkal, ívelt hídakkal s kéjlakokkal. Ezek már a vagyonosabb chinai vevőkre várnak. Amott nagy üveggolyókban úszkáló arany-

halakat, valamint fekete halakat árulnak nehány centért. A különös halaknak akkora kidülledt szemeik vannak, mint két nagy gyöngy és széles uszályféle farkaik. Mesterségesen, az ikra rázogatása által hozzák ezeket a különös halakat létre. Egy-egy sátor alatt az illatos szandálfa forgácsait árulják. Kóstolónak egy nagy tuskó füstölög belőle az ízzó

Ujesztendei díszben.

szénnel megrakott serpenyőben, kellemes illatot árasztva szerteszét.

Nyüzsgő tarka néptömeg hullámzik ezekben az utcákban reggeltől késő éjjelig. Van itt chinai, japán, hindu, európai vegyesen és különösen az utóbbiak közt feltűnő sok csunya nő. Portugál hölgyek ezek, akik Makaoból rándultak át Hongkongba. Miután nem jártam még Portugáliában, nem

tudom, hogy európai nővéreik is ilyen csunyák-e, bár az is meglehet, hogy csupán az évszázados keveredés a chinai fajjal ártott meg idekint Ázsiában a szépségüknek. Az európai népek közül egyedül a portugálok keveredtek házasodás által össze a chinai fajjal. A kis chinai gyermekek föl vannak már cicomázva. Rájuk adták már az ujévi selyemruhát s a szines bojtokkal díszitett aranyhímzésű sapkát, míg a kis leányok egyetlen kontyba csavart haja a jobb fülre van kacéran föltűzve, körülvéve virágokkal és telehintve aranyfüsttel. A furcsa kis arcocskák fehérre vannak rizsporozva, az ajkak biborpirosra festve s a homlokukról is lerí egy nagy piros petty. Csinos és tiszta mindenki. Ujévkor állitólag meg is szokott minden chinai fürdeni. Ajándékokkal megrakott díszes piros palankinokkal vágtató, pirosruhás kulikat látni a tömegben. Az ujévi ajándékok nagy szerepet játszanak Chinában.

Elérkezett az év utolsó napja. A délutáni órákban még mozgalmasabb lett az utca. Öt órakor aztán egyszerre zártak be minden üzletet a városban s kezdetét vette az ujév ünneplése az általános rakétázással, mellyel a gonosz szellemeket üzik el a házak közeléből. Minden egyes háznak ereszéről kinyulik egy hosszu rud, melynek végére az utca kövezetéig leérő nagy rakéta van kötözve. Ezek közül némelyik miután a házak mind három-négyemeletesek, tiz-tizenkét méter hosszú. Ötven-hatvan dollárba is belekerül egy ilyen hosszu rakéta-kigyó, mely a felső végén fölcicomázott piros gömbben végződik. Az üzletbezárás pillanatában meggyujtják alul a rakéta kanócát s megindul a pokoli lárma az egész városban. A felrobbanó piros papirtokocskák pattogva, sziporkázva röpdösnek szanaszét a fonalról, melyet fölülről egy csigán mindig mélyebbre eresztenek, amint t. i. alulról fogy. Körülbelül negyedóra alatt éri el a tűz a felső gömböt, mely nagy durranással robban föl, száz meg száz sziporkázva pattogó békát szórva ki magából. A gyorstüzelés és ágyuzás nem is akar megszünni. Mintha véres ütközet folynék az egész városban. Csak a riksakulik rohannak igazi halálmegvetéssel a tüzön keresztül, legyezővel arcuk előtt. Olyan sűrű lőporfüst tölti be a levegőt,

hogy szinte nehéz benne lélegzeni. Kék sárkányos, sárga chinai zászlók ezrei lengenek a házak tetejéről s erkélyeiről, alant pedig bokáig gázolunk a rakétáknak még füstölgő, pipacspiros papirfoszlányaiban. Mintha piros hó boritaná a néhány perc előtt még olyan tiszta utcákat. Nagyszerű, exotikus keveréke ez a rikító szineknek, közbül az utcát betöltő nehéz kék füsttel, melyben sziporkázva villanak föl a rakétacsillagok. Három nap és három éjjel nem fog most szünetelni a rakétázás Hongkongban. Érdekesek az angol rendőrség falragaszai, melyek szerint bombák vetése szigoruan tiltva van. No még csak az kellene!

A becsukott boltajtók hasadékain keresztül belátni a virágokkal és selyemhímzésekkel földiszitett üzletek belsejébe, hol terített nagy kerek asztalnál ül az egész család. Gyertyafényben úszik mindenütt az ősök oltára, mely előtt selyemhímzésű, piros selyem terítővel leborított asztalkákon garmadákban áll az ősöknek áldozott sok jóféle enni s innivaló, a bronz serpenyőkből pedig a szandálfa illatos nehéz füstje száll föl az ős-táblácskák és az aranyos bálványok felé. Az első este szorosan vett családi ünnep s csak másnap kezdődik a gratulálás az ismerősöknél és jóbarátoknál. A hétköznapi ruhát fölcserélik a szép szines selyembrokát ruhával, melyet sokan csak az ujévi ünnepekre váltanak ki a zálogházakból. Akinek nincs uj ruhája, az legalább is egy pár uj cipőt vásárol magának s kölcsön vesz valakitől egy tisztességes ruhát az ujévre. Összetett hüvelykujjaikat rázogatva, folytonos hajlongások közben vidám „csin-csin"-nel köszöntik egymást a mosolygó emberek az utcán. Ujévkor nem szabad szomorú vagy haragos arcot mutatni. A jobbmódúak előtt szolgák haladnak uruk névjegyeivel. Tudni kell, hogy a chinai névjegy meglehetősen terjedelmes piros papiros, melyet egy jókora miniszteri tárca nagyságú bőrtárcában visznek az uraság előtt. A gratulálókat mindenütt megvendégelik. Görnyedező asztalokon, csupa nyiló virág közepette, több rekeszre osztott csinos lakktálcákon áll a sok finom édesség, a tea, a szivarok és cigaretták, sőt az előkelőbb házakban

még a francia pezsgőnek sem szabad hiányoznia. Hogy közelebbről is lássam ezeket a szokásokat, elmentem többedmagammal egy dúsgazdag chinai kereskedőhöz, Tse-Yathoz gratulálni. Tse-Yat különben a Ferenc József-rend lovagja s büszkén viseli selyemruháján az ordót. Nem várt látogatásunk annyira meghatotta az örökösen mosolygó, kedélyes öreg chinait, hogy ujév után fényes lakomát rendezett tiszteletünkre saját lakásán. Különös érdekességet kölcsönzött a lakomának, hogy felesége s nőrokonai is résztvettek azon, lévén Tse-Yat és egész családja buzgó katholikusok s csupán nem keresztény barátaira való figyelemből szokta chinai szokás szerint is megülni a chinai ujesztendőt. Ebédlőjének főékességei a chinai ritkaságok mellett a Ferenc József-rend adományozási oklevele és Pius pápa nagy arcképe. Teljesen európai szokások szerint ültünk az asztalnál, urak s hölgyek vegyesen és kitünő alkalmam nyilt a mellettem ülő hölgyeken a vagyont érő csillogó ékszereket közelebbről is szemügyre vennem. Az elefántcsont evőpálcikák mellett európai ezüst kések és villák is hevertek az asztalon s házigazdánk talpraesett angol pohárköszöntővel üdvözölt bennünket.

Az ujévi ünnepnapok alatt a munka teljesen szünetel. Felnőttek s gyermekek egyedüli gondja most a rakéta meg a kis kézi bomba, no meg az evés-ivás, a kártya s dominó. Csak a szegény riksakuli dolgozik ilyenkor is. Neki soha sincsen ünnepe. Már a délelőtti órákban, ebben a szokatlan időben, látni az angolokat közönséges fehér lópokrócból készült hosszú köpenyeikben riksán a sportterekre vágtatni. Ez a sajátságos lópokrócköpeny egész Keletázsiában divatos a sportereken. Urak és hölgyek egyaránt viselik. Zárva vannak az összes európai bankok s üzletek is, teikntettel a sok chinai alkalmazottra. Angol ember pedig mivel tölthetné el jobban a szabad idejét, mint tennisz, golf vagy labdarugással. Nem zavarják a chinaiakat az ünneplésben. Angolt alig látni az utcán s az angol rendőrség is kulánsan viselkedik. Nagyszerűen értik ezt mindenütt az angolok gyarmataikban.

A Buddha-templomok zsufolva vannak néppel. A hatalmas serpenyőkben magasra csapkodó lánggal ég a sok áldozati papir, a félelmetes bálványok előtt pedig ezernyi füstölőpálcika ontja a szemeket csípő, illatos füstöt. Jön-megy a sok ember, főkép a sok asszonynép, kik a bálványok előtt térdrehullva kilencszer érintik a padlót homlokukkal. A boncok irgalmatlanul verik a gongokat, míg odakint a rakéták pattognak. Egy torkaszakadtából ordító, talán négyéves kis kölyköt látok az utcán, kinek játszópajtásai a hátára tűztek s meggyujtottak észrevétlenül egy rakétacsomót, melynek tüze meztelen lábszárait éri. Eszeveszetten szaladgál körben a kis piszkos chinai, minduntalan a lábaihoz kapkodva s nem is sejtve, hogy saját hátán cipeli a veszedelmet. Körülötte csupa röhögő arc, de senki sem siet segítségére.

CHINA LEGNAGYOBB VÁROSÁBAN.

A hongkongi nagy kikötőben reggeli nyolc órát ütnek épen a hajók harangjai. Egyszerre megszólalnak a kisebb és nagyobb hajóharangok, melyeknek bongásába s csilingelésébe sajátságos zenei hangok is vegyülnek. Hol az angol, hol a francia, majd meg a japán s még egy féltucat más nemzeti himnusz akkordjait hozza felénk a szellő. Ezzel a reggeli koncerttel a hadihajók kedveskednek egymásnak minden reggel, midőn ünnepélyesen fölvonják a lobogót. A fedélzeten álló hajózenekarok előbb a saját himnuszukat játszák el, azután pedig az összes jelenlevő hadihajók nemzeti himnuszait, természetesen mindeniken más sorrendben. Ebbe a pompás koncertbe belesivít óriási fehér hajónknak, a „Heung Sang"-nak öblös hangú gőzsípja, mely most hagyja el a kikötőt s melynek szédítő arányú felső fedélzetén állva gyönyörködöm a gyorsan visszamaradó tündérváros panorámájában, a paloták napfényben fürdő s tündöklő kupoláiban és tornyaiban. A fejedelmi paloták mintha csak versenymászást rendeznének a festői Peak meredek oldalain, a sugárnövésű pálmák alatt. A melegen tűző nap azonban csakhamar az árnyékba kerget s elfelejteti velem, hogy karácsony hetében vagyunk. Szebb és kellemesebb időt nem is választhattunk volna a kantoni kirándulásra.

Angol lobogót lenget hajónkon a szél. Az első és másodkapitány, a főgépész s jó magam egyetlen útitársammal képviseljük rajta Európát. Az egész hajószemélyzet és a nagy számú utasok kizárólag copfos chinaiak. Érdekes dolog, hogy a chinaiak nem csupán az angol és francia, de a chinai hajókon is szigorúan elkülönített osztályban utaznak

és semmi szin alatt sem tehetik lábukat a kizárólag európai s amerikai utasoknak föntartott első osztályba. Az első osztálynak dús aranyozású, elegáns étkező szalonjában, a terített asztalok között, szuronyos ismétlő fegyvereket látunk fegyverállványokon. Nem dísz gyanánt, hanem esetleges védelmünkre. Élesen van töltve mind. A Gyöngyfolyón, dacára az elrettentő halálbüntetéseknek, még mindig sok folyamkalóz garázdálkodik, akik vakmerően támadják meg még a legnagyobb gőzhajókat is. Alig félesztendeje rabolták ki ennek a hajóstársaságnak egyik legnagyobb hajóját, melyen egy angol doktor el is esett a küzdelemben.

Végig sétáltam a chinai osztályon, hol nagy termekben, gyékénnyel borított deszkakereveteken hevernek három emeletben egymás fölött az utasok tarka egyvelegben. A nehéz selyembe öltözött jómódu kövér chinai úr mellett egy csaknem ruhátlan, sovány, piszkos kuli hever. Merev, kifejezéstelen szemekkel bámulnak mindketten a semmiségbe s fújják mohón szívott ópiumpipáik bódító kék füstjét a chinai illattal terhes levegőbe. Csak egyszer kell az életben ezt a sajátságos chinai szagot éreznünk, hogy soha többé el ne feledjük. Hónapokig rajta érzik ez az illat még azokon a tárgyakon is, melyeket chinai embertől vásároltunk. Emitt a gyékényen guggolva teát főznek, amott esznek, mellettük pedig egyes csoportok szenvedélyesen kártyáznak a százhúsz apró kártyából álló játékkal, folyton legyezve magukat papirlegyezőjükkel, mely épen olyan tartozéka a chinainak, mint a copfja. Igazán festői tarka kép, hanem a chinai illat, az rettenetes valami! Kábult fővel fejeztem be szemlémet s élvezettel nyujtóztam utána végig a fedélzeten egy kényelmes nádkereveten, mohón szíva be az üdítő tengeri levegőt.

Déltájban ért hajónk a Gyöngyfolyam torkolatába, a „Bocca tigris"-be. Mindkét part hegyeiről hatalmas Krupp-ágyuk néznek le ránk a modern chinai erődökből. A bizarr formájú hegyek csakhamar mögöttünk maradnak, a vidék lapályossá válik. Benne vagyunk a folyam hatalmas deltájában. Ameddig szemünk ellát, csupa mocsarat és posványt

látunk a szeszélyesen kanyargó széles folyamágak között. Csak elvétve látunk üde, zöld rizsföldeket, szép banána pálmákkal szegélyezve, avagy egy chinai falut, kimagasló szürke cseréptetejű Buddha-templomával. Angol cirkálók, torpedónaszádok és gőzbárkák siklanak el mellettünk a szennyes hullámú folyam hátán. Állítólag az angol hajók védelmére. Tulajdonképen tüntetnek China ellen, mely még adós a kárpótlással

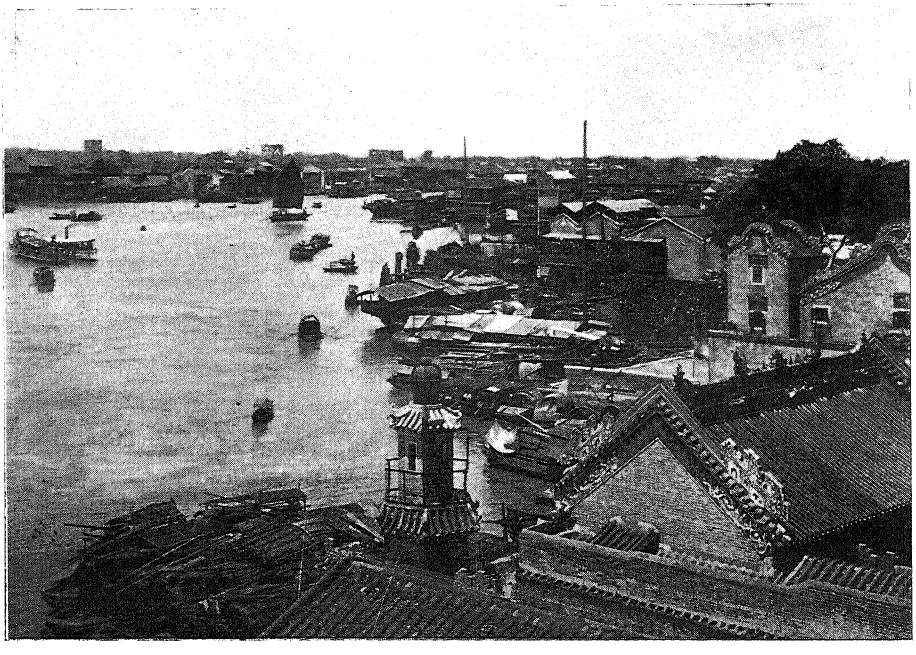

A Gyöngyfolyó Kanton alatt.

az utolsó kalóztámadásért. A vizen mindinkább szaporodnak a nagy dzsunkák, bambuszvázon kifeszített, denevérszárnyhoz hasonló gyékény vitorlákkal, valamint az apró számpánok. Egy-egy félelmetes ördögalakokkal díszített hadi dzsunkát is látunk, melynek farán háromszögletes sárkányos lobogók lengenek, a fedélzetén pedig két-három vízözön előtti kis vaságyú áll. Közeledünk a mennyei birodalom legnagyobb városához, a közel három millió lakosságú Kantonhoz. A megérkezés örökre felejthetetlen marad előttem.

Délután öt óra tájban érkeztünk a folyónak a város alatti utolsó nagy kanyarulatába. Hajónk folytonos fülhasogató sziréna-sivítás mellett igyekszik a tízezernyi sürgőforgó jármű között áttörni, melyeknek mindegyike a legutolsó pillanatban

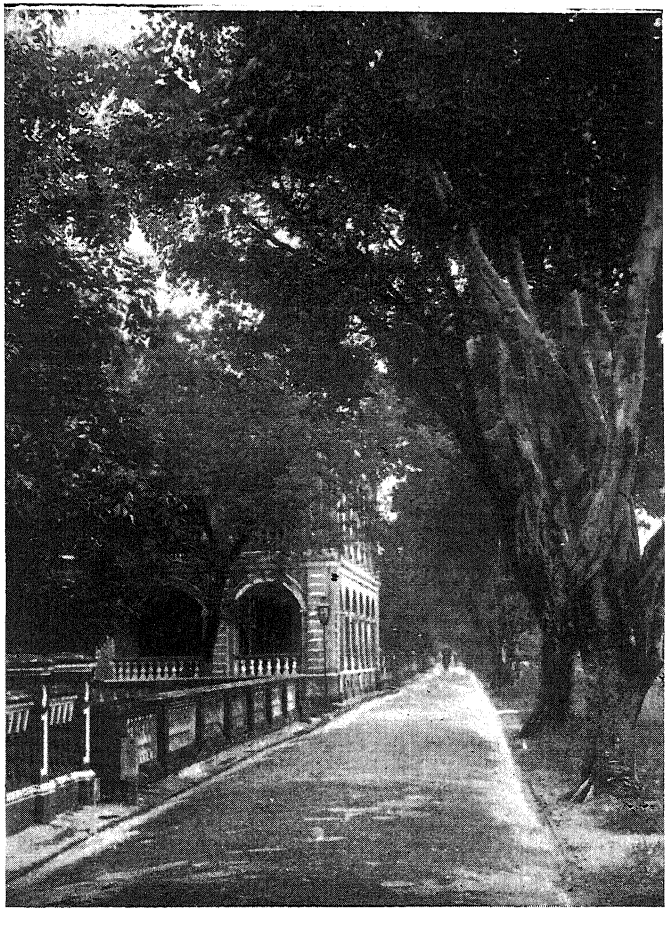

Kanton: Samin szigetén.

iparkodik hajónk orra előtt átsiklani, ami chinai babonaság szerint szerencsét hoz a számpánra, de annál több bosszúságot okoz a szegény hajóskapitányoknak. A nagy gőzhajók között rizst szállító dzsunkák mozognak lomhán előre, melyeken széles karimájú bambuszkalapos kulik eveznek fordítozva.

Emitt egy díszes, emeletes virághajót pillantunk meg, melyet pompás aranyozott faragványok, tükrök és piros chinai feliratú tarka zászlók díszitenek; amott csinos teaház-hajót vontat egy gőzbárka s mindenütt ott lábatlankodnak az egészen apró papucs alakú számpánok. Sajátságos formájú gőzhajó jön velünk szembe, melyet a hajó hátsó részén forgó egyetlen nagy lapátoskerék hajt előre. Csak midőn közelünkbe ér, látom, hogy nem gőz hajtja, hanem valami negyven izzadó meztelen kuli tapossa a gépezetét, még pedig mint hallom, csupán az ingyenes utazás fejében. Jellemző, hogy mindig bőven akad jelentkező a taposásra. Leirhatatlanul tarka mozgalmas kép ez. Éktelen zsivaj, lárma, ordítás, recsegés, ropogás tölti be a levegőt: tarka zászlók lobognak és rakéták pattognak a dzsunkákon a folyam istenének megengesztelésére, mely célból irgalmatlanul verik a gongot és a nagy dobokat is. Gyönge a tollam ennek a szinpompás, szédítően nagyszerű képnek vázolására, melynek alig akad párja a föld kerekségén. Ez az egyetlen benyomás megéri a kantoni utazást és melegen ajánlhatom mindenkinek ennek megtekintését. Hiszen olyan kényelmes és hihetetlenül olcsó manapság az utazás, hogy igazán csak egy kis elhatározás kell hozzá. Azt pedig merem állítani, hogy aki Kantont látta, az többet látott a chinai életből, mintha a fél mennyei birodalmat beutazná s egy tucat más nagy chinai várost járna be, nem véve ki még Pekinget sem.

Balkéz felől a kies, zöld Samin-szigete integet felénk. Négy évtized előtt puszta homokzátony volt a mai sziget helyén, melyen valóságos kis paradicsomot teremtettek maguknak az európaiak. Az össze-vissza ezer méter hosszú s háromszáz méter széles sziget egyetlen bájos park, trópusi buja növényzettel, óriási fákkal, pálmákkal, melyek árnyékában ízléses paloták és nyaralók hűsölnek. A kőparton az egész sziget körül futó cementezett széles sétányra, hatalmas terebélyes fák boritanak árnyékot, melyekről mint a karácsonyfadísz, hosszú vékony léggyökerek lógnak alá. Ez a kis európai köztársaság valóságos oázis a legnagyobb chinai

város szivében. Itt vannak a konzulátusok, a bankok, a nagy európai cégek házai s az egyetlen európai szálloda, az angol „Viktoria Hotel“, mely borsos árai mellett bizony csekély kényelmet nyujt.

De micsoda lázadás készül amott Saminnal szemben, épen ott, ahol hajónk kikötni készül? A part gerenda-állványain félelmetesen ordító tömeg áll, csupa izmos, félmeztelen fickók, rettenetes bambuszrudakat forgatva kezeikben. Önkénytelenül az étteremben levő fegyverekre gondolunk, pedig csupa ártatlan teherhordó-kulik azok, akik a hajónkra várnak és néhány perc mulva ostromban be is veszik azt. Egy részük be sem várja a hajó kikötését, hanem a még mozgó hajóra dobott, kampóval ellátott kötelek segitségével mint a majmok kapaszkodnak föl a hajó sima oldalain. Ezt látva el tudjuk azután képzelni azt is, hogyan jutnak föl a folyamkalózok a teljes sebességgel haladó gőzhajóra is. Szerencsésen átestem én is a támadáson, ugyszintén szegény útibőröndöm is, melyet pedig csak nyolc felé rángatott egyszerre ugyanannyi izmos kuli. Csupa asszonyok evezte számpán veszi körül hajónkat s egy ilyen járművön jutottunk el mi is a szállodánkhoz. Csak ugy recsegett, ropogott körülöttünk a Samint a chinai várostól elválasztó keskeny kanálisba beékelődött

A kanálist elzáró számpánok.

sok számpán, melyek között a szó szoros értelmében át kellett furakodnunk. Vésztjóslón recsegett néha a mi kis járművünk is, melyet azonban biztos kézzel és még biztosabban forgó nyelvvel kormányzott ezer veszélyen keresztül az evező izmos

Egy széles utca Kantonban.

matróna. Mert hogy nem imádság volt, amit a megzavart számpánokról felénk kiabáltak, arról az arcok után ítélve, csaknem bizonyos vagyok.

A szigetről két hid vezet a chinai városba. Mindkét hid közepén egy egész nap bezárt, magas vasrácsos kapu van,

mellette egy őrszobával a chinai rendőrök részére, akik igen jól festenek lapos kúpalakú, szalmafonatú kalapjukban, melyet vörös lófark díszit. Kék egyenruhájuk pirosan van beszegve, a mellen és a háton fehér köralakú mezőben piros chinai irásjelekkel. Az őrszobában alabárdok, lándzsák, kovás-puskák állanak a bálványok mellett. A vasrácsos kaput csak európainak nyitják föl. A szigeten szolgáló chinai szolgák és dajkák kivételével chinai nem léphet a szigetre. 1883-ban ugyanis a szigetre behatolt chinai csőcselék valami tizenhat házat teljesen szétdúlt és porrá égetett. Az ilyen támadásoknak akarják ezzel az intézkedéssel elejét venni.

Első barangolásunkra chinai vezetőt fogadtunk föl, mivel ennek az óriási városnak tekervényes szűk utcáin a lehetetlenséggel határos egyedül eligazodni. Nincsenek ugyanis ott sem terek, sem monumentális épületek, melyek a tájékozódást megkönnyítenék. Nincs térkép, nincsenek utcanevek s a szűk utcából még a nap állását sem lehet megítélni. Egy óriási labyrint az egész város, melyben valószinüleg még a bennszülött kantoni is gyakran eltéved. Vezetőnk sűrűn elfüggönyzött hordszékben vitette magát előttünk, mi pedig nyitott hordszékben haladtunk nyomában. Kantonban a hordszék a legcélszerűbb és legkényelmesebb jármű. A szűk utcákban a riksa ismeretlen fogalom. Két hosszú hajlékony rúdon nyugszik egy nádfonatú karszék, egy függő deszkával a lábak számára. A kulik beállanak a rúdak közé: elől kettő, hátul egy és a következő pillanatban már fönt ülünk a magasban. Egyszerre emelik a széket vállaikra s a rúdakat összekötő széles vászonszalag mélyen belevág meztelen nyakukba. Bámulatos gyorsasággal haladnak, folyton lépést tartva s ordítva. A folytonos himbálástól kezdetben olyan tengeribetegség-féle környékezi az embert, no de ehez mi tengerészek hamar hozzászoktunk. A legzsúfoltabb utcákban is rohamlépésben törtetnek előre velünk. Az ordító kulik elől ijedten ugrik félre mindenki, akinek kedvesek az oldalbordái s gyorsan a falhoz lapul. A legtöbb utca oly keskeny, hogy kinyujtott karokkal egyszerre érinthetem mindkét oldal

házait. A kulik egyforma gyorsasággal haladnak föl vagy le a mindig nedves, sikamlós gránit lépcsőkön, a bűzös vizű csatornák fölött vezető, tevehát alakú hídakon, néha oly meredeken, hogy igazán művészet a ferde széken ülve maradni. Ügyesen kanyarodnak be a derékszög alatt torkolló, ugyancsak szűk mellékutcákba is, melyekbe rendes viszonyok között nem fordulhatnának be a székkel, de évszázadok folyamán a mindig egyazon magasságban végigsúrlódó hordszékrúdak, mély bevágásokat koptattak a sarokházak falába s a fordulónál ezekbe a mély barázdába illeszkednek bele a rúdak pontosan, akár egy gép kerekei. Gyakran egy mindkét oldalán nyitott saroküzleten megyünk keresztül, hol mi legalább nem csinálunk piszkot, de akárhányszor láttam, hogy az emberi hulladékokat cipelő kuli vedrének egész tartalma végigömlött egy előkelő aranyműves avagy selyemkereskedő üzletében. Hej de jó dolog ilyenkor magasan a többi emberek fölött ülni! Nevetségesen csekély bérért — melyből azonban még tíz percentet vezetőnk tesz zsebre — fáradhatatlanul nyargalnak velünk az izmos kulik egész nap. Körülbelül harminc kilométernyi utat tettek meg velem egy napon, összesen három és fél koronáért, azaz jutott mindegyikükre harminc kilométer, de csak egyetlen korona. Igazán találó a kantoni közmondás, mely szerint: „a hordszék-kuli nem ember, mert ha ember volna, úgy nem lehetne hordszék-kuli.“

Az „Ötszáz Istenség“ templomához akartam még az első délutánon eljutni, vezetőnk azonban lépten-nyomon megállt velünk mindenféle ritkaság-üzletek előtt. Itt láttam egy sötét kis üzletben, hogyan készülnek a jégmadár pompás türkiszkék tollaiból a bámulatos mozaik-ékszerek. Arany vagy ezüst csattokra, fülbevalókra, hajtűkre előbb finom sodronyokat forrasztanak az előrajzolt minta szerint, mire a sodronyok közötti kis mezőkbe beretva élességű kis vésővel, szemmérték szerint kivágott és mégis pompásan beleillő tolldarabkákat ragaszt egy nagy kerek pápaszemes öreg chinai. Remek színárnyalatokat állít elő, melyek a tűzopál fényével és szineivel vetekednek. Egy másik üzletben pompás

selyemhímzésekben dúskálkodunk. A régi chinai hímzés talán a legfinomabb az egész föld kerekségén s ma már csak a japánok tudnak úgy, ha nem még szebben hímezni. Amott bronzdolgokat, festményeket és Isten tudja mi mindent árulnak.

Már esteledni kezdett és mi még mindig nem jutottunk

Az „Ötszáz Istenség“ templomában.

el a templomhoz. Csak jóval később tudtam meg, hogy mi volt lassú előhaladásunk oka. Vezetőnk ugyanis minden üzletben, hol valamit vásároltunk, huszonöt percentet kap, melyért másnap jön el az üzletbe. Ez az úgynevezett „szkviz“, vagy chinai prés. Chinában az utolsó koldustól a legmagasabb mandarinig, mindenki préseli és szorongatja embertársait és nem is jutna eszébe senkinek sem ez adó ellen tiltakozni. Csupán nekem — miután nem vagyok chinai — fogytán volt

a türelmem és erélyesebb hangon szóltam reá előkelő kinézésű vezetőnkre, aki sértődött arcot vágva, morogva bujt be zöldfüggönyös palankinjába, de most legalább egyenesen a templomhoz vezetett.

Az üvegtetejű, sok ablakos, nagy templomban még elég világos volt. A négyszögletes nagy teremben a falak mentén ötszáz életnagyságú aranybálvány űl katonás sorokban. Előttük hosszú sorokban, értékes porcellán edényekben hamuba szurt áldozati pálcikák ontják az illatos füstöt. Igazán fura istenségek vannak közöttük. Egyiknek a homlokán van még egy harmadik szeme, a másiknak két arca van, a harmadiknak rettentő hosszú karjai s mindkét tenyerében egy-egy szeme, a negyediknek szemöldökei női hajként a földig lógnak, az ötödiknek mellkasában egy nagy nyilás tátong, melyet kezeivel igyekszik széjjelfeszíteni. Legérdekesebb istenség azonban az európai ruházatban és kalapban itt trónoló híres olasz utazó, Marco Polo, aki valami hétszáz esztendővel ezelőtt járt itten s akit a chinaiak istenné tettek, megadván neki a Buddha-istenségek jellegzetes, lelógó kövér füleit, a jólét szimbolumát. Egészen beesteledett, mire a tőszomszédságban lévő „Hosszúélet templomából" kiléptünk az utcára. Utóbbi templomban minden életévnek külön istene van. Saját éveim barátságos arcú istene előtt egész sereg gyertyát gyujttattam, aminek a boncok szemmel láthatólag örültek, pedig a gyertyákért fizetett husz centből itt is két centet a vezető tett zsebre.

Az „Ötszáz Istenség" templomában.

Valami különös benyomást tesz Kanton az emberre naplemente után. Tudni kell, hogy a lakóházaknak nincse-

nek az utcára nyiló ablakaik, este pedig az egész nap nyitott üzletek is be vannak zárva nagy tolókapukkal, melyeket hengeres vastag gerendák mintegy sűrű rácscsal látnak el. A massziv kapuk előtt csupán itt-ott lóg egy homályosan pislákoló nagy papirlampion. Utcai világítás nincs, azonban minden ház s minden üzlet előtt van az utcán egy kutyaházikóra emlékeztető kis téglakunyhó, melyekben minden

Sárkányünnep a Gyöngyfolyón.

este kigyúlnak az ősök tiszteletére meggyujtott piros áldozati gyertyák és a füstölőpálcikák. A szemeket erősen izgató és csípő, illatos füst terjeng ezekben az órákban az egész város fölött. Csupán a nagy teaházak, vendéglők és a játékbarlangokból árad ki egy-egy fénycsík a sötét utcára. Utóbbiakban nagy szenvedélylyel hódolnak a chinaiak a „Fan-tan“ szerencsejátéknak. A játékbarlangok nem takarékoskodnak a világítással. Még az utcára is jut ezeknél néhány vakító

fényű, többnyire Auer-harisnyás lámpás, melyek alatt magas porcellán tartókon szép cserepes virágok díszelegnek. Úgy látszik, hogy még a gonosz szellemek látogatásától sem félnek ezek a házak, mert még az utcára nyíló ablakaik is vannak, még pedig mozaikszerüen összerakott szép szines tarka üvegtáblákkal. Talán a környező sötétség az oka, hogy olyan tündéries benyomást tesznek az emberre a koromsötét éjszakában előtte váratlanul felbukkanó játékházak éjjeli pompájukban. Kantonban temérdek játékbarlang van. Az összes játékházakat egyetlen ember bérli, aki az engedély elnyerése előtt egy millió taelt bocsátott kölcsönkép az itteni vicekirály rendelkezésére, mely összeget persze sohanapján fogja visszakapni. El lehet képzelni, hogy milyen bevételei lehetnek, mikor minden tiz napban pontosan be szokta fizetni az esedékes huszonhétezer dollárnyi bért. Gondol is ő már arra a csekély milliócskára? Legfeljebb megduplázza még egyszer a milliós kölcsönt, ha a chinai prés alá kerülne őkelme.

A chinaiak szándékosan építik szűkre és törik mindenuntalan meg utcáikat, hogy a gonosz szellemek, melyek nézetük szerint csupán egyenes vonalban tudnak repülni, lépten-nyomon a falakba ütközzenek. Épen ez okból nincsenek a házaknak sem az utcára néző ablakaik. Hogy a kapun át be ne jöhessenek a gonosz szellemek a házba, azt egy az udvaron, közvetlen a kapuval szemben álló erős kőfallal akadályozzák meg, melyre biztonság okáért még jó szellemeket és félelmetes sárkányokat is festenek. Éjjel még az egyes utcaszakaszokat is elzárják, az utcát keresztben elrekesztő megvasalt, magas keményfa-kapukkal, melyeket csak hosszas kiabálásra nyit föl az előcsoszogó tolvajlámpásos éjjeli őr, persze kapupénz fejében. Átlag minden háromszáz méterre ilyen zárt kapuba ütközünk és mig az éjjeli őr előkerül, gyönyörködhetünk az utcasarki oltárokban, melyek a sarokház falába vannak vájva s melyekben fantasztikus füstös bálványokra, az illető utca istenségeire vetnek a pislogó áldozati gyertyák gyér világot. A sikamlós, mindig

nedves kövezeten, néha alvó kutyákra lépnek kuliink a koromsötétségben, melyek bősz ugatással támadnak zavaróikra. Fölülről is jöhet minden pillanatban az áldás; ugyanis hol itt, hol ott zúdul egy lőrésszerű apró ablakból egy-egy edény gyanus tartalma az utca kövezetére s igazán örülhetünk, ha előttünk vagy mögöttünk halljuk a locscsanást. Egy szóval bő alkalmunk nyilik ilyen éjjeli vándorláson megbizonyosodni arról, hogy vannak-e idegeink.

A végnélkülinek tetsző koromsötét utcákban gyakran jutott eszembe, hogy mégis csak becsületes ember a vezetőnk kilenc kulijával egyetemben, hogy haza vezet bennünket, mikor igazán kevés fáradsággal ki is rabolhatnának, vagy akár el is pusztíthatnának bennünket, két teljesen védtelen idegent.

Minő remek dolgokat találhatna egy aquarellista a kantoni utcákon, hol én fényképgépemmel semmire sem megyek, mert még a déli órákban is félhomály ül a szűk, sok helyen gyékénnyel vagy ponyvával fedett s folyton nyüzsgő sokadalommal telt utcákban. No meg ha sikerülne is fényképeznem, a színeket még sem tudnám papirra vetni, már pedig épen tarka színek adják meg a chinai utcának különös szépségét. Igen sajátságos benyomást gyakorolnak például az emberre a házak előtt szabadon függő, csaknem a földig érő ezernyi hosszú, keskeny cégtáblák remek faragványaikkal és aranyozásukkal, melyeken felülről lefelé írott nagy írásjelek ragyognak.

Nappal az üzletek egész elülső fala teljesen hiányzik. Magas faragványos fekete faszékeken látjuk odabenn mindenütt ülni az üzlet nagyszámú személyzetét, még pedig többnyire derékig meztelenül. Reggeltől estig csodás ákombákomokat írkálnak üzleti könyveikbe a függélyesen tartott ecsettel, avagy számológépük kis pálcikákon eltolható golyóit csattogtatják, villámgyorsan huzgálva őket egyik kezök ujjaival ide-oda. Még a legegyszerűbb dolgokat is a számológépen számítják ki s bámulva néztek néha reám, ha én már sokkal előbb kiszámítottam fejben az összeget. Ez a számológép egész Keletázsiában nélkülözhetetlen dolog. Még a

nagy európai bankok sem tudnak ellenni nélküle, amint azt Vladivosztoktól le Singaporéig láthattam. Minden üzlethelyiségben díszhelyen áll a vázákkal, virágokkal és gyertyákkal díszített ősök oltára.

A hasonnemű üzleteket rendesen egy csomóban találjuk. Az egyik városnegyedben csupa cipőüzlet, egy másikban csupa selyem- vagy butorüzlet van; emitt minden üzletben papir- és toll-legyezőket árulnak. Igen hosszú utcát töltenek meg a nefritkőüzletek. Ez a szép világoszöld kő a chinaiak kedvenc ékköve s féligmeddig a drágakövekhez számítják. Nefritgyöngyfűzért visel nyakában a mandarin, nefrit fülbevalókat, hajdíszt és karpereceket visel a leggazdagabb hölgy is, de még a szegény koldusasszony füleiben is lóg egy pár lapos nefritkarika. Európai ember nem igen tudja az értékes darabot az értéktelentől megkülönböztetni. Két, legalább az én szemeimben egyforma, gyűrűbe való követ néztem meg egy üzletben; az egyikért fél dollárt, a másikért nyolcvan dollárt kért a kereskedő.

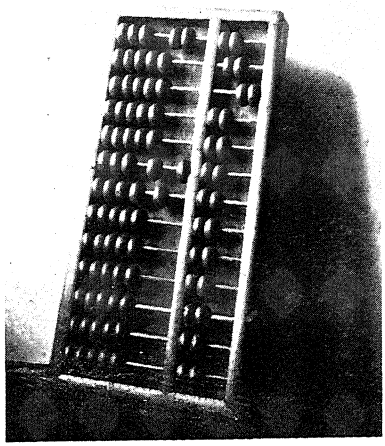

Chinai számológép.

Odébb egész utcákban sütnek-főznek az utcán álló nyilt lacikonyhán. Mellettük látjuk a sok zöldségüzletet, melyekben posványos csatornavízzel locsolgatják szakadatlanul a szép salátafejeket s egyéb pompás főzelékeket, hogy üdék és frissek maradjanak. Legérdekesebbek a kantoni hentesüzletek, hol egészben ropogósra sült disznók lógnak. Mellettük csüng a sok ruca, a has felől a gerincig fölmetszve, azután kétfelé hajlítva, laposra nyomva s a napon megszárítva. A nagyobb üzletekben még inycsiklandoztatóbb pecsenyét is látni; hosszú sorokban díszelegnek ott a ropogósra sült, nyúzott kövér

patkányok kunkorodó farkokkal. Némelyikben még kutya- és macskahúst is látni. A szomszédságban lévő delikateszüzlet még érdekesebb. Az utca felőli sodronyhálós kirakatban hosszú kígyók kerengenek. Úgy mérik itt ki a kígyót, mint nálunk a halakat. A kirakatban cápauszonyokat, fecskefészket, csigákat s zöldeskék pácolt tojásokat látni. Utóbbiakról az a tévhit van nálunk elterjedve, mintha földbeásott, mesterségesen megrothasztott tojások volnának. Nekünk kissé idegenszerű, de bizonyára ropogós csemege lenne a nagy kosarakban kiállított óriási vízipoloska s másféle nagy bogarak. No de talán hozzá is lehetne szokni mindehez idővel, hiszen Párizsban sem vetették meg annakidejében a patkánypecsenyét.

Egy dolog azonban igazán undorító, mihez soha sem tudnánk hozzászokni. A kulik ugyanis a nagy Konfúcius parancsának engedelmeskedve, bizonyos emberi dolgokat cipelnek ki minden reggel színig telt fedetlen vedrekben a rizsföldekre. A vállon vitt bambuszrúdon elül-hátul lóg egy ilyen szagos folyadékkal telt nagy dézsa, melyek a tulzsúfolt utcákon lépten-nyomon beleütköznek az emberekbe, a zöldség-, hús- vagy halkirakatokba, avagy a nyitott rizses-zsákokba. A legtöbbjének, mire kiér vele a rizsföldre, félig vagy egészen is üres a vedre.

No de menjünk inkább a művészek utcájába, megbámulni a pompás aquarelleket. Nagyszerű aquarellista arcképfestők vannak itt, akik igazán művészettel kezelik az arcot, úgy hogy szinte érthetetlen, hogy milyen kezdetlegesen festik a testet, a lábakat és kezeket, a ruhát s milyen gyermekes fölfogásuk van a távlatról. Remek fényképműtermeket is látunk akkora pálmás, virágos várótermekkel, hogy akár bált lehetne bennük rendezni.

Azután a koporsókészítők utcájába jutunk, hol hatalmas keményfatörzsekből vájják ki a nehéz vastag dongákat, a hajlott oldalú, nehéz chinai koporsókhoz. Tudni kell, hogy a jó chinai fiú még életében szokta meglepni apját egy szép koporsóval. Emitt az ősök tábláit festik s a lakodalmak és

temetéseknél használt hímzett magas napernyőket és cifra palankinokat készítik. Itt vannak a bálványüzletek is a temérdek aranyozott istenséggel; itt készülnek a bambuszvázas papirházak, hordszékek, állatok, emberek stb., melyeket a temetéseknél s lakodalmaknál szoktak elégetni. Óriási üzletekben csak rakétákat és füstölőpálcikákat árulnak, melyekből évente mintegy négyszázmillió dollár értékűt égetnek és

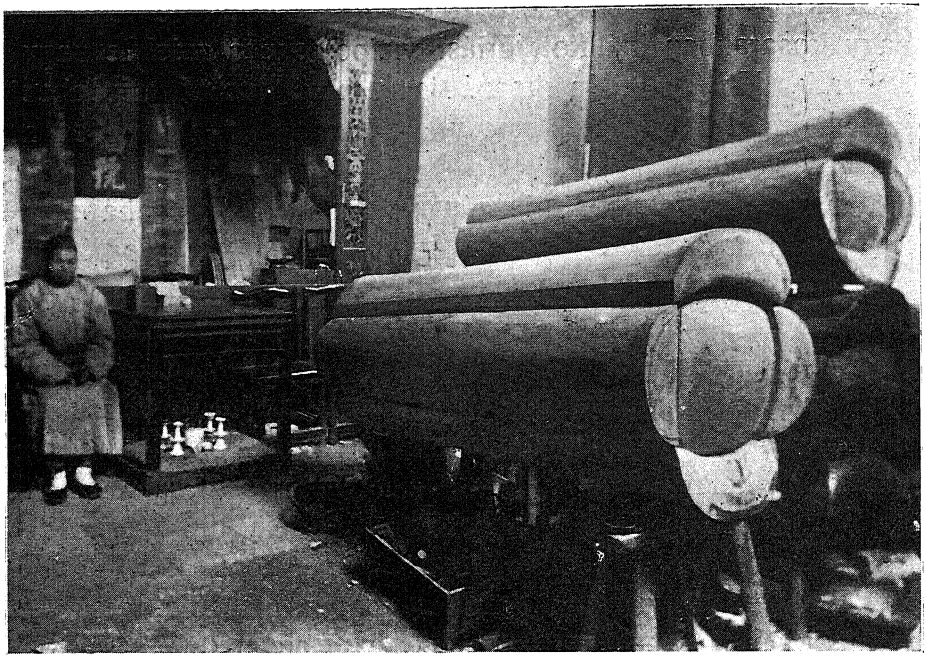

A koporsókészitőnél.

puffogtatnak el az istenek és ősök tiszteletére a mennyei birodalomban.

Kanton kimeríthetetlen pompás kaleidoszkóp, melynek utcáin minden az ujság és sajátosság ingerével hat reánk. Merem állítani, hogy nem ismeri eléggé Chinát, aki nem járt Kantonban.

Fölmásztunk a belvárosnak csaknem a közepén álló alacsony toronyra is, melynek erkélyéről furcsa kilátás nyílik a város szivében levő, elhanyagolt állapotban sinylődő házak

rongyos tetőire s a fölöttük elhúzódó távirda és telefonsodronyokra; mert hát ez is van már az ezeresztendős házak fölött. A torony főérdekessége az emeleten látható, 1324-ből való híres vizióra, mely évszázadok óta mindig pontosan mutatja az időt. Egy kőlépcső fokain négy nagy hengeralakú vörösrézedényt látunk egymás fölött, melyeknek alanti kis nyílásán csöppenként folyik a víz a felső edényből lassanként az alsókba. A legalsó edényben meggyült vizen egy kis úszótesten megerősített függélyes skála van, amelyik amint az edény telik, mindig magasabbra emelkedik ki az edény fedelén lévő nyilásból s a meg-megjelenő rovátkákról leolvasható a pontos idő. A lakosság számára a tornyon kiakasztott fekete táblára minden öt percben fölírják a pontos zónaidőt. A tisztes korú klepszidra mellett látjuk a még érdekesebb bivalytrágyaórát. Egy bivalytrágyából készült virginiaszivar vastagságú fonal ég, illetve izzik itt lassan s a mellette levő skálán leolvasható a pontos idő.

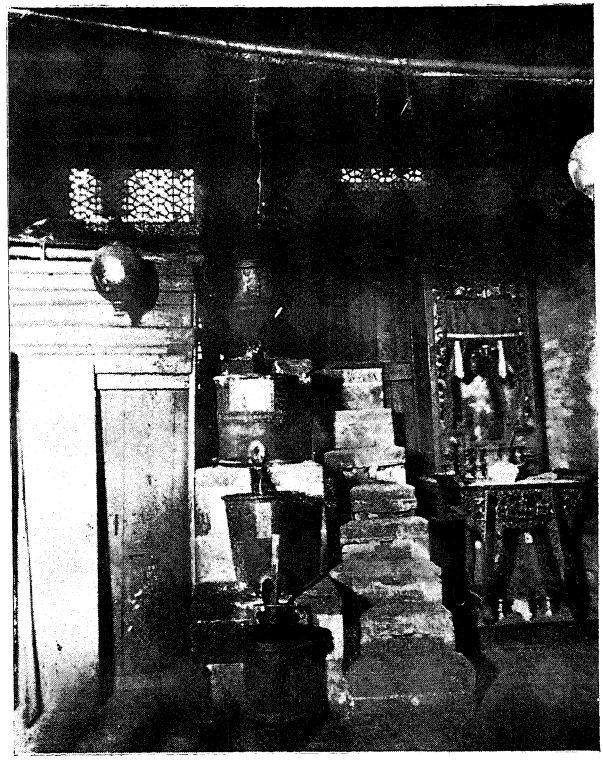

A kantoni vizióra.

Fölmentünk a magas városfalakra is, melyeken még mindig állanak a régi rozsdás vaságyúk, teljesen benőve

gazzal és cserjével. Az északi városfalon emelkedik az öt-emeletes piros pagoda, melynek felső emeletéről pompásan át lehet tekinteni egész Kantont. Lábaink alatt terül el az óriási város, melynek sehol sem látjuk a végét, akárcsak az Eiffeltoronyból néznénk le Páris háztengerére. Az utcákat nem is látni innét, olyan szűkek azok. A messze távolban föl-fölcsillan egy ezüst sáv a Gyöngyfolyóból. A sok szürke cseréptető közül csupán a már ezerkétszáz esztendős, kilenc-emeletes karcsú virág-pagoda, továbbá a katholikus dómnak a bécsi fogadalmi templomra emlékeztető két szép kőtornya emelkednek ki magasan s itt-ott egy toronyszerű ablaktalan tömör kőbástya. Utóbbiak a zálogházak, melyek a gyakori tűzveszély miatt épültek ilyen alakban. Ha tűz üt ki közelükben, az összes zálogtárgyakat a toronynak földalatti gödreibe rejtik. Hátunk mögött a városfal tövében szörnyű pusztítás nyomait látjuk. Egy puskaporos torony repült itt néhány hét előtt a levegőbe.

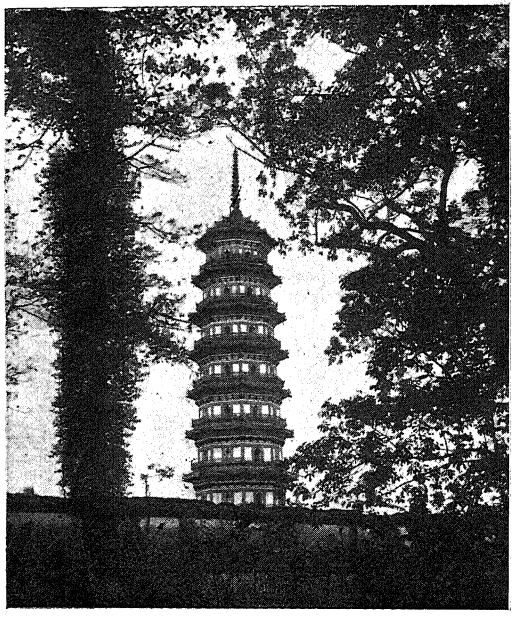

A virágpagoda Kantonban.

Balkézfelől csinos, tiszta városrészbe látunk le, hol terebélyes árnyas fák alatt fehérre meszelt cseréptetős, csinos téglaházak állanak. A közöttük elhúzódó utcák feltűnő tiszták, szinte csábítanak a sétára. Odamentünk tehát. De milyen különös városrész ez! A chinai viszonyokhoz képest feltűnő szépen kövezett utcákon véges-végig pompás krizantémumok nyilnak szines majolika edényekben. Csak embert nem látunk

az utcákon. De mit is keresnének itt az élők a halottak városában, melynek összes házai halottaknak való szállodák. Csupa egyszobás, az utcára nyiló lakások vannak a házakban s az itt lakó halottért, akár valamely penzióban, hetenként fizetik a hôtelszámlát. A halottak városa olyképen keletkezett, hogy a chinai jós rendkivül nehezen tudja a gazdag embereknél a temetésre kedvező napot és helyet megállapí-

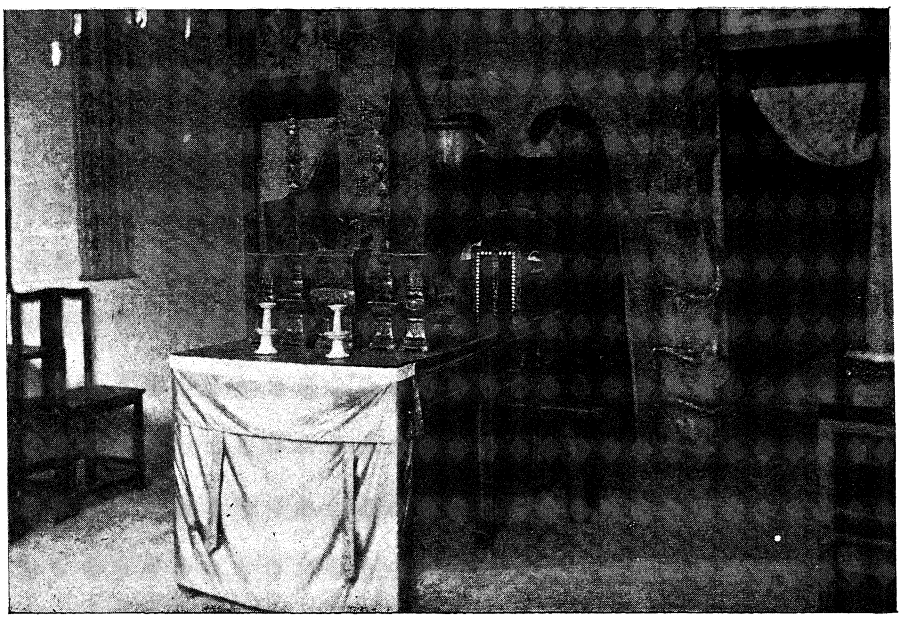

Szoba a halottak városában.

tani s ennek bekövetkeztéig itt laknak a vagyonos halottak, némelyikük évekig.

Beléptünk néhány ilyen házba. A szobában mindjárt elől van egy oltár égő gyertyákkal s áldozati edényekkel, bennük gyümölcs, rizs, tea, stb. Mellette életnagyságú bambuszvázas papírasszonyok, leányok, lovak, palankinok stb., az utóbbiakat majd a temetéskor elégetik. Az oltár fölött csüngő keskeny hímzett függöny mögött áll a nehéz chinai koporsó a halottal. Vezetőnk lehúzta egyikről a flanellt, a

mely beborította. Tükörfényű remek fekete lakk koporsó volt alatta, melyben egy lutriigazgató nyugodott, akit néhány hét előtt egy kis gutaütés ért, melyet úgy látszik várt is már a gyöngyéletet élt direktor, mert még életében megcsináltatta magának a négyezer dolláros szép koporsót. Azt hiszem sokáig fog még itt üdülni a direktor úr, mert tekintélyes vagyont hagyott hátra s chinai jósnak sok fejtörésbe fog kerülni, míg megállapíthatja e drága fejőstehén számára a szerencsés nyugvóhelyet és időt a temetésre. Az egyik szobában temérdek francia és olasz feliratú selyemszalagos koszorú függött a falakon. Itt pihen a római chinai követnek néhány év előtt Rómában elhalt neje nehéz lakk koporsóban.

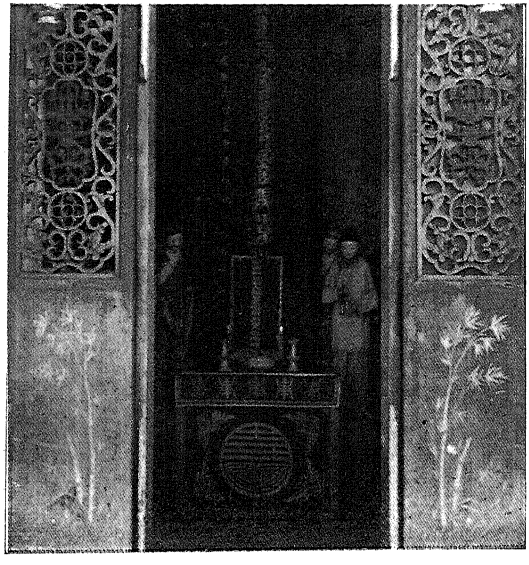

Papir-leányok a koporsó előtt.

Zegzugos sötét sikátorokon, orrfacsaró illatokat árasztó bűzös folyókák és tócsák mentén jutottunk ki a város szélére, ahol a Cseng-család őseinek büszke temploma áll. Tiszta chinai stylusban épült a pompás templom, néhány millió dollár költséggel. Sárkányos és oroszlános faragványok borította márvány és gránit oszlopokon nyugszik a kapu magas teteje. Mögötte remek faragványos márvány balluszträdokkal díszitett tágas udvarra jutunk, melynek végén áll a magas tetejű impozáns templom. A tetőgerincen végestvégig remek színes domborműveket látunk, csupa chinai tájakat, melyekben néhány ezer pompásan kidolgozott emberalak is van szines majolikából. Az elül teljesen nyilt

templomcsarnokban három óriási oltárt látunk, melyeken ezer meg ezer apró világoszöld ősitáblácska van egészen a menyezetig elhelyezve, rajtuk aranybetükkel az elhaltak nevei. Embermagasságnál nagyobb, értékes indigókék porcellánvázák és gyertyatartók között, temérdek tálacskán és csészében kenyér-, gyümölcs-, rizs- és tea-áldozatok hevernek, az oltár dúsan hímzett pirosselymes terítőjén. Néhány nagy csillár és egy

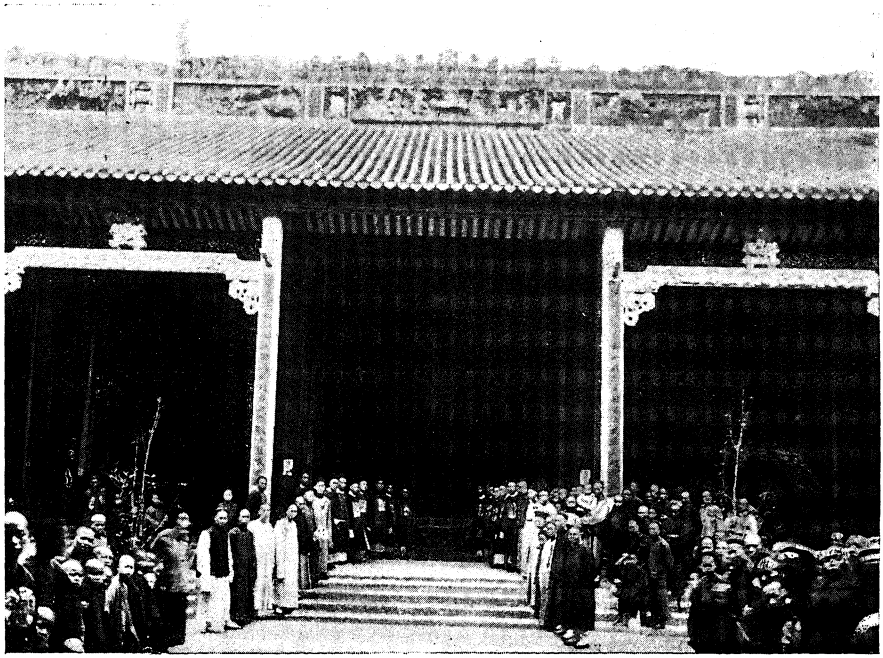

A Cseng-család őseinek temploma.

sor áttört faragványú értékes fekete faszék van még ezenfölül a csarnokban. A maga nemében páratlan egész Chinában a Cseng-ek ősi temploma, melyhez fogható még a császári családnak sincs.

A Jong-Bin chinai kórházat látogattam meg azután, melyre igen büszkék a chinaiak. Belépve a szép cifra chinai kőkapun, meglepően tiszta csinos kertbe jutottunk, melynek lótuszvirágos tavában kecses piros pavillon áll, körülötte pedig ízléses porcellánvázákban remekül gondozott virágok

nyilnak. A szép kert igen barátságos benyomást tett reánk. A kert kavicsos útján egy sötétkék selyemruhás, copfos chinai jött velünk szembe, kit mint a kórház legnevesebb orvosát mutatott be nekünk vezetőnk. Engemet már az ismerkedésnél különösen érintett, hogy egy orvos tiz centiméter hosszú körmöket visel mindkét kezének kisujjain. A folyton mosolygó kolléga előzékenyen körül vezetett az egész kórházban, mely valami nyolc egymással párhuzamosan futó, csupán szoba szélességű földszintes épületből áll. Minden épületben egész sora a kis szobáknak nyílik közvetlenül a szabadba, illetve a másik épületnek ablaktalan hátsófalára. Két chinai ágy, azaz kecskelábakon nyugvó, rongyos gyékénynyel letakart deszka van minden szobában s ezeken hevernek saját piszkos rongyaikban a szerencsétlen betegek. Még a nyomoruság látásához szokott szemeimnek is szivetfacsaró látvány volt, hogyan fetrengenek itt a sulyosbeteg fiatal nők, gyermekek, fésületlen kócos hajjal, minden ápolás nélkül. Minthogy a következő évben ismét egy félhónapot töltöttem Kantonban, alkalmam nyilt az amerikai misszió által föntartott, teljesen modern elvek szerint vezetett nagy kórházat is megtekinteni a Gyöngyfolyó partján. Maga a rokonszenves igazgató főorvos, a sokoldalú képzettséggel biró dr Svan kalauzolt, aki

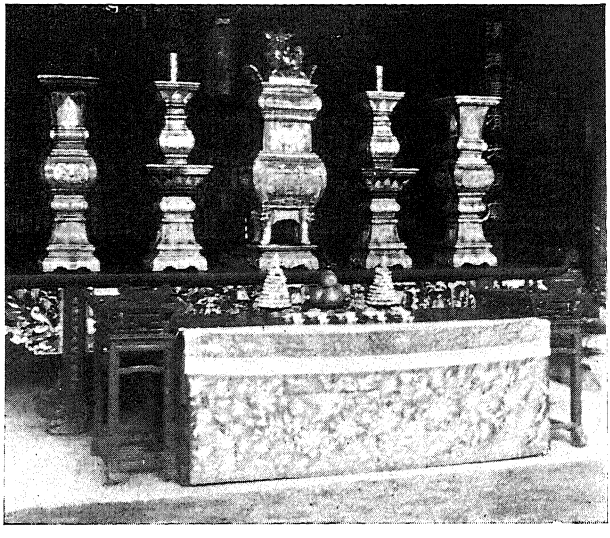

A főoltár az ősitáblákkal.

meg is hivott nehány érdekes exotikus operációjához. Ott is kecskelábakra rakott deszkákon feküdtek az egyes osztályokon a betegek, fejük alatt párna gyanánt egy glazúros téglával. Eredetileg ágyakkal voltak a kórtermek berendezve, de az orvosok legnagyobb bámulatára minden reggel a termek kőpadlóján feküdtek az összes betegek, célszerűbbnek látták tehát az európai ágyakat chinai ágyakkal fölcserélni.

A chinai kartárs egész sereg fényképet rakott elém, a multkoriban légberepült lőportorony áldozatainak rémesen elcsonkított tetemeiről és büszkélkedett vele, hogy a kórházba hozott összes sebesültek felgyógyultak, pedig ugyan sulyos esetek voltak közöttük. Egynek például négyfelé volt a koponyája repedve, hozzá mindkét lába, karjai, sőt még a gerincoszlopa is el voltak törve s ez a beteg is gyógyultan hagyta el a napokban a kórházat. A többi sebesültek, kiket szerencsecsillaguk nem juttatott ebbe a kórházba, mind elpusztultak. Megjegyzem, hogy operáló-teremnek, valamint műszerek és kötszereknek nyoma sincs a kórházban; csupán száritott és porrátört tigrisfarkkal, majommájjal, no meg kígyózsirral vitték végbe a kollégák ezt a csodát. Én persze őszinte bámu-

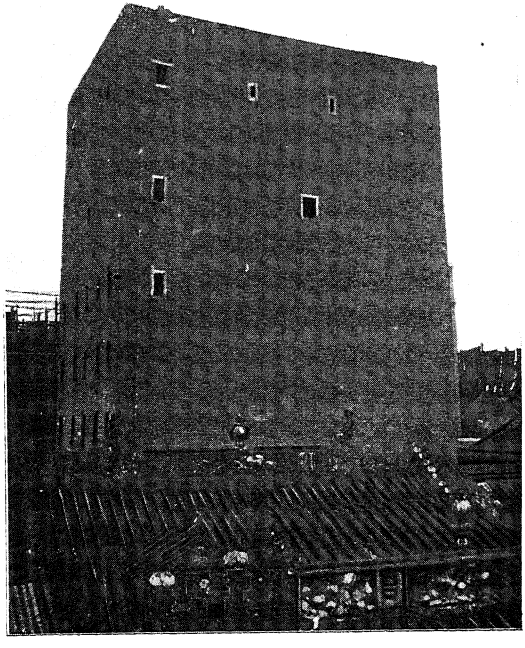

Kantoni zálogház.

latomnak adtam kifejezést, mire egy még mindig ott fekvő nőhöz vezetett a kolléga, akinél még láthatom a sérülés nyomait. Karcolástól eredő jelentéktelen forradást láttam az asszony homlokán. Csodálatos dolog, hogy míg a négyfelé repedt fejű s törött hátgerincű páciens már régóta gyógyultan szaladgál odakint, ez a nő könnyű karcolásával még mindig kezelés alatt áll! No de nem nagyon ütköztem meg rajta, hiszen már oly sokszor tapasztalhattam, hogy Chinában sok dolog épen megforditva van, mint minálunk, talán igy van itt a gyógyulással is.

Meleg kézszoritással búcsúztam el a chinai kollégától s fölülve hordszékeinkbe, a városfalak mentén haladtunk tova. A keskeny úton hosszú temetési menet jött velünk szembe. Vezetőm s útitársam hordszékei már messze előttem jártak, míg engemet épen egy meredély szélén ért a koporsót vivő tömeg. Persze ők mentek az út belső szélén, én pedig úgyszólván a mélység fölött lebegtem hordszékemben, de azért érdeklődéssel tanulmányoztam kissé kényelmetlen helyzetem dacára is, a közelről látott chinai temetési menetet. Egyszerre azonban váratlanúl kivált a menetből néhány chinai, akik parázs támadást intéztek hordszékem ellen, ugyancsak ráncigálva annak rúdjait s oldalbaütve kuliimat. Egyike volt ez a legkellemetlenebb helyzeteknek, melyekbe két évi ázsiai tartózkodásom alatt kerültem. Még ma sem tudom, hogy mi által vontam magamra haragjukat. Lehetséges, hogy az idegen ördöggel való találkozás a halott utolsó útján, szerencsétlenséget hozhat a halottra, vagy annak családjára s ezért támadtak reám. Még most is megjelennek néha álmaimban az arcom előtt vadúl hadonászó s ordítozó chinaiak, akikkel valami tiz percig néztem farkasszemet Kanton falain. Teljesen ki voltam nekik szolgáltatva. Nem tudván chinaiúl, még csak a számat sem nyithattam föl s csak mereven néztem támadóim szemeibe. Lóhalálában vágtatott végre hordszékében hozzám vezetőnk és kiszabaditott kellemetlen helyzetemből.

Innét a „kinok és rettegések“ templomához vitettük ma-

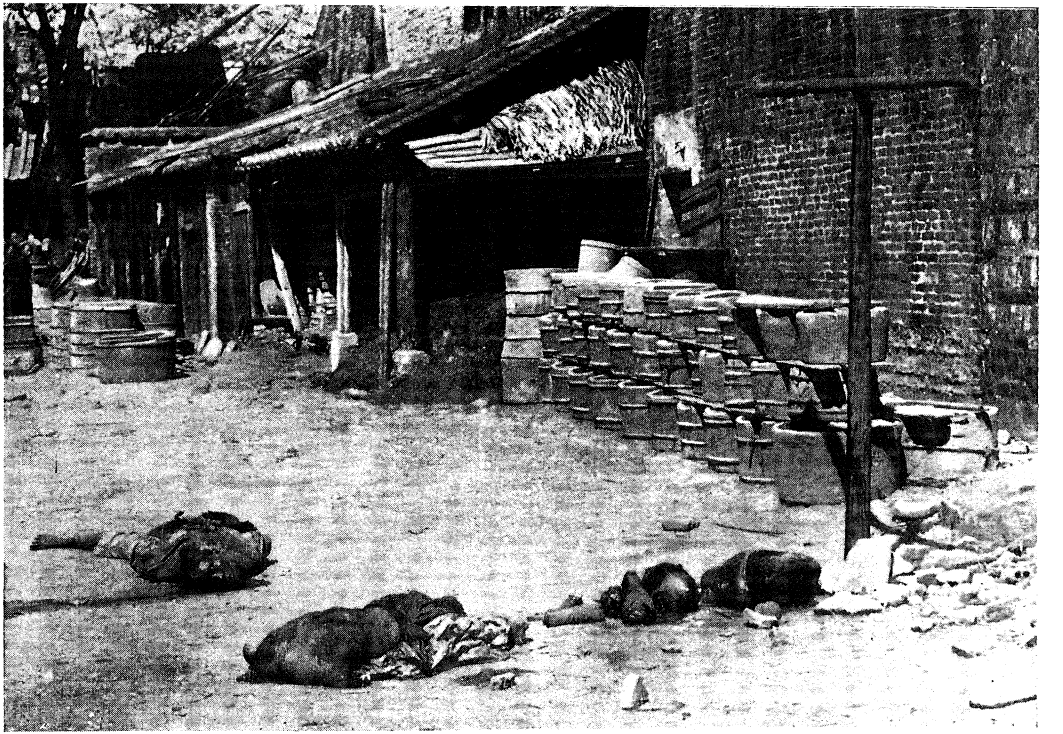

A kivégzési téren Kantonban.

gunkat. Terebélyes fák alatt ülnek itt a jósok, a nagy táblákkal kövezett udvaron, misztikus műszereik, ákom-bákomos tábláik és delejtűik között. A nép sarcolásában méltó társaik a buddhistapapok, kik az udvar két oldalán látható buddhista poklok előtt űlnek a hatalmas méretű perselyek mellett. Tiz pokol, akarom mondani homályos terem van itt, melyekben életnagyságú alakokon láthatjuk a különféle bűnök büntetéseit, a buddhista másvilágon. Emitt két deszka közé szoritott bűnöst fűrészelnek hosszában ketté, amott olajban főznek egyet, odább pedig izzó ércharangot boritanak egy másikra, fönt a magasban pedig trónol kérlelhetlen szigorú arculattal a poklok fejedelme.

Egy a házak közé beékelt kis háromszögletes térségen tettek le bennünket azután a hordszékkulik. A talán harminc lépés hosszú téren békés fazekasok száritgatták a napon agyagedényeiket. Nem is sejtettük kezdetben, hogy mi lehet itt az érdekes látnivaló, midőn szörnyűködve vesszük észre, hogy lábaink alatt helyenként magas rétegben aludt és beszáradt vértócsák vannak. Közeledtünkre egy szurtos, rongyos asszony leemelte a födelet az ott álló nagy cserépedények egyikéről, mely színig telve volt rothadó, bűzös emberfejekkel. Valóságos légyfelhőt riasztott föl, midőn belenyúlt az edénybe s a copfjánál fogva kiemelt belőle egy rémes fejet, mellyel felénk tartott. Gyorsan odadobtunk neki egy pénzdarabot, hogy minél hamarább véget vessünk az undoritó látványnak. A kivégzési téren vagyunk tehát. Sietve elakartuk ezt a helyet hagyni, de elkéstünk. Vezetőnk mosolyogva mutatja be nekünk a kantoni főhóhért, egy hosszúszakállas, komoly arcú chinait, aki kezeit nyujtja felém és őszinte sajnálkozását fejezi ki a fölött, hogy nem produkálhatja magát előttünk, de hát most gyüjtik a halálraitélteket a császár közelgő születésnapjára. No ez ugyan különös módja a születésnap megünneplésének. Nálunk inkább kegyelmet szoktak ilyenkor osztogatni; de hát Chinában minden épen forditva van. Most évente mintegy háromszáz embernek, nagyobbára folyamkalózoknak fejeit csapja le. Sok vért látott már ez a

kis tér: 1855-ben csekély ötvenezer lázadónak ütötték itt le a fejét!

Akarva nem akarva, megszoritottuk a derék ember kezét, mert hát ki fog a kantoni hóhérral kikezdeni? Betértünk vele a közeli nagy börtönökbe is, hol nehéz vasláncokban láttam azt a tizennégy szerencsétlent, kiket a csá-

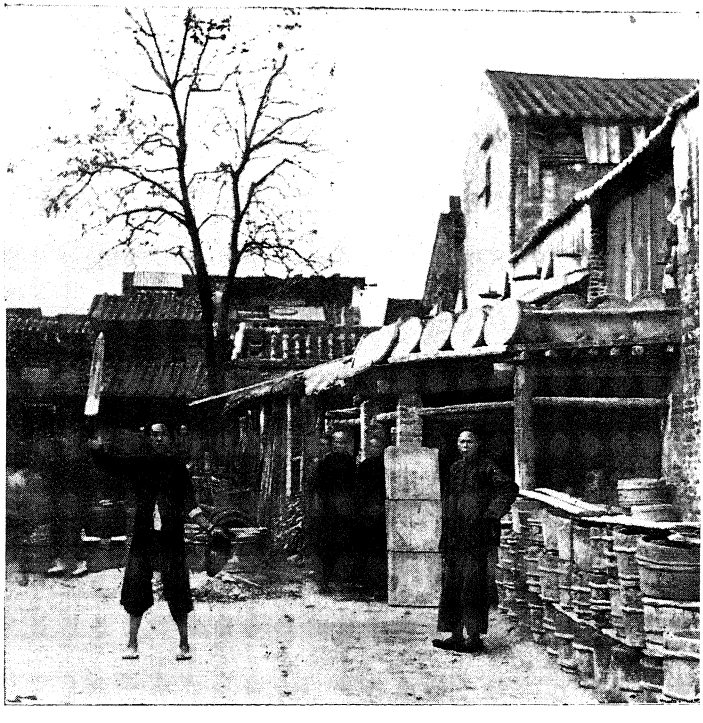

A kantoni főhóhér.

szár születésnapjára tartogatnak. Csupa szelid tekintetű, rokonszenves arcu fiatalember volt. Erős vasrács mögött voltak egy nagy teremben. Valamennyien cigarettát kértek tőlünk. Odaadtam nekik összes szivarjaimat, cigarettáimat és aprópénzemet. Hej milyen örömük volt! A börtönőr a földön guggolva szívta vastag bambusztörzsből készült hatalmas vizipipáját s bennünket is megkinált vele, mit udvariasan megköszöntünk. Megmutogatta nekünk azután egyenként a

különféle verő, vágó, szúró s egyéb kinzó műszereket, a bársony tokban tartott hatalmas éles késeket, melyekkel az elevenen való földarabolást végzik, azaz végezték, mert állitólag egy uj törvény eltörölte az összes kinzásokat. Arany betűkkel van ez a törvénycikkely a börtönépület külső falába illesztett fekete márványtáblába bevésve. Chinaiul volt irva,

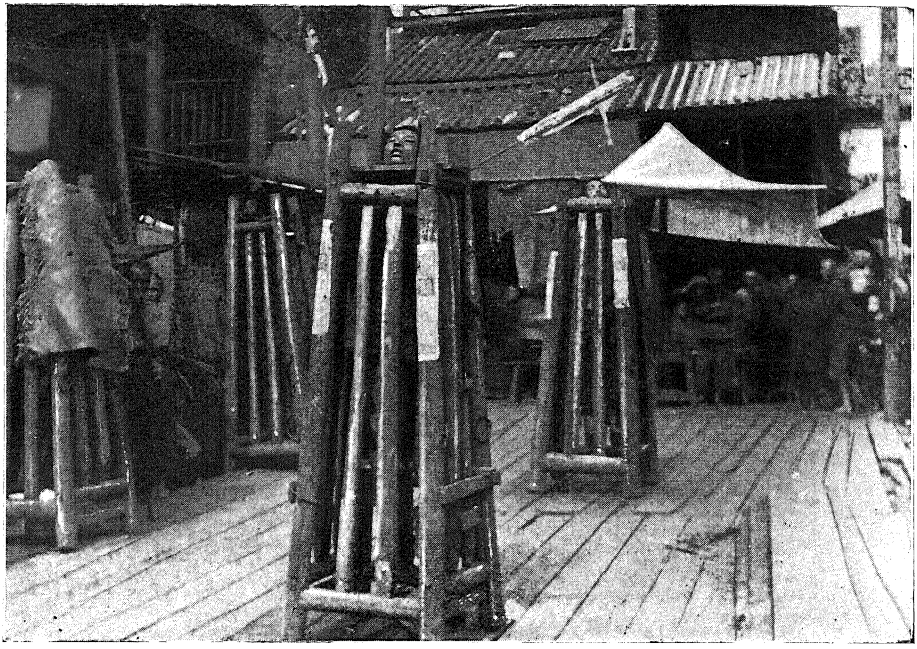

Kivégzés felfüggesztés által.

tehát el is hihetik, meg nem is kigyelmetek. Én a fráter arcáról ítélve legalább is kételkedem benne.

De most már igazán vágyakoztunk vidámabb dolgok után s betértünk a gazdag chinaiak klubjába, mely ezekben az órákban üres volt. Csak lopva szűrődik át a napfény a magas bambuszpóznákon kifeszitett, pálmarostokból font napellenző-ponyva hasadékain a kellemes hűs udvarra, melyen drága vázákban pompás virágok és pálmák között szökőkutakban csobog a viz. Az udvaron remek faragványos márványoszlopos tornác vezet körül s erre nyílnak az összes

helyiségek. A klub pazarul van berendezve, persze chinai kényelemmel. Az ópiumszivó termekben nehéz piros selyemmel bevont, drága tamarindafa kerevetek állanak. Közöttük remek faragványú asztalkákon művészi kivitelü ezüst- és elefántcsont-pipák, gyönyörű kis olajmécsesek és arany és ezüst tartókon az ópium. A szinházterem nagy aranyos szinpadán

Halálraitéltek a fogház udvarán.

esténként a legjobb énekesnők lépnek föl. Tágas éttermek, csinos teázó szobák s egy remek chinai miniatür díszkert teszik tökéletessé a klub ázsiai kényelmét.

Egy rokonszenves angol fiatalemberrel, Mister Edwards-al ismerkedtem meg Kantonban, kinek anyja chinai nő. Az ő szivességéből alkalmam volt megtekinteni a játékbarlangok bérlőjének, a város szivében fekvő, pazar lakását. A piszkos keskeny utcában fekvő ház előtt állva, nem is sejtjük, hogy mennyi kincs van ez egyszerű kőfalak mögött fölhalmozva. A kapun belépve, mindjárt a szellemfal mögött, pompás

gyeppázsitos udvar gyönyörködteti szemeinket, a közepén egy hattyústóval, mely körül cikornyás tetejű pavillonok és drága faragott fából épült kéjlakok állanak. Bejártuk a lakásnak minden zegét-zugát s szemeink nem tudtak betelni az ott látott pompával. Amit valaha chinai művészet produkált, azt itt mind megtaláljuk, még pedig a legfinomabb példányokban. Páratlan ízléssel van minden elrendezve a lakásban, akárcsak egy előkelő muzeumban. Micsoda porcellánvázák, tányérok, lakk dolgok, achátlapos asztalkák! Utóbbiak egyikéért már tizezer dollárt igért az amerikai konzul. Igénytelen kinézésű régi porcellántányérkákat láttam, melyeknek darabja hatezer dollárt ér. Ilyen tökéletes chinai gyüjteménye nincs a világ egyetlen muzeumának sem. Értékét talán nem is lehet fölbecsülni és ez a rengeteg kincs egy huszonhat esztendős, még nőtlen fiatalemberé.

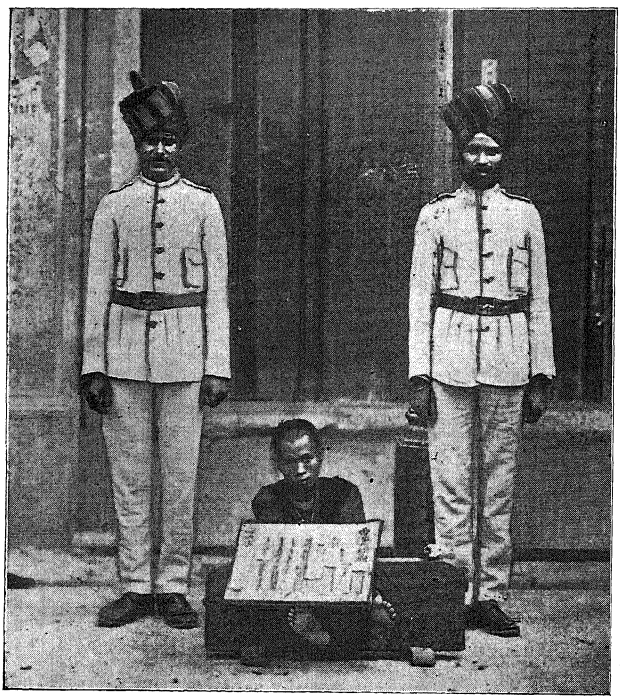

A kalodában.

* * *

Legérdekeseb azonban az élet a folyón. Körülbelül annyi ember, mint Budapest egész népessége, lakik itt állan-

dóan a folyam hátán apró számpánokban. Ott a vizen születnek, ott élik végig életüket s ott is halnak meg ezek az emberek. Az egész család egy ilyen kis csónakon lakik télen-nyáron. Az egész alkotmány három-négy méter hosszú s talán egy méter széles, a közepén egy alagútszerű gyékénytetővel. Ez alatt alszik a család, itt függnek a díszhelyen az elhalt családtagok ősitáblái, mig előttük olajmécs vagy petroleumlámpa csüng. A csónak farán, az apróra hasított tüzifa közepette áll a lángoló nyilt tüzhely, melynél egész nap sütnek, főznek, vagy mosnak az asszonyok. A csónak elején álló árbochoz vannak rövid pórázon kötve a háziállatok: rendesen egy-két disznó, a szerencsét hozó háromszinű, fekete talpu cirmoscica s a legkisebb gyermekek, bár utóbbiak rendesen az anyjuk hátán levő piros zsákban alusznak. Igy biztositják ezeket a vizbefúlás ellen; ugyanis ha idejében észreveszik, úgy a póráznál fogva kihúzzák a vizbe-esettet, mi leggyakrabban a gyermekeken esik meg, mert a disznó és a macska nem igen esnek a vizbe. A kis gyermek nyaka köré ugyan e célból disznóhólyagot is szoktak kötni. A számpán orrán lévő farács között kakasok és tyúkok nyujtogatják ki fejeiket. Bámulatos művészettel van a kis csónakon minden talpalatnyi hely kihasználva. Egészen hátul a salátafejek, répák és főzelékek, fölöttük pedig az isteneknek kijáró apró piros zászlók és rakétás állványok lógnak.

A-Kam, a számpános leányom.

Magamhoz intettem egy számpánt, hogy közelebbről is megismerhessem az életet a Gyöngyfolyón. Végignyujtózva a kényelmesen párnázott űlőhelyen, először is szemügyre vettem járművemet, melynek ragyogó tisztasága már az első pillanatban meglepett. Számpánom személyzete öt pirospozsgás, egészséges, izmos, fiatal chinai leányból s egy, talán három éves kis gyermekből állt. Kantonban ezer meg ezer fiatal leány

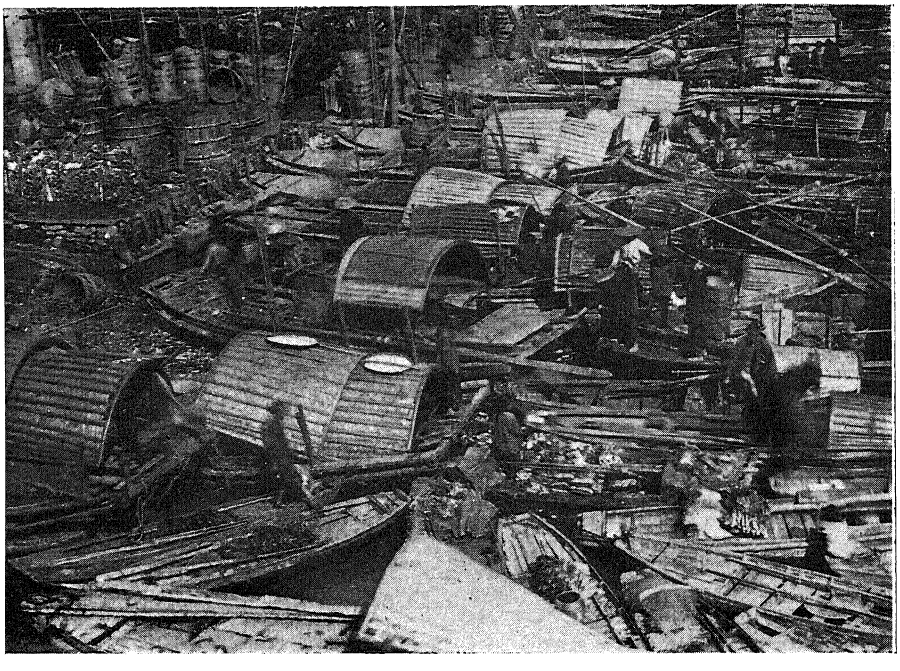

Nem is látni a vizet a sok számpántól.

keresi evezéssel a kenyerét. A leányok elütően a chinai szegény néposztálynál megszokott piszoktól, feltünően tiszták. Mezitelen fehér lábaik igen formásak, kicsinyek és nincsenek is elnyomorítva. Igazán érthetetlen dolog, hogy miért divik a lábak elnyomorítása épen a természettől oly szép lábakkal megáldott chinai nőknél. A leányok a lábszár közepéig érő világoskék bő vászonnadrágot s ugyancsak bő ingszerű felsőruhát viselnek. Szépen fésült, ragyogó fekete hajuk befonás

nélkül kontyra van tüzve, utóbbin arany vagy ezüst pálcika van keresztül húzva s az egész fej tele van tüzdelve gyöngyökkel, ékszerekkel s virágokkal. A lábakon és karokon temérdek ezüst, arany és nefritkő karpereceket viselnek. Utóbbit még mint kis leányok kapták az anyjuktól s egész életükben nem tudják azt többé a kifejlődött kezek fölött lehúzni, legfeljebb ha szétzúznák, mit pedig a világért meg nem tennének a különben is nagyon babonás leányok ezekkel az amulettekkel. Törökösen ülve evezett velem szemben három leány, míg a hátsó evezőnél két leány foglalatoskodott. A kis kölyök, fején a két szarvval biró furcsa gyermeksapkával, mely az egész fejet befedve, kis ördögfiók külsőt ad a gyermeknek, együtt ráncigálta a hátsó evezőt a leányokkal.

Fa-ti városrészbe igyekeztem, melyet széles folyamág választ el a szemben levő Honam szigettől. Ott vannak a kantoni nagykertészetek. A számpánok és dzsunkák tizezrei között ügyesen vágták magukat keresztül folyton tréfáló és nevetgélő leányaim. Néha már-már elkerülhetetlennek látszik az összeütközés egy-egy szembejövő járművel, de az elülső leány biztos kézzel háritja el hosszú bambuszrúdjával a veszedelmet s kacéran nevet hozzá, irígylésreméltó vakító elefántcsont fogsorát mutogatva. Azt hiszem, ezek az emberek boldogok és megelégedettek számpánjukon, az ő kis világukon.

A hatalmas folyam hátán nyüzsgő élet igazán leirhatatlan. Néha azt hittem, hogy a parton látok egy nyüzsgő sokadalmat, pedig csak ezer meg ezer egymás mellé szorult számpánon láttam az embereket állani és mozogni. A mennyire a szem ellát, csupa számpán és számpán, míg a távoli háttérben beláthatatlan árbocrengeteget szemlélünk. Díszes virághajók mellett haladunk el, melyeknek nagy termeiben drága faragott feketefa bútorok csillognak a szines ablaktáblákon átszűrődő fényben. Ezekben dőzsöl és szórja pénzét éjjelenként Kanton mulatni vágyó gazdag fiatalsága. Másodszori kantoni tartózkodásom alatt a nyolcvan legszebb virághajó elégett. Rettenetes tűzvész volt az, borzalmasan szép tűz. A folyam

közepén sűrűn egymás mellett elhorgonyzott virághajókon félelmes gyorsasággal elharapózó lángtenger pirosra festette Kanton fölött az eget. Épen nagy lakomát rendeztek azokon a kantoni bankárok hongkongi kollégáik tiszteletére. Ott pusztultak valamennyien a tűzben vagy a rohanó folyam szennyes hullámaiban s velük pusztultak Kanton legszebb fiatal énekesnői is. Mentésről, — miután a chinai veszély esetén mindjárt el szokta a fejét veszteni — szó sem volt, pedig valami tizezer ember nézte a tűz pusztítását.

Pillanatról-pillanatra változik a kép. Lehetetlen ezt a csónakázást megunni. A kertészeteknél alig tudtunk a rengeteg sok csónak között kikötni. A remek kertészetekben meggyőződhettem arról, hogy nem csak a japán, de a chinai is nagy mester a kertészetben. Még a természettől sugáregyenes növésü bambuszt is kényszerítik kacskaringós vonalakban nőni. Élő növényeket ember vagy állat alakban növesztenek, csak a fejek, lábak, kezek, karmok vannak porcellánból. Bizarr dolog egy ilyen élő zöld ruhás mandarinok vagy tigrisek szegélyezte kerti út. Ezer meg ezer nyiló hófehér kaméliabokor közt sétálva, letéptem az öt legszebb virágot s odaadtam őket a leányoknak. Minő örömmel tűzték a virágot szép fekete hajukba! Van valami kimondhatatlanul előkelő ezeknek a természetes embereknek a viselkedésében s mozdulataiban. Jól esik szemünknek ez a, hogy úgy mondjam természetes kokettéria, mely azonban nem áll rokonságban a mifelénk honos mesterkélt kacérkodással.

Visszatérőben erősen súrolta számpánunk egy másik számpán oldalát, melyen pipacspiros menyasszonyi ruhában, fején nagy piros bojtos dísszel, puderezett és pirosra kikent arccal állt egy kis menyasszony. Még az arcánál is pirosabbak voltak a szemei a sok sírástól. Sír-rí a szegény kis gyermekleány, hiszen mindjárt jönnek érte a vőlegény barátai, hogy elragadják örökre szüleitől, családjától s édes otthonából, a számpánról, melyen szép gyermekéveit töltötte, hogy elvigyék örökre a férj családjába, annak számpánjára.

Ki tudja mi vár ott reá, hiszen még azt sem tudja, hogyan néz ki jövendő férje és uj parancsolója, az anyós, hát már hogy is ne fájna a szive szegénykének?

No de siessünk leányok, hiszen most jut eszembe, hogy én is lakodalomba vagyok hivatalos ma estére.

A csatorna Samin mellett.

A CHINAI MILLIOMOS LAKODALMA.

Még odahaza a vén Európában is kellemes dolog, ha első izben kerülünk valamely idegen városba s ha van egy odavaló emberhez szóló ajánlólevelünk, mert az bizonyos, hogy az ottani viszonyokkal ismerős ember kalauzolása mellett többet látunk, mintha egyedül kellene az idegenben bolyonganunk és minden látnivalót egyenként fölfedeznünk. Hát még milyen becses dolog, ha Kantonban, ebben az exotikus Bábelben kopogtathatunk be valakihez ajánlólevéllel.

A véletlen hozzájuttatott engemet Hongkongban ilyen ajánló sorokhoz, a már hét év óta Kantonban praktizáló osztrák orvoshoz, dr R.-hez, egy végtelen rokonszenves, idősebb úriemberhez, aki az ottani legelőkelőbb chinai családoknak, a többi között a kantoni alkirálynak is háziorvosa s már folyékonyan beszéli a chinai nyelvet. Mindig hálával fogok a derék doktorra visszagondolni, aki lehetővé tette nekem, hogy olyasmit láthattam, mihez idegen nem igen jut hozzá Chinában, még ha tiz esztendeig űlne is ott. Egy chinai lakodalmat élveztem végig a doktor jóvoltából, még pedig egy többszörös milliomos mandarinnak előkelő házában.

Már távozni készültünk Kantonból és búcsúlátogatást is tettünk a doktor agglegénylakásán, a ki igyekezett bennünket rábeszélni, hogy maradjunk még néhány napig, hiszen olyan sok érdekes dolgot lehetne még itt megnézni.

— Igen szivesen, ha például valami chinai lakomához juthatnánk — feleltem én.

Ugyanabban a percben egy alantas rangú mandarin, olyan szolga-féle, kinek vörös lófarkos kalapja hegyén egyszerű sárgarézgolyó tündökölt, lépett be a szobába s egy hatalmas piros chinai névjegyet s egy aranyos cikornyákkal ékes, pirosboritékú levelet nyujtott nagy hajlongások közepette át a doktornak s azután távozott.

— Fiúk, — mondta a doktor — ma estére egy ugyancsak előkelő lakodalomra vagyok meghíva. Bezzeg lesz ott chinai lakoma, még pedig a javából! Egy fiatal milliomos tartja a lakodalmát. Szivesen elvinnélek titeket is oda, de hát sajnos a szigorú chinai etikett miatt ennek még a lehetősége is csaknem ki van zárva. Aki nem küldött oda előzetesen ajándékot, azt nem hívhatják meg a lakodalomra, már pedig ti bizonyára nem küldtetek ajándékokat? Ebben a dologban oly szigorúak az etikett-szabályok, hogy a melyik meghívott vendég például nem jelenik meg a lakzin, annak már másnap vissza is küldik az ajándékát.

De hát, hogy az ördögbe is küldhettünk volna mi oda ajándékot, mikor néhány perc előtt még nem is tudtunk ennek a derék mandarinnak a létezéséről, gondoltuk magunkban. Hej hogy tüzelt pedig bennünket a vágy erre a lakzira elmehetni! Nem csupán az exotikus dolog láthatása izgatta kiváncsiságunkat, de az is, hogy mennyire le lesz főzve a „Ferenc József"-en mindenki, ha majd mi ketten beállitunk a nagy slágerrel, hogy valóságos chinai lakodalmon voltunk. Az étkezőben ugyanis mindig nemes versengés szokott lenni, hogy ki látott közülünk többet és érdekesebbet. Rendesen a vacsoránál referált mindenki az általa látott nagyszerű dolgokról s itt mutattuk be egymásnak a legujabb bevásárlásokat is, hogy egyszerre kelthessünk irígységet a vacsoránál teljes számban jelenlévő társaság minden tagjában.

Addig zaklattuk tehát a jó doktort, hogy kedvünkért megkísérelte a lehetetlent is s azonnal levelet írt az illető mandarinnak s azonkivül személyesen is telefonozott oda érdekünkben.

Nem hiszem, hogy lett volna az egész mennyei biro-

Szerzőnek chinai kis névjegye.

dalomban boldogabb ember nálunknál, midőn még aznap délután bekopogtatott hozzánk a szállodában egy chinai szolga, akinek kezeiben megpillantottuk a már ismert, ezúttal nekünk szóló piros levélkét az arany díszítésekkel s a mandarin hatalmas piros névjegyével. Meg voltunk tehát mi is híva. Nosza hamar elő a szmokinggal! (De jó, hogy legalább ezt magunkkal hoztuk, ha már a frakkot otthon hagytuk.) Most gyorsan beretválkozni! Már fél ötre jár az idő, fél hatkor pedig már a doktornál kell lennünk, mivel a lakzi már hatkor kezdődött. Utitársam kétségbe volt esve, mert nem kapott sehol sem borbélyt. Miután magam megberetválkoztam — hivatásomnál fogva kötelességem lévén szenvedő embertársaimon segiteni — megpróbálkoztam az ő arcával is. Persze a csillagokat látta szegény, de elnyelte fájdalmát nagy öröme mellett. Hej, hogy fognak bennünket a „Ferenc József"-en irigyelni!

Fél hat órakor kilenc gyorslábú palankin vivő kuli toporzékolt a doktor lakása előtt s csakhamar úton voltunk a legsötétebb belső Kanton felé. A nap épen lemenőben volt, felséges narancssárga színnel öntve el mindent. Úgy a szárazon, mint a vizen kigyúladtak a lámpák és mécsesek, mi pedig érthető izgatottsággal himbálóztunk fönt a nyitott palankinokban. Ez az éjjeli vándorlásunk mindig a legérdekesebb és legfantasztikusabb emlékeim közé fog tartozni. Kissé különös érzés fogott el mégis az úton, mikor oly távol Európától, távol még a hajónktól is, a legnagyobb chinai városban, az idegent annyira gyülölő népség milliói közepette, tekervényes, szűk, néha alagútszerű sötét utcákon, lépcsős kőhídakon nyargaltak velünk a kulik tova.

Egy jó félóra mulva a lakodalmas házhoz érkeztünk, hol már temérdek palankint pillantottunk meg az utcán, a ház széles bejárójából kiáradó pazar világításnál. A márványpadlós előterem kapujában elhelyezett chinai zenekar éktelen zenélésbe fogott, ezzel jelezve jöttünket s a kapu előtti óriási lampionok alatt sziporkázva pattogtak a rakéták. Néhány családtag fogadott bennünket a kapuban. A doktornak még

csak épen annyi ideje volt, hogy felénk kiálthatta: — Fiúk, utánozzatok mindenben! — Beléptünk. Csakhamar körülfogtak bennünket a suhogó nehéz selyembe öltözött chinaiak. Három fényes termen mentünk keresztül, folyton hajlongva s

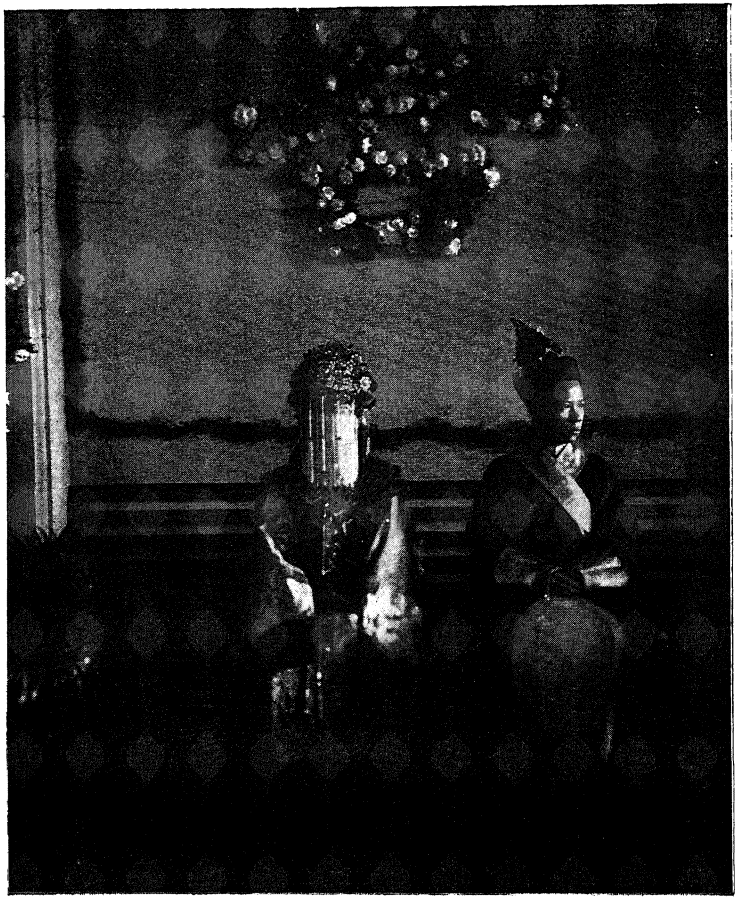

Chinai vőlegény és menyasszony.

ökölbeszorított két kezünk hüvelyujjait egymáshoz értetve, emelgettük ökleinket minduntalan a homlokunk elé, szorgalmasan mosolyogva hozzá, mint azt az etikett követeli. Először is a teljes díszben pompázó mandarinhoz mentünk, a házasulandó tizenhat éves fiatalember bátyjához, aki mint a

család legidősebb férfi tagja, vezette a ceremóniát az elhalt apa helyett. A még csak huszonhat éves fiatal mandarin roppant előkelően festett hímzett nehéz selyemruhájában, mellén s hátán a rangját ábrázoló négyszögletes mezőbe hímzett madárral; nyakában óriási gyöngyfűzér lógott, fején fekete mandarin-kalap ékeskedett vörös lófarkkal, a csúcsán a rangját jelző sötétkék golyóval, míg az orrán óriási kerek szemüveg ült. Az előkelő mandarin egyenként kezet fogott velünk s székkel kinált.

Letelepedtem egy drága faragott székre s szemügyre vettem a hatalmas szobát, mely talán kilenc méter magas volt. Az összes termekben pompás selyemkelmék voltak teljes végekben fölakasztva a falakon. A meghivott vendégek ajándékai, melyekből később ruhákat készítenek. Sok szerencsét és boldogságot kifejező nagy írásjelek voltak mindegyikre tűzdelve, tenyérnyi széles nehéz aranypapirból. Száz meg száz ilyen selyemvég csüngött a falakon. A szoba egyik falánál értékes ópiumszívó-kerevet állt szép piros selyemmel bevonva, mögötte pedig értékes onyx-asztalon nagy kristályvázákban egész virágerdő. A menyezetről is hosszú sora a virágkosaraknak lóg le.

Most teát hordtak körül; minden csészében különös édesízű, szilva nagyságú gyümölcs úszkált. Közbe-közbe egy kövér chinai Ama, (olyan dajka-féle személy, az asszonyok meghittje minden benső ügyben) zöld levelekkel díszitett tálon diót, mogyorót, pörkölt dinnyemagot, banánát stb. hordott körül.

A szellemes mandarin — ki, mint a doktor mondta, szenvedélyes ópiumszívó — türhetően beszélt angolul. Vele csevegtünk épen, mikor egy szolga küldöttségeket jelentett be. Két alacsonyabb rangú mandarin lépett be teljes díszben, akik térdre borultak a mandarin előtt s egy hosszúkás fedeles lakktálcát nyujtottak át neki s azután homlokukkal érintették a földet, illetve a márvány-padlót, lévén az egész lakás padlója fehér márvány. A tartóban valami hat nagy piros névjegy volt. A mandarin átvéve azokat, elegáns kézmozdulattal bocsátotta el a kettőt, kik gyorsan fölemelkedve távoz-

tak. Közbe-közbe fölhangzott a lármás zene, jelezve, hogy új vendégek érkeztek.

Már nyolc órára járt az idő, mikor belépett a vőlegény, egy tejfelesszájú csinos fiatal gyerek. Csak úgy ragyog az arca a boldogságtól. Ő is a bátyja mandarin ruhájába van öltöztetve, kalapján szintén az átlátszó sötétkék golyóval. Nem illeti ugyan meg ez a ruha, csupán az esküvőre öltötte magára. Vállán keresztbe vetve — akár az adjutánsi jelvény — széles piros-selyem szalag lóg, az oldalán nagy csokorra kötve, míg kalapján egy kis arany faág ragyog, csillogó levelekkel és gyümölcsökkel. Menyasszonya házából jön, hol vacsorán volt, de menyasszonyát még nem látta, sőt a legnagyobb illetlenség lett volna, ha kérdezősködött volna ott az ő hogylétéről. Kezet adunk neki is. Ő azonnal a doktorunkra veti magát, aki háziorvosa a menyasszony családjának is és kérdésekkel ostromolja, hogy szép-e a menyasszonya?

Végre fél kilenckor őrült zenebona hallatszik be az utcáról. A bejárat előtt a rakéták gulái röpülnek a magasba, mialatt egy tucat díszesen öltözött kuli görnyedezve hoz be az első terembe egy köröskörül teljesen elzárt, ablaktalan piros palankint, hihetetlen finom arany filigrán díszítéssel, szobrokkal, faragványokkal, melynek tetejéről arany ágak s gyöngyfűzérek lógnak le, míg elülső oldalán a boldogság isteneinek csoportja látható aranyozott domborműben. Benne ült dobogó szívvel a menyasszony, aki szintén nem ismeri még a vőlegényét. Néhány perc mulva beviszik a menyegzői palankint egy szobába, ahol kiléphet végre a szegény menyasszony az ablaktalan zárt odúból. Most kerül össze első ízben a fiatal pár a legszűkebb családi körben. Most látják egymást először életükben.

A házassági szertartás igen egyszerű: egy kis csésze samsu-t, — chinai rizsbort — isznak egy közös kis csészéből s ezzel meg van kötve a házasság. Ebből az aktusból nem láttunk persze semmit. Az egész egy perc műve volt. Aminthogy a lakodalmas nép hölgytagjait sem igen láthatjuk, mivel a férfiak és nők el vannak egymástól különítve és

csak néha vethetünk lopva egy pillantást a mellettünk levő, női kacajtól hangos terembe, mikor egy-egy kíváncsi gyermek, akik szintén a nőknél vannak, föllebbenti az ajtó nehéz selyemfüggönyét. Az asszonyok termeiben sem voltak kevesebben. A mi termeinkben pedig volt vagy százhúsz személy.

Kilenc óra lett, mire megkezdődött a helyek megjelölésének ceremóniája. Szemben a főbejárattal, a második teremben van a familia őseinek hatalmas, talán nyolc méter magas oltára, melyet értékes feketén lakkozott faragványok, filigrán áttört aranyozott arabeszkek díszitenek s melyről nehéz hímzett selyemterítők lógnak le. Az oltáron fönt a magasban vannak az ősök neveit mutató táblák, melyek előtt egész sora az öröklámpáknak ég. Ebben, valamint a szomszédos termekben már terítve van a sok négyszögletes asztal, mindegyikén nyolc-nyolc személyre. Az asztalterítő piros selyem, oldalain gazdag szines és arany hímzéssel. A piros a szerencse szine Chinában. Az asztalokon légióját látjuk a kisebb-nagyobb porcellántartóknak és csészéknek; mindegyikben más-más pikáns mártás van, persze csak egy evőkanálnyi. Mellettük állanak a pirinyó porcellánpoharak a rizsbor számára. A teriték egyetlen lapos porcellánkanál és egy pár ezüstfoglalatú elefántcsont evőpálcikából áll.

Most a főterem közepén hosszúkás piros szőnyeget teritettek a padlóra, melynek egyik sarkára állt a mandarin, aki letette most szemüvegét, mint a hogyan az etikett ilyen fontos szertartás végzésénél megkivánja. Megszólalt a zene; csupa egyhúros hangszer, gong és réztányér. Egy szolga hangosan szólitotta valamelyik vendég nevét egy papirlapról, aki erre belépett a terembe s ott a piros szőnyegnek másik sarkára állt. Most a mandarin is, meg a vendég is, összekulcsolt kezeiket a homlok elé emelve, földig hajoltak egymás előtt, azután fölegyenesedve lebocsátották kezeiket csaknem a földig. A mandarin azután valamelyik asztalhoz vezette a vendéget a számára kijelölt helyre, ahol a segédkező szolga sajátságos ezüst edénykét nyujtott át a mandarinnak, melyet az az ősök oltára felé fordulva, két kézzel homlokához emelt, mialatt a

mellette álló vendég ujra az előbbi hajlongást végezte. Azután visszaadva az edényt a szolgának, a két evőpálcikát emelte a homlokához; ujabb hajlongás a vendég részéről. Most olyan mozdulatot tett kezével a mandarin, mintha a port akarná letörülni a vendég székéről, mire visszavonúl a két suhogó alak a piros szőnyegre, hol ujabb hajlongás következik, melynek végeztével a vendég kimegy s belép a következő fölszólitott vendég, ki ugyanazon ceremónián esik át. Nyilvánvaló, hogy a hires spanyol etikett kis Miska ehhez képest. Hiszen csak annak megmutatása, hogy az ember az asztal melyik sarkán űl, egy teljes óráig húzódott. Egy teljes órahosszat járta a mandarin ezt a táncfigurát vendégeivel. Persze, magam sem kerültem ki ezt a mulatságot.

Most őrült recsegés-ropogás között, mintha ég és föld össze akarnának dőlni, ezer meg ezer rakéta sült el a főbejárat előtt, hogy a gonosz szellemek valahogy be ne jöhessenek hozzánk s végre valahára letelepszünk az asztalokhoz. Mi mint exotikus vendégek az ősök oltára alatt kaptunk díszhelyet. Egész sereg szolga vonult most be, magas talpas ezüst tálakkal. Minden asztal közepére tettek egyet, melyet mind a nyolcan egyszerre rohantunk meg evőpálcikáinkkal. A tálból egyenesen a szájba röpül a falat, tányér nincs, kenyér sincs, utóbbi helyett pörkölt dinnyemagot ropogtatunk. Az ételre meleg rizsbort hörpintünk, melynek kellemetlen szaga a denaturált spirituszra emlékeztet. Nem tudom részletesen leírni az összes ételeket, mert — megszámláltam, — negyven fogás volt. És én ezt a negyven fogást hősileg végigettem. Mert ha őszinte akarok lenni, jó volt minden, sőt némelyike az ételeknek igazán kényes ízlésnek való nyalánkság volt.

Levesféle volt az első fogás; hal, gomba, meg zöld főzelék úszkáltak benne. Ezt persze a porcellán-kanalakkal meritettük a közös tálból. Azután ujra leves következett, benne csupa csirkelábak, illetve karmakról lehúzott bőrrel. Hány ezer csirkét öltek meg ennek a levesnek kedvéért? Azután egészben pirosra sült, utána pedig megfőzött kacsa

mosolygott reánk. Csak meg kellett érinteni s széthullott, olyan puha volt. Felséges nyalánkság!

A falatokat kiki saját ízlése szerint mártogatja az asztalon álló pikáns mártások valamelyikébe. Őrült gyorsasággal sietek a tálból elcsípett húsdarabbal a számhoz, mert ha véletlenül nem tudom azonnal elcsípni falatomat, ami pedig az evőpálcikák kezelésében való járatlanságom miatt bizony gyakran megesik, túludvarias chinai szomszédom a következő pillanatban saját evőpálcikáival dug egy jókora kövér falatot egyenesen a számba. Ez pedig nem kellemes mulatság s mégis jó képet kell vágni hozzá, mert ezt a kitüntetést visszautasítani igen nagy sértés lenne. Csontot, szálkát, egyszerüen a padlóra dobunk, mely szokásnak annyiban örültem, mert így legalább néha egy-egy rámtukmált falatot is észrevétlenül az asztal alá csusztathattam. A rizsbort melegen szokták inni, mely célból egy külön asztalkán állandóan forró vizben állanak a rizsborral telt kis porcellán kannák. Csakhogy itt megint az a furcsa, hogy betöltögetés előtt, mindenkinek boroscsészéjéből ujra visszatöltögetik a kihűlt maradékokat a kis kannákba és ezeket a maradékokat is visszateszik a forró vizbe. A nekünk különben sem kellemes ital ezzel a keveréssel egy csöppet sem vált jobbá.

Most cápa-uszonyban volt részünk, mely kocsonyás állományú hosszú vékony rostokra volt széjjel főve. Felséges eledel! Azután következett bambusz-sarj főve: ez is remek. Nagy halak agyveleje gombával: igen jó. Azután egy sajátságos kagyló, kövérebb mint a mi osztrigánk: igen pikáns. Erős tyúkleves, mindenféle finom hal, hol sülve, hol meg főve. Majd édességeket hoztak, rizslisztből készült és gyümölcsízzel töltött tésztákat, cukrozott gyümölcsöt, utána megint halat, azután hosszukás kockára vágott, ropogósra sült kövér disznóhúst, melyhez papirvékonyságú, teljesen hajlékony, kovász- és sótalan lepénykéket adtak. Ebbe göngyöltünk be egy darabka disznóhúst s az egészet a mártásba mártva ettük meg. Most sűrű levessel telt háromlábú ezüst-tál

jön az asztalra, az alján egy kis edénykével, melyben spirituszba itatott papiros volt, melyet a szolgák az asztalon meggyujtottak; hozzá külön tálon gyönyörű fehér chrysantémum frissen leszakított szirmait, egy másik tálon pedig valami vékony pörkölt metélt-félét raktak egyszerre az asztalra. Amint a leves főni kezdett, beletöltöttük a chrysantémumot és a metéltet is, összekavartuk az egészet evőpálcikáinkkal s egy-kettőre még csak hírmondónak se maradt egy csöpp sem a pompás chrysantémum-levesből. Volt még egy különös fogás, melyet csészékben szolgáltak föl külön mindenikünknek. Finom tyúklevesben két hihetetlenül gyönge, még átlátszó, kocsonyaszerű, kirántott galambtojás úszott. Ez az étel a chinai konyhaművészet remeke. Közvetlen, mielőtt a galamb a tojást megtojná, ölik le szegényt és a benne talált tojást használják föl ennek az ételnek a készitéséhez.

Baloldali szomszédom, ki már eddig is rémeseket böfögött, az öklöndözéssel határos böfögéseket produkált e fogás után. — Én és társam csaknem megfultunk a visszafojtott nevetéstől; nem is igen mertünk egymásra nézni, mert akkor bizonyára kitört volna belőlünk. — A böfögés etikettszerű dolog a chinai lakománál. Ezzel mutatja ki a vendég, hogy izlett neki minden. Ennek a tanuskodásnak persze oly hangosan kell megtörténnie, hogy a házi gazda is meghallhassa. No az én müvelt szomszédomét, hacsak nem süket a házigazda, ugyancsak meghallhatta.

A lakoma végén mint legutolsó fogás, egyszerűen párolt sótalan rizs következett, mely kenyér hiányában nagyon jól esett próbára tett gyomrunknak. A kedv is kezdett fölmelegedni; működni kezdett a rizsbor s minden asztalnál mórát játszott két-két chinai, kivetve néhány ujját és hozzáorditva egy számot. A vesztőnek azonnal föl kellett hörpintenie egy csésze rizsbort. Közben-közben a mandarin körüljárt s jó étvágyat kivánt, vagy koccintott a vendégekkel. Hanem mi lett a szép pirosselyem asztalteritőkből! Rettenetes látvány!

Szétoszlottunk azután a termekben. Fölmentem az emeletre, ahol sakkoztak, malmoztak s mókáztak a fiatalemberek.

Egyik a másiknak sapkáját a levegőbe dobálta, úgy hogy kézről-kézre röpültek a sapkák. Egy-egy szivart még az asztalnál kaptunk; itt a vizipipával is megkináltak, melybe csak egyetlen szippantásra való dohány fér egyszerre, vagyis a pipázás tulajdonképen csupa töltésből és rágyujtásból áll. Utóbbit a folyton izzó pálcikaszerű papir fidibusszal cselekszik meg, mely ha ráfújnak lángra kap, ha pedig ujra ráfujnak kialszik a lángja. A pipa nikkelezett vasból van. A hamú kifúvásakor a pipa elülső kis csövét, úgy mint egy távcsövet, kissé a magasba kell húzni, azután rögtön elereszteni, mire saját súlyánál fogva, kis csattanás kiséretében visszacsúszik az a helyére. Ezt a pipacsattogtatást mindenütt hallani, hol több chinai van együtt, mert férfiak s nők mind pipáznak. Frissitőket is hordtak ujra körül: gyümölcsöt, pörkölt dinnyemagot s teát.

Éjfél után ugy egy óra tájban, fáradtan a sok uj benyomástól, fölkerekedtünk és megugrottunk a két óra körül kezdődő második vacsora elől. Ökölemelgetéssel hajlongva és mosolyogva búcsuztunk. A mandarin másnap estére ujra meghivott bennünket, mikor is látni fogjuk a menyasszonyt. Távozásunkkor ujra szólt a zene a kapuban. Palankinjainkat csakhamar elnyelte a kantoni sötét éjjel.

Pompásan aludtam és reggel egészséges gyomorral ébredtem föl a nagy lakoma után, jeléül annak, hogy jó volt a chinai szakács főztje, azaz a nyolcvan szakács főztje, mert amikor a vendégszerető házból távoztunk, az utcáról benéztünk a konyhába, melyben valami nyolcvan félmeztelen chinai szakács sürgölődött-forgolódott a tüzek körül.

Persze hogy nem kivántuk elmulasztani a menyasszony látását s Kantonban maradtunk. Másnap alkonyatkor, pontosan negyedhét órakor a lakodalmas házban voltunk. Ez volt ám az igazi nagy nap! Nyolcvan fogásos vacsorát kaptunk s a tegnapi dolgokon kivül fecskefészek is került az asztalra. A sűrű fecskefészekleves kellemes izű és könnyen emészthető eledel: akármelyik beteg is megehetné. Ezúttal már fölismertem a cápauszonyt és derekasan hozzáláttam a kanalazáshoz. Azt hiszem, hogy a tál felét egymagam fogyasztottam el.

A vacsora közepe táján következett az ünnepélyes pillanat, midőn mintegy szép vizió, megjelent a menyasszony is. Lassú, vontatott lépésekkel közeledett a szép magas fiatal nő, a földet seprő pirosselyem menyasszonyi ruhájában. Úgy a ruha, mint annak lelógó bő ujjai, arannyal és gyöngyökkel voltak pompásan kivarrva. Lábai olyan apró piros cipőcskékbe voltak bujtatva, melyek még egy három éves gyermek lábaira is szűkek lettek volna. Fejét nagy piros párta fedte, mely száz meg száz nagy igazgyöngygyel volt kivarrva, a tetején pedig szines selyem bojtocskák rezegtek vékony sodronyokon. Az arcot akár egy finom áttetsző fátyol, teljesen elfedik a pártáról a mellig lelógó, minden mozdulatnál himbálózó finom kis gyöngysorok. A két kezét összekulcsolva, könyökével jobbról s balról egy-egy kövér *amá*ra támaszkodva jön felénk. A két asszony pedig folyton le s föl mozgatja szegénynek összekulcsolt kezeit. Ez az ünnepélyes köszönés, az úgynevezett *kotau*. Előtte két asszony halad égő gyertyával. A menet minden asztalnál megáll néhány percre. Mögöttük egy tálcán apró csészékben teát hordanak körül, melyet a menyasszony jelenlétében kell felhajtani. Most hozzánk ér a fejedelmi termetű tizenhat éves leány. A mandarin hozzálép s félrehúzza arca előtt a gyöngyfüggönyt s jobbról-balról feltűzi. Szemtől-szemben állok a szemeit folyton a földre szegző bájos chinai menyasszonnyal, kinek összekulcsolt kezeit most is folyton föl s le mozgatják az asszonyok. Állva iszom ki teáscsészémet és sajnálom a szegény fiatal teremtést, akire chinai szokás szerint valamennyi vendég csintalan, néha ugyancsak borsos megjegyzéseket tesz. Szép szobor gyanánt áll szegényke a helyén és türelmesen várja, hogy ez a vidám vihar elvonuljon feje fölött.

Vacsora után ujra elszéledtünk a szalonokban; az egyikben két vak énekesnő énekelt. A chinaiak a lakodalmakra csupa jószívűségből, rendesen néhány vak énekesnőt is hozatnak a vendégek mulattatására. Chinában rettentő sok vakember van. Áldozatai ezek a chinai orvostudománynak. A gyermekek egyszerű köthártyagyuladását addig-addig

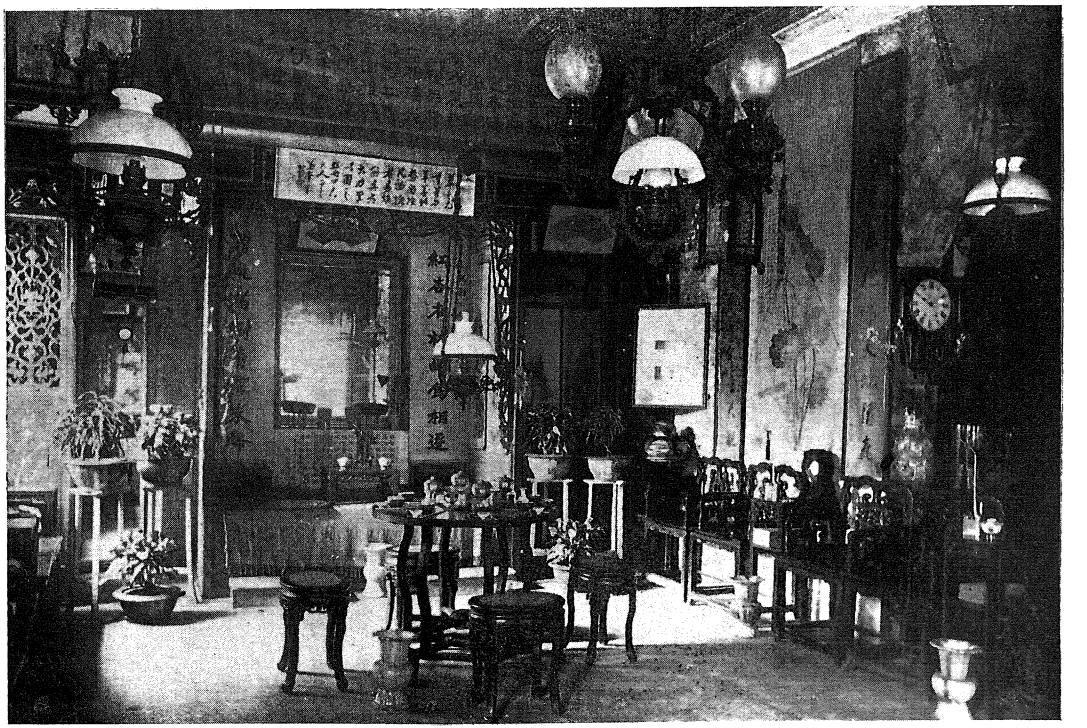

A lakodalmas ház egyik szalonja.

kezelik mindenféle piszokkal, medve-, kutya- meg majomsárral, míg a szaruhártya elfekélyesedik, a gyermek pedig megvakul.

Éjféltájban búcsut vettünk a házigazdától s a feleségével mit sem törődő fiatal férjtől, ki a rizsbortól ugyancsak emelkedett hangulatban volt. Ez az este is azzal végződött, hogy szerencséltessük másnap ujra a házat. Ugyanis harminc estén mulat a násznép az uj férj házában, azután pedig harminc estén keresztül az uj asszony szüleinek a házában. Ilyenek lehettek a híres régi magyar lakodalmak is.

A harmadik estén chinai zenészek produkálták magukat a vacsora előtt, mindenféle mutatványokat végezve hangszereikkel. Zenélés közben vékony bambuszpálcikákon egyensulyozták a malomkerék nagyságú gongokat, melyekre rakéták is voltak kötözve, melyek recsegve-ropogva sültek el a magasban őrülten forgó sulyos gongokon.

Ezúttal már vacsora előtt vezették körül a fiatal asszonyt, kinek ez este hétszer kell az összes termeket bejárnia. Ma az asszonyok ültek vacsorához a belső teremben, mi pedig a második terembe kerültünk. Az étkezés befejeztével félrevonták a két termet elválasztó függönyt s most jól láthattuk az asszonyokat. A társaság középpontja az öreg anyós volt, egy igazán jóságos arcú idős hölgy, orrán nagy szarúfoglalatú kerek szemüveggel, homlokán a chinai matróna egyszerű feketeselyem övével, amelyen elől egy jókora nefritkő s egy mogyorónyi rubin ragyogtak. A megjelenése után itélve jó lélek lehet az öreg, aki úgy ült ott egy nagy karosszékben, akár egy trónuson, körülvéve fiai feleségeitől s ágyasaitól. Nehéz lett volna eldönteni, hogy a mandarinnak a felesége vagy az első mellékasszonya-e a szebb asszony? Mondhatom, pompás asszony volt mindakettő; fejükről hatalmas gyémánt diadémok szórták a fényt, míg nyakukon, karjaikon s ujjaikon vagyont érő ékszer ragyogott.

Most hosszú menet vonult be a mi termünkön keresztül a belső terembe az asszonyokhoz. Díszes, pirosra lakkozott palankinokat hoztak be az utcáról a görnyedező pirosruhás

kulik. Mindannyi telve van drága holmikkal, ládákkal, selyemkelmével. Ezek a fiatal asszony szüleinek ajándékai az anyós számára. Elsőnek egy bőrrel bevont nagyobbacska ládácskát vittek az öreg asszony elé. Midőn fölnyitották a fedelét, láttam annak rekeszekre osztott belsejét; tele volt az ékszerekkel és csecsebecsékkel. Az egyik rekeszben száz darab vadonatuj ezüst dollár is csillogott. Az anyós azonban az

Chinai zenekar.

etikett szerint nem tarthatta meg mind a százat és csak hatvan dollárt akart volna megtartani, de a fiatal asszonynak hozzátartozói, — ugyancsak az etikett szerint — rábeszélni igyekeztek őt, hogy csak tartsa meg az egészet. De az öreg asszony hajthatatlan maradt. Azután garmadákban hordták be a bambuszvázas színes papirból meg vászonból kitünően utánzott tárgyakat: házat, riksát, palankint, selyemvégeket, cipőket stb.

Ezalatt az első teremben, melyben mi is álltunk, chinai színészcsoport produkálta magát. A gongok, réztányérok és a sivalkodó egyhúros hangszerek éktelen lármája mellett fölváltva énekeltek, erőszakosan kipréselt fisztula-hangokon. Egy régi darabot adtak elő, melyet jobb házaknál mindig elő szoktak adni lakodalmak alkalmával, már kétezer esztendő óta. Gazdagságról, méltóságról, jó hivatalról, fiu-utódról, egyszóval csupa kívánatos dolgokról esik szó benne. A kulik pedig egyre hordták be a drága selyem-végeket, az egészben sült disznókat, rucákat, gyümölcsöt és édességeket s leraktak mindent az ősök oltára elé.

Most a fiatal asszonyt uj családja őseinek oltára elé vezették, hol egy szőnyegre térdelve, fejét mélyen meghajtotta, mialatt mögötte a terem közepére állított szenes serpenyőn elégették az összes papiráldozatokat, az arany- és ezüstfüsttel teleragasztott papirlap-csomagokat, a papirházakat, butorokat és cipőket. Festő ecsetjére méltó kép volt az. Igazán meghatott és mélyen az emlékezetembe vésődött ez a jelenet. Milyen erős kapocs fűzi a chinait családjához! Mekkora tekintélye van ott a családfőnek és az anyósnak!

A szegény elcsigázott fiatal asszony teljes menyegzői pompájában kilencszer csinált kotau-t uj családja ősei előtt, vagyis kilencszer térdelt le egymásután, mindannyiszor homlokával érintve az oltár legalsó lépcsőjét, míg háta mögött magasra csapkodott az áldozati serpenyő lángja, a levegőben pedig félig elszenesedett izzó papirdarabok szállongtak.

A ház magasságú ősök oltára a sok öröklámpával és illatos füstölőpálcikával, az előtte teljes menyegzői díszben hódoló fiatal asszony, az oldalt trónoló jóképű öreg anyós, akár egy királynő udvarhölgyei közepette, körülvéve csupa gyöngyös és gyémántos fejékű, koromfekete hajú asszonynéptől, felejthetetlenek maradnak előttem. Az egészet fantasztikusan világította meg az áldozati-serpenyő lobogó lángja s ehhez az a sajátságos zene, a sok gong, melyek némelyike oly mélyhangú, mint egy nagy harang. Akár reggelig elnéztem volna ezt a szinpompás, őseredeti képet, mely az embernek

szinte kóstolót ad Nagykelet regés világából. Társam azonban búcsuzni kezdett s vele kellett tartanom.

Másnapra ujra megvoltunk híva, de ezúttal egy szép chinai gőzhajón visszautaztunk Hongkongba. A „Ferenc József"-en pedig nem is akarták elhinni, hogy igazán láttuk ezeket a dolgokat, míg csak pár nap mulva be nem állított hajónkra a koronatanunk, a derék doktor R.

MACAO.

A hongkongiak kedvenc kirándulóhelye, a hajón négy óra alatt elérhető kis portugál gyarmat, Macao. Legkellemesebb a kirándulásra egy vasárnapi napot választani, mivel ilyenkor érdekesebb közönség lepi el a hajót s azonkívül még ugyanazon nap estéjén vissza is térhetünk Hongkongba. Macao megtekintésére különben is egy nap teljesen elegendő.

„Kelet gyöngye“ egy sziklás félszigeten, két egymást szög alatt metsző hegygerinc lábainál terül el remek fekvésben. Igy nevezik Macaot Keletázsiában. A két halmon fekvő város világos színű emeletes házaival, templomaival s a gyönyörű árnyas parti sétánynyal rendkívül megnyerő, mondhatni kedves benyomást tesz a szemlélőre. A világnak ez a csöndes szép zuga kedvenc tartózkodási helye a nyugalmat és üdülést keresőknek.

A kikötőhídnál temérdek rikító piros szinü riksa várakozott már a hajóra. Mindjárt föl is űlünk egy ilyen kis kocsira, hiszen a riksakulik tudják már, hogy az idegen a várost akarja látni s anélkül, hogy előbb hosszas tárgyalásokba kellene bocsátkoznunk velük, becsületesen körülkocsikáztatnak bennünket a városban s annak környékén, megmutogatva minden látnivalót, sőt még idejében tesznek le egy játékház előtt is, hol még elegendő időnk marad a hajó indulásáig szerencsét próbálni a játékasztalnál.

Macao már néhány száz esztendős portugál gyarmat, melynek falai között hajdanában gyakran megfordult a híres hittérítő, Xavéri Szent Ferenc, aki itt a közelben is halt meg.

A portugálok évszázadokon keresztül évi 500 taelt fizettek Chinának Macao birtokáért, míg 1848-ban, az akkori kormányzó, Ferreira do Amara be nem szüntette annak fizetését, egyúttal ki is dobatva Macao-ból a chinai hivatalnokokat. Az erélyes kormányzót utólérte végzete, amennyiben a chinaiak meggyilkolták és levágott fejét Kantonba küldték. China csak 1887-ben ismerte el hivatalosan Portugál szuverénitását Macao fölött. Macao rendkivül tiszta, kedves város.

Macao.

Valami 80,000 lakosa van, melynek több mint kilenctizedrészét chinaiak teszik ki.

Kezdetben csupa gömbölyű folyamkaviccsal kövezett, szűk utcákon rázattuk végig magunkat. A sikártornak nevezhető utcákban temérdek fellengős nevű házat látunk, mint: a „Boldogság házá"-t, az „Örökélet házá"-t, stb. Szinte megbotránkoztató azonban, hogy milyen igazi kutyaszorító sikátor jutott ki szegény Xavéri szent Ferencnek, a sikátorokban Macaoban is otthonos elrondításokkal. Majd modernebb utcákba jutunk, melyek egész szélességükben cemen-

tezve vannak, hol véges-végig barátságos, tiszta, emeletes házak állanak, erkélyeiken temérdek virággal. Itt-ott festői portugál katonaságot látunk a kaszárnyák előtt. A búzavirágkék egyenruhás katonák, széles karimájú, puha barna kalapot s töltényekkel körültűzdelt övet viselnek. A házak ablakaiban néha egy tüzes szemű fekete csipkekendős portugál nő karcsú alakja tünik föl. Ha eltekintünk a riksától s az itt-ott látható chinaiaktól, akár azt hihetnők, hogy Anconában, vagy valamely hasonló kaliberű olaszországi városkában vagyunk.

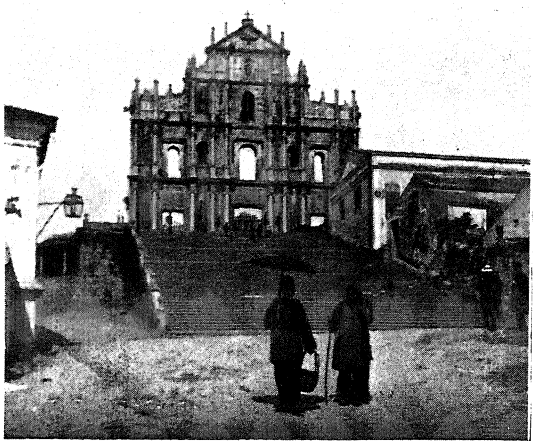

A San-Paolo dóm romjai.

Az 1835-ben leégett San-Paolo jezsuita-dóm, melynek csupán az elülső homlokzata maradt meg faragványaival s szobraival, még romjaiban is nagyszerű. Impozáns széles kőlépcső vezet föl a magaslaton álló dómhoz, melynek faragványos szép portáléján s magas ablakain keresztül a pompás indigókék ég mosolyog le reánk. Csinos nyilvános parkokon s tiszta utcákon nyargalva végig, nyiló krizantémumokkal telt kis kertecske előtt tettek le bennünket a kulik. Itt van a Camoëns-kert bejárata. Itt lakott egy időben a viszontagságos életű nagy poéta, aki itt a park fái alatt írta a „Lusiádá"-it. Menedékesen kanyargó árnyas útakon jutunk föl egy magaslatra, hol egy természetes sziklabarlang előtt áll a költő mellszobra, mellette négy vaskos fehérmárvány táblával, melyekbe négy költeménye van bevésve. Nagyszerű kilátás nyilik innét egész Macao-ra.

Azután a nagyszerű „Avenida Vasco di Gama"-n nyargaltunk kifelé a városból, aszfalt-simaságú úton, a tengerparti sétány pompás árnyas fái alatt, majd vakító napfényben tündöklő üde rétek között, melyeken agávék, kaktuszok s elágazó sárkányfák díszelegnek, egészen a Macao határán álló nagy diadalkapuig, hol portugál őrség ácsorog. A kapun átlépve már chinai területen állunk. Bámulatos, hogy mennyi gyönyörű kertje, végtelenül kedves parkja és árnyas, jól gondozott sétánya van Macao-nak s hogy milyen ragyogó, tiszta itt minden. Az egyik téren pálmák között, egy termetre bár kicsiny, de a valóságban úgy látszik, annál nagyobb portugál férfiúnak bronzszobra áll, kinek csupán neve és címei harminc hosszú sort foglalnak el a szobor kőtalapzatán.

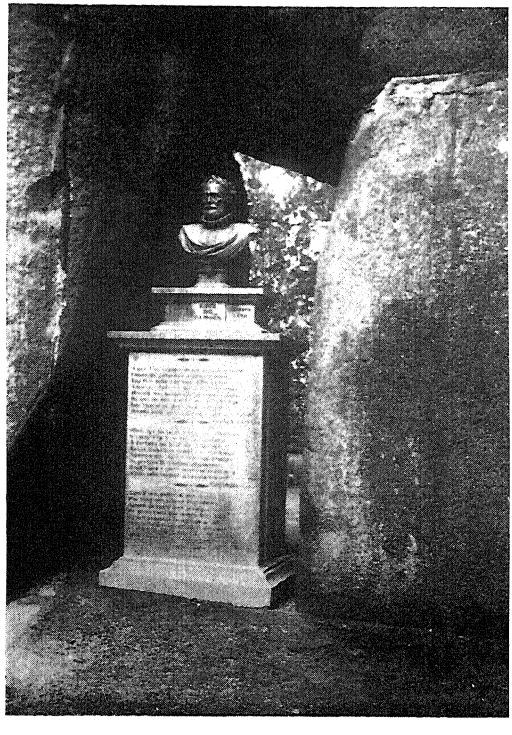

Camoëns szobra.

A rakéta-gyárnál álltunk meg azután. Nem is sejtvén, hogy mi van ott, égő szivarral a szánkban, haladtunk át a gyár gyepes udvarán, hol százezernyi áldozati füstölő-pálcika száradt kiteregetve a napon. Fölemelt karokkal, mint egy megvadult boxer, rohant ki a házból egy öreg chinai s egyenesen felénk tartott. Már-már azt hittük, hogy ránk akar támadni s a riksakuliink eszeveszett futásban kerestek menedéket, pedig hát csupán égő szivarjaink hozták ki az öreget

teljes joggal a sodrából. Bizony szép kis dolog lehetett volna belőle, ha mi égő szivarral léptünk volna be a szabadon fölhalmozott puskapor s egyéb robbanó anyagok közé! Annyi bizonyos, hogy ma nem igen írhatnék Macao-ról, de valószinüleg egyébről sem. A földszintes házban csupa 10—14 esztendős gyerkőc dolgozott a temérdek robbanó anyag között. Egyike az ott dolgozó fiúknak különösen megragadta figyelmünket ügyességével. Robbanó anyagokkal megtöltött piros papir-tokocskákat, még pedig néhány száz darabot kötött össze egy nagyobb kötegbe; bal kezének ujjai között négy kis hengeres acélszerszámot tartott egymás mellett s azokkal verte be rájuk alkalmazott kalapácsütésekkel a fojtásokat a patronokba. Olyan gyorsan s oly biztonsággal dolgozott, oda sem nézve, akár egy gép; szemeink alig birták követni munkáját. Jártunk nehány nagy selyemgombolyitógyárban is, melyekben néhány ezer chinai leány gombolyitja le a gubókról a selyemszálakat. Megjelenésünkre olyan „Komsa! Komsa!“ kiáltásban (borravalót! borravalót!) törtek ki az összes leányok, hogy kénytelenek voltunk sietve menekülni, de még azután is jó darabig elkisértek bennünket az ordítozó, riksáinkkal versenyt futó, kéregető gyermekek. Ezek az ázsiaiak azt hiszik, hogy minden európai ember milliomos s csak azért jön Ázsiába, hogy két kézzel szórja a kéregetők ölébe a pénzét.

Köralaku kapu a chinai kertben.

Egy előkelő chinainak díszkertjét tekintettük meg azután, mely tipusa a chinai kertnek. Tökéletesen köralakú kőkapun léptünk be a kertnek szines porcellán állványokon díszlő, cserepes-virágok szegélyezte kacskaringós útjára, melynek mentén egy-egy szeszélyes formájú, karcsú lávakő-darab is állott. Ez is chinai különlegesség. A chinai nagy becsben tartja a lávakövet s egy érdekes alakú, talán egy méter magas ilyen kőért képes 4—5000 dollárt is fizetni. A kert közepén pazarúl berendezett csinos kéjlak áll egy tó közepén, melyhez zeg-zugosan megtört, fehér hidacskák vezetnek. Azután visszatértünk a pompás tengerparti sétányra, a „Praia Grande"-ra, melynek útjai sohasem porosak, se nem sárosak; olyan puhán s ruganyosan jár rajtuk az ember, mintha kaucsukból lenne az egész út. A sétány legszebb pontján áll egy hegyfokon az izléses „Boa Vista Hotel", melynek árkádos, szellős verandáiról remek kilátás nyílik az alattunk félkör alakban elterülő Macao-ra, a dzsunkák boritotta szép kék tengeröbölre, melynek tükrén egy vizözön előtti portugál hadihajó is horgonyoz, melytől még talán a chinaiak sem félnek.

Azután a chinai városrészbe jutottunk, mely a temérdek, magasról lelógó keskeny piros cégtáblákkal, rajtuk az aranyos chinai irásjelekkel s az utcán hullámzó temérdek néppel, miben sem különbözik Hongkongtól. Riksáink egy díszes sarokház előtt álltak meg, egyikénél a játékházaknak, amilyen temérdek sok van Macao-ban. Néha két utca kereszteződésénél mind a négy sarok ház egy-egy játékbarlang. Szines üveges nagy lámpás függ mindenik előtt, rajta a fölirattal: „First class gamblinghouse", azaz elsőrangú, legfinomabb játékház valamennyi, mert másodrangút nem láttunk sehol sem. A chinaiak kedvenc szerencsejátéka, a „Fan-Tan" folyik bennük. Macao-ban lenni és nem játszani, az olyanféle dolog, mint Rómában lenni s a pápát nem látni. Persze hogy beléptünk.

A tágas szobában finom gyékénnyel behúzott hosszúkás magas asztalt látunk, mely mögött magas karosszékben ül

a játékvezető, kinek karjain a könyökig fel van türve a ruha ujja. Jobb kezében egy hosszú elefántcsont pálcikát tart. Előtte nagy halom lapos porcellán vagy csontból készült játékbárca hever, valamivel nagyobbak és vastagabbak, mint a mi huszfilléreseink s egy fogantyúval ellátott kis sárgarézfedő. Mellette áll a tételeket kezelő bankár, közelükben pedig rendesen kis rácsos ablak mögött látjuk a pénztárost a

A Fan-tan játéknál.

kasszával s egy finom aranymérleggel. A chinai olyan szenvedélyes játékos, hogy ha nincs pénze, akkor ezüst óráját valamint a felesége ékszereit s gyürüit viszi a játékházba, ahol elzálogositja őket. Az arany és ezüst tárgyak előbb a mérlegre kerülnek s onnét ha lehet reájuk kölcsönözni, egy nagy fiókba; a chinai pedig a kapott pénzzel rögtön a játékasztalhoz ül. Az asztalnak az az oldala, hol a bank személyzete űl, rácscsal van elkeritve, mig a másik

oldala egészen a publikumé. Hogy a hosszú álldogálásba bele ne fáradjunk, néhány magas bambusz-szék is van az asztal körül.

Alig jelenünk meg a játékasztalnál, melyet piszkos chinaiak állnak körül, máris teát, sört whiskyt, édességeket, manilla-szivarokat s cigarettákat raknak elénk. Mindez teljesen ingyen van, akár nyerünk, akár vesztünk. Nagy előzékenyen elénk teszik a legutolsó óra alatt kijött nyerőszámokat is, kockásan vonalzott papirlapon szépen egymás mellé írva, sőt iránt is adnak mellé, hogy a kombináció megkönnyítésére tovább is jegyezhessük a még ezután kijövendő számokat. Maga a játék igen egyszerű. A bankár előtt egy kis négyszegletes ólom-tábla fekszik az asztalon, melynek egyes oldalai a számokat jelentik egytől-négyig, míg a sarkok a mellettük lévő két oldal számait jelentik; utóbbiakra természetesen csak fél annyit fizet a bank, mint hogy ha egy oldalra, vagyis egyetlen számra rakunk. A bank a kijött számon levő tétnek háromszorosát fizeti. Kezdődik a játék. A játékvezető mindkét kézzel belemarkol a játékbárca-halomba s maga elé tesz belőle egy jókora csomót s befödi azt, illetve ráteszi a csomó tetejére a kis sárgaréz fedőt, ezáltal jelezve, hogy lehet már tenni. Az ember egyszerűen odateszi a pénzét az ólomtáblára, a kívánt számnak megfelelő oldalra. Most a játékvezető fölemeli a kis fedőt — vagyis nem lehet tovább rakni — s a hosszú elefántcsont pálcikájával elhúzogat a csomóból mindig négy-négy bárcát. Azért cselekszi ezt a pálcikával s azért vannak az ujjai is könyökig feltűrve, hogy mindenki láthassa, hogy itt a csalásnak még a lehetősége is ki van zárva. A játék becsületességéhez semmiféle kétely sem férhet, mert a csalás leghalványabb kisérletére szétrombolná a tömeg a játékházat. Legutóljára természetesen egy, két, három vagy négy játékbárca marad az asztalon s a megmaradt bárcák száma a nyerő szám.

Hogy minél többen vehessenek részt a játékban, az asztal fölött, a szoba menyezetén egy akkora nyílás van, mint maga a játékasztal. A nyílás farácsozattal van körül-

kerítve, mely mögött körös-körül székek állanak. Az itt ülők egy madzagra kötött kis kosárkával bocsátják le a játékasztalra téteiket, vagy húzzák föl a nyereséget. Azt meg kell adni, hogy a chinai rendkivül nyugodt játékos. Olyan csönd van a játékasztal körül, akár egy templomban. Nem hogy veszekedést, de egyetlen hangos szót sem hallani. A kuli elveszti összes pénzét, annak hegyébe még az óráját is s mintha semmi sem történt volna, olyan közömbös arccal áll odább. A legtöbbje persze rézpénzben, legfeljebb ezüst huszasokban játszik, de láttam olyan rongyos kulit is, ki egy tétre tíz dollárt kockáztatott meg. Valahányszor odaát jártam Macaoban, mindig sikerült kinyernem a kirándulás költségeit. Hej, de nehéz dolog volt néha a játékba belemelegedett társaságunkat összetoborozni a hajó indulásához. Riksákba ugorva vágtattunk a hajóállomáshoz, midőn hajónk gőzsípja megszólalt. A hajóhoz érve megtudtuk, hogy ez még csak a második jelzés volt; nosza hamar vissza a játékházakba, hátha az utolsó pillanatban nyerhetünk még valamit. Egy fiatal kadétunk el is csípett tíz perc alatt ötven dollárt.

Reám a Kantonban töltött utolsó esténken mosolygott egyszer a szerencse istenasszonya a Fan-Tan-asztalnál s én szerencsétlenségemre nem tudtam azt kihasználni. Nem volt tét, melyet be nem húztam volna. Ha hatszor egymásután a kettős számra tettem, úgy bizonyos volt, hogy mindannyiszor a kettős szám nyert. A leglehetetlenebb kombinációim kijöttek. Ezreket nyerhettem volna ott akkor rövid idő alatt, de nem mertem magasabb téteket rakni, miután az egyedüli európai voltam ott s már az is vakmerőség volt, hogy el mertem oda egyedül menni éj idején. Épen aznap este nem akart velem a hajóról senki sem kijönni a városba. Csupa piszkos chinaitól voltam körülvéve, kik bizonyára leütöttek volna hazamenet, ha nagyobb pénzösszeget láttak volna nálam. Féldolláronként raktam s egy óra mulva már száz dollár feküdt előttem. A bankadók kitűnően mulattak szerencsémen s folyton traktáltak a legfinomabb teával s havanna-szivarokkal. Nekik egészen közömbös dolog, ha nyer is valaki,

mert jól tudják, hogy másnap megint csak eljön az illető, mikor azután ismét veszíteni fog. Lehet, hogy együgyűségemen is mulattak, hogy hallatlan szerencsém dacára nem játszom magasabban. Én viszont tudtam, hogy utóljára vagyok ma itt, mert másnap reggel elhagyjuk Kantont s így nem is térhetek ide többet vissza s lopva igyekeztem egyik bankót a másik után eltűntetni zsebeimben, mert méltán tarthattam a nyereségemet kapzsi szemekkel becsülgető, mindenre képes piszkos alakoktól. Eszembe jutottak a sötét, szűk utcák, melyeken át kell haladnom s már bánni kezdtem, hogy minek is vállalkoztam erre a kalandra, melyre rossz szokásom szerint még csak egy sétabotot sem vittem magammal. Adtam tehát az előkelőt, mint aki nem nyereségvágyból, hanem csupán mulatságból játszik s tizenegy óra után mosolyogva hagytam el a játékbarlangot, a legrövidebb utat keresve a Gyöngyfolyón horgonyzó hajónkhoz.

A macaoi hajó este tíz óra tájban érkezik vissza Hongkongba s ez az éjjeli megérkezés az utazás fénypontja. A hajó végig-defilirozik a város hét kilométer hosszú frontja előtt. Pazar fényben úszik a parton véges-végig a sok emeletes palota, a másik oldalon Kaulun lámpáit látjuk ragyogni, előttünk s körülöttünk pedig a hajók, dzsunkák és szampánok imbolygó lámpásai csillognak a tengeren. Szinte megtéveszti az embert az a sok ragyogó fénypont. Mi ehez képest a mi éjjeli Dunapartunk! A Peak-on is csaknem föl a csúcsig égnek szétszórtan a villamoslámpák. A meredek hegy szinte egybefolyik a ragyogó csillagokkal telehintett égbolttal; nem tudjuk hol a határ az ég és föld között. A csillagok milliói vesznek körül egészen le a tengerig, melyek még a hajónkat nyaldosó hullámokon is ott ringatóznak. Mintha valami csodás repülőgépen szelnők át a csillagos eget. Felejthetetlen látvány!

A GYÖNGYFOLYÓN FÖLFELÉ.

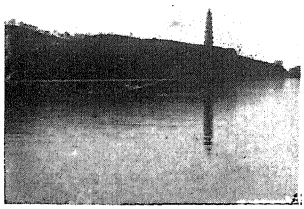

A Gyöngyfolyón.

Chinában való tartózkodásomnak egyik legérdekesebb szakasza kétségtelenül a Kantonban töltött három hét volt. Nincsen ennél érdekesebb város a nagy mennyei birodalomban. Itt lehet azután valódi chinai életet tanulmányozni! Míg Hongkongban már két hét előtt befejezték az ujesztendő ünneplését, itt még zárva volt minden üzlet, mivel a kantoniak a régi jó szokásoknak megfelelően, még mindig három héten át szokták ünnepelni a chinai kalendárium egyetlen ünnepnapját, az újesztendőt. Miután az ujévi szünet úgyis teljesen kiforgatta a várost rendes mivoltából, legalkalmasabbnak találtam ezt az időpontot egy a Gyöngyfolyón, illetve annak West-River nevű ágában teendő háromnapos kirándulásra fölhasználni. Ez a kirándulás ma is legszebb chinai emlékeim közé tartozik.

Kantonban megismerkedtem egy végtelen rokonszenves és előzékeny fiatalemberrel, Mister Johnson-nal, aki egy ottani világcégnél van alkalmazva. Vele beszéltük meg egy este a klub barjában a teendő kirándulás részleteit s örömmel fogadtuk el az ő tervét, mely szerint a kirándulásra egy kis gőzhajót fogunk bérelni, amelyre szolgaszemélyzetet és szakácsot fogadunk föl, ellátva természetesen magunkat a szükséges élelmiszerekkel s italokkal is. A saját hajónkon megyünk azután föl Hau-Lik és Sui-Hin városokig, hol egyúttal a

folyam legszebb részletét fogjuk látni. Onnét gyalogszerrel rándulunk majd ki a márványhegyekhez s a magasan fönt a rengetegben fekvő Ting-Hu-San buddhista kolostorhoz. Lelkesedésünk nem ismert határt, midőn Mr. Johnson nyolcvan percent valószinüséggel tigrisekkel való találkozást is helyezett kilátásba, olyan sok tigris tanyázik ama vidéken. Azonban hozzátette mindjárt azt is, hogy nem leszünk veszélynek kitéve, miután csak fényes nappal fogunk gyalogolni, nappal pedig a tigris rettentő gyáva állat s gyors iramodással szokott az emberek elől megugrani. Nagyszerű álmaim voltak ez éjjel. Pompás királytigriseket láttam a sziklás, pálmás vadonban. No legalább álmomban találkoztam velük, mert bizony a valóságban még csak egy kölyök tigris sem akadt az egész kiránduláson útunkba.

Másnap reggel a fedélzetre lépve, első pillantásom a közelünkben horgonyzó, vígan füstölgő, francia lobogós kis fehér gőzösre esett. A mi hajónk volt az. A személyzet, valamint az ételek s italok már rajta voltak, csupán ágyneműt, pokrócokat s a toilette-hez szükséges dolgokat szállítottunk még át reá s a kis hajó azonnal útra is kelt, hogy másnap reggel már Szam-Sui város falai alatt várhasson bennünket, hová mi vasúton szándékoztunk megérkezni. A hajónak egy egész napra van szüksége, hogy Kantonból a folyam szeszélyesen kanyargó ágaiban nagy varga-betűvel eljuthasson odáig.

A hajnali szürkületben kerekedtünk föl négyen másnap hajónkról Johnson barátunkkal s csónakon igyekeztünk a vasúti állomáshoz. Magammal vittem tisztiszolgámat is, egy magyar fiút, aki azelőtt a budapesti keleti pályaudvaron pincér volt. Hadd lásson a fiú egy kis világot! Az amerikaiak építette, igen széles vágányú vasúton — melyet China néhány év előtt vásárolt meg tőlük — kellemes kétórás utazással elérkeztünk a vasút végállomására Szam-Sui-ba. Helyenként kissé hullámosan haladt ugyan a vonat, no de nem történt semmi bajunk. Vajjon milyen állapotban lesz az néhány év mulva a chinai kezelés és gondozás alatt? A chinaiakban

is kezd végre a nemzeti érzés, az összetartozandóság érzése ébredezni és most már maguk erejéből, chinai tőkével akarják a vasútjaikat is építeni. Most van épülőben néhány uj vasútjuk, melyeknél az építést nagyobbára kétes exisztenciájú európai s amerikai volt irnokok és rajzolók vezetik, akik persze itt mérnököknek adták ki magukat. Minden szakismeret nélkül kezdtek egy hosszú vasúti alagút fúrásába, mely természetesen bedőlt s maga alá temetett egy csomó embert. Vonatunk érintette a nagy kiterjedésű Fat-San várost is, melynek létezéséről, dacára csekély egy milliónyi lakosságának, csak kevesen tudnak valamit Európában. Én legalább soha hírét sem hallottam. A milliós városnak, mely tulajdonképen Kantonnak gyárvárosa, olyan hitvány bódé a vasúti állomása, amely nálunk Európában legfeljebb őrház számba mehetne. Egy tőrőlmetszett „Fliegende Blätter"-beli alakkal, egy bogarászó, rövidlátó német professzorral hozott bennünket össze a véletlen a vasúton, kinek még a mellényzsebei is rovarokkal s hernyókkal voltak tele. A buddhista klastromhoz készült bogarászni, de hogy miképen lehet odajutni, arról még csak nem is gondolkozott. Egyszerűen zsebrevágott egy térképet s útrakelt. Azt hittük, hogy legalább is két-három hónapra megy föl, akkora nagy elegáns sárga „Rohrplatten-koffer"-t vitt magával. Alig tudtuk a nevetést elfojtani, midőn megtudtuk tőle, hogy csak két napra tervezi a tudományos expedicióját, de nem lévén kisebb kézitáskája, ebbe a tengerentúli utazásra való nagy böröndbe csomagolta be a hálóingét, egy pár papucsot, néhány darab zsebkendőt s a fogkeféjét.

Szam-Sui vasúti állomása egy nagy réten áll, honnét nem lévén ott sem riksa, sem hordszék, gyalogosan, libasorban haladva a tarka chinai népség közepette a keskeny gyalogösvényen, igyekeztünk a folyam partján fekvő város felé, mely előtt már várt a kis hajónk reánk. A professzor hatalmas böröndjét rúdon cipelte előttünk két kuli. Határozottan imponáló benyomást tehetett kis karavánunk a chinaiakra. Számpánok segélyével azonnal behajóztuk ma-

gunkat a folyó közepén váró hajónkra, hová meginvitáltuk a kedvencünkké lett professzort is, fölajánlva neki, hogy elviszszük Hau-Lik-ig, honnét gyalog folytathatja útját a kolostorig. Talán még most is Szam-Sui-ban ülne a derék német, ha nem vittük volna magunkkal, mert hát nincsen ezen a vidéken semmiféle rendszeres közlekedés. Rögtön föl is szedtük a horgonyt s a következő percben vígan szeldeste kis hajónk a hullámokat.

Most elsősorban szemlét tartottunk hajónkon, melyet egy francia társaságtól béreltünk. Mikor még nem jártak gőzhajók a folyamon, az ország belsejéből selymet szállító dzsunkákat szokta volt ez a kis gőzös Kantonig vontatni, mivel az európai kereskedőnek már akkor is pénz volt az idő még Chinában is. A hajó orrán levő nagyobb kaliberű ágyú s a mögötte állványon díszelgő tizennyolc darab puska, melyeknek csövei úgy mint a régi rabló mordályok, a végükön tölcsérszerűen kiszélesedtek, igazán harcias külsőt kölcsönöztek a mi hajónknak, melyet elől még egy mellig érő acélpáncél-lemez is védett. Az egész fedélzetet, eltolható rámákban kifeszített acélsodrony-hálóval lehetett köröskörül elzárni, melyben csupán néhány kis kerek nyílás volt, hogy veszély esetén ki lehessen rajtuk lőni. Ilyen járműveken kell itt még manapság is utazni, mert még mindig tengersok errefelé a folyamkalóz. Egy angollal ismerkedtem meg Kantonban, kinek csak a mult évben furta a bokáját keresztül egy kalóz golyója s ki ezért 30.000 taelt, körülbelül 85.000 koronát kapott fájdalomdíjkép Chinától. A delta szövevényes ágaiból nem birják a rablókat kipusztítani, pedig egészen modern, még dróttalan távíróval is fölszerelt chinai monitorok cirkálnak ott éjjel-nappal; a partok mentén pedig minden két-három kilométerre van egy rendes katonasággal, ágyúkkal s modern lőfegyverekkel fölszerelt folyamrendőrségi dzsunka elhorgonyozva, melyek könnyen fölismerhetők a széles kék-fehér csíkos ponyvatetőikről s a piros szegélyű, háromszögletes fehér zászlóról, melyen piros chinai írásjelek vannak. A folyamon közlekedő hajók kötelesek valahányszor egy szembejövő hajót megpillantanak, bizonyos időről-időre

megállapított, a rablók által nem ismert füttyjeleket is váltani egymással a saját igazolásukra, mivel az is előfordult már, hogy a rablók egy hatalmukba kerített gőzhajó segélyével végezték támadásaikat. Nekünk is minden nagyobb város előtt meg kellett állanunk s kiküldenünk a parti hivatalba papirjainkat látmozás végett.

Mandarin dzsunka.

Egész személyzetünk, a kormányostól le az utolsó fűtőig, valamint a szakácsunk és a boy-ok is mind chinaiak voltak. Utóbbiak fölött az én szolgám azonnal át is vette a főparancsnokságot. Persze nehezen tudta magát velök megértetni s nevetnem kellett néha, mikor a fiú kifogyva a türelemből, néhány szívből jövő, magyaros káromkodást eresztett meg, melyet persze a copfos legények még kevésbbé értettek meg. Azt hiszem, hogy az öreg Gyöngyfolyó nem hallott még sem azelőtt, sem azóta ilyen ékes igaz magyar szót, hacsak őseink nem kalandoztak valaha errefelé. Kuriózumként fölemlítem, hogy találkoztam ám utazásomon két magyarul beszélő chinaival is. Pekingben két chinai boy egészen jól megtanult magyarul beszélni az ott levő magyar matrózainktól,

csupán az r betűvel álltak folyton hadilábon, mely betűt chinai ember nem képes kimondani. A chinainak igen finom hallása van s szajkó módjára nagyon hamar elsajátítja bármely idegen nyelvnek helyes kiejtését. Az említett két chinai valóságos debreceni tájszólásban beszélt. A tsingtaui chinain is rögtön észre lehet venni, hogy dél- vagy észak-német embertől tanult-e németül. A chinai nyelv a mi füleinknek igen különösen hangzik; mint ha nem is beszéd, hanem valami sajátságos éneklés volna. Gyorsan követik egymást a mély, majd igen magas hangon, a nyugodtan vagy indulatosan kiejtett szótagok, úgy hogy néha azt hihetnők, hogy a legnagyobb gorombaságokat vagdalja egymás fejéhez két, talán a legszebb klasszikus nyelven társalgó chinai. De hát mindenekelőtt tudni kell, hogy a chinai nyelvben néha egyetlen szótagból álló szócskának negyvenféle jelentése van, aszerint, hogy mikép ejtik azt ki. Ugyanaz a szócska jelenthet havas háztetőt, főpapot, beleket, virágbimbót, szivet, fiatalembert, lófarkot, szédítő mélységet és így tovább. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a chinai nyelv egységes nyelv, melyet egyformán beszélnek az egész birodalomban. Ellenkezőleg, talán a világ egyetlen nyelvének sincs annyiféle tájszólása, mint épen a chinainak. Az északchinai ember például egyetlen mukkot sem ért meg a délchinai ember beszédéből, akár csak magyarul beszélne hozzá. Hajóparancsnokunk egy pekingi chinai boyt fogadott föl inasnak s midőn hajónk befutott Sanghájba, ámulva vettem észre, hogy a chinai boy az ottani chinaiakkal kizárólag angolul beszélt. Megkérdeztem azután tőle, hogy miféle előkelő ismerősei vannak itt, hogy csak angolul társalog velük? Kisült, hogy csupa ismeretlen emberek voltak azok, de hát chinai nyelven sehogy sem tudták egymást megérteni s ezért beszéltek egymással angolul.

Kis szalonunkban már terítve volt. A parányi tűzhelyen olyan pompás nyolc fogásos ebédet főzött szakácsunk, mely bármely előkelő vendéglő konyhájának is dicséretére vált volna. Kiültünk azután szivarozni s feketekávézni a fedél-

zeten álló hongkongi fonott székekbe s azt hiszem, hogy nem cseréltünk volna e világon senkivel. Beleéltük magunkat teljesen a yachttulajdonos kellemes szerepébe. Saját hajónkon utaztunk, melynek mi szabtuk meg útirányát és indulási idejét; a konyhában saját szakácsunk leste parancsainkat, borospincénkben saját francia boraink és pezsgőink voltak behűtve s körül voltunk véve hűséges szolgáink seregétől. Félig-meddig hadihajó is voltunk, mert bármely pillanatban tüzet is vezényelhettünk volna saját tüzéreinknek. Az igazat megvallva, legjobban esett mégis az a gondolat, hogy ezuttal nem a világot néhány hét alatt gőzerővel beutazó turisták országútján jártunk. Itt ugyan nem látni globetrottereket. Egyszóval élveztük az aranyszabadságot.

A folyam közepén egy magánosan elhorgonyzott, piros zászlós számpán vonta magára figyelmünket. A közelébe irányitottuk hajónkat. Egy halottat láttunk a számpánban feküdni. Ez a folyamlakók rendes temetkezési módja. Három napig marad a halott a számpánban, hol ismerősei búcsulátogatásait fogadja, mely idő elteltével a hullát egyszerüen a folyóba dobják. Érthető finnyásság volt tehát részünkről, hogy még a fogtisztításhoz is kizárólag giesshübli ásványvizet használtunk.

Helyenként olyan széles a folyam, hogy alig látni annak partjait. A legsajátságosabb vizijárművekkel találkozunk. Karcsú, hosszú számpánok jönnek, sülyedésig megrakva tűzifával vagy zsákokkal, még kivülről a számpán oldalán is lóg néhány másfél méteres folyami hal, melyek már nem fértek el a számpánban. A számpán hosszú orrán párosával egymás mögött állva, eveznek a napbarnította, nagykalapos evezőslegények, rendesen tizenkét ember. Kulik által taposott kerekes hajók jönnek lefelé, míg amott a parton görnyedezve haladó kulik az árboc csúcsára kötött hosszú kötéllel vontatnak egy nagy dzsunkát fölfelé az ár ellen. Itt aranyos virághajót, vagy emeletes kirándulóhajót vontat egy kis gőzös. Tarka zászlók lobognak rajtuk s a cifra ablakos termek, valamint a fedélzet is zsúfolva vannak tarka selyembe öltözött embe-

rekkel. Verne Gyula „Jangadá"-ja jut eszünkbe a fél kilométer átmérőjű, lefelé úszó tutajok láttára. Akár szigeteknek lehetne a nagy tutajokat tartani, mert még házakat, járó-kelő embereket, sőt fákat is látunk rajtuk. A gerendák közé ugyanis temérdek száraz fa és galy van betűzdelve. Pihegve vontat egy kis gőzös valami nyolcvan nagy dzsunkát és tutajt. Rendkivül lassan, de annál biztosabban haladnak fölfelé. Minden pillanatban akad valami érdekes látnivaló.

Déltájban Hau-Lik városkánál kitettük a professzort a szárazra. Háromszoros hurrá-kiáltással vettünk búcsut a merész utazótól, aki előtt két kuli vitte ujra nagy rúdon a hatalmas bőröndöt. Kalapját lengette felénk a német s „Eitel Lust und Freude!" kiáltással tünt el a pálmák sűrüjében.

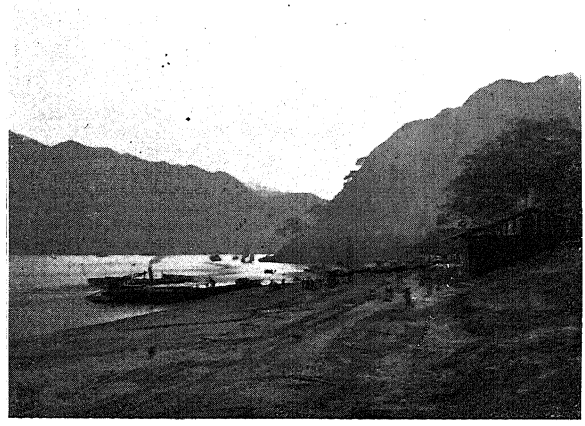

A West-River szűkülete.

Egyszerre csak megszűkül a hatalmas folyam, akár a mi Dunánk lent a Kazán-szorosnál. Égbenyúló, vadregényes sziklák közé szorul a rohanó ár. Karcsú emeletes pagodákat látunk mindenütt a hegyeken, alattuk pedig kis városkákat s falvakat, melyeknek szürke cseréptetői közül csupán a pagodák s a toronyszerű, ablaktalan zálogházak emelkednek ki. Délután négy óra körül kötöttünk ki Sui-Hin város tisztes szürke falai előtt. Cserjével s fűvel csaknem teljesen benőtt, már beomlófélben levő, magas pagodája gyönyörűen tükröződik a folyam sima vizében. Az érdekes régi városon való áthaladásunk közben a chinaiak ugyancsak megbámultak bennünket s gyakran hallottuk az „idegen ördögök" meg-

jegyzést is a hátunk mögött. Kijutva a városból, végtelen posványokat, illetve téli nyugalomban heverő rizsföldeket láttunk, ameddig csak a szem ellát, melyekben ezuttal tigrisek helyett félelmetes nagyságú bivalyok csatangoltak, mig a posványok fölött, mágikusan világitó, pompás zöldeskék tollazatú jégmadarak röpködtek. Borongós hangulatú furcsa tájék, de hát mégis ötször aratnak ám évente ezen az istenáldotta földön. A posványok között magas töltések kanyarognak, melyeknek felső része olyan keskeny, hogy alig lehet a rajta nyugvó sikamlós, ferde gránitlapokon a szembejövőnek kitérni az elcsúszás veszedelme nélkül. Már pedig sokan jöttek velünk szembe a keskeny töltésen, mivel itt is ünnepelték még az ujesztendőt. Ezer meg ezer ember, férfiak, nők, gyermekek, valamennyi a legszebb ünneplő-ruhájában igyekszik előre, ki gyalog, ki meg palankinban, a Márványhegyeken fekvő templomokhoz. Kissé ködös, párás, szürke nap volt, de talán ebben a hangulatban még jobban meglepett bennünket a ködös levegőből kibontakozó különös tájék. Hét, csaknem függőleges falakkal biró, 2—300 méter magas, bizarr csúcsokban végződő hegy emelkedik ki a vizzel borított rizsföldekből, bámulatosan tükröződve a teljesen mozdulatlan vizben. A hegyek oldalai helyenként sűrün be

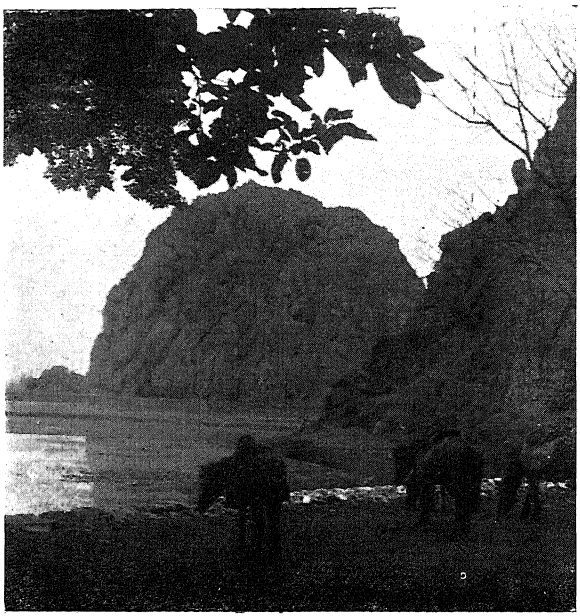

A Márvány hegyeknél.

vannak nőve fákkal és széles levelű banánapálmákkal, melyek közül festőien kandikálnak elő a cikornyás tetejű, piros Buddha-templomok s a hozzájuk vezető meredek gránit-lépcsők. Mindenütt temérdek ünneplő nép. A templomokban verik a gongokat, égetik a sok áldozati-papirost, a füstölő-pálcikákat s pattogtatják a sok rakétát és békát. Jó aratásuk volt a boncoknak.

Fölmásztunk az egyik hegy csúcsára, honnét különös kilátás nyilt a körülöttünk elterülő végtelen rizsföldekre s a közöttük hálószerűen kanyargó töltésekre, melyeken mint valami hosszú tarka kígyó húzódott előre szakadatlanul az emberáradat. Fényképgépemet lövésre készen, azaz állványra erősitve vittem vállamon, de bármily gyorsan állitottam is föl, a szép chinai leányok és asszonyok még gyorsabbak voltak és vagy megugrottak a gép elől, vagy legalább is selyem kendőikkel sikerült arcukat előlem teljesen elfödniök s igy nem sokra mentem a fényképezéssel.

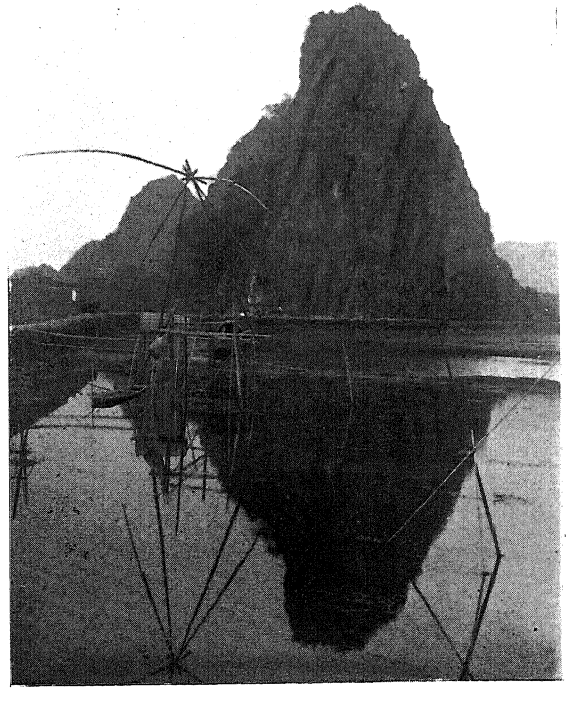

A Márvány-hegyek.

A harmadik, csaknem tökéletes cukorsüveg alakú hegy teljesen alá van aknázva egy szent cseppkőbarlang által. A barlang belsejében, a félhomályban terjengő illatos füstben csupa bálványt látunk s közöttük ide-oda mozgó zarándokokat.

Néhány fiatal suhanc rögtön hozzánk csatlakozott a barlangban s vezetőnknek csapott föl. Egyikük majom ügyességgel kúszott föl egy tűszerű, magas cseppkőképződmény csúcsára s felülről belefujt abba, mire orgonahangszerü búgás töltötte be az egész barlangot. A másik szalmával kitömött vánkossal ütögette egy helyen a sziklafalat, mely kongó üres hangot adott, hasonlót a Buddha templomok nagy fadobjáéhoz, míg a harmadik rőzse-kötegeket gyujtogatott meg, hogy jobban lássunk. Persze valamennyi a tenyerét nyujtotta felénk, midőn kiléptünk a barlangból. Egy kis fiúnak nem jutott borravaló s kéregetve követett bennünket. Hirtelen megfordulva elcsíptem a copfját s előszedve zsebkésemet, ugy tettem, mintha le akarnám vágni. Szörnyen kétségbe esett erre a gyerek s jobbjával az égre mutogatva, rimánkodva kért, hogy bocsátanám szabadon. A szép gyermekszemekből valósággal kisugárzott a hit és meggyőződés, hogy copfja nélkül sohasem julhatna föl a menyországba. No de annál vigabban nyargalt el azután a kétszeres borravalóval.

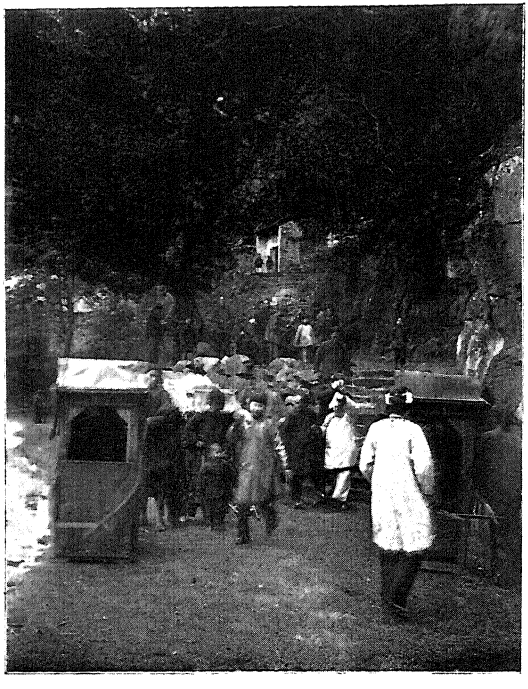

A Márvány-hegy templomaihoz.

Visszatérőben kissé közelebbről tekintettük meg Sui-Hin várost is, a chinai Szodomát, mely város egész Chinában hirhedt lakóinak erkölcstelenségéről. Lehet mondani, hogy a

város összes férfiai viszonyt folytatnak a város összes nőivel, legyen az akár saját édes anyjuk, nővérük, vagy talán épen a tulajdon leányuk. Csupán az idegen férfiaktól, leginkább az európai férfiaktól féltik őket rettenetesen, mely célból furcsa mesét terjesztettek el az asszonyok között az európai férfiak sajátságos szervi alkatáról, melyet itt le nem irhatok. A mese nem is tévesztette el hatását, bár mint kisérőm mesélte, néhányan a sui-hin-i menyecskék közül nem hisznek már benne. Mielőtt a hajónkra szálltunk volna, egy fiatal chinaival találkoztunk, ki karjaival átölelve vezetett két fiatal leányt. Szerelmesen simult mindkettő az egyetlen gavallérhoz.

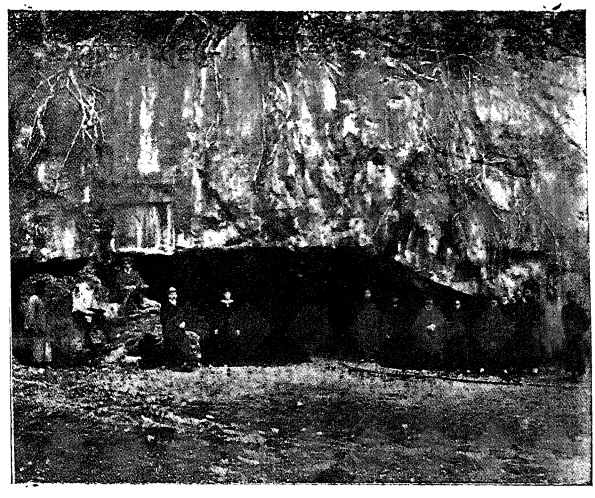

A szent barlang bejárata.

Alaposan kifáradva érkeztünk vissza kis hajónkra s mialatt az visszafelé úszott Hau-Lik irányában, farkas étvággyal láttunk neki a nyolc fogásos vacsorának. Szakácsunk ujra csodákat müvelt. Éjjel lett, mire Hau-Lik-ban horgonyt vetettünk egy folyamrendőrségi dzsunka tőszomszédságában. Sok gonosz szellem háborgathatta ez éjjel a szegény folyamrendőr urakat, mert minden öt percben őrült gongverést és dobolást vittek véghez. Bár az is lehetséges, hogy mi voltunk ezúttal a gonosz szellemek s a mi tiszteletünkre csapták a nagy zenebonát. Csak azt nem tudtam fölfogni, hogy mikor alusznak tulajdonképen ezek az emberek?

Vacsora után előkerültek a borosüvegek s éjfélig kedélyesen elbeszélgettük és eltréfáltuk az időt. Azután a kis

szalonban az asztal körüli padokon megcsináltattuk ágyainkat s lefeküdtünk, egyetlen hosszú láncban, amennyiben mindegyikünk lábainál mindjárt a szomszéd feje következett. Furcsa horkolás zajára ébredtem egyszer föl álmaimból. A zaj egészen a közelemből hangzott. Hátranézek, hát közvetlen a fejem mellett, egy kis rekeszben, melynek elülső fala félredőlt, aludt egy talán tizesztendős chinai gyerek. Hogy puhábban fekhessék, valami tizenkét nagy puskából ágyat csinált magának a gyerek, a puskacsövek épen az én fejemnek voltak szegezve. Abban a reményben, hogy nincsenek megtöltve, tovább aludtam.

Pompásan esett másnap reggel a mosakodás fönt a fedélzeten, a friss reggeli levegőben. A chinaiak ugyan nem tudták megérteni, hogy micsoda felesleges luxus az. Teljesen kitisztult az ég s melegen sütött le a nap a felhőtlen kék égről. A bőséges reggeli után jókedvvel indultunk el a folyam mentén haladó töltésen, karcsú pálmák és hatalmas banyánfák árnyékában, majd balra fordulva, egy keskeny folyócska partján fölfelé. Mélyen alattunk agyagos mederben csörgedezett a víz, mely esőzések alkalmával néhány óra alatt csekély nyolc-tíz méterrel szokott hirtelen megdagadni. Kedves trópusi táj van körülöttünk. Léggyökeres magas fügefák árnyékában, majd hatalmas bambuszligetek és érett banánákkal telt pálmák között menve, itt-ott egy magános koporsót is látunk az út szélén. Ezeknek igazán szép nyugvóhelyet állapítottak meg a jósok. A folyó tulsó partja olyan innét, mint egy gyönyörű park, valamelyik régi angol kastély körül. Pedig nem emberkéz munkája az, hanem a buja trópusi vegetáció, a maga szűzies érintetlenségében. Undorító külsejű, leprás koldusokkal és förtelmes nagy bivalyokkal találkoztunk, csupán a tigrisek nem akarnak mutatkozni.

Majd egy erdő sötét rengetegébe jutunk, hol egy rohanó hegyipatak mentén mászunk meredeken, néhol végtelennek tetsző gránitlépcsőkön fölfelé. Óriási piros chinai írásjeleket látunk itt már helyenként a sziklafalakba bevésve. Egy magánosan álló hatalmas fa alatt, aminők csak a trópusi

erdőkben teremnek, egy kopaszra beretvált fejű, szürke lebernyegbe burkolózott buddhista szerzetes guggolt egy nagy sziklatömbön. Föl sem tekintett jöttünkre, annyira el volt merülve vaskos szent könyvének olvasásába. Igazán megragadó kép. Fölülről egy mélyhangú gong öblös hangja rezgett felénk. Az erdő titokzatos homályában lágyan zengő gong, a vadon közepén, a gyönyörű természet ölén elmélkedésbe mélyedt bonc, az alattunk csobogó hegyipatak mormogását túlzengő madárdal áhitatot keltettek bennünk is. Mintha közelebb lennénk itt az Istenhez!

Alig tudtunk betelni az út szépségeivel. Az erdő zöldes félhomályában kacskaringós tetejű pavillonok álltak az út mentén, fantasztikus chinai írásjelekkel díszitve. Teljesen zajtalanul, mintha süppedő perzsaszőnyegen járnánk, mentünk a mohlepte lépcsőkön fölfelé a nagy vízeséshez, melynek zúgását már messziről hallottuk. Egy szűk völgykatlanban, zúgva, bömbölve rohan le a rettentő magas, csaknem függőleges sziklafalon a fehéren tajtékzó víz, mely vad rohanásában megpihen néhány pillanatig a vízesés vájta természetes sziklamedencében, gyönyörű zöldeskék tavat mutatva, mielőtt újabb esésekben tovább rohanna a mélységbe. Innét visszafordulva a gong hangját követve kerestük a kolostort. Az üde hegyi levegőbe hirtelen záptojásra emlékeztető bűz vegyült. Mint ahogy valakit, aki épen egy szimfónia lágyan hangzó, szivet s lelket gyönyörködtető akkordjainak élvezetébe van elmerülve, fölzavarna álmodozásából egy éjjeliőrnek vagy disznópásztornak a szép zenébe hirtelen beleszóló otromba tülkölése, úgy hatott reánk, a természet élvezésébe elmerült emberekre az orrunkat hirtelen megcsapó rettenetes bűz. Hát még ide fönt a magasban is sikerült a chinaiaknak ezt a pompás hegyi levegőt megfertőztetniök? A mellettünk csörgedező kis erecske tele volt konyhahulladékokkal s onnét áradt ki az a rettenetes bűz. Most már nyugodtan mehettünk az orrunk után is. Az útat nem téveszthettük el többé.

Még néhány meredek szerpentina s fönt állottunk a nagy klastrom előtt, mely kivülről kellemesen lepett meg tiszta-

sága által. A főkapu előtti széles terraszt cserepekben nyiló virágok ezrei díszitették. Elragadó kilátás nyílt innét az alattunk elterülő erdős völgyekre s hegygerincekre. Az első udvarban álló főtemplom előtt, melynek elül teljesen nyitott oldala látni engedte a benne trónoló aranyos bálványokat, szentképeket, gongokat és dobokat, néhány pompás virágzó kaméliafa állott.

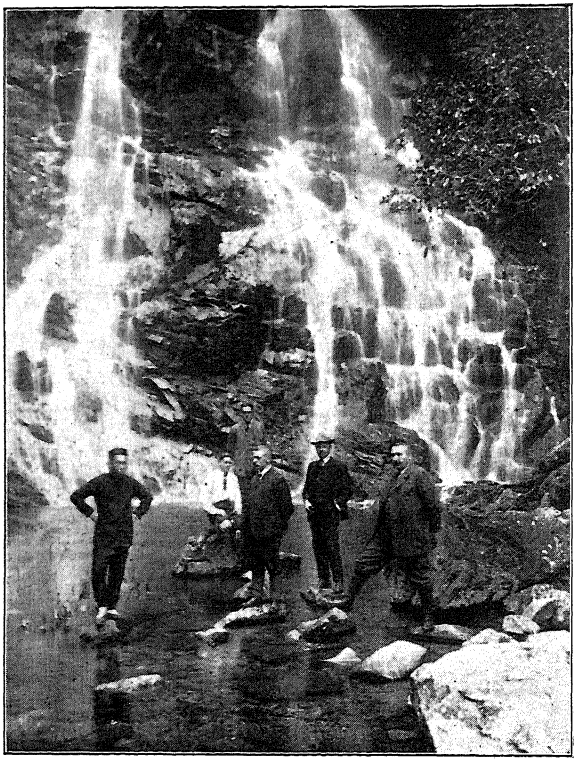

A nagy vizesésnél.

Beléptünk a templom melletti nagy terembe s helyet foglaltunk ott a falak mentén álló faragványos karosszékekben. A kopaszra beretvált, szürkecsuhás szerzetesek teát, gyümölcsöt és édességeket raktak elénk. A falakon nagy chinai feliratok függtek, megannyi idézet a szent könyvekből. Velünk szemben egy kis szellemfalon, fehér porcellán alapon a legszebb kék szinű porcellánból egy nagy ideogramm volt kirakva. Ezt a bámulatos kék szint nem képesek ma már előállitani. Csak a régi chinai porcellán tárgyakon lehet ezt még látni, melyeknek értéke évről-évre emelkedik. A terem falán még angol nyelven is olvasható volt a figyelmeztetés, hogy szigoruan tiltva van húst, vagy akármiféle állattól származó élelmiszert a zárda falai közé

behozni. A szerzet tagjai ugyanis vegetáriánusok. Feltünő sok 8—10 éves gyermek is lakik a zárdában. Ezek a jövendő szerzetesek, kik egyelőre a szerzeteseket szolgálják ki. Maga a zárda hatalmas komplexus. Az egyes épületeket, templomokat s kápolnákat sötét bolthajtásos folyosók s meredek kőlépcsők kötik össze egymással, közben pompás kis udvarokkal, melyeknek némelyike talán egy-két négyzetméternyi csupán, de telistele van pálmákkal, virágzó kaméliafákkal s cserjékkel. Rengeteg sok kis ajtó nyílik minden irányban, melyek mind zárva vannak. Egy kis fiú vezet bennünket, aki folyton nyujtott éneklő hangot hallat, melyre mintegy varázsjelre minden ajtó fölnyilik előttünk s rögtön be is zárul mögöttünk. Némelyikében a sötét folyosóknak csaknem leszédűlünk a konyhaillat s egy bizonyos hely illatából mesteri keverékben felénk áradó bűzös levegőben. Igazi kvintesszenciája volt az a jellegzetes chinai illatoknak.

Azután beléptünk a tágas konyhába is. Az ott trónoló nagy aranyos bálvány lábainál óriási üstökben rotyogott a sokféle zöldség, káposzta, gombafélék s a rizs. Épen ebédosztás ideje volt. A konyha nyitott ajtaja előtt a sötét szűk folyosón hosszú sorokban álltak a kis fiúk, mindegyikük egy piszkos kis dézsát szorongatva karjai között, melyekben az ebédet hordják szét a zárda különböző részeiben fekvő ebédlőtermekbe s az egyes cellákba. Egy jó néhány hektoliteres óriási üstöt láttunk még a konyhában, melynek porlepte piszkos fenekén egy kis halom aprópénz hevert. A látogatók dobálják ide be könyöradományaikat, melyek leadására különben a zárda minden részében bő alkalom nyilik. A perselyeken kivül némely oltáron szentelt vizzel telt edények is állanak, különösen a buddhista Mária kápolnájában s az ilyen edényekbe dobott adomány különös áldást hoz az adományozóra. Nekem a nagy üst előtt mindig csak azon járt az eszem, hogy milyen felséges fürdőt csinálhatnának abból maguknak ezek a piszkos emberek, akik a vizet csak a főzelék s a tea főzéséhez használják. A buddhista klastrom konyhájának illata kezdte már a gyomrunkat bántani, legfőbb

ideje volt, hogy elsiessünk onnét. Átmentünk azután egy nagy étkezőtermen is, melyben hosszú, teritetlen asztalok körül ültek hosszú keskeny fapadokon a kopaszra beretvált fejű szerzetesek. A fiatalabbak koponyáin jól látszott még a felszenteléskor kapott hat égetési heg. Szótlanúl ültek egymás mellett s a picike égetett agyagtányérkákról hamar behabzsolták evőpálcikáikkal a nagyon is sovány főzelékadagot s utána imákat mormolva, rögtön a főtemplomba mentek, a melynek gyékényes padlóján mezítláb, gyors lépéssel, libasorban kerülték meg a bálványokat, hangosan énekelve s szép hangú gongokat és kis ezüst csengőket ütögetve hozzá. Végül kilencszer érintették homlokukkal a földet s eltüntek celláikban. Így megy ez itt éjjel-nappal. Mondhatom, hogy nincs valami irígylésre méltó dolga a buddhista szerzetesnek: egész nap csak koplalni s éjjel-nappal imádkozni valamelyikében a sok templomnak.

Eleinte ugy terveztük, hogy itt maradunk éjszakára, de miután közelebbről megtekintettük az ablaktalan, poros, piszkos cellákat, melyekben éjjeleznünk kellett volna, alaposan elment ettől a kedvünk. Tudós német professzorunk bizonyára érdekes vérszopó állatkákkal szaporíthatta itt gyüjteményét. Az is kellemetlen a barátok nyujtotta éjjeli szállásban, hogy a vendéget már este hatkor bezárják cellájába, a cellák ajtaját pedig csak kivülről lehet bezárni. Igaz, hogy ennek fejében viszont már hajnali négykor fölköltik az embert, ha ugyan tudott aludni, mivel az éj minden órájában csoportosan, hangos énekszóval és gongveréssel vonulnak a barátok a templomba. Már csak lementünk inkább, ha fáradtan is, a kis hajónkra aludni. Lefelé nem is volt az út olyan fárasztó. Nagy zarándok-csapatokkal találkoztunk minduntalan, csupa férfival, miután nőnek nem szabad a zárda küszöbét átlépnie. Eszeveszett futásnak eredtek mind, valahányszor ilyen zarándok-csoportot le akartam fényképezni. Lent szerencsésen megérkezve, azonnal föl is szedtük a sátorfánkat, mivel óriási út állott még előttünk Kantonig.

Felejthetetlen volt ez a hazautazás a Gyöngyfolyó kacs-

karingós deltájában, a néhol tengerszerűen kiszélesedő, majd egészen keskeny folyamágakban. Kormányosunk bámulatosan kiismerte magát ebben a nagy labirintban. Bámulatos szép volt a naplemente, midőn a hegyeken magánosan álló karcsú pagodák, pálmacsoportok, majd külön álló terebélyes lombosfák silhouettjei rajzolódtak a fínom sárga szinből a biborosba áthajló égre s tükröződtek a folyamnak ugyancsak biborszinű tükrében, melyen hajónk nyomán narancssárga finom fodrocskák s vékony kígyóvonalak szaladtak a partok felé. Hamisíttatlan chinai táj volt az. A piszkot nem láttuk, arra fátyolt boritott a leboruló éjjel s így zavartalanul élvezhettük a szépet, melyben Délchina annyira bővelkedik. Ilyennek képzeltem én mindig Chinát!

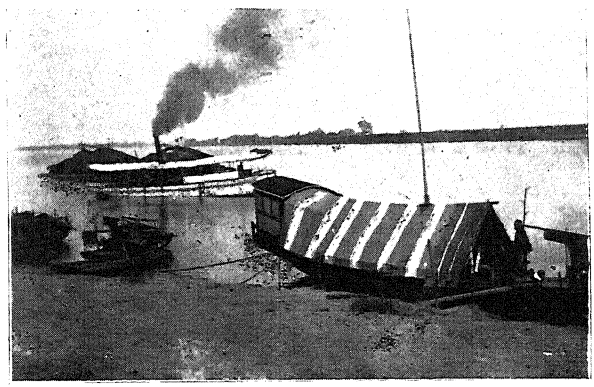

Folyamrendőrségi dzsunka hajónk mellett.

Majd föltünt a teli hold fényes korongja s óriási vadkacsa-rajok repültek föl előttünk. Most értettem csak meg igazán, hogy miért lelkesednek China s Japán művészei oly nagyon ezért a témáért s festik olyan előszeretettel a hold előtt átrepülő vadkacsákat. Nem tudtuk magunkat rászánni, hogy aludni térjünk ezen a bűbájos éjszakán. Egészen elől ültem a hajó orrán s lábaimnál egy fehér szőrű nagy chinai komondor hevert, a kis hajó őrebe, fáradhatlanul szemlélve s kémlelve előttünk a vidéket. Nyájaskodásunkra nem hederített. Csak a chinaiakat szerette, bennünket csak tűrt, mintha csak érezte volna, hogy mi nem az ő földiei közül valók vagyunk. Fantasztikusan szép volt az áthaladásunk a rengeteg hosszú Lak-Lau városon, melyet kígyóvonalban szeszélyesen kanyargó keskeny folyamág szel át, nagy gyorsasággal tovasietö vizével. Mint egy csodás kalei-

doszkopban surrantak el mellettünk a szebbnél-szebb, fantasztikus éjjeli chinai tájképek és utcarészletek, amint személyvonatsebességgel, zajtalanul siklottunk el a nagy papirlampionok által megvilágított házak, a vizbe nyúló terraszok s a hold mágikus fényében még bizarrabbaknak tetsző templomok előtt és a magas ívelt kőhidak alatt.

Reggel hétkor Kantonban ébredtünk föl.

Megilletődéssel olvastuk néhány nappal a kirándulásunk után az angol lapokból, hogy Hau-Lik-ban épen arra a folyamrendőrségi dzsunkára, mely mellett mi egy éjjel horgonyoztunk, rátámadtak a folyamkalózok s szegény gongverő szomszédainkat leölték az utolsó szálig.

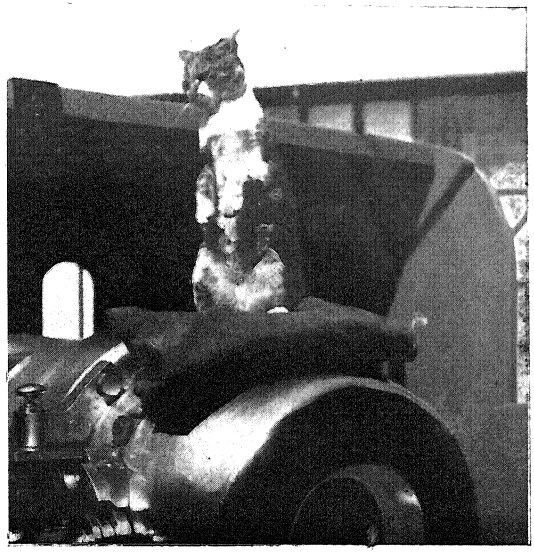

A hongkongi cirmosunk őrségen az ágyún.

FUCSAU ÉS KIKÖTŐJE PAGODA.

De nehéz dolog elhinni, hogy ma este már karácsony estéje van. A magamfajta középeurópai ember szeme zuzmarától csillogó fákat s hófedte tájat keres ilyenkor önkénytelenül is maga körül. Ehelyett legkönnyebb fehér nyári ruhámban, szalmakalappal a fejemen sétálok a Hongkong felett emelkedő vadregényes hegyeken, vagy letelepszem egy szép pálmacsoport árnyában egy padra s élvezem a lábaim alatt elterülő tündérvárost, a ragyogó nyári napfényben csillogó kék vizet a temérdek hajóval s nem akar a fejembe menni, hogy ma igazán karácsony lenne, pedig hát a naptár szerint december huszonnegyedike van, tehát karácsony estéje. Az estét a fedélzeten terített asztal mellett ünnepeltük, persze karácsonyfa nélkül, mert itt ugyan aranyért sem lehet fenyőfát kapni. Illatos kantoni rózsákkal s ibolyákkal hintettük tele asztalunkat s ez volt a mi karácsonyfánk. Az ünnepi hangversenyt a mi zenénk szolgáltatta a vacsorához, mely után tombolát rendeztünk, kijátszva magunk között a közö-

sen vásárolt chinai dísztárgyakat. Másnap reggel az összes angol hadihajók föl voltak bokrétázva. Ugy az árbocok, mint a lobogórudak csúcsain diszelgett egy-egy nagy köteg zöld fagyöngy fehér bogyókkal, az angolok kedvenc karácsonyi dísze. Csak a leányok hiányoztak hozzá, kiket tudvalevőleg a karácsonyi fagyöngy alatt minden férfinak jogában áll régi angol szokás szerint megcsókolni.

Ragyogó nyári nappal zárult az ó-esztendő s pompás nyári nappal köszöntött be az uj-esztendő is. De milyen zajos volt ez a Szilveszter éjszakája Hongkongban! A Peakról s a környező hegyek oldalairól ezerszámra szálltak föl a sziporkázó rakéták. Itt a rakéták hazájában már az európai is eltanulta a chinaitól, hogyan lehet rakétákkal a gonosz szellemeket elűzni s csak ugy recsegett-ropogott éjféltájban a sok pattogó béka az egész városban s a hegyek oldalaihoz símuló villák terraszain. Fönt az öreg Peak csúcsán ágyúlövésekkel fogadták az angol tűzérek az ujesztendőt, mire kórusban feleltek a kikötőben horgonyzó összes gőzhajók mélyhangú sípjai és magashangú szirénái; a hadihajókról vidám indulók akkordjai s az ezernyi legénység hurrá-kiáltásai keveredtek az általános zsivajba. Ez volt azután az igazi koncert! Éjféltájban feltrombitáltuk mi is az egész legénységet s pontban éjfélkor minden ember egy pohár puncsot kapott, hogy koccinthasson az ujesztendő tiszteletére. Közvetlen éjfél előtt ismeretlen trombitajel harsant föl hajónk alatt. Eleinte nem tudtuk mire vélni a dolgot, de nem is maradt sok időnk a gondolkozásra, mert már is jött annak folytatása. Lágyan s halkan indult a dolog: „happ, happ, happ, happ, — hepp, hepp, hepp, hepp, — hopp, hopp, hopp, hopp, — hipp, hipp, hipp, hipp!“ és háromszor harsány „hurré! hurré! hurré!“ kiáltásokban végződött. Az amerikai hadihajó tisztjei kezdték meg nagy gratuláló körútjukat a kikötőben horgonyzó hadihajókon. Minthogy mi voltunk legközelebbi szomszédjuk, persze hogy hozzánk jöttek legelőször. Asztalunkhoz ültettük őket, mig csónakjuk evező legénysége a különböző altiszti étkezőkben tünt el. Csak

hajnal tájban fejezték be a gratuláló körútjokat, de már akkor alig forgott a nyelvük.

Pontban éjfélkor hazaszálltak gondolataink a messze távolban időző kedveseinkhez s nekik szólt az első pohár az uj esztendőben. Pedig odahaza a vén Európában ebben a pillanatban még csak délutáni öt óra körül járt az idő s mi már régen a reggelinél fogunk űlni, mikor az otthoniak a mi egészségünkre fogják üríteni poharukat. Éjfélkor az egész legénység nagy zenés körmenetet tartott a hajón. A menet élén egy rögtönzött zenekar haladt, melynek tagjai a tűzoltócsapokról lecsavart vörösréz csöveket fujták, dob- és réztányér gyanánt pedig a konyhából kikölcsönzött főzőedényeket s bádogfedőket használták. Átvonultak persze a tiszti étkezőn is, hol a vezérük talpraesett beszédben éltette a parancsnokot s a hajó tisztjeit. Azután a gépészek és fűtők csoportja jelent meg, utóbbiak bekormozott arccal s nagy szenes lapátokkal. Két fűtő egy nagy veder puncsot cipelt utánuk. Boldog uj esztendőt kívántak ők is.

Ujév napján délután a japán admirális hajóján, a „Nanivá"-n nagy hivatalos fogadtatás volt. Az uj korszak beállta óta az ujév a japánok egyik legnagyobb ünnepe. Én lévén épen soros e napon az esetleges hivatalos látogatások megtételére, már délelőtt átmentem egy tiszttársammal gratulálni a „Nanivá"-ra, mely rokkantsága dacára is résztvett a japán-orosz háborúban s erejéhez mérten támogatta a modern nagy hajókat a győzelem kivívásában. A tiszti-étkező főékessége egy bronztalapzatba foglalt roncs-darab, mely egy orosz hajó páncéljából származik, még pedig a rajta ütött lőseb széléből, melyet a „Naniva" jól célzott lövése csinált, elsülyesztvén vele az orosz hajót. Egy kicsit törtem már a japán nyelvet, minek a japán tisztek igen megörültek s rögtön félre is tették az európai pezsgőt, az olasz ürmöst, meg a francia cognacot s ezek helyett egy csésze jó japáni zöld teát, meg a gésák kedvenc italát, a Champagne-Cider nevű japán pezsgőt adták elém. Előszedték azután az érdekes albumokat s megmutogatták nekem a szép fényképeket egy nagy

kerti ünnepélyről, melyet a tszusimai ütközet után báró Kamura a hős tengerész tisztek és legénység tiszteletére, a saját fejedelmi parkjában rendezett.

Január első napjaiban búcsut vettünk a szép Hongkongtól s északnak tartottunk, a Min-folyón fekvő Pagodába.

* * *

Kint a nyilt tengeren, messze a szárazföldtől horgonyoztunk, a Min-folyó torkolata előtt fekvő nagy homok- illetve iszap-zátony előtt, várva a táviratilag megrendelt hajókalauzt, a ki nem sokára meg is jelent egy kedélyes német öreg úr személyében, ki már Isten tudja hány esztendeje vezetgeti föl a hajókat Pagodába. Egész éjjel utazott egy chinai vitorlás dzsunkán, míg leért Pagodából idáig. Még néhány órát kellett azonban várnunk, amíg a dagály elérte tetőpontját, mert csak ilyenkor tud a hajó a zátony fölött átmenni. China valamennyi folyója rettentő sok iszapot hord magával, melyet torkolatától nem messze lerak a tengerfenékre. Vagyis a folyó idővel a szó szoros értelmében elzárná önmagát, ha nem volna errefelé olyan nagy az ár és apály közötti különbség. Az ár beálltával még a nagyobb hajó is átcsúszik a zátony fölött. Hat óra alatt ugyanannyi métert tesz itt ki a viz legmagasabb s legalacsonyabb állása közti különbség, ugy hogy az a ház például, melynek csaknem a falait nyaldossák délben a tenger hullámai, este hat órakor már 6 méter magas szikla tetején áll. Délután háromig kellett az indulással várnunk. A hajócsavarok piszkos vörösbarna iszapot kavartak föl, mialatt átkeltünk a zátony fölött. Hogy még naplemente előtt elérhessük Pagodát, még egy kazánt fűtöttünk s tizennégy mértföldes sebességgel közeledtünk a chinai part szép zöld hegyei felé.

Ugyanilyen sebességgel kanyarodtunk be a Min-folyóba is. Gyorsan röpültek el mellettünk a folyó gyönyörű hegyeshalmos partjai, a festői chinai falvakkal, a kanyargós cikornyás cseréptetőkkel, a hegyeken álló karcsú pagodákkal. Szakértők a Rajnával szokták ezt a vidéket összehasonlítani.

Mintha egy hatalmas dioráma vásznát húzták volna végig előttünk, melyben mi egy kényelmes hongkongi fonott karosszékben űlve s kedélyesen szivarozva gyönyörködünk. Majd a Min-ngan szorosba érünk, hol a folyó medre hirtelen megszűkül s magas hegyek közé szorúl. A szoros mindkét oldalán modern chinai erődöket látunk, kikandikáló hatalmas ágyúkkal. Az erőd falain tisztán és csinosan öltözött chinai

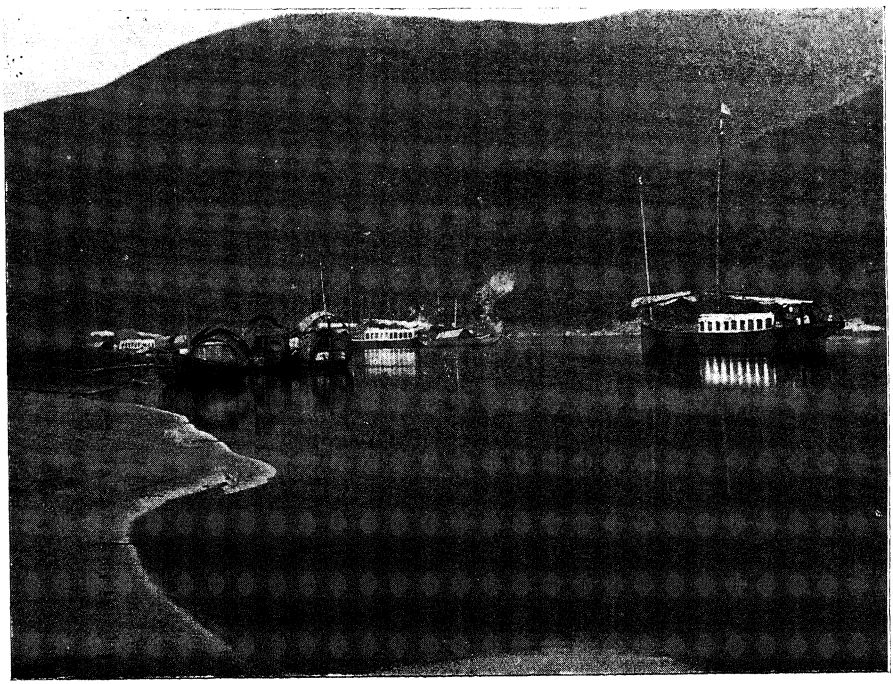

Ház-csónakok a Min-folyón.

tűzértiszteket s legénységet pillantunk meg, kik erősen reánk szegezik látcsövüket. De ez sem tart sokáig, mert fölhúztuk a sárkányos chinai lobogót s huszonegy ágyúlövéssel üdvözöltük a chinai territoriumot. Lett nagy lótás-futás az erődben, melynek árbocán csakhamar megjelent a mi lobogónk s a chinai ágyúk viszonozták lövéseinket. Minél feljebb jutunk a folyón, annál szebbek s vadregényesebbek lesznek annak partjai. Sok részlet egyenesen japán tájakra emlékeztet, igazán

csak a japán templomkapuk s a papirablakos faházikók hiányzanak belőle. A folyó hátán ezernyi, hajlott vonalakkal biró, nagy vitorlás chinai dzsunka úszott velünk szembe, le a tenger felé, magas hátsó részükön vígan lobogó kis piros zászlókkal. De szép is a nagy világ!

A nap vérvörös korongja éppen letűnőben volt a pompás kék szinben tündöklő hegyek mögött, midőn kivetettük mindkét horgonyunkat a folyó közepén, egy kies szigetecske előtt, melynek legmagasabb pontján egy régi hétemeletes kőpagoda nyúlik ki a fák lombjai közül. A táj rendkivül kedves, köröskörűl szép zöld hegyekkel. Akár azt hihetnők, hogy megfoghatatlan módon, egy kies hegyi tó vizébe került hajónk, ha nem hallanók folyton a viznek szinte félelmes zúgását és csobogását körülöttünk. A vöröses-szőke viz irtózatos sebességgel siet az apálylyal vissza a tenger felé. De hát sietős az útja, mert már rövid hat óra mulva pontosan vissza is kell térnie.

Pagodában vagyunk. A mélyebb járatú hajók csak idáig jöhetnek föl; ez tehát egyuttal a kikötője Fucsau-nak is, a teakiviteléről hires városnak, mely innét még kilenc tengeri mértföldnyire fekszik a Min-folyó partjain. Hajónk még meg sem állt, máris űzőbe vett bennünket néhány nagy ekhós számpán. Mintha regatta lett volna, olyan kétségbeesett evezést vittek rajtuk végbe a marcona kinézésü izmos chinaiak. Az első számpán ügyesen csipte el félig lebocsátott hajólépcsőnket s beleakasztotta abba horogban végződő kötelét. A megérkezés sorrendjében kapaszkodott azután hosszú bambusz-nyelü csáklyák segélyével egyik számpán a másikba. Az egymásbaütköző számpánok vékony falazata vésztjóslóan recsegett s ropogott a vadúl tovasietö hullámok hátán s már néhány pillanat mulva egy sereg copfos alak termett a fedélzeten. Az ügyes dobással a fedélzet karfáiba akasztott horgos végű köteleken, mintha ördögök lettek volna, kúsztak föl a hajó oldalán. Még csak ki sem dobhattuk őket a hajóról, mert bizonyára belevesztek volna a merész emberek a rohanó folyó árjába. Vigyorgó arccal szedegették elő kebelükből

pecsétes irásaikat s bizonyítványaikat, melyek szerint az egyik kitünő vezető s készséggel ajánlkozik, hogy elvezet bennünket a fucsaui hegyek labirintusai közé; a másik nagyszerűen érti a gőzbárka vezetését föl Fucsauba; mindenféle nemzet hadihajóiról vannak hízelgő bizonyítványai. A harmadiknak specialitása a vadászatok rendezése, míg a negyedik gyönyörűen mos és így tovább. Alig birtunk tőlük megszabadulni.

Másnap már korán reggel megjelentek a számpánok hajónk alatt. Ezuttal volt ott vagy hatvan darab. Békességesen vártak ott déli fél tizenkettőig, mikor a hajón a napi foglalkozás véget ér s följöhetnek az árusok árúikkal a fedélzetre. Nagyon kellemesen lepett meg az idevaló számpánok feltünő tisztasága és mintha az emberek is tisztábbak lettek volna az átlagos chinainál. Egész délelőtt élveztem a számpánokon uralkodó életet, melyeknek mindenikén rajta volt természetesen az egész család, mely állandóan a vizen lakik. Nincsenek is a szárazföldön házaik. Az asszonynépség főzött, varrt s mosott; a férfiak dominóztak, míg a furcsa kis chinai gyermekek szabadon nyargalásztak s a számpán középső részén hancúroztak. A legkisebbek persze, ugy mint a házőrző kutya, madzaggal voltak az árbochoz kötve, nehogy véletlenül a vizbe pottyanjanak. Az egyik számpánon két derekasan kihízlalt baba űlt. Kis koponyáik teljesen símára voltak beretválva, csupán a fej balfelén az egyiknél, a másiknál pedig jobbfelén volt egy kis köralakú hajszigetecske

Fucsaui számpánok hajónk alatt.

meghagyva, hogy erről meglehessen őket egymástól különböztetni. Alighanem ikrek lehettek. A kis területen növő haj mindegyiknél négy-négy kis copfba volt fonva, a végeiken szép piros szalaggal. A chinainak csakúgy, mint az európainak, nagy öröme telik a kis gyermekekben. Becézgetik s dédelgetik őket s manapság már nem igen hajigálják még a leánygyermekeket sem a vizbe, mint a hogy a Chináról szóló régibb útleirásokban olvashatjuk.

Öreg chinai halász.

No, volt azután vásár a fedélzeten, mikor a hajóharangon elütötték a féltizenkettőt. Formálisan elárasztották a chinaiak a mi hajónkat Fucsau minden kincseivel. A fucsaui dolgok az európai utazó szemében a legérdekesebb s legtökéletesebb chinai ritkaságok és nagy tömegben vásárolja is azokat emléktárgyakul minden túrista. Lehet mondani, hogy China minden nagyobb kikötőjében fucsaui árukkal szokták az árusok a hajót elárasztani. Persze itt a helyszinén legolcsóbban lehet a dolgokhoz hozzájutni, bár itt is erősen alkudni kell s legföljebb egyötödét kinálni a kért áraknak. Ha nem is az első napon, de az utolsón bizonyára megkapunk ilyen áron mindent; sőt cserekereskedést is űzhetünk. Én például néhány pár régi cipőért, vagy ruhadarabért igen

szép bronz dolgokat kaptam. Temérdek zöldszinű lakktárgyat, mint asztalkákat, faliállványokat, rámákat, továbbá ezüsttel művésziesen kirakott bronz áldozatai edényeket és vázákat, gyönyörűen faragott faszobrokat, természetes fagyökerekből összeállított érdekes szoborcsoportozatokat, ezüsttel kivert ébenfaszobrokat, melyek chinai istennőket s chinai harcosokat ábrázolnak, azután szép régi chinai hímzéseket, mandarin ruhákat, sapkákat, sőt még igazi emberhajból készült copfokat, gongokat, élő növényeket, teafából készült sétabotokat, remekül fütyülő kanári-madarakat, majmokat és Isten tudja, hogy mi mindent hoztak még a hajónkra. Nem telt bele öt perc s a fölcipelt ládák és kosarak tartalma szép elrendezésben, akár egy nagy üzletben, ki volt rakva a fedélzeten. Mindjárt az első napon elvittek a chinaiak valami 2500—3000 dollárt a mi hajónkról.

Közelünkben feküdt a „Tiger" német ágyúnaszád, melynek a legénységéből alakított műkedvelő malacbandája reggeltől estig keservesen recsegtetett néhány elcsépelt német valcert. Bár szorgalmasan gyakorolták magukat, de biz gyalázatos volt a muzsikájuk. Valahányszor európai hadihajó vetődik Pagodába, nagy bál szokott fent Fucsau-ban lenni, melyen mindig a hajózenekar játszik. Alig fut be egy hadihajó Pagodába, néhány perc mulva tudják már a nagy eseményt a fucsaui hölgyek is, kik rögtön leküldik férjeiket a hadihajóra vizitelni. Igy volt ez a mi esetünkben is. Ezúttal bizony lepipáltuk a németeket, amennyiben mi küldtük föl az övéknél kissé mégis csak jobban játszó zenénket a bálra s igy nem ők, de mi voltunk ott az ünnepelt vendégek.

Délután a parancsnokhoz csatlakoztam, aki a gőzbárkán kiment a szárazföldre, viszonozni az öreg angol kikötőkapitány látogatását, akit tegnap este mindjárt magunknál tartottunk vacsorára. Hetvenkét esztendős, hófehér hajú, szép öreg úr volt, kit üde piros arca után legfeljebb negyvenöt évesnek tartana mindenki. Nemcsak a beszédet, de az ivást is jobban győzte az öreg úr, mint akármelyik fiatal tiszt a mieink közül. Fölmásztunk azután a hegyekre is. Még csak

január első hetében voltunk, de itt már bevonult a tavasz egész pompájával. A virágzó fák alatt pompás ibolyák nyiltak mindenütt a fű között. Magunk alatt láttuk a hegyek közt tovasietö nagy folyót, melynek két ága épen Pagoda alatt egyesül. Épen akkor fordult meg az árja s a folyó nagy sebességgel kezdett fölfelé folyni. Kifeszített vitorlákkal igyekezett rajta száz meg száz dzsunka fölfelé Fucsau-ba. Ezek a sajátságos chinai vizijármüvek különös bájt kölcsönöznek a chinai folyami tájnak s örömmel legeltetjük szemeinket az eleven, szép panorámán. Körülöttünk a hegytetőn nagy chinai sirok voltak, melyeknek némelyike olyan kiterjedésü, mint egy jókora parasztbirtok. Mindegyiken áll néhány öreg ciprusfa, a sirt övező körfalon pedig hegyes levelü áloék nőnek.

Átkeltünk a gőzbárkán a szigetre is, hogy meglátogassuk a Pagodát. Piszkos chinai házak között mentünk egy keskeny utcán a halom tetejére, melyen a hatalmas faragott természkövekből épült, hétemeletes pagoda áll. A csaknem félember magasságú kőlépcsőfokokon fölmásztam egészen a pagoda tetején levő nagy vasgolyóig. A pagoda megmászása nem valami kellemes mulatság, mivel a lépcsők a pagoda belsejében nem vezetnek egyhuzamban a tetőig, hanem minden emeleten ki kellett egy kis ajtócskán jönni a köröskörül futó, talán negyven centiméter széles kőpárkányra, melyen alig fér el a talpunk s azon kellett kivülről félkörben megkerülni a pagodát, egészen a következő emeletre vezető lépcső kis ajtajáig. Miután a pagoda fölfelé mind karcsúbb lesz, a fölsőbb emeleteken keskenyebbek lesznek a párkányok is. Korlátnak, vagy valaminek, amibe fogózkodni lehetne, nyoma sincs s igy érthető, hogy minden következő emeleten kellemetlenebb lesz a dolog, midőn ki kell lépnünk a párkányra. Háttal a falhoz lapulva, tapogatózunk, helyesebben mondva, lopózunk körül a másik ajtóig, alig merve lefelé pillantani, mert közvetlenül lábaink alatt tátong a mélység. Még a nem szédülős természetü embert is kerülgeti itt a szédülés, mivel a mélységnek meg van az a rosz tulajdonsága, hogy lefelé húzza az embert láthatatlan karjaival. A kilátás igen

szép felülről, valóságos körpanoráma. De annál kellemetlenebb azután a leszállás a pagodáról. Sehol, még a lépcsők mentén sem lehet megfogózni s egy-egy lépcsőfok olyan magas, mint egy asztal. Ha itt megcsúsznánk, ugy mentetetlenül repülnénk is kifelé a kis ajtón, le a mélységbe, hol az áloék szúrós levelei mindjárt föl is nyársalnának bennünket. Nem is jó erre még csak gondolni sem. Azután egy nagyon hosszú fahídon átkeltünk a folyó túlsó partjára, hol a franciák által 1884-ben bombázott chinai arzenál van, a közelében nagy mészégető kemencékkel, melyekben a tengeri kagylók héjából égetik a finom meszet. Azután egy díszes chinai kapun át kiértünk a szabadba, hol szép facsoportok állanak a gyepes hegyoldalon.

Fucsau-ba, Fokien tartomány fővárosába, sajnos, nagyon borús, sötét napon voltam kénytelen kirándulni. Nehéz fekete felhők borították az eget, minden pillanatban esővel fenyegetve. Reggel hétkor keltünk útra a dagályárral. A kormányt egy helybeli chinai kalaúz, a derék A-Ling kezelte. A széles folyón igen érdekes élet uralkodott, ugy, hogy nem unatkoztunk egy pillanatig sem. Dzsunkákkal, számpánokkal s kis gőzösökkel találkoztunk minduntalan. Sok számpánban csak egyetlen asszony űlt, ki balkarjával kezelte a hosszan hátrafelé nyúló, evező formájú, hajlott kormánylapátot, mig jobb karjával evezett. A Min-folyó különlegessége a kényelmes házcsónak, az ugynevezett „Hausboot“, melyet ki lehet bérelni egy, vagy mindjárt több napra is a tulajdonostól, a hathét evezős legénynyel együtt, kik a vitorlakezelésben is járatosak. Valóságos kis úszó házikók ezek, európaiasan berendezett, tágas szép ebédlővel, melyben az asztal fölött nagy petróleumlámpa függ. Az ebédlőn kivül még szalon s hálószoba is van rajta. A hajó mindkét oldalán egy sor nagy ablak van, a lakás lapos tetején pedig akár táncolni lehetne. Egy ilyen házcsónak bére egy napra három és fél dollár, körülbelül hét korona, mi igazán potom ár. Hej, de sajnáltam, hogy nem tölthettünk hosszabb időt Pagodában. Hány gyönyörü kirándulást tehettem volna ilyen házcsónakon! A

Min-folyón feküsznek ugyanis egész China legszebb fekvésű buddhista-kolostorai s maga a vidék kitünő vadászterület. Azzal szoktam magamat ilyenkor vigasztalni, hogy senkinek sem adatott meg, hogy mindent láthasson e világon s hány ember boldog lenne, hacsak azt is láthatná, amit én látok a sors különös kegye folytán.

Chinai palankin.

Jó másfélórás utazással Fucsau alá érkeztünk, hol a dzsunkák és számpánok ezrei között alig találtunk annyi helyet, hogy kiköthessünk, dacára A-Ling erélyes kiabálásának, melyre száz meg száz chinai kiabált vissza a nekünk érthetetlen nyelven. Talán jó is volt, hogy nem értettük meg a mit kiabálnak. A „Nantai“ nevű városrésznél szálltunk partra, hol egy szép árnyas halmon laknak az európaiak s hol közel a folyóhoz van az egyetlen európaiasan berende-

zett, de chinaiak által vezetett szálloda is. Megrendeltük ott első sorban az ebédünket s rögtön hordszékeket hozattunk magunknak. Öt perc mulva már rohamlépésben, ordítva s bömbölve közeledett valami száz hordszékkuli a szálloda elé. Kilencen lévén, csak kilenc palankinra volt szükségünk, kiválasztottuk tehát magunknak a tömegből a legizmosabb kulikat. Miután minden egyes hordszéket három kuli cipel, tekintélyes karaván számba mentünk.

Fucsau-nak utcái épen ugy, mint a legtöbb chinai városé, keresztbe fektetett óriási gránitlapokkal vannak kövezve, melyek a keskeny utca egyik oldalától átérnek egészen a másik oldalig. Gyalogjárda sehol sincsen. Tarka egyvelegben látjuk a szűk utcákon a gyalogosokat s közöttük fáradságosan áttörtető lovasokat, a tömeg feje fölött libegő palankinokat s a nehéz terheket cipelő kulikat. A simára csiszolódott kövezet állandóan nedves lévén, igen sikamlós. Ugy végig lehet azon vágódni, mint a jegen; vagy a simára fényezett parketten. Kuliink, hogy ne csúszszanak annyira, szalma bocskorokat kötöztek talpuk alá s azután rögtön neki is vágtunk a városnak. Útunk célja a magas falakkal bekerített belvárosnak kellős közepén álló nagy pagoda volt. Huszonhét kulink félelmetes ordítást vitt végbe s tekintettel karavánunk nagyságára, illetve hosszúságára, minden szembejövőtől megkövetelték, hogy térjenek ki előttünk. Igen magasrangú mandarinnak kellett már annak lennie, akinek a mi vezér-kulink kitért.

Fucsau három halmon fekszik s ennél fogva igen sok meredek, lépcsős utcája van. Sokszor száz-kétszáz csúszós, meredek lépcsőn haladtunk föl vagy lefelé s a kulik vállain hajlékony rudakon nyugvó bambusznád-székeink vésztjóslóan nyikorogtak a kulik minden lépésénél, kik gyorsan és biztosan trappoltak; csakugy döngött nehéz lépteik alatt a kövezet. Menet közben, anélkül, hogy megállanának, ügyesen cserélgetik időnként helyüket a rúdak között. Legfárasztóbb szerepe a hátsó kulinak van. Különösen, midőn fölfelé megyünk, úgyszólván az ő vállain nyugszik az egész teher, míg az elül haladó két kuli jóformán csak húzza fölfelé a palan-

kint. Átlag minden félórában erre a hátsó helyre kerül egyszer mindegyik kuli.

A keskeny utcákból jókora darabot foglalnak el a házak elé kirakott árúcikkek, élelmiszerek, halak, főzelékek és rizses zsákok. A forgalom óriási; erről ugy alkothatunk talán magunknak legkönnyebben fogalmat, ha elképzeljük, hogy egy nagy vasgyűrű egy szép napon összeszorítaná a mi Budapestünket a jelenlegi területének egy ötödére s a legszélesebb utca legfeljebb olyan széles lenne a városban, mint a Koronaherceg utca egyik oldali gyalogjárdája; terek nem volnának persze sehol sem s most ezeken a keskeny utcákon kellene Budapest egész forgalmának lebonyolódnia. Fucsau-nak körülbelül éppen annyi lakosa van, mint Budapestnek. A túlzsúfolt utcákban ordítva törnek maguknak utat a teherhordó kulik, kik akkora nagyságú, vörösre lakkozott, ládákat cipelnek a vállaikon nyikorogva hajladozó bambuszrúdon, hogy csaknem lehetetlen előttük kitérni. Azután jönnek a csöbrös kulik, kik szintén a vállon vitt bambuszrúdról lógatják le elül s hátul a nagy dézsákat, melyek színig vannak vizzel, vagy a rizsföldekre szállítandó illatos folyadékkal. Ezek persze lépten-nyomon beleütköznek valamibe, vagy valakibe. Az undorító lével színig telt dézsákat, melyeknek tartalma nemcsak a kövezetre, de az utcán kirakott élelmiszerekre, húsra, halra, rizsre s édességekre is rálocscsan, Fucsauban többnyire asszonyok viszik, persze rendes lábú asszonyok. Fucsauban különben is kevés elnyomorított lábat látni. A chinai annyira hozzá van már gyermekkora óta szokva ehhez a látványhoz, hogy nem is hederít reá s ez az igazán undoritó látvány még csak nem is rontja el az étvágyát. Csak egy pillanatra szálltam ki egyszer a palankinból, hogy az ülésbe belefáradt tagjaimat kissé kinyujtóztathassam s csak hajszálon mult, hogy nyakam közé nem zúdult egy ilyen dézsának tartalma. Közvetlen mellettem ütközött össze egy dézsás asszony egy teherhordó kulival. Persze szidták egymást, mint a bokrot, én pedig hálaimákat rebegtem szerencsés megmenekülésem örömére. Nem is tudom, hogy mihez fogtam

volna egy ilyen illatos zuhany után Fucsauban, mert itt ugyan nem tudtam volna átöltözködni, azon egyszerű oknál fogva, mivel ruháim Pagódában voltak. Az utca felé nyitott konyhák égetett agyagból készült nagy tűzhelyeiből hatalmas lángok csapnak ki minduntalan egészen az utca közepéig s ugyancsak hirtelen kell fejünket félre kapni, hacsak nem akarunk megperzselődni. A tűzhelyeken nyugvó nagy vasserpenyőben vidáman serceg a forró zsiradék, melyben hal, hús, metéltek és gombócok sülnek, telefecskendezve zsirral mindent, mi a közelükbe kerül. De hiába igyekszem az utcáról nyert benyomásaimat itt vázolni, mert még halvány képét sem tudom annak adni, amit itt látni s — szagolni kell. Fucsau utcáira jellegzetesek az utca tengelyét ferdén metsző, cikornyás tetejű, fehér kőkapuk, melyeket igen szép szines domborművű képek diszítenek. Minden 3—400 lépésre áll egy ilyen kapu. A dombormű-szobrászat magas fokon állhatott Fucsau-ban, hol még a házak falain s a kapuk fölött is lépten-nyomon láthatunk művészi becsű domborműveket, melyek halakat, chinai tájképeket, vagy a szerencse istenségeit ábrázolják.

A másik, talán még feltűnőbb dolog Fucsau-ban a nők szép hajviselete. A fucsaui asszonyok igazi kardos menyecskék. Gondosan símára fésült, fénylő fekete hajuk nincs befonva, csupán egyszerüen összecsavargatva, hátul a fejen pedig művészies kontyban végződik. A kontyba a régi római kardok formájára emlékeztető három darab színezüst kard van beletűzve. Két kard, jobbról s balról rézsut van beletűzve és keresztezi egymást, míg a harmadik merőlegesen, felülről lefelé halad. A kardok markolata néha gyönyörűen van cizellálva, némelyiknek markolatán pedig cifra ezüst gömb van. A kardok mellett egész csomó élő vagy csinált virág is van a legrikítóbb színekben, a hajba tűzdelve. Mindkét fülükben lóg egy a vállakat s melleket minden lépésnél verdeső, nagy ezüst drótkarika. Ez a viselet általános Fucsau-ban. Ilyen frizurát visel itt szegény s gazdag egyaránt. A három ezüst kard ott ragyog a legelőkelőbb mandarin feleségének, vala-

mint az emberi trágyát cipelő szegény asszonynak hajában is. Ezt viseli a fiatal menyecske, meg a kilencven esztendős matróna is. Nagyon sok ékszer-üzlet van a városban, hol ezeket a hajba való kardokat árulják. Magam is vettem egy garnitúrát a legtisztább színezüstből készült kardokból, melyek rendkívül lágyak s roppant könnyen hajlíthatók, mintha vajból volnának s nem is pattannak maguktól vissza az eredeti helyzetbe.

Majd kiértünk a folyó partjára, hol China leghosszabb hídján, a hangzatos nevű „10,000 életkor hídján“ mentünk át. Mint építészeti mű is rendkivül érdekes ez a híd, de még érdekesebb talán a rajta uralkodó sürgés-forgás. A vaskos kőhídnak valami negyven pillérje van, melyek egyszerüen egymásra halmozott nagy gránitlapokból állanak, melyekből itt-ott hatalmas fák nőttek már ki az évszázadok folyamán. Ezeken a pilléreken nyugszanak a félméter vastag s 8—10 méter hosszú cyklopsi gránit táblák, melyeknek láttára megáll az ember esze, hogy hogyan tudták a régi chinaiak kezdetleges eszközeikkel az óriási kőlapokat a pillérekre helyezni. Az egész híd szabálytalan, girbe-görbe, mintha minden pillanatban bedőlni készülne. Épen ilyen hepehupás vonalakban vezet a hídnak vastag gránit karfája is, melyet koreai oroszlán-szobrok s rémítő tigris-fejek diszítenek. Mint a chinai utcák, úgy a chinai hidak is igen keskenyek. Ez a monumentális híd is legfeljebb négy méter széles,

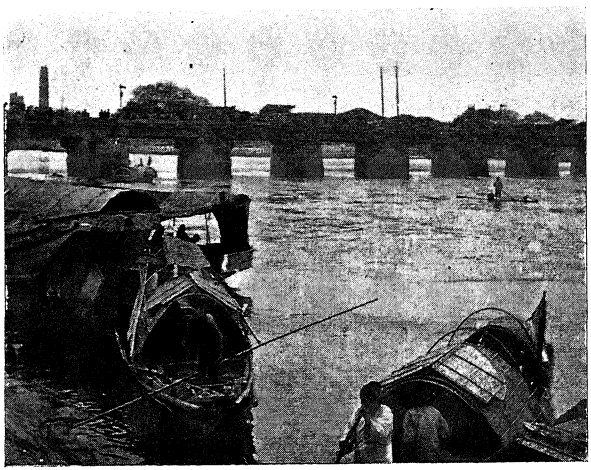

A „10,000“ életkor hídja.

azonban ebből is több mint két métert elfoglalnak a hídon letelepedett árusok bódéikkal s asztalaikkal. Ezer meg ezer bronzból és tiszta vörösrézből készült áldozati edényt látunk ott kirakva. Ott vannak a jósok, az ákom-bákomokkal telefirkált fehér sátraikban, a panorámások, az utcai fogorvosok, a lacikonyhák, no meg a koldusok. A sok leprás és egyéb exotikus betegségben szenvedőkből egész pathologiai muzeumot lehetne összeállítani. Ahol csak egy talpalattnyi szabad hely akad a híd karfája mentén, rögtön letelepszenek oda a bizonyos kis állatkákra vadászó chinaiak. A mellükön széjjelnyitva rongyaikat, lankadatlan buzgalommal keresgélik testükön, valamint ruháik redőiben a nyugalmukat zavaró apró állatkákat. Némelyikök a vadászat hevében csaknem meztelenre vetkőzik. Ha sikerül elfogniok a vadat, épen olyan barbár módon végzik ki őket, mint ahogy a majmok cselekszik ugyanazt az állatkertben. Egy igazi filozófust láttam a hídon haladni, kinek hátul a nyakába volt tűzve a vakaró szerszám, egy hosszú pálcika végére erősített kis elefántcsont kezecske, mely ujjait kaparásra görbíti. Minek keresgéljen sokáig? Ha viszket valahol, egyszerűen megvakarózik a műszerrel. Az elmés találmánynyal teste minden részét elérheti anélkül, hogy csak egyetlen ruhadarabot is le kellene vetnie. Már eddig is sok chinai városban láttam ezt a kis szerszámot árulni, de mindig azt hittem róla, hogy valami buddhisztikus templomi jelvény. Egy panoráma előtt éktelenül szóltak a dobok s a gongok. Megálltam s lefizettem az egy centet — két fillért — s bepillantottam a nagyító lencsén, mely mögött félre húzódott a kis függöny s csupa kézi festésű, chinai modorban festett képek jelentek meg. Életemben nem láttam hozzájuk fogható pornografikus képeket s nem is hiszem, hogy lássak valaha. Egy 8—9 év körüli fiucska kezelte a panorámát és cserélgette a képeket, olyan szakértelemmel mosolyogva hozzá, mintha csak azt akarná mondani, hogy látott ő már különb dolgokat is. Ha erre a hídra áll az ember, egy óra lefolyása alatt tiszta fogalmat szerezhet Chináról, illetve a chinaiakról, de leírni

nem lehet, látni kell azt saját szemeinkkel. Szinte kár, hogy annyi sok telefon és távirdahuzal vezet magas oszlopokon a hídon keresztül, mivel határozottan rontják a híd őseredeti jellegét. Gyorsan rohan tova alattunk az örvénylő, szép zöldeskék színü, mély vizű folyó, mely hat óra hosszat fölfelé, majd meg hat órán át lefelé folyik. Ezer meg ezer számpánt és dzsunkát látunk lent, az árbocokon ott lengenek mindenütt a szerencsét hozó, vékony kis piros lobogók, míg a híd közelében reggeltől estig halásznak a kormorán-halászok.

Lehetetlen elhallgatnom a hídnak egy hamisíttatlan chinai berendezését. A háromszáz méter hosszú hídon átlag minden húsz lépésnyire áll jobbról s balról egy színig telt nagy dézsa. A benne levő, fehéren habzó folyadék természete és származása felől egy pillanatig sem lehetünk kétségben. Nyilvános illemhelyek azok, még pedig a szó szoros értelmében nyilvánosak, mert a chinai ember nem hagyja magát zavartatni s ha a szükség előveszi, elvégzi azt nyilvánosan, mintha senki sem volna kivüle a túlzsúfolt hídon. Sajnálatomra sötét felhők borították az eget s így nem szaporíthattam érdekes pillanatfölvételekkel fényképalbumomat, pedig ezek a képek ezer útleírásnál is beszédesebbek lettek volna és kézzelfoghatóan demonstrálnák a Chinában uralkodó különös felfogást az illemről. Ha fölvettem volna azt a hordszékében ülő elegáns angol ladyt, ki a hídon vitette magát át, ugyanarra a képre került volna egy nehéz selyembe öltözött, elegáns chinai úriember is, aki a mi fogalmaink szerint elképzelhetetlen helyzetben állott a hölgy közelében a nagy dézsa előtt. E dézsák közelében valósággal féltem az elcsúszástól, különösen a lépcsős utcákban, hol néha minden egyes lépcsőfokon mindjárt két-két dézsa is állott, melyeknek feleslege illatos kaskádokban csörgedezett alá a lépcsőfokokon. Még elgondolni is szörnyű, hogy mi lenne, ha az ember itt véletlenül elcsúsznék s estében magával rántana néhányat a dézsák közül!

Egy teljes órát tartott, míg a belváros nagy kapujához érkeztünk, melyet éjjelre félméter vastagságú, nehéz vasalású,

tölgyfa kapukkal zárnak be. Itt kezdődik a valóságos régi chinai város, melyet akár Pekinget, magas kőfal vesz körül. A kaputól még valami tiz percig tartott az út a tizenegy-emeletes pagodáig, mely egy nagy Buddha-templom udvarán áll. Közvetlenül a pagoda szomszédságában épül most egy vadonatuj templom, melynek gyönyörűen faragott gránitoszlopait épen akkor állították föl. A szomszédos régi templom belseje feltünő tiszta, szinte a japáni buddhista templomokra emlékeztet. A chinai templomok t. i. rendesen rettentő piszkosak és porosak szoktak lenni, aminthogy piszkos Chinában minden. A főoltáron egy a kezét áldásra emelő, arany lakkozású, hatalmas Buddha ül, körülvéve egy csomó aranyozott bálványtól, a mennyezetről pedig nagy csillár lóg le. Egy beretvált fejű bonc fölnyitotta a pagoda kis ajtaját, kezét tartva felénk, melybe bőven hullt a borravaló, melyet folytonos „csin-csin"-nel köszönt meg. Egy fából készült, nagyon is rozoga csigalépcső vezet föl a pagodában, mely fönt valóságos tyúklétrává keskenyedik. Ziháló mellel, lélekzet nélkül, értünk föl a tizennegyedik emeletre, de a pagoda felső erkélyéről élvezett leirhatatlan kilátás bőven kárpótolt a fáradságért. Lábaink alatt látjuk a halmokon fekvő hatalmas várost, Fucsau-t, szószerinti fordításban a „határtalan boldogság városát." Nagy háztenger az egész, szép zöld erdős hegyektől körülvéve. Csupa kékes-szürke cseréptető, melyek között nem is látni az utcákat, mivel a legtöbb utca felett összeérnek a házak ereszei. Itt-ott látni csak egy kis, talán 2—3 négyzetméter nagyságú négyszöget, valamelyik háznak kis udvarát vagy kertjét, melyből egy magános pálma vagy lombosfa üti ki a fejét a háztetők közül. Hangos zsibongás hallatszik ide föl a városból, de mozgást nem veszünk észre sehol sem, csupán egy nagy térségen látjuk a chinai tüzéreket ágyúikkal gyakorlatozni. A velünk átellenes hegy lábánál szintén áll egy nagy pagoda. A háttérben látjuk a folyót az ezernyi számpánnal és dzsunkával, melyeknek árbocerdején csupa rikító piros zászlók lengenek, élesen válva le a fekete égről.

Innét ujra a városkapuhoz vitettük magunkat, melynek tarka, mozgalmas képe élénken emlékeztet a pekingi Csien-Men kapu alatt tapasztalható nyüzsgő életre, csak a tevekaravánok hiányzanak. A kapunak három teteje van, mindegyik szép hajlott vonalakkal s nehéz bordás cserepekkel van fedve. Az alagútszerű hosszú bolthajtás alatt alig lehet az embertömegen átvergődni. A kapu falait piros és kanárisárga hirdetmények borítják, melyek mellett néhány kis ketrecet is pillantunk meg a falra akasztva. A ketrecekben azonban nem madarat, sem mókust vagy majmot, hanem egy pár mandarincsizmát látunk. Egy általános szeretetnek s köztiszteletnek örvendett, hajdani fucsaui mandarinnak csizmáit, a kit sorsa más vidékre vetett. Ilyen különös módon tiszteli meg a nép a távozó jó mandarint s őrzi meg emlékét.

Azután végigjártunk a belvárosban néhány utcát, a hol chinai dísztárgyakat, bronz és porcellán dolgokat, fafaragványokat stb. árultak. Remek szép dolgokat láttunk. Ugy látszik, hogy Fucsau már évezredek óta a művészetek városa s még ma is ez a város látja el ugyszólván egész Chinát, régi és uj dísztárgyakkal. Nincsen annál élvezetesebb dolog, mint belevenni magát egy ilyen chinai régiség-kereskedő üzletébe s ott kotorászni s kutatni. Nekem a faszobraik imponáltak legjobban. Egyik társamnak különösen kedvezett a szerencse. Egy talán nyolcvan centiméter magas, remek szobrot vásárolt, egy a mi modern modorunkban, művésziesen faragott régi szobrot, mely álló helyzetben ábrázolt egy öreg fucsaui halászt. Egy csak chinaiul tudó chinainak üzletében a vásár legnehezebb része az árak megtudása. Hiába rakjuk ki eléje az árúért kinált pénzt, mégsem tudunk vele zöldágra vergődni. Itt is igy volt. A barátom olcsón akarta a szobrot megvenni s ötven egész dollárt kinált érte, mit a chinai nem értett meg s az elsőrangú, művészi dísztárgy potom 11, mondd tizenegy dollárért, azaz huszonkét koronáért vándorolt a birtokába.

Azután egy kis kőhídon mentünk át, melynek karfájára támaszkodva öt copfos chinai állott, nyakukban a nagy

deszkagallérral, a kang-gal. A kang-ra ragasztott papirról mindenki leolvashatta, hogy miért kapták a büntetést. A deszkagallérral büntetett ember nem tud enni, mert a gallér szélessége folytán nem ér kezeivel a szájához s igy teljesen az utcai közönség jóindulatára van bizva. Közömbös arccal állanak itt, kifejezéstelen szemekkel bámulva a semmiségbe. Mindig akadnak jószívű felebarátok, kik etetik őket, valószinüleg a közmondásra gondolva: „ma nekem, holnap neked".

Azután a lakkozók utcáján mentünk végig. Műhely műhely mellett áll itt, de maga az utca is egyetlen nagy lakkozó műhely; ott csiszolják, mázolják s fényesítik a különféle dolgokat, az utca felé nyiló helyiségben pedig a már kész lakkholmik vannak fölhalmozva. A fucsaui zöld lakk hires egész Chinában. Az igazat megvallva, gyönyörűek is a kis tea-asztalkák, a fali polcok, állványok, vázák, fedeles dobozok, csak az a kár, hogy közönséges puha fából készültek s a fa nincs is még eléggé kiszáradva, midőn a lakkot rámázolják, ugy hogy néhány hónap mulva minden tárgy összevissza repedezik. A mi ízlésünk szerint túl is vannak egy kissé halmozva arany sárkányokkal s egyéb aranyos diszítésekkel, meg arabeszkekkel. Mennyivel magasabb fokon áll ugy a munka kivitele, mint annak minősége tekintetében a japánok lakkipara!

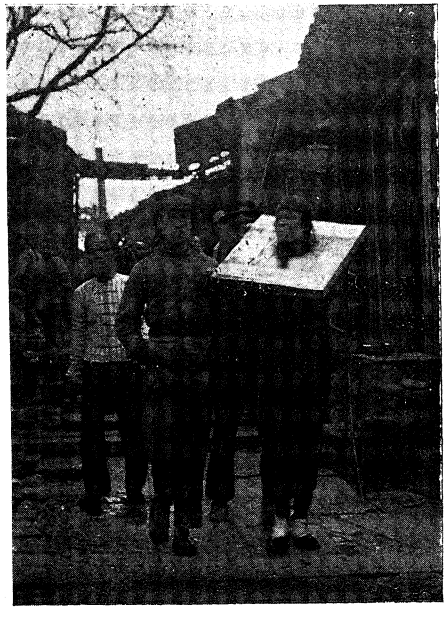

A fagallérban.

A legfinomabb chinai lakk-dísztárgyak készítése egy fucsaui család titka, mely abban a családban apáról fiura örök-

lődik. Ellátogattunk ennek a műhelyébe is. Bámulatos szép dolgai vannak, az igaz, de lehetetlen árai is. Egy egészen kicsiny lakk-doboz, aminőt 50—60 centért mindenütt meg lehet vásárolni, itt 40—50 dollárba kerül. Láttunk ott a zöldön kívül rózsaszinű, kékes, ibolya, arany, ezüst, sőt bronzszinű lakkot is. A többi között, két körülbelül 5—6 centiméter magas kis vázát láttam, csinos kis ébenfa talapzaton. Meg mertem volna esküdni rá, hogy nehéz bronzból van a két váza, olyan természetes bronz-színben ragyogtak s olyan tökéletesen simák voltak oldalaik. Csak midőn kezembe vettem a pehelykönnyűségű vázákat, győződtem meg róla, hogy fából vannak esztergályozva, rendkívül vékony falazattal s a család titkát képező bronz-lakkal művésziesen lakkozva. Az árukért akár öt pár valódi bronz-vázát is lehetett volna vásárolni.

Ellátogattunk a hatalmas gong-üzletekbe is, melyekben kizárólag gongokat árulnak. Ez is fucsaui különlegesség. Az üzlet hátsó részében dolgoznak a gong-kovácsok, kik vastag sárgaréz és egyéb drótokat csavarnak laposan össze körformában, melyet a tűzben izzítva összeolvasztanak s kikalapálnak, majd ujra visszatesznek a tűzbe s ujra tovább kalapálnak, míg vékony lesz az egész korong, melyet végül esztergapadba szorítva, vésővel simára vésnek s a gong kellős közepét homorúra kalapálják. A kész gongot feketére oxidálják s csak a széleit s a közepét gyalulják ujból fényesre s a készítő ráfesti végül tussal a saját nevét. A gongvásárlás nem olyan egyszerű dolog, mint amilyennek látszik, különösen ha kilencen akarnak egyszerre gongot vásárolni. Még egy ilyen gongvásárlás s azt hiszem, megsiketültem volna örök időkre. Malomkerék nagyságú gongok lógtak le a menynyezetről, még pedig ezer számra, mi pedig mind a kilencen egyszerre próbálgattuk a hangjukat, míg hátul a gongkovácsok kalapáltak, szintén pokoli lármát csapva. Itt nekem kedvezett a szerencse, amennyiben a legmélyebb hangú gongot sikerült elcsípnem. Ugy szól az, mint a lipótvárosi templom legmélyebb hangú harangja s egyetlen ütés után jó

két percig elrezeg még. Huszonhét dollárt akart érette a kereskedő, én pedig adtam érette kilencet. Csak maga az anyag megér annyit, akár testvérek között is. De hát a hadihajón megtanul az ember a chinaiakkal alkudni. Senki sem tud Keletázsiában olyan olcsón vásárolni, mint egy hadihajó tisztjei. Hányszor mulattunk rajta, hogy mennyire be tudják ezek a ravasz chinaiak csapni a világutazókat, kik tizennégy nap alatt utazzák be Chinát Hongkongtól Pekingig s hat hét mulva már haza is térve Európába, mindjárt könyvet irnak Chináról, melyben mint szakértők, még jó tanácsokat is osztogatnak a Chinában vásárolni szándékozó európai túristának, mint azt egy ez évben Németországban megjelent, nagyon szépen kiállított keletázsiai utazásról szóló munkában olvastam, mely különben is csak ugy hemzseg a valótlanságoktól. Egyenesen lóvá tették a derék német professzort, Kantontól Tokióig s ő mint tényeket írta le a sok valótlanságot a könyvében.

Nagy gongom, melyet palankinom hátuljára akasztottam, a kulik minden lépésénél megszólalt. Ámult s bámult az utca népe, hogy honnét jönnek a rejtélyes gonghangok, miután a gongot nem láthatták. Felségesen mulattunk a nem szándékolt tréfán.

Ebéd után gyalogosan vágtunk neki a városnak, hogy még közvetlenebbül tanulmányozhassuk a chinai életet Fucsau utcáin. Először is a nagy hídhoz igyekeztünk, hogy lássuk a kormorán-halászokat. Szerencsésen oda is találtunk s eleinte a hídról gyönyörködtünk az érdekes látványosságban. Brehm, az „Állatok világa“ című világhirű művében, a kormoránokról szóló fejezetben szintén a fucsaui kormoránhalászatot írja le. A parancsnok s még két tiszt, rövid úton óhajtván a halászok közelébe jutni, mindjárt a híd mellett számpánba ültek, gondolván, hogy ha a híd alatt áteveznek, leghamarabb odaérnek. De hát bármennyire erőlködött is a chinai, nem bírta számpánját a híd alatt az erős ár ellenében áthajtani, miután épen a híd alatt nagyon erős esése és sodra van a folyónak. Én a hídról néztem kinlódásukat.

Negyedóra alatt alig jutottak valami négy méterrel előbbre. A part felé sodortatták tehát magukat s a parti házak terméskő alapzatába fogózkodva, maguk is segítettek a számpánosnak, hogy keresztüljussanak végre a híd alatt. Az egyik parti háznak lapos tetején kis kertecske volt, melyben egy jóltáplált chinai épen virágjait locsolgatta. Mikor a gazember észrevette az alant kinlódó számpánt a fehér ördögökkel, egy egész locsolónyi vizet öntött a háztetőről a folyó felé kinyúló facsatornába, mely egyenesen az alant kinlódó argonauták nyakába zúdult, a hídon álló chinai közönség hangos röhögése mellett. Tetszett nekik a tréfa rettenetesen. Társaim kárán okulva, már csak visszasétáltam inkább a hídon s a túlsó parton fogadtam föl egy számpánt, melyen azután minden nehézség nélkül pár perc alatt a halászokhoz jutottam.

Kormorán-halász.

A halász valami öt-hat vastag bambusznádból összetákolt, hosszú keskeny tutaj közepén áll, melynek két vége kissé fölfelé kunkorodik. A halász mellett bambuszfonatú nagy kosár áll a kifogott halak számára s egy kis kosárka, telve apró halakkal a kormoránok számára, továbbá egy kampós végű, hosszú bambuszrúd s egy ugyancsak hosszú rúdra erősített kis háló. A tutaj elején s hátulján ülnek a fekete kormoránok. A liba nagyságú madaraknak hosszú nyakuk van, a csőrük töve citromsárga, furcsa, kegyetlen, hideg nézésű szemeik pedig smaragdzöldek. A halász csupán

egy hosszú rudat tart kezeiben, melylyel evez s egyúttal kormányozza is a tutajt. Térdben gyorsan meghajolva, majd hirtelen kiegyenesedve, rezgésbe hozza néha a tutajt, hogy a kormoránokat a vízbe kényszerítse. Ha a madarak nem akarnának engedelmeskedni, úgy fölemeli őket a nyakuknál fogva s egyszerűen a vízbe lódítja. A kormorán gyorsan bukik a víz alá s már néhány másodperc mulva meg is jelenik a felszínen, csőrében egy nagy hallal, melyet szeretne lenyelni, de nem tudja, mivel a halász gyűrűt húzott a nyakára. A halász erőszakkal kénytelen elvenni tőle a halat, mire a kormorán rendesen dühbe jön s két-háromszor ugyancsak dühösen belecsíp a halász meztelen lábikráiba. Jutalmul a jó fogásért, leveszi azután a gazda a madár nyakáról a gyűrűt s néhány apró halat ad neki, melyeket bámulatos gyorsasággal tüntet az el. A falánk kormorán néha — sőt

A fucsaui nök viselete.

mondhatni gyakran — nem is akar zsákmányával a tutajra visszatérni, ilyenkor azután a kampósvégű rúddal fogja el a halász a menekülni akaró madarat, mely úgy sem tud elrepülni, mert szárnyait lenyesegették. A kampót az ebből a célból a madár lábaira erősített hurokba akasztja. Az is megtörténik, hogy a kormorán akkora nagy halat fog, hogy nem képes vele megbirkózni. Ilyenkor előveszi a halász a hosszú nyelű hálót s egy fogásra halássza ki vele a vízből a nagy halat s vele együtt a halat tartó kormoránt. A halászatnak ez a módja igen egyszerű s rendkivül gyorsan megy.

Betértem még néhány egészen szűk mellékutcába is, hol úgy látszik még palankinos európai sem igen szokott megfordulni, miután ujjal mutogattak rám az emberek s a házakból mindenütt kicsődítették az összes gyermekeket is az utcára, megmutogatva nekik a nagy ritkaságot egy valóságos fehér ördögöt. A régi nápolyi Santa Luciá-nak meredek sikátoraira emlékeztetnek ezek az utcák, persze chinai kiadásban, még több piszokkal. A kulik jó étvágygyal falatoztak a kis konyhák előtt s miután jóllaktak, leültek kártyázni apró kártyáikkal, vagy pedig a szomszédos utcai borbély kezeire bízták becses koponyáik rendbehozatalát, jót szundikálva, mialatt a borbély vaskos, rövid kis beretvájával meghosszabbította a homlokukat, letarolván a fej közepéig a hajat. Ez a mesterséges magas homlok rendkívül intelligens arcot kölcsönöz a chinai embernek. Csak midőn a hát dögönyözésére kerül a sor, ébrednek föl a kulik, kik jót aludtak a körülöttük uralkodó rettenetes lármában. A cukorka-árus egy pálcika végére erősített kis dobot visz egyik kezében, melynek szélein két fonalra kötött kis ólomgolyó van, melyek a pálcika ide-odasodrása közben éktelen, kerepelő lármát csapnak. A vándor-borbély fonalra fűzött, csengő hangú érclapocskákkal csinál fülsiketítő lármát, míg a vak koldus nagy gongot cipel magával, melyet folyton ütöget. Egy helyen meg is kellett állanom, miután két reményteljes copfos csemete azzal mulatott, hogy szembe állottak egymással az utca két oldalára

és saját gyártmányú vízsugárral puskáztak egymásra, valósággal elzárva az utcát. Temetési menet jön szembe s a koporsó mögött lehorgasztott fővel haladó, gyászoló fiú mellett mindkétfelől széles fehér mozgó kordont visznek a zsákvászonruhás kulik. Amott egy előkelő fiatal chinai hölgyet visznek, erősen lefüggönyzött palankinban. A vigyázatlan kulik feldöntöttek az utcán valami kirakatot, melynek tulajdonosa elcsípte a hátulsó palankinvivő kuli copfját s nem is akarja szabadon bocsátani. Rémesen ordítanak mindketten, a közönség nagy gyönyörűségére, a szegény chinai hölgy pedig rezignációval várja, hogy mi lesz a dolog vége. Ott áll egy rendőr is, de az elvből nem avatkozik más emberek dolgába, míg az utcai közönség, mely Chinában nagyon kíváncsi szokott lenni, nagy körben állva nézegeti a veszekedő embereket.

Áldozati kemence.

Időközben beesteledvén, visszatértünk gőzbárkánkhoz, hogy még az apályárral kezdhessük meg útunkat hazafelé. Míg valamennyien összegyülekeztünk, a partról gyönyörködtünk a fucsaui szampános leányokban. Délchinában sokkal szebb emberek laknak, mint északon s különösen sokkal szebb nők. A Fucsauból származó teaházi énekesnők bejárják egész Chinát s mindenütt kedvelik őket, épen szépségük

miatt. Mint már említettem, a fucsaui nőknél nem divik a lábak elnyomoritása s bámulatos szép formájú, pici lábakat láttunk a mezitlábas számpános leányoknál is.

Hét óra körül, mikor a dagályár mutatkozni kezdett, keltünk útra s bizony ezúttal jó két és fél órát tartott az út az ár ellen Pagodáig. Rendkívül sok elakadt s megfeneklett dzsunkával s kis gőzössel találkoztunk, melyek türelmetlenül várták a víz emelkedését. A nagyon is türelmetlen kulik az egyik oldalról a másikra való szaladgálással és ritmikus testhajlongásokkal próbálták megfeneklett járművüket ujra szabaddá tenni. Majd teljesen besötétedett, mi pedig unaloműzőnek előszedtük gongjainkat s hatalmas chinai hangversenyt rögtönöztünk a gőzbárkán, bizonyára zavarba hozva a folyón utazó chinaiakat, kik nem tudták elgondolni, hogy miféle kisérteties hajó lehet az, melyen éjnek idején olyan pokoli gongverést visznek végbe.

Fucsau a látogatásra érdemes chinai városok közé tartozik, hová nem igen tévednek el a Chinát járó turisták, miután a nagy gőzhajók Hongkongból egyenesen Sanghájba mennek. Fucsaunak meg van a maga egyéni karaktere, hol sok olyan dolgot láthatni, mit más chinai városokban nem találunk. Temérdek uj benyomással megrakodva jöttünk mi is el onnét.

EGY KELETÁZSIAI KÖZTÁRSASÁG.

(SANGHÁJ.)

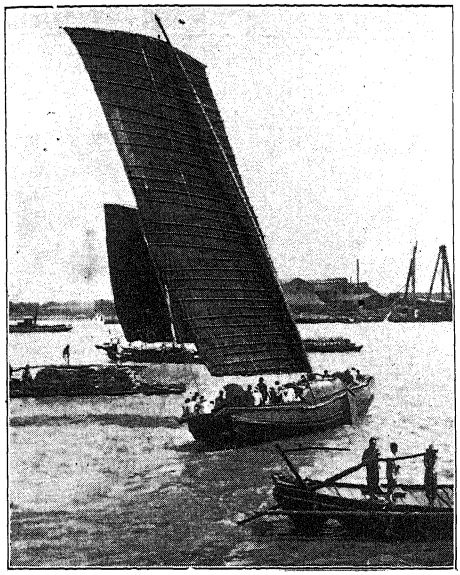

Sanghái vitorlás.

Még messze kint jártunk a Chinai-tengeren, honnét a szárazföldnek nyoma sem látszott, midőn hajónk az átlátszó szép zöldeskék vízből hirtelen zavaros, piszkossárga vízbe került. Olyan lett a tenger körülöttünk, mint a milyen a mi Dunánk vize a tavaszi áradások idején. A hatalmas Jangcekiang szennyes hullámai szünet nélkül hömpölygetik a temérdek iszapot a tengerbe, amelytől a folyam torkolatánál óriási félkörben félnapi távolságra ilyen zavaros lesz a tenger vize. A lerakódó iszap helyenként nagy zátonyokat hoz létre. Ilyen az úgynevezett külső zátony is, melynél horgonyt vetettünk kint a nyilt tengeren, a megrendelt hajókalauzra várva, aki hajónkat Sanghájba vezesse. Nem sokára meg is érkezett egy kis gőzösön és azonnal hajónkra szállt. Innét még néhány órai útba került, míg a szárazföldet megpillanthattuk. Észre sem vettük, hogy már bent jártunk a Jangcekiangon, mely olyan széles itt, hogy nem is látni a partjait.

Ott, a hol a Wampu-folyó a Jangcekiangba ömlik, fekszik Wuzung városka, mely előtt ujra horgonyoztunk, a víz emelkedésére várva, hogy hajónk átmehessen a folyóban lévő úgynevezett belső zátony fölött is. Sárkányokkal és tarka chinai szörnyetegekkel telepingált hadidzsunkák között haladva, melyek még régi elültöltő vaságyúkkal voltak fölszerelve, huszonegy ágyúlövéssel üdvözöltük a chinai lobogót. A parti erőd árbocra húzva a mi lobogónkat, azonnal viszonozta üdvözletünket. A nagy oceánjáró gyorsgőzösök, valamint a nagy csatahajók nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy fölmenjenek Sanghájba, hanem Wuzung előtt maradnak, melyet vasút köt össze Sanghájjal. Ez volt az első vasút Chinában, melyen azonban megnyilta után nem sokáig járt a prüszkölő vasparipa, mivel a fanatikus tömeg felbőszülve a fehér ördögök pokoli találmányán, az egész pályát teljesen szétrombolta. Azóta persze alaposan megváltozott a copfos emberek véleménye a vasútról. Ma, nemcsak hogy szivesen ülnek a vasútra, de ők maguk is akarják építeni a saját vasútjaikat s napról-napra nehezebb lesz az idegennek Chinában vasútépítési engedélyt kapnia.

Sangháj a rövid, de igen széles és mély vizű Wampu folyónak partjain fekszik, mely nagy hajók számára is hajózható. Egy jó órát tartott az érdekes utazás a kanyargó folyón fölfelé, míg a keletázsiai metropolisnak tornyos palotái s gyárkéményei előttünk föltünedeztek. Temérdek nagy gőzhajó s még több érdekes dzsunka jött velünk szembe, rettentő magas, de keskeny, négyzet-alakú bambuszvázas vitorlákkal. Valamennyi tele volt tömve világoskék vászonruhás kulikkal, akik a tenger felé igyekeztek az árral. A nagyforgalmú folyón a sok hajó között néha nehéz helyet kapni. A horgonyzást különben az is megnehezíti, hogy a rohanó vizű folyó minden hat órában ellenkező irányban folyik; hol föl, hol meg lefelé. A hajónak tehát ugy kell elhorgonyozva lennie, hogy szabadon foroghasson, azaz, hogy a hajótest teljes kört írhasson le a saját orra körül, anélkül, hogy a forgalmat akadályozná. Miután a legtöbb gőzhajó s

A francia városrész Sanghájban.

hadihajó hossza legalább is száz méter körül jár, tulajdonképen minden hajó egy kétszáz méter átmérőjű kört foglal el. Érdekes látvány, midőn az árváltozás beáll s a csak néhány percig tartó teljes nyugalom után, mintha egy előre megbeszélt jelre történnék, az összes hajók szép lassan megfordulnak a saját tengelyük körül.

Sangháj síkságon fekszik. Környéke egyhangú és unalmas. Igazán érthetetlen, hogy Keletázsia kereskedelmének ez a fontos gócpontja nem a tengerparton, hanem tizenkét mértföldnyire tőle, egy folyó mentén keletkezett. Sangháj különben is unicuma a földkerekségnek. Egy nagy európai köztársaság ez a távoli Chinában. Persze az európai elnevezés alatt értem itt az amerikaiakat és japánokat is, akik szintén nagy városrészeket birnak Sanghájban. Csupán a franciák nem csatlakoztak a mai napig sem a többi nemzetekhez. Nekik ma is külön városrészük van, francia kormányzattal, bírósággal, külön rendőrséggel, tűzoltósággal s külön villamos vasúttal. A többi nemzetek azonban egy nagy köztársasággá egyesülnek és büszkén nevezik városukat a „világ minta settlementjének". A kis köztársaság saját kebeléből választja kormányzóját és a városatyákat. A bíróságban, ha chinai fölött itélkeznek, chinai bíró is ül. A nemzetek közösen viselik az évről-évre ijesztő arányokban növekvő terheket s adókat. Sangháj legnagyobb része az idegenek kezében van. Bérbevették a területeket s telkeket, még pedig chinai szokás szerint mindjárt 999 esztendőre.

A város igazi világvárossá kezd fejlődni. Óriási áldozatokkal teremtették meg az ilyen nagy városban életszükségletül érzett közintézményeket, ugymint a pompásan szervezett rendőrséget és tűzoltóságot, a nyilvános kórházakat, a nagy közegészségügyi laboratóriumot, himlőnyirktermelő- és Pasteur-intézetet.

Sangháj alatt nagy könyököt ír le a folyó, melynek nyugati partján húzódik végig a büszke szép „Bund". Igy nevezik a folyóparti árnyas sétányt, a faburkolatos impozáns kocsiúttal s a paloták előtt végighúzódó széles aszfalt járdával.

Az említett könyöknél ömlik be a szucsau-i nagy csatorna a Wampu-folyóba s a két folyó közötti háromszögletes földnyelven, közvetetlenül a Bund mellett van a csinos nyilvános park, szobrokkal és szökőkutakkal, melyben nyáron át minden délután hangversenyeket ad a kitűnő városi zenekar. A park útjain a világ minden nyelvét lehet hallani, a padokon igazi nemzetközi társaság ül, míg az európai gyermekek a zenepavillon körüli pázsiton futkároznak, chinai s japán dadáikkal. A csatorna fölött feszülő szép uj vashídon a nagy amerikai és japán városrészekbe jutunk.

A „Bund“ Sanghájban.

A Bund remek palotasora csupa öt-hat emeletes házakból áll. A bankok előkelő kőpalotái közül is kiválik szépségével a németek „Concordia-club“-ja. Itt van a chinai fővámhivatal óratornyos hatalmas piros palotája is. Feljebb a „chinai Bund“-ön van a teher- és személyszállító hajók kikötője, a végtelen hosszú raktárépületekkel. Micsoda forgalom, fülsiketítő zaj és lárma van ott egész nap! Ezer meg ezer ember tolong ott mint valami nagy hangyabolyban. A pihegő teherhordó kulik la-li, la-li, la-li kiáltásaiba vegyül a disznók sivítása, a gőzhajók szirénáinak búgása, az automobilok tülkölése s a villamos vasút éles csilingelése. Azt sem tudjuk, hogy hová nézzünk először. Itt vannak kikötve a Jangcekiangon

járó nagy gőzösök, melyek hatszáz tengeri mértföldnyire hatolnak föl a folyón a mennyei birodalom belsejébe. A lapátkerekes nagy kénsárga folyamhajók oldalaira egy-egy óriási szem van festve. A chinai nem szeret olyan hajóra szállni, melynek nincsenek szemei, mivel ugy okoskodik, hogy amelyik hajónak nincsenek szemei, az nem is láthat, ha pedig nem lát, hogyan kerülje ki a veszélyes helyeket és a zátonyokat? Ezért van azután Chinában minden hajónak, dzsunkának, sőt még az apró számpánoknak is két szeme. Szünet nélkül folyik itt a ki- és berakodás. Egész napra fölfogadott napszámos alig akad a kulik között. Az éhes kuli fölmegy a legelső hajóra s kicipel arról annyi terhet, amennyihez épen kedve van, esetleg csak négy-öt zsákot s azonnal föl is veszi a munkájáért járó 2—3 centet s most már mint tőkepénzes, rögtön tovább is áll. Néhány rézcentjéért egész marék kes-t, — így nevezik a chinai aprópénzt, — kap a pénzváltónál. Először jóllakik egy utcai konyhában s azután megy az élvezetek után, hátha sikerül a kártyán megszaporítania vagyonát.

A gőzhajókról nap mint nap temérdek fekete disznót hajóznak ki; hihetetlen kegyetlenséggel lódítják le néhány méter magasból a hízott disznókat az alant váró számpánokba. A rémségesen sivalkodó állatok esés közben néhányszor megfordulnak a levegőben és nagy nyekkenéssel zuhannak a számpán fenekére. Ez az örökös disznósivítás hozzátartozik a sangháji kikötői hangulathoz. Állatvédő egyesület még nincs Chinában, hol egyelőre elkelne egy embervédő egyesület is.

A Bundról indul ki Sangháj legélénkebb utcája, úgyszólván főütőere a Nanking-Road, mely csaknem a közepén szeli át a nagy európai várost. A városnak igen célszerű a beosztása, amennyiben csupa északról délnek s keletről nyugatnak futó utcái vannak. Az is megkönnyíti a tájékozást, hogy a folyóval párhuzamosan futó utcák a chinai tartományokról vannak elnevezve, míg az azokat keresztezők, a nagyobb chinai városok neveit viselik. A Nanking-Road

végén, még bent a városban, van a nagy lóversenytér, illetve sporttér. Itt az utca a Bubling-Well-Road-ba megy át, mely Sanghájnak gyönyörű árnyékos villanegyedét szeli át.

A Nanking-út forgalmát, bármily élénk színekbe mártanám is tollamat, még sem tudnám leírni. Olyan dolog ez, amit látni kell. Ott nyargalnak végig a villamosvasúti kocsik, melyek mintha csak versenyt akarnának futni a vakmerő sebességgel tovaszáguldó nagy automobilokkal. A tagbasza-

A Nanking-Roadon.

kadt hindu rendőr nem az automobilt írja ám föl gyors hajtás miatt, hanem az útjában lábatlankodó riksakulit. Temérdek bérkocsi kergeti egymást szünet nélkül s közöttük nyargal a sok kétkerekű fürge riksa. E szédítő forgalom közepette lassan tolja egykerekű nyikorgó targoncáját, ezt a speciális chinai járművet, az izzadó kuli. Csak úgy dagadoznak nyakán az erek, amint szétterpesztett lábakkal igyekszik kocsija egyensúlyát föntartani. Hat, sőt nyolc, lábát lógató felnőtt ember is űl egy ilyen targoncán. Ott látjuk az elegáns

gummikerekes magánhintókat, melyeknek oldala körösköriil kristályüvegből van, melyen át jól látni a benn ülő selyemruhás előkelő chinai hölgyeket. Nagy csiszolt tükör van előttük s a toilett-asztalkán temérdek puderes és festékes doboz áll, az oldal falakon csüngő porcellánvázákban pedig friss virág díszeleg. Nyugodt vérmérsékletem dacára sem szerettem ebben az utcában riksába ülni, inkább gyalog vagy kocsin jártam. E furcsa összetételű forgalomban, hol a kitünő

Hatan egy targoncán.

faburkolaton egymás mellett látjuk a modern automobilt s az ezeresztendős chinai targoncát, úgyszólván naponként láthatunk izgató jeleneteket. Egy izben ijedt arccal, halálsápadtan ugrott föl mellettem egy kuli, riksástól és vendégestől a gyalogjáróra, csaknem belevágtatva egy fényes üzlet kirakatába. Kevés hija volt, hogy egy automobil alá nem került az ipse. A riksában ülő angol ifjú pedig, hálából élete megmentéséért, sétabotjával jót húzott a kuli koponyájára. Nyugodt lelkiismerettel tehette, hiszen most már régen nyu-

galom uralkodik Sanghájban, hol pedig már olyan gyakran, legutóljára négy év előtt lázadt föl a gyujtogató, gyilkoló és lövöldöző csőcselék az európaiak uralma ellen.

Az európaiaknak a chinaiakkal szemben tanusított magatartására különben élénk világot vet, hogy például a parti sétányra chinai nem teheti a lábát, legfeljebb dajka minőségben. Tessék elgondolni, hogy mindez Chinában történik! A nemrégen megnyilt villamos vasúton pedig külön szakaszt csináltak a chinaiak részére. A jómódú chinainak azonban ez nem volt innyére és egyszerűen nem ült a villamosra, a szegény chinainak pedig nincs pénze az ilyen luxusjárműre. Jó ideig csaknem üresen jártak a kocsik, míg azután a megrémült igazgatóság nagyon fontos okokból be nem szüntette ezt az európai fennhéjázás szülte rendelkezést. Sanghái az a hely Chinában, hol talán legtöbb joggal tanulja a chinai gyűlölni az európait. Ezer alkalma nyílik itt reá. A sanghái csőcselék pedig mondhatni a legveszedelmesebb egész Chinában. Ide csődültek ugyanis China minden részéből a legveszedelmesebb csirkefogók és gazemberek, állandóan sok gondot okozva a rendőrségnek. A gyilkosságok, különösen a külvárosok utcáin napirenden vannak. De félnek is az európaiak ettől a csőcseléktől s a váratlan támadások elleni védekezésre önkéntes csapatokat szerveztek. Azonkívül legalább egy tucat idegen hadihajó is időzik állandóan a város előtt. Hogy milyen körmönfont emberekből álló veszélyes bandával

Mire jó az apa copfja.

állanak itt szemben az európaiak, azt legélénkebben megvilágíthatja egy néhány év előtt véletlenül felfedezett összeesküvés, mely igazán ördögi módon volt kieszelve. A chinaiak jól tudják, hogy a hadihajók a legcsekélyebb zavargásra, legalább is ezer fölfegyverzett európai matrózt képesek ágyúkkal minden pillanatban a fenyegetett pontokra küldeni, tehát első sorban a hadihajók ártalmatlanná tételére gondoltak ki egy pokoli tervet. Sanghái felső részén, közvetlenül

Utca Sanghájban.

a folyó mellett, óriási petróleumtartályok vannak. Ezeknek tartalmát akarták adott jelre egyszerre a folyóba bocsátani és meggyujtani, hogy a hadihajók a pokoli tűzben tönkremenjenek s ezalatt ők azután rávetették volna magukat a városban élő idegenekre. Csak egy hajszálon mult, hogy ez a tervük meghiusult.

A sanghái önkéntes csapatok alkotják a világ legnagyobb önkéntes hadseregét, melynek katonái semmiféle fizetést sem húznak s mégis egész éven át szorgalmasan gya-

korlatoznak. Még gyorstüzelő ágyúkkal is föl vannak szerelve. Sokszor látni őket festői egyenruhában Sangháj utcáin a gyakorlótérre vagy a lövöldébe vonulni. Persze minden nemzetnek más és más egyenruhája van. A csapatok az itt élő idegen kereskedőkből és hivatalnokokból alakultak. A legérdekesebb része ennek a köztársasági hadseregnek kétségtelenül a chinai önkéntesekből álló jól fegyelmezett tekintélyes csapat, mely veszély esetén szintén az európaiak

Hindu rendőrök Sanghájban.

oldalán harcolna a chinaiak ellen. A csapatok a téli zord időben a hatalmas városháza emeleti parkettes nagytermében gyakorlatoznak.

Különösen nagyszerű a Nanking-Road képe a lóversenyek idején, midőn a két kilométer hosszú út járdáit teljesen ellepik a bámészkodó chinaiak ezrei. A teaházak emeleti erkélyei is zsúfolva vannak dinnyemagot ropogtató és teázó, tarka selyemruhás közönséggel. Közöttük sürgölődnek a chinai pincérek vesszőkosaraikkal, melyekből

gőzölgő, forróvizes törülközőkendőket osztogatnak a vendégeknek az arc és a kezek letörlésére, mi igazán kellemes frissítő és hűsítő szer. A különféle járművek a legeszeveszettebb nyargalásban igyekszenek a lóversenytérre. A rendőröknek ugyancsak résen kell lenniök az őrületes hajsza közepette, hogy a rend meg ne bomoljék egy pillanatra sem. Az utcakeresztezéseknél minden percben megakasztja a forgalmat a karját föltartó hindu rendőr néhány pillanatra, akárcsak a londoni city-ben, hogy a megtorlódott kocsik és gyalogosok a másik oldalra átmehessenek. Sokszor elnéztem ezeket a nagyszakállas, turbános, szálas hindu rendőröket, kiknél festőibb kinézésű rendőrt már el sem lehet képzelni. Mindig nyugodt arcuk sohasem árul el sem izgatottságot, sem szenvedélyt, sem haragot. Úgy télen, mint nyáron szoborként állanak az utca forgatagában. Nyugodt arccal kötözik az elcsípett csirkefogók copfjait egy nagy csomóba össze s hajtják őket maguk előtt a rendőrségi palotához. A hórihorgas hindut még mindig magam előtt látom, amint egy éktelenül rugkapáló kulit hajt maga előtt, biztonság kedvéért jobb keze köré csavarva annak copfját. Valahányszor a kuli keményebben nekilátott a rugdalózásnak, copfjánál fogva egyszerűen fölemelte őt a levegőbe és úgy vitte tovább. Hangos röhögés kisérte az érdekes utcai jelenetet, mert hát a chinai rettentő kárörvendő népség, de az én rendőröm arca ekkor is nyugodt maradt, akár csak egy Buddha-szoboré.

A Nanking-Roadon érdekes keverékét látni az épületeknek. A hatemeletes modern európai palota tőszomszédságában, tetőtől-talpig finom faragványokkal borított és színaranynyal bevont chinai ház áll. Közvetlenül az európai divatüzlet mellett talán egy chinai konyhát vagy delikateszüzletet látni. Majd egy Buddha-templom van a házak közé beékelve, melynek misztikus, félhomályba burkolt udvara zsúfolva van imádkozó és aranypapir-áldozatokat elégető hívekkel. Egy alkalommal különös jelenetet láttam itten. Az oltár előtt térdelő előkelő chinai szorgalmasan érintgette homlokával a földet, mialatt riksakulija kedélyesen az oltár-

Nagy templom a régi chinai városban.

hoz lépett s a bálványok előtt az oltáron égő áldozat-gyertyák lángjánál gyujtotta meg cigarettáját, nagyokat köpködve hozzá. Különben furcsa jeleneteket láttam egyszer a francia városrészben levő nagy Szent József-templomban is, hol a portugál kolónia királyuk meggyilkoltatásának hírére ünnepélyes gyászmisét mondatott, melyre persze meghívták az egész hivatalos világot s a hadihajókat is. Ritkán látható díszes és érdekes közönség töltötte meg a magas katafalk melletti padsorokat; ott ültek a diplomaták és konzulok, aranyhímzésű frakkban,

Egy sanghâji mandarin családja körében.

az arany vállrojtos, érdemrendes tengerésztisztek és a téli prémes díszruhában megjelent chinai mandarinok között. A mise rendkívül hosszúra nyult, mivel a kóruson véget érni nem akaró énekeket adtak elő, úgy hogy a miséző copfos jezsuita atyának mindig sokáig kellett várakoznia, míg szóhoz illetve az énekléshez juthatott. Hideg volt, kegyetlenül fáztunk. Legjobban szánakoztunk a chinai s japán tiszteken, kik az egész ceremóniából egyetlen mukkot sem értettek. Nagy zavar uralkodott persze a fölállások és leülések körül. Rendesen olyankor álltunk föl, mikor nem kellett volna; valahányszor pedig állani kellett volna, bizonyosan ült az

egész társaság. Dehát nem is lehetett az másképp, mikor az egyik oldalon az első padsorban a japán admirális ült tisztjeivel, a másik oldalon pedig a többnyire protestáns angol tisztek a chinai tisztekkel. A japán admirális egyre az angol tisztek felé pislogott s ha az angoloknál csak legcsekélyebb mozgást vett észre, rögtön fölpattant helyéről, azt hivén, hogy föl kell állani s vele együtt talpon volt persze mindannyiszor az egész díszes társaság is.

Sanghájnak, hol jelenleg körülbelül 14,000 európai lakik, pezsgő társadalmi élete van. Az urak a pazar fényűzéssel berendezett klubbokban találkoznak nap mint nap. A csinos Lyceum-szinházban, mely 700 embert képes befogadni, nagyszerű műkedvelői előadásokat tartanak minden héten. Itten, valamint a hangversenytermekben, no meg a fényes bálokon találkozik télen Sanghái előkelő közönsége, míg tavaszszal és őszszel a lóversenyeknél és a sporttéren. Nyáron aki csak teheti, menekül a rettenetes hőség elől a tengeri fürdőkbe, vagy Japánba. A kitünő városi zenekar télen hetenként többször filharmóniai hangversenyeket rendez a városháza nagytermében, még pedig belépti díj nélkül. Jellemző Sanghái szellemi életére, hogy öt nagy napilap, öt hetilap és három képes folyóirat jelenik itt meg egy tucat chinai napilap mellett. Hogy Sanghái forgalmáról is nyujtsak egy kis ízelitőt, elég lesz fölemlítenem, hogy a hivatalos adatok szerint, a sok magánfogaton és automobilon kívül, 12,000 riksa, 8,000 egykerekű targonca és valami 1,500 nagyobbára gummikerekes elegáns bérkocsi száguld az utcáin. A folyón pedig 23,000 számozott vizijármű, valami száz gőzcsónak és 3,000 számpán közlekedik.

A rendezett európai viszonyok között élő chinaiak közül már igen sokan tekintélyes vagyonra tettek szert Sanghájban, kik természetesen európai mintára szép hintókat és automobilokat tartanak maguknak és ugyancsak nagy örömük telik a kocsikorzóban. Az itteni gazdag hölgyek viselik talán a legszebb fejéket egész Chinában. Némelyike egész vagyonnal ér föl. A simára fésült, ragyogó fekete hajra föltett széles

ékszer a fülektől sugarasan elágazó küllőket mutat, melyek nagy igaz gyöngyökkel, rubinnal, zafirral és a chinaiak kedvenc ékkövével, a zöld nefrittel vannak kirakva. A szegényebb nők persze hamisítványokat viselnek. A sajátságos kontyot, mely nincsen befonva, csupán a simára fésült hajnak néhány csavarodásából áll, tömör tiszta aranyból készült kanál alakú rúdacskák fölött arany abroncsok tartják össze. A karokon drága karperecek, az ujjakon pedig brilliáns gyűrűk csillognak.

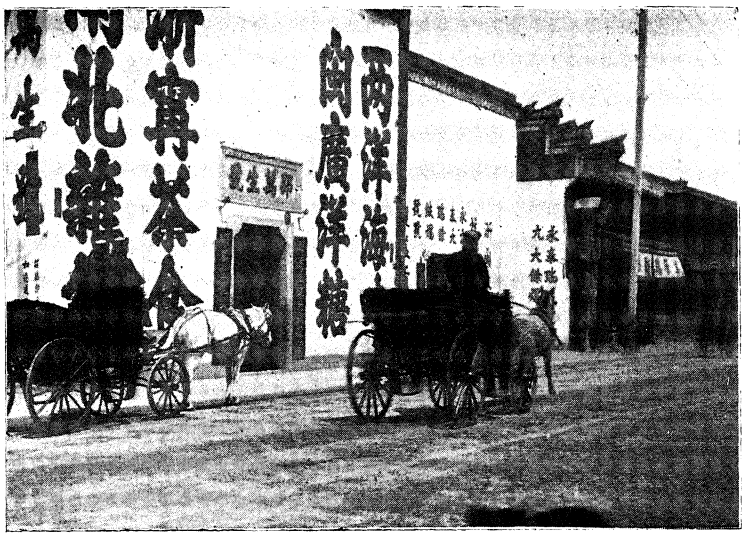

Sanghái egyfogatú. A ház tipikus gyógyszertár.

Egyik sanghái tartózkodásom alkalmával nagy jótékonysági-bazár volt épen a város villanegyedében fekvő Csang-Szu-Hó kertben. A rendezést egy nagy nemzetközi hölgybizottság vállalta magára s az európai hölgyek együtt fáradoztak a chinai és japán hölgyekkel, az éhinségesek nyomorának enyhítése érdekében. A háromnapos bazár fényes anyagi eredménynyel záródott. A tágas park szépen diszített útjain közelebbről láthattam az előkelő chinai hölgyeket, mely látványban még Chinában sem lehet mindennap részünk, mivel a jobb osztálybeli chinai hölgy sohasem jár

gyalog, hanem kizárólag kocsin, vagy gyaloghintón. A legtöbb chinai hölgy feltűnő alacsony termetűnek látszik a sajátságos nadrágviselet miatt. Az értékes selyembrokátból készült, hengeres szárú bő pantallók alól parányi kis selyemcipőcskékbe bujtatott lábacskák kandikáltak elő, melyeken sajátságos egyensúlyozó mozdulatokkal, mintha csak tojáson járnának, bicegnek apró lépésben a hölgyek, az egyensúly köny-

Az „arany liliom" a valóságban.

nyebb fenntarthatása céljából menés közben kissé szét is terpesztve lábaikat. Az ingszerű bő felsőruha, remek virágokkal átszőtt, egyszínű, többnyire vadgalambszürke, vagy ezüstfehér selyembrokát. Bámulatos ékszerek csillogtak rajtuk. Arcuk diszkrétül volt kifestve, koromfekete szemöldökeik széle pedig élesen kiberetválva. Különös dolog volt, midőn két ilyen egymásba kapaszkodó fiatal úrileányka egyenesen felém tartott és nyájas mosolylyal sorsjegyeket, virágot vagy

gyufát kínáltak megvételre. Olyan lassan tipegtek az úton, hogy könnyű lett volna útjokból kitérni, de hát szivesen engedtem, hogy kiraboljanak a szokatlan és érdekes alkalom fejében, hogy közvetlen közelről láthattam a zárkozott chinai elit-társaság hölgyeit. Végtelen bájos volt a japán hölgyek lampionos teaháza egy kis tó partján, melyben az előkelő japán hölgyek gyönyörű kis kezecskéi szolgálták föl a teát. A japán hölgyek elárusitó sátraiban nehezemre esett volna a bájos mosolylyal kínált holmikból nem vásárolni s

Emancipált chinai hölgyek.

így azután óriási nyaláb csináltvirágot és legyezőket cipelt utánam egy kuli, mikor éjfél tájban kocsin otthagytam a küzdőteret.

A Csang-Szu-Hó kert nagy teaházát hétköznapokon is érdekes meglátogatni, midőn a jobb chinai publikum a nagyteremben és a nyilt terraszokon teázik, pipázik és édességeket ropogtat. Az édességeket temérdek babának való apró tányérkákon rakják elénk a pincérek. Hihetetlen, hogy menynyit képes egy fiatal chinai leány ezekből elfogyasztani. Mondhatom, hogy túltesznek európai testvéreiken, kik pedig

ugyancsak hihetetlenre képesek, ha bonbonok és édességek elfogyasztásáról van szó. A teaházban csaknem mindennapos vendég volt két híres chinai cocotte, kikről eleinte nem tudtam tisztába jönni, hogy férfiak-e, vagy nők? Mint később hallottam, a két igen fiatal leány szép kis vagyont fecsérel el évente a vagyonos chinai aranyifjúság jóvoltából. Én mindig serdülő kamaszoknak tartottam őket, mivel úgy néztek ki a férfisapkában, mely alól két oldalt a fülek előtt, egy-egy az állaknál hegyesen végződő, simán az archoz lapuló, fekete hajtincs nyúlt ki, kacér kinézést adva a fiatal arcnak. Nekünk európaiaknak nehéz megszoknunk, hogy Chinában a nő hordja a nadrágot s hogy mindkét nem hosszú hajat visel.

Még érdekesebb talán a város szélén fekvő Yü-Yüen kert. A tipikus régi chinai díszkertben tavak és barlangok között szeszélyesen kanyargó útak és hídak vannak s a nagy teaházak terraszai a vizbe nyulnak. Ennek a kertnek csaknem kizárólag chinai a közönsége. A kerten túl van a díszes St. Georg Hôtel és errefelé vezet az út Sziccavé-be, hol a jezsuita atyák mintaszerű iskolái vannak, valamint Keletázsia leghíresebb meteorologiai intézete. A tájfunokat jelző sürgönyök innét repűlnek szét a keletázsiai part minden pontjára, hogy idejekorán figyelmeztessék a hajókat a közelgő veszedelemre. Szép a természetrajzi muzeumuk is, a melyben néhány unikumon kivül különösen érdekesek a Jangcekiangban élő alligátorok és tojásaik. Sziccavében van különben a nagy Li-Hung-Csang-nak, aranyozott hatalmas bronzszobra is, mely a nagy államférfiút sárga lovaglókabátban ábrázolja. A sárga lovaglókabát a legmagasabb kitüntetés, melyet a chinai császár osztogat. A chinai vámhivatalnak tavaly nyugalomba vonult főnöke, az angol sir Robert Hart, szintén megkapta a sárga lovaglókabátot.

A francia városrész mellett egy poshadt, büzösvizü csatorna húzódik végig, mely mögött régi, alacsony falakkal körülvéve terül el a 183,000 lakosú régi chinai város. Labirintszerű szűk utcáiban csak gyalog lehet járni s itt is mint minden chinai városban, könnyen eltévedhet az ember. A

város közepén, egy zöldes-barnás kimondhatatlan színű tó közepén, cikornyás tetejű, festői régi teaház áll, melyhez két oldalról cikcakban megtört hídak vezetnek. A tó körül tanyáznak sátraikban a chinai jósok, a panorámások, a madárkereskedők és a bambusztörzsből készült, erősen búgó diabolókkal játszó művészek, míg a különben is keskeny

Teaház a régi chinai városban.

hídakon állandóan temérdek koldus tanyázik, valóságos élő muzeuma az exotikus betegségeknek.

A chinai koldusnál nyomorúságosabb alakot nem igen láttam még életemben. Fésületlen kócos haját ezernyi tetű népesíti be. Ruházata százezer darab rongyból és ugyanannyi lyukból van összetákolva. Rendesen több rajta a lyuk, mint a rongy. Egy hideg napon, midőn a hőmérő négy fokot mutatott a fagypont alatt, egy koldust láttam teljesen mezetlenül fetrengeni a jéghideg kövezeten, az utca közepén. Ve-

lőtrázó ordítással igyekezett a járókelők figyelmét magára vonni. A Bund-nek ismert alakja egy fiatal suhanc, aki a tél közeledtével európai rövid batiszt alsónadrágot és egy vékony inget ölt magára és a metsző hideg szélben rémségesen dideregve és fogvacogva koldul siránkozó hangon, miközben szorgalmasan potyogtatja könnyeit is. Sokszor megfigyeltem ezt a vállalkozó szellemű koldust, ki egyetlen délutáni keresményéből már régen remek meleg ruhákat vásárolhatott volna magának, de akkor azután vége is lenne a keresetének. A chinai városban egész esztendőben dühöng valamiféle járvány: vagy a fekete himlő, vagy a kolera, vagy a pestis. Európai ember kerüli is lehetőleg ezt a várost, melyben még a fanatikus chinaiak részéről is folyton veszély fenyegeti életét.

Éles megfigyelőnek kitünő alkalma nyílik Sanghájban párhuzamot vonnia a több évezredes chinai és a sokkal ujabb keletű nyugati kultura között. Közvetlenül egymás mellett megtalálhatjuk itt mind a kettőt, igazán csak egy bűzös csatorna fölött kell egy rozoga hídon átkelnünk.

SANGHÁJ ÉJJEL

A Nanking-Roaddal párhuzamosan futó negyedik utca, a francia városrész felé haladva a cityben, a Fucsau-Road. A két kilométer hosszú szép egyenes utca nappal miben sem különbözik Sanghái többi nagy utcájától, de annál érdemesebb estefelé ide elsétálni. Alig ismerünk rá a nappal aránylag csöndes és néptelen utcára esteli köntösében. Alig tünt le a nap a házak mögött, máris kigyulnak az alkonyati narancssárga reflexű levegőben az utcai magas ívlámpák. A nagy teaházak és vendéglők virágdíszitésű erkélyein a temérdek kék sárkányos sárga lobogó között, egymásután jelennek meg a nagy chinai papirlampionok. Az előkelő chinai vendéglők tejüveg vagy fehér papiros ablaktábláira bizarr arabeszkeket, bambuszok, madarak és szerencsét jelentő chinai irásjelekből álló díszeknek silhouettjeit rajzolja finom fekete vonalakban a belülről kiszűrődő fény. Az ablakokat rácsszerűen boritó díszes fafaragványok árnyéka az, melynek mi előttünk szokatlan vonalaiban valami különös exotikus báj nyilatkozik meg. Az esti hangulatban olyan pompás utcarészleteket látunk, hogy néha azt hihetnők, hogy valamelyik előkelő operaház szinpadi díszleteit látjuk magunk előtt a legraffináltabb hatásvilágitás mellett. A nagy házakból lármás zene hallatszik ki az utcára, melyben a fülsiketitő gongoknak és réztányéroknak jut a vezérszerep. Lármázó, zsibongó emberáradat tölti meg az utcát elejétől végig, hogy igazán nehéz lenne azt a bizonyos közmondásbeli tűt a földre ejteni.

A Fucsau-Road esténként találkozó helye a mulatni és szórakozni vágyó chinaiaknak. Ebben az utcában összpontosul úgyszólván a sangháji chinaiak éjjeli élete, hol a vidékről a metropolisba vetődött chinainak bizonyára épen ugy eláll a szemeszája, mint a mi ragyogó éjjeli Budapestünket először élvező vidéki úriemberé. Európai ember ha Sanghájban jár, semmi szin alatt el ne mulassza egy estét a Fucsau-Roadnak is szentelni, mert olyasmit fog ott látni, aminőhöz hasonlót bizo-

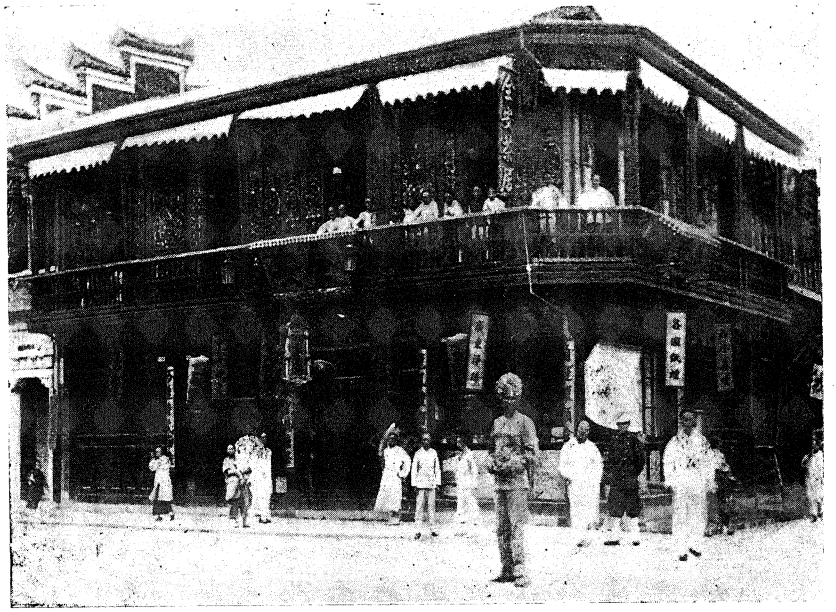

Teaház a Nanking-Road-on.

nyára még sehol sem látott életében. Eleinte az az érzésünk van, hogy egy álomországban bolyongunk tágra nyilt szemekkel s csak az az egyetlen óhajunk, bár tartana ez az érdekes álom még jó sokáig, mert szemeink nem birnak betelni a látványossággal. De hát furcsa is az, mikor egy teljesen európai beosztású utcában, amilyen mondjuk a mi Dorottya-utcánk, sűrün egymás mellett csupa exotikus teaházat, vendéglőt, panorámát, szinházat látunk. Fejünk fölött óriási tarka papirlampionok és chinai irásos aranyos cég-

táblák himbálóznak, az utca pedig tele van selyemruhás, copfos néppel, kiknek sajátságosan hadaró, éneklő beszédéből egyetlen mukkot sem értünk. Ez a felejthetetlen benyomás nem igen fog egyhamar elhalványodni keletázsiai emlékeink között, olyan élénk színekkel véső dik emlékezetünkbe.

A sűrü népáradatban alig tudunk előre vergődni. Habár libasorban megyünk is egymás mögött, minduntalan elveszítjük egymást. Ha néha egy fiakker teljes sebességgel a néptömeg közé hajt, az előtte hullámként szétcsapódó tömeg bennünket is a falhoz lapít. Koponyánkra s oldalbordáinkra is folyton vigyáznunk kell, nemcsak a zsebeinkre, mert lépten nyomon találkozunk a fejünk fölött lavirozó, sűrün elfüggönyzött gyaloghintókkal is, melyekben, ha szerencsénk van egy ívlámpa alatt találkozhatni egy ilyen palankinnal, annak elülső apró ablaka mögött láthatjuk is egy pillanatra a benne űlő „zing-zong-girl“ szépen fésült fejét. Így nevezik Sanghájban a teaházi énekesnőket, akik egész éjjel teaházról-teaházra vitetik magukat a kulikkal gyaloghintóban s csak rövid időt töltenek egy-egy házban.

A többemeletes vendéglők pazar világítású, magas földszinti helyiségeit jól át lehet tekinteni az utcáról, mivel elülső faluk teljesen hiányzik. Ebben a tágas helyiségben van a konyha. Óriási asztalokat látunk ott az utca felé, rogyásig megrakva étvágyingerlő nyers és már kész ételekkel. Száz meg száz porcellántálon látjuk a vagdalt nyers húst, a halakat, tengeri rákokat és főzelékféléket izléses elrendezésben. Az asztalok mögött pedig lázasan sürög-forog a sok félmeztelen szakács a tűzhely körül, a homlok köré csavart copffal. Néhány szakács egész este csak apró lepénykét gyúr, melyre egy csomó vagdalt hústölteléket tesznek, majd a lepény fölhajtott széleit összenyomkodják mint egy kis zacskót s beledobálják egy nagy üstben rotyogó vízbe. Közkedveltségnek örvendő tészta lehet, mert a sok pincér alig győzi őket a nagy kanállal kihalászni a forró vízből. Egy adagra öt-hat ilyen gombóc jön. A földszinti nagy konyha közepén vezet föl a ragyogó sárgarézzel kivert nagy

lépcső az emeleti termekbe. Nyugodtan beléphetünk mindenhova. Mindenik emeleten egy-egy nagy terem van, melyekben kis asztalkák körül szoronganak az emberek, akárcsak nálunk vasárnaponként a kávéházakban. A levegőt fojtó dohányfüst tölti be s még a legelőkelőbb éttermekben is hallatlan piszok borítja a padlót, mert a chinai a csontokat és ételmaradékokat egyszerűen a padlóra dobálja. Ha egy leány vagy asszony észreveszi, hogy őt nézzük, gyorsan elrejti arcát ruhája bő ujjai vagy papirlegyezője mögé, nemes megvetéssel sujtva bennünket, fehér embereket.

A Fucsau-Roadon temérdek kis trafik is van, melyekben azonban nem dohányt és szivart, hanem ópiumot árulnak. Valamennyi tele van vevőkkel. Finom kis mérlegen mérik itt ki súly szerint az ópiumot, melyből többféle fajta van. A szegény ember Chinában is a kurta szivart, akarom mondani az olcsó ópiumot szívja, míg a havannát, vagyis a drága jó ópiumot, a gazdagok vásárolják.

Némelyik ház kapujában 8—10 felcicomázott fiatal leány áll egy csomóban, nadrágzsebeikbe sülyesztett kezekkel. Hajukban csak ugy csillog a sok hamis gyöngyös ékszer. Finom világos selyembrokát nadrágot s ugyanolyan bő felsőruhát viselnek. Arcuk az esti világításnak megfelelően erősen ki van festve. Úgy látszik, hogy csak chinai urakkal állnak szóba, mert ha csak közeledünk is feléjük, hogy közelebbről vehessük szemügyre az érdekes teremtéseket, gyors iramodással, — már amennyire azt elnyomorított lábaik megengedik, — menekülnek be a ház belsejébe.

A tömeg közé elegyedve, sodortattuk magunkat tova az emberáradattal. Így jutottunk azután mi is fel egy ragyogó sárgarézzel s tükrökkel kivert, közelről nézve azonban nagyon is piszkos lépcsőn, egy nagy teaház elsőemeleti nagytermébe. Fönt egy-egy dollár beléptidíjat sarcolnak ki tőlünk, európaiaktól, ha nem sikerül olcsóbbra lealkudnunk a kissé magas beléptidíjat, ami pedig rendesen nem szokott sikerülni, mert a chinai, aki eddig angolul csábítgatott bennünket befelé, midőn alkudni kezdünk, egyszerre nem ért egy

szót sem angolul, hanem egy fölmutatott ezüst-dollárral igyekszik velünk megértetni, hogy ennyit kell fejenként fizetnünk. Leteszek ötünkért egy dollárt, de a chinai most sem jön ki a sodrából, hanem mintha csak azt mondaná: — de nehéz felfogásotok van nektek európaiaknak, — nyugodtan kivesz az asztal fiókjából még négy ezüstdollárt s rámutat négy társamra. A nagyterem zsúfolva van emberekkel. A terem közepén egy kis rácsos emelvény van, mint nálunk a vendéglői zenekarok számára, rajta egy hosszú asztallal és székekkel. Az asztal mellett két-három zingzong leány ül, előttük egy-egy csésze tea s a nikkelezett kis chinai vízipipa. Mögöttük ül a rémséges lármát csapó zenekar. A pompás zenébe aztán néha-néha belekornyikál egyik-másik énekesnő, a mi füleinknek határozottan kellemetlen, nagy megerőltetéssel kiszorított fisztula hangokon. Letelepedtünk mi is egyikéhez az emelvény közelében álló kis márvány-asztalkáknak, melyen már egy egész sor teáscsésze állott; mindenikben el voltak már készítve a száritott zöld tea-levelek. Az asztalok között pincérek járkálnak hosszú csövű, öblös bádog kannákkal, melyekből, ahol egy vendég helyet foglalt, rögtön teletöltik az előtte levő csészét forró vizzel. A fületlen porcellán-csésze kis porcellántányérkával van leborítva s ha inni

Sangháji szépség.

akarunk belőle, ugy jobb tenyerünkkel körülfogjuk a forró csészét, mutató ujjunkkal pedig felül rászorítjuk a kis tányérkát és csupán egy kis résen át szürcsöljük belőle a teát, így akadályozva meg a tealeveleknek a szájba jutását. A pincérek minduntalan fölemelgetik a csészéről a tányérkát s utána néznek, hogy van-e még elég víz benne. Ugyanazokat a leveleket tizenötször is leforrázzák s mondhatom, hogy egészen kellemes ital ez a cukor és rum nélkül élvezett természetes teaforrázat, melyből könnyű szerrel fogyasztottam el magam is tiz csészével egymásután. Megpróbáljuk a vízipipát is, melybe csak egy csipetnyi, egy szippantásra való dohány fér egyszerre. Pálcika alakra sodort papirfidibuszt kapunk hozzá, melynek a meggyujtott vége csendesen izzik s csak ha hirtelen teljes erővel ráfújunk, lobban lángra; miután a lángon meggyujtottuk a pipát, egy gyönge fúvás elegendő kioltására s a fidibusz ujra csendesen izzik tovább.

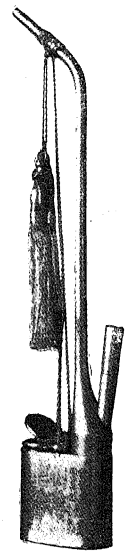

A chinai vízipipa.

Az énekesnő énekében a legjobb szándék mellett sem sikerül a szépet, a kellemeset, az élvezetest föltalálnunk. Hogy ezt a művészetet megérthessük, ahoz chinainak kellett volna születnünk. Inkább tanulmányozzuk tehát az előttünk szép világításban ülő fiatal énekesnőkön a chinai női szépség fogalmát. Az úgynevezett „arany liliomok“, vagyis az elnyomorított lábak, valamint az otromba női nadrág, európai szemeinknek nem tetszenek, de annál inkább gyönyörködünk a chinai nő piciny fehér kezeiben s finom, formás ujjaiban. Az arcot szélessé tevő, kiálló járomcsontokhoz s a ferde metszésű koromfekete szemekhez már hamarább hozzászokunk. Gyönyörűen ragyogó, szép nagy őzszemeket s remekül ívelt, finom vonalú ajkakat látunk, olyanokat, a melyek már igazán megközelítik a chinai festészetben évezredek alatt kikristályosodott szép chinai nő arcvonásait. Az ázsiai arcokhoz csak lassanként tud szemünk hozzászokni. Úgy

Chinában, mint Japánban eleinte csupa egyforma arcot látunk, mivel kezdetben csak a kiálló pofacsontokat s a ferde metszésű szemeket látjuk minden embernél s csak lassanként vesszük észre az egyéni változatokat s a különbséget arc és arc között. Egyszóval hónapokba kerül, míg fölismerjük az ázsiai nőben az ázsiai fogalmak szerint való szép nőt.

Sanghái teaházi énekesnő.

Az asztalok mögött, valamivel távolabb a zenétől, egész csomó alacsony, széles fakerevetet veszünk észre. Ezek az ópium szívására szolgálnak. Mindegyikük két ember számára van berendezve. Néhány lapos piros párna s alacsony fejvánkos között látjuk a kerevet közepén az ópiumszíváshoz való műszereket, a folyton égő kis olajmécscsel. A kereveteken minden hely el van foglalva. Az egész termet betölti az ópium émelygős, édeskés füstje. Nem törődik velünk senki, ugy hogy szabadon mozoghatunk,

járhatunk-kelhetünk a kerevetek között s kényelmesen megfigyelhetjük az ópiumszívás egész menetét. Az ópiummámor minden stádiumában heverő alakokat látunk; öregeket, fiatalokat, amint tágranyilt merev szemekkel bámulnak a semmiségbe.

Az ópiumpipa félméter hosszú, egyik végén teljesen zárt cső, mely körülbelül olyan vastag, mint egy vastagabb séta-

Ópiumszívók.

bot. A cső oldalán, közel annak zárt végéhez, egy a török csibukéhoz hasonló pipafej ül, melynek teteje azonban csaknem teljesen zárt, úgy hogy nem lehetne azt dohánynyal megtömni. A pipafej közepén csupán egy picike nyílás van, talán egy miliméter magas koszorúval körülvéve s erre jön az ópiumgolyó. A térdben felhúzott lábakkal oldalán heverő ember, egy kis csipesz segélyével elvesz egy kis ópiumot az ezüstből vagy nikkelezett fémből készült csinos kis ópium-

tartóról s a láng fölé tartva megpuhítja, majd ujjai között golyó formára gyurogatja. Majd a csipesszel még néhányszor a láng fölé tartja az ópiumgolyócskát, hol az még jobban megpuhul. A csaknem folyékony ópiumot azután a pipa kis nyílására szoritja, illetőleg keni s egy a lángon megmelegített kötőtű formájú fémpálcikával ügyesen átfurja az ópiumgolyócskát, melyet most egyenesen a lángba tart s két-három mély szippantással tüdejébe szívja annak bódító sürű füstjét. Aszerint, hogy kezdő vagy pedig régi ópiumszívó az illető, egy-két, sőt tiz-tizenöt pipára is van szüksége, hogy beálljon nála az ópiummámor, az a leirhatatlanul élvezetes állapot, melyben olyan érzése van az embernek, mintha habkönnyüségű teste csupa rózsaszinű felhőn lebegne. Végtelen könnyűnek, boldognak s megelégedettnek érzi magát s úgy képzeli, hogy még a legelérhetetlenebbnek tetsző vágyai is teljesedésbe mennek.

China már néhány év óta hadat üzent az ópiumszívásnak és drákói rendszabályokkal igyekszik ezt a szenvedélyt kipusztitani. A hivatalnokoknak záros határidőt tűztek ki, melynek elteltével, ha nem tudják abbahagyni az ópiumot, elmozdítják őket állásukból. Temérdek ópiumpipát koboztak el az egész birodalomban; sok városban a nyilt utcán raktak belőlük máglyát s tömegesen égették el a búfeledtető pipákat. Kétségtelen, hogy idővel sikerülni is fog az ópiumszívás kiirtása, már t. i. akkor, mikor a régi ópiumszívó gárda kihalt. Mert ez a szenvedély sokkal erősebb ám a dohányzás szenvedélyénél. Sajnos, sok európai is áldoz idekint ennek a szenvedélynek, leginkább a francia tengerésztisztek közül, akik már hazájuk nagyobb kikötővárosaiba is behurcolták az ópiumpipát. A francia haditengerészetnél már kénytelen volt a minisztérium nyiltan is föllépni ellene. Tudtommal Londonban is van már néhány ópiumbarlang. Az ópium lassan, de biztosan ölő méreg. Megöli először a lelket s csak azután kerül a sor a testre. Mennyi vagyonos embert tett már tönkre az egyéni akaratot s energiát lassanként megölő ópiumpipa! Miután a szép vagyon elúszott,

annak roncsaiból utóbb már csak ópiumra költ az ilyen szerencsétlen ember, aki étvágyát teljesen elveszti s lesoványodik, mint egy csontváz.

Benéztünk a chinai szinházba is, melyből valami húsz darab van Sanghájban. Az egyikben a mellettünk levő páholyban egy rendkivül intelligens arcu, okos szemü, talán 10—11 éves csínos fiucska vonta magára figyelmünket. Lerítt a blazirtság a gyermek arcáról. Úgy pöfékelt, mint egy török basa, szakadatlanul szíva egyik cigarettát a másik után s alig érdeklődött a szinpadon mozgó pompás jelmezes istenek és félelmetes chinai harcosok csetepatéja iránt. A legnagyszerűbb akrobata-mutatványok is hidegen hagyták. Három szép fiatal hölgy űlt körülötte a páholyban, három egészségtől duzzadó, erős fiatal teremtés. Talán feleségei voltak a jobb sorsra érdemes, szánandó fiucskának, kinek ugylátszik nem volt gyermekkora s nem lesz férfikora.

Sanghájban nemrégen nyilt meg a khinai Bund-ön, egy egészen modern nagy chinai szinház, mely teljesen szakitva a régi tradiciókkal, egészen európai mintára van berendezve. Ott is töltöttem egy estét. Érdekes, hogy a zsölyék hátán nem kalaphorog van megerősitve, — melyre, miután sapkájukat nem teszik le, nincs szükségük, — hanem egy kis asztallap, kerek kivágásokkal, a teáskanna és a teáscsésze befogadására. Itt nem a közös nagy bádogkannából kapjuk a teavizet, hanem mindenki külön kis porcellánkannát kap a csészéjéhez. Az itteni chinaiakat valósággal lázba hozta ez a modern szinház, melynek gyönyörű diszletei is vannak s melyben a zenekar nem a szinpadon van, hanem a kuliszák mögött játszik. Az előadás kitünő volt s nagyjában meg is tudtam érteni a darab menetét, ami a régi módi szinházakban lehetetlen dolog. A szinház előtt várakozó pompás magánfogatok is elárulják, hogy az előkelő chinai közönség erősen látogatja a modern szinházat. Ki mert volna rövid tíz év előtt arról még csak álmodni is, hogy ilyesmi is lesz nemsokára az évezredes konzervativizmusban megcsontosodott Chinában. No de egyelőre csak Sanghájban van s ott is

csak egy ilyen szinház, melytől az igazi chinai megvetéssel fordul el. Az egész óriási birodalomban még ma is olyanok a szinházak, mint voltak ezer esztendő előtt s még csak a darabok sem változtak a szinpadokon.

Egy este, miután magunkat a német Concordia-club pazar berendezésű barjában néhány pohárka pompásan behűtött rajnai borral felüdítettük, parancsunkra a boy előfüttyentett számunkra a közeli kocsiállomásról néhány fiakkert. Elegáns gummikerekes bérkocsik robogtak a club bejárója elé, a bakon a chinai kocsissal és az inassal. Piros selyembojtos, felhajtott karimájú szőrmekalap díszelgett fejükön, mely alól kilógott a földigérő copf. — „Alhambra!“ szóltunk oda a mafu-nak (kocsis). — „Oll-le! Oll-le!“ — („All right!“, a chinai ugyanis nem képes az r betüt kimondani, mindig l-et mond helyette, aminthogy a japán nem ismeri az l betüt, mely helyett mindig r-et használ) válaszolt a bakra ugró inas és a következő pillanatban valósággal végig röpítettek bennünket a Nanking-Roadon, a Bubling-Well-Roadon a mandzsuriai ponyk, pompás országúton ki a városból, be a koromfekete éjszakába. Valami háromnegyed óra mulva az égbolt alján nagy fényt vettünk észre, mintha már hajnalodni kezdene. Ott van az Alhambra, Sanghájnak Montecarlója, mely habár chinai területen áll is a városon kívül, mivel az erkölcsöket védő magisztrátus nem akarja ezt a városban megtűrni, mégis csak Sanghájhoz tartozik. A játékbanknak mindig akad patrónusa, mert hát jól fizet ez a tiszteletbeli állás. Jelenleg valamelyik délamerikai állam konzuljának védőszárnyai alatt folyik benne a játék.

Az egyemeletes kaszinó parkja pazar fényben úszik. Mindenféle ceremónia nélkül beléphetünk oda; nem kell belépőjegy, sem igazolvány. Bankóinkat azonnal beváltják lapos játékbárcákra s rögtön hozzá is láthatunk a játékhoz. A kis golyó szakadatlanul pereg a roulette-asztalon. Egy európai s egy chinai gentleman vezetik a játékot, szó nélkül seperve be a pénzeket s fizetve ki a nyereményeket. Kétes esetekben is gavallérosan fizetnek, hogy elejét vegyék min-

den felesleges beszélgetésnek és időfecsérlő vitának. Ott állanak az elegáns „amerikai hölgyek“ is a játékasztalnál, kiket az amerikai erkölcsöket védő amerikai konzul nemrégiben kiutasított Sanghái területéről. Egyetlen egy sem hagyta el Sanghájt, hanem kerestek maguknak egy kevésbbé szigorú, barátságosabb hajlamú államot s kilépve Amerika kötelékéből, más államok kötelékébe léptek be. Japán ebben a tekintetben határozottan lefőzte Amerikát. Tudni kell, hogy egész Keletázsiában, Vladivosztoktól le egészen Singaporeig, mindenütt temérdek könnyűvérű japán hölgyecske lakik minden városban, csupán Sanghájban nem lehet őket megtalálni. Ebben a nagy köztársaságban a japánok teljesen egyenrangúaknak akarják magukat mutatni az európai nemzetekkel s az idegen előtt zárva maradnak a csekélyszámú teaházak ajtajai. Amit ezek a kis emberek egyszer a fejükbe vesznek, azt tökéletesen keresztül viszik, ha törik-szakad is.

Az Alhambrában csak este 11 óra felé kezdődik az élet. A játékterem melletti nagy teremben ingyenes orfeumelőadás és kinematográf mulattatja a közönséget, hol a szünetekben táncra is perdülnek az urak a csinos, már nem amerikai hölgyekkel. Érdekes a játékasztal közönségét tanulmányozni. Micsoda szenvedélylyel játszanak a portugálok, többnyire a kikötőben időző hajók kapitányai s tisztjei. Minden izmuk és idegük remeg játék közben. Milyen ellentétet mutat ehhez képest az a kis japán férfi, ki most lépett be állig bundájába burkolózva. Háromszor hagyta perdülni a golyót tét nélkül, a negyediknél hirtelen zsebébe nyult s egy halom bankót dobott egy számra. A golyó megáll, a mi japánunk nyert. Egyetlen arcizma sem változott. Zsebre gyürte a nagy halom bankót s rögtön tovább állt.

A mi játékunk csúfos eredménynyel végződött. Jó volt, hogy a kocsiknak járó 3—3 dollárokat külön tettük a mellényzsebbe. Köpenyünkbe burkolózva, fázva bújtunk be kocsinkba s hajtattunk vissza a városba, ki a chinai Bund-re, mely előtt a folyó közepén feküdt hajónk. Számpánokra szállva igyekeztünk hajónkra jutni. A kulinak ugyancsak dol-

goznia kellett az erős ár ellen a pirinkó számpán farán levő egyetlen evezővel, melyet ide-oda mozgatnak, mint a hogy a hal farka mozog úszás közben. Hideg téli éjszaka volt s a kuli nem a kezein viselte téli keztyűit, hanem az evezője nyelén. Mint egy madárfészek, olyanforma jól kivattázott keztyű vette körül az evező végét s ebbe dugta be a kezét. Okos dolog, mert csupasz kézzel mégis csak jobban marokra lehet fogni az evezőt. Éjfél régen elmult s most is a szegény disznók sivalkodása töltötte be a levegőt. Éjjel-nappal kinozzák a szegény állatokat a ki- és behajózással. Én nem is tudom Sanghájt disznósivítás nélkül elképzelni.

Számpánok Sanghájban.

A CHINAI VELENCE.

Hosszú sanghái tartózkodásunkat fölhasználva, kirándultam egyszer Szucsau-ba, egy rendkívül érdekes, ősrégi városba, mely a most épülő sanghái-hankaui vasút mentén fekszik. Az uj vasút első szakaszán, egész Csinkiang-ig, nem régen nyilt meg a közlekedés. Remek vasút mondhatom s az öreg Európában hiába keresnénk hozzá hasonlót, mert ezzel is mint sok más modern dologgal Ázsia túlszárnyalta Európát s némely tekintetben helytelen dolog ma már „ázsiai állapotokról" beszélni.

De hát hogy előlről kezdjem, reggel hétkor indultam hajónkról két kadét társaságában. A derék chinai Dzsim számpánja vitt ki a partra, honnét riksákban robogtunk a metsző hideg, de tiszta reggeli levegőben a vasúti állomás felé. Kissé átfázva érkeztünk oda egy félóra mulva. A vágányokon ott állt már az elegáns, hosszú vonat. Hatalmas amerikai rendszerű, de chinai szinű, kénsárga mozdony és szeneskocsi volt elébe fogva. A vonat valami tizenkét szép termes kocsiból állt, melyekre kivülről sárkányok voltak festve. A vonal szélesebb nyomtávolú, mint az európai vasutaké. A széles, magas kocsik remekül vannak berendezve s háromszoros kristályablakokkal ellátva. Az egész kocsi egyetlen terem, melynek a közepén végig lehet menni. Jobbra-balra két-két személyre szánt ülőhelyek vannak, mindig szemben egymással, közöttük asztal, ugy hogy négy személy ül egy asztal körül. Az egész személyzet chinai s csak egyetlen angol ellenőr van a vonaton. A kalauz világoskék selyembrokát ruhát visel, haja szép copfba van fonva,

a végén keskeny piros selyemszalaggal; a mozdonyvezető hajába fehér szalag van fonva, a sapkája gombja is fehér, mert gyászol. Egy chinai pincér folyton jön-megy, kezében nagy lapos bambuszfonatos kosárral, melyből forróvizbe mártott, gőzölgő törülköző kendőket osztogat. A kezeket s az arcot lehet beléjük törölni, még pedig a kupéban kifüggesztett árjegyzék szerint, az I. és II. osztályban egy centért, a III. osztályban ingyen. A harmadik osztályban a teát is ingyen adják, míg az I. és II. osztályban tizenöt cent egy csésze cukorral, tejjel és kétszersülttel, de a fekete tea csak öt cent. Hetvenöt centért kitűnő hatfogásos ebédet tálalnak föl mindenkinek az ülőhelyén; nem is kell fölállanunk, csak egyet a kocsiban mindenütt található villamoscsengő-gombok közül megnyomni s legott egész had szolgálatkész boy terem előttünk. Kitűnően szolgálják ki az embert, pedig a chinai nem is ismeri a borravalót. A vonat zsúfolva van, nagyobbára chinaiakkal, de vasárnap lévén, sok európai is utazott, ki vadászatra, ki meg kirándulásra. A vasút mindenesetre kitűnő üzleteket csinál. Érdekesek a IV. osztályú kocsik, melyek nyáron teljesen nyitottak, mint a mi kavicsszállító vaggonjaink, télen pedig feketére mázolt, gyalulatlan deszkákból összerótt felépítményük van nagy ablakokkal, persze üveg nélkül.

Nagy sikságon haladunk át. Akár a nagy Alföldre képzelhetném magamat, ha nem volna olyan sok víz mindenfelé. Mellettünk szeszélyesen kanyarog a Sanghájt Szucsau-val összekötő folyó, melynek temérdek mellékága van. Legyen a víz még oly sekély, százszámra látni rajtuk a számpánokat, vitorlásokat s az egymás mögé csatolt nagy házi csónakokat, melyeket gőzbárka vontat; mint valami úszó vasúti vonat, olyan benyomást tesz reánk a csónakok hosszú ablaksora. Ezeken olcsó pénzért lehet Szucsau-ba utazni, de ennek fejében tovább is tart egy kissé az utazás.

Igazán el lehet mondani, hogy az egész hatalmas menynyei birodalom tulajdonképen egyetlen nagy temető. Akármerre nézek, koporsók és ujra koporsók. Míg Délchinában hatalmas kőemlékek emelkednek a sírok felett, Északchiná-

ban, Peking és Tiencin környékén nagy földpiramisok domborodnak a koporsók fölött, addig itt egyszerüen a szántóföldre állítják őket, még pedig olyan irányban, amilyenben a jós jelölte ki annak kedvező helyzetét. Igy azután egy családi sirbolt olyanformán néz ki, hogy öt-hat koporsót látunk a szántóföldön közel egymáshoz feküdni, de mindegyik más és más irányban áll a tengelyével. Ez a szokás azután min-

Háztetős chinai sírok.

dig elvesz egy darabot a szántóföldből, de azért egészen a koporsó tőszomszédságáig megmunkálják a földet. Télire sok koporsó gondosan szalmába van beburkolva, mások fölé pedig nehéz cserépfedelű valóságos kis házikót épitenek, azonban csak akkorát, hogy a koporsót egész szorosan körülzárja. Közben csinos chinai falusi házat látni, szép világoszöld lombú bambuszliget közepette, az egészet szép élősövény veszi körül. Temérdek falu és város repül el szemeink előtt, mindegyiket folyó vagy csatorna szeli át. Egész sorát az

érdekesnél-érdekesebb, magas ív alakú kőhidaknak látjuk a vizek fölött, mind telve nyüzsgő sokasággal. Ember az van elég Chinában.

A földművelők szorgalmasan dolgoznak a földeken: otromba bivalyok húzzák az ekét és boronát, hátukon egy-két világoskék ruhás chinai ül. A kék a chinaiak kedvenc ruhaszine. Talán kilenctized része a lakosságnak ilyen színű pamut-, vagy vászon-ruhát visel. Télen persze vastagon ki van az vattázva, ami különösen az asszonyoknak és a kis gyermekeknek sajátságos külsőt kölcsönöz. Az asszonyok tudvalevőleg nadrágot viselnek, mely télen szintén vattával van kibélelve, olyanféleképen, mint a mi vattázott paplanjaink. Az ilyen téli nadrágba bujtatott nő lábai azután a comboknál olyan vastagok, akár egy hordó, míg alább hirtelen megvékonyodnak s a nevetségesen kicsiny elnyomorított lábakban végződnek. Ha azután a nagy hidegben még a karjaikat is kihúzzák a ruha ujjaiból, hogy mellükön melengessék azokat a ruha alatt, vállaikról laposan lógnak le az üres ujjak. Ugy néznek ki ilyenkor, mint egy nagy kétágú répa. Hogy a kis gyermekek hogyan néznek ki télen, azt úgy lehet legkönnyebben elképzelni, mintha egy jó vastagon vattázott téli paplanból készült nadrágot, mellényfélét s egy kabátot adnánk egy 3—4 éves gyermekre. Akár egy gombóc, úgy néznek ki bennük a gyermekek; hengergetni lehetne őket, mint egy nagy hólabdát. A hidegtől pirosra s kékre csípett, gömbölyű, pufók arcocskából furcsa ferdemetszésű szemek néznek ránk, az egész fejet köröskörül beborító, a tetején két szőrös füllel biró sapka alól. Ha pedig nincs sapka rajtuk, ugy a fej minden részén, elől, oldalt, hátul öt-hat kis copfot látunk, mindenikben más-más színű szalaggal s közöttük kör vagy ovális alakban kiberetvált helyeket. A kis gyermek a világ összes népeinél egyformán kedves látvány.

Két és fél órai utazás után feltüntek előttünk Szucsau cakkozott szélű, bástyás, komor városfalai, a mögöttük kiemelkedő nagy pagodákkal s a háttérben kéklő hegyekkel. Előkelő nagy állomása van, mely előtt a kitűnő karban tartott

műúton tengernyi riksa vár, szépen kiigazított sorokban s ami még jobban meglepett, egy sereg rendkívül elegáns egyfogatú, kizárólag pneumatik-kerekű bérkocsi is várt ott. A vadgalambszínű kényelmes üléseken elegáns hímzett selyempárnák hevertek.

Szucsau-nak, hozzávetőleges becslés szerint vagy 900,000 lakosa van. Mikor Romulus Rómát alapította, már állt ez a

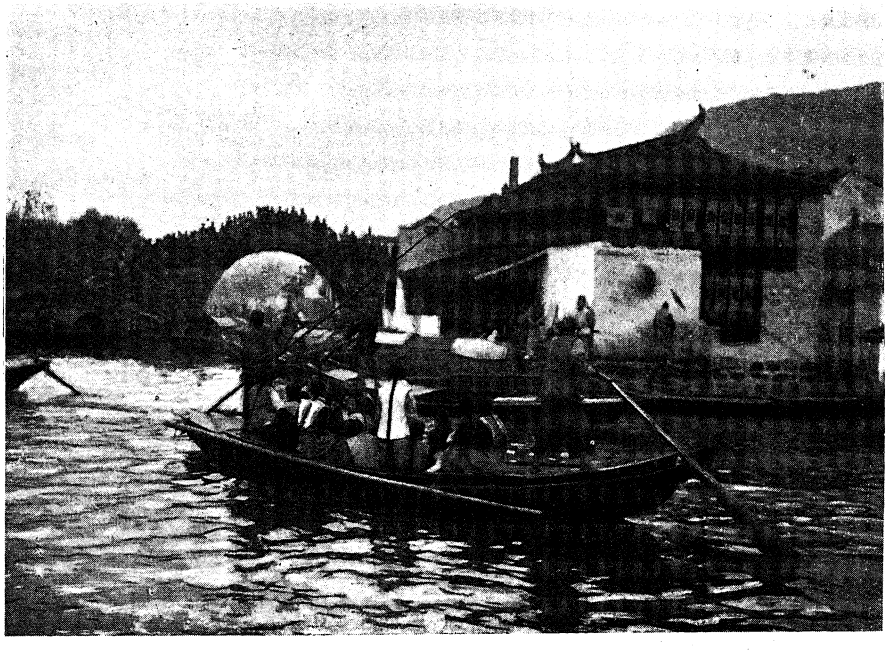

Részlet Szucsauból.

város, melynek ezelőtt ezerötszáz esztendővel már virágzó egyeteme is volt, sokáig irodalmi központja egész Chinának. A régi nézet szerint Szucsau és Hangcsau voltak a legszebb városai Chinának; sajnos, hogy 1860-ban a Taiping-lázadás mindkettőt elpusztította. „Fönt van az ég, lent van Szucsau“ tartja egy chinai közmondás.

A város még teljesen chinai jellegű s csak 1895 óta van nyitva európaiak részére is. A régi városfalakon kívül keletkezett uj városrészben nagyszerű élet lüktet. A nap bizonyos

óráiban olyan a forgalom a széles utcákon, akár Párizsban. Nehéz az egyik oldalról a másikra átjutni. Gyors vágtatásban rohannak az elegáns kocsik, a kocsisok folyton nyomkodják a lábaik alatt elhelyezett kéthangú csengő-szerkezetet; ott nyargalnak a riksák, vágtatnak a ponyk s a piros-nyerges szamarak. A számtalan teaház emeleti erkélyein ülnek a felcicomázott chinai szépek, gyönyörködve az alant folyó pezsgő életben.

Annyira chinai a város, hogy még csak vezetőt sem találtunk, hanem riksákba ülve, sorsunkra biztuk magunkat, mert beszélni ugyan nem tudtunk senkivel sem. Gyors vágtatással vittek ezek bennünket először is a nagy Lin-Yuen, chinai díszkerthez. Magas kőfal veszi körül ezt a labirintust hatalmas négyszögben, könnyen el is tévedhet benne az ember. A keskeny kapun belépve, mozaikszerűen kövezett udvarokon és folyosókon haladtunk át, majd remek kerteken, melyekben szép tavak, vadregényes sziklák, piros hídak, gloriettek váltakoztak pazarul diszített teaházakkal, előttük széles terraszokkal, melyek fölött hólyagból készült nagy lampionok függtek. A teaházak belsejében remekmívű cantoni faragott bútorokat láttunk szép erezetű márványlapokkal; valóságos muzeuma a chinai dísztárgyaknak volt ott felhalmozva. Bámulatos szép részletek; mindig ujabb s ujabb udvarokba s kertekbe jutunk, kör vagy rombus alakú kőkapukon keresztül. Megcsodáltuk a nagy aranyos szinpadot is a pazar berendezésű szinházban. Hangosan beszél ez a pompás mulatóhely a szucsaui aranynapokról, arról az időről, midőn egyenesen az éggel hasonlították össze Szucsaut. Itt laktak akkoriban a birodalom leggazdagabb mandarinjai. El sem lehet azt ma már képzelni, hogy milyen élet folyhatott itten!

Majd a városon kívül fekvő tigris-pagodához igyekeztünk, mely egészen közel látszott lenni. Azonban kuliink nem tudni mi okból, mégis a külváros keskeny utcáin keresztül vezettek oda, olyan utakon, hol csak gyalog lehetett járni. Riksáikat kint hagyták a városfalak előtt, valószinüleg úgy okoskodván, hogy inkább sétálnak velünk gyalog négy és

fél kilométert, mintsem a városon kívüli rossz úton nyargaljanak ugyanannyiért hármat. Egész napra fizettük őket s alig ültünk összevissza egy negyedórát a riksájukban s még csak össze sem tudtuk őket ezért szidni. Bár a fáradságért bőven kárpótolt bennünket a nagyobbára egy széles kanális mentén vezető út érdekessége. Művészien faragott sárkányos dísz-

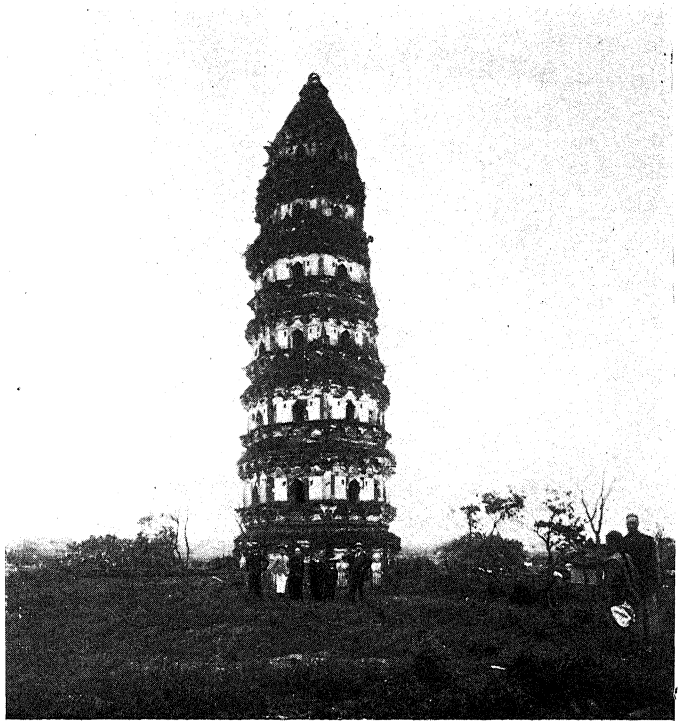

A szucsaui tigrispagoda.

kapukat láttunk, melyeknek szinte patinás külsőt kölcsönöztek a rajtuk tenyésző zöld és sárga mohok és zúzmók. Az utcákon temérdek kóbor kutya szaladgál, akár Konstantinápolyban. Nem csekély fáradsággal kúsztunk föl, néha négykézláb, az arányaiban nagyszerű, de néhány év mulva bizonyára bedűlő tigris-pagodához. Szédítő úton, teljesen függőleges sziklafalak párkányán kellett oda fölkúsznunk. Közvetlen mellette buddhista apácazárda áll. A kilátás az egész kör-

nyékre nagyszerű volt. Itt gyorsan elköltöttük a magunkkal hozott ebédet, mert sajnos, de visszafelé is gyalog kellett az útat megtennünk.

Most azonban bementünk az igazi belvárosba, annak egyik élénk forgalmú kapuján. Persze gyalog kellett itt is menni, mivel az utcák szűkek s nincsen semmiféle közlekedési eszköz. Ugyancsak éreztük lábainkban a tigris-pagodát, kuliink pedig csendesen vigyorogtak. A város hatalmas szabályos négyzetet alkot, melynek északi és déli falai a rövidek, a keletiek s nyugatiak pedig a hosszúak. Ugyanígy futnak az összes utcák is, egymást derékszög alatt szelve. Szóval a hosszú utcák mind hét és fél kilométer hosszúak, a rövidek pedig öt kilométeresek. Jókora távolságok nekünk szegény gyaloglóknak. A várost északról délnek s keletről nyugatnak hat-hat kanális szeli át, melyek fölött valami ötszázötven híd vezet bent a városban; ezért nevezik Szucsaut a „chinai Velencének" is. Ősrégi, magas ívelt kőhidak is vannak köztük, igazán festői látványt nyujtva, de még sokkal érdekesebb, ha egy ilyen magas híd tetején állva letekintünk két oldalt a csatornába. Micsoda furcsa keveréke a házaknak áll a víz mentén! Most télen aránylag tiszta és szagtalan a víz, de nyáron irtóztató bűzt terjeszt a szennyes víz, melyben az ázsiai kolera bacillusa bizonyára nagyon jól érzi magát. Ide ürítenek mindent a házakból s néhol csak oly keskeny a csatorna, hogy a szemben lévő ház ablakaiból kölcsönösen át lehetne ugrálni egyik házból a másikba. Persze csónakok mindenfelé. Alig vagyunk képesek a zsúfolt, szűk utcákban a riksakulink nyomán előre haladni.

Egyszerre csak a város főtemploma előtt állunk. Óriási négyszögletes udvar közepén két hatalmas épület áll egymás mögött: az impozáns magas tetejüket kék cserép fedi. Chinai templomban talán a legnagyobb, mit eddig láttam. Az udvaron mindenféle vásáros-sátrak, bódék, akrobaták, panorámák, csodaállatok stb. Az egész élénken emlékeztet ugy arányaival mint elrendezésével, a tokiói Azaksza-templomra s környékére, csakhogy persze piszkos chinai kiadásban. Szemét

Ívelt híd Szucsauban.

fekszik köröskörül s piszkos kulik, ordítozó, tetves, rongyos és mezítelen koldusok csatangolnak mindenfelé az udvaron. Feltünőek az egész udvaron, meg annak közepén, nem messze a templom bejáratától is elhelyezett s szinűltig telt dézsák és kőedények, amelyekbe mindenki szemeláttára végzik az emberek szükségüket és nem csupán a gyermekek. Igazi ázsiai vonás. Az emberáradattal besodortatjuk magunkat az az első templomba, melyben három nagy oltár áll egymás mellett, mindegyiken egy hatalmas, 8-10 méter magas, aranyra lakkozott félelmetes bálvány trónol. A második templomban magas párkányzatszerű oltáron hetven bálvány ül a falak mentén, férfiak, nők, vegyesen; ezer meg ezer füstölő gyertya s pálcika ontja éjjel-nappal, ki tudja hány száz év óta már a füstöt, úgy, hogy alig lehet odabent a szemeket nyitva tartani s nehéz a teljesen feketére füstölődött falak előtt az istenségeket jól szemügyre venni. Egy öreg anyóka, kezében nagy köteg füstölőpálcikával, kérdezősködik a paptól az egyik nőistenség felől. A pap odavezeti, az öreg asszony pedig letérdelve szorgalmasan hajtogatja fejét, homlokával kilencszer egymásután érintve a földet, majd hangosan beszél a Mária Teréziához hasonlító, rokonszenves ábrázatú, chinai Szűz Máriához. Azután egy másik elegáns, púderezett, fínom arcú női bálvány elé járul nagy hódolattal. Majd még három chinai asszony jön be s

China legnagyobb pagodája.

ezekhez csatlakozva, végigkritizálják a chinai menny istenségeit, ujjal mutogatva rájuk s hangosan nevetgélve. Hát nem kedélyes egy vallás ez?

Innét a „sárkány-utcán" végighaladva, a város északi részében álló, jókarban tartott gyönyörű pagodához mentünk, mely egész Chinának legnagyobb pagodája. Hófehér az egész, csak a körülfutó erkélyek és karfák cseresznyepirosak. Körülbelül 82 méter magas a torony, melynek belsejében ké-

Kivégzés megfojtás által.

nyelmes falépcsők vezetnek föl egészen a tetőig. Minden emeletén áll egy-egy aranyozott Buddha, vagy más indiai származású istenség. A pagoda kilenc emeletes, melynek felső emeletéről bámulatos kilátás nyílik a lábaink alatt elterülő szabályos chinai városra s annak környékére. Nehezen tudtunk a szép látványtól megválni s még sokáig ott maradtunk volna, ha fentről valami egyéb dolog nem vonta volna magára figyelmünket. Észak felé egy nagy térséget, illetve mezőt pillantottunk meg lábaink alatt, rajta sok emberrel. A tér

közepén cölöpök voltak a földbe verve egy kőpavillon előtt, melynek széles lépcsőin szintén zsúfolva álltak az emberek. Épen a város tervrajzát keresgéltem a zsebemben, hogy megnézzem mi lehet ott, mikor mellém lép egy kis, legfeljebb hatesztendős, eleven szemű chinai gyermek, aki a saját nyakán igyekszik félreérthetetlen jelekkel tudtomra adni, hogy lefejezés van ott. De ezt már szeretném egyszer látni, tehát lerohanunk a kis chinaival a felülről látott mezőre, hol azon-

A kivégzési téren.

ban csak a fűben hancúrozó s gyermekek módjára játszadozó felnőtt chinaiakat találtunk. Megtudtam, hogy csak ujévkor szokott itt a tömeges lefejezés lenni, most szünet van, tehát nem láthattunk semmit: annál kíváncsiabban bámult meg bennünket három európait a tömeg, mely annyira körülvett bennünket, hogy alig tudtunk tőlük szabadulni. Nem tehetvén egyebet, nyugodtan bámultattuk magunkat; én pedig elővettem cigarettatárcámat, hogy rágyújtsak, mit a kis chinai kölyök észrevéve, szolgálatkészen nyújt felém egy

skatulya gyufát. Ez a kis gazember született idegenvezető Szucsau számára; sok vénája van hozzá. Markába nyomtam egy tizcentest, mire nagy örömmel elgaloppozott, mi pedig energikus léptekkel átvágva a tömegen, fárasztó nyargalással siettünk a riksáinkhoz s onnét a vasúthoz. Sajnos, sietnünk kellett, ha nem akarunk lekésni, mert négy órakor ment az utolsó vonat, már pedig igen kellemetlen lett volna itt éjszakázni. Mire kiértünk az állomásra, épen akkor robogott be a vonat, mely bennünket Sanghájba volt viendő. Temérdek ember lepte el a perront, kiknek legnagyobb része nem utazott, csak megbámulni jöttek a vasútat, mely még az ujság ingerével hat reájuk.

A vasúton élvezhettem ujra az európai civilizáció megnyilvánulását. Ujból meggyőződhettem róla, hogy a chinai jogosan lesz egyszer kegyetlen és irgalmatlan az európaiakkal szemben, ha az évek folyamán benne fölgyülemlő vad gyülöletének és keservének velünk szemben majd szabad folyást engedhet. A mellettem levő asztalnál, két rokonszenves külsejű, jómódú chinai ült, csendesen társalogva egymással, nem ugy, mint a kupénkban kocsis módjára fütyülő angol. Egy boy odalépett a chinaiakhoz s fölszólította őket, hogy álljanak föl, helyet csinálni négy európainak. Kiváncsian lestem, mi lesz most? Mert mégis csak erősnek találtam kissé azt a gőgös kívánságot, hogy a chinai a saját hazájában elsőbbséget engedjen a vasúton az európaiaknak, hozzá még midőn ő épen ugy megfizette a jegy árát, mint amazok. Az egyik chinai a fölszólításra lassan fölszedelőzködött, míg a másik nem sok kedvet mutatott a fölállásra. De már ott állt mellettük a társaság, egy nő és három férfi, — olaszok voltak, — s a férfiak erélyesen támogatták a második chinait is a fölállásban. Ez midőn az asztal és a pad közötti szük helyről kibújt, ruhájával véletlenül hozzá ért a magát magasabb lénynek képzelő európai asszonyhoz, mire ez azzal felelt, hogy könyökével teljes erővel oldalbavágta a chinait, aki nyugodtan tovább állt. Ilyen példákban látja tehát az európai műveltség megnyilatkozásait a chinai, aki persze nem tud-

hatja, hogy az ilyen ripőköt mi is műveletlen embernek tartjuk. El lehet gondolni, hogy mennyivel magasabban állónak tartja tehát a chinai a saját fajának műveltségét. Érdekes volt a fütyörésző angollal együtt utazó, európai öltözékű chinai hölgyet is megfigyelni, aki perfektül beszélt angolul. Kiálló járomcsontjai s ferdemetszésű szemei mégis elárulták benne a chinait. Milyen finoman tudott kokettirozni! Rajta volt az európai szoknya, fején volt az európai divatos kalap tehát őmaga is alkalmazkodott az európai kulturához, már t. i. ugy amint azt a félművelt európai nőktől látta. Milyen előkelő nyugodtsággal ül ezzel szemben a helyén egy igazi chinai leány vagy asszony; látni kell azt!

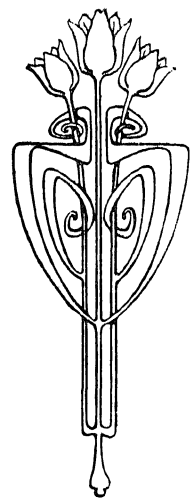

A csifui kikötőben.

CSIFU ÉS A PECSILI-ÖBÖL.

A horgonyzást megelőzőleg harsány trombitajel szólít a hadihajón minden embert a számára kijelölt helyre. Fölzavart hangyabolyhoz hasonlít ilyenkor néhány pillanatig a hajó, de annál mélyebb csönd uralkodik rajta azután. Csupán a hajó oldalait nyaldosó hullámok egyenletes csobogását hallani, melybe csak néha vegyül bele a hajóparancsnok hangja. Egyszerre élesen csilingel föl a gépházból a parancsnoki hídról odavezető csengő, melynek hangja a nagy csöndben tisztán elhallatszik a hajó minden részébe. A hajócsavarok megállnak egy pillanatra, majd pedig elkezdenek teljes erővel visszafelé forogni, fehéren tajtékzó örvényeket kavarva fel a hajó körül, mialatt a nehéz horgony leszalad a tengerfenékre. A kürtös lefújja a horgonyállomást, Csifuban vagyunk. Jó két mértföldnyire a szárazföldtől horgonyzunk, miután a különben is sekélyvizű Pecsili-öbölben a nagyobb hajók mólók hiányában sehol sem mehetnek közel a parthoz.

Azonnal megjelenik egy csomó esetlen, vaskos számpán hajónk alatt; első tekintetre lerí róluk, hogy viharos tengeren való járásra szolgálnak. Tudni kell, hogy minél sekélyebb a

tenger, annál kellemetlenebb és veszélyesebb a hullámjárása. A számpánokban óriási termetű, marcona kinézésű, piszkos chinaiak ülnek, kik olyan rettenetes bűzt terjesztenek maguk körül, hogy még ha háttal állunk is feléjük, már nagy távolságról megérezzük közeledtüket. A telepáthiának ez a csodás válfaja csak akkor hagy cserben, ha igen erős náthánk van. A piszkos alakok gyönyörű bakator- és muskotály-szőlőt árulnak, még pedig nagyobbára magyar szőlőt. Majd elmondom később azt is, hogyan kerül ide a magyar szőlő. Egyelőre csak azt említem meg, hogy Csifu egész Kelet-Ázsiának gyümölcsöskertje. A mi gyümölcsfajtáink közül úgy Japánban, mint Chinában csak kevés terem és ami terem, az ízetlen, rostos húsú, egyszóval élvezhetetlen. A csifui alma, körte és szőlő azonban teljesen egyenrangúak a mi zamatos gyümölcseinkkel. Mennyit áldozott pedig már Japán a mi nemes gyümölcsfáink meghonosítására, de hát a japáni talajban a legfinomabb gyümölcsfa is ízetlen gyümölcsöt hoz néhány év mulva, a szőlő pedig meg sem terem.

A kikötőben horgonyzó temérdek gőzhajó és vitorlás dzsunka között három chinai hadihajó is időzött épen s a haditengerészeti nemzetközi udvariassági szabályoknak megfelelően, csakhamar meg is jelent hajónkon üdvözletünkre egy fiatal chinai tengerésztiszt. Fekete bársony-zekéjét aranyhímzésű sárkányok díszítették, fehér nadrágja nemeztalpú chinai bársony-csizmában végződött, míg fejét piros üveggolyóban végződő, piros selyemrojtos, fekete nemezkalap födte, mely alól egész térdhajlásig lógott le dús fekete copfja.

Csifu barnásszürke tónusú, kopár hegyek aljában terül el. A város a tengerről szinte barátságos benyomást tesz a szemlélőre, mivel a csifui „Bluff", — egy a tengerbe nyúló domb, melynek ormán a fehér világító-torony körül csoportosulnak a külföldi konzulátusok csinos villái s kertjei, — teljesen eltakarja az örökös párába burkolt chinai várost. Még a legtisztább időben is ott lebeg ez a füstből és chinai illatokból összetett páraréteg a város fölött s ha a szél véletlenül a város felől jön s a nagy bűzfelhő megindúl a tenger

felé, útbaejtve az európai negyedet is, olyankor sietve csuknak be az európaiak minden ajtót s ablakot. A hegyeken ameddig a szem ellát, egy bástyákkal s kapukkal megrakott hosszú fal kígyózik végig, melynek története igazán chinai izű dolog. Csifu a japán-chinai háború idején tetemes pénzösszeget kapott a város megerősítésére, mely a Chinában nem szokatlan úton, eltünt a csifui főmandarin feneketlen zsebeiben. Egy szép napon híre futott, hogy a nagy Li-Hung-Csang Csifuba jön, hogy az erődítési munkálatokat megszemlélje. Lett persze nagy lótás-futás. Az ijedt mandarin minden épkezű s lábú embert fölparancsolt a hegyekre dolgozni s néhány nap alatt építették föl a vékony, valóságos Potemkinfalat, mesterileg úgy vezetve azt a hegyormokon, hogy alúlról nézve a lehető legimpozánsabb benyomást tegye az emberre. A hatalmas vicekirály pedig nem is jött el Csifuba. Mindannak dacára nem szükséges szánakoznunk a szegény mandarinon, mert ő bizony nem károsodott egy csöppet sem; volt annyi esze, hogy a falépítést mint ingyenes közmunkát rótta ki a lakosságra.

Csifuban valami százötven európai lakik a „Bluff"-ön s a pompás homokos strand-on álló házakban. Néhány szerény szállodán kívül van itt egy francia katholikus templom, egy angol templom, néhány apácazárda s az ezekkel kapcsolatos francia iskola és kórház. Van egy nagy német áruház is, melyben mindent lehet vásárolni, amire csak európai embernek szüksége lehetne, továbbá néhány egyiptomi-cigarettás bolt s egy csomó korcsma és bar, melyek az itt időző hadihajók matrózaitól élnek. Ha még fölemlítem az idegenek nemzetközi klubját s a temérdek postahivatalt, úgy pontosan beszámoltam Csifuról. A kis európai kolónia mögött azután éles határvonalat húzhatunk, melyen túl már China, a legvalódibb fajtából való China kezdődik, hol a szűk utcákban a leírhatatlan piszok és bűz közepette, a sikamlós ronda kövezeten békés egyetértésben él az ezernyi rühes kóbor kutya a meztelenül fetrengő koldusokkal. Milliónyi légy borítja mind a kettőt.

Csifu a Kelet-Ázsiában élő európaiak kedvenc tengerifürdője. Az ugyancsak a Pecsili-öbölben fekvő peitahói strandot inkább a pekingi diplomata társaság látogatja. Mindkét helynek ujabban az egész modern berendezésű tsingtaui tengerifürdő csinál nagy konkurrenciát, bár évről-évre nő azoknak a száma is, kik a chinai forró nyár elől Japán kies partjaira, vagy hegyei közé menekülnek. A csifui fürdőző közönség tulajdonképen csak a tenger felől jövő friss levegőben üdül; mert fürdeni sohasem láttam őket a különben felséges tengerifürdőben, melynek finom fövénye s pompás hullámverése bármelyik híres európai fürdőével vetekedhetnék. Különben Peitahó-ban is csak egész nap a verandákon, kereveteken heverő s alvó diplomatákat láttam csupán; ott sem igen fürdenek az emberek, valószínűleg a cápáktól való félelmükben. Pedig az még csak az igazi tengerifürdő. Olyan hullámverése van, hogy alig bírtam hajónkról csónakunkkal a partra kijutni. Útközben kétszer szakadt el a karvastagságú vontató kötél, melylyel a gőzbárka a csónakot húzta s végre is ruhástól kellett a tengerbe ugranom s úgy kiúsznom a partra, hogy Peitahót is megismerhessem. Persze előbb egy háromórás fürdés lett belőle, mialatt a ruháink is megszáradtak a parton.

Csifu közelebbi jellemzésére elég lesz annyit mondanom, hogy ez a város tette reám egész keletázsiai útamon a legsivárabb s legszomorúbb benyomást. Szinte kedvem volna azt állítani, hogy itt van a világ vége. Valahányszor partra léptem a szénraktárak kietlen hosszú falainál, melyeknek tövében állandóan temérdek koldus és piszkos kuli tanyázik, mindannyiszor az elmúlás gondolata bántott, oly mélabús hangulatba zökkentett a kietlen környezet. Csifu az a hely, hol még halva sem szeretnék lakni. Egyedüli szórakozásom a klub olvasóterme s annak a tengerre nyiló terrasza volt. De ott is csak a nap bizonyos óráiban éreztem biztonságban magamat, mert ha egy klubtag észrevette ottlétemet, úgy aznapra el voltam veszve, miután a „drink"-re való szívélyes meghívást úriember nem utasíthatja vissza s be kellett állanom

a bar asztala előtt ácsorgók gárdájába s szorgalmasan ürítgetnem a poharakat. Az orosz-japán háború idejében ebből az ivószobából indultak Port-Arthur ostromáról a legfantasztikusabb hírek a világ minden részébe, melyek az összes európai sajtó részéről a „hazugság fészke" díszes jelzőt szerezték meg Csifunak. A csifui urak még mindig zokon veszik, ha ezt a témát érintjük. Nem irígyeltem a sorsát egyetlen itt élő európainak sem, pedig Csifuban nagyon könnyen s ami fő, gyorsan gazdagodnak az európaiak. De mikor olyan Csifu, mint egy börtön. A napi munka után legfeljebb a parti mély homokban, vagy a „Bluff"-ön körülvezető úton sétálhatnak a szegény csifuiak. Mindkét séta tizenöt perc alatt kényelmesen megtehető. A chinai városba ugyan nem megy senki, hacsak nincs ott fontos üzleti dolga. Marad tehát

Madarával sétáló chinai.

további szórakozásul a klub ivószobája és tényleg a klub földszintjén lévő bar-ban töltik a csifuiak szabad idejük legnagyobb részét, télen pedig az egészet. Órák hosszat ácsorognak a magas pult előtt, mely mögött a kékruhás boy-ok fáradhatatlanul töltögetik a poharakba az italokat. Hogy kényelmesebben ácsoroghassanak, még székek sincsenek ott. Italokkal nagyszerűen föl van a klub szerelve; a csifuiak értenek az iváshoz. Mint egész Kelet-Ázsiában, úgy itt sem lehet készpénzzel fizetni. Ha valamit fogyasztunk, úgy a boy elénk tesz egy kis papirlapot, az úgynevezett „chit"-et, (csit) melyre csak nevünket kell rákanyarítanunk s azután fizetés

nélkül tovább állhatunk. A boy-ok a hónap végén egy papirlapra írták hajónk ott járt tisztjeinek neveit a tartozásokkal együtt s mellékelve az eredeti chit-eket a hajóra jöttek tartozásunkat bekasszálni. A nekik többnyire olvashatatlan aláírásokat oly megdöbbentő hasonlatossággal másolták le a chit-ről, hogy bátran akár váltót is hamisíthatnának bármelyikünk nevére. Mennyi törekvő fiatal exisztenciát tett idekint már ez a chit-rendszer tönkre! Mert nemcsak a klubbokban, de a kereskedésekben, vendéglőkben, szóval mindenütt készpénz az európai ember aláírása, még pedig nem csupán az ott lakóké, de például az enyém is. Nehezen tudtam néha a boy-nak megmagyarázni, hogy nem jövök ide többé vissza s ha nem fogadja el most rögtön a pénzt, úgy nem lesz ám, aki csengő dollárokra váltsa be az én aláírásomat. Hogy nem-gavallérok vissza is élnek ezen gavalléros hitellel, azt minden klubban lehet látni a bejáratban a fekete-táblára szégyenszemre kitűzött, teljesen olvashatatlan aláírású chit-ekről, melyeket az a bizonyos nagyharang fog beváltani. Hogy mennyire elhatalmasodott már ez a chit-rendszer idekint, azt legjobban az ellene való védekezésből lehet megítélni. A vasúti pénztáraknál, a vasúti kocsiban s a gőzhajókon gyakran találkozunk az angol nyelvű figyelmeztető táblácskákkal: „chit-et nem fogadunk el". Tehát még a vasúton s a hajón is ilyen értéktelen papirokkal szeretnének némelyek fizetni.

Összevissza három hónapot töltöttem Csifuban és sohasem tudtam megérteni, hogy honnét veszi ez a piszokfészek azt a rettenetes forgalmát. Vasútja nincs, országútak sem vezetnek ide, a sekélyvizű kikötőnek még csak rakodópartja sincsen s mégis háromszor annyi hajó fut ide be naponta, mint a trieszti és fiumei kikötőkbe együttvéve. Nagy szampánok segélyével, kétszeri fáradságos átrakodással viszik az árukat a hajókra. Ezer meg ezer izzadó és kiabáló kuli sürgölődik egész nap a láda, hordó és zsákhegyek közt. Pedig milyen nehéz munka ez az átrakodás északi vagy keleti szélnél, midőn a rövid, de magas hullámok benyargalnak a

nyilt öbölbe. Nekünk is néha napokig kint kellett időznünk a szárazon, ha a hirtelen kerekedett rossz időben lehetetlen volt a hajóra mennünk. Az is érdekes, hogy Csifunak hat nagy postahivatala van, mindegyik a saját palotájában, saját postaigazgatóval és saját bélyegeivel. A chinai császári postán kívül van itt angol, francia, német, orosz és japán postahivatal. Ha postát várunk, úgy sorban kell kérdezősködnünk mind a hatnál. Angol napilap is jelenik meg itten, melyet csaknem egészen a postahivatalok hirdetményei töltenek meg.

Selyem és csipkeárusok hajónkon.

Csifunak két nagy különlegessége van. Az egyik a „pongee", azaz nyers selyem-kelme. Nálunk santungi selyem néven ismerik ezt a tölgyfa leveleiből táplálkozó, nagy selyemhernyó gubóiból nyert selymet. A másik a csifui selyem csipke. A selyem- és csipkeárusok minden délben elárasztották hajónkat s egymásra licitálták az árakat, persze lefelé, úgy, hogy egy vég legfinomabb szövésű, igazán nehéz kelméért, — egy méter széles, tizennyolc méter hosszú, — 18 koronát fizettünk. Igaz, hogy egy hadihajón rendkívüli gyakorlatra tesz az ember szert a bevásárlások terén s kitünő tanulmányokat tehet, hogy mennyire felülfizet mindent az Ázsiát futtában átutazó túrista, aki még hozzá abban a szent meggyőződés-

ben is él, hogy nem mindenki tudna olyan olcsón bevásárolni, mint ő. A csipke legnagyobb része a francia fehér-apácák vezetése alatt álló csipkeverő-intézetből kerül ki. Két nagy munkatermük van, melyeken szivesen kalauzolnak végig az apácák. Az elsőben csupa felnőtt chinai leány dolgozik a rámákon kifeszített áttört asztalkendők, asztalfutók és csipkegallérokon. A másodikban csupa elnyomorított lábú apróság, a legidősebbje talán tiz éves lehet, dolgozik a hosszú csipkéken, bámulatos ügyességgel dobálva apró ujjaik között a kis fahengereket, melyekre a selyemfonál van fölcsavarva. A leányok mind katholikusok s minden vasárnap látni őket bő, virágos nadrágban, párosával a templomba tipegni az apácák vezetése alatt. Valami száz leány dolgozik itt a legnagyobb csöndben. Egy árva szót sem beszélnek egymással, de annál szorgalmasabban dolgoznak.

Chinai katholikus leányok.

Csifunak harmadik különlegessége lesz rövid időn belül az első ázsiai bor. A várost környező hegyeken óriási területek vannak már szőlővel beültetve. A mintaszerű szőlőgazdaság egy kantoni milliomosokból álló konzorcium tulajdona. Megteremtője és lelke pedig a mi tiszteletbeli csifui konzulunk, a közszeretetnek és becsülésnek örvendő báró Babó, egy osztrák ember, kinek apja európai hírű szőlőtudós volt. Nagy szakértelemmel és vasszorgalommal ültette be a csifui hegyeket, Európa valamennyi nevesebb bortermő vidé-

kéről bozatott vesszőkkel. Báró Babó vendégszerető házában gyakran megfordultam. Megmutatta nekünk a szőlőtelepet is, hol épen javában rézkénegeztek a chinai kulik, mert hát ide is eljutott már a phylloxera. Borkóstolásra is meghívott bennünket egyszer a modern berendezésű nagyszerű pincébe. A hordók mind Bécsből valók és szétrakott állapotban tették meg a nagy útat idáig, mert némelyike akkora, hogy akár lakni lehetne benne. A hüvös pincében hosszú sorokban állanak már az itt szüretelt borral telt hordók, minden hordón az illető bor nevével. Láttam, illetőleg kóstoltam ott zamatos rajnamelléki és mózeli fehér borokat, tiroli és francia vörösborokat s pompás magyar bakatort is. A nagy borkészletből még egyetlen csöpp sem került eddig piacra, pedig Babó, kit a chinaiak nagyon szeretnek s kinek véleményét nagyra becsülik, már elérkezettnek tartaná a boreladás megkezdésének idejét, de hát a chinai tulajdonosok, kik már több mint egy millió dollárt fektettek be eddig a borgazdaságba, hallani sem akarnak arról. Kapós árucikk lesz ez a kitünő bor a messze Keleten. Egész Ázsia európaiasan berendezett szállodái, valamint az oceánjáró gőzösök, innét fogják borkészleteiket beszerezni.

Aki egy darab igazán nyomorúságos Chinát akar látni, annak nem is kell az ország belsejébe fáradnia, az nézze meg egyszerűen Csifut. Félelem nélkül járhatunk-kelhetünk utcának nem nevezhető sikátorain, csak a jól megillatosított zsebkendőt nem szabad otthon felejtenünk, különben veszve vagyunk. Vizelettel színig telt hordókat és nagy égetett cserépedényeket látunk mindenfelé, melyeknek a tisztogatása fölötte egyszerű dolog. Ha színig megteltek, egyszerűen kiborítják tartalmukat az utca kövezetére, ami egy csöppet sem zavarja a közvetlen közelben tanyázó utcai szakácsot tésztái gyúrásában, vagy a jobbnál-jobb húsgombócok gyártásában, melyekbe egyszerűség okáért mindjárt belevagdalja a legyeket is. Vendégei nem finnyásak, sőt ugyancsak irígylésreméltó étvágygyal fogyasztják ebben az egyáltalában nem étvágygerjesztő milieu-ben a chinai konyha nyalánkságait. Temérdek

sárkányos sárgaréz-kannában fő a teavíz; az öblös rézkémények kiáradó kormozó füst erősen csípi szemeinket. A falak tövében pedig nagyban folyik mindenfelé a kártyajáték. Valóságos utcai kaszinókat látunk. Három-négy csoportban kuporog a földön körben valami nyolcvan kuli s kártyázik. Játszmájuk százhúsz apró kártyából áll. A hosszúkás, keskeny kártyák hátát ragadós piszokréteg fedi, ami igen célszerű a kártyák fölemelésénél, mert egyszerűen rányomják egy ujjukat, melyen rögtön rajtatapad a kártya. A chinai szenvedélyes kártyás és igazán élvezi a játékot. Sohasem látni őket játék közben civakodni, pedig náluk nincs is érvényben a híres tizenharmadik paragrafus és a nagyszámú kibicek is minduntalan beleszólnak a játékba. A játékosok körül ül a sok tetves kuli. Keble legmélyén kotorászik mindenik, lehajtott fejjel keresve a kis állatkákat, melyeket azután a fogai között morzsol szét, miután a bosszú Chinában is édes. Azt hiszem, hogy a legtöbb chinai nem fürdik egész életében.

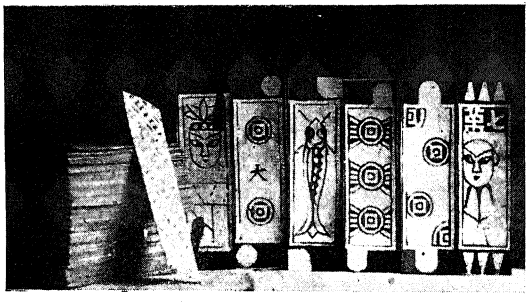

Chinai játékkártyák.

Fülhasogató nyikorgás zaja tölti be a szűk utcákat s minduntalan a falhoz lapulva kell kitérnünk a temérdek egykerekű targoncának. A félmeztelen kulik emberfölötti munkát végeznek, amidőn a rettenetes kövezeten tolják a szekérrakományra való téglát, köveket, disznókat a kenetlen targoncákon. Szétterpesztett lábakkal járva igyekszenek az egyensúlyt fentartani, közben folyton ordítva, hogy mindenki térjen ki útjukból, mert nehéz dolog a megrekedt targoncát ujra mozgásba hozni. A targonca nyikorgásába vegyül a disznók rémséges sivalkodása. Borzasztó még látni is, hogyan

kinozzák ezek a lelketlen emberek a szegény állatokat. A hízott koca két hátsó lábát összekötözik s egy közötte átdugott bambusz-rúdon cipelik a fejjel lefelé csüngő, rémségesen ordító állatokat. El lehet gondolni, milyen fájdalmakat állhat ki szegény állat, mikor egész testsúlya szorítja vékony lábszárait az éles rúdhoz. Vagy pedig akkora nagyságú vesszőkosárba gyömöszölik a szerencsétlen fekete disznót, melybe csak a fara fér bele, míg a fejét és lábait a legkényelmetlenebb helyzetben nyügözik le kötelekkel s így hagyják állani szegényeket a legforróbban letűző napon órákon keresztül.

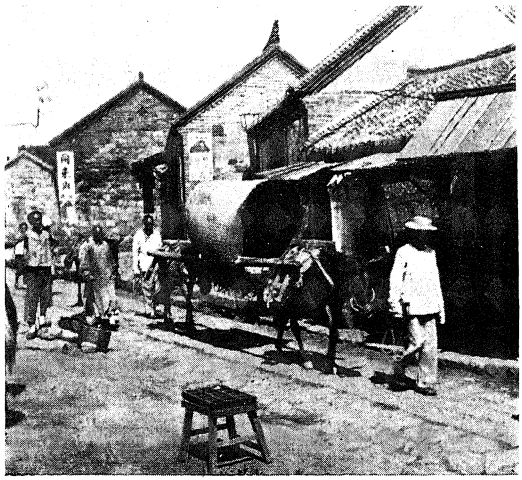

Csifui hordszék.

Egy piszkos templomudvaron hevenyészett színpad volt bambusz-gerendákból összetákolva, melyen aranyos ruhákban, félelmetes álarcok alatt rettenes zenekíséret mellett énekeltek a szinészek, míg a templom bejárata előtt szakadatlanul puffogtak a rakéták. Mindez nem zavarta a szinpad előtt dolgozó utcai borbélyokat, akik szorgalmasan beretválták a kuli-koponyákat, fonták a sok copfot, vagy dögönyözték a vendég hátát. A szomszédságban chinai iskola van. A nyitott ablakon át látni a nagy kerek szemüveges tanitót, körülötte valami nyolcvan gyermek ordít torkaszakadtából. Persze minden gyermek mást kiabál. Hogyan képes a tanitó ilyen khaosz közepette a gyermekek tudása felől tisztába jönni, örökre rejtély marad előttem. Furcsa lovas palankinok jönnek szembe. Két hosszú rúdon van egy nagy gyékénytető, helyesebben mondva cső s ebben ülnek az emberek. A palankin rúdjai két egymás mögött haladó ló hátán nyugszanak. Te-

mérdek szurtos játékbarlangot is láttam, melyekben hosszú piszkos asztal körül ülnek a még piszkosabb kulik. Nagyban folyik a hazárdjáték. Némelyikük egész zsebkendőnyi apró-pénzt kockáztat meg egy tétre s egyetlen arcizma sem rándul meg, ha el is veszti a tétet.

Érdekes egy ilyen chinai utcán néha meg is állani s közelebbről szemügyre venni az utcai iparosok munkáját. Előttünk készítik puha vasból a rövid beretvákat; darabját fanyéllel együtt tiz fillérért árulják. Egy másik reggeltől estig szakadatlanul varrótűket ráspolyoz puha vasból, kezdetleges fúrószerszámmal fúrva ki a tű fokát. Így készültek itt a varrótűk Isten tudja hány ezer év előtt is. Bámulatos az is, hogy milyen ügyesen tudják az eltörött porcellán- és üveg-edényeket megfoldozni. Nem drótozzák körül a cserepeket, mint a mi drótostótjaink, hanem a szó szoros értelmében összevarrják őket. A klubban láttam egy ilyen összevarrt lámpahengert, a barban függő petróleumlámpán. Épen eltört az utolsó darab a készletből s míg Sanghájból uj cilinderek érkeztek, az eltörött példányt néhány fillérért bámulatosan megfoldozta egy vándorló üvegfoldozó. Gyémánthegyű tűvel finom kis lyukakat fúrnak a cserépdarabok szélein, melyekbe két végén kihegyezett, a közepén pedig laposra kalapált drótokat ütnek bele kis kalapácscsal. Ezek azután nagyszerűen összetartják az eltörött dolgot. Konzulunknál terelődött egyszer vacsora közben erre a beszéd s én nem akartam eleinte hinni ezt a meseszerű dolgot, míg azután báró Babó felszólítására földhöz vágtam egyikét az asztalon lévő finom vékony borospoharaknak s másnap saját szemeimmel láttam a poharat romjaiból föltámadni egy chinai üvegfoltozó kezei között. Csekély három centet, azaz hat fillért kért a munkáért. Remekül tartotta a pohár nemcsak a vizet, de a bort is.

Egy érdekes természetrajzi ritkaságról akarok még megemlékezni, t. i. a csifui öbölben uszkáló hatalmas meduzákról. Ezek a fátyolszerűen átlátszó puhányok némelyike akkora, mint a legnagyobb kofaernyő, négy-öt méter hosszú kocsonyás szakállal. Egy izben kihalásztattam hajónk alatt egy épen

arrafelé evező nagy meduzát, melyet négy matróz alig birt egy vitorlavászon lepedőben a lépcsőn fölcipelni a fedélzetre. Mérlegre tétettem és csekély 89 kilót nyomott ez az egy példány. Azután egyenesen a födélzetről dobattam a tengerbe a kocsonyás testet, mely az ütődés folytán a víz felszinén millió darabra szakadt. A kocsonyás anyaghoz nem tanácsos puszta kézzel hozzányulni, mivel a meduza egész teste kellemetlenül égető, csípős nedvet tartalmaz. Ha néha egy ilyen persze kisebb meduza, a hajózuhanyunkba tévedt, sietve menekültünk a zuhanyból jövő égető vízsugarak alól. A chinai még ezeket az állatokat is megeszi. A fedélzeten sétálva, gyönyörű példányt pillantottam meg egyszer a vízben s fölhívtam reá egy alant ácsorgó számpánnak figyelmét. A kuli gyors evezőcsapásokkal igyekezett a meduzához, átdöfte csáklyája hosszú nyelével s azután rögtön hozzá is látott a fölszeldeléséhez. Sarló alakú éles késével olyanféle hosszú szeleteket vágott le belőle, mint ahogy nálunk a szalonnát szokták fölszeldelni. Pokoli módon égette kezeit s karjait a meduza nedve, de annak dacára nagy buzgalommal rakosgatta a nagy szeleteket már csaknem elsülyedő kis csónakjába, mivel még három számpán közeledett feléje s a bennük ülő chinaiak is hozzáláttak a meduza-pecsenye szeldeléshez. Mi azonban a mi lobogónk védelme alá helyeztük a jogos tulajdonost, amennyiben odaküldtük kis csónakon egyik altisztünket, aki evezőjével kemény ütéseket mért a tengeri kalózok kezeire s koponyáira, míg csak el nem távolodtak. Morogva vonultak amazok vissza a küzdtérről, de hát

Csifui szeméthalász.

a hajónk közelében nem mertek a mi emberünkkel kikezdeni.

Hogy mekkora nyomorúság uralkodik a szegény chinai néposztály között, azt legjobban illusztrálják az úgynevezett „szeméthalászok". A legprimitivebb módon összetákolnak két-három fatörzset, hátul rákötnek egy evezőt s magukhoz véve kőnehezékes hálóikat s kosaraikat, kieveznek ezen a lélekvesztő tutajon a hullámzó tengerre s fáradságos munkával halászszák ki a tengerfenékről, a hajókról kidobott üvegeket, törött tányérokat s a szénbehajózásnál a vízbe esett széndarabokat. Étkezés idején a hajókonyha kiöntőcsatornája alá tartják hálóikat, felfogva az odaöntött mosléket, melyből azután nagy lakomát csap az egész család. Az ember szive megesik a szeméthalász csaknem meztelen 2—3 éves gyermekein, kik egész nap a vízben állanak, kitéve a szél, a nap és a tenger viszontagságainak. Hogy a vízbe ne essenek, a derekuk köré kötött kötéllel vannak a tutajhoz erősítve, a legjobb táplálékuk pedig a hajómoslék.

Hajóparancsnokunk néha kiküldte zenekarunkat, hogy játszszék a klub terraszán. Micsoda ünnepnap volt ez mindig a szegény csifui asszonyoknak. Boldogan öltötték magukra utcai toilettejüket s tűzték fejükre a nagy párizsi kalapot. Hiszen olyan ritkán kerülnek ezek a dolgok ott elő a szekrényből. Mintha csak Európába varázsolták volna őket a zene hangjai. Alattunk a parti fövényen pedig a Chinában született kis európai csemetéket sétáltatták a chinai dadák. Néhány reuniót is rendeztünk a hajón, hol a csifui szép hölgyek alaposan ki is táncolhatták magukat. Nem csupán önzésből, de igazi résztvevő szívvel tettük nekik ezt a szamaritánus szolgálatot, mert bizony nem kis dolog lehet csifui ember feleségének lenni. Nemcsak hódolat, de bámulat is illeti meg ezeket az asszonyokat.

* * *

Mindent egybevetve, hónapokat töltöttünk a Pecsili-öbölben, ebben a piszkos nagy vizben, a legkiállhatatlanabb

s legunszimpatikusabb tengeren, melyet akár hosszában, akár keresztben, egyetlen nap alatt átszel a hajó. Elgondoltam néha, hogy milyen jó lenne, ha a chinaiak a nagy chinai-fal épitése helyett a Pecsili-öböl bejáratát zárták volna el keresztben egy monumentális fallal, mi tekintve ennek a tengernek csekély mélységét, talán nem is lett volna nagyobb munka amannál s milyen felséges dolog lenne, ha most nem lehetne ebbe a tengerbe hajóval bejutni. Még a színe is unalmas ennek a zöldesbe játszó szőke tengernek, melynek felülete

Wei-Hei-Wei.

egyik percben olyan, mint a tükör s talán már egy óra mulva akkora hullámok nyargalnak rajta végig, aminőket legfeljebb kint a nagy oceánon lehet látni.

Néhány napra ellátogattunk a santungi-foktól nem messze fekvő angol kikötőbe, Wei-Hei-Wei-be is. Erős szél fújt ezuttal is ezen az utálatos tengeren s hajónk úgy táncolt rajta, mintha legalább is kint a nagy tengeren járnánk a monszunban. Szinte jól esett mindnyájunknak, mikor bekanyarodtunk a kikötő nyugodt vizébe, a wei-hei-wei-i öböl előtt a tengerben álló, markáns csúcsban végződő Lin-Kung sziget mögé, mely

természetes hullámtörőül szolgál a kikötő előtt s annak két oldalán van a kikötő két keskeny bejárata. Fönt a sziget ormán állanak még a terméskőből épített, szolid chinai erődök. Wei-Hei-Wei ugyanis alaposan megerősített chinai hadikikötő volt, melyet 1895-ben a győztes japán csapatok bevettek s megszállva is tartottak mindaddig, míg China a hadikárpótlást megfizette. Alig vonultak azonban 1898-ban onnét ki a japánok, rögtön megjelentek helyettük az angolok, kik bérbe vették Chinától a kikötőt s a körülötte tiz mértföldes sugárban fekvő területet, állítólag csak arra az időre, míg Port-Arthur orosz kézben van. Az oroszokat ugyan régen kizavarták a japánok Port-Arthurból, de az angol lobogó, melyet annak idején csak „formalitásból" vontak föl a Wei-Hei-Wei-t uraló hegycsúcsra, ma is ott leng s az angolok nem is gondolnak a kikötő visszaadására. Wei-Hei-Wei ma az angolok keletázsiai hajóhadának legészakibb állomása, melyet ma már állítólag csak szanatoriumnak, azaz a trópusokban tartózkodó hajóhaduk üdülő helyének tekintenek.

Kivülről semmit sem lehet látni a városból, csak miután bekanyarodik a hajó a sziget mögé, látni annak lábánál az angolok nagy szénraktárát, az első minőségű angol kőszénből fölhányt hegyeket. Az angolok nem sokat építkeztek ott, hanem egyszerüen az ott talált chinai házakat alakították át európai lakásokká. Inkább nagyszerű sétaútakkal hálózták be a szigetet, melyek fölvezetnek egész a hegy csúcsára. Nem hiányoznak a kifogástalan tenniszező-terek s a homokos tengerparton álló fürdőházacskák sem. De a legmeglepőbb Wei-Hei-Wei-ban, hogy sikerült az angoloknak az ott lakó chinaiakat a tisztaságra szoktatniok. Nyoma sincs ott a chinai illatoknak s a vakító fehérre meszelt téglaházacskákban, melyek mellett csinos virágos kertecskéket is látunk, laknak a chinai asztalosok, vargák, szatócsok, fényképészek s a hadihajókra élelmiszereket szállító copfos vállalkozók. De még utcaneveket mutató táblákat is látunk a házak falain. Az angol klub a volt yamen épületében van, melynek nagy kapuszárnyait chinai istenségek hatalmas méretű színes képei diszítik.

Még a csinos egyenruhás angol rendőrök is egytől-egyig chinaiak.

Lent a telepen szélcsend uralkodott, mikor partra szálltam s szinte jól esett az októberi nap melegében sütkérezni, de midőn azután fölmásztam a sziget csúcsára, hogy megtekintsem az ott álló, még jókarban levő chinai erődöket, csaknem leütött lábaimról a nyílt tenger felől fúvó, metsző

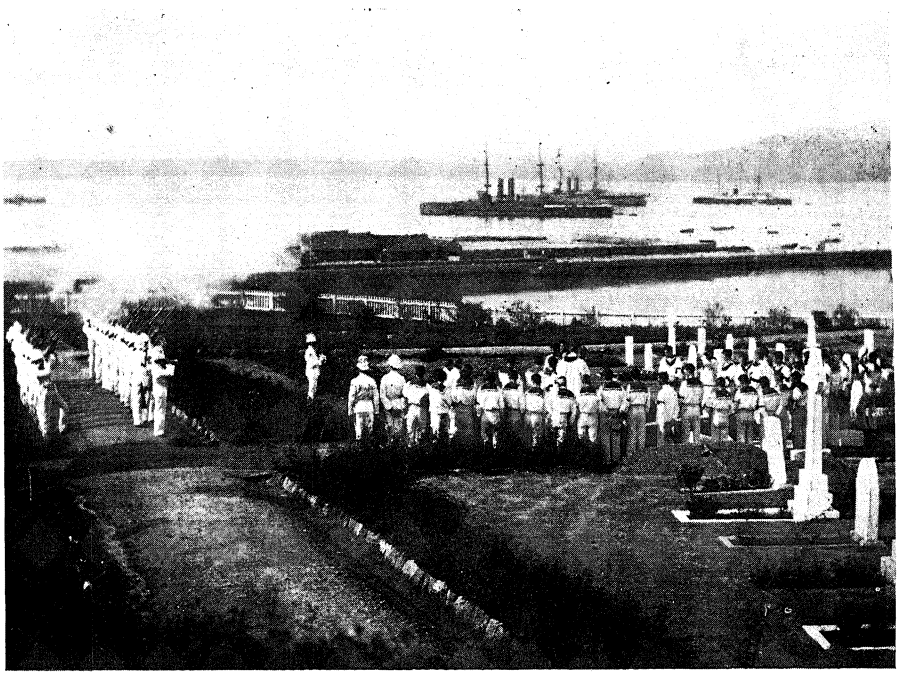

Tengerésztemetés Wei-Hei-Wei-ben.

hideg szél, míg alattam zúgva csapkodtak föl a sziklákon a haragos tenger hullámai. Ugyanakkor bent a kikötőben a legcsekélyebb szellő sem fodrosította a belső öböl tükörsima vizét. A sziget egyik oldalán fekszik az angol tengerészek temetője, melynek sziklasírjaiban nem egy angol tengerész aluszsza már örök álmát. Lent a kikötőben néhány négykéményes nagy angol cirkáló s egy csomó torpedónaszád üdült. Az idő fogja majd megmutatni, hogy igazán csak szanatórium-e Wei-Hei-Wei az angoloknak!

Egyszer átkeltem gőzbárkánkon husz perc alatt a szemben levő szárazföldre is, hol az igazi Wei-Hei-Wei fekszik, a régi chinai város, melyet magas kőfalak vesznek körül, impozáns bástyákkal és alagútszerű kapukkal. Ez volt talán a legtisztább chinai város, melyet valaha láttam. Igaz, hogy hiányzott a városban az élet, hiányzottak ott az emberek, kik berondítsák a várost. A felfelé kunkorodó cseréptetőkkel fedett házak között csak itt-ott lézengett egy szótlanul ballagó chinai. A városon kívül, már az angolok építette villák között, egy jól gondozott, tiszta Buddha-templom áll, melyben a már teljesen elangolosodott főbonc kézszorítással üdvözölt bennünket a sárkányos sírkövek s bronz áldozatiserpenyők között s előkelő mozdulattal le is telepedett közibénk, mikor fényképgépemmel a templom festői udvarát megörökítettem.

* * *

Csingvantau. Ez még egy Csifunál is szomorúbb kikötő. A háttérben szaggatott körvonalú, kopár hegyek bizarr láncolatát látni, a homokos tengerparton pedig egy a tengerbe már is messzire benyúló, magas kőtöltés építésén dolgoznak a chinai munkások. A töltés tetején, a Pekinggel összeköttetésben levő pályán fütyül a chinai bányatársaság mozdonya. Az európaiak, dacára a természetalkotta akadályoknak, mindenáron kikötőt akarnak itt teremteni a sekély parton s ma már mélyebb járatú hajók is kiköthetnek a hosszú móló mellett. A kikötőt környező homoksivatagban csak itt-ott áll egy magános chinai házikó, melynek egyikében a távirdahivatal van. A szobában a Morse-géppel felszerelt asztal mellett látjuk a hosszúkás téglakályhát, melynek tetején alszik a prémes bundáján heverő copfos távirdatiszt.

Álmosság s az unalom érzése szállanak meg még ma is, ha a Csingvantau előtt töltött unalmas hetekre visszagondolok, midőn elhorgonyzott hajónk néha egy álló hétig úgy táncolt a bősz hullámokon, mintha hitvány lélekvesztő s nem is páncélos cirkáló lenne. És mégis sikerült egy kivé-

telesen szélcsendes vasárnapon a kis gőzbárkánkon kirándulást tennünk Csingvantauból San-Hai-Kwan-ba. Olyan sima volt e napon a víz felülete, mint egy befagyott tóé s szerencsénkre sima is maradt egészen estig, míg hajónkra visszatértünk. De már egy félórával hazaérkezésünk után istenkísértés lett volna csak meg is kisérelni, hogy vízre bocsássuk a gőzbárkát. Nem is jó arra gondolni sem, hogy mi történt volna velünk, ha a kétórás úton ér el bennünket az istenítélet-idő.

Feneketlen homoksivatagban szálltunk partra San-Hai-Kwan-nál, hol a boxerlázadás óta még mindig tanyáznak kis angol, francia, olasz, japán s chinai katonai különítmények a fehér ponyvasátrak alatt. Maga a város még nyolc kilométernyire fekszik a tengertől. Csak nehezen sikerült a chinaiaktól két szamarat s néhány hamisíttatlan pekingi talyigát fölhajszolnunk. A talyigán való utazást is kipróbálandó, fölültem egy ilyen rugó nélküli kinzószerszámra. Két megvasalt nagy ágyúkerék között a tengelyen nyugszik a majomketrecszerű alacsony kalyiba, kivülről kék posztóval behúzva, az oldalain apró aklakokkal, melyeket faragványos farácsozat diszített. Belül szunyoghálóval volt a kis odu bevonva s a padlóját borító matrácokon csak törökösen lehetett ülni, már t. i. amíg egy helyben áll a kocsi, mert menetközben leírhatatlan annak rázása. Árkokon, folyókon, feneketlen homoksivatagon és kőrakásokon döcögtünk át

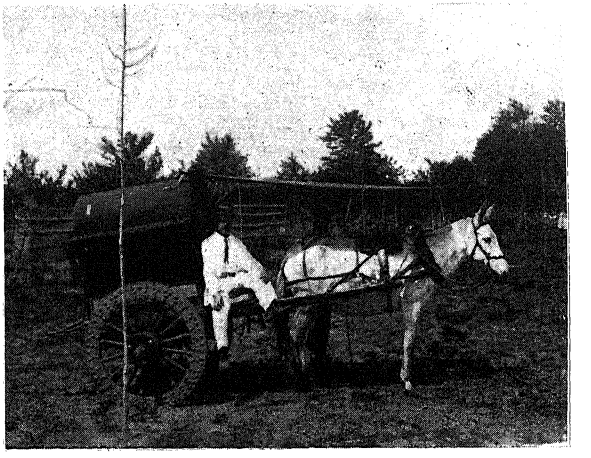

A pekingi taligán.

s minden zökkenésnél hol az oldalamhoz, hol a térdeimhez, hol meg a fejemhez kapkodtam fájdalmamban, lélekzetemet pedig teljesen elfojtotta néha a fölkavart sűrü por. Még legjobb dolga van útközben a kocsisnak, ki gyalog halad az öszvér mellett, irgalmatlanul döfködve ostornyelével a szegény állat bordáit és hasát. Végre is kimásztam a talyiga rúdjára s ott lelógatva lábaimat türhetően ültem.

Egy óra alatt San-Hai-Kwan falai alá értünk s csakhamar bedöcögtünk a sötét városkapun a főutcára, végig szökdécselve a gránitkövezetébe vájt barázdákon. A város aránylag tiszta s bámulatos színpompájú képeket nyujtana egy aquarellben dolgozó festőnek, a házak előtt lelógó aranyos cégtáblákkal, a deszkából kivágott s aranylakkal bevont chinai csizmákkal, a sok kék porcellán edénynyel, a fehér öszvérek húzta kékvászon talyigákkal, a bennük űlő chinai és mandzsu szépekkel, a csúcsos bambusz-kalapban vágtató meztelen kulikkal, kik vállaikon keresztbe vetett bambuszrúdon cipelik a terheket.

San-Hai-Kwan-ban.

A négyzetalaku várost hatalmas kőfalak veszik körül, a sarkokon bástyákkal s tornyokkal. Fölmásztunk a falra, mely felül valami hat méter széles, ahonnét remek áttekintést nyertünk nemcsak a városra, a távoli tengerre, de a városfalakhoz csatlakozó nagy chinai-falra is, mely San-Hai-Kwan-nál végződik a tengerben. Nagyon messzire követhetjük szemeinkkel a kigyózó vonalban néhol ugyancsak meredeken a hegyekre

mászó nagy falat. Nem csekély fáradsággal át is tornásztunk a városfalról a nagy chinai-falra, melynek széles tetején el is sétáltunk egy órányi távolságra. Mennyi pénz, de főkép mennyi emberéletbe kerülhetett ennek a hatalmas falnak az építése! A toronyszerű csúcsokkal biró bizarr hegylánc tiszta kék színben tündöklött előttünk; fákat nem láttunk rajta sehol sem, csak a nagy chinai-falat, amint a szakadékok között a magasságba kanyarodik, a szabályos távolságokban emelkedő tornyaival. Közvetlen a város mellett egy nagy darab ki van robbantva a falból. A nyugati civilizáció tört ott magának útat a nagy falon keresztül a vasút számára. Ezen az áttört helyen látni csak igazán, hogy milyen hihetetlen mennyiségű szépen faragott kőkockát építettek belé ebbe a falba s milyen pontosan és precize van az építve.

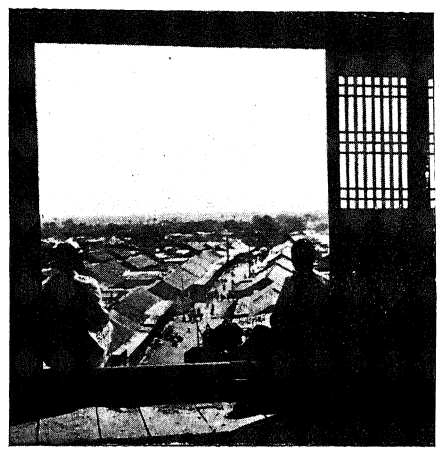

San-Hai-Kwan falain.

Miután a vasúti állomáson levő nagy szálloda szellős verandáján megteáztunk, fölkapaszkodtunk ujra a pekingi talyigákra s galoppban nyargaltunk ujra tüskön-bokron keresztül a tengerpartra, hol most az esti hűvösebb levegőben néhány európai hölgyet is láttam férje karján sétálni, a kis európai gyermekek pedig ott játszadoztak a homokban. Ezek az asszonyok azután igazi feleségek! Valóságos élettársak, kik jóban, rosszban osztozkodnak férjeikkel. Egy chinai halászbárkába szállva, elértük a mélyebb vízben horgonyzó gőzbárkánkat s csakhamar mesterséges léghuzammal élesztett tüzeléssel, teljes gőzzel szeldestük a tengernek üvegsima tükrét. Néha magas lángnyelvek csapkodtak ki a kéményből, de jól is haladtunk. Okunk volt a sietésre, mivel nagyon gyanus szint öltött mögöttünk az ég s már érezni kezdtük

néha a Gobi-sivatag tikkasztó, forró lehelletét. Néhány perc alatt 24 fokról 35 fokra szökött föl a hőmérő s a száraz, forró levegőben alig tudtuk szomjuságunkat oltani. Egy félóra mulva meg is kaptuk a vihart, de már akkor otthon ültünk.

* * *

Egy októberi esős napon egymás mellett horgonyzott Csingvantau előtt derék hajónk, a „Ferenc József" s kis cirkálónk, a „Leopárd". Lelkes hurrá-kiáltásokkal üdvözölte a két hajó legénysége a hazulról jövő „Erzsébet" cirkálónkat, a mi hajónk testvérhajóját s utódját az ázsiai vizeken. Már régen nem volt egyszerre három hajónk a chinai tengereken. Több mint ezerötszáz emberünk volt a három hajón.

Csingvantau előtt vettem én is búcsut a „Ferenc József"-től, melyen tizennyolc hónapot töltöttem az ázsiai vizeken s mely most négyévi távollét után végre haza készült Európába. Engemet az utolsó pillanatban táviratilag a „Leopárd"-ra hajóztak be, melynek még egy esztendeig kint kellett volna maradnia Ázsiában. Alig öt hónap mulva utaztam én is hazafelé a „Leopárd"-on. Az akkori zavaros, háborús viszonyok között hazaszólítottak bennünket is a vén Európába.

Egy részét a kadétoknak kölcsönösen áthajózták más hajóra, egy részük pedig Pekingbe került. Mindig nevetnem kell, ha rágondolok ezeknek az áthajózásoknak érdekes epizódjaira. A tenger bőszebb volt, mint valaha. Ugyan keményen ringatta a nagy hajókat s megtáncoltatta a kis csónakokat, ráadásul pedig az eső is szakadt, az a sűrűn hulló jó őszi eső. A gondtalan, fiatal kadétok igazi tengerészek módjára költözködtek. A félelmetesen táncoló csónakokból lehetetlenség lett volna nagy ládáikat a hajóra felvontatni, tehát ott a csónakokban nyitották föl őket s dobáltak sorban föl mindent, ami épen a kezükbe akadt. Repültek a cipők, a gallérok, az ingek, harisnyák, az egyenruhák, közben egy-egy kalitkába zárt kanári madár vagy papagály is a fedélzetre, a hajóról viszont lefelé repültek a kihajózandónak fölszerelései s ruhadarabjai, melyeket a csónakokban álló matrózok a szakadó

esőben begyömöszöltek a ládába, tisztát s szennyest vegyesen, ahogy épen jött, közben begyömöszölve a sáros cipőket is. Ha már tele volt a láda, sáros lábaikkal betaposták annak tartalmát, hogy helyet csináljanak a többi dolognak.

Hát még milyen élet volt este, midőn Pekingből megjött a vonat. Valami kétszáz matróz ült a gőzbárka által vontatott hat nagy csónakunkban, kik egetverő hurrá-kiáltásokba törtek ki, mikor megpillantották a „Ferenc József"-et, mely őket most rövid két hónap alatt haza viszi.

Szakadó esőben húzták föl egy reggel a „Ferenc József" árbocára a szép selyem „Heimatswimpelt", a hosszú piros-fehér-piros zászlót. Víg zeneszó mellett, ugyancsak friss táncot járva a Pecsili-öböl hatalmas hullámain, kezdte meg hosszú útját a hajó. A fedélzeten álltam, míg csak el nem tűnt szemeim elől a hosszú utazás alatt otthonommá lett hajó. Mégis csak nehezemre esett a válás a „Ferenc József"-től. Mintha egy jó baráttól vettem volna búcsut.

Dideregve húzódtam be a bölcső módjára ringó kis „Leopárd" étkezőjébe.

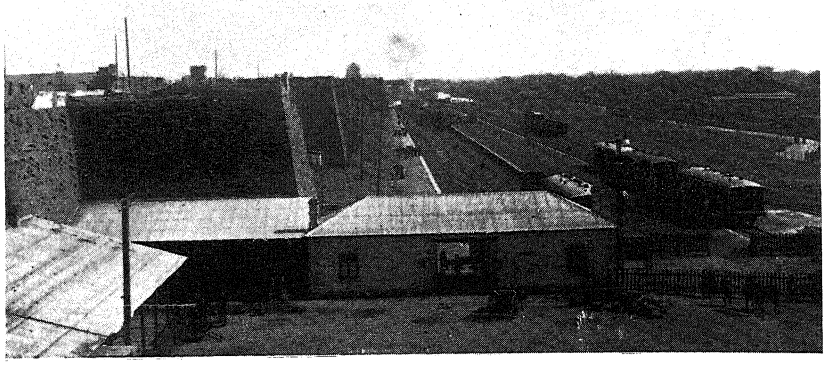

A pekingi pályaudvar.

PEKING.

A Pecsili-öbölben horgonyzott hajónk újra, még pedig jó távol a parttól, a kietlen és barátságtalan Csingvantau előtt, mely igazán nem nyujt semmiféle szórakozást, hacsak azt nem, hogy a magas hullámok még az elhorgonyzott hajónkat is annyira hányják-vetik, hogy tányér, pohár, kés és villa folyton szaladgálnak az asztalon, a székek pedig minduntalan feldőlnek. A hullámok hátán félelmetesen táncoló s folyton az elsülyedés veszedelmében forgó kis gőzbárkán legfeljebb egyszer kisérli meg az ember a partraszállást s örül, ha azután ép bőrrel kerül vissza a hajóra. Másodszor nem igen van kedve az embernek a kimenetelre. A tüzes paripaként ágaskodó gőzbárkába, mely a hajólépcső mellett hol felemelkedik két méterrel, hol meg lesűlyed ugyanannyival s folyton abban a veszélyben is forog, hogy szétzúzódik a hajó falain, valóságos művészet a beszállás. Gyors elhatározással kell a kedvező pillanatban beleugrani, különben könnyen láb- vagy comb-törést szenvedhet az ember. Odakint a feneketlen homoktenger közepette egy piszkos kis chinai falu áll, melynek közelében van az angol bányatársaság vasúti állomása. A sivatagban szétszórt barakkokban

csekély számú angol, francia, német és japán katonai őrségek tanyáznak. Egy fiatal francia tisztet láttam karonfogva sétálni fiatal feleségével, az egyetlen európai nővel Csingvantauban, ki még ide a kietlen, szomorú homoksivatagba is követte férjét. A futóhomok helyenként valóságos hegyeket hord össze, melyeknek beretvaélességű tarajain úgy porzik a vándorló homok a szélben, mint hófúváskor a hó a hegyek ormain.

Pekingbe utazom többedmagammal s már reggel nyolc óta űlünk a kényelmes vasúti kocsiban. A széles oroszn-yomtávolú vonat valóságos nagyalföldi tájakon robog át, melyeket csak néha szakít meg dombos vidék. Csupa szántóföld terül el körülöttünk, melyeken sűrün látni mindenfelé a sajátságos csúcsos földhányásokat, a chinai sírokat. Igazán el lehet mondani, hogy egész China egyetlen nagy temető. Étkezőkocsi is van a vonatunkon, melyben másfél dollárért igen jó nyolcfogásos ebédet kapunk. Kellemesen telik az idő, miután hol itt, hol meg kocsink szellős perronján tartózkodunk a friss levegőben s jól esik, hogy nem vagyunk kocsink forró atmoszférájához kötve. Szép nagy tükörablakos, termes kocsinkban csupa kényelmes karosszék van hófehér vászonhuzattal, melyeket tetszés szerint ide-oda tologathatunk. A tizennyolc kocsiból álló gyorsvonat zsúfolva van, még a mi elsőosztályú kocsinkban is minden helyet elfoglalnak a selyemruhás, copfos chinaiak. A negyedik osztálynak még teteje sincsen s a benne utazó, heringek módjára bepréselt kulik, papirlegyezőikkel védekeznek a fej közepéig beretvált koponyájukra tűző forró nap ellen. Piszkos chinaiak élelmiszereket árulnak az állomásokon. Egy centért, azaz két fillérért négyöt főtt tojást, tiz centért, azaz húsz fillérért pedig már egy egész sült kacsát adnak. Szinte nehéz elképzelni, hogyan dúlhat Chinában ilyen olcsóság dacára olyan gyakran az éhinség. A vonal mentén hat távirdasodrony húzódik Pekingig, még pedig minden vonal külön póznákon. A vonalak egy része az európai hatalmaké s ezeknek a póznái a tulajdonos nemzet színeit mutatják. Chinában igazán minden lehetséges.

A déli órákban a hatalmas por végleg bekergetett a kocsi belsejébe, bár még oda is behatolt utánunk a zárt ablakok hasadékain keresztül. Majd csatornák mellett robog el vonatunk, melyeken kulik által vontatott, vagy vitorlás dzsunkák igyekszenek a császárváros felé. Különös látvány a végtelen síkságon tovahaladó vitorlásokat nézni: a vizet nem látjuk s úgy néz ki, mintha a mezőn vitorláznának. Hat óra tájban föltüntek a távolban a Pekinget környező hegyek s félórával később a Pekinget övező hatalmas városfalba ütött résen berobogtunk a déli, vagyis chinai városba. Leírhatatlan piszok uralkodik köröskörül. Fekete vizű bűzös pocsolyák és patakok mentén, nyomorúságos, piszkos házak között kanyarodik vonatunk nagy ívben a város szive felé. Ez a megérkezés Pekingbe mégis felejthetetlen benyomást tett rám. A lenyugvó nap sajátságos biboros violaszínűre festette a város fölött lebegő poros atmoszférát. A biboros portengerből fantasztikus körvonalú tornyok, felkunkorodó, cikornyás tetejű városkapuk s magas pagodák emelkedtek ki. Minthacsak fekete papirosból lettek volna a fantasztikus épületek kivágva s az élénk narancssárga színű égre fölragasztva. A magas tetőknek csupán körvonalait vonták be ragyogó, sziporkázó színaranynyal a búcsuzó napnak utolsó sugarai, amint a tetőcserepek fényes zománcán megtörtek. Azután letünt a nap s egy csapásra szürke lett minden körülöttünk. A vonat még egyszer áttörtetve a hatalmas városfal alatt, berobogott a Csien-men kapu tövében levő kezdetleges állomásra. Este lett s mi a mennyei birodalom fővárosának kellős közepén álltunk.

Riksákon behajtottunk a követségek városnegyedébe, mely a tatárvárosban, még pedig a tatárvárost a chinai várostól elválasztó nagy fal tövében fekszik. Itt játszódott le kilenc év előtt az egész művelt világot fölháborító körülzárolása az idegen követségeknek. Míg a fölszabadító csapatok Európából megérkeztek, a maroknyi európai kolónia hónapokon át hősiesen védte magát a chinai csőcselék ostroma ellen. Az akkor rombadőlt házak helyén ma díszes követségi paloták emelkednek s csak itt-ott emlékeztet még egy-egy

ezernyi golyónyomot mutató régi fal a pekingi rémnapokra. Itt emelkedik a hálókocsitársaság díszes szállodája s az orosz-chinai bank palotája is. A követségi negyed szabályozott, részben kövezett tiszta utcáin külön chinai rendőrség van. A negyednek északkeleti exponált sarkában fekszik a mi követségünk díszes palotája, melynek kertjében alusszák örök álmukat a védelemben elesett tisztjeink és matrózaink. A

A Hata-Men kapu Pekingben.

palota melletti tágas udvaron van a matrózkaszárnyánk s külön egyemeletes épületben a tiszti-lakások, valamint a csinos tiszti-étkező a társalgó-teremmel. Utóbbiak igen előkelően vannak berendezve, selyem tapétákkal, angol bőrbútorokkal, chinai dísztárgyakkal, s ami nagy kényelem, villanyvilágítással.

Kitünő vacsora várt már reánk, melyet rendkívül figyelmesen szolgáltak föl a zajtalanul lépkedő boy-ok. A chinai

boy a földkerekség legjobb szolgája, illetőleg inasa. Akinek egyszer chinai szolgái voltak, nem szívesen mond le valaha erről a kényelemről. Hogy a chinai inasok még mindig nem özönlötték el Európát, annak egyedüli oka, hogy a chinai fél a külföldön való meghalástól s borzad annak gondolatától is, hogy teste esetleg idegen földbe kerülhetne. A boy mindig csendes, mindig nyugodt s illedelmes. Elég neki egyszer megmutatni valamit s nyugodtak lehetünk felőle, hogy pontosan s mindennap egyformán elvégzi azt. Az igaz, hogy mindenféle fajta szolgálatra külön boyt kell tartani, mert a cipőtisztító-boy például a világért sem venne a kezébe egy ruhatisztító kefét, vagy takarítaná ki a szobát s viszont. Ennek ellenében azonban olyan nevetségesen csekély bért kapnak, hogy minden itt élő európai nyugodtan tarthat magának öt-hat boyt. A chinai szakács pedig egyike a világ legjobb szakácsainak. Minden chinai született szakács. Mindenféle európai eledelt pompásan el tudnak készíteni, dacára annak, hogy meg sem kóstolják sem készítés közben, sem azután. A chinai megveti a mi eledeleinket s még a szakács is csak a chinai nemzeti eledelekkel él.

Tisztjeink fejenkint s naponkint egy mexikói dollárt, — körülbelül 2—3 koronát a dollárkurzus ingadozásai szerint, — fizetnek a szakácsnak a teljes ellátásért. Kapnak pedig ezért reggelire kávét, teát, tojásétket, sonkát, vagy beafsteakot, ebédre öt-hat fogást, vacsorára hat-nyolc fogást, úgy délben mint este tésztát, gyümölcsöt, sajtot és feketekávét s ezenkívül is bármikor bármit. Ezekből a napi egy dollárokból vásárolja be a szakács összes konyhaszükségletét, ebből tart magának két-három alszakácsot is, mert ő maga bizony nem is dolgozik. Érdekes volt, midőn egyszer ideiglenesen, rövid három hónapra, megszaporodott a Pekingbe vezényelt tisztjeink száma hárommal, a főszakács úr azonnal még egy alszakácsot vett maga mellé s azonnal nagy lakodalmat is tartott, elvéve a már meglevő két feleségéhez még egy harmadikat. A csaknem tizenkét órás vasútazás után pompásan aludtunk s csak néha ébresztett föl re-

pedt fazék hangjával a kapu mellett fölállított nagy chinai bronzharang, melyet egy chinai templomból cipeltek oda s melyen az őrségen levő matróz a félórákat s órákat elkongatta, mint az a hajón szokásos.

Másnap már korán reggel nekivágtunk a városnak. Alig léptünk ki az udvarra, midőn az addig az utcán békésen várakozó harminc riksakuli nagy csatakiáltással ostromban vette be a kaput. A kapufélfák közé valósággal beékelt riksák rúdjai között álló piszkos kulik rettenetes ordítozás közben kínálgatták kocsijaikat. A kapuőrségen levő altiszt vastag botjának ütései záporesőként hulltak a kulik koponyái, kezei s vállaira, de nagy tévedés volna azt hinni, hogy csak egyetlen arasznyira is hátrált volna csak egy is közülök. Mondhatom, hogy nem valami kellemes látvány volt ez az ütlegelés, de hát bele kellett törődnünk, miután így megy ez itten mindennap. Pekingben alkalmazkodni kell a pekingi szokásokhoz, máskép nem lehet boldogulni az itteni chinaiakkal. Ezek a riksakulik igazán szánalomra méltó teremtések. Óránkénti 10—15 centért oly eszeveszett nyargalást visznek végbe, hogy akárhány ló sem birná ki velük a versenyt. Bennünket is valósággal átröpítettek a követségi negyednek széles utcáin, a francia, angol, japán, belga, német, amerikai és Isten tudja miféle követségek fegyverben tisztelgő palotaőrségei előtt. Egy-egy merész kanyarulatnál csaknem kirepültünk a veszedelmesen ingadozó, magaskerekű kis kocsiból, melynek hol az egyik, hol meg a másik kereke hagyta el a földet.

Csakhamar a festői Csien-men kapuhoz jutottunk, mely alatt a Peking kellős közepét észak-déli irányban átszelő impozáns utca húzódik át a tatárvárosból a chinai városba. Észak felé tulajdonképen egyenesen a császárvárosba visz ez az út, de már a császárváros falában, sárga cseréppel fedett hatalmas kapu zárja el az utat a közönséges halandó elől. Mögötte még három ilyen sárgatetejű kaput pillantunk meg a fák koronái között.

Peking hatvanhárom és fél négyzetkilométer kiterjedésű város. Utcái mind észak-déli, vagy kelet-nyugati irányban

futnak, mi a tájékozást igen megkönnyíti. Peking tulajdonképen két városból áll: az északi négyzet alaku *tatár-* vagy *mandzsu-város*-ból, melyet huszonnégy kilométer hosszú fal vesz körül s a déli téglány alakú *chinai-város*-ból, melynek fala szintén huszonnégy kilométer hosszú. A tatárváros közepén fekszik a szintén magas falakkal körülvett, szabályos négyszöget mutató *császár-város,* melynek közepén azután a három és fél kilométeres piros fal övezte *tiltott-város* terül el. Utóbbiban vannak a császári paloták és díszkertek, hová azonban a belépés szigorúan tiltva van.

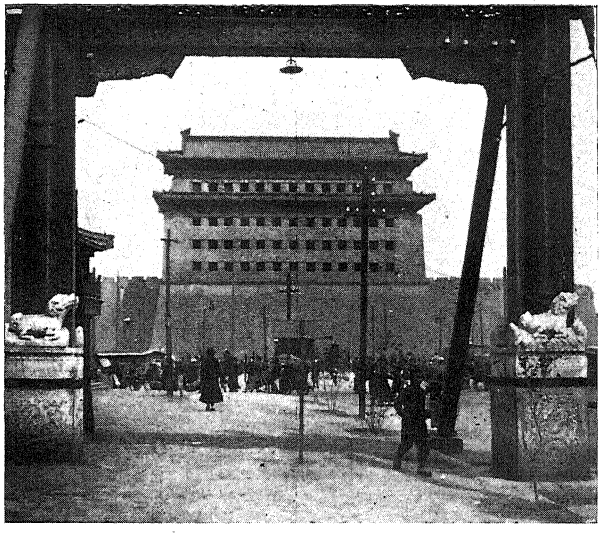

A Csien-men kapu Pekingben.

A városfalak a Csien-men kapunál egy négyszögletes teret zárnak körül, melynek mind a négy oldalán egy-egy hatalmas kapu, valóságos sötét alagút vezet át a csekély tizenhárom méter vastagságú kőfalak alatt. A főkapu forgalma a jobbra és balra nyíló kapukon terelődik át a chinai városba, míg a vele szemközt levő kapu állandóan zárva van s csak olyankor nyílik ez is föl, midőn a császár vonul errefelé nagy pompával az Ég templomához imádkozni. A Csien-men kapu a boxerlázadás alatt teljesen rombadőlt, teteje leégett s csak most fejezik be annak újjáépítését. A kapu bástyaszerű hatalmas tornyának dupla teteje van, melyet mélyen barázdált, világoszöld, zománcos cserepek fednek. A tető gerincét nagy zöld sárkányok, az éleit pedig apró űlő oroszlánok diszítik. A két

Kilátás a Csien-men kapuról a chinai városba.

tető közötti sima kőfalban lőrésszerű ablakokat látni több sorban egymás fölött, melyeknek mindegyikéből egy-egy deszkára festett ágyúcső sötét torka tátong az ellenség megfélemlítésére. Ezeket a szinpadi ágyúkat is megujították a torony ujjáépítésekor. Önkénytelenül eszünkbe jutnak a japán-chinai háború epizódjai, midőn esős napokon olajospapir-esernyők alól lövöldöztek a hős chinai harcosok az ellenségre. Pedig azóta a copf birodalmában is megindult a hadsereg modernizálása s az európai katonai attassék már is bámulatos dolgokat tudnak a legujabb chinai hadgyakorlatokról elbeszélni.

A Csien-men kapunál akár naphosszat el lehetne álldogálni s gyönyörködni az ott uralkodó tarka forgalomban. Ezer meg ezer, nagyobbára fehér öszvérek húzta kétkerekű pekingi taliga követi egymást. A taligának nehéz vasalású, igazi ágyúkerekei vannak s a kékvászonnal bevont ekhós felépítménye valóságos kis kabin, a két oldalán fölcsapható lebernyeggel fedett kis ablakokkal, míg az eleje teljesen nyitott. A rugó nélküli kocsi matrácos padlóján rémesen kifestett arcú mandzsuasszonyok s fölcicomázott gyermekek kuporognak törökösen. A nagykalapos kocsis többnyire gyalog megy az öszvér mellett, vagy a taliga rúdján űlve, oldalt lógatja le lábait. Gyors kocsikázásra nem valók ezek a pekingi fiakkerek. Ordítozó kulik elfüggönyzött, zöldtetős palankinokat cipelnek hajladozó rúdakon a vállaikon. Szakadatlanúl jönnek-mennek a hosszú mandzsuriai tevekaravánok, csupa bozontos, barnaszőrű, kétpúpú tevéikkel. A vállakon vitt bambuszrúdon lógó nagy terhek alatt roskadozó kulik, hű-hó, hű-hó kiáltással törnek maguknak utat a tömegben ; az utcai vándorszakácsok vállon viszik a füstölgő nehéz konyháikat s főzőedényeikkel pokoli lármát csapnak, míg a vándorborbélyok sajátságos csörgőszerszámmal csilingelnek, vagy egy nagy hangvillát szólaltatnak meg. Amott egy kék vagy piros gombos, magasrangú mandarin palankinja közeledik, fényes kíséret lovagol előtte s mögötte. A mandarin méltóságteljes komolysággal tekint szarufoglalatú nagy kerek szemüvegén keresztül a nagy világba, bennünket persze egy

tekintetre sem érdemesít. Szakadatlanúl jön-megy a sok koldus, teve- és öszvér-hajcsár s a százezernyi gyalogos és mindez eltünik a kapu sötéten tátongó torkában. A kapuk falaira ragasztott kénsárga vagy rikító piros, ákom-bákomos hirdetmények előtt százával ácsorognak a copfos emberek. Így megy ez itt reggeltől estig. Az út közepén európai szabású egyenruhás, kövér chinai rendőrök ügyelnek a rendre. Kezükben a hatalom jelvénye, a rövid, de annál vastagabb furkósbot, melyet szükség esetén utána is hajítanak egy-egy kulinak, mint azt több izben magam is láttam. A kuli pedig rendes körülmények között örülhet, ha csak néhány bordáját törte el a sulyos bot, illetve dorong, mely éppen olyan könnyen a tarkóján is érhette volna, a mely esetben sem örömre, sem szomorkodásra nem volna több oka.

A chinai város főutcáján.

A kapuk közötti forgalmas tér egyik sarkában kis Buddha-templom áll. Szünet nélkül tódul oda be a nép, nagy köteg füstölőpálcikákat gyujtva meg a magas lánggal égő áldozati serpenyő tüzénél, vagy imádságos papirkötegeket, arany- és ezüst-papirokat hamvasztva el a serpenyőben. A perselyekbe egyre hull az apró sárgarézpénz, a narancssárgaruhás kopasz boncok pedig kegyetlenül püfölik a gongot. Álomszerű mesés keleti kép ez!

A Csien-men kapun áthaladva, a chinai város széles

főutcáján találjuk magunkat. Mindjárt az utca kezdetén egy dús faragású fehér márvány hídon kelünk át, mely mögött hatalmas gerendákból épült tarka díszkapu következik, aminőket nagy számmal találhatunk Pekingben. A chinai város sajátságos alakú s diszítésű házai teljesen elütnek a tatárvárosnak komor, egyszerű házaitól. Sok ház homlokzatát a földtől a tetőig csipkeszerűen áttört, tiszta aranynyal bevont, domborművű faragványok borítják s csupán a díszek közötti apró üvegtáblácskákon szűrődik be egy kis fény a belül levő tea-, selyem- vagy porcellánüzletbe. A ház előtt pedig egy sor magas faragványos, aranyosgerenda mered a levegőbe. Érdekes pekingi utcatipusok a lovak és öszvérek nyomán ballagó gyermekek, kik az állatok által elhullajtott dolgokat gyűjtik a hátukon levő vesszőputtonyba. Fáradhatlanul tologatják a földön lapátjaikat közvetlen az állat mögött, vagy pedig hosszú vascsíptetővel szedegetik föl az értékes anyagot. Ebből készül azután emberi ürülék és kőszénpor hozzáadása után a kézzel golyóformába gyúrt s a napon megszárított chinai brikett. Az ilyen brikettgyáros házatáján uralkodó illatot még a gyöngébb fantáziájú ember is könnyen elképzelheti.

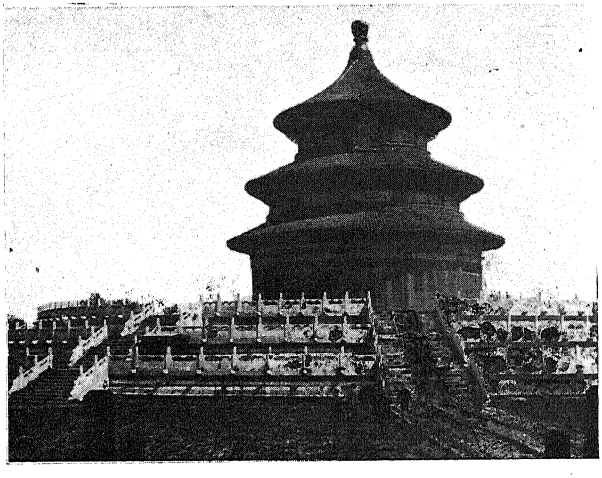

Az ég temploma.

A főutca déli végén egy nyolc kilométer hosszú piros falon belül, ősrégi parkban van az Ég-temploma. Évszázados ciprusok és fenyők árnyékában vezetnek a nagy kőtáblákkal

A chinai város főutcája.

kirakott utak, melyeknek mentén jobbról-balról magas fű van, a kövezet hézagaiból pedig ezernyi gyönyörű ibolya üti föl fejét. Isteni csönd honol itt a magas falak mögött, hová alig hatol be a nagyváros zaja. Mindjárt a bejáratnál egy a császári színekben pompázó, azaz sárga cserepekkel fedett magas épület van. Beléptünk az itt levő magas szobába, melyben a chinaiak császárja egy napot s egy éjjelt szokott teljes visszavonultságban, bőjtölve eltölteni, mielőtt az Ég-templomába menne imádkozni. A szoba egyetlen butorzata egy keményfából bámulatosan faragott műremek, egy áttört művü spanyolfal, ezer meg ezer apró alakkal. Tovább haladva a parkban, egy hatalmas köralakú terraszhoz érünk. Fehér márványból van az egész, köröskörül szépen faragott balluszstrádok szegélyezik s négy oldalról fehér márvány lépcsők vezetnek föl reá. A szabad ég alatt álló hatalmas oltár ez, melyen maga a császár szokott áldozni az ég istenének, mialatt a pázsiton köröskörül álló, kovácsoltvasból művésziesen készült serpenyőkben vagyont érő selymet égetnek el. Erről az oltárról az európai turisták között az a tévhit van elterjedve, hogy a chinaiak itt képzelik maguknak a föld közepét. Mellette emelkedik a magas zöld majolikaoltár, melyen egy fekete bikát szokott a császár áldozni. Az erdő zöldjéből pompás kontrasztban világítanak ki a fehér márvány díszkapuk, melyek mögött most megpillantjuk az Ég-templomát, illetve annak lapos kúpalakú, háromszoros tetejét, mely gyönyörű ultramarinkék zománcos cserepekkel van fedve, a csúcsán pedig nagy kék fayence-gömb ragyog a napfényben. Monumentális, széles kőlépcső vezet föl a kék és zöld színekben pompázó nagy fatemplomhoz, melyet arabeszkes, áttört ablakok diszítenek. A lépcső közepén széles fehér márvány lejtőn látjuk a felhők között trónoló ötkarmú chinai császári sárkányt, remek magas domborműben. Ezen a sárkányos lejtőn szokott a császár fölmenni az Ég-templomához. A templom alaprajza tökéletes kör. Bent a templomban a mennyezetig érő, aranynyal bevont sima oszlopok állanak, mögöttük csupán néhány faragott karosszéket pillantunk meg.

Arasznyi porréteg borít mindent, a szép arany oszlopok pedig tele vannak firkálva s karcolva turisták neveivel. Nem tatarozzák s nem gondozzák ezt a Ming-dinasztia idejéből származó műemléket. A templom körül a fehér márványlapokkal kövezett téren hevernek a remek fayence-tetőcserepek, eltört szódavizes üvegek és üres szardiniás-dobozok társaságában. Utóbbiak segélyével sikerült valamelyik világjáró turistának olcsó pekingi emlék gyanánt néhány cserepet leütni a templom tetejéről. Vajjon mit mondana a bizonyára fölzúduló európai közvélemény a vad ázsiairól, aki Európában tett utazása közben hasonló módon gyüjtene magának emléket mondjuk a milánói dóm tetejéről? Egész nagyszerűségében nyilatkozik meg itt a chinai rendetlenség és piszok. Önkénytelenül is a remek japáni templomberkekben rejtőző egyszerű, de ragyogó tisztaságú Sintó-templomok jutnak eszünkbe.

Ellátogattunk a szemben levő földmüvelési templomba is, melyet csekély három és fél kilométer hosszú fal vesz körül. Egy szinben beállítva láttuk itt a pirosra lakkozott ekét, melylyel a császár tavaszkor nagy ünnepségek között három barázdát szánt az itteni szántóföldön. A régi értékes bronzeke a boxerlázadás zavaraiban szőrin-szálán eltűnt. A kénsárga ekéket és magvető szerszámokat a császár környezetében levő magas méltóságok használják, kik egy-egy barázdát szántanak velük a tavasz ünnepén.

Egy délutánt a tatárvárosnak szenteltem, cél nélkül csatangolva a nyilegyenes, széles Hatamen-utcán, hol a boxerlázadásban meggyilkolt német követnek, báró Kettelernek emlékét hirdető fehér márvány-kapu is díszeleg. Sok mandzsuasszony sétál az utcán, tarka szoknyában s aranyhímzésű, bő felsőruhákban. Ezek legalább a nő benyomását teszik reánk európaiakra, nem úgy, mint az otromba nadrágban, elnyomorított apró lábakon bicegő chinai nők. A mandzsu nők nem nyomorítják el lábaikat, hanem fehér bőrrel bevont, sajátságos csónakalakú facipőt viselnek, melynél a cipősarok nem a talp végén, hanem annak közepén foglal helyet. Eredeti a fejdíszük is. Fénylő fekete hajukat laposan tekerik egy a

fejtetőn élére állított, trapezalakú lemez körül. Úgy néz ki a frizura, mintha egy fekete kartonlap volna a fejük tetejére állítva, melynek kiálló csúcsaira virágokat, arany s ezüst sodronyokat és libegő, rezgő lemezkéket tűzdelnek. Határozottan nagyon sok szép asszony és leány van közöttük, kik még szebbek volnának, ha nem lenne az arcuk oly rettene-

Mandzsu nők Pekingben

tesen kendőzve. Ujjnyi vastag rétegben van a rizspor és a pirosító még a kis leányok arcára is rákenve.

Egyszerre sajátságos zaj ütötte meg füleimet. Hosszú temetési menet közeledett. A menet élén nagy papirlampionokat vivő kulik haladtak, nyomukban jöttek a siralmas nótákat játszó furulyások, dobosok és gongverők. Száz meg száz zsákvászonruhás kuli vitte a magas aranyos napernyőket, a

csináltvirágból készült óriási csokrokat, valamint a cifra palankinokat a ropogósra sült disznókkal, rucákkal s a pirosra festett kenyerekkel. Egy díszes hordszéken vitték az elhaltnak nagy arcképét is. Valami nyolcvan kuli görnyedt a pirosra lakkozott, hengeralakú gerendákból készült temetkezési palankin súlya alatt, melyben aranysárkányokkal telehímzett nehéz selyem függönyök mögött rejtőzött a néhány mázsás chinai koporsó. Utána mentek a rémes műjajgatást és könytelen siránkozást végbevivő családtagok, hófehér gyászruhákban, még a copfjaikba is fehér szalag volt fonva. A menet nyomán rémséges por támadt.

Ez a pekingi por rettenetes valami. Pedig hát Peking is kezd lassanként modern várossá fejlődni. Akik tíz év előtt jártak ott utóljára, ma talán rá sem ismernének többé. De hát a porral még sem birnak. A főbb utcákat makadámozzák s modern gőzhengerekkel hengerlik simára; már villamosvilágítás is van s rövid időn belül villamosvasút is fog az utcákon csilingelni, hol még rövid évtized előtt mindennapos dolog volt, hogy esős időben formálisan belefúltak az emberek az utca sarába. Akkoriban még nem is voltak riksák s esős időben csak lóháton, palankinban, vagy a hirhedt pekingi taligán lehetett közlekedni. A gyalogjárókon vedres kutak vannak, melyekből kókuszkötélen csüngő vedrekben húzzák föl a vizet és sűrü fonatú, nyeles vesszőkosárkákkal öntözgetik egész nap az utcát s mégis egész nap porfelhőkbe van a város burkolva. Néha a legtisztább kék ég mellett, sajátságos felhők sötétítik el a napot. Ezek a Gobi-sivatagból jövő homokfelhők. Ha ilyenkor véletlenül eső kerekedik, ugy valóságos sáreső hull az egekből. Fehér nyári öltönyömben ért egyszer utól ilyen sáreső; csak rövid két percig voltam annak kitéve s máris úgy néztem ki utána, mintha pocsolyából húztak volna ki.

Átvágtam azután a császárvároson keresztül a Szél-temploma s a Fehér felhők-temploma előtt a tiltott város faláig, mely mögött a császári palotáknak csupán remek narancssárga fayence-tetőit láttam a lombok közül kikandikálni. Az észak-

nak vezető városkapu előtt, a legnagyobb forgalmú ponton, rendőri aszszisztencia mellett, összekötözött kezekkel, nyakukban az egy méter hosszú és ugyanolyan széles nehéz fagallérral, az ugynevezett „kang"-gal állott három bűnös. A gallérra fehér papir volt ragasztva, rajta chinai irásban a bűnük.

A tatárváros északi részében igen sok lakatlan és romokban heverő ház van. Sívárabb dolgot már alig lehet elképzelni, mint az itteni végnélküli keskeny utcák, valóságos sikátorok, csupa ablaktalan házzal. Még a kapukon se lehet belátni az udvarra, a bejárással szemben álló sárkányos fal miatt, mely a gonosz szellemeket akadályozza meg látogatási szándékukban. A poros utcán mindenfelé szemétdombok vannak, melyeken döglött macskák s kutyák tetemei hevernek. Egy bazárszerű épületcsoportban érdekes lepedőnagyságú vászonplakátot láttam az egyik üzlet ajtaja fölött, melyre néhány száz emberalak volt finom chinai modorban festve. A különféle emberi nyavalyák voltak a legnaivabb jelenetekben rajta ábrázolva. Az egyik alak például vért köp, a másiknak egész testét piros kiütések borítják, a harmadik előtt az ópium tulságos élvezete következtében mindenféle szörnyetegek jelennek meg; ott volt a nehezen vajudó szűlő nő, de még a kolerás is, félre nem magyarázható tipikus helyzetekben ábrázolva. Az üzletben pedig rengeteg orvosságos üvegei között ült a nagy pápaszemes, tapasztalt chinai doktor, aki tigrisszőr, szárított majomagyvelő, kutyamáj, kígyózsír s ki tudná megmondani, hogy mi mindennel gyógyít. Meg akartam a szép cégtáblát vásárolni, de az öreg tudós sértődötten utasította vissza a vásárt. Benéztem a hires pekingi cloisonné gyárba is, hol leginkább sárkány motivumokat dolgoznak föl a lapos tálcákon s vázákon, jó borsos árakat kérve az egyes darabokért. Messziről elég tetszetősek a darabok, de bizony közelről nézve nem állják ki a versenyt a japán cloisonnéval, melyben nagyítóüveggel sem sikerül egyetlen lyukacskát sem fölfedeznünk, míg a hires pekingi cloisonné szabad szemmel nézve is olyan porózus, akár az emberbőr.

A végnélküli utcákon, dacára a sok látnivalónak, mégis csak elfárad az ember, tehát riksán folytattam utamat a város északi kapujához, az Anting-men-hez. Éppen nagyvásár volt ott s kulim szörnyű ordítással vágtatott közibe a vásári sátrak és bódék közt tolongó sokadalomnak. A sátrak kiálló gerendái s rúdjai között ugyancsak kellett a fejemet kapdosnom, mert az én testi épségemet fenyegető veszélyekkel bizony nem sokat törődött a riksakulim. Elhagyva a várost az Anting-men kapun, a feneketlen por birodalmába jutottam. Csaknem tengelyig sülyedt a riksa a sivatagi homokban, ugy, hogy gyalog voltam kénytelen menni a riksa mellett, a miben az volt a legkellemetlenebb, hogy folyton harcolnom kellett a lábszáramba harapni akaró kóbor kutyákkal. A zöld fallal körülvett Földtemplomát jobb kéz felől hagyva, a Sárga-templomhoz érkeztem, melynek kapujánál rongyos, piszkos gyermekek kéregető hada zsongott körül. Imára kulcsolt kezekkel vetették le magukat előttem minduntalan a porba, homlokukkal a földet érintve. Fényképgépem villogó aluminium állványát lövésre emeltem, mire ijedten rebbent szét a társaság s én beosonhattam a nyitott ajtón, melyet a templomőr azonnal bezárt mögöttem. Ezen szolgálatért később külön borravalót akart tőlem kipréselni. A császári arany-

A tatárvárosban.

sárga cserepekkel fedett templom udvara igen szép. A fekete árnyékú évszázados ciprusok alatt szép bronz áldozati edények és szobrok vannak. Legszebb azonban a dalai-láma monumentális fehér márvány síremléke, mely gyönyörűen világít ki egy sötét ciprus fasorból. 1781-ben Pekingbe látogatott el az akkori dalai-láma s itt feketehimlőben elhalálozott. A chinai császár ide temettette el a láma ruháit, míg

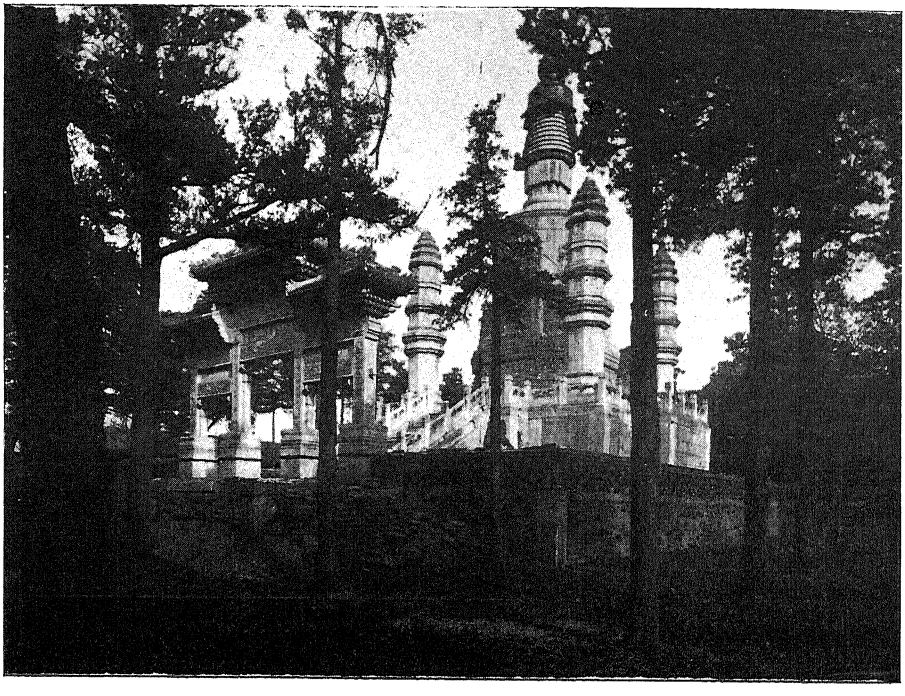

A dalai-láma síremléke.

a testet visszaszállították Tibetbe. Fehér márvány díszkapuk alatt lépcsők vezetnek föl a bizarr formájú emlékhez, melynek hengeralakú oldalait ezer meg ezer bámulatos finom domborműben kidolgozott alak borítja. Csupán a közelből látjuk azután, hogy valamennyi alaknak le van rajta ütve a feje, vagy legalább is szét van roncsolva az arca. Állítólag a boxer-lázadás leverésekor itt táborozó idegen katonák vitték végbe ezt a vandalizmust, mi annál hihetőbb, mert hiszen a

pekingi császári palota bevételekor is, amit nem tudtak magukkal vinni, azt legalább is izzé-porrá zúzták a katonák. Hány vagyont érő régi chinai porcellántárgy semmisült meg itt akkor néhány óra alatt s mindezt, sajnos, európai kulturnemzetek fiai cselekedték.

Elvezettettem magamat a láma-papoknak a Sárga-templom mögött fekvő ideiglenes temetőjéhez. Nyomorult viskók közt haladva, folyton kitéve a dühösen ugató kóbor kutyák támadásainak, egy alacsony templom romjaihoz értünk, melynek még tetővel biró egyik zugában, valami nyolc apró faládácska állt a földön, melyek mindegyikében egy-egy láma-pap teteme volt guggoló helyzetben. Leírhatatlan bűz uralkodott a teljesen nyilt helyiségben s jöttünkre milliónyi légy repült föl, melyek a ládákból kiszivárgó s a földön szétterülő bűzös, undorító lében tanyáztak. Ezekben a ládácskákban várják a Tibetbe való elszállíttatásukat a Buddhában megboldogult láma-papok. Orrunkat befogva nyargaltunk el erről a rettenetes helyről s riksámba ülve vágtattam hazafelé, mivel estére pekingi követünkhöz voltunk meghíva vacsorára. Kellemes estét töltöttünk a pazar berendezésű palota termeiben. Követünk és az ő szellemes neje társaságában szinte elröpült a szép este. A remekül terített asztal körül hosszú sorban álltak a fölszolgáló chinai boyok. Valamennyien bő fehér lebernyegben, fejükön a vörös lófarkkal diszített gombaalakú fehér szalmakalappal, kezeiken fehér keztyűvel, lábaikon nemeztalpú cipőkkel. Minden személyt külön boy szolgált ki.

Másnap elsétáltam a város északi részében fekvő nagy láma-templomokhoz, még pedig kedvenc szokásom szerint egyedül. Szeretem az ilyen érdekes sétákon a függetlenséget és a mozgási szabadságot, melyet sokszor még a legjobb cimbora jelenléte is befolyásol, míg magam azt teszem, azt nézem, amihez épen kedvem van s amíg kedvem tartja. A templomok szövevényes komplexusa között szűk kis udvarok vannak, hol ősrégi terebélyes fák árnyékában, festői zúgokban állanak a pompás zöld patinás bronz-szörnyetegek s áldozati serpenyők. A templomok nyílt tornácain állanak a tibeti

imádkozó gépek. Az imádkozás egy függélyes tengely körül forgatható fémhengernek forgatásában áll, melynek belsejében van a papirra írt imádság, ami kétségtelenül kényelmes dolog. Egyikében a templomoknak épen istentisztelet volt. Hosszú padokon ültek a narancssárga lebernyeges, kopasz tibeti láma-papok s előttük feküdtek lakkasztalkákon a vaskos szent könyvek. Énekükhöz egy belül kivájt fadarabon ütötték a taktust, mindig gyorsabban és gyorsabban s néha a gongot is megszólaltatták az illatos füsttel telt templomban. A szemben levő templomban a borravalóra éhes boncok karmai közé jutottam. Félelmes arcú bálványok meresztették le reám nagy szemeiket a félhomályban, hol egy óriási, állítólag egyetlen darab fából faragott álló Buddha-szobor is volt. Titokteljes arccal sompolygott mellém egy bonc s egy a zsebéből lopva kihúzott kis cserép-bálványt kínált ide nekem megvételre. Csak húsz dollárt kért érette, de nevető arcom láttára hamar ideadta húsz centért is. Persze nem a templomi bálványok közül való volt. Ugyanott, néhány ezer darab teljesen egyforma, csinos űlő nőalakot ábrázoló indiai bálványt láttam, ezekből azonban egyet sem volt hajlandó eladni. Kőlépcsőkön, majd újabb szűk folyosókon egy másik udvarba jutottunk. Az itt lévő nagy templom oltárait érdekes szoborművek diszítik. Kivétel nélkül istenségek között való raffinált kéjelgéseket, no meg istenségeknek állatokkal való kéjelgését ábrázolják az életnagyságú színezett faszobrok. A templom közepén külön állványokon, hasonló tárgyú, körülbelül negyven centiméter magas, szép kivitelű bronz szoborcsoportozatok vannak, mindegyik nehéz sárga selyem lepellel letakarva. Szerettem volna ezekből egyet megvásárolni s egymásután mutattam előbb négy, azután hat, majd nyolc aranyfontot a boncnak, aki, bár sóvár szemekkel nézte aranyaimat, de még sem merte a bálványt eladni. Már csaknem beesteledett, mire a szemben levő templomba mentem, hol kellemetlen meglepetésemre kulcscsal zárta be mögöttünk a bonc az ajtót. Megvallom, hogy furcsa érzés volt Peking kellős közepén, minden fegyver nélkül, egyesegyedül bezárva lenni

egy vad ázsiaival, egy félelmetes bálványokkal teletömött sötét templomban, melyben csak néhány hitvány olajmécs pislákolt az oltárokon s hol a bódító illatos füst szinte fojtogatta a mellemet. A bonc kiméletlenül ragadva meg karomat, a főoltár elé vonszolt, melyen egy fölemelt kendő alatt pénzdarabokat láttam csillogni. Csendzsi! csendzsi! — hajtogatta egyre érdes durva hangon, azaz váltsak nála pénzt. Na, Isten hozzátok szép kis arany csikóim, — gondoltam magamban, — ti már bizonyosan itt maradtok, de még jó lesz, ha legalább én ki tudok innét jutni, mert hát akár agyon is üthet engemet az a gazember, hiszen teljesen egyedül vagyok vele s még csak bot sincs nálam, melylyel védekezhetném, a követségnél pedig nem is sejtik, hogy merrefelé keressenek majd, mivel senki sem tudja ott, hogy hol járok. Szemeim az elmozdítható súlyosabb tárgyakat kémlelték s meg is akadtak egy jókora bronzkandeláberen, mely jó fegyvernek igérkezett; jobb kezemmel ösztönszerüleg nadrágom hátsó zsebébe nyúltam, ugy téve, mintha revolveremet keresném. Kezemet folyton ott tartva, szúró pillantással néztem a bonc szemei közé s látszólag nyugodt lépésekkel tovább haladva, nézegettem meg tovább a templomot, azután határozott léptekkel a kijárat felé mentem. De a gazember nem akarta az ajtót fölnyitni. Éreztem, hogy hatalmában vagyok, nohát akkor kezdjünk mindjárt hozzá s előrántottam jobb kezemet is, hogy jobban védekezhessem. Váratlan volt a hatás. A nyomorúlt azt hitte, hogy revolveremet rántottam elő s eszeveszetten rohant egy másik ajtóhoz, melyet fölszakitva oly gyorsan tünt el szemeim elől, mintha ágyúból lőtték volna ki. Még csak borravalót sem kért. Hiába, a chinai mégis csak rettenetes gyáva népség. De azért én is föllélegzettem odakint a friss levegőn s a legelső riksát elcsipve vágtattam hazafelé.

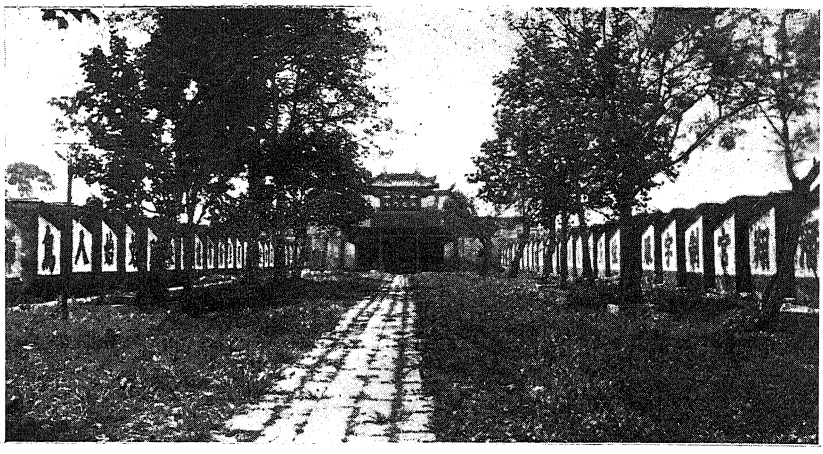

A vizsgacsarnok romjai.

SÉTA PEKING FALAIN.

Csunya esős napra virradtunk egy reggelen Pekingben. Én azoban nem akarván időt veszíteni, nem hallgatva tapasztalt pekingi tisztjeink intésére, mindjárt a reggeli után sétára indultam. Nem akadván útitársam, teljesen egyedül vágtam neki a városnak. A követségi negyed utcáin posztoló chinai rendőrök sajátságosan néztek rám, szinte leolvashattam arcukról, hogy mindegyik azt gondolja magában, — no ez is bizonyára vidéki atyafi, különben nem mozdulna most ki a házból. A negyed tisztességesen kövezett járdáin elég jól ment a séta s már-már örülni is kezdtem, hogy bátran útrakeltem. Alig értem azonban a tatárváros határára, olyan feneketlen sártenger ragyogott onnan felém, aminőről addig fogalmam sem volt. A mi nagyalföldi sarunk, melyben csak kerékagyig sülyed a kerék, szégyenkezve bujhatik el mellette. Ha még csak egyetlen kis lépést teszek, legalább is térdig sülyedtem volna a hígan folyó sárba. De még most sem tettem le föltett szándékomról. Ha nem lehet gyalog, hát menjünk kocsin, — gondoltam s magamhoz intettem egy épen arrafelé lavirozó üres riksát, melyre fölka-

paszkodva a nagy Hatamen-út felé igyekeztem a kulit terelni, tudván, hogy az az utca frissen van makadámozva. De hát csalódtam. A chinaiak úgy látszik nem azért csinálták meg olyan szépen az utat, — melyen tegnap még szabad volt a közlekedés, — hogy esős időben is járjanak rajta. Ma minden oldalról korlátok zárták el az utat s csak a két oldalán futó keskeny úton volt szabad kocsikázni, ezekről pedig elég ha annyit jegyzek meg, hogy még a régi jó időkben készültek. Fülig besározva, kissé szégyenkezve tartottam már egy negyedóra mulva bevonulásomat a rajtam múlató tiszti társalgóba.

A követségünk területét körülvevő kis kőbástyán sétálgattam azután s néztem, hogyan gyakorlatoznak odalent a gyeppel benőtt sáncárokban olasz szomszédaink, kiknek rohamra tüzelő hurrá-kiáltásai reszkettették meg minduntalan a levegőt. Az árok partján álló s nézdegélő chinaiak szemmel láthatólag jól mulattak a gyakorlatokon, mert élénk gesztusokkal s nevetgélve magyarázgatták egymásnak az európai harcmodort.

Déltájban végre elállt az eső s Pekingben állomásozó kollégám, dr. M. azt inditványozta, hogy menjünk föl ebéd után a városfalakra és sétáljuk körül a tatárvárost. Ő már harmincötször tette meg ezt a sétát s nem győzte nekünk eléggé magasztalni a falakról a városra nyiló nagyszerű kilátást. Miután a városban ugyis lehetetlen lett volna akár gyalog, akár riksán valahová menni, örömmel fogadtuk el az indítványt. Akkor még nem is sejtettem, hogy a tatárváros fala huszonnégy kilométer hosszú, melyhez még két kilométernyi út járult a lakásunktól a falig és vissza, mert különben talán jobban meggondoltam volna a dolgot, vagy legalább is bizonyos, hogy egy öszvért vagy szamarat béreltem volna a kirándulásra. De hát jobb volt ez így, mert ma talán szegényebb lennék egy remek kirándulás emlékével. A kiállott fáradalmakat ugyanis régen elfelejtettem, de a falakról látott Pekinget nem igen fogom az életben valaha elfelejteni.

Mint valamennyi chinai várost, Pekinget is magas fal veszi körül. A hatalmas fal nemcsak a külellenség, de a levegőt benépesítő gonosz szellemek ellen is védi a várost s épen ebből az okból vannak még a falvak is mindenütt falakkal bekerítve. Ahol a falépítéshez nem állott elég kő rendelkezésre, ott legalább is magas agyagfalak veszik körül

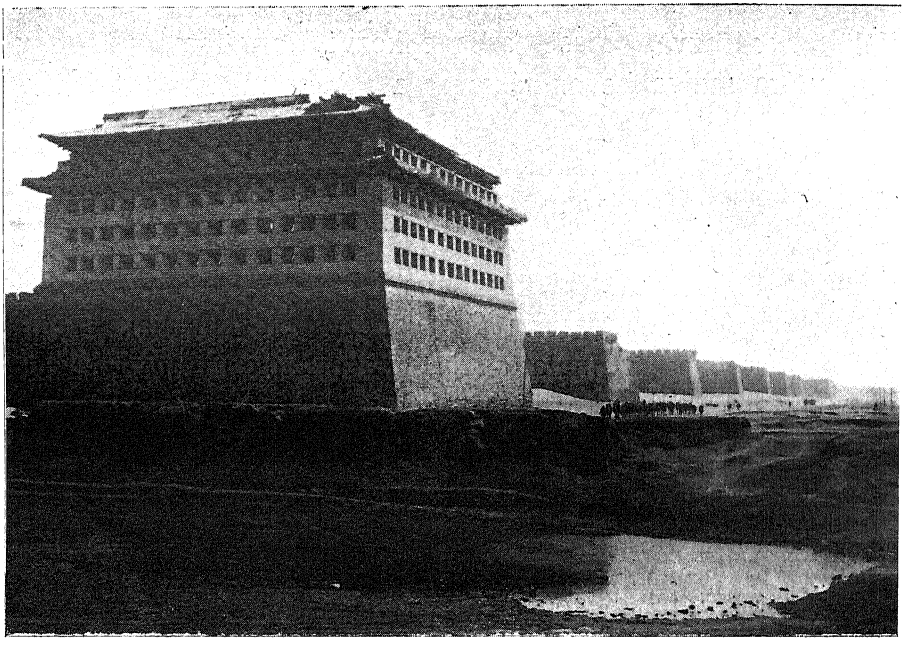

A pekingi városfalak.

a várost. Utóbbiak persze legfeljebb a gonosz szellemek ellen tudják megvédeni a várost.

A pekingi városfal monumentális mű, melynek legimpozánsabb része a tatárvárost nagy négyszögben körülvevő huszonnégy kilométeres fal. A chinai várost körülvevő fal már sokkal alacsonyabb. A fal magassága tizenhárom métert tesz ki, akkora tehát, mint egy jóravaló háromemeletes palotáé. Fönt a tetején pedig még mindig olyan széles, hogy egy tizenegy méter szélességű, nagy kőtáblákkal kirakott valóságos országút vezet rajta köröskörül. A város négy

sarkán egy-egy bástyaszerű hatalmas épület van a falakon, melyet nagy zöld sárkányokkal diszített, zománcos zöld cseréptető fed. A bástyák sima falában négy emeletben vannak egymás fölött hosszú sorokban az óriási négyszögletes ablakok. A falakban kilenc óriási kapu is van; melyek közül három a chinai városrészbe nyílik. Minden kapu fölött bástyaszerű, sokablakos, massziv torony kevélykedik, dupla sőt háromszoros felkunkorodó szélű tetőkkel. Legszebb a Csien-men kapu fölötti, mely valósággal egy a városfalra épített óriási méretű várkastély benyomását teszi a szemlélőre. A falnak a város felé tekintő oldala teljesen sima, míg a kifelé tekintő oldalának szabályos közökben összesen százhetven négyszögletes bástya támaszkodik, melyek éppen olyan magasak, mint maga a fal. Minden egyes bástyának több mint száz négyzetméter nagyságú lapos teteje gyeppel van benőve. Ezeken vannak a fal-őrök házacskái s kertjei. A chinaiaknak régente fejvesztés terhe alatt tiltva volt a városfalakra fölmenni s alig tiz éve függesztették csak föl ezt a tilalmat, mely ugy látszik, még mindig imponál a lakosságnak, mert az őrökön s azok csaholó kutyáin kivül alig találkoztunk élő lénynyel odafönt. Csupán a város közepén a Csien-men kapu környékén volt a fali sétány valamivel népesebb.

A Hatamen-kapunál egy széles lejtőn mentünk föl a fal tetejére. Fölérve, az első percben nem is akartam hinni, hogy Pekinget látom magam előtt, olyan remek, üde zöld színben pompázó erdő terült el alattunk. Igazán különös dolog! Ha lent járunk a poros utcákon, kitéve a nap perzselő sugarainak, ugy minduntalan csak fák, hűs árnyat adó fák után sóvárog szemünk, de csak itt-ott sikerül néha egy-egy satnya fát fölfedeznünk. Az a temérdek fa ugyanis, melyeket a falról látunk, a templomok s házak udvarain áll s ha az ablaktalan magas házfalaktól beszegett utcán haladunk, honnét a kapuk mögött álló szellemfalak miatt még az udvarokba sem lehet belátni, nem látjuk őket. Olyan ez, mint egy vexirkép: ha lent vagyunk, csupa házat, ha meg fölmegyünk a falra, csupa lombos zöld fát látunk, melyek közül

csupán a császári paloták s kapuk cikornyás fényes sárga tetői kandikálnak ki. Igazán találó a hasonlat, mely egy volt pekingi német diplomatától származik, hogy a falakról nézve olyan Peking, mint egy tál zöld spenót tükörtojással. A téli időben hasonló érdekes képet nyujt Peking a falakról. Pekingnek dacára annak, hogy Nápolylyal fekszik egy magasságban, valóságos szibériai tele van, rettentő sok hóval s a hőmérő gyakran 25—30 fokot is mutat a fagypont alatt. A város utcáinak szabályos elrendezése folytán csaknem minden háznak északi és déli irányba néznek az ereszei. A melegen letűző napsugarak a délfelé tekintő háztetőkről hamar leolvasztják a havat, ugy, hogy a déli falakon sétáló nem is lát ilyenkor havat Peking házain, míg az északi falról nézve ugyanakkor méteres hó borítja a tetőket s a szemlélő a legszebb téli tájképben gyönyörködhetik.

Nagyszerű innét felülről a széles, nagyforgalmú Hatamenút perspektivája a sok cifra diadalkapuval. Az út végét nem is látni. Sűrü felhők borították az eget s rendkívül kellemes volt a séta a száraz kövezeten a hűvös levegőben. A kövezetből tulajdonképen csak egy keskeny gyalogút látszik ki, mert a gobi sivatag felől jövő szél az évszázadok folyamán annyi port rakott már le a fal tetején, hogy abból helyenként már méter magas humusréteg képződött, melyet fű és mezei virágok borítanak, sőt a szél által idehozott magvakból sok helyen már fák is nőttek.

A keleti falra kanyarodva, megpillantjuk magunk alatt a császári obszervatoriumot, hol egy magas kőfalon néhány méter magas, remekművü áttört, sárkányos bronzállványokon látjuk a régi csillagászati műszereket, közöttük a csillagos ég hatalmas bronzglóbusát. A csillagdát most restaurálják. A boxer-lázadás leveretése után az értékes régi műszerek egy része, közöttük a híres glóbus is sajátságos módon Európába vándoroltak hadizsákmány gyanánt s csak nemrégiben hozták vissza őket nagy körútjukról, hogy ujra elfoglalják a pekingi falakon évszázados márvány trónusukat.

A csillagda szomszédságában hatalmas területet borítanak be a vizsgacsarnok romjai. A híres litterátusi vizsgákat tartották itt meg 1900-ig. Han-lin, azaz tollerdőnek, még helyesebben — mivel a chinai ember ecsettel ír, — ecset-erdőnek nevezik a chinaiak a vizsgálati csarnokot, melyet a boxerlázadás romba döntött, még pedig ugy látszik, hogy véglegesen, mert a konzervativ China is kezdi már elavult iskolarendszerét modernizálni. Hogy valaki állami hivatalnok, vagyis mandarin lehessen, ami Chinában nemcsak méltóságot, de nagy vagyont is jelent, annak előbb meg kell a litterátusi diplomát szereznie. A vizsgák idején, az egész birodalomból csődültek ide a jelöltek, még pedig nem csupán fiatalok, de hetven éves aggok is, hogy szerencsét próbáljanak. Néhány száz, sajátságos alakú kis téglabódé áll itt hosszú sorokban, melyeknek külső falaira a chinai klasszikusokból vett bölcsmondások vannak festve. A ferdetetős kis házikók veszedelmesen hasonlítanak a mi vicinális vasúti állomásaink kicsiny, de néha nagyon fontos melléképületéhez. A jelöltet, miután megkapta a chinai klasszikusokból vett tézist, melyről költeményt kellett készítenie, hogy mindenféle csalásnak elejét vegyék, bezárták egy ilyen kis bódéba teljesen egyedül. A vizsgázó persze mindjárt egy hétre való eleséggel is ellátta magát, mivel bódéja ajtaja csupán munkája befejeztével nyilt meg ujra előtte. Mondanom sem kell, hogy ennek a látszólagos szigoruságnak dacára is milyen nagy szerepet játszott ezeknél a vizsgáknál a mindenható protekció. A tapasztalt jelölt, ki biztosra akart menni, aranynyal és ezüsttel jól megrakodva indult Pekingbe, mert hát a sok ezer jelölt közül minden évben csak száz és egynéhány nyerhette el a diplomát. De hát az ide befektetett tőkét egyetlen rövidke esztendő alatt, kamatos kamatokkal könnyen kipréselhette azután a jövendő mandarinja kerülete polgáraiból, a soha csütörtököt nem mondó chinai prés segélyével.

A keleti fal mentén kivülről is nagy városrészt látunk, melynek házai közül magasan kiemelkedik a hatalmas császári magtár, melyben esetleges sovány esztendőkre gyűjtik

a rizst. A falakon belül is látunk két ilyen óriási granáriumot. Kibukkant időközben a nap is a felhők mögül s bámulatos üde köntösben, szép tisztára mosva tárult föl előttünk a nagy császárváros. A tiltott-város végében látjuk az ugynevezett „Széndombot“ a rajta álló öt díszes pavillonnal. A nép körében az a hit van elterjedve, hogy ez a hatvanhat méter magas domb csupa szénből áll, melyet a város esetleges ostromára való tekintettel halmoztak ott föl gondos előrelátásból, pedig a valóságban csupán a császári park tavainak kiásásából fölhalmozott föld az. Előtte egy másik dombon, egy Ming császárnak sajátságos formájú monumentális síremlékét látjuk, mely az egész tatárváros fölött uralkodik, kívül pedig a Keleti-hegyek templomát körülvevő pirosfal, mintha nagy pipacsosmező volna, rikít ki a környező rétek üde zöldjéből.

A széndomb a tiltott városban.

Az északi falról az átlátszó tiszta levegőben jól ki lehet venni a távolban a nagy Sárga-templomot is, míg a Tatárvárosban egyenesen lelátunk a közelben fekvő Konfuciustemplom páratlan szép ciprusaira, valamint a nagy Lámatemplomokra. Tisztán hangzott föl onnét mihozzánk a lámapapok vontatott éneke. Már messze mögöttünk hagytuk a város északi kapuját is, de a lámaboncok éneke még mindig kísért bennünket, sajátságos hangulatba ringatva engemet, miben különben a körülöttünk elterülő chinai tájnak

is nagy szerep jutott. Fölébredtek bennem gyermekkori emlékeim a kalandos utazások utáni vágyaimról. Eszembe jutott, hogy milyen forró vágyakozás fogott el néha az elérhetlen messzeségben fekvő exotikus országok, China s Japán után. És milyen furcsa dolog, hogy most tényleg itt állok Peking falain. Szemeim a valóságban látják a város északi részében álló óriási harangtornyot s testvérét a kissé alacsonyabb, de köpcösebb dobtornyot, melyek éppen olyan jellegzetes épü-

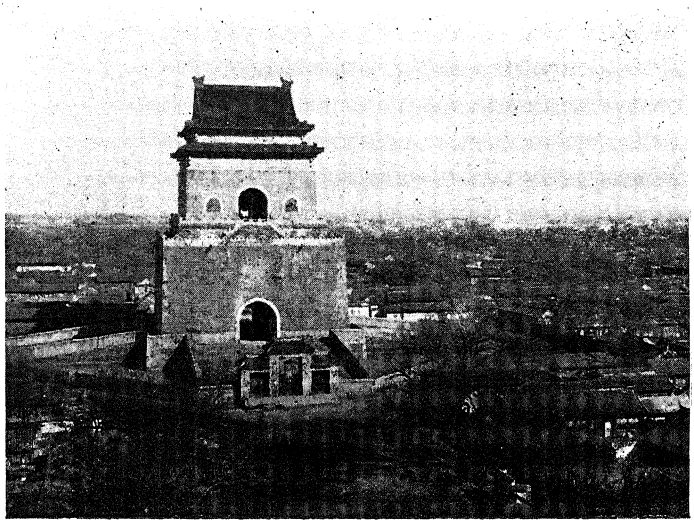

A harangtorony a tatárvárosban.

letei Pekingnek, mint például az Eiffel-torony Párisnak, vagy a Péter-templom kupolája Rómának. Füleim tisztán hallják a lámaboncok sajátságos énekét, tehát nem álmodom. A teljesedésbe ment vágyakozást követő megelégedettség kellemesen bizsergő érzése töltötte be egész valómat. De mégis csak csodálkoztam rajta, hogy ilyen nagy távolságra is ilyen tisztán elhallatszik a lámák éneke, míg azután dr M. figyelmeztetett, hogy nem is ének az, amit most hallunk, hanem a levegőben gyorsan keringő galamboktól származnak azok a lágyan búgó zenei hangok. A pekingiek ugyanis azáltal

védelmezik galambjaikat a ragadozó madarak ellen, hogy vékonyka kis sípot kötnek a galambok lábaira, melyeket a gyors repülés közben rajtuk átsuhanó levegő megszólaltat. A város fölött nagy csoportokban keringő galambok csinálták tehát ezt a különös zenét, melyhez hasonlót eddig még sohasem hallottam. Mintha valami csodás túlvilági zene akkordjai érnék lágyan, mint az aeolhárfa hangjai, fülünket.

Ming-síremlék a tiltott város közepén.

Valahányszor a galambok közeledtek, magasabb, ha pedig távolodtak, mélyebb lett a búgó hang.

Az északi fal nem tökéletes derékszög alatt, hanem szelid hajlású ívben megy át a nyugati falba. Mocsaras, iszapos tájék terül itt el lábaink alatt ugy kívül, mint belül. Állandó háttérül a város közepén kiemelkedő Széndomb szolgál az öt pavillonnal és a mögötte feltünő magas Ming-síremlék. Nagy lehet a halandóság ebben a városrészben, mivel igen sok házon látjuk magas rúdon lengeni a zászlót, mely azt jelenti, hogy halott van a házban. Ugyanezt mutatják az ilyen ház teteje fölött bambuszrúdakból s deszkákból hevenyé-

szett tágas terraszok is, melyeken temetéskor a vendégek helyezkednek el, miután az utca szűk volna annyi ember befogadására. Látjuk is a házak előtt a néhány mázsás chinai szentmihálylovát, a pirosra lakkozott otromba gerendákból összerótt, sárkányhímzéses függönyökkel ellátott gyászpalankint. Ennek a saroknak a nagy épülete teljesen romokban hevert, tehát nyugodt lelkiismerettel szedtem föl ott néhány zöld tetőcserépdarabot pekingi emlék gyanánt.

A nyugati falról remek kilátás nyilt az Északi- és a Nyugati-hegységre, melyek a gyönyörű tiszta levegőben egész a közelünkben lenni látszottak; sőt mindkét hegység istenségének templomait is ki tudjuk innét venni. Elsőrangú modern országút hagyja itt el a várost, mely a császár nyári palotájához vezet. Mellette, a buján zöldelő vetések között nagy templomok s karcsú emeletes pagodák állanak. Alattunk a mélységben nagy földmunka folyik, ugy látszik vasútat építenek. Mint egy óriási kígyó, húzódik az úton egy hosszú tevekaraván lassan a város felé. Dacára a sok érdekesnél-érdekesebb benyomásnak, kezdek már belefáradni a kemény köveken való gyaloglásba s restelkedve bár, de elárultam szándékomat, hogy a legközelebbi városkapunál leszállok a falról s riksán folytatom útamat hazafelé, a miről kollégám hallani sem akart, mert szerinte vétek lett volna az út legérdekesebb részét, a Tatárvárost, a chinai városrésztől elválasztó falszakaszt elhagyni. Tehát kitartás! Hej, pedig de sokáig mentünk még azután! Hogyne, mikor az útnak egy harmada még előttünk volt. A távolság megítélésében ugyancsak vastagon téved az ember egy ilyen óriási szabású és méretű építményen. Az ember ugyanis folyton maga előtt látja egyikét a kapuk fölötti nagy bástyatornyoknak, még pedig akkora imponáló nagyságban, hogy legfeljebb nyolctiz percnyi útra becsülnők a távolságot odáig, melynek megtevésére azután a valóságban nem kevesebb mint negyven percre van még szükségünk.

Elértük szerencsésen a déli falat is, ahol sétáló s a nap

lementét élvező chinaiakkal találkoztunk. A chinaiak csaknem kivétel nélkül, egy-két nagy madárkalitkát cipeltek kezeikben a fürj nagyságú chinai pacsirtával. A chinai ugyanis nem sétabotot vagy kutyát visz magával, ha sétára indul, hanem sétálni viszi a madarát. Hogy miért ragaszkodnak a chinaiak annyira a madarakhoz, azt nem sikerült megtudnom; lehet, hogy a lélekvándorlás tanával függ a dolog össze, de tény, hogy a legnagyobb gyöngédséggel gondozzák a kalitkába zárt pacsirtát s a szépen éneklő kanári-madarakat. Egy-egy kecskeszakállas öreg chinai egészen a fal szélére állott s messze kinyujtott kézzel tartotta a kalitkát a levegőben a mélység fölött, gyöngéden szemlélve órák hosszat a madarát. Minden chinai üzletben s minden ház előtt függ néhány bambuszkalitka a sajátságosan rikoltozó pacsirtával. Némelyek kis deszkadarabot visznek kezükben, melyen egy nyujtószerű kis állványon teljesen szabadon ül egy piros begyű, fekete fejű szürke madár, az apportirozó veresbegy. Séta közben cseresznye nagyságú piros bogyót dobnak néha föl, melyet a hirtelen felrepülő madár nagy biztossággal kap el a levegőben s hoz vissza gazdájának; persze mindannyiszor egy rizsszem a jutalma. A sétáló chinaiak rendkivül békés hajlamú emberek benyomását teszik ránk. Legtöbbje még felnőtt korában is valóságos gyermek. Húsz-huszonöt éves ifjak valóságos kis gimnazistához illő csínyeken mulatnak. Örülnek, mint a gyermekek, ha például sikerül a másiknak fejéről a piros-selyemgombos sapkát leütniök. Találkozunk azonban komolyan lépkedő, egymást gyöngéden átölelve tartó párokkal is, kik szerelmes pillantásokkal nézegetnek egymás szemébe, teljesen megfeledkezve a körülöttük levő világról s az emberekről. Ne tessék félreérteni, férfi mind a kettő, mert hát ez is több ezeresztendős chinai história s ráakadunk arra még a császári palotában is.

A déli falról lelátni a chinai várost körülvevő sokkal alacsonyabb falakra, átmenni azonban nem lehet rájuk innét. A Tatárvárosnak ebben a részében fekszik Peking nagy villamossági gyára, vagyonos chinaiak palotái s díszkertjeitől

körülvéve. Majd a Csien-men kapu fölé érkeztünk, hol elbűvölve a nagyszerű kilátástól, minden fáradtságom dacára megálltam. Mint egy óriási hangyabolyban jött-ment s mozgott alant a nyüzsgő tarka sokadalom, ember, kék taliga, zöld palankin, barna tevék, fehér öszvérek, színes tarka egyvelegben. Az Ég-templomának kupolája a lenyugvó nap arany sugaraiban fürdött s a háztengerből kimagasló harangtorony és dobtorony élesen váltak le a felhőtlen tiszta égről. Nemcsak a Tatárvárosnak, de a chinai városnak is meg van ez a tipikus két tornya.

A falnak a Csien-men kaputól a Hataman-kapuig terjedő szakasza a boxerlázadás óta a nagyhatalmak kezében van, mivel annak idején erről a falrészletről szorongatta a chinai csőcselék legerősebben a bezárt európaiakat. Most kapuk zárják el ennek a falrészletnek két végét. Naplemente lévén, be is volt már a kapu zárva, de zörgetésünkre azonnal fölnyitotta nekünk egy szálas amerikai katona. A különben is csinos amerikai fiúk egyenruhája igen festői. Barnásszürke kaki-egyenruhájuk van, barna kamáslival, széles karimáju búr nemezkalappal s töltényekkel körültűzdelt övvel. Innét jól át lehet tekinteni a követségek szép nagy városnegyedét, mely Pekingnek legtisztább része, csupa elegáns uj palotával, melyek az utóbbi hét-nyolc évben épültek. Mindjárt a kapu mellett, a fal tövében van az amerikai követség s az amerikai katonák kaszárnyája; mellette van a hollandi s azután következik az óriási területű német követség ó-német stilű házaival és kaszárnyáival. Utóbbinak kertje néhány év mulva Peking legszebb parkja lesz. Azok az akkurátusos, rendszerető germánok bizony imponálnak az embernek mindenütt. Bezzeg nem törődik senki sem a mi fényes követségi palotánk környékével. Olyan csupasz annak egész udvara, mint a tenyerem, legfeljebb elperzselődött, hervadt füvet látunk ottan. Hej pedig de nagy jótétemény, sőt valóságos életszükséglet a kert Peking poros levegőjében. A német követség területére magában a falban vezet le egy bombamentes cementboltozatú lépcső.

Teljesen besötétedett, mire a Hatamen-kapunál, ott hol vándorlásunkat megkezdtük, leszálltunk a falról. Jól esett a vacsora, de még jobban a pihenés a kényelmes angol bőrszékben, melyben megfogadtam, hogy még ha tíz évig laknám is Pekingben, gyalog még sem tenném meg másodszor ezt a kemény utat.

TIENCIN.

Chinai nő gyermekével.

Pekingből visszautaztamban kiszálltam néhány napra az egymillión felüli lakossággal biró Tiencinben is. Magyarországon csak kevesen tudják, hogy Tiencinben van a mi egyetlen gyarmatunk, tehát félig-meddig honi földön jártam ott. Ausztriával közösen bírunk ott egy gyors föllendülésnek és virágzásnak indult területet, mely élénken tanuskodik arról, hogy milyen kitünően tudnánk mi is gyarmatokat kormányozni! Még talán túl is tennénk e téren akárhány, nagy gyarmatokkal biró nemzeten. De hát sajnos, a szárazföldi patkányokhoz illő rövidlátásunk folytán, a gyarmatok szerzésével alaposan elkéstünk, mert ma már igazán minden talpalattnyi terület el van osztva a mi kis földgolyóbisunkon.

Először a „Tiencin city“ állomáson állt meg vonatunk. Ez a chinai közönség állomása. Kopár, sárgásszürke, teljesen parlagon heverő földeket látni körüskörül, melyeken nem hogy fa, de még csak fű sem terem, csupán a Pei-Ho áradásai által kimosott vaskos chinai fakoporsók éktelenkednek rajtuk ezerszámra. Szomorúan sivár, tipikus északchinai táj ez. Modern széles országút szeli itt át a vonalat, melyen a lebocsátott sorompó mögött hosszú sorokban állanak az utasokra váró

riksák. Az országúton félelmetes porfelhők száguldoznak végig, míg a tiszta égen a Gobi-sivatag nehéz porfelhőit hajtja a szél a város felé. A főállomás a „Tiencin settlement", melynek már egészen európai izű forgalma van. Az állomáson az európai tisztek ragyogó, csillogó egyenruhái még a tarka chinai selyemruhák tömegéből is kiválnak. Ott látjuk a francia tisztet bő piros nadrágban, aranyzsinóros sapkában, a fehér vászonsisakos, piros blúzos angol tiszteket, az érdemrendes, sisakos német tisztet, az orosz, osztrák-magyar és japán tiszteket a mindenféle nemzet hadihajóiról származó matrózokkal. Legfeltűnőbb azonban, hogy állandóan igen sok szép európai hölgyet is látni az állomáson. Megtaláljuk itt a túlkarcsú angol ladyt, a molett francia dámát, a termetes „jó német háziasszonyt", de még a facipőkön csoszogó, selyemkimonós kis japán asszony sem hiányzik az igazán nemzetközi társaságból. A tiencini hölgyeknek kedvenc szórakozása kisétálni a vasúthoz s ott egy kis órácskát elcsevegni s elsétálgatni, a távozó ismerőstől búcsuzni vagy a hazaérkezőket üdvözölni, no meg mellékesen megcsodáltatni az új párizsi toilettet vagy a nagy kalapot is, mire itt bő alkalmuk nyílik, miután az európai tiszteket igen gyakran szólítja a szolgálat Pekingbe, vagy a tengerparton fekvő Takuba. Különösen érdekes képet nyújt a pályaudvar, midőn valamelyik tiszt egy-két évi szolgálat után véglegesen búcsuzik Tiencintől. Teljes díszben vonul ilyenkor ki az összes nemzetek csapataiból egy-egy díszszázad a zenével, búcsuztatni az

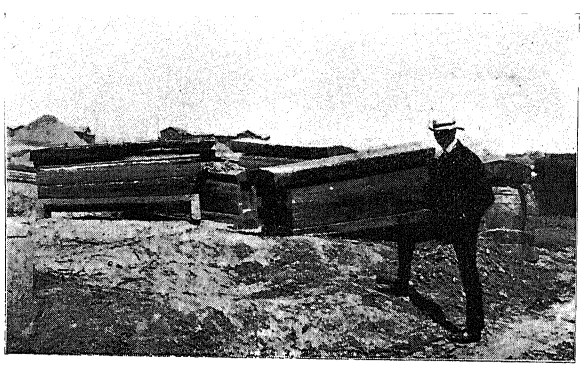

Koporsók a földeken.

eltávozót. A tiencini élelmes német fényképész mindig kint ólálkodik gépével s tucatszámra örökíti meg a búcsuzási jeleneteket, a hölgyek csoportját sem hagyva számításon kívül. A sikerült fényképek másnap már kint díszelegnek kirakatában, mire boltjában persze egymásnak adják a vevők a kilincset.

De hát hogyan kerül ebbe a távoli chinai városba az a sok európai? Annak az a története, hogy a boxer-lázadás után az európai nagyhatalmak és Japán rátették kezüket Tiencinre, hogy a China által fizetendő hadikárpótlás pontos fizetésére biztosítékuk legyen a kezeik között és fölosztották egymás között az óriási várost. Szinte hihetetlenül hangzik, de tény, hogy ezuttal mi sem maradtunk a többiek mögött s elfoglaltunk a város szivében egy jókora városrészt, amelyben sok gazdag chinai is lakik. A város ugynevezett „settlementek"-re van beosztva. Közvetlen a vasút melletti negyed az olaszoké, ennek szomszédságában a Pei-Ho partján, igen előkelő helyen terül el a mienk. Az orosz és belga városrészek az állomáson túl fekszenek. A Pei-Ho másik partján terülnek el a francia, az angol és a nagy kiterjedésű japán és német városrészek. Ennyi nemzet lobogóit lengeti a szél a város házai fölött. Ehhez a különös keverékű világvároshoz hasonlót hiába keresnénk e földön, mert míg például Sanghaj, melyben szintén az említett nemzetek fiai laknak, egyöntetű, amerikai-angol jellegű város, addig Tiencinben minden egyes settlementnek meg van a maga nemzeti sajátossága. Nem is kell az utcaneveket elolvasnunk, a budapest-bécsi stilusban épült bérpalotákról azonnal látjuk, hogy otthon vagyunk. A puritán külsejű, de belül annál nagyobb kényelmet nyújtó nyerstéglaházak az angolra vallanak, míg a széles ereszszel biró, felvirágozott erkélyű ó-német házak már messziről elárulják a német settlementet. A rendezetlen utcák s a piszkos külsejű házakban lévő temérdek korcsma és pálinkásbolt az oroszt karakterizálják. A sűrű lécezetes földszinttel biró házakból japán dalok és samizen-pengetés hallatszanak ki, itt tehát Japánban volnánk.

Elegáns magánfogatok, gummikerekes bérkocsik és automobilok vágtatnak a kitünően kövezett utcákon; a bakon ül a százrétű, szines szegélyű bő gallérba öltöztetett mafu az inassal. A villamosvasútnak mindig zsufolt kocsijai gyors egymásutánban kergetik egymást s a gyorsan száguldó járművek között ügyesen törnek maguknak utat a fürgelábú, hórihorgas riksakulik tízezrei, míg az egykerekű, nyikorgó targoncájával kinlódó kuli inkább óvatosan az út szélén halad. A közmondás, hogy a szegény embert az ág is húzza, ezeken a nyomorult teremtményeken is beigazolódik. A szegény riksakuli ugyanis kénytelen keserves verejtékkel szerzett filléreiből abban a settlementben, melyben kenyerét keresi, még minden hónapban iparengedélyt is váltani s az ennek megtörténtét igazoló táblácskát riksája hátuljára szegezni. A táblán a settlement neve alatt nagy betűkkel olvasható a hónap neve, melyre az igazolvány szól. Ha a kuli a szomszédos settlementbe is át akar menni, akkor előbb ott is meg kell váltania engedélyét. Némelyik riksán azután hathét ilyen engedély is tarkállik, ami bizony tetemes pénzbeli áldozatot kíván a szegény ördögtől. Hej pedig de kellemetlen dolog, ha fölszálláskor nem tanulmányoztuk eléggé riksánk föliratait, — mire pedig rendesen nem gondolunk — s a kuli egy utcasarkon hirtelen a földre bocsátja kis kocsija rúdjait s felénk fordulva rimánkodó hangon kér bocsánatot, de hát ő nem mehet tovább, mivel nincs a másik kerületbe szóló iparengedélye. Mert jaj neki, ha mégis átpróbálna osonni egy ilyen kerületbe, hol a szemfüles rendőrök azonnal copfon ragadják s letartóztatják. Az elzáráson kívül rendesen pénzbirság is vár ott reá, az előlegként kapott ütlegeket pedig be sem számítják a büntetésbe.

Az utcai rendőrök az egyes európai nemzetek tipikus rendőri egyenruhájába bujtatott copfos chinaiak, kik az európai egyenruhában valóságos ellenségei a chinaiaknak. Sohasem fogják pártját bajba jutott honfitársaiknak, hanem ugyancsak erélyesen, sőt durván lépnek föl a kihágást elkövető chinai népséggel szemben. Nem tehetek róla, de az én igazság-

érzetemet mindig bántotta, hogy mi a művelt nyugat fiai, épen az emberiségnek eme legnyomorultabb páriáit sarcoljuk meg odakint oly érzékenyen. De hát a pénznek úgy látszik

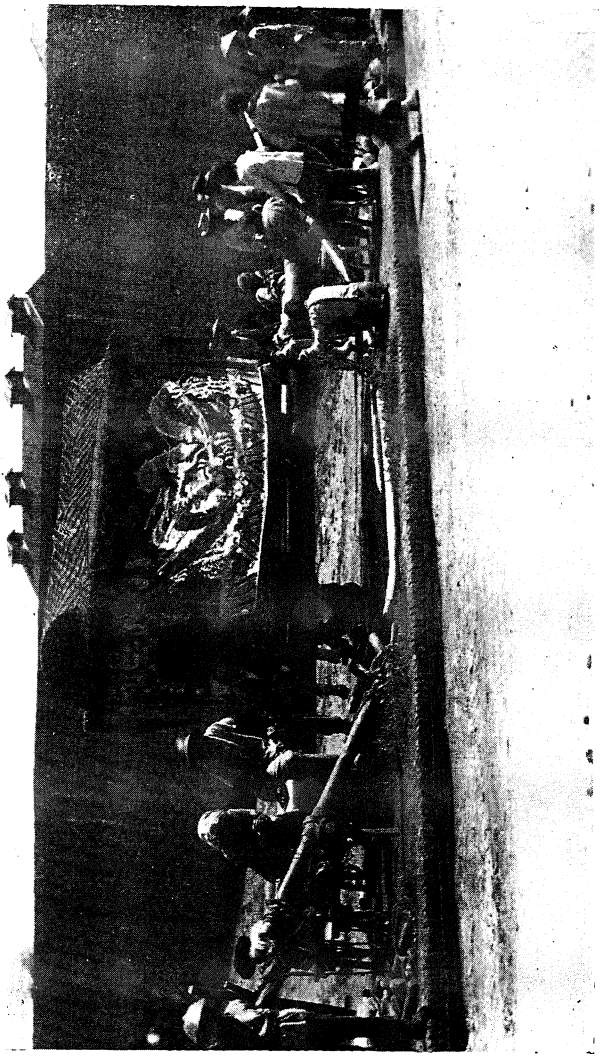

Chinai temetési palankin.

Keletázsiában sincs szaga és épen ezekből a kuliengedélyekből és bírságokból hihetetlen összegek folynak be a settlement pénztárába. Nemcsak a riksakuli, de a targoncás, a teher-

hordó, a kikötőben dolgozó kuli, valamint a számpános kuli is köteles havonta iparengedélyt váltani. A viaszosvászonra nyomtatott iparengedélyt a hátukra varrva viselik; ha nincs felsőruhájuk, úgy a meztelen fölkaron, vagy a csuklón viselik azt, mint valami karperecet. Még a kerület utcáin átvonuló temetési- és lakodalmas-menetek is kötelesek ezért bizonyos taksát fizetni. No de nem folytatom tovább, mert még uj adónemekre találnám az illetékes körök figyelmét fölhívni. Annyi díszes temetési menetet, mint itten, még Pekingben sem láttam. A gyászpalankin nehéz selyem függönyeit mesés színes és aranyhímzésű sárkányok diszítik. Ezekről is lerí az itteni lakosság jómódja. Mert Tiencinben épen úgy, mint Sanghájban, Hongkongban vagy Singaporében, a szorgalmas chinai a rendezett európai viszonyok között csakhamar jólétre tesz szert. Az adója talán sokkal magasabb az említett városokban, mint amennyit egy chinai városban fizetne, de itt nincs azután semmiféle mandarin, aki az adót ötszörösen hajtaná be rajta, sőt ellenkezőleg, teljes bizalommal helyezi itt el megtakarított pénzét az európai bankoknál. Az európai oltalom alatt élő chinai kereskedő határozottan nem tartozik a fehér ördögöket gyűlölő sárgák táborába.

Modern nagyvárosi utcán robogtunk be az állomásról a settlementünk közepén levő matrózkaszárnyánkhoz. A csinos egyenruhába öltöztetett, kúpos szalmakalapjaikon piros lófarkot viselő, szálas chinai rendőreink peckesen tisztelegve köszöntenek mindenütt. Szinte hihetetlen, hogy mennyi elegáns bérpalotát épített itt rövid kilenc év alatt. A „Hotung“ osztrák-magyar épitkezési-társaság részvényei kitünő papirok. — A Pei-Ho partján van az általa épített remek vásárcsarnok, melyben minden talpalatnyi tér bérbe van adva. Mellette vezet át a Pei-Ho fölött a mi hozzájárulásunkkal épített nagy forgó vashíd. Ugyancsak a mi területünkön áll a mennyei birodalom legnagyobb szinháza is, melyet mi építettünk s melyért horribilis bérösszeget fizet a chinai szinház direktora. Matrózkaszárnyául még mindig egy hajdani Buddha-templom szolgál. A benne évszázadok óta trónolt óriási bálványnyal

még az ilyen munkához szokott ügyes matrózaink is alig voltak képesek megbirkózni, de hát gerendák, csigák és kötelek segélyével mégis csak kilakoltatták az öreget s egy egész télen fűtöttek is vele, annyi fát adott a hatalmas istenség. Valahogy meg ne ütközzék valaki rajta, hogy templomban helyeztük el a kaszárnyát, mert a forró pekingi nyár elől menekülő európai urak és hölgyek szintén ilyen Buddha-templomokban szoktak nyaralni Peking környékén. Ezeket itt épen ugy lehet bérbe venni, mint nálunk egy svábhegyi nyaralót. Mi persze nem fizetünk érte, mert háborús időben költöztünk oda be. A Tiencinben állomásozó egyetlen tengerésztisztünknek s tengerészorvosunknak egy előkelő chinai ház szolgál lakásul. A kövezett udvaron szép vízmedence áll s az ide nyíló faragványos nagy ablakok üveg helyett papirral vannak beragasztva. Nyáron a türhetetlen hőség ellen az egész házat és udvart befödő, óriási bambuszvázas gyékénytetőt állítanak föl. Ugyanitt van az orvosi rendelőszoba is, hol városunk szegény lakossága ingyenes gyógykezelésben részesül. Mellette vannak a börtönök s a chinai büntetőszerszámok, mint a súlyos fagallér s a bilincsek. Egy egész szobát töltenek meg az elkobzott tárgyak, nagyobbára ópiumpipák s az ezeknek a meggyujtásához használt csinos kis lámpások. China ujabban erélyesen hadat üzent az ópiumszívás szenvedélyének, mely dícséretre méltó munkájában mi is támogatjuk. Ugyanitt van a törvénykezési terem is.

Szinte hihetetlen, hogy mi mindenhez kell manapság egy tengerésztisztnek értenie. Elsősorban is a kisujjában kell lennie a navigáció tudományának, azaz biztos kézzel kell a rábízott hajót vezetnie a legveszélyesebb helyeken s körülmények között, ködben, viharban, sötétségben. De ezenkívül jó gyalogostisztnek, jó tüzértisztnek, torpedótisztnek, akna- és műszaki-tisztnek, drótnélküli távírásznak, írónak, tanárnak, sőt Tiencinben még bírónak is kell lennie. Naponta legalább egy órát vesz igénybe a birói működése. Méltóságteljesen elnököl a magas birói emelvényen, jobbján a chinai tolmács, balján az irnok ül. Egyenként vezetik be rendőreink a bűnö-

söket, kik az emelvény elé érve térdre borulnak s homlokukkal érintik a földet; ebben a helyzetben, teljes mozdulatlanságban várják az ítéletet. Különös benyomást tesznek az emberre az ilyen megalázó helyzetben térdelő nők. De nem lehet rajta változtatni, hacsak nem akarják a bíró tekintélyét vele kockára tenni. E konzervativ népséggel szemben kénytelenek vagyunk a chinai külsőségekhez s szokásokhoz alkalmazkodni.

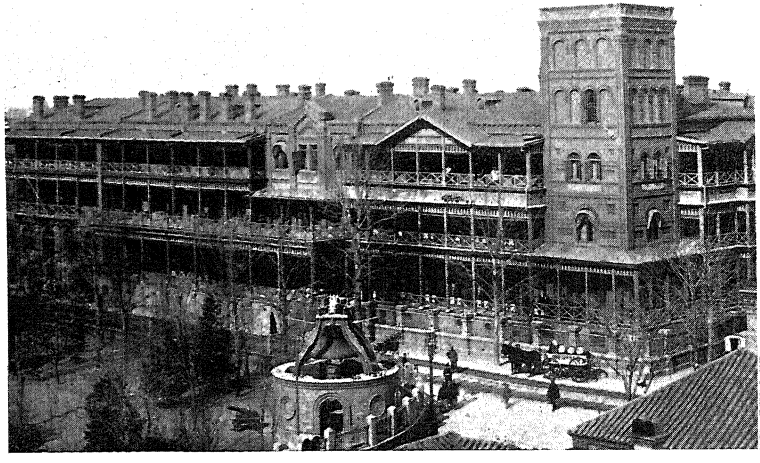

Astor-house szálloda.

Tiencinnek remek szállodái és clubjai vannak. Az „Astor house“ pazar kényelmű terraszán szürcsölve a jó jeges whyskit szódával, akár valamelyik angol városba képzelhetjük magunkat. A szemben levő szép parkban minden délután hangversenyez egy angol Highlander-Regiment zenekara, mely rohamlépésben szokott a park felé közeledni. A zenészek rikító piros egyenruhába vannak öltözve, vállaikat földig érő párduc-kacagány fedi, fejüket pedig hatalmas medvebőrös kucsma diszíti. Hangszereik egyszerűek; csupa nagy és kis dob, kis flóták meg fütyülők. Mintha dróton rángatott viasz-

figurák volnának, oly komoly és kimért mozdulatokkal s arckifejezéssel játszanak a napbarnított, szálas skót fiúk. Szédítő gyorsasággal peregnek a kis dobok, a nagy dob ütéseit pedig szinte érezzük mellünkben. Közbe-közbe magasra dobálják dobverőiket a levegőbe, de még idejében meg is kapják, hogy ki ne essenek a taktusból. Bámulójuk akad mindig bőven. A zene hangjaira, melyek tényleg közelebb állnak a chinai zenéhez, mint a mienkhez, összeverődnek körülöttük a bámuló chinaiak, kik zene közben hasonló egyensulyozási produkciókat szoktak végezni a súlyos gongokkal.

Kimentem azután a Pei-Ho partjára sétálni. Micsoda tolongás és zsivaj uralkodik egész nap a zavarosvizű, piszkos folyó hátán! A sok ezer dzsunka és számpán egymás hátára torlódik, midőn a forgatható vashíd kinyitására várnak. Annyira ellepik ilyenkor a folyót egész szélességében, hogy ügyes ember egyik partról a másikra szökdécselhetne rajtuk. Mikor pedig nyitva van a híd, a hídfőnél torlódik meg a sok riksa, mi szintén érdekes látvány, mert jól szemügyre vehetjük a bennük űlő, elnyomorított lábú nőket. Néha hárman is űlnek egy riksában, egyik a másiknak ölében, egymást szorosan átkarolva, hogy ki ne essenek; de még a lábaiknál is kuporog egy-két gyermek. Szegény riksakuli! Egész testéről csurog már a veríték s szinte látni, hogy örül a pár percig tartó pihenésnek. Fizetségül pedig csak annyit kap, mintha csak egy személy űlne kocsijában, vagyis 4—5 centet egy órára; csak az európai fizet urasan 10—15 centet ugyanennyi időre. Odább tengeri hajók árbocai s kéményei látszanak. A tengeri gőzösök ugyanis följönnek egészen Tiencinig, miután dagálykor még a mélyebb járatú hajók is át tudnak haladni a Pei-Ho torkolata előtt fekvő Taku-zátonyon. Tiencinnek rendes gőzhajó összeköttetése van Sanghájjal és Csifuval.

A folyóhoz közel van a hajdani mindenható vicekirálynak, Li-Hung-Csang-nak rezidenciája. A tágas udvarokra nyíló nagy fakapukról hatalmas termetű chinai harcosok és félelmetes szörnyetegek tekintenek le reánk. Szemben van a

jezsuiták kéttornyos díszes dómja, mely bár viszontagságos multra tekinthet vissza, de épen ezen multja folytán szép kis vagyonhoz is juttatta az itteni jezsuita atyákat. A szép dómot csaknem minden lázadásnál s fölkelésnél erősen megrongálták, néhányszor pedig teljesen fölperzselték vagy rombalőtték a lázongók. China pedig mindannyiszor oly fényes kárpótlást fizetett azért, melyből mindjárt néhány uj dóm is kerülhetett volna ki.

A városban európai módra berendezett üzleteket látni mindenfelé, néhol ugyancsak elegáns kirakatokkal. Főképen nagyszerű szűcsárú-, selyem-, porcellán-, tea-, gyöngy-, arany- és ezüstkereskedéseket. Tiencini különlegesség számba mennek a nyers agyagból formált, befestett szobrocskák. A kitünő chinai tipusok, mint a koldusok, boncok s mandarinok szobrai igazán művészi értékkel birnak. Kár, hogy olyan törékeny a dolog, miután nincs égetve, csupán a napon szárítva.

Egy nagy Buddha-templomban épen nagy ünnepük volt az asszonyoknak. A templomudvarban felállított temérdek sátorban csupa kis porcellán- és agyag-babákat árultak, még pedig csupa fiúbabát. Alig tudtam átvergődni a nagy asszonysokadalmon, hogy bejussak a templomba. Csakis egyenruhámnak köszönhettem, hogy a templomajtóban posztoló chinai rendőr lejött a lépcsőkön engemet kalauzolni, különben még talán ki is dobtak volna onnét, mert hát a rendőrön kívül nem volt ott egyetlen férfi sem látható. A tágas templomban életnagyságú női bálványok álltak köröskörül; százezernyi gyertya és füstölőpálcika égett előttük. Jött-ment a sok felcicomázott asszony, furcsán tipegve az „arany liliomokon", vagyis apró piros selyemcipőkbe szorított, elnyomorított lábaikon. Egymásután kilencszer térdeltek le s állottak föl, mindannyiszor homlokukkal érintve a templom padlóját, majd hosszasabban térdelve imádkoztak és addig rázogatták a disznóhólyaggal bekötött fenekű öblös bambusz-serleget, melyben a jövendőmondó-pálcikák zörögtek, míg csak ki nem ugrott egy közülök, melylyel azonnal a

bonchoz siettek, ki azután alamizsna fejében megmondta nekik, hogy mit hoz számukra a jövő. Különös tisztelettel járultak valamennyien egy jóságos, szende arcú, telt idomú bálvány elé, megsímogatva a gömbölyű hasát s utána saját hasukat is. A jelekből következtetve, fiúgyermekért könyörögtek a jóképű bálványasszonyságnál. Az előkelőbb asszonyokat nagy gongverés közben egészen az utcára kísérték ki a boncok, természetesen tekintélyes könyöradomány fejében.

Este ellátogattunk a nagy chinai szinházba. Kocsikon robogtunk az ívlámpák fényében tündöklő szinházfeljáró elé, hol az óriás termetű, potrohos szinházigazgató — igazi tipusa a chinai jólétnek, — személyesen fogadott és kalauzolt föl bennünket, mint szivesen látott vendégeit, egy elsőemeleti díszpáholyba. A szolgák egyremásra hordták páholyunkba nagy üvegtálakon a pompás csifui szőlőt, banánát, pörkölt dinnyemagot, meg a forró teát, cigarettát és manillaszivarokat. Az impozáns nézőtér, valamint az összes páholyok zsúfolva voltak édességet ropogtató, teát szürcsölő s a chinai vízipipát szívó közönséggel. Némelyik páholyban feltünő szépségű nők ültek, drága ékszerekkel s gyöngyökkel ékesítve. Valódi madonna-arcokat lehetett közöttük látni, persze csupa cigarettázó és pipázó madonnát. A rettenetes chinai zenekar már teljes gőzzel működött. A villamos fényszórók fényében úszó szinpadon pazar hímzésű, nehéz selyemkosztümökben forgolódtak a szinészek. A fejükről nagy ívben hátrafelé lógó harmadfélméteres sastollak a földet seperték. A fantasztikus fejdíszű hadvezérek hátára négy-négy díszes zászló volt feltűzve. Ugyanannyi ezred katonaságot jelképeznek azok a chinai szinpadon. A chinai szinházakban, hol díszletek sincsenek, nagyon meg kell a fantáziánkat erőltetnünk. A háttérben két nehéz bársony függönynyel beakasztott ajtó van, melyeknek egyikén be, a másikon meg kimennek a szinészek. Közöttük egy nagy aranyrámás tükör csüng a falon, mely alatt, — tehát magán a színpadon, — ül a lármás zenekar. Két szolga székre állva, a magasba tart há-

rom kapuformára összetákolt lécet, mi azt jelenti, hogy egy város kapui előtt történik a cselekmény. Alig ment át a hős a kapun, legott el is távolították azt, mint feleslegessé vált

Chinai színészek.

dolgot. Ha például kocsin érkezik valaki a szinpadra, azt két vászonra festett kocsikerék mutatja, melyet két rúdra erősítve lábai mellett tart az illető színész. Az is érdekes, hogy minél

magasabb rangú személyiséget ábrázol a szereplő színész, annál több lapos párnát tesznek a székére a szinpadon szabadon járó-kelő szinpadi szolgák. Persze ha azután 10—14 darab párna van a széken, ugy nem is tud a győztes hadvezér, vagy a félelmetes intenség a tetejébe kapaszkodni s így ülés helyett nekidűl a széknek. A színészek arca fehérre vagy rikító pirosra van mázolva s ugy fénylik, mint egy billiárd-golyó. A koromfekete szemöldök legalább tiz centiméter széles. A hosszú rengő szakállt mindig a száj fölött erősítik meg, ugy, hogy a száj teljesen el van fedve. Némelyik szereplőnek néha rettentő hosszú énekszáma van, melynek leéneklése közben öt-hat csésze teát is kénytelen elfogyasztani, hogy hangja föl ne mondja a szolgálatot. Tudni kell, hogy a chinai színészek mindig magas fisztulahangokon énekelnek, a lehető legzajosabb zenekíséret mellett. Egy nagy művész lépett éppen föl, egy körülbelül 17—18 éves fiatalember, Észak-China leghíresebb szinművésze, ki egyelőre még csak havi csekély négyezer dollár fizetést húz a szinháznál. Kezében lovaglóvesszőt suhogtatva ugrált be mindig a szinpadra, jelképezve, hogy ő most tulajdonképen tüzes paripán lovagol. Rettenetesen ordított és bömbölt, nyakán és halántékán csak ugy dagadoztak az erek. Minden öt percben tönkretett egy egész hadsereget, megfutamítva a négyzászlós generálisokat s a küzdelem befejeztével még mindig félelmetesen hadonászva csatabárdjával, egy lábra állt s a másik lábát magasra emelte a levegőbe. A közönség tombolt a gyönyörűségtől.

Még tovább is maradtunk volna, de a chinai zene igazán nem nekünk való élvezet. Még egy óra mulva is zúgtak tőle a füleink. De hát tessék elképzelni két darab egyhúros, cincogó, hegedűféle szerszámot, melyekhez a kíséretet hat pár óriási réztányér s ugyanannyi nagy gong adja. A kis gongokról, csengőkről, meg a tucat fakalapácsról és az összeütögetett fadarabkákról, melyek olyan éles hangot adnak, hogy szinte fáj tőle a dobhártyánk, nem is szólok. Már most tessék elgondolni, hogy ez a zenekar hatvannegyed

taktusban és fortissimo játszik, a legcsekélyebb megszakítás nélkül, órákon keresztül. Megköszöntük tehát, a direktornak a nagy műélvezetet és ellátogattunk még az orosz settlement éjjeli mulatóiba s játéktermeibe. Utóbbiakban nagyban folyt a rulett. Csak úgy repültek a dollárok, meg a bankók. Az asztalt körülálló urak között, magas székeken, kacér pozitúrában ültek az úgynevezett „amerikai hölgyek", Keletázsia drága éjjeli lepkéi, az alsószoknya ingerlő csipkefelhői alól

Északchinai nők.

kikandikáló, finom cipőcskébe s áttört selyemharisnyába bujtatott lábacskáikat mutogatva. Egész házakat töltenek meg a hamisítatlan galiciai leányok. Az ott uralkodó, német nyelven folytatott társalgás hangja még a legviharedzettebb tengerészt is pirulásra kényszeríti. De hát egy ekkora nagy világváros nem is képzelhető el salak nélkül. Még éjfél után két órakor is hosszú riksasorok robogtak minden utcán, bizonyságául annak, hogy akad ám Tiencinben elég mulatni vágyó férfinép.

Érdekes volt másnap az elutazásunk Tiencinből. Egy közkedveltségnek örvendett notabilitás búcsuzott nemcsak a várostól, de Chinától is. Mikor beszálltunk a vonatba, őrült lövöldözés, recsegés-ropogás hallatszott mindenfelől a távozónak a tiszteletére. A hatalmas bambusz-háromlábakon függő chinai rakéták és bombák elkezdtek puffogni, lassanként áthatlan füstbe borítva az egész pályaudvart s annak elegáns közönségét, mint ahogy a szinpadon a felülről lebocsátott felhők lassanként eltakarják a színt. A következő percben pedig már messze mögöttünk volt Tiencin. Mintha csak álmodtuk volna az egészet.

TSINGTAU.

Északchinai dzsunka.

Nem panaszkodott közülünk a „Ferenc József"-en senki, midőn hosszabb ottidőzés után elhagytuk végre Csifu-t és Németchina felé, Kiaucsau-nak irányítottuk hajónk orrát. Sokaknak érthetetlen talán, hogy minek töltöttünk olyan sok időt épen az unalmas, piszkos Csifuban, mikor olyan közel van oda a szép Japán. Miért nem mentünk inkább oda? Sajnos, meg van ennek is az oka. Minden fölszerelt hadihajónak, legyen az az otthoni vizeken, vagy a messzi tengereken, minden áldott esztendőre rettentő sok gyakorlat van előírva, melyeket ha törik-szakad is, de az év végéig el kell végeznie. Így azután nekünk is temérdek nappali és éjjeli lő- és torpedó-gyakorlatot, fegyveres partraszállásokat s ki tudná fölsorolni, hogy mi mindent kellett a szép, de néha fárasztó utazásunk közben elvégeznünk. Odahaza, a mi kék Adriánkon, hol mindennap és mindenhol gyakorlatozhatunk, nem okoz a dolog fejtörést, de az ilyen nagy úton levő hajónál, különösen a barátságtalan keletázsiai tengereken s az idegen országok partjain annál több nehézségbe ütközik. A japánok például idegen hadihajónak semmi szín alatt sem engedik

meg, hogy partjaik mentén gyakorlatokat végezhessen. Igazán szerencse, hogy a chinaiaktól nem szokás erre engedélyt kérni s hogy a sekélyvizü Pecsili-tengert az Úristen is hadihajók gyakorlatozására teremtette. Ezért tértünk mi azután olyan gyakran vissza, nem régi szerelmünkhöz, hanem a mindig szomorú Csifu-ba.

Egy reggelen impozáns hegylánc merészen szaggatott körvonalai tüntek föl szép kékes-lilás színben a láthatáron, a Lau-san hegységnek, Németchina legmagasabb hegységének csúcsai. Mindig több és több erdőkoszorúzta alacsonyabb hegy is jelent meg azután, amint Tsingtau felé közeledtünk, melyeknek tövében, szokatlan és kellemes látványként, pompás modern német város tűnt föl a tengerből, piros cseréptetejű házakkal, palotákkal s tornyokkal. Már két mértföldnyi távolságról biztosan meg lehet ítélni, hogy nem angol gyarmat az, annyira elüt a képe az angol városokétól. Szinte hihetetlen, hogy milyen jól esik a sok kopár északchinai hegyvidék után, szemeinket ujra szép zöld erdő borította hegyeken legeltetni.

Egy nagy hajó, a hófehér büszke cirkáló, „Fürst Bismark" hagyta el épen a kikötőt, árbócán a német admirális lobogójával. Alig dördültek el a német territoriumnak szóló ágyúlövéseink, melyet a „szignálhegy"-en levő német üteg azonnal viszonzott, még tizenhárom ágyúlövéssel üdvözöltük külön az admirális lobogóját. Útunk keresztezte a közel mellettünk elhaladó német hajóét, melyen feszes állásban tisztelegtek felénk a tisztek s a legénység, míg a zenekaruk az osztrák himnuszt játszotta. A mi zenénk a német himnuszra zendített rá s mi is mereven tisztelegtünk a német bajtársaknak.

Az időközben hajónkra jött német tengerésztiszt a lehető legjobb helyre vezette hajónkat, az uj kikötőben egy móló mellé, hol állandó hid kötött bennünket össze a szárazfölddel, mely szerencsében hadihajó csak ritkán részesül, mivel a nagy kikötőkben minden arasznyi mólóra szükségük van a kereskedelmi hajóknak. A németek kitüntető szivélyességgel fogadtak bennünket s versenyre kelve egymással, igyekeztek

a Tsingtau-ban töltött időnket a lehető legkellemesebbé tenni, ami teljes mértékben sikerült is nekik.

A fiatal német gyarmat történetéből érdemes lesz talán egyet-mást elmondani. Tizenkét évvel ezelőtt, két német katholikus hittérítőt gyilkoltak meg a chinaiak, mire Vilmos császár parancsára egy német hajóhad jelent meg a kiaucsaui öböl előtt s 1897 november 14-én az ott partra szállt csapatok, egyetlen lövés nélkül, a chinaiak csekély ellenállása mellett, nagy területet foglaltak el a hatalmas öböl mentén. Miután az európai lapok akkoriban mindig csak Kiaucsau-ról irtak, Európában még ma is az a téves nézet van elterjedve, hogy Kiaucsau Németchina fővárosa. Pedig Kiaucsau nem is áll német területen s ma is az a régi, piszkos kis városka, mint volt régentén, sőt eddigi jelentőségét is kezdi már elveszíteni, amennyiben az öböl gyors eliszaposodása folytán, a tenger meglehetősen messzire visszahúzódott falai alól. A tengerparti szép kikötővárost, melyet a szorgalmas németek tündérmesébe illő gyorsasággal, egy rövid évtized alatt varázsoltak ide a chinai tenger kietlen partjára, Tsingtau-nak hivják. Tsingtau a hozzátartozó óriási területtel, 99 esztendőre a németek birtokába ment át. Hogy lesz-e valaha belőle ujra chinai birtok, avagy a japánok kezére fog-e idővel kerülni, — kiknek ugy látszik, szintén fáj reá a foguk, — ki tudná azt ma még megmondani. A németek egy percet sem veszítve, azonnal a birtokba vétel után, hozzáláttak a berendezkedéshez. Maguk a tisztek is reggeltől estig együtt dolgoztak a matrózokkal s a fölfogadott kulikkal. Hány szunnyadó talentum jött itt napfényre! Fúrtak, faragtak, gyalultak, házakat építettek s fáradtan bujtak minden este meleg pokrócaik alá ezek az igazi úttörők, kik a mai szép város alapjait megvetették. Mindjárt az első esztendőben akadtak német telepesek is. Az állam valami kilencven millió márkát fektetett Tsingtauba, míg a magánosok kétszer annyi tőkét hoztak ide. A germánok meg akarták a világnak mutatni, hogy nemcsak az angol tud gyarmatosítani s csak gratulálni lehet nekik a sikerhez.

A mai szép város helyén azelőtt rongyos kis halászfalu állott. A németek nem is háborgatták eleinte a békés chinai halászokat, hanem közvetlenül a falu mellett, széles, egyenes utcákat cirkalmaztak ki, melyeket azonnal csatornáztak is. Mint eső után a gomba, nőttek azután ki a földből a csínos, emeletes téglaházak. Mikor az uj város készen volt, fölszólították a chinai lakosságot, hogy kegyeskednék beköltözni az uj házakba. Miután ez megtörtént, a volt chinai helységet meglocsolgatták petróleummal s fölgyújtották az egészet, hogy a chinai piszoknak még a csirája is elpusztúljon. Ez legalább alapos munka volt. Az uj városrészt Tapatau-nak hívják s ma is kizárólag chinaiak laknak benne. Tapataunak főutcája a tengerpartra vezető szép Friedrichstrasse-ban folytatódik, mely a német várost szeli át.

Utóbbi városrész építésénél már nagyobb akadályok merültek föl, miután a beépítendő területet meg kellett előbb a chinai síroktól tisztítani. Már több izben volt alkalmam felemlíteni, hogy a chinaiaknak nincsenek rendes temetőik és a jós esetről-esetre állapítja meg a helyet, hogy hova temessék halottaikat. Egész China annyira tele van hintve sírokkal, hogy talán az egész óriási birodalomban nem akad egyetlen félnégyzet-kilométernyi terület sem, melyen chinai sírok ne volnának. Már pedig rettentő nehéz dolog Chinában egy sírt megbolygatni, mivel iszonyú csapásokat hozhatna az az elhaltnak még életben levő családtagjaira. A chinai ember egész életét az ősök tisztelete tölti be; erre irányul minden cselekedete, gyermekségétől egész haláláig. A mindenható ezüstdollárok pengésével azonban mégis csak sikerült őket halottjaik átköltöztetésére reábirni.

A kiaucsaui császári kormányzó, Truppel admirális ő excellenciája, ki mint korvettkapitány az egyik hadihajót vezényelte a terület elfoglalásakor s idekint emelkedett azután fokozatosan a kormányzói méltóságra, jóizű dolgot beszélt el nekünk a holta után bolyongó chinai nagymamáról, aki rövid idő alatt öt izben változtatott nyugvóhelyet. A bizonyára szerető, de nem kevésbbé ravasz unoka mindig olyan helyre

temette a kedves nagymama csontjait, ahol számítása szerint a közel jövőben építkezni fognak a németek. Számítása mindig kitünően bevált s ilyenkor siránkozva és kezeit tördelve jelent meg a bizottság előtt. Alig lehetett szegényt a dollárokkal igaz fájdalmában megnyugtatni. Addig járt azonban a korsó a kútra, míg a németek egyszer rájöttek a turpisságra s ezúttal dollárfizetés helyett ők jósolták meg a szegény nagymamának, — aki talán egész életében nem keresett

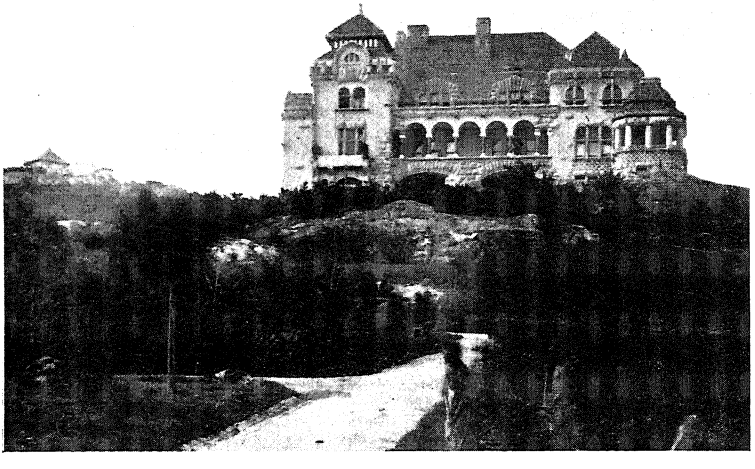

A tsingtaui kormányzó palotája.

annyi dollárt, mint halála után, — a szerencsés örökös nyugvóhelyet.

Egy hegyoldalon, a város legszebb pontján, fiatal park közepén áll az egy millió márkába került, pompás kormányzói palota, mely kizárólag a kormányzó lakásául szolgál. Az egész várost át lehet innét tekinteni. A kormányzósági palota a hivatalokkal, lent büszkélkedik a városban. Boulevardszerű széles utcák szelik át a várost minden irányban. A „Kaiser Wilhelm Ufer"-en végighúzódó szép sétányon csinos szállodákat s magánpalotákat látunk. A vá-

rosban elegáns áruházak, villák, magánházak templomok s kaszárnyák vannak. Minden uj, minden modern és ragyogó tiszta. A vasúti indóháznak régi német városház-stilben épült magas óratornya messzire ellátszik. Innen indul ki a Tsinanfu-ba vezető német vasút, a „santungi vasút". A vonal mentén fekvő kitünő kőszénbányákat is egy nagy német bányatársaság aknázza ki.

Német rend és tisztaság uralkodik mindenütt, még a

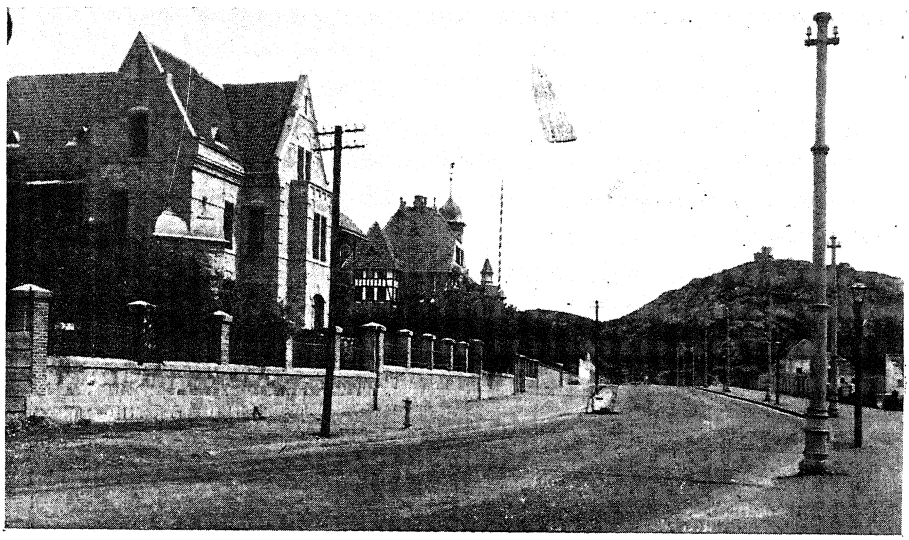

Tsingtau villanegyedében.

chinai városrészben is. Bámulatos jövőbelátással csinálták meg a németek ennek a városnak terveit. Nincsen a városnak ma már egy talpalattnyi rendezetlen környéke sem; a város utcái, akár állanak ott házak, akár nem, teljesen készen vannak. Az úttest két oldalán mindenütt rendes járdák vannak, pedig sok helyen 5—600 méter távolságra még egyetlen ház sem áll. A járdák szélein izléses vasoszlopokon álló ívlámpákat látunk az utat szegélyező fák között. Az bizonyos, hogy a tsingtaui utcákat nem fogják olyan gyakran fölszedegetni, mint a mi öreg Budapestünkéit. Az egész

város csatornázva van és esténként villamos ívlámpák és izzólámpák ezrei árasztanak fényt nemcsak a város utcáira, hanem a városon kívül három-négy kilométernyire fekvő villákhoz és kaszárnyákhoz vezető pompás műutakra is. Hogy a temérdek egykerekű targonca a kitünő utakat meg ne rongálja, az úttest egyik oldalán, nagy kőtáblákból készült keskeny járda húzódik végig, mely épen elég széles egy kerék számára. Szakadatlanul jönnek-mennek a targonca-karavánok, alaposan megrakodva ládákkal és zsákokkal, le a kikötőbe s vissza a városba. Bezzeg nem nyikorog itt egyetlen targonca sem, mert a német, akarom mondani chinai rendőr, erély tekintetében nem marad kollégája, a porosz Polizeimann mögött, nem hiába viseli egyenruháján a porosz színeket. Azonnal fölírja a kulit, aki a kocsikenőcsre valót eliszsza. Nagy a rend a kikötőben is. Az összes dzsunkák és számpánok számozva vannak s kötelesek egész éjjel mécset égetni járműveiken. A városi közintézmények sorában említésreméltó a tsingtaui vágóhíd, modern hűtőkamrákkal, mely bármelyik nagyobb európai város irígységét is fölkelthetné. A tsingtaui nagy sörfőzde pompás világos söre s a tsingtaui ásványvíz, az „Iltis Brunnen“ már ma is keresett árúcikkek egész Keletázsiában.

Az üzletek cégtáblái még a chinai üzletek fölött is, mind német nyelvüek. A temérdek „Wurstfabrik mit elektrischem Betrieb“, vagy anélkül, szintén német jelleget ad a városnak. A német még Chinában sem tud ellenni a Wurstja nélkül. Legkülönösebben érintett engemet Tsingtauban a németül beszélő chinai. Ázsiában megszokta az ember, hogy a chinaiak mindenütt az úgynevezett „pidzsin angolt“ beszélik, ezt a sajátságos keverékét az angol, portugál és chinai nyelvnek, mely különben valóságos volapük s könnyen ragad reánk is. Könnyű azt elsajátítani. Az itteni chinai azonban németül beszél s hamisítatlan poroszos dialektusban ropogtatja a németet. Beszédük csakúgy hemzseg a sok „nun“ és „nanu“-tól, no meg a germánok legerősebb káromkodó kifejezésétől, a rettenetes „Donnerwetter“-től, bár utóbbi rendesen „Donnel-

wettel"-lé szelidül az „r" betűvel hadilábon álló chinai szájában. Szabó, varga, ruhamosó, mind beszélnek németül s dícséretreméltó, hogy a tisztaságot s rendszeretetet is elsajátították a németektől.

Tapatau piacán még lehet chinai életet látni, de már nem a hamisítatlan fajtából, mivel hiányzik annak főkelléke, a chinai piszok. Egy csomó lacikonyhát látunk ott, melyeknél a földbe vert hosszú, alacsony asztalok körül végzik a kulik a csau-csau-t, — így nevezik a chinaiak az evést — 16—18 nagy csésze párolt rizst habzsolva be, hozzá húst, főzeléket s egyéb ismeretlen nyalánkságokat csipegetve föl evőpálcikáikkal. Az evőpálcikákról már sokszor tettem említést. Ezek az ázsiai népek univerzális evőszerszámai. Európai ember csak hosszas gyakorlat után tudja a velük való evést elsajátítani, míg idekint már a négy éves gyermek is ügyesen forgatja őket ujjai között. A főnehézség abban áll, hogy mindkét pálcikát a jobb kéz ujjai tartják. Mint egy csipesszel fognak meg velük az ázsiaiak a legnagyobb biztonsággal mindent, a rizsszemtől kezdve a gömbölyű tojásig. A 20—30 centiméter hosszú pálcikák egyike szilárd összeköttetésbe lép az azt tartó kézzel, amennyiben felső, kissé vastagabb végét, a hüvelykujj tövénél levő barázdába fektetik, míg keskenyedő vége a középujjnak támaszkodik. A második pálcikát a hüvelykujj és a mutatóujj hegye közé fogják, párhuzamosan az elsőhöz s csupán ennek a pálcikának mozgatása által csiptetik a falatot a pálcikák közé. Fontos, hogy

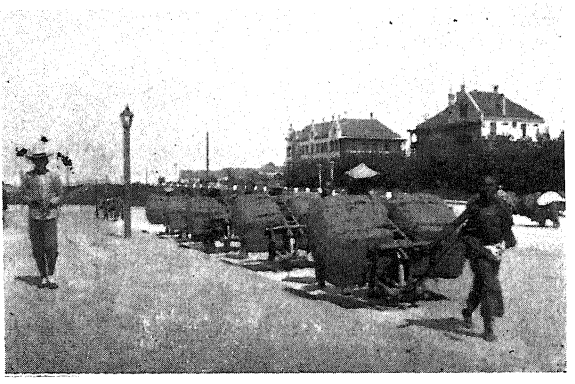

Chinai kulik.

az ember állandóan párhuzamosan tartsa őket, máskülönben könnyen kifordul a falat a végei közül. Japánban még a szenes medencékben is két ilyen evőpálcika alakú, csupán valamivel hosszabb, vékony hengeralakú vaspálcikát látunk a hamuba szúrva, melyekkel bámulatos ügyességgel szednek ki egy darabka ízzó faszenet, ha például tüzet kínálnak a cigaretta meggyújtásához.

A lacikonyhák körül, nyilt kovácsműhelyekben ég a tűz,

Tapatau főutcája.

ott ülnek az utcai vargák, a pénzváltók és a jósok is. Sétáimon szerettem megállani egy-egy chinai jós előtt. A szabadban ül a tisztes öreg, egy nagy vászonernyő alatt álló asztala mögött, melyen egész csomó írószerszám, persze kizárólag szőrecset és tus hever, néhány piszkos könyv s egy négyszögletes cinnbádoglemez szomszédságában. A jósnak érdekes, ravasz pofája van s az orrán űlő nagy kerek, szarufoglalatú chinai szemüveg különös tekintélyt kölcsönöz a ritkás hajszálakból álló kecskeszakálú férfiúnak, kinek mind

a tiz ujján 8—10 centiméter hosszúra vannak a körmök növesztve. Jön egy kuli s letelepedik hozzá az asztalhoz. Szúró, vizsga szemekkel, mintha a veséjébe akarna látni, vallatja ki a jós a klienst, kinek minden felelete után ákombákomokat írkál hol fekete, hol piros tussal a bádoglemezre, míg az egész tábla tele van firkálva. Azután méltóságteljes lassúsággal rakosgatja ecsetjeit vissza a bádogtokba s néhány pillanatra gondolatokba mélyedve, megjövendőli a tátott szájjal hallgató kulinak, hogy minő szerencse vagy szerencsétlenség vár reá. A körülállók is áhítattal csüngenek a bölcs férfiú ajkain, nekünk pedig önkénytelenül is a régi római augurok jutnak emlékezetünkbe.

Tapatau piacán.

A pénzváltók is érdekes emberek. A hosszában kettéfűrészelt bambuszrúdakban fekszik előttük a sok ezüst dollár, a húsz- meg tíz-centesek, a réz-centek és a fonálra fűzött, közepükön átlyukasztott kes-ek. Minden chinai született bankár. Maguk közt csinálják az árfolyamokat, börze nélkül. Odamentem én is mindig pénzt váltani, mivel egy tízdolláros bankjegyért kerek tizenegy dollárt kaptam ott aprópénzben, míg a német üzletekben s a postán csak tiz dollárt adtak érette, de ott is csak az esetben, ha legalább is több mint a feléért, azaz legalább is 6—7 dollárért vásároltam valamit. Minden üzletben ki van írva, hogy ennél

csekélyebb összegért nem váltanak, csak bizonyos levonás mellett. Legjobban megütköztem azonban a fölött, hogy a „Deutsch-Asiatische Bank"-nak sanghâji fiókja által kibocsátott öt és tizdolláros bankjegyeket a tsingtaui császári német főposta csak féldollár levonással fogadja el fizetésképen. Igaz, hogy Sanghájban meg épen úgy tesznek a tsingtaui fiók által kibocsátott bankjegyekkel. Igazán bosszantó, hogy egy európai bank ilyen módon nyerészkedik. A chinai kis bankár többet ad pénzemért s mégis meggazdagszik. China ma még az európaiak Eldorádója, de azt hiszem, már nem sokáig, mert ott leselkedik már mindenütt az egészséges japán konkurrencia. Különösen a Chinában élő németek panaszkodnak is emiatt s ahol csak szerét ejthetik, szidják a japánokat, sőt vak dühökben annyira mennek, hogy egyenesen tisztességtelen üzletembereknek bélyegzik a japán kereskedőket. Pedig hát hol van az megírva, hogy a Chinában megtelepedett fiatal kereskedősegédnek annyi jövedelmének kell lennie, hogy 6—10 szobás lakást, automobilt, kocsit, hátas- és verseny-lovakat tarthasson magának. Mert így állanak ma még a dolgok sok helyen, míg a kevéssel megelégedő, szolid életet folytató japán kereskedők véget nem vetnek majd ezeknek az állapotoknak. Egy német papirkereskedő panaszkodott egyszer hajónkon Sanghájban, hogy néhány hónap óta veszélyes konkurrense akadt egy japán papirkereskedő személyében, aki ugyanazon németországi gyárból hozatja ugyanazon minőségű papirt, mint ő, csakhogy a japán csaknem teljes ötven percenttel olcsóbban árulja a papirt, mint ő; hát hogyan lehessen így tovább megélni? Szidta a japánokat, mint a bokrot. Azt hiszem, hogy ehhez nem kell kommentár.

Érdekes lesz talán itt néhány szóban a Chinában uralkodó pénzviszonyokról megemlékezni. Míg Japánban pénz dolgában épen olyan példás rend uralkodik, mint bármely nyugateurópai művelt államban, addig Chinában a legnagyobb zűrzavart találjuk e téren. A chinai pénzegység a taël, mely azonban csak névleg existál s egy bizonyos súlyu ezüst

értékének a kifejezője. Egész Chinában kizárólag a mexikói ezüstdollárok s mint aprópénz az ezüst húsz és tiz-centesek, az egy-centes rézpénzek s a közepükön négyszegletes kivágással ellátott sárgaréz pénzek, az úgynevezett kes-ek vannak forgalomban. Érthetetlen módon az egész üzleti világ mégis taël-ben számít, melynek értéke nagyobb, mint a mexikói dolláré. A chinai bankárok üzleteiben zsákszámra áll a sok ezüst dollár, melyet nagy csörömpölés és pengetés közben vizsgál és osztályoz egész napon át a bank személyzete, külön választva a gyanus kinézésű, vagy már nagyon elkopott dollárokat a kifogástalanoktól. A dollár jóságának megítélésére eredeti próbáik vannak a chinaiaknak. Mindenekelőtt alapos külső vizsgálatnak vetik alá a dollárt, hogy nagysága nem üt-e el a többiekétől s hogy nincsen-e a szélein már nagyon lekopva. Azután a balkéz mutatóujjának hegyére fektetik azt s egy másik dollárral gyöngéden hozzá ütögetnek annak széléhez. A kifogástalan dollár tiszta csengő hangjának magassága benne van minden chinai ember fülében. Egy másik próba abban áll, hogy a behajlított hüvelykujj körmével hirtelen a magasba fricskázzák a dollárt s repülése közben kémlelik annak csengését. A még finomabb próba csak azután következik s ez abban áll, hogy a dollárt egész könnyedén tartják a mutató- és a hüvelykujj között, ugy, hogy annak egyik lapján az egyik, másikán a másik ujj hegye nyugszik s most hirtelen ráfújnak a pénzdarabra, melyet utána rögtön a fülhöz tartanak. Matrózaink is hamar elsajátították egyik vagy másik módját a dollárpróbáknak s minden hónap elsején, midőn zsoldjukat kikapták, még néhány órával a kifizetés után is, dollárpengetéstől volt hangos az egész hajó. Amelyik dollár az összes próbákat kiállta, arra a bankár rögtön rá is nyomja a fekete, piros, zöld vagy lilaszínű tusba mártott bélyegzőjét a kacskaringós chinai írásjelekkel, vagy pedig kalapácscsal üti bele saját cégje acélbélyegzőjét. Hányszor bosszankodtam egy-egy ilyen chinai bankár felett, kinél aranyat váltottam ezüst dollárokra. Mielőtt kiadta volna kezéből a dollárokat, előbb gondosan végig vizsgált minden

egyes darabot, — pedig ki tudja hányszor tette azt már meg a szegény dollárokkal — azután pedig szép lassan beleütögette minden egyes darabba az acélbélyegzőjét, engemet pedig már türelmetlenül vártak társaim odakint az utcán. Ekkor jutott eszembe, hogy hiszen aprópénzre is van szükségem s visszatoltam egyikét a még az asztalon fekvő dollároknak, hogy adna azért aprópénzt. A chinai erre fölveszi az általa éppen csak az imént lebélyegzett, vagyis jónak ítélt dollárt az asztalról s ujra végig csinálja rajta szép lassan az összes dollárpróbákat, mintha most látná azt a dollárt életében először s csak azután váltja föl. Az ázsiai ember gondolkozásmódja néha igazán érthetetlen az európai ember előtt.

Persze hogy rettenetesen néz ki néha egy ilyen sok megpróbáltatáson keresztülment jó dollár. Némelyik a sok kalapácsütéstől annyira homorúvá lesz az egyik oldalán, hogy akár feketekávét lehetne inni belőle, némelyiken pedig a sok tarka bélyegzőtől alig lehet az ezüstöt látni. A chinai nép pénze azonban még ma is a rézcent s annak kétféle váltópénze, a sárgarézből készült nagy és kis kes. Az ország belsejében még mai nap is csak ez az aprópénz járja; az ezüst pénzt ott nem is ismerik. Érdekes az is, hogy mi módon gazdagodnak egyes bankok Chinában a szegény nép rovására. Azelőtt 1400—1500 kis kes tett ki egy dollárt, míg egy szép napon valamelyik banknak az a jó gondolata támadt, hogy egész hajórakomány vörösrezet hozatott külföldről s kiverette az egészet chinai egy-centesekbe, csakhogy az egyes pénzdarabokat valamivel kisebbre csináltatta. A bank meg is gazdagodott, a centek csekély súlykülönbözetét pedig a szegény nép fizette meg. A nép ugyanis nem az érem oldalait szokta megnézni s nem törődik azzal egy csöppet sem, hogy mi van a pénzdarabra verve, hanem csak azt vizsgálja, hogy meg van-e neki a kellő súlya. A kis emberek börzéje 2600 darab kest vett ettől kezdve egy dollárért, vagyis egyszerre megdrágult minden. A tál leves, mely addig mondjuk egy kesbe került, az uj árfolyam szerint talán egy

és egy negyed kes-be került volna, csakhogy még apróbb pénz hiányában mindjárt két kes-re szökött föl annak ára s így volt az mindennel.

Épen ilyen zavar van Chinában a papirpénzekkel is. A chinaiak által kibocsátott bankók mellett, melyek tulajdonképen legritkábban kerülnek kezeinkbe, forgalomban vannak az Orosz-Chinai-Banknak rubelekre emlékeztető szép bankjegyei, a Yokohama Specie Bank, a Chartered Bank, a Deutsch-Asiatische Bank, az International Banking Corporation s még egy csomó nagy bank által kibocsátott bankje-

Chinai bálványok.

gyek, melyekhez ugy látszik rövid időn belül hozzájönnek még az ujonnan alapítandó Osztrák-Chinai-Bank által kibocsátandó bankjegyek is. Mikor már az összes nemzetek régen aratnak China rendezetlen pénzpiacán, kiknek soraiban ott látjuk a fiatal modern államot, Japánt is, Ausztria csak akkor kezdi még a szemét felnyitogatni; mirólunk pedig nem is beszélek. Mikor fog végre az a szemeinket borító vastag hályog eltűnni? Valamennyi bank által kiadott bankjegyeken olvasható mindig annak a chinai városnak a neve, melyben a bankjegyek kibocsáttattak s ez az, amire leginkább kell ügyelnünk, hacsak károsodni nem akarunk, mert például a

pekingi bankjegyeket csak veszteséggel fogadják el Sanghájban vagy Tiencinben, ha ugyan egyáltalában elfogadják. A A néha lepedő nagyságú bankjegyekre is ráfirkálják a chinai bankárok tussal és ecsettel ákombákomaikat, melyekhez az egyes kereskedők is rányomják ruggyanta-bélyegzőiket, ugy, hogy néha igazán nehéz dolog magát a piszkos bankók között kiismerni. A nagy chinai bankok ezüst- s arany-készlete nem érmekben, de nem is rúdakban fekszik, hanem sajátságos formákba van öntve, melyet legtalálóbban egy csónakkal hasonlíthatnánk össze, amelynek felső homorú lapjába van a chinai írásos bélyegző nyomva. Ezt a formát arany- vagy ezüst-cipőnek nevezik s ez ugyszólván az ősformája a chinai aranynak s ezüstnek. Ezen cipők alakját utánozzák arany s ezüst papirból és árulják hosszú fonalakra fűzve. Naponta százezrével égetik el ezeket a templomok áldozati serpenyőiben, valamint a temetéseknél s esküvőknél.

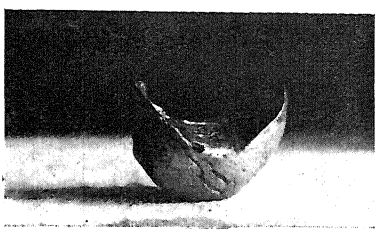

Ezüst cipő alakban.

Nem messze a várostól, a szép Auguszta-Viktória-öbölben van a tsing-taui tengeri fürdő, China legelegánsabb tengeri fürdője. Szép szállodákat s vendéglőket építettek az öböl homokos partjára. Mikor nyaranta China minden részéből idegyülnek az európai fürdővendégek s a tarka lobogókkal diszített kis fürdőkabinok előtt a zenepavillonban játszik valamelyik keletázsiai német ezred zenekara s ott sétálnak az elegáns hölgyek a csillogó egyenruhás katonatisztekkel, akár el is felejthetjük rövid időre, hogy Chinában vagyunk. A szállodák mögött van a szép lóversenytér a tribünökkel, míg fölülről a hegyoldalról csupa virággal diszített csinos nyaraló integet le felénk az üde fák közül. A németek első dolga volt a környező hegyeket beültetni. A porosz Oberförster nem csak parádézni jött ám Tsingtauba, pompás fantázia-egyenruhájában, az aranymarkolatú vadásztőrrel ol-

dalán, — ami megbocsátható gyengéje a németnek, — hanem becsületes munkát végzett itten, amiuthogy dolgozik itt minden ember s ez képezi titkát a németek gyors boldogulásának. Pompás tizesztendős fenyőerdő borítja már néhány négyzetkilométer kiterjedésben a Tsingtaut környező hegyeket. Az uj erdőben árnyas utak vezetnek keresztülkasul s a fák között szép virágos pázsit tarkállik. Látni kell ám, hogy milyen gyöngéd szeretettel gondozza a német a hazulról idehozott erdejét. Egész hajókat töltöttek meg a Németországból ideküldött fiatal facsemeték. Chinai fiúkból és leányokból álló iskolázott csapat szedegeti egész éven át a fák lombjairól az apácahernyót s egyéb ártalmas férgeket, a nyakukba akasztott bádogedénybe. Ezzel is megjárták egyszer. Egy furfangos chinai ugyanis odahaza a saját portáján, valóságos tenyészdét állított föl ezekből a kártékony rovarokból s tömegesen szállította be intézete termékeit a kormányzósági palotába, hol a legártatlanabb pofával szedte föl a kártékony rovarok írtására kitűzött díjakat, míg csak rá nem jöttek a csalásra.

Csupán a nyüzsgő élet, az elevenség hiányzik még a német gyarmatban. Tsingtau szép utcái mintha ki volnának halva. Üres utcákra pazarolják éjjelente fehér fényüket az ívlámpák. Milyen más élet nyüzsög például Hongkong utcáin. De meg lesz rövid időn belül ez is. Olyan kikötőt építettek Tsingtauban a németek, melynek nincs párja a chinai tenger partjain. Nem tudom lesz-e valaha Fiuménak vagy Triesztnek ilyen pompás modern kikötője? Idáig vezet a santungi vasút is, mely egészen a hajókig hozza a kitünő kőszenet, amely tetemesen olcsóbb az angol kőszénnél. Tudják a németek nagyon jól, hogy mibe fektették azt a temérdek milliót. Előbb fölépítették s pazar kényelemmel be is rendezték uj portájukat és most jöhetnek a vendégek, akik nem is fognak kimaradni, mert teljesen lehetetlen, hogy kimaradjanak, olyan fontos kereskedelmi gócpont lesz nemsokára a szép Tsingtau.

A német bajtársak páratlan vendégszeretettel s igazán szivből jövő előzékenységgel s figyelmességgel fogadtak

bennünket Németchinában, felejthetetlenné téve számunkra az ott töltött heteket. Egymást kergették a kirándulások, lóháton s automobilon, föl a vadregényes Lau-san hegységbe, majd a piknikek, a meghívások a szárazföldi tisztikaszinóba, mely még a régi chinai erődben van, valamint a hadihajókra. A „Fürst Bismarck"-on is volt egy este fényes lakoma tiszteletünkre. A hajó hatalmas tisztiétkezője tarka lobogókkal s lampionokkal gyönyörűen volt földiszítve; a patkóalakú nagy asztal szinte roskadozott a virágok súlya alatt, melyek között lakkozott lábacskákon álló, pókhálószövet vékonyságú piros japán papirlampionok világítottak. Mindjárt a leves után pezsgőt hordtak körül a szolgák s az első tiszt késével csengetve poharán, felállott s csak annyit mondott: — „Uraim! Első Ferenc József és második Vilmos császár Őfelségeik, hurrá! hurrá! hurrá!" — Ezt a szokást már az angoloktól vették át a németek. Talpraesett pohárköszöntőkben ünnepeltük azután a mi kölcsönös szövetségünket s a törhetetlen őszinte barátságunkat, míg kint a folyosón a hajózenekar játszott. Rendkívül kedélyesen s kellemesen telt el az idő, de midőn éjfél után föl akartunk kerekedni, hogy a csekély háromszáz méternyi távolságban fekvő hajónkra menjünk, lehetetlenné vált az az időközben kitört vihar miatt. Ott kellett tehát az éjjelt töltenünk a „Fürst Bismarck"-on, mert a féktelenül háborgó tengeren rögtön elsülyedt volna minden jármű. A téli viharok beköszöntője volt az már, mely sok chinai halászbárkát tesz tönkre minden esztendőben. Mindegyikünknek jutott egy kabin a hajón; nekem a városban kint rekedt hajóraj-lelkésznek tágas kabinja jutott. Természetesen „Geschwader-pfarrer"-nek szólított engemet azután a hajón mindenki, mely szép címet még azontúl is megadták nekem a keletázsiai német hajóraj tisztjei, valahányszor csak összetalálkoztunk egy német hajóval valamelyik kikötőben. Épen elszenderedni készültem, midőn nagy robajjal föltárult kabinom ajtaja s a tovább lumpolók vídám gárdája állított be hozzám, lehet gondolni, hogy nem szomorú hangulatban, élükön egy fiatal kollégával, kinek összevissza vagdalt, forra-

dásos koponyája mutatta, hogy egy hajdani német „Korpsstudent“ áll előttem. A kolléga mindkét hóna alatt egy-egy pezsgős palackot szorongatott, melyeket már revolvereknek nézett s melyekkel engemet akart mindenáron lelőni. Hogy miért tört épen a szegény Geschwaderpfarrer életére, nem nem tudom. Reggelre megszelidült egy kissé a szél, úgy hogy a bőséges reggeli után, melyhez a zene a Radetzky-marsot játszotta, szerencsésen beletornásztunk a hullámok hátán nyaktörő táncolást végbevivő kis német gőzbárkába s minden baj nélkül értük el hajónkat.

Egy este érdekes vendégünk akadt Tsingtauban a hajónkon. A vacsoránál ültünk épen, mikor jelentették, hogy egy chinai úr akarja nálunk tiszteletét tenni. A zavartatás fölött bosszankodó arcok csakhamar vídámra váltak, mikor hamisítatlan chinai öltönyben, nemeztalpú felkunkorodó orrú cipőkben, eléggé tekintélyes, bár kissé még vékony copffal, betoppant közibénk egy javakorban levő, piros-pozsgás, gömbölyű arcú, tiroli származású kedélyes misszionárius. Hallotta, hogy egy hazájabeli hadihajó időzik Tsingtauban s nem rettenve vissza a fáradalmaktól, három napig utazott a lelket kirázó, rugó nélküli, chinai taligán, csakhogy honi talajon állhasson néhány percig. Az igazán megelégedett ember benyomását keltő, irígylésreméltó humorú páter már tizenöt esztendeje térítgeti a santungi chinaiakat. Felesleges külön fölemlítenem, hogy rögtön magunk közé ültettük kedves vendégünket s megkínáltuk az éppen fölhordott pompás almásrétessel. El lehet gondolni, hogyan ízlett az neki, hiszen almásrétest se látott már tizenöt esztendő óta. A rétes után föltálaltuk neki a sültet, azután a halat s végül még a levest is, végigétetve vele egy megfordított vacsorát, ami tekintettel arra, hogy Chinában ugyis minden dolog fordítva van mint minálunk, egészen jól ment. A páter megelégedettsége a tetőfokra hágott, mikor a szűkebb hazájabeli tiroli vörösborral pecsételtük meg az ismeretséget. Sok érdekes dolgot mesélt el nekünk itteni életéből s a chinaiakról, valamint a chinaiak főjellemvonásáról, a hazudozásról, melyet azért hangsúlyozok

itt különösen, mint szakértői szájból hallott véleményt, mivel a kint élő német kereskedők nagyon is átlátszó indokokból szeretik a chinai kereskedőnek szinte közmondásossá vált becsületességét s megbízhatóságát a japán kereskedők állítólagos megbízhatatlanságával szembeállítani. Pedig tulajdonképen ugy áll a dolog, hogy míg a chinai még mindig szótlanul engedi magát kiraboltatni, addig a japán erre már nem hajlandó s ez az, ami annyira fáj idekint bizonyos embereknek. Mesélte a páter, hogy kollégái között néhány volt katonatiszt s jogászember is van, akik már mint meglett korú emberek kaptak kedvet erre a pályára, pedig amíg odáig jutnak, hogy kiküldik őket idegen országokba, hat hosszú esztendőt kell előbb otthon a szemináriumban eltölteniök. Olyan vonzóan s olyan melegséggel vázolta a misszionáriusélетet, hogy azt hiszem nem egynek közülünk kedve kerekedett erre az életre. Érdekesen vázolta misszionáriuskodása első idejét, midőn az első tél közeledett s chinai szokás szerint ő is, aszerint amint hidegebb s hidegebb lett az idő, még egy vattázott felsőruhát húzott magára a többi ruha fölé. Nagy lehangoltság vett azonban rajta erőt, midőn ruhájában az első tetűt fölfedezte. Bocsánat, de hát Chinában ez nagyon is megszokott dolog! Baját elpanaszolandó elment a püspökéhez, ki szelíden tekintett szemeibe s kezével megsímogatva fejét, azzal vigasztalta: „Fiam, jegyezd meg magadnak, hogy nem is jó chinai misszionárius az, kinek ruhájában nincsen tetű.“

De elment egyszeribe valamennyiünk kedve a hittérítői hivatástól. Már csak inkább barátkozunk továbbra is a hajópatkányokkal. Ezekkel már ugy-ahogy összeszoktunk.

Megérkezés Tsinanfu-ba.

TSINANFU.

Kezdtünk unatkozni a szép, de szörnyen kihalt Tsingtauban. Dacára annak, hogy csaknem mindennap meg voltunk híva a tiszti kaszinóba, vagy valamelyik hadihajóra, olyan temérdek sok lakomát rendeztek a németek tiszteletünkre s dacára a viszonzásul saját hajónkon adott lakomáknak, mégis unatkoztunk, mert hát idővel a sok dinomdánomba is belefárad az ember. Itt csak egy dolog segíthetett s ez abban állott, hogy meg kell szöknünk néhány napra Tsingtauból. Még ugyanazon este, midőn ez a terv megfogamzott agyamban, a parancsnokhoz mentem három napi szabadságot kérni s már öt perc mulva vígan csomagoltam a kézitáskámat, hogy mindjárt a másnap korán reggel induló gyorsvonattal Tsinanfu-ba utazzam. A hirtelenében elhatározott kirándulásaim kitünően szoktak sikerülni és mondhatom, hogy ez sem maradt el a többi mögött.

Tsingtaut Santung tartomány fővárosával, Tsinanfuval, rendes nyomtávolú vasút köti össze, melyet a németek épí-

tettek. 1899 őszén tette meg hozzá Henrik porosz herceg az első kapavágást és 1904-ben már meg is nyílt a vonalon a közlekedés.

Impozáns hosszú gyorsvonat állt a síneken, midőn másnap reggel a pályaudvarra kiléptem. A mozdony mögött két postakocsit láttam, az első a császári német postakocsi volt a német sassal, a második pedig a császári chinai postának citromsárga kocsija, az ötkarmú chinai sárkánynyal. Különben csupa harmad- és negyed-osztályú kocsi volt a vonathoz kapcsolva s csak egyetlen felerészben első, felerészben másodosztályú kocsi. Ugy az első, mint a második osztály még külön két részre volt osztva, amennyiben külön szakasz volt bennük a chinai s külön az európai utasok részére. Mi európaiak tehát egyetlen fülkében válogathattunk s tulajdonképen ez az egy is el volt már foglalva, de nem európaiak által. Egy gömbölyű fiatal chinai hölgy ült benne két élénk csemetéjével s mint később megszámláltam, huszonhat darab kisebb és nagyobb kézitáskájával és kosarával. Mi hárman tehát szépen meghúzódtunk a chinaiaknak fönntartott fülkében. Hadd legyünk mi is egyszer chinaiak.

Jó óra hosszat a kiaucsaui öböl mentén vezet a vonal. Folyton látjuk annak kék tükrét s a rajta lomhán úszó, nehézkes chinai dzsunkákat. Másfélóra alatt értünk Kiaucsau állomásra, honnét a kissé távolabb fekvő városnak csupán magas agyagfalait láthattuk. Kezdetben meglehetősen egyhangú volt a vidék. Miután Tsinanfuig teljes tizenegy órát száguld a gyorsvonat, nem veheti tőlünk senki rossz néven, ha egyéb szórakozás hiányában a gömbölyű chinai hölgy iránt kezdtünk érdeklődni s egymásután húzódtunk be az ő fülkéjébe. Félóra mulva olyan vastag barátságban voltunk nemcsak vele, de két furcsa kis gyermekével is, hogy meg is kínált bennünket a táskájából előszedett reggelivel, angol kétszersülttel és egy a mi orrunknak már kissé túlaromatikus sonkával, melyből ő ugyancsak jóízűen falatozott. Nagy föladat volt szánkból észrevétlenül eltüntetni az illatos sonkát, nehogy megsértsük útitársnőnket. Mindhármunk chinai tudományát

egybevetve, mely bizony így együttvéve sem tett ki sokat, megtudtuk a tömör arany karpereceket és brilliáns gyűrüket viselő hölgytől, hogy Tsinanfuba utazik, hol férje a „Deutsch-Asiatische-Bank“ ottani fiókjának kompradoréja. Chinában minden nagyobb európai üzletben vagy bankban van egy ilyen, kompradorénak nevezett chinai alkalmazva, aki óvadékképen tekintélyes összeggel vesz részt az üzletben. Ő hajtja be a cég összes követeléseit és ha fizetni kell, ő fizet. A cég csupán az év végén számol le vele. A kompradore a lelke az üzletnek. A chinai felek vele kötik meg az üzletet, mi annyiban fontos, hogy azután pör esetén, miután chinai áll chinaival szemben, igazságosabb és gyorsabb ítéletet hoznak a chinai bíróságok, mintha európai perlekednék chinaival. A kompradorék becsületessége szinte közmondásos. Persze mind jómódú emberek, mint azt a velünk utazó hölgy ruházatáról s ékszereiről is láthattuk.

Vonatunk buja termékenységű, kultivált vidéken robogott keresztül. Santung tartomány ugyanis egész Északchina zöldséges kertje. Még pedig jókora kis zöldségeskert, amennyiben China tizennyolc tartománya között nagyságra nézve a második helyet foglalja el és több mint harminchatmilliónyi lakosa van. A vasút mentén látható földeken mindenütt szorgalmasan dolgoztak az emberek, nagyja-apraja egyaránt, még az öreg anyókák is ott bicegtek elnyomorított lábaikon a barázdák között, vagy pedig a szántóföld szélén ülve fontak. A legtöbb földön szántottak és boronáltak épen. Furcsa társaság volt néhol az ekék elé befogva. A termetes bika mellé például egy kis csacsit, a ló mellé pedig jobbról egy ökröt, balról egy tehenet vagy bivalyt fognak be, bár sok helyen maguk az emberek húzták a kezdetleges faekét. Ilyen lehetett a régi egyptomiak ekéje is. Óriási kiterjedésű kauliang földek, szép dohány- és pamutültetvények, majd gyümölcsöskertek között zakatol a vonat. Szinte érthetetlen, hogy egy ilyen termékeny tartományban olyan gyakori az éhinség s hogy olyan földhözragadt szegény annak lakossága. No de annál jobban élnek ennek fejében a santungi mandarinok,

mert itt ugyan van miből préselni s ebben rejlik az éhinségnek s a lakók nagy nyomorának a megfejtése is.

Az elmaradhatatlan chinai sírok mellett feltünő a szintén a szántóföldek közepén álló temérdek magas fehérmárvány díszkapu. A remekül faragott diadalívszerű kapuhoz vezető gyalogösvény két szélét többnyire óriási méretű kőlovak, tevék, mandarinok s harcosok diszítik, melyek mindig párosával állanak egymással szemben. Egy

Síremlék a szántóföldön.

ilyen feltünő díszes kapuról megtudtam a vonatunkon utazó német vasúti mérnöktől, hogy egy özvegy asszony erényeinek dicsőítésére emelték császári rendeletre. Fiatalon vesztette el férjét, és nem ment többé férjhez. No ilyen alapon sok díszkaput emelhetnének nálunk is és ugyan fölmenne a márvány ára, gondoltam magamban.

Minden állomáson legalább is 6—8, sőt a nagyobbakon egész tucat, szalmakalapos katonákból álló őrséget látunk. A katonák öt-öt méternyire állanak egymástól, arccal a

vonat felé fordulva, a középen egy hosszú kardos tiszttel. Fegyver helyett sima fekete botot tartanak bal hónuk alatt, melyet ha hivatalos személyiséget, vagy egy mandarint pillantanak meg a vonaton, mintha vezényszóra történnék, katonásan a földig eresztenek és kihúzva magukat, jobbjukkal tisztelegnek. Minden hídnál, áteresznél s őrháznál látjuk ezt

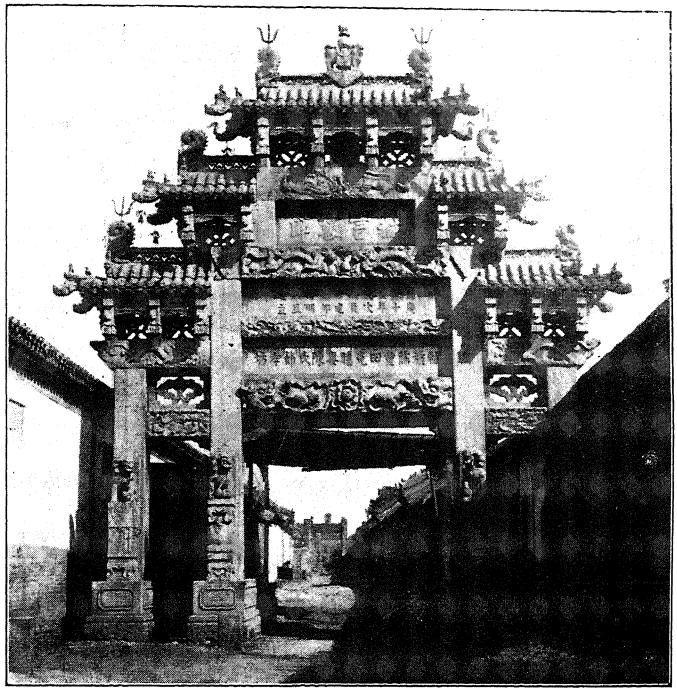

Egy özvegy dicsőítésére emelt kapu.

a sajátságos őrséget. A boxerlázadás óta küldi China ezt a katonai őrséget a vonal védelmére, melyet úgy látszik ott felejtett, mert ma, kilenc év mulva igazán fölösleges már. Nyolcszáz chinai katona áll és unatkozik éjjel-nappal a vonal mentén.

Időközben dél lett, legalább is gyomrunk már erősen delet jelzett. Miután még a nagyobb állomásokon sem láttunk éttermeket, az a sötét gyanum támadt, hogy éhezni

fogunk egész estig, mert mi bizony nem láttuk el magunkat harapnivalóval, mint a kompradore felesége, kihez szinte féltünk így déltájban közeledni, nehogy ebédre kelljen esetleg a jó sonkát elfogyasztanunk. A következő állomáson éhes gyomorral sétálgattunk épen föl s alá a vonat mellett, midőn egy „36 embernek, 6 lónak“ való kocsi oldalán szemembe ötlött a fölírat „Speisewagen“. Rohammal vettük be a különös étkezőkocsit, melynek egész berendezése egy a piszoktól ragadós otromba asztal és egy piszkos faláda volt. Utóbbinak fedelén egy nem kevésbbé piszkos chinai aludta összekuporodva az igazak álmát. Szelid oldalbadöfésekkel felébresztettük a copfos atyafit, aki nem csekély örömünkre megerősítette, hogy ez tényleg étkező-kocsi, melynek ő a szakácsa. Fölnyitotta a piszkos láda fedelét, melynek fenekén egy nagy sonkát pillantottunk meg egy nagy kenyér és néhány tojás társaságában. A menü tehát gazdag volt: sonka, tojás, sonka tojással, vagy tojás sonkával. Mi az utóbbit választottuk. A szakácsművész visszatessékelt bennünket szakaszunkba, hol néhány perc mulva ő is megjelent, karján három óriási adag „ham and eggs“-t egyensulyozva. A tányérokban temérdek zsírban úszkált hat-hat tükörtojás, hatalmas sonkaszeletekkel. Italul egy nagy porcellánkanna teát tett elibünk. Szinte sajnáltuk, hogy láttuk a konyháját, mert az eledel igazán pompás volt.

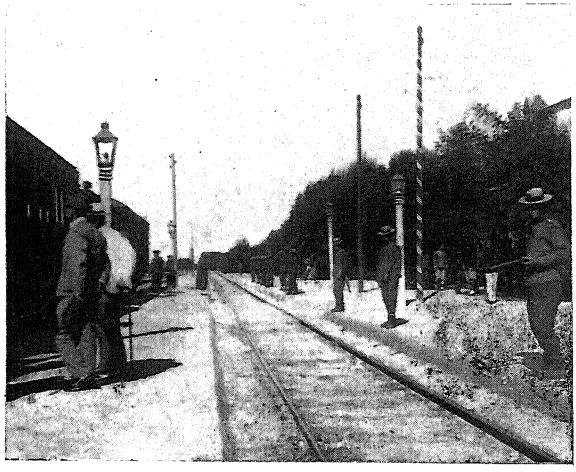

Chinai őrség a santungi vonalon.

A vonal folyton emelkedett. Temérdek hídon mentünk át. Szeszélyesen kanyargó folyókat látunk magunk alatt a tiszta agyagos talajban mélyen kivájt medrükben folyni. Igen sokban egy csöpp víz sem volt ebben az évszakban. A hidak építése sok fejtörést okozott a vasútépítő mérnököknek, miután az itteni folyók úgyszólván évről-évre változtatják medrüket, melyben egy árva szem kavics sincs. Ilyen kiszáradt folyammederhez hasonlítanak a chinai országútak is, melyeket csupán a jó Isten gondoz. Az öszvértaligák, meg az egykerekű targoncák mély barázdákat vágnak az alluviális talajba, melyről a szél folyton elhordja a port, az eső pedig mind mélyebbre vájja a keréknyomokat, minek folytán a kanyargós országút is mind mélyebbre sülyed a földszine alá. Helyenként már 8—10 méter mély bevágásokban visz az út, melyeket szintén át kellett hidalnia az uj vasútnak. Majd lefelé haladtunk. Még termékenyebb vidék van körülöttünk s már látszanak Tsinanfunak cakkozott szélű városfalai, melyeket a vonat nagy félkörben került meg, miután Tsinanfunak negyvenkét kilométer hosszú fala mentén három állomása van. Mi az utolsóig, az úgynevezett nyugoti pályaudvarig mentünk, melynek közelében fekszik az egyetlen európai szálloda. Egy nagy chinai házat alakítottak át európai hotellé. Olyan labyrintszerű kanyargós folyosókon, apró udvarokon s kertecskéken kell a szállodában átmenni, hogy nemcsak a gonosz szellemek, de még én sem tudtam néha a szobámra ráakadni.

Míg az igazi német vacsora elkészült, az esti szürkületben sétára indultunk Tsinanfu külvárosában és elmentünk egészen a már ezerötszáz esztendős városfalakig. Az utcai élet képe teljesen elüt az eddig látott chinai városokétól, csupán a szörnyűséges piszok és bűz nem hiányzanak itt sem, sőt még sulyosbítva vannak fojtó kőszénfüsttel. Mintha kovácsműhely volna minden házban. Egész az utcára nyulnak ki a deszkából készült fujtatók rúdjai, melyekkel a tüzet élesztik s melyeket csupa öregasszonyok s gyermekek tologatnak ki s be szakadatlanul. A kinyíló s becsapódó deszka-

szelepek egyre kattognak. Csupa nagy konyha van itt minden házban és a fujtatóval élesztett kőszén-tüzön sütnek-főznek és forralják hatalmas kannákban a teavizet. Az utca cyklopsi gránitlapokkal van kikövezve. A kemény kőbe mély barázdákat koptattak az évszázadok óta rajta végig gördülő taligák és targoncák. Mintha csak a régi Pompeji utcáin járnánk. Micsoda targoncaforgalom! Még Chinában sem látni ilyet egyhamar. Szakadatlan láncolatban követik egymást a nyikorgó járművek. A középen futó nagy kerék mellett jobbról-balról egy féltucat matrác van egymásra rakva és ennek tetejében ülnek törökösen az óriás termetű és többnyire kövér chinaiak, meg az erősen kipirosított arcú asszonynépség és a gyermekek, kezeikben az aranyos papirból készült legyezővel. Matrácok nélkül még a chinai ember sem bírná ki a targonca zökkenéseit, mikor minden kitérésnél kiemelkedik, majd pedig hirtelen visszazökken a kerék a mély barázdában. Időközben besötétedett és csak itt-ott pislákolt egy otromba rongyos papirlampion, melynek gyér világánál botorkáltunk hazafelé, követve a koldusoktól és a kóbor kutyáktól.

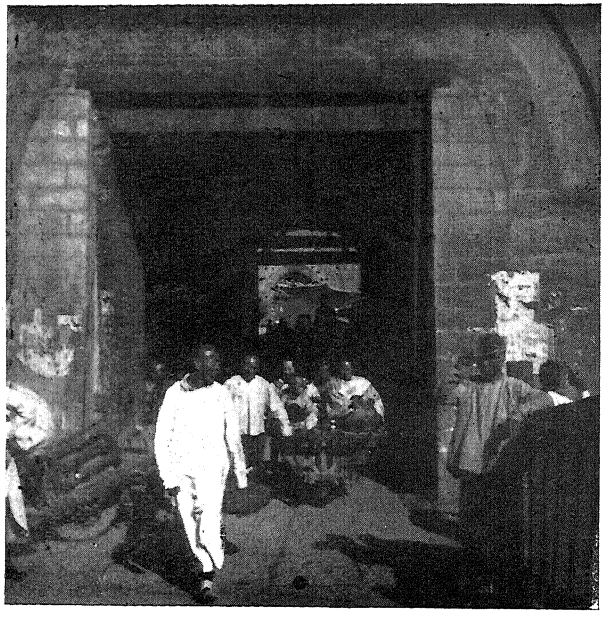

Tsinanfu régi kapuja.

Híres iskolái és egyeteme révén, Tsinanfu már ezer esztendő előtt is fontos szellemi központja volt Északchiná-

nak. A 300,000 lakosú várost impozáns kőfalak övezik, melyeken belül, ugyancsak magas kőfalakkal körülvéve terül el a belváros. A nagy külváros egészen a falakon kívül fekszik, melynek határán most van keletkezőben az európai negyed, amely egyelőre néhány szép emeletes modern palotából áll, közöttük az amerikai protestáns misszió nagy iskolájával. Tsinanfu az első város, melyet minden külső nyomástól

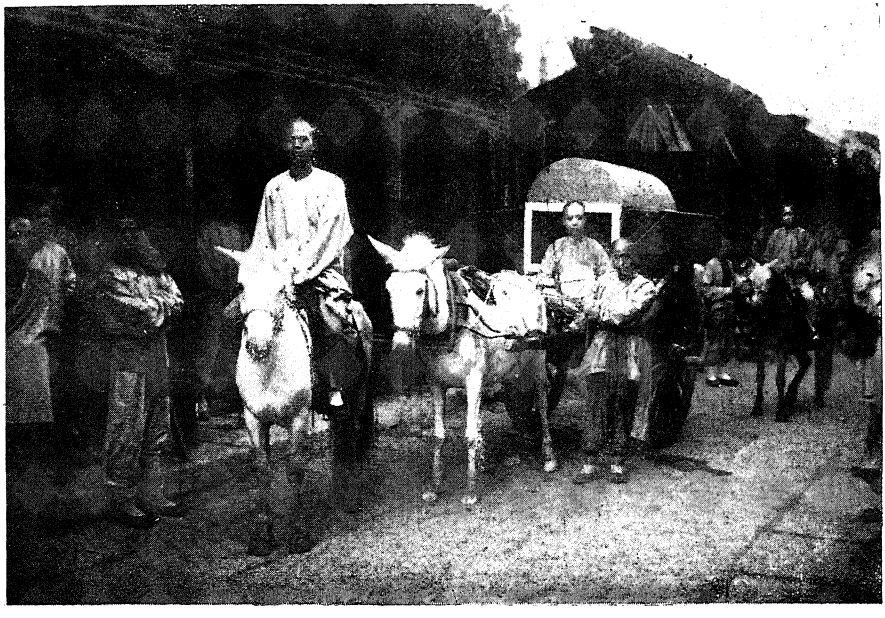

Tsinanfu főutcáján.

menten, önként nyitottak meg a chinaiak az európaiaknak 1906-ban. A legérdekesebb élet persze itt is a régi városkapuk környékén lüktet, mivel természetszerüleg a város egész forgalma ezeknél összpontosul. A kapuknál csakugy mint Pekingben, egy kis terecskét zárnak körül a városfalak, tehát két alagútszerű sötét kapun és a közöttük levő kis téren kell áthaladnunk, ha egyik városrészből a másikba akarunk jutni. Az amugy is szűk út nagy részét még a kapuk alatt is elfoglalják az utcai árusok ott kirakott portékáikkal,

Valóságos állandó vásár van a kapuk környékén. Van persze nagy ordítás és veszekedés, ha egy nehéz taliga kisíklik, vagy egy kitérő egykerekű targonca véletlenül halomradönti a kövezetre kirakott sok bronzedényt vagy a porcellánholmikat. Az árus nagy csataordítással nyargal a kocsi után s a copfjánál csípi el az ügyetlen kocsist és ráncigálja le kocsijáról. Nagy szóharc indul meg ilyenkor életre-halálra. Azt hinné az ember, hogy az egyik feltétlenül a küzdőtéren fog maradni, pedig csak a nyelve forog mindkettőnek, de tettlegességre csak igen ritkán kerül a sor. A chinai ember ugyanis egészben véve igen békés hajlamú, de békességes természete mellett egyuttal igen gyáva is. A világért sem menne senki a tömegből egyik vagy másik veszekedő fél segítségére, sőt még az utcai rendőr is hacsak teheti, még idejében elpárolog. Ilyen csetepatékat gyakran látni az utcán. Jellegzetes chinai utcai tipus a nyelvelő chinai asszony is. Nincsen ellenfele, egészen egyedül áll az utca közepén s ugy pereg a nyelve, mintha mindjárt három asszony perlekednék. Rendesen az öreg anyós szokta ilyen módon a világba kikürtölni, ha rosszul bánt vele a veje. Összeverődik körülötte az utca népe s áhítattal s elszörnyűködve hallgatják, hogy milyen gézen-gúz veje vagy fia van a szegény öregasszonynak. Az illető vőre vagy fiúra pedig olyan nagy szégyen ez, hogy napokig nem is mer az utcán mutatkozni, sőt némelyikük a nyilvános szégyen elől az öngyilkosságban keres menedéket. Nekünk szinte érthetetlennek tűnik föl a dolog, de hát a chinaiak egész társadalmi élete a gyermekeknek a szülők iránti feltétlen tiszteletén s engedelmességén alapul s a legnagyobb családi botrány, ha a fiatalok megfeledkeznek az öregek iránti köteles tiszteletről.

Riksákon mentünk be első nap a városba. Érdekes följegyezni, hogy a riksa díja egész napra 90 krajcár. A kikoptatott gránittáblákon előreszökdécselő kis kocsi csaknem kirázta a lelkemet. A kocsi támlája hol a könyökömmel, hol meg a bordáimmal ütközött nem valami gyöngéden össze. A nyelv leharapásának veszedelme nélkül még csak beszélni

sem lehet. Csak azon bámultam, hogy a riksa gracilis kerekei kibírták ezt a torturát. Milyen lehet ezen a kövezeten a kocsikázás a rugó nélküli öszvértaligákon s a targoncákon, azt szinte lehetetlen elképzelni. A belváros kövezete már jobb állapotban van s itt le is szálltunk a kínzószerszámokról, melyeket kitünően lehetne rabvallatásra használni. A belvároson átfutó főutca szinte tisztának mondható és nagyon érdekes, festői benyomást tesz az emberre. A házak ebben az utcában magasabban feküsznek valamivel az utca színvonalánál, miáltal az úttest mindkét oldalán végighúzódó, magasan fekvő járdaféle keletkezik, melyhez egy három fokkal biró kőlépcső vezet föl. A járdát faoszlopok szegélyezik, melyeknek a felső végére támaszkodnak a házak erősen kinyúló ereszei. Miután azonban az üzletek ide is kirakják árúikat, nem lehet azt járdának használni. Itt vannak a városnak legszebb üzletei, még pedig tarka összevisszaságban, nem céhek szerint csoportosítva, mint például Kantonban s éppen ez az, ami olyan festőivé teszi az utcát. A házak kinyúló ereszén a furcsábbnál furcsább aranyos chinai cégtáblák himbálóznak. A cipőüzlet fölött egy chinai cipő formájú nagy aranyos cégtábla lóg, míg a porcellánüzletek előtt madzagra kötött teáskannák s csészék himbálóznak a szomszédos szűcsáru-üzlet leopárd- és tigrisbőrei mellett. Feltünő szép könyv- és papirkereskedéseket látunk, melyek a mellett szólnak, hogy Tsinanfu még mindig szellemi középpont s a tudományok városa. Modern iskolai berendezési tárgyakat, úgymint chinai feliratú földgömböket, térképeket, kitömött állatokat s igen szép chinai modorban festett növénytani ábrákat is látni a kirakatokban.

A főutca egyik nevezetessége a kávéháza, mely állítólag az egyetlen európaiasan berendezett kávéház egész Chinában. Sanghái és Hongkong cukrászdáit nem szabad ideszámítanunk, mivel azok tulajdonképen európai közönségre vannak berendezve, míg ez a kávéház egy szín chinai város kellős közepén, kizárólag a chinai publikumnak van szánva. A kávéház tulajdonosa tsinanfui chinai ember, ki valaha Ameri-

kában járt s midőn hazájába visszatért, fogamzott meg agyában az idea, hogy kávéházat nyit Tsinanfuban. Az utcáról egy undorító piszkos és sötét folyosón keresztül, melyben az abba nyíló temérdek W. C. folytán a szemeket csípő, átható bűz uralkodott, — a kis fülkéket ugyanis kissé eltérően az európai hasonló nemű vizöblítéses intézményektől, egészen chinaiasan rendezte be a tulajdonos, t. i. vizöblítés nélkül —

Tsinanfu főutcája.

jutottunk a kávéházi helyiségbe, egy papirtapétás szobába. Aranyrámás tükrök és néhány európai olajnyomatu kép lógtak a falakon. Az egyik sarokban állt a kassza, mely előtt három fehér abroszszal leterített asztalt láttunk. Mindegyikén az asztaloknak állt egy porcellánváza virágokkal s egy ébresztő-óra. Nem tudom mi lehet az oka, hogy a chinaiak annyira rajonganak az európai ébresztőórákért, de tény, hogy minden jóravaló chinainak van néhány darab ébresztőórája; akinek pedig nincs, az legalább is lefényképezteti magát egy ébresztő-

órával. Ha végignézzük az utcai fényképkirakatokat Hongkongtól egészen föl Pekingig, ugy azt az érdekes megfigyelést tehetjük, hogy csak kevés olyan fényképre akadunk, melyen ne volna a fényképezett személy mellett egy kis asztalkán egy porcellánváza virággal, egy fedeles teáscsésze, egy vízipipa s az elmaradhatatlan ébresztőóra. A tejeskávé, melyhez természetesen konzerv-tejet adtak, elég tűrhető volt. A kávéház tulajdonosának szörnyen hízelgett, hogy valóságos európaiak ülnek az ő európai kávéházában s ferdén álló apró mandula szemei örömtől csillogtak, midőn nyomunkban még egy csomó chinai úriember is jött be kávézni csupa kíváncsiságból.

Egy balkéz felé nyíló széles rövid utcában tarkára festett gerendákból épített díszes diadalkapu emelkedik, nehéz hajlott cseréptetőkkel. A kapun túl egy hatalmas szellemfalat látni. Egy harminc méter hosszú sárkány van a falra festve, melynek föladata a tsinanfui kormányzónak egész városrészt elfoglaló rezidenciájától a gonosz szellemeket távoltartani. A kormányzói palota vagy yamen előtt két hatalmas árboc is van a földbe tűzve, néhány árbockosárral fönt a magasban. Ezeket a piros árbocokat egész Chinában megtaláljuk a templomok és a yamenek előtt s épen ezekről már messziről föl lehet ismerni az előkelő mandarinok palotáit. Minő érdekes ellentétek! Szellemfal, — mellette a legmodernebb fegyverzetű katonaőrség; ősrégi chinai diadalkapú, — rajta villamos ívlámpák. De hát a kormányzó modern ember, aki járt már Pekingben és Tiencinben is. Ott látta a villamos világítást, mely annyira megtetszett neki, hogy azonnal megcsináltatta a maga palotájában is. Be akartunk lépni, de a chinai katonák erélyesen útunkat állták s még csak az első udvarra se bocsátottak be bennünket.

Nem messze innét jobbkéz felé nyílik az arany- és ezüstművesek érdekes szűk utcája, hol szintén gyalog mentünk végig. Ennek az utcának a végén jobbra fordulva, olyan gyönyörű kép tárult föl egész váratlanul szemeink előtt, hogy lábaink szinte gyökeret vertek és az őszinte elragadtatás

csalta ajkainkra a kiáltást: „Istenem, de szép!“ Egész pompájában tárult föl előttünk az „Öt forrás temploma“. Egy kristálytiszta vizű kis tó partján állottunk, melynek fenekén akár a tátrai tengerszemeknél, még a homokszemeket is meg tudtuk volna olvasni. Az „Öt forrás templomának“ sárga zománcos cserepekkel fedett cikornyás teteje a sok sárkánynyal szinte sziporkázni látszott a napfényben. A tó körül gyönyörű faragványos, fehér márványkarfás terraszokat és hídakat látunk. Néhány nagy szomorúfűz áll itt, melyeknek lombjai alatt csupa szellős teaház és vendéglő van, telve tarka selyemruhás népséggel. Valóságos meseországbeli kép, Kelet regés világából. A tó medencéjében öt helyen bugyog föl a pompás tiszta hideg víz, még pedig olyan erővel hányva a légbuborékokat, hogy azt lehetne hinni, hogy forrásban levő víz van előttünk. Az első tisztavizű tó ez, melyet Chinában láttam, ami azonban korántsem a chinaiak érdeme, mert ők ugyan minden tőlük telhetőt elkövetnek a víz bemocskolására. Beleöntik a moslékot, a szennyes vizet, ruhát mosnak benne, de hiába, mert a bő forrás vize mint egy rohanó hegyipatak folyik el innét s lehetetlen azt beszennyezni. Tsinanfu nagy vízbőségének köszönheti, hogy a hatalmas chinai birodalom legegészsége-

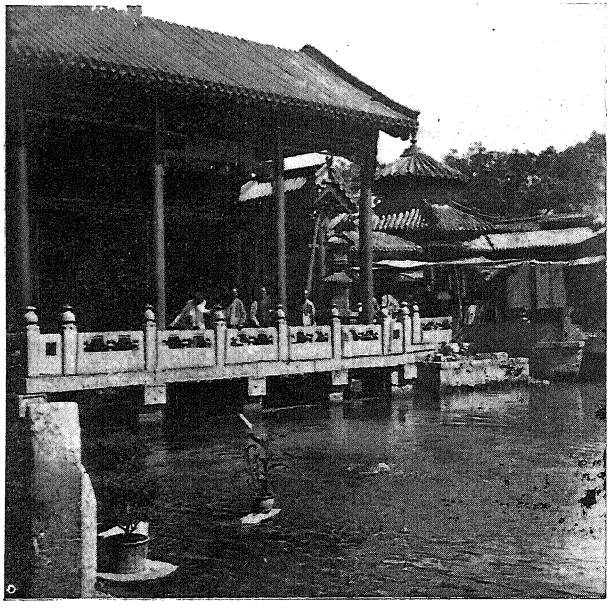

Az „Ötforrás“ temploma.

sebb városa. A város területén több mint hetven bővizű forrás fakad.

A város közepén, egy volt Buddha-templom nagy kertjében, a régi templomépületekben van a német tengerészorvosok által vezetett nagy chinai kórház. Az orvosnak nagyon érdekes működési tere nyílik itt, hol nap mint nap a legérdekesebb exotikus betegségeket van alkalma megfigyelni. Naponta több mint háromszáz beteg jön a rendeléshez. Valósággal megirígyeltem a német kollégát érdekes tevékenységéért. Miért nem teljesíthetünk mi odakint hasonló missziót? Hát nem jobban belelopja magát a német ezen az úton a chinaiak szivébe, mint száz meg száz diplomáciai tárgyalással? Avagy talán csak az angol meg a német volnának erre a kulturmunkára hivatva? A kórházban választhat a beteg európai és chinai kezelés között, miután chinai doktorok is praktizálnak ott tűszúrásokkal, porrátört tigrisfarkkal és egyéb chinai medicinákkal. A kórház közelében láttam a második csodás dolgot Tsinanfuban. Már vagy négy ízben elhaladtam itt egy mellig érő piszkos kőfal mellett s azt hivén, hogy üres telek van mögötte, ügyet sem vetettem reá. Német kollégám fölszólítására áthajoltam a falon, mely mögött egy négyzetalakú, talán négy méter mély, bámulatos tisztavizű tavat pillantottam meg. A gyönyörű zöldeskék vizben óriási pontyok úszkáltak. A tó fenekén úszkáló szent halak pikkelyei remek acélkék színben tündököltek. A halastó a hajdani nagy templomhoz tartozott. A tó egyik oldalán egy nagy piszkos vendéglő van, melynek vendégei az ételmaradékokat egyszerűen a tóba ürítik tányérjaikról, melyeket a pontyok mohón fölfalnak s a víz mindig tiszta marad. Egy izben egy innét kifogott nagy hallal kedveskedett egy hálás chinai páciens a doktornak. Csaknem az életébe került ez a szent hal nemcsak a chinainak, de a doktornak is. A kórház rokonszenves vezetője, dr Kautzsch, ki már öt esztendeje gyógyítgatja a chinaiakat, magánál tartott bennünket ebédre, melyre hirtelenében összedobolta az összes ittlakó németeket is. Igazán kedélyes órákat töltöttünk a vendégszerető

doktor asztalánál a régi Buddha-templomban. A chinai szakácsok főzte ebéd pompás volt. Azt hiszem alapos a gyanum, hogy az asztalra került remek főtt ponty, friss vajjal, a szent tóból halászódott ki valamiképen. Tulajdonképen még gondolatnak is bizarr dolog, hogy tiz európai egy nagy chinai város szivében, egy Buddha-templomban ebédeljen s rajnai borral, meg francia pezsgővel koccintgasson a szent hajlékban. Pedig hát valósággal megcselekedtük azt. A

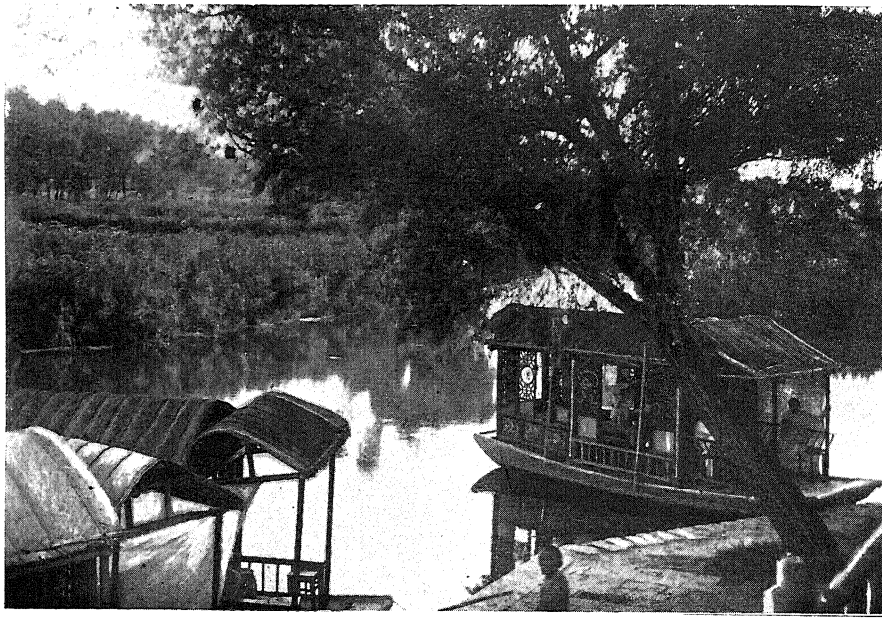

Taminhói kéjcsónakok.

templom tetején egy kis terraszt csináltatott magának a doktor s oda vonultunk föl ebéd után szivarozni s feketézni. Lábaink alatt terült el a nagy chinai város, kékesszürke cseréppel fedett kacskaringós vonalú háztető-tengerével.

Miután búcsut vettünk vendégszerető házigazdánktól, fölültünk ujra a kinzószerszámokra és végtelennek tetsző utcákon döcögtünk az egész városon keresztül a taminhó-i híres lótusztóhoz, mely szépség és nagyszerűség dolgában vetekedhetik az „Ötforrás“ templomával. A hegyiforrások-

ból táplált, nagy kiterjedésű, kristályvizű tóban, zizegő sás szegélyezte óriási négyszögletes táblákban virít a gyermekfej nagyságú rózsaszínű lótusz, a vízből kiemelkedő nagy kerek levelek fölött. A lótusztáblák között minden irányban elágazó széles víziútak vezetnek. A parton százszámra voltak a csinos kéjcsónakok kikötve. Valóságos kis úszó teaházikók, hajlott tetőkkel, faragványos áttört falakkal, színes ablakokkal és üvegtáblákkal, melyekbe szép chinai rajzok voltak edzve. A mennyezetről nagy lámpa lóg alá. Két kis márványlapos asztalkából és néhány szépen faragott fekete székből áll az egész berendezés, míg a csónak hátsó részében a nagy ablak alatt széles kerevet van, melynek puha gyékénytakaróján végighevertünk és kikönyökölve az ablakon, lebámultunk a vizbe, gyönyörködve az alant úszkáló aranyhalakban s a csodás vízinövényekben. Jó óra hosszat csónakáztunk a szép tavon, néha ki is kötve egy kis szigetnél vagy a parton álló szép teaházaknál vagy templomoknál. Itt van a chinai Bismarcknak, a nagy Li-Hung-Csang-nak díszes temploma is, kinek a császár parancsára egész Santungban templomokat emeltek mindenfelé. A templom mellett pazar berendezésű, hatalmas teaház is van, dúsan aranyozott gyönyörű szinházteremmel, nagy terraszokkal s előttük a tóban álló csinos pavillonokkal s kéjlakokkal.

Taminhó lótuszai között találkozik nyáron, különösen szép holdvilágos éjjeleken Tsinanfu előkelő világa. Vidám éneklés és zene tölti be ilyenkor a langyos levegőt és zajtalanul siklanak a vizen tova a lampionokkal diszített s mindenféle szinben világító úszó chambre separé-k, melyekben a csónak falát súroló sás zizegését hallani. A lumpoló arany-ifjúság persze jó vacsorát, rizsbort, opiumpipát és csinos énekesnőket is rendel magának az éjjeli kirándulásra, mely csak a hajnali órákban szokott véget érni. A taminhói bűbájos éjjeleket azonban ujabban nagy veszély fenyegeti, mivel a jelenlegi kormányzó nem jó szemmel nézi ezt a dőzsölést és szigorú rendeletekkel igyekszik is azt kiirtani. Örülök, hogy még láthattam ezt a keletiesen tarka, pompás éjszakai képet.

Fáradtan tértünk ez este nyugovóra. Furcsa zörej ébresztett föl azonban csakhamar legelső álmomból. Mintha egy nagy fülesbagoly, vagy egy vérszopó vampyr lassú nehéz szárnysuhogását hallottam volna a szobámban, közvetlenül a fejem fölött. Gyertyát gyújtottam s megvizsgáltam szobám minden zegét-zugát, de eredmény nélkül. Nem tulajdonítva a dolognak semmi jelentőséget, csakhamar mély álomba merültem. Nehéz álmaim voltak. A doktornál ma délben evett

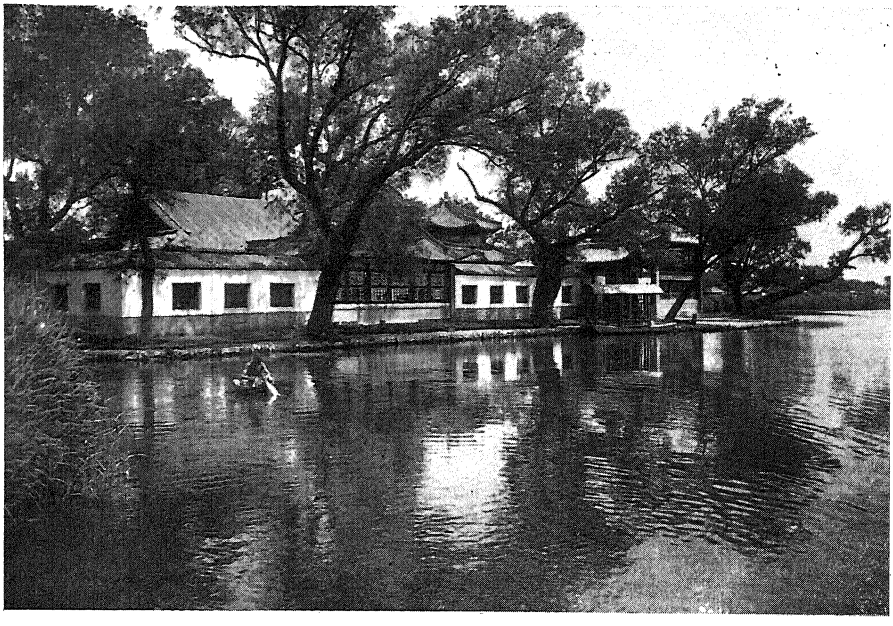

Taminhói teaházak.

kitünő ponty csakugyan a szent tóból való volt s kint az ajtó előtt már hallottam a lármázó fanatikus chinaiakat, kik mind erősebben döngették fejszéikkel az ajtót. A doktor asztala fiókjából revolvert vett elő, melyet kezembe nyomott s miközben felém suttogta, hogy hat töltés van benne, nagy recsegés-ropogás közt betört az ajtó — és én fölébredtem. Fölocsudva a kellemetlen álomból, közvetlen közelemben hallottam ujra a kísérteties szárnysuhogást. Óvatosan, teljesen nesztelenül nyúltam ezúttal a gyufa után, hirtelen lángra

lobbantva az egész köteget. Az eredmény ujra semmi. Égve hagytam egy darabig a gyertyát. Teljes nyugalom vett körül s csak egy házitücsök cirpelését, meg valahol a távolban tovavonuló chinai kulik targoncáinak nyikorgását hallottam. Szinte haragudtam magamra, hogy nem tudok jobban uralkodni idegeimen s hogy nem tudok aludni. Azzal a föltett szándékkal, hogy most azonban igazán elalszom, történjék bármi is körülöttem, eloltottam a gyertyát s a falnak fordultam. De alig hogy eloltottam a gyertyát, máris megjelent a kísérteties szárnysuhogás. Eszembe jutott ekkor, hogy a vendéglős s a német urak egyike sajátságos mosolylyal tekintettek az este a vacsoránál egymásra, midőn arról beszéltek, hogy melyik szobában lakom én. Talán kísértetek járnak éjjelente ebben a szobában? Éjnek idején, az álomközi állapotban néha még a legképtelenebb dolgok is megfordulnak az ember fejében. Ujra gyertyát gyujtottam, mire rögtön beállt a nyugalom; amint pedig eloltottam, rögtön megjelent a szárnysuhogás. Füleimre húztam a takarót s még sem tudtam ettől a kellemetlen zörejtől megszabadulni. Már hajnali fél négyre járt az idő s én még mindig ébren voltam. Ekkor az a gondolatom támadt, hogy hátha baglyok tanyáznak a padláson? Gyertyát gyujtva kiugrottam ágyamból s fölkapva egyik cipőmet, teljes erővel a szoba menyezete felé hajítottam azt. Szinte megijedtem midőn cipőm nem tért azonnal vissza. Cipőm nyomán ugyanis hatalmas nyílás támadt a szoba menyezetén. Egyszerre vége volt a kísértésnek és a helyzet komikus volta olyan kacagásra indított, hogy most meg a nevetéstől nem tudtam még jó sokáig elaludni. A rejtély megfejtése az volt, hogy a legtöbb chinai házban nincs a szobáknak külön vizszintes mennyezete, hanem maga a háztető ferde lapjai szolgálnak menyezetül. A szálloda tulajdonosa, hogy szobái európaiasabb külsőt nyerjenek, egy a tető alatt kifeszített vastag papirra ragasztott tapétával csináltatott szobamennyezeteket. Az így keletkezett padláson a patkányok táncoltak egész éjjel a fejem fölött s ezek csinálták azt a sajátságos zörejt. Az pedig természetes dolog

volt, hogy a vékony papirt az én teljes erővel földobott cipőm átszakította.

Másnap bejártuk a város remek környékét is. Riksákon mentünk a várostól órányira fekvő hegyek lábához, csupa mohamedán temető között. Tsinanfuban nagyon sok mohamedán vallású chinai él. Körülbelül egy huszada az egész lakosságnak mohamedán. Az utak gyalázatosak voltak. Minden percben attól tartottunk, hogy már talán a legközelebbi

Az „Ezer-Buddha-templomok"-nál.

pillanatban riksástól a mellettünk tovarohanó patakba zuhanunk. A patakban itt-ott ruhát mostak az asszonyok. Furcsa népség ez a chinai! Az asszonyok cipőstől, nadrágostól álltak a tiszta vízben, de még csak a ruhájuk ujját sem tűrték föl, nehogy meztelen lábaik vagy karjaik esetleg idegen ember pillantásainak legyenek kitéve. Egyik ház előtt eredeti jelenetnek voltunk tanui, melyet furcsasága dacára sem halgathatok el, hiszen olyan jóízűen nevettünk rajta, hogy kuliink minduntalan hátrafelé fordultak s szinte félve tekintgettek

reánk, azt gondolva, hogy talán megbolondult ez a három fehér ördög. Egy hosszú fehér szakállas chinai nagyapó, bíborpiros bő kabátban, narancssárga ujjakkal, kezénél fogva vezette kis unokáját sétálni. A csinos kis fiucskára hirtelen rájött a szükség, még pedig nagy baj volt. Apái szokása szerint lekuporodott a kis chinai az út szélén s jól is ment minden, ahogyan az már a kis gyermekeknél szokásos; csak midőn fölállott, nézett kérően a nagyapóra, aki tanácstalanul állott az út közepén. De csak néhány pillanatig, mert már a következő percben stoikus nyugalommal húzta le saját lábáról az egyik cipőjét s annak széles nemez talpával, mely alig fért el a kis ember lábai között, végezte el a fiún a tisztogatást. Csaknem kifordultunk a görcsös nevetéstől riksáinkból, habár beszélni nem is tudtunk egymással, nehogy egy váratlan zökkenőnél fogaink közé kerüljön a nyelvünk.

Hogy mennyire elütők az ázsiai népek szokásai ezekben a dolgokban is a mieinktől, ha már ennél a tárgynál vagyunk, nem lesz talán érdektelen azt is fölemlíteni, hogy míg például minálunk bizonyos emberi dolgok elvégzésére az úgynevezett trónusra szokta ültetni az anya kis gyermekét, addig úgy Chinában mint Japánban, kinyujtott karokkal, magasan a levegőben tartják ebből a célból az anyák gyermekeiket s türelmesen várnak, míg az eredmény bekövetkezik. Annyira általános és jellegzetes szokás ez, hogy már a régi híres japán festők is, kiknek művészi becsű színes fametszetei már Európában is kezdenek divatba jönni, megörökítették az ilyen jeleneteket, mint a japán anya mindennapi életéből vett jellegzetes mozzanatot. Birtokomban is van egy ilyen tárgyú, Japánban vásárolt szép színes fametszet. Az embertrágya különben is nagy szerepet játszik az ázsiai népek mezőgazdaságában s maga a nagy Konfucius írja elő ennek az értékes anyagnak megbecsülését. Igen sok földbirtokos mindjárt az egész esztendőre szokott néhány házban erre az anyagra előfizetni, mint ahogy mi például az ujságokra fizetünk elő és saját kuliival hozatja el naponta a házakból s viteti ki a földjére az értékes trágyát.

De hát folytassuk útunkat. Széles gránitlépcsőkön, öreg ciprusok árnyában, cifra templomkapuk alatt, szerpentinákban vezet föl az út a magasan a hegyoldalon fekvő „Ezer Buddha templomokhoz“. Mint egy csinos helység, úgy néznek ki alulról a hófehérre meszelt templomok, melyek mint a fecskefészkek tapadnak a meredek sziklafalon. Valami harminc templom van itt, szeszélyes folyosók és lépcsőkkel összekötve. Temérdek bálvány van a templomokban s a körülöttük a sziklafalakba vésett fülkékben. A legnagyobb templomban a boncok teát és gyümölcsöt tettek elénk s fölvonták a láncokon függő nehéz tölgyfa ablaktáblát. Micsoda remek kilátás! Lábaink alatt terült el az óriási város cakkos szürke falaival és bástyáival. Mögötte egy merész formájú, cukorsüveg alakú hegy emelkedik ki a síkságból, az egészet pedig széles csillogó ezüst sáv veszi körül. Ott hömpölygeti hullámait China második legnagyobb folyója, a Hoanghó vagy Sárgafolyó. Ezer meg ezer denevér-szárnyú vitorlás dzsunkát látunk rajta. A Hoanghó az ötvenes évek elején jelent itt meg egészen váratlanul, mindent elpusztítva útjában. A nagy folyó azelőtt Sanghájtól északra ömlött a Chinai-tengerbe, mig most a Pecsili-öbölbe ömlik, szorgalmasan dolgozva az öböl eliszaposításán. A folyam, mely temérdek iszapot hord magával,

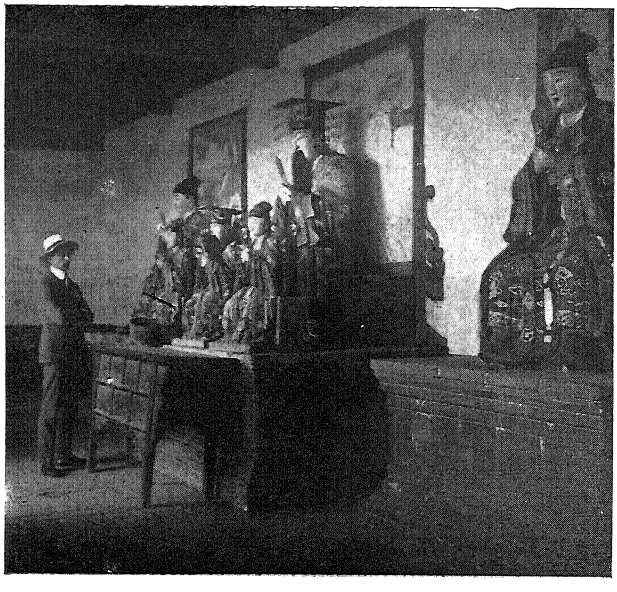

Bálványok az „Ezer-Buddha-templom“-ban.

magasabban folyik, mint a környező vidék s csak óriási gátakkal tudják fékentartani. A gátak csaknem minden esztendőben átszakadnak itt vagy ott s ilyenkor rettentő pusztításokat okoz az áradás.

Lefelé menet egész sereg öregasszony és meztelen gyermek csatlakozott hozzánk. Sajátságosan énekelve koldultak, minden percben hirtelen a földre vetve magukat előttünk s a porba hajtva homlokukat. Összes rézpénzemet elosztogattam közöttük. Nincs nekünk odahaza fogalmunk az itteni nyomorúságról. A targoncás kuli például reggeltől estig tartó, becsületes nehéz munkájáért hét centet, körülbelül tizenöt fillért kap. A föld müvelő napszámosok pedig nem is kapnak pénzt, csupán hitvány élelmezést s minden évben egy öltözet ruhát, mely a mi pénzünk szerint 60, mondd hatvan egész krajcárba kerül. A sok veríték eredménye eltünik a kapzsi mandarinok feneketlen zsebeiben.

Sziklába faragott bálványok.

Estefelé egyedül barangoltam egy chinai szinház környékén, midőn egy magas chinai fiatalember lépett hozzám, ki a bőrtáskájából kivett nagy piros papirt nyomott kezembe, mely telistele volt írva szép chinai betűkkel. Azt hittem, hogy szinlap s zsebrevágva a papirt, tovább mentem. Este a szállodában fordította le nekem azután a szöveget egy németül beszélő chinai. Az illető fiatalember szolgálatot keres s azt

igéri a nagy piros papiron, hogy mindig becsületes és szorgalmas lesz; az esetre, ha mégis meglopna, kezest is állít, ha pedig hűtlen lenne hozzám, illetve gazdájához, úgy büntesse meg őt az ég. Eltettem emlékbe az érdekes iratot, a szegény chinai pedig talán még mindig várja, hogy az a bizonyos európai, aki elvette tőle az írását, egy szép napon

A Hoangho partjain.

kerestetni fogja, hogy szolgálatába vegye. Ugyan sokáig várhat reá szegény!

Fáradtan tértünk este haza a szállodába. A vacsoránál egy csinos chinai fiatalember telepedett le asztalunkhoz, ki pompás berlini németséggel társalgott a német urakkal. Később a kertben láttam őt; egy pikáns arcú fiatal európai hölgyet vezetett a karján, mögöttük pedig egy idősebb európai hölgy ballagott. Asztaltársainktól hallottam azután, hogy az intelligens fiatalember nyolc esztendőt töltött Berlinben a

chinai nagykövetségen és elvégezte az ottani egyetemen a jogot is. Berlinben beleszeretett egy fiatal német leányba, aki viszonozta érzelmeit és néhány hónap előtt meg is volt ott az esküvőjük. Pártfogója, a santungi kormányzó azonban váratlanul hazahívta, hogy Tsinanfuban mint német tolmács müködjék az oldalán. Néhány hét előtt érkezett ide fiatal feleségével és anyósával. Szerencsétlenségére meghalt azonban rövid idő előtt a kormányzó, az uj kormányzó pedig takarékos ember lévén, hivatalbalépésekor valami négyszáz hivatalnokot elbocsátott, közöttük a mi emberünket is. Hogy éhen ne haljon, bejuttatták a németek a santungi vasuthoz valami száz forint havi fizetéssel, ami egyelőre csak arra elég, hogy berlini évi lakása hátrálékos bérét törlesztgesse vele. A jogvégzett fiatalember most szorgalmasan készül a nevetséges chinai litterátusi vizsgára, hogy idővel hivatalnok lehessen, de protekció és pénz hijján fél, hogy meg fog bukni. Szegény asszony! Odahaza bizonyára csupa suhogó chinai selyemről és arany palotákról ábrándozott. Vajjon mit szólt a chinai piszokhoz? Azután meg nem is tudja még szegény, hogy milyen különös jövő várakozik reá. Talán még nem is gondolkozott e fölött! Mint az itt élő európaiaktól hallom, kik már tanui voltak néhány ilyen házasságnak, bármennyire szeresse is az ilyen szerencsétlen teremtést az ura, a boldogságuk még sem lehet tartós. A fiatalembert ugyanis addig fogják a rokonok és jóbarátok nógatni és ösztökélni, míg csak el nem vesz egy chinai feleséget is, mert csak chinai asszony ajándékozhat neki olyan fiutódot, aki majd halála után áldozni fog ősitáblája előtt. Az ősök tisztelete pedig olyan tényező, hogy ez előtt még az európai müveltségü chinai is meghajlik. Azután egyszerre a második helyre szorul majd a szegény európai asszony, kinek élete ettől kezdve valóságos pokol és aki vagy megszökik — ha tud — vagy öngyilkos lesz, vagy pedig szenved és tűr élete utolsó lehelletéig.

Szerelmesen egymáshoz símulva, kart karba öltve láttam őket egy délután az utcán sétálni. Kajánul vigyorgó, gúnyo-

lódó néptömeg kísérte őket. Chinai etikett szerint már az is szokatlan, hogy férj és feleség együtt menjenek az utcán, hát még az a bizalmas karbafonás! Mintha csak az utcán akarnának szerelmeskedni? Egyenesen megbotránkoztat az minden jó érzésű chinait. Szegény asszony!

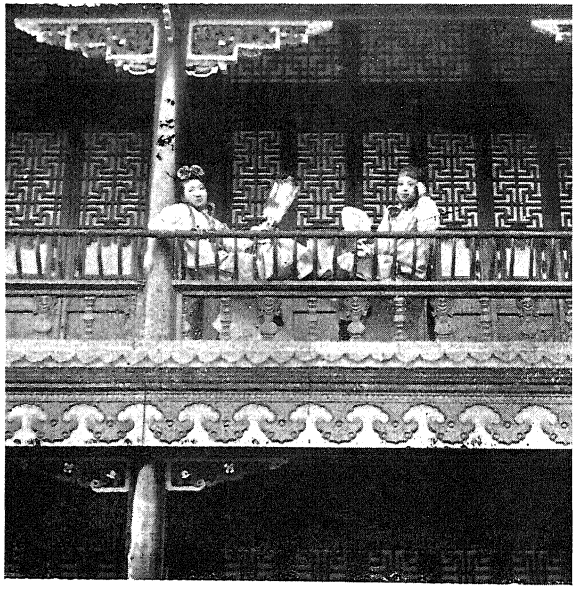

A teaház erkélyén.

AMOYBAN.

November vége felé kezdett odafönt Kiaucsauban hideg lenni s a forró nyárban elkényeztetett testünk szinte kívánta a meleget. Örömmel fogadtuk tehát parancsnokunk elhatározását, hogy a már-már kellemetlen, szibériai fagyos levegőjű Északchinából egyenesen lemegyünk a szép napos Délchinába, hol még nyár van, nyilnak a virágok s melegen és vakítóan süt a nap, épen úgy, mint nálunk nyár közepén. A Sárgatengeren, de méginkább a Keletchinai-tengeren, már teljes erővel fúj ebben az évszakban az északi monszun, hatalmas hullámokat hömpölygetve dél felé, melyek legnagyobb magasságukat lent a Formóza-csatornában érik el. Hála Istennek ezúttal a monszunnal együtt utaztunk mi is, ami határozottan kellemesebb dolog, mintha ellene kellett volna küzdenünk. A hátulról kapott szél még tolja is egy kicsit szekerünket, akarom mondani hajónkat, mi az ilyen többnapos útnál jó néhány tengeri mértföldet kitesz. A hajó ugyan rettenetesen dülöngőzött, mint egy részeg ember s folyton hol a jobb, hol meg a baloldalára feküdt, de legalább a fedélzet száraz maradt s zavartalanul élvezhettük onnét a természet nagyszerű játékát, a szünet nélkül tovahömpölygő óriási hullámokat, melyek szinte kergetni látszanak hajónkat, de nem tudják elérni. A hajónkat elborítani készülő hullámok zúgva, sisteregve törnek meg minduntalan mögöttünk. Ha ez erős szél és e magas hullámok ellenében kellene haladnunk, úgy folyton föl s le táncolna a hajó orra s annak fara, mint valami gyermekhintának két vége, melyet egymásra fektetett gerendákból róttak össze. A hajó orra

minduntalan belefurakodnék a szembejövő hullámokba, vagyis a hajó a szó szoros értelmében fölfelé lapátolná orrával a vizet, mint az ekevas a barázdát. A szél pedig, melynek ereje ránk nézve, ha szembehaladnánk vele, még a mi gyorsaságunkkal is meg lenne toldva, zápor alakjában zúdítaná mindannyiszor végig a föllapátolt vizet az egész fedélzeten. A chinai halászokat még ez az istenítéletidő sem tartja vissza. Ezrével látjuk őket kint a nyilt tengeren, egy napi járóföldnyire a szárazföldtől. Erősen épített dzsunkáikat a magas hullámok mint valami dióhéjat, félelmetesen hányjákvetik s dobálják ide-oda. A copfos halászok pedig csak vigyorognak. Ez aztán az igazi tengerésznépség, mely mindennap bátran tekint a ráleselkedő halál szemébe s fölveszi a küzdelmet a haragvó tengerrel is. Bezzeg nem találkozunk ilyen időben a mi Adriánkon egyetlen halászbárkával sem. Éjjelenként néha azt hihetnők, hogy egy kivilágított nagy város felé közeledünk, pedig csak ezer meg ezer chinai halászbárka imbolygó lámpásait látjuk kint a tengeren.

Az alvás nehezen ment egy kissé, mert az ember minduntalan kirepült az ágyból s jól el kellett a kabinban mindent rakosgatni, még a képeket is le kellett a falról szedni, nehogy véletlenül fejbeüssön egy lehulló képráma éjjeli nyugvásom közepette. Egy csak ritkán észlelhető, tündéri látványosságban volt egy este részünk. Először is naplemente előtt, egy egész csomó nagy cethalat pillantottunk meg közelünkben, melyek toronymagasságra fujták föl orrlyukaikon keresztül, a szinte gőzfinomságúra szétporlasztott tengervizet. Alighogy besötétedett, elkezdett a haragos tenger világítani. Ameddig csak a szem ellátott, világos volt a tenger felszíne. Úgy vette az ki magát a koromsötét éjszakában, mintha a sarkvidék csillogó hómezőin s nem is a Chinai-tengeren járnánk. Az egymásra torlódó hullámok tarajai a legszebb kékes-zöld színben foszforeszkáltak, melyeknek a világa mellett egészen jól lehetett ujságot vagy könyvet olvasni. Éjfélig a hajóhídon maradtam, mivel nem tudtam a felséges látványtól megválni. Nagyon csalódik aki azt hiszi, hogy a tenger egy-

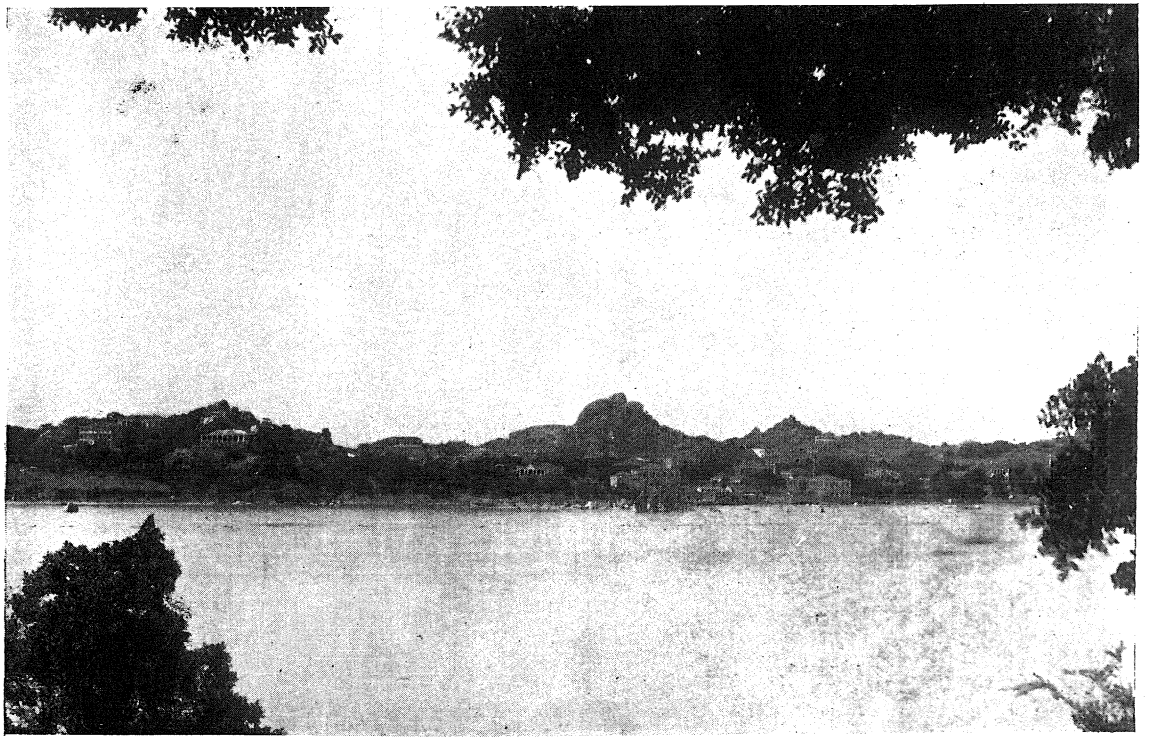

Amoy: Kulangszu szigete.

hangú vagy unalmas. Ellenkezőleg, csaknem kimeríthetetlen a programmja s csaknem mindennap hoz valami szép ujdonságot, de persze csak annak, aki érdeklődik iránta s jól ki tudja nyitni szemeit. Az egész természet nyitott könyv, de csak annak, aki olvasni tud benne. Epen olyan szeretettel és rajongással lehet a tengeren csüggeni, mint amilyennel a hegyes vidék lakója csügg otthona szép hegyein.

Midőn az utazás ötödik napjának reggelén fölmentem a fedélzetre, szinte elbűvölve álltam meg ottan. Épen befelé kanyarodtunk Amoy kikötőjébe. Balról magas hegyek emelkedtek, vállaikon sötét felhőkkel s az előttük egy sziklafokon álló fehér világítótorony élesen emelődött le a sötét háttérről. Jobbról végtelen láncolata látszott a tengerből kiálló szírteknek s apró szigeteknek, melyeken fehéren tajtékozva csapódnak föl a megtörő nehéz hullámok, a tenger minden lélekzetvételénél. Előttünk egy kis paradicsom van, egy lombos fák fedte sziklasziget, melynek legmagasabb pontján, hatalmas, koromfekete sziklatömbök látszanak, rendetlenül egymásrahányva, mintha egy óriás dobálta volna őket csupa szeszélyből így egymásra. A fák sűrüjéből barátságos európai nyaralók és szép paloták kacsintgatnak elő. Ez Kulangszu szigete, az Amoyban élő európaiak paradicsoma, egész Keletázsia legkedélyesebb kis köztársasága, melyet a körülötte elhuzódó szárazföld közelsége folytán, tisztavizű nagy folyóként övez a tenger szép zöldeskék vize. A tengernek ugyancsak ragadó, sebes folyása van a sziget körül, mivel itt a víz felszíne kétszer naponta öt méterrel emelkedik, majd pedig ugyanannyival sülyed az ár és apály váltakozása szerint. Kulangszu mögött magasabb hegyek látszanak, ormaikon karcsú chinai pagodákkal, míg a szigettel szemben levő parton a festői fekvésű Amoyt látjuk, egyikét a legpiszkosabb chinai városoknak. A piszkot persze nem látni a hajóról, amint hogy nem látni például Konstantinápolyban sem a megérkezéskor s így nem is ronthat az semmit az első benyomás nagyszerűségén. Tulajdonképen maga Amoy is szi-

geten fekszik, még pedig a Sárkány-folyó torkolatában lévő Haimun szigetén. Amoy egyike az öt chinai kikötőnek, melyeket a tiencini egyezmény nyitott meg az európaiak előtt. A kikötő egyike a legpompásabbaknak egész Ázsiában, amennyiben a kikötőül szolgáló tengerszoros vize, a város és Kulangszu között, igen mély és mindig nyugodt. A talán félkilométer széles csatorna kellős közepén, a legjobb helyen, kaptunk egy bóját hajónk számára. Felséges dolog volt az ötnapos nyugtalan utazás után magunkat tisztességesen kialudhatni a szilárdan álló ágyban.

A hajóról mindkét oldalra szép kilátást élvezünk. Csak intenünk kell és már is a hajó alá evez a partról egy chinai számpán, melyen öt perc alatt kint vagyunk tetszésünk szerint vagy a szigeten vagy Amoyban. Körülöttünk a vizen, pillanatról-pillanatra változó, élénk tarka élet uralkodik. A szivárvány minden színével izlésesen diszített, hosszú hegyes orrban kifutó, karcsú fehér számpánokat hajtanak el mellettünk, a két hosszú evezővel állva evező kulik. Ehhez hasonló tisztaságú számpánokat csak Kantonban láttam. Ezeken történik az átkelés egyik partról a másikra. Nagy karikaszemüveges, kövér mandarin ül az egyik számpánban három leányával, — kik azonban feleségei is lehetnek — akik éppen olyan kiváncsi szemekkel mustrálnak bennünket, mint mi őket. A másik számpánban kék pamutruhás kulik igyekeznek a túlsó partra, amott pedig a kétségbeeséstől kidülledt szemekkel úszsza át egy tehén a számpán mögött a tengerszorost. A lelketlen chinai karikát húzott át a tehén orrán s az ebbe akasztott kötéllel tartja az állat fejét a víz fölött, nehogy túlsokat találjon az a sósvízből nyelni. A partokról lejtősen a vízbe vezető nagy gránit járdák mellett az átkelni szándékozók alkusznak az ott várakozó számpánosokkal. A sikamlós kőlejtőn, különösen apály idején, midőn mélyre kell lemenni a számpánokhoz, félve tipegnek lefelé a chinai szépek elnyomorított apró lábaikon, az ugynevezett arany liliomokon. Van persze nagy nevetés és sikoltozás, akárcsak mifelénk az alsóbb néposztály asszonyai s leányainál, kiknél

nem tudjuk néha fölfogni, hogy ugyan min tudnak annyit sikoltozni s nevetgélni.

Első kirándulásom természetesen Amoynak, a chinai városnak szólt. Ez azután a hamisítatlan chinai város! Utcái szűkek, kacskaringósak és keskenyek, mindkét oldalukon magas, részben emeletes házakkal, melyek között helyenként még gyékénytetők is vannak fönt a magasban kifeszítve, ugy,

A sikamlós lejtőn a számpánoknál.

hogy egész nap sötét alattuk az utca. A levegőben leírhatatlan bűz és füst terjeng, amelyik felülmúlja még az eddig látott chinai városokét is. Ugyancsak vigyáznunk kell, hogy egy vízhordó kuli vagy egy mellettünk elsiető palankin le ne üssön lábainkról. Kellemetlen volna az amoyi kövezettel közelebbi érintkezésbe jutni. Gyanus kinézésű folyadékokkal telt nyilt hordók, csöbrök s vedrek állanak mindenfelé; a kidobott konyhahulladékokból felhalmozódott szemétdombo-

kon szánalmas külsejű, rühes kutyák tanyáznak; lábaink alatt tyúkok, kakasok, libák s rucák szaladgálnak s teljesen szabadon kóborognak az utcán a fertelmes kinézésű fekete disznók is rövid lábaikon. Ezeknek a másfél disznónyi hosszúságú sertéseknek a hátgerince erősen be van horpadva, hasuk pedig a kövezetet súrolja. Sok amoyi kis gyermeket faltak már az utcai szeméttel föl ezek a nagy disznók. Ezek a veszélyek alant fenyegetnek, pedig fölfelé is kell néha pillantanunk, mert mikor nem is várod nyájas olvasó, locscsantanak ki egy emeleti keskeny ablakból az utcára egy akkora nagyságú edényt, aminőket nálunk, legalább rendes viszonyok közt, ilyen célra nem használnak s aminőről nálunk legfeljebb a tündérmesékben eshetnék szó. Mert nemcsak a konyhahulladékot, de más sok mindent is öntenek ki egyenesen az utcára Amoy polgárai s polgárnői, amit azután a járókelők csakhamar egyenletesen széthordanak nemeztalpú cipőikkel az egész városban, minek következtében egyenletes bűz is uralkodik a város minden utcájában. Csak egy szerencsés ugrás mentett meg az első napon egy ilyen illatos zuhanytól, mely lehetséges, hogy nekem, fehér ördögnek volt szánva, azonban szerencsémre a mögöttem gondolatokba mélyedve haladó copfos atyafi nyakába zúdult. Akármennyit írnék is a chinai utcában uralkodó illatokról, még sem tudná azt senki sem elképzelni, míg saját orrával nem szagolta egyszer a valóságban. De az is bizonyos, hogy aki egyszer megszagolta ezt a speciális illatot, soha ez életben nem felejti el többé.

A kanyargósan futó utcák telve vannak emberekkel, kik mind sápadtak s rosszúl néznek ki, legalább a mi európai szemeinkben. Az is lehetséges, hogy csupán Délchina lakóinak kifejezettebb sárga arcszíne teszi ezt. A gyermekek lépten-nyomon utánunk kiabálnak: „idegen ördögök!“ s kiöltögetik reánk nyelveiket, de csak miután elhaladtunk mellettük. A bátorság nem tartozik a chinaiak jellegzetes faji tulajdonságai közé. Egy hihetetlenül sovány chinai, kinek szinte hallottam minden lépésénél a csontjait zörögni, som-

polygott már egy idő óta nyomunkban s most vezetőül ajánlkozott. Örömmel ragadtuk meg az alkalmat, mert talán még néhány percnyi séta és nem is sejtjük, hogy mely részén barangolunk a 300,000 lakosú, nagy kiterjedésű városnak, melyről közismert dolog, hogy lakosai nem nagyon szeretik az európai embert. A nap állása után sem lehetne itt eligazodni, mikor alig látni egy tenyérnyi eget fönt az ereszek közt.

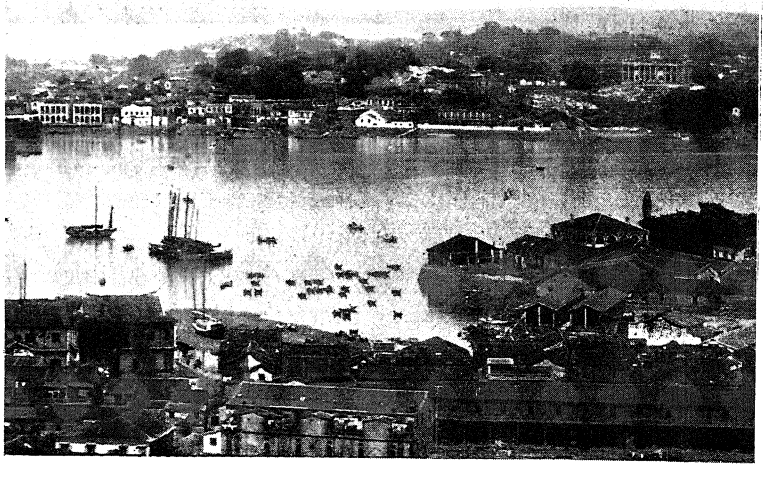

Amoy látképe.

Egy remek sárkányfaragványú oszlopcsarnokkal biró chinai templomba be is mentünk s megnéztük a benne trónoló rettenetes istenségeket. A bejárat előtt állt a chinai templomok rendes dísze, a két ülő koreai kőoroszlán, a felfelé kunkorodó széles, lompos farkkal. Nyitott torkaikban egy-egy szabadon forgatható s ide-oda mozgatható kőgolyó van, amelyet ugyanazon darab kőből faragtak ki, mint magát az oroszlánt. A golyókat, nagyobbak lévén azok a száj nyilásánál, nem lehet a szájból kivenni. Majd alacsonyabb házak közé jutottunk, hol már kevesebb bűz is volt, világosabb is

lett s az út emelkedni kezdett. Szépen faragott, nagy kőkapun értünk azután ki a szabadba s egy hegyek koszorúzta bájos völgyben állottunk. De milyen különös táj ez! Mintha százezernyi hosszú kenyérdagasztó-teknő volna a fenekével fölfelé fordított helyzetben egymás mellé sorakoztatva, még pedig olyan szorosan áll teknő teknő mellett, hogy alig képes közöttük egy-egy magános fűszál kibujni. Fehér cementtel

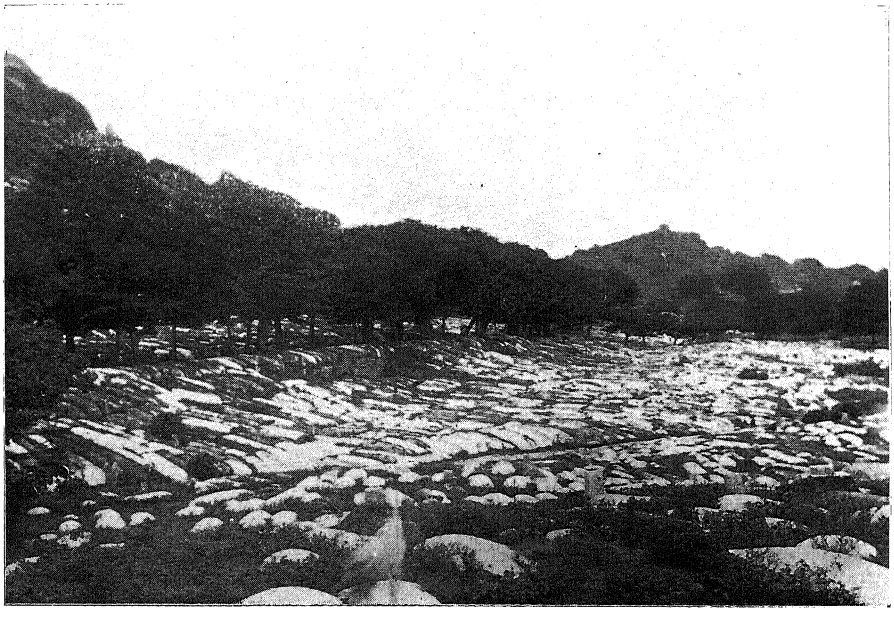

Chinai temető Amoyban.

bevont, régi chinai sírok ezek, melyek között elől nyitott téglaházikókat is látunk, amelyekben embercsontokkal telt magas cserépurnákat pillantunk meg. A mögöttük levő polcokon állanak az elhaltak ősitáblái, az arany betükkel rájuk festett nevekkel. Mint egy darázsfészek sejtjei, úgy keresztülkasul van a temető földje turkálva s oly sűrün feküsznek már benne a halottak. Némelyik régi sírnak oldala be van ütve s a sötét, szűk sírgödörből üreges szemű koponyák vigyorognak felénk. Néhány terméskőből faragott bálvány is áll

a sírok között, mellettük egy felkantározott kőlóval és díszes ruhába öltözött mandarinokkal. A szobrok igen eleven benyomást tesznek, mivel be is vannak mindenféle színű olajfestékkel festve. Hatalmas koronájú, léggyökeres szent fügefa alatt, majd nyíló narancsfák mellett haladunk keskeny gyalogúton át a temetőn. A sok bűz után teli tüdővel szívjuk be a narancsvirág illatától balzsamos levegőt.

Mind feljebb s feljebb menve, hatalmas fekete sziklák közé jutottunk, melyek lazán vannak egymás hátára tornyosítva. Úgy néznek ki ezek valósággal, mint egy építőszekrény szétszórt kövei, csakhogy az egyes kőtömbök akkorák, mint egy négyemeletes bérpalota, csupa legömbölyített élekkel és sima lapokkal. Ahogy némely embernek gyengéje szokott lenni, hogy szereti mindenhova odafirkálni a nevét, épen olyan gyengéje az itt megforduló hadihajók matrózainak, hogy hajójuk nevét lehetőleg elérhetetlen magasságban festik öles betűkkel, fehér olajfestékkel Amoy sziklatömbjeinek sima falaira. Persze, hogy nem hagyta ez a szokás a mi matrózainkat sem nyugodni, kik egyre törték a fejüket, hogy mi módon tehetnének túl a többi nációkon. Kulangszu szigetének legmagasabb pontján, egy toronyhoz vagy bástyához hasonló, teljesen sima falu, hatalmas kőtömb áll, melyet minden irányból, már messziről láthatni. Egy vasárnap délután ennek az ember által még meg nem mászott sziklatoronynak tetejére kúszott föl legügyesebb matrózaink egyike, kinek nyolc egymás vállain álló matróz szolgált létra gyanánt s fönt a szikla ormán tüzte ki egy hosszú bambuszrúdon a fehér és piros matrózzsebkendőkből összefércelt hadilobogónkat, a világ legszebb lobogóját, melyet madzagokkal s drótokkal jól elhorgonyzott a fölcipelt nagy köveken. Ehez a munkához jól értenek a matrózok. Még egy év mulva is ott láttam a lobogót lengeni. Bezzeg nem mászott oda föl sem az amerikai, sem a német, sem az angol, hogy oda fesse föl hajója nevét. Általánosan elismert dolog, hogy a mi matrózaink a világ legerősebb matrózai, kikre irigykedve tekintenek a más nemzetbeli tisztek s respektussal a más nemzetbeli mat-

rózok. Ha egy kikötőben több idegen hadihajó összejön, úgy rendszerint nagy nemzetközi evezős regattát szoktak a hajók maguk közt rendezni. Ahol eddig tőlünk is jelen volt egy hadihajó, ott emberemlékezet óta mindig a mieink kapták az első díjat. A németről nem is szólok, mikor még az egész életében sportoló angolt is játszva gyűrik le a mi legényeink. Igazán kár, hogy a labdarugás és egyéb testi ügyességet kívánó sport gyakorlására nem igen van a mi legénységünknek alkalma. Ezekben mindenütt leverik a mi kissé esetlenül mozgó matrózainkat, kik pedig ott, hol a nyers erő a főkellék, feltétlenül az elsők között szoktak lenni.

A mozgó szikla Amoyban.

Vezetőnk egyszerre csak előrerohant a sziklák között s fölkúszott egy gömbölyű, nagy sziklatömbre, melyen egy másik, körülbelül tizenkét méter hosszú, nagy szikla feküdt keresztben. A felső sziklának olyan alakja volt, hogy az egyik oldalán alája lehetett állani. A chinai ott megállott s hátát nekivetve a néhány ezer mázsás sziklának, ugy tett, mintha ki akarná emelni. Eleinte csak nevettünk, gondolva, hogy talán megbolondult hirtelenében a szegény sovány chinai, vagy talán sok ópiumot szívott s attól zavarodott meg az esze. De azután mégis fölmásztunk utána a sziklatömbre s ekkor láttuk csak, hogy a felső sziklatömb másik fele telje-

sen szabadon lóg a levegőben, mivel csak egy keskeny élen fekszik az alsó gömbölyű sziklán. A szikla kinyúló vége alatt, egy csinos chinai házacska állt a mélységben, melynek kis kertjében aranysárga gyümölcsökkel teli narancsfákat láttunk. Megpróbáltuk most egyesült erővel, lökésszerű mozgásokkal lengésbe hozni a sziklát, mi már egy fél perc mulva sikerült is. Mint egy gyermekhinta, aminőt egy gerendán keresztbefektetett deszkával csinálnak a gyermekek, — a gerenda szerepét itt az alsó szikla, a keresztbe fektetett deszkáét a felső szikla játszotta, — vagy mint egy gémeskút gémje, mozgott ez a kolosszus fel és le, ki tudja már hány évszázad óta, míg azután a mult esztendőben a „Leipzig" nevű német cirkálónak matrózai olyan nagy kilengésekbe hozták a nagy sziklát, hogy egyensúlyt vesztve, lezuhant az a chinai háztulajdonosnak kertjébe, összezúzva a szép narancsfákat. A chinai sokáig járkált még a német hajóra, melytől néhány ezer dollár kárpótlást kért. Nem tudom hogyan csinálták ki vele a dolgot, de midőn később egyszer összejöttünk a „Leipzig"-gel s az amoyi híres mozgószikla sorsáról akartam náluk tudakozódni, hamarosan másra terelték a beszédet. Restelték a dolgot szörnyen, hogy épen egy német hadihajón tapadjon annak emléke, hogy legénysége tönkretett egy természeti csodát. Pedig hát mit tehetnek arról a tisztek?

A mozgószikla körül mindenütt óriási chinai sírokat látunk. Egy nagy temető az egész hegyoldal. A délchinai sírok formája nagyon elüt az északchinai sírok formájától. Itt minden egyes sírt egy hatalmas, néha 20—30 méter átmérőjű, félköralakú kőfal vesz körül. A fal középső része a legmagasabb s a két vége felé lassanként ellaposodik. A fal közepén levő négyszegletes kőbe, pirosra festett írásjelek vannak bevésve. Rendkívül dekorativ hatásuk van a sírok között álló, házmagasságú, gömbölyű, fekete szikláknak, melyeknek azonban tulajdonképen csak a kérgük fekete. A fekete sziklafalakon a chinaiak egy felülről lefelé terjedő, keskeny de hosszú csíkban lekaparják a fekete kérget s az előtűnő fehér kőzetbe öles chinai feliratokat vésnek s a dekorativ

írásjeleket élénk piros festékkel festik be azután. Jobbkéz felől remek látvány tárult föl szemeink előtt. A hegyormokon egymásra halmozott, hatalmas fekete sziklatömbök között egész csomó, piros fa- és fehér kő-oszlopokkal biró, cikornyás tetejű chinai templomokat s pagodákat látunk. A sziklák között ezer meg ezer a magasba vezető lépcsőfok látható.

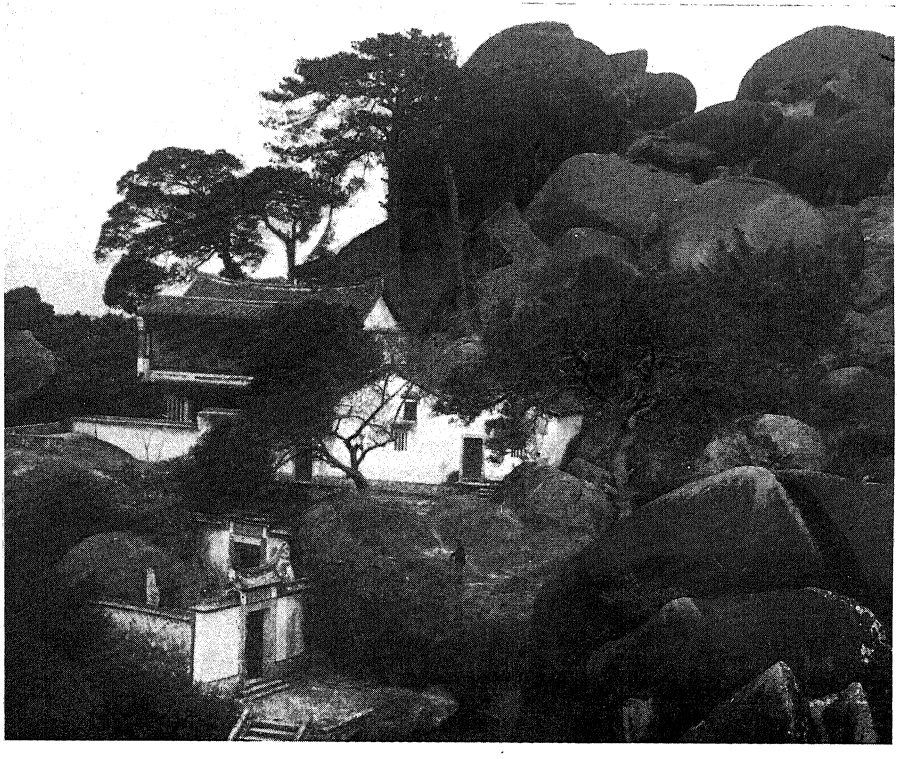

Amoy sziklatemplomai.

Az egyes sziklatömbök tetején valóságos függőkertek vannak. Az itt nyíló tarka virágok, a fák lombjai közül kitekintő, aranysárga mandarin-narancsok, valamint a kékeszöld áloék és agávék hegyes leveleikkel, szinte világítani látszanak az erős napfényben a fekete sziklákon. Sajátságos szinpompájú kép. Az „Ezer szikla templomai“ azok ott fönt. Mesébe illő, vadregényes tájék ez. A sovány chinai, kiről pedig azt hit-

tem, hogy már csak hálni jár belé a lélek, zerge módjára szökdécselt előttünk fölfelé a sziklákon. Teljesen párhuzamos, merőleges sziklafalak alkotta hasadékokban mentünk föl meredek kőlépcsőkön, majd a sziklába vágott rejtett folyosókon haladtunk végig s végül egy kőkapun át nagy terraszra jutottunk. Mesés kilátás! Lábaink alatt a gyönyörű fekvésű Amoy, a tenger közepén szabadon álló tündérkerttel, Kulangszu szigetével. Csaknem abban az illusióban ringathatjuk magunkat, hogy nem is Chinában, de Japánban vagyunk. Egy hatalmas méretű sziklahasadékba felülről zuhanhatott le valamikor az a hatalmas sziklatömb, mely a hasadék két fala közé van beékelődve. A csodás természeti erők alkotta teremből a chinaiak templomot csináltak s most egész sereg félelmetes bálvány tanyázik benne, csupa alvilági istenségek. Néhány sötét sziklafolyosón s meredeken vezető kőlépcsőkön jutottunk fel azután a „Tigris templom"-hoz, mely teljesen a sziklából van kivágva, csupán a szép sárkányokat ábrázoló fehér kőoszlopokat építették elébe. A főoltáron a buddhisták Máriájának, a jóságos Kvan-Yin-nek aranyozott szobra áll, mellette egyéb istenségekkel. A fal mellett mindkét oldalon üvegszekrények vannak, melyekben néhány tucat, bámulatos virtuozitással s anatomiai korrektséggel faragott fabálvány áll. Hálából a szép látványért, áldozatot mutattam be ezeknek az ismeretlen istenségeknek s egész köteg füstölőpálcikát gyujtottam meg a chinai Mária előtt, minek persze a bonc örült legjobban, hiszen megfelelő borravaló ütötte érette a markát. Még teával is megkínált hálából, de a leghősiesebb elhatározásom is, hogy kosáradással nem sértem meg a szent férfiút, hajótörést szenvedett, mikor a porcelláncsészék karimáin tapadó vastag piszokréteget megpillantottam. Némelyik chinai nagyon is rokonszenves lehetne nekünk, csak ne volnának ezek az emberek csaknem kivétel nélkül olyan piszkosak. Az oltár mögött egy a sziklába vágott keskeny ajtót vettem észre. Keresztülbujva rajta, egy igen sötét sziklaterembe jutottam, melyben miután szemeim hozzászoktak a sötétséghez, egy boncasztal formájú, nagy fehér kőasztalt

vettem észre. Mint vezetőm szavaiból kivettem, száz évig feküdt ezen az asztalon egy chinai férfiúnak teteme, ki egy szép napon testestül egyenesen az égbe szállt innét. Sajnál-

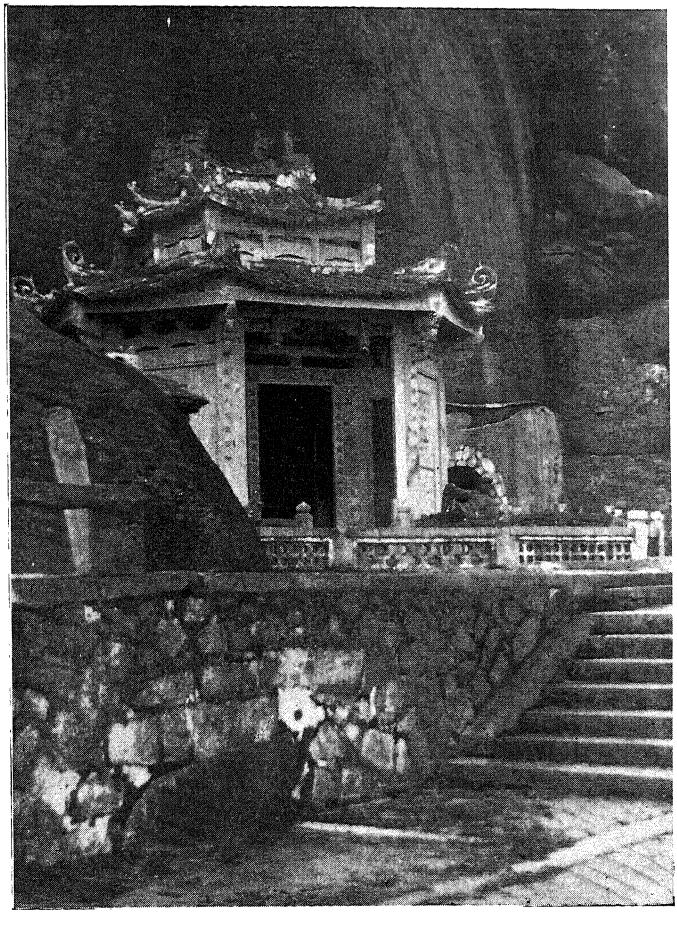

A sziklatemplom bejárata.

tam, hogy nem tudtam bővebb részleteket kivenni a chinaiból. Milyen hálás tárgy lenne ez egy fantasztikus regényhez.

Lemenet midőn a városon áthaladtunk, láttam egész utazásomon a legkisebb női lábakat. A parányi pirosselyem cipők talpa legfeljebb négy centiméter hosszú lehetett. Ezek voltak csak az igazi arany liliomok! Az irígylésreméltó lábak

boldog tulajdonosnője szép magas növésű, karcsú fiatal asszony volt, kinek fekete hajába sárga krizantémumok voltak tűzve, melyeknek szirmain ezüst füst-lemezkék csillogtak minden lépésénél, mint a harmat.

Gyakran kószáltam ki ide a bizarr gránit sziklák s a fantasztikus templomok közé. Messze a várostól, ott hol egy nagy völgy alján a nagy európai lóversenytér fekszik, van a hegyoldalban az érdekes Lam-pu-tu templom. Magas gránit-lépcsők vezetnek föl a nyolcszögletes templomhoz, melynek kupolája, illetve háromszoros teteje bámulatosan van összeillesztve ezer meg ezer szépen faragott, girbe-görbe színes fagerendákból. De még bámulatosabb talán a tető architekturája, különösen ha a templom belsejében állva tekintünk föl reá. A boncok igen szivesen fogadtak, mivel tudják, hogy az európai embertől mindig cseppen egy kis borravaló. Csak fönt az elülső épület tornyában űlő bonc vágott csalódott arcot, hogy hozzá nem látogattam föl, akármennyire kongatta is a nagy gongot, de hát lábaim megelégelték aznapra már a lépcsőmászást. A templom első udvarán nagy tető alatt négy óriási szines bálvány ült, melyeknek egyike nagyon harcias pózban volt, oldalán nehéz kard lógott s kezében hatalmas csatabárdot tartott, míg a vele szemben űlő istenség nagy mandolint pengetett. A templom előtt egy fészerben nyolc kőből faragott hatalmas teknősbéka volt, mindegyiknek hátán néhány mázsás, 5—6 méter magas kőtábla állt chinai írással. Különös síremlékek. A teknősbéka ugy Chinában, mint Japánban az örökkévalóságot, vagy legalább is 10,000 esztendőt jelent.

* * *

Egy izben épen a lóversenyek idejére jöttünk át Amoyba Hongkongból, az európaiak esetleges védelmére. A chinai csőcselék ugyanis néhány év előtt fölégette a lóversenytéri tribünöket, sőt megtámadta az európaiakat is. A Chinában élő európaiak életében nagy szerepet játszanak a lóversenyek. Csaknem minden chinai város közelében, hol európaiak

is laknak, megtaláljuk a lóversenyteret, melyet itt-ott óriási anyagi áldozattal tart fenn a maroknyi európai kolónia. Pedig a mandzsuriai pony minden egyébre inkább való, mint arra, hogy versenyparipa legyen, de hol maradna akkor a mulatság s a szórakozás? Minden kint élő német kereskedősegéd, vagy üzleti alkalmazott versenyistálló-tulajdonos, mi annyiban nem nagy dolog, mivel egy-egy pony ára 50—100 dollár között váltakozik, vagyis néhány száz koronából már bárki versenyistállót tarthat magának. A lovakat rendesen maga a tulajdonos lovagolja a versenyen. A magunkfajta utas embernek, hacsak az abban résztvevőket nem ismerjük közelebbről, meglehetősen unalmasak a chinai lóversenyek, de annál nagyobb eseményszámba mennek a Chinában élő európainak. Még a pekingiek is lejönnek lovaikkal az amoyi lóversenyekre, míg az amoyiak fölmennek Pekingbe. A totalisatör is egészen más, mint minálunk Európában; talán mivel belátták, hogy a makacs és kiszámíthatatlan ponyk ugyis halomra döntenek minden kombinációt, rendezték be lutrinak a totalizatört. Egy tiket ára öt dollár szokott lenni, melynek megváltása még nem jogosít bennünket föltétlenül föl a játékban való részvételre. Mielőtt ugyanis még a lovak megjelennének a startnál, egyenruhás ember jelenik meg a gyepen, aki egy forgatható nagy rézgömbből húzgálja ki az apró fatokocskákba rejtett tiketszámokat, melyek egyáltalában játszani fognak, még pedig csak annyi darabot, ahány ló az illető versenyben futni fog. Ha nincs szerencsénk eme 8—10 szám közt lehetni, akár mindjárt el is dobhatjuk a már a futam előtt értéktelenné vált tiketet. Végre indulnak a lovak, melyek szintén számozva vannak. Névszerint van: első számú pony, második számú pony és így tovább. Amelyik szám elsőnek bejön, azon számú tiket tulajdonosa kapja bizonyos percentek levonása után, a játékosok által befizetett összes tételeket, mi például Sanghájban 8—10,000, sőt néha 25—30,000 dollárt is kitesz, mi öt dollárra tagadhatatlanul szép nyereség, dehát mindig csak egy ember nyerhet egyszerre. Néhány év előtt egyik hajónk borbélya nyert így Sanghájban 6000 dollárt. Itt-ott

lehet ugyan helyre is fogadni, mi azonban a ponyk kiszámíthatatlan természeténél fogva szintén csekély kilátással kecsegtet. Én inkább fölülről a sziklákról élveztem a lóversenytérről nyert összbenyomást. Nyüzsgő, tarka sokaság vette az egész teret körül. Legalább is százezer chinai ácsorgott ottan s élvezte az európaiak furcsa mulatságát. A chinai teljesen osztja a volt perzsa sah nézetét, aki tudvalevőleg nem tudta az európai lóversenyek értelmét fölfogni, mikor olyan természetes dolog az, hogy valamelyik lónak elsőnek kell lennie.

Egy szép délután fényképezni indultam szolgámmal, ki a gépemet vitte, Amoy sziklái közé. Föl igyekeztem a tigris templomhoz s az utat megrövidítendő, toronyirányban vágtunk neki a szikláknak, de eltévesztve az irányt, fárasztó, rettenetes utat tettünk. Száz méter magas sziklafalak párkányán kúsztunk néha négykézláb s valósággal körmeinkkel kapaszkodtunk helyenként az érdes felületű, teljesen sima gránitfalakba. Szédülni nem lett volna szabad, mert bizony néha pórul járhattunk volna. A sziklák mind meredekebbek lettek s mindig ujabb szakadékok következtek, melyekbe nagy fáradsággal le kellett másznunk s azután még nagyobb fáradsággal ujra föl a sziklafalakra. Csak ugy csurgott a veríték az arcunkról, a nap pedig forrón tűzött alá a tiszta kék égről. Néhol a sok egymásra hányt, ház nagyságú, sima falú gránittömbök közt azt hittük, hogy most már sem előre, sem hátra nem lehet menni. Eszembe jutott, hogy ugyan mit csinálnánk, ha most egy tigris vagy párduc jönne velünk szembe? Mindkettő otthonos itt a sziklák között. Még csak egy revolver sem volt a zsebemben s egyetlen fegyverem a fényképezőgép aluminium állványa volt, melylyel azt hiszem nehéz volna tigrist ölni. No de hála Istennek nem jött semmiféle fenevad. Fölmásztunk végre az utolsó meredek szakadékban, négykézláb, alattunk a tátongó mélységgel s három órai fárasztó mars után megpillantottuk végre — mélyen lábaink alatt, az óhajtott tigris templomot. Cél nélkül tévelygtünk tehát olyan sokáig a legmagasabb sziklákon. Még

egy hét mulva is éreztem minden tagomban ennek a „gyönyörű“ kirándulásnak az emlékét.

* * *

Amoy sziklái között gyakran nyilt alkalmam a chinaiak temetési szertartásait megfigyelhetni. Már messziről elárulják a temetési menet közeledtét a siralmasan kesergő temetési furulyák, a tompán dübörgő dobok s a mélyhangú gongok. A menet élén két kuli halad, kik egy-egy rúdra erősített, hordó nagyságú papirlampiont visznek. Utánuk következnek a zenészek, a furulyások, a dobosok s a gongverők. A nagyobb temetéseknél egy óriási hordó alakú kétfenekű dobot is visznek, melyet két rúd közé akasztva cipel két kuli, a dobos pedig két hatalmas dobverőjével a rúdak között halad. Azután egy fehérruhás alak következik, aki az elhaltnak ősitábláját, egy körülbelül negyven centiméter magas, tiz-tizenöt centiméter széles, pirosra lakkozott, aranyszegélyű táblácskát visz, melyen arany betükkel áll az elhaltnak neve. A hosszú gömbölyű, piros gerendán függő, nehéz fekete fakoporsó, selyemhímzésű piros takarókkal van leborítva. Nyolc-tiz izmos kuli viszi azt a vállakon. A koporsó előtt s mögött, cifra piros palankinokban cipelik az ételáldozatokat, ugymint a pirosra festett gömbölyű kenyereket, az egészben ropogósra sült disznókat, vagy legalább is egy sült disznófejet, a rucákat

Szegény chinai temetése.

s halakat. Egy díszes palankinban az elhaltnak életnagyságú arcképét látjuk. Azután következnek a gyászoló családtagok palankinjai. A legtöbb ázsiai népnél a fehér a gyász színe. A gyászolók goromba zsákvászonból összeférceit felsőruhát viselnek. A férfiak fején egy zsákvászonból készült, karimátlan, hengeralakú sapka ül, melynek nincs teteje, hanem mint egy kézelő veszi körül a fejet. A sapkáról két egymást a tarkón keresztező fehér szalag lóg le hátul a copf mellett, melybe a gyász jeléül fehér szalag van befonva. Az asszonyok rendetlenül kibontott haja köré is fehér zsákvászoncsík van kötve. A minisztráló gyermekeken is zsákvászon felsőruha van, fejükön pedig egy széthasgatott bambusznádból font, cukorsüveg formájú magas kalap van, olyanféle fonadékkal, mint a mi fonatos Thonet-székeinké. Közvetlen a koporsó mögött halad az elhaltnak legidősebb fia, aki chinai szokás szerint a fő-főgyászoló. Hogy ez külsőleg is kifejezésre jusson, két jóbarát karonfogva vezeti a fejét erősen lehorgasztó fiút, ezzel is jelezve, hogy mennyire meg van szegény törve a fájdalom súlya alatt. Érdekes, hogy emellett égő cigaretta van úgy a fiú, mint az őt kísérő jóbarátok szájában, aminthogy az egész papság és a gyászoló közönség is szorgalmasan dohányoznak, még kint a temetőben a sírnál is. A gyászoló fiú karcsú bambuszrúdat visz a vállán, melynek felső végén fehér vászonból s arany papirosokból

A legidősebb fiú a főgyászoló.

készült különös kis ernyő, vagy inkább zászló leng s néha nagy műbőgésben vagy műsírásban tör ki. Könnyeket nem látni szemeiben, csupán szájzugait húzza sírásra s közben-közben hangosan fölordít. Ugyanilyen műsíránkozást visznek végbe a gyászoló nők is, kik eközben kiváncsi szemekkel nézdegélnek s figyelnek meg minden körülöttük történő dolgot.

A már megásott sírhoz siettem, mely csak olyan mély, amilyen magas a koporsó. Odaérkezve rögtön beletették a koporsót a sírba, még pedig a jós által kedvezőnek ítélt

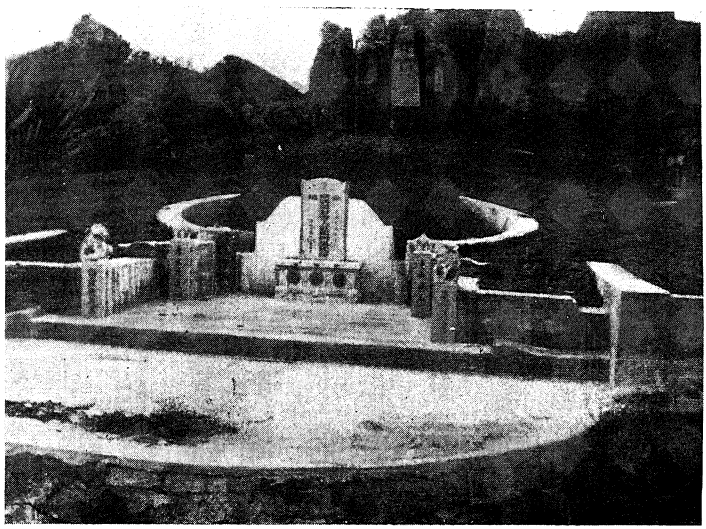

Tipikus sír Amoyban.

irányban, amelyet az ilyen jóslásoknál használt delejtűvel állapítanak meg. A koporsó tengelyének megfelelően madzagot feszítettek ki azután a koporsó fölött s a madzag mellett lebocsátott mérőónnal ellenőrízték a koporsó helyes fekvését. A sírgödör elé lerakták most az összes étel- és ital-áldozatokat s meggyújtották a földbeszúrt füstölőpálcikákat, azután következett a legünnepélyesebb pillanat. A gyászoló fiú letérdelt a koporsó lábánál a sírgödör szélére, felső testével erősen előrehajolva s a hátára tették az ősitáblácskát. Háta mögött íróecsettel kezében állt egy férfi, ki kinyújtott karral

magasra emelte az ecsetet, mire a fiú őrült bömbölésben tört ki. Vadul ütötték hozzá az összes gongokat s a furulyák is rémes siránkozásba kezdtek, mialatt a földbe szúrt nagy köteg füstölőpálcikák ontották az illatos füstöt. Az egész jelenet talán egy percig tartott. Az ecsettel nem irtak azonban semmit. Miután még egy csomó arany s ezüst papirt égettek el a sír mellett, ujból összepakolták a sok ennivalót a bambuszkosarakba, csupán a sírásóknak hagytak ott egy kosárra valót. A következő percben már csak két vígan falatozó s cigarettázó sírásót láttam a sírnál, kik lassan behantolták azt.

A koporsó a sírban.

Ezeknek a copfos embereknek különös kedély- és érzelemvilága, azt hiszem, örök rejtély fog előttünk maradni. Európai ember nem képes annak labirintusaiba behatolni. A saját szemeimmel látottak és tapasztaltak után szinte azt merném állítani, hogy halottaik iránti kegyeletük csupán külsőségekben nyilvánul meg, de kedélyük egyensúlyát egy csöppet sem zavarja meg a családban előfordult haláleset. Persze, hogy ez alól is vannak kivételek. Megengedem azonban azt is, hogy tévedek. Hogy milyen durva lelkületű emberek a chinaiak, legalább is a mi fogalmaink szerint, azt szinte visszataszítóan éreztem egyszer épen Amoyban. Egy izben szűk

kis utcán haladtam keresztül, hol az egyik ház előtt egy piros palankint láttam, telirakva ételáldozatokkal, körülötte egy csomó chinai gyermek játszadozott s zajongott az utcán. A ház ajtaja csak félig volt betámasztva. Abban a reményben, hogy talán esküvői társaságot, vagy valami más, néprajzi szempontból érdekes dolgot fogok ott látni, félre hajtottam kissé az ajtó szárnyát, mely mögött, a szoba padlóján piros paplanba burkolva feküdt egy fiatal asszony holtteste. A piros takaró alól csupán a piros cipőcskékbe bujtatott, elnyomorított lábak, valamint a beállott hullamerevség folytán ökölbe szorult pergamentszerű sárga kezek és a beesett, sápadt arc, a nyitva maradt üvegesedő szemekkel látszottak ki. A halál tanyázott tehát ebben a hajlékban, melynek ajtaja előtt, alig félméternyire a halottól, lármáztak s ujjongtak talán éppen az elhalt nőnek édes gyermekei. Azonnal visszafordultam az ajtóból, mire a hátam mögött összeverődött férfisereg hangos röhögésben tört ki. Pedig közöttük volt valószinüleg az elhaltnak férje vagy apja is, de legrosszabb esetben is az elhaltnak legközelebbi szomszédjai lehettek azok. Mintha valami láthatatlan kéz durva markolását éreztem volna szivem körül, a váratlan röhögés hallatára, melyet nem igen fogok egyhamar elfelejteni. Csak erre a jelenetre kell vissza gondolnom s legott a fülemben cseng az a rettenetes kacaj. Éreztem, hogy libabőrös lett a hátam, midőn hátat fordítva ezeknek az embereknek, gyors léptekkel elsiettem onnét. Ezekről az emberekről fel tudtam tételezni, hogy dacára annak, hogy nem csináltam nekik semmit, mégis képesek lettek volna arra, hogy engemet hidegvérrel agyonverjenek. Nem tudtam a gondolattól szabadulni, hogy ugyan mi lenne most, ha egyikük csak ugy puszta tréfából elkezdene engemet agyonütögetni? Bizonyára még sokkal hangosabb röhögésben törne ki a tömeg, de holt bizonyos, hogy segitségemre nem mozdulna meg egyetlen kéz sem. A hivatalos kivégzések, lefejezések, megfojtások, elevenen való szétdarabolások nyilvánosan az utcán szoktak itt végbemenni. Közömbös arccal, sőt mosolyogva nézi azt már a kis gyermek is végig; egyetlen

arcon sem látni szánalmat, vagy elszörnyűködést. Annyi bizonyos, hogy az egész napom el volt rontva.

Egy délután épen fényképlemezeimet hívtam elő besötétített kabinomban, midőn a part felől siralmas furulyaszót s gongverést hallottam. Fölsiettem azonnal a fedélzetre s kint a parton álló buddha-templom előtt ezernyi tarka népet pillantottam meg. Cifra piros palankinok csúcsai emelkedtek ki a néptömegből. A tengeren ezer meg ezer apró lángocska úszkált. Petróleumba mártott égő csepüt tettek kis deszka darabokra a templom előtt s eregettek útnak a tengeren. Azonnal csónakba ugrottam néhányad magammal s épen mire kiértem a partra, akkor kezdett odakint a menet formálódni, melynek eleje már bent járt a városnak kanyargós, szűk utcáiban. Hatalmas temetési menet volt, mely legalább is két kilométernyire nyult. Elől harsonások haladtak, földig érő trombitákkal, utánuk akkora dobokat vittek, hogy szinte belerengett az ember melle, mikor azok megszólaltak. Piros selyem díszernyőket vittek hosszú nyeleken s magas pirosbársony táblákat, nehéz selyemhímzésű chinai írásjelekkel, továbbá temérdek étel- és ital-áldozatot s Isten tudja mi mindent. Festői volt a buddhista papok csoportja, kik libasorban haladtak egymás mögött, földigérő bő köpenyegek-

Buddhapapok a temetésnél.

ben, melyek Buddha-szentekkel voltak telehímezve, a szentek feje körül széles arany dicskoszorúval, amilyennel a mi szentjeinket ábrázolják. Akármelyik keresztény pap is nyugodtan fölvehetné anélkül, hogy valaki észrevenné a cserét. Fejükön sajátságos formájú püspöksüveget viseltek. Egy öreg buddhista püspök szalutálásra emelte kezét, midőn bennünket megpillantott egyenruháinkban s észrevéve szándékunkat, hogy előre szeretnénk jutni a szűk utcában, hogy a menet élét is láthassuk, udvarias, szinte elegáns kézmozdulattal csinált nekünk helyet. Mindenféle rangú, potrohos és még potrohosabb mandarin is vett részt a menetben, ki gyalog, ki palankinban. A mandarin rangját a kalap csúcsán viselt különböző színű üveggolyó, valamint a mellen és háton viselt szép színes hímzésű rangtábla mutatja. Utóbbiak egyuttal azt is mutatják, hogy polgári vagy katonai mandarin-e az illető? A polgári mandarinok általában magasabban állanak rangban a velük egyenrangú katonai mandarinnál. Ugy a polgári, mint a katonai mandarinoknál hét rangfokozat van. A legalsóbb rangfokozatot az aranyozott sárgaréz-gomb jelzi, azután a színtelen, átlátszó üveggolyó, utána a tejfehér-, azután az átlátszó kék-, az átlátszatlan sötétkék-, az átlátszó rubinvörös, mint a legmagasabb rangfokozat pedig a korállszínű, vagy rózsaszingomb következnek. Ezen felül már csak a sárga lovagló kabát következik, mint halandó ember által elérhető legmagasabb kitüntetés. A mandarinok nyári kalapja krétafestékkel fehérített, lapos kúpalakú szalmakalap; a téli kalap pedig sötét prém-kalap, erősen felhajtott karimával. A kalap csúcsáról vörös lófark lóg le hátrafelé, míg magán a

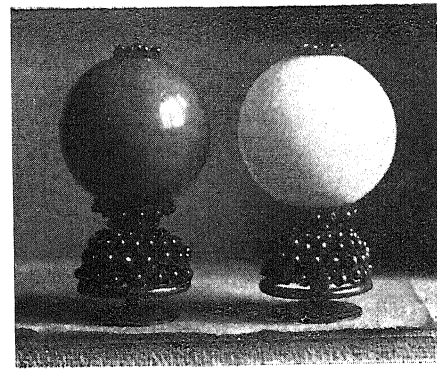

A mandarin rangját mutató kalapgomb.

csúcson, azaz a kalap tetejének kellős közepén ül az aranyozott cifra sárgarézbe foglalt, diónagyságú üveggolyó. A polgári mandarinok ruháján, a mellen és a háton viselt táblácskára hímzett különféle madarak, ugymint gólya, gém, daru, aranyfácán stb., a katonai mandarinoknál pedig négylábú állatok, mint tigris, leopárd stb. jelzik a rangot. A körülbelül harminc centiméter széles és ugyanolyan magas rangjelző táblák különösen a magasabb rangúaknál gyönyörűen vannak hímezve. A négyszögletes selyemdarabot arany hímzésű szegély veszi körül, mely a sok szerencsét és boldogságot jelentő ideogrammokból s repülő denevérekből áll. A denevér szintén a hosszú boldogságot jelképezi Chinában. A tábla közepén, stilizált chinai felhők között látjuk a tábla egyik sarkába hímzett piros nap felé repülő madarat, vagy az ugrásra kész négylábút. A mandarin felesége ugyancsak a férje rangját mutató hímzéseket visel a mellén és a hátán, azzal a különbséggel, hogy az ő táblái nem négyszögletesek, hanem köralakúak. A földigérő, bő ujjú, bő mandarinruhának alsó szegélye körülbelül félméter szélességben stilizált felhőkkel van telehímezve. A mandarin a nyakában hatalmas gyöngyökből és ékkövekből, nagyobbára a szép zöld nefritkőből álló nyakláncot visel. Tagadhatatlanul szép és minden tekin-

A fehérbe és zsákvászonba öltözött gyászolók.

tetben alkalmas a mandarin-ruha arra, hogy viselőjének magas rangját s méltóságát kifejezésre juttassa, mi pedig Chinában kétszeresen fontos dolog.

De kissé messze találtam kalandozni a temetéstől. Annyi bizonyos, hogy valami nagyon előkelő embert temethettek, mert még Pekingben s Tiencinben sem láttam ehhez fogható pompájú temetési menetet. Hogy zavartalanabbul s föltünés nélkül mozoghassak, visszasiettem a hajóra, honnét polgári ruhában fényképezőgépemmel siettem ujra ki a partra. Azon reményben, hogy rögtön rá fogok a temetési menetre akadni, toronyirányban vágtam neki a városnak. De bizony már egy negyedóra mulva eltévedtem a kanyargós szűk utcákban s zsákutcába jutottam. Itt fölmásztam a régi városfalakra, görcsösen kapaszkodva a rozoga falban levő lyukakba, a másik oldalon pedig nyaktörő tornászással másztam le róla, a környékbeli kutyák ugatása és vonítása közben. Ki írja le örömömet, midőn a falon kívül a nagy temetési menettel találtam magamat szemben. Bár örömöm korai volt, mert egy másik temetési menet volt biz az, no de mindegy, hozzá csatlakoztam ehhez, gondolva, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok s legalább erről csinálhatok majd néhány érdekes fényképfölvételt, ha majd kiérünk a szűk utcákból a temetőbe. Mentünk, mentünk előre, de csak nem akartunk kiérni a városból, én pedig már a falnál azt hittem, hogy azon túl véget ér a város. Teljes óra hosszat mentünk még a bűzös szűk utcákon, én pedig hol a zenészek, hol a papok, hol meg a gyászolók közé szorultam be gépemmel. A dolog kezdett kellemetlen lenni, amennyiben csupa röhögő arcot láttam magam körül, bármerre tekintettem is. Az egész közönség figyelme rám irányúlt, a város pedig kezdett mind elhanyagoltabb s vadabb lenni. De hát mit csináljak? Vissza nem fordulhattam, mert talán soha ez életben nem találtam volna haza. Kérdezősködni sem tudtam, mert itt ugyan meg nem értett volna engemet senki, de én sem őket. Kocsik vagy riksák nincsenek Amoyban. Legcélszerűbbnek találtam tehát a temetőig velük maradni, hol majd fölmászhatok egy

hegyre s tájékozhatom magamat, hogy melyik irányban fekszik a hajóm, addig pedig gondtalan, közömbös arcot fogok vágni, mintha ez az út lenne az én mindennapi kedvenc sétám, hej pedig de bántam már, hogy egyedül keltem útra. Mondhatom, hogy föllélekzettem, mikor végre kijutottunk a városból. Odakint hamar megjött a jó kedvem is, különösen midőn fáradozásom eredményeként néhány érdekes fölvétellel gyarapíthattam ázsiai albumomat. Mindezt csupán annak jellemzésére mondtam el, hogy milyen helyzetekbe kerül az ember lépten-nyomon, ha egyes-egyedül csatangol egy chinai városban. Bár az is bizonyos, hogy az állandóan Amoyban lakó európaiak közül talán senki sem látott annyit az igazi chinai életből, mint én, mert ők ugyan ki nem mozdulnak a szép Kulangszu szigetről s eszük ágában sincs a piszkos chinai városba menni sétálni. Szörnyen csodálkoztak rajtam, midőn elmeséltem nekik élményeimet. Nagyjában ugy áll a dolog ezzel is, mint a mi nemzeti muzeumunkkal, melybe bizonyára minden vidéki ember ellátogat, ha feljön Pestre, míg a pesti ember tudván azt, hogy mindennap módjában állhat oda ellátogathatni, talán egész életében sem jut el a muzeumba.

Amoyban érintkeznek egymással az ellentétek. A legpiszkosabb chinai városból öt percnyi csónakázással a legbájosabb édenkertbe juthatunk. Kulangszu szigete elég nagy; jó másfél órába is beletelik, ha körül akarjuk az egész szigetet járni. Bájos déli vegetáció mindenfelé. Pálmák, bambuszok s örökzöld lombosfák alatt, gyönyörű kertek közepette állanak az árkádos, verandás nyaralók. Közöttük páratlan útak vezetnek remek kilátással. Ezernyi kamélia s egyéb csodás déli virágok nyílnak mindenfelé, még a fák és bokrok is tele vannak virággal s balzsamos, illatos levegő árad szét az egész sziget fölött. Itt vannak az európai s egyéb konzulátusok palotái, melyeknek kertjei szinte versenyezni látszanak egymással szépség dolgában. Az amoyi angol konzulnak kertjében, aki egyúttal a mi konzulunk is, megbámultam egy kétemeletes ház nagyságú cserjét, melyen a sok millió szép

bíbor-lila virágtól alig lehetett a cserje apró zöld leveleit látni. A francia konzulátus palotája előtt pompás fövényes tengerpart terül el magas pálmák alatt, hol mindig remek hullámverés van. Idillikus helyen fekszik a japán konzulátus palotája is, melynek kertje valóságos krizantémum kiállítás. Milyen gyönyörűség lehet örökösen ilyen tündérkertben lakhatni!

A sziget közepén, meredek sziklafal oldalára tapad festői fekvésben, két óriásfa árnyában egy chinai templom. Benéztem ide is. Fiatal chinai asszony térdelt bent egy nagy bálvány előtt s kezeiből minduntalan a földre ejtett egy bab formára esztergályozott, a közepén kettéfűrészelt nagy gyökeret, melyet az oltárról vett el. Ez a nagy bab, mint azt már Kantonban is láttam, a jövendő megtudására szolgál. A szerint, hogy a lapjára, vagy a domború oldalára esik-e az egyik vagy a másik, vagy mindkét fél, jelent az jót, nagyon jót, rosszat, nagyon rosszat, teljesülését vagy nem teljesülését az istenségtől kért dolgoknak. Szinte türelmetlenül ejtette már hatodszor a templom kőpadlójára a mindig kedvezőtlenül eső fákat, mindannyiszor ujabb pénzdarabot dobva az oltár előtt álló perselybe. Egyszer azután véletlenül hátrafordult s megpillantott engemet. Csaknem keresztül szúrt a tekintetével s szinte kiolvashattam szemeiből, hogy engemet, fehér ördögöt okolt szerencsétlenségéért, tehát távoztam.

A „recreation ground" billiárdasztal simaságú, rövidrenyirt pázsittal fedett játszótere mellett van a londoni angol misszió szép fehér kőpalotája, melyből párosával jöttek ki a tisztán és csinosan öltözött chinai leánykák; elől az apróbbak s utánuk mindig nagyobb bakfisok következtek. Épen olyan tréfálkozást s nevetgélést vittek végbe, mint akármelyik európai leány-penzionátus növendékei.

* * *

Egy este vacsora után negyed magammal kimentem a chinai városba. Koromsötét éjszakában szálltunk partra, csak ugy találomra, mert a parton világításnak nyoma sincs. Végig

tapogatóztunk egy hosszú keskeny utcán, folyton attól félve, hogy gödörbe esünk, vagy alvó kutyára lépünk, mert a házak is koromsötétek voltak. Azután egy másik utcába értünk, melyben már legalább pislákolt itt-ott egy szerény mécses. Kétes alakok között haladtunk s a kutyák is többizben ránktámadtak, mire mindannyiszor hangos ugatásban tört ki az egész városnegyed. Egy szinházat kerestünk. De hogyan akadjunk reá, mikor senkitől sem tudtunk kérdezősködni; nem beszél itt senki sem angolul. Megkíséreltük a képletes beszéddel is, amennyiben kezeinkkel olyan mozdulatokat tettünk, mintha egy dobot vagy gongot ütnénk s „bum-bum"-ot kiabáltunk hozzá, de eredménytelenül. Végre egy félmeztelen, jól táplált chinai alakkal találkoztunk, kinek a csattanásig feszült hasa három hatalmas redőt vetett; mintha a megelégedettség chinai istene állott volna előttünk. Ez az ember megértette, hogy mit keresünk s egy épen arrafelé haladó, vörös papir reklám-lámpást vivő alakra bizott bennünket, hogy az majd elvezet bennünket a szinházhoz, melyben ma estére egy angol akrobata társaság felléptét hirdették a falragaszok. Egy Ázsiában szétzüllött angol cirkusz néhány tagja volt az, kik így akarták az útiköltségre valót megkeresni. Miután a reklámlámpás után lépkedtünk, az utcai publikum akár azt hihette rólunk, hogy mi vagyunk az artisták, kiket reklámként körülvezetnek a város utcáin. Hát bizony megvallva az igazat, borsózott néha a hátunk ebben a már nappal is félelmes, de éjjel egyenesen rettenetes sikátorokban, hol nyugodtan leölhetett volna bennünket akárki, mert aranyórákat s pénzt biztosan talál nálunk, míg revolvert mindegyikünk elfelejtett magával hozni. Itt-ott állt egy marcona chinai rendőr, kezében nagyító lencsével ellátott rendőr-lámpással, kire azonban azt hiszem veszély idején nem igen számíthatnánk. Hanem festői szép volt mégis ez az éjjeli vándorlásunk. Végre egy keskeny mellékutcában ráakadtunk a szinházra, mely belül csak olyan volt, mint a többi chinai szinház. Egy-egy dollárt fizettünk s fölvezettek bennünket egy első emeleti páholyba. A mellettünk levő pá-

holyban egy csomó fiatal chinai leány ült, kik folyton pipáztak kis ezüst vízipipáikból; szemeinket ugyancsak csípte a papir-fidibuszuk füstje. A velünk szemben levő páholyban egy előkelő chinai úr ülhetett, mert le volt előtte eresztve a páholy ritkás fonatú nád-függönye. Az előadás már javában folyt. Ékes hímzett ruhákban ült a chinai biró fönt egy emelvényen s a legkegyetlenebb kínzásokra ítélt egy embert, kinek kezeibe s lábaiba nagy vasszögeket vertek, azután a nyelvét

Víg társaság.

vágták ki s végül leszúrták. A következő darabban, mely vígjáték lehetett, egy pompásan játszó színészt láttunk női szerepben. Műveletlen vidéki hölgyet játszott, ki a nagyvárosba jön rokonai látogatására s lépten-nyomon vét a chinai etikett ellen. Midőn például az asztalhoz ültek, nem várt míg a többiek leülnek, hanem ő telepedett le oda elsőnek; saját magának töltött be először rizsbort a kis porcellán kannából, sőt több izben egyenesen a kannából ivott. Ivásnál nem takarta el száját ruhájának bő ujjával, mint a hogy művelt chinaiak cselekszik. A közönség gyönyörűsége tetőfokát érte

el, mikor a makkaróni evésre került a sor s a műveletlen hölgy kinyújtott karjával magasra tartva a tálat, méterhosszú makkarónikat nyeldesett. Azután következtek az angolok mutatványai a trapezen, nyújtón, az idomított kutyákkal stb. Legjobban megesett a szivem szegény angolokon, mikor mint bohócok léptek föl a chinai publikum előtt, melynek soraiban természetesen közönséges kulik is voltak. Mintha az európai embernek Chinában élvezett nimbuszából téptek volna le mindannyiszor egy jókora darabkát, valahányszor pofonütötték, vagy megrugdosták egymást. Örültünk, hogy ujra baj nélkül a hajónkra találtunk. Egyikünknek sem volt kedve még egyszer kimenni este, elég volt abból egyszer.

* * *

Valahányszor hosszabb időt töltöttünk egy kikötőben, alkalmunk nyílt az ottani társasággal is megismerkedni. Az ismerkedés könnyen megy, amennyiben a hadihajók parancsnokát s tisztikarát minden klub már az első napon meg szokta hívni, hogy a kikötőben tartózkodás egész idejére tekintsék magukat clubtagoknak; csupán neveinket kell az első látogatás alkalmával a klub nagy könyvébe beírnunk. Így lettem én is tagja egy csomó ázsiai klubnak. Revancheként mi azután nagy reuniót szoktunk volt adni az ilyen kikötőben, hajónk fedélzetén. Egy ilyen kitünően sikerült reuniót adtunk az amoyi társaságnak is. A meghívások körül nagy körültekintéssel s különös figyelemmel kell mindig eljárni, mert igen nagy sértés számba menne az az illetőkre nézve, kiket egy hadihajó kifelejtene a meghívottak sorából.

Már napokkal előbb széjjelmennek az elegáns nyomtatott meghívók, hogy: „Ofelsége hadihajójának az „I. Ferenc József" cirkálónak parancsnoka és tisztjei szívesen látják N. N. urat és családját a délután 3—8-ig tartó reunióra. A gőzbárka s a csónakok három órától kezdve várják kint a parton a vendégeket."

Felvirrad a nagy nap is s már kora reggel óta lázas mozgolódás uralkodik a hajó hátsó fedélzetén, melyet dél-

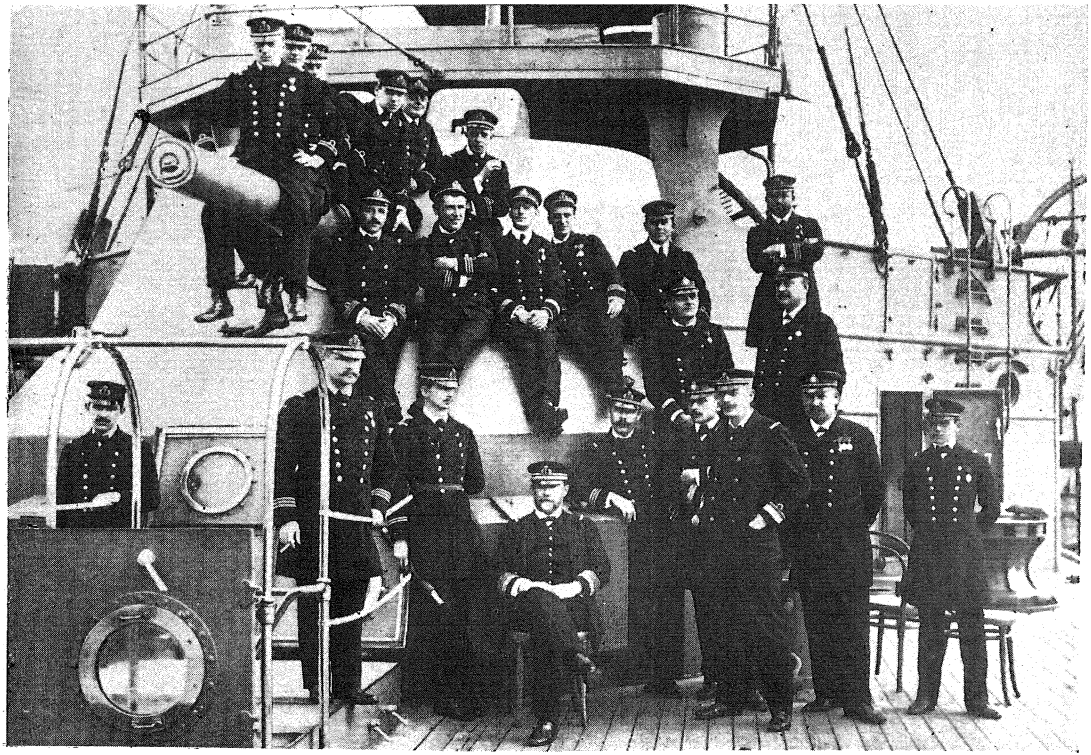

A „Ferenc József“ tisztikara.

utánig fényes bálteremmé s elegáns szalonná kell átalakítani. A hajó kormánymestere már reggel óta varrogatja legényeivel, a viharedzett kormányos-matrózokkal a ponyvatetőn a jelzőzászlókból összeállított szép tarka mennyezetet s az arról a fedélzet körül lelógó drapériákat. A villamossági matrózok vezetékeket raknak le, mialatt az egyik tiszt vékony átlátszó piros papirból csodás nagyságú mákvirágokat formál, melyeknek kelyhébe egy-egy villamos lámpa jön. Egy másik tiszt ládákból, matrácokból, összegöngyölt matróz-függőágyakból készít nagy leleményességgel, duzzadó kereveteket, melyeket perzsaszőnyegekkel takar le. A hajó legvégén egy pálmákkal s élőfákkal körülvett sziklacsoport épül, melyről bővizű vízesés csörgedezik alá egy sziklamedencébe: persze tengervíz, melyet a gőzszivattyú hajt ide föl. A víz alatt szines villamoskörték vannak elrejtve, melyek tündériesen fogják este majd az egész vízesést megvilágítani. A fedélzeten álló nagy torony-ágyú csövében ívlámpát rejtettek el, ez meg majd egy piros üvegen át tűzvörös fényt fog az ágyú torkából kilövelni. A nagy ágyú mellett, mindjárt a kis páncél-ajtónál, melyen a vendégek a fedélzetre jutnak, a felfujt buváröltözék áll sisakosan, otromba ólomtalpú csizmákban; a kezeiben tartott tálcán pedig apró virágcsokrocskák és rózsák hevernek. A búváröltönyhöz tartozó nagy ólomszív helyén, mely a víz alatt a háton viselt sulyos lélegző-készülék egyensulyozására szolgál, ezúttal vékony piros papirral bevont nagy szív függ, melyben villamoslámpa rejtőzik. A hozzátartozó vezetéket egy fönt az árbockosár alatt meglapuló matróz kezeli, szigorúan a nyert utasítások szerint. Valahányszor egy hölgy megáll majd a vörösréz-sisakos kövér búvár előtt, mi bizonyára gyakran fog megesni, ugy be kellett kapcsolnia az áramot, miáltal szép piros izzásba jön a búvárnak a női szépség iránt különösen gyúlékony szive. A nagy ágyú alatt van a hatalmas buffet, hol a Vladivosztokban vásárolt valódi orosz szamovárunkban fő a teának való víz; mellette állanak a whiskys üvegek; a lobogókba burkolt dézsákban jég között állanak a pezsgőspalac-

kok, a rajnai borok, a japán ásványvizek, a hordós sör és a limonádék. A vakító fehér abroszon, nagy ezüst tálcákon díszelegnek a jobbnál-jobb sandwich-ek, a frissen készült torták, a cukrászsütemények és fagylaltok, megannyi finom dolog, melyekre igazán büszkék lehetünk, mivel hajónkon készült mind. Saját cukrászunk, aki még két év előtt a bécsi Sacher-nél volt cukrászsegéd, gyártotta őket. Szinte eltudom képzelni, hogyan csapta volna össze akárhány háziasszony a kezeit a mi pazarlásunk láttára, de hát mi férfiak nem igen értünk az ilyen dolgokhoz s a tisztek között is csak egy fiatal házas volt. Miután minden föl volt tálalva a hosszú asztalon, egy kis hozzávetőleges számítást, illetőleg szemlét tartottam a dolgok fölött, hogy van-e elegendő mindenből. A meghívott vendégek számát véve alapul kiszámítottam, hogy cukrászunk bőkezűsége folytán mindenkire jutott egy fél torta, hozzá tizenöt darab cukrászsütemény és húsz darab sandwich, vagyis semmi szin alatt nem jöhetünk zavarba. A diszítést szétszedő matrózok még éjféltájban is kaviáros szeleteket, ananász-, dió-, csokoládé-, puncs- és Isten tudja miféle tortákat, meg finom tejszínhabbal töltött indianereket ettek. A jófajta sonkára mégcsak rá sem néztek.

A fedélzet egyik felén a Hongkongban vásárolt csinos fonott kertiszékekből állítottunk össze csevegésre alkalmas, kedélyes sarkokat. Közöttük állottak a nehéz kantoni faragványos feketefa-asztalkák, rajtuk a Japánban vásárolt, hatalmas bronzedényekben pálmák s a chinai porcellánvázákban pompás virágok díszelegtek. Az oldalfalakat alkotó zászlócsomókba háromméteres pálmalevelek voltak betűzdelve. Amoyban könnyű ám a virágokkal s pálmalevelekkel fényűzést csinálni. Odahaza maga a virágdísz, — ha ugyan egyáltalában kaphattunk volna ilyen szép virágokat, — belekerült volna néhány ezer koronánkba, míg itt csak egy csónakot küldtünk ki néhány matrózzal, kik a vadonban vagdosták le azokat a gyönyörű pálmaleveleket és trópusi tarka virágokat.

Midőn az első vendégszállítmány a gőzbárkánk által

vontatott csónakokban hajónk alá ért, fönt a felső hídon rázendített zenekarunk s mindjárt meg is kezdődött a púderrel sikamlóssá tett fedélzeten a tánc. Az általános meglepetés moraja zúgott végig a vendégek soraiban, midőn a sötétség beálltával mint egy varázsütésre egyszerre kigyúladtak a nagy piros mákvirágokban s a mennyezetről lecsüngő csillárokban a villamoslámpák ezrei. Tündéri szép volt az! A hajón kedélyes hangulat uralkodott. Voltak ott angol, francia, német, norvég, sőt japán hölgyek is és mégis minthacsak egyetlen nagy család lett volna az egész társaság, olyan fesztelen volt az érintkezés közöttük. Olyan távol Európától, Ázsia partjain, teljesen eltünnek az emberek között a nemzetek szerinti kicsinyes megkülönböztetések; itt inkább az az érzés uralkodik mindnyájunk fölött, hogy összetartozunk, mert európaiak vagyunk. Ám viszont nem is hinné az ember, hogy milyen furcsa, valóságos kasztrendszer fejlődött ki az idekint élő európaiak között, kiknek társasága két egymástól élesen elválasztott nagy csoportra oszlik. Ennek az osztályozásnak alapját a chinai vámhivatalokban alkalmazásban levő európai hivatalnokok, az ugynevezett Customer-ek vetették meg, kik valósággal magasabb lényeknek tekintik magukat. Az első osztályba, az ugynevezett „in-door"-ok közé a klubképes gentlemanek, a felső tízezrek tartoznak, kik úgyszólván az Ázsiában élő európaiak arisztokrata-osztályát alkotják; a másodikba, vagyis az „aut-door"-ok közé a kisemberek, hivatalnokok, egyszóval a nem klubképes emberek tartoznak. Pedig hát kifogástalan gentlemaneket találunk utóbbiak között is, akik a társadalmi formákat betartják, el is jönnek a hajóra látogatóba s vissza is adjuk nekik a látogatást. Művelt s intelligens emberek ezek is, kiknek tisztessége minden kétségen fölül áll, de mégis lehetetlen volna ugyanakkor meghívni vacsorára egy „aut-door"-t, mikor „in-door"-ok is hivatalosak asztalunkhoz, hacsak nem akarjuk magunkat annak kitenni, hogy a dolognak neszét vett „in-door"-ok az utolsó pillanatban, udvarias kifogások kíséretében le ne mondják a vacsorára való meghívást.

Mint minden szép dolog, hamar elröppent ez a szép délután is. Kipirult arccal s csillogó szemekkel tekintettek különösen fiatal kadétjaink a távozó hölgyek után, akikre valóságos virágzáport is zúdítottak le még búcsuként a gőzbárkába s a csónakokba, ügyesen fogva föl még egy-egy sokatmondó pillantást. Ők veszítik persze el leghamarabb a sziveiket, mert hát ők a legfiatalabbak a hajón. Szerencsére nem veszélyes a dolog, mert csak a legközelebbi kikötőig tart.

VLADIVOSZTOKBAN.

Diadalkapu a kikötőben.

Három gyönyörű hónapot töltöttünk a szép Japánban. Mielőtt visszatértünk volna ujra Chinába, előbb még átrándultunk egy kicsit Szibériába is. A japánok szent szigetén, Mijádzsimán, álltam utoljára japán földön, felejthetetlen napokat töltve a japáni beltengernek, ezen az isteni szépségű szigetén, melyet Itszukusimának is hívnak. Sajnos, minden kellemes és szép dolog hamar szokott tovatünni e földön s hamar értek véget az ott töltött szép napok is és elérkezett a reggel, mikor ott is fölszedtük a horgonyt. Hajónk a japán beltenger festői szigetvilágának tömkelegében kanyargott egész nap, a legpompásabb japán tájakkal gyönyörködtetve szemeinket. Én persze zavartalanul élveztem ezt, de annál nagyobb föladat a hajót vezető tisztnek, hajó-kalauz nélkül vezetni errefelé a hajót. Néha egész váratlanul, rettentő erős áramlásokba kerülünk, melyek csaknem megfordítják a hajót s a tenger alatt is temérdek szírt és zátony leselkedik mindenütt reánk. Estefelé értünk a keskeny Simonoszeki-csatornába, mely a japán beltengert köti össze a Korea-csatornával. Ragadó sebességgel, mint egy nagy folyam, hömpölygött a keskeny csatornában a kivülről jövő víz a beltenger felé. A navigációs tisztnek itt ugyan résen kellett lennie. Azitt ural-

kodó nagy forgalom mellett könnyen megesik a baj. A csatorna kellős közepén, intőjelként mered ki két árboc a vízből. Alig néhány nap előtt sülyedt el ott egy nagy gőzös.

A tengerszoros legszűkebb részében, jobbkéz felől Simonoszekit látjuk, csinos házikóival, templom-berkeivel, a magas tetejű templomokhoz vezető meredek kőlépcsőkkel, templomkapukkal s kőlámpásokkal, míg a másik oldalon Modzsi gyárkéményei füstölögnek. Két virágzó, nagy japán város van itt egymással szemben, a csinos zöld hegyek aljában. Sajnos, kolera dühöngött épen mindkét városban s ezért nem is kötöttünk itt ki, hanem igyekeztünk minél hamarább kijutni a csatornából a nyílt tengerre s ott északnak kanyarodni az oly nagy hírre vergődött Tszusima-csatorna felé, melynek mélységes kék vizébe temette a nagy Togo admirális az egész orosz flottát. Az ágyúk dörgését egész Simonoszeki hallotta, aggódva várva az eredményt, hogy melyik fél kerül ki győztesen az ütközetből. Azon pillanatban, midőn északnak kanyarodunk, egy kis szigetecske mellett szembe jön velünk teljes erővel egy hatalmas amerikai gőzös, a „Szibéria“ s zászlójával megadja nekünk a hadihajót az egész világon megillető tisztelgést. A hátsó fedélzeten egész csomó utas csoportosul, közöttük egy fiatal szőke hölgyet látunk, ki valóságos extázisban integet felénk mindkét karjával, majd a fejéről lekapott fátylával, erősen kihajolva a hajó korlátján s teli torokkal kiált is valamit felénk. Ki volt s mit kiáltott? A jó Isten tudja. Talán ismert valakit közülünk? Vagy talán Magyarországból vagy Ausztriából szakadt ide a szélső keletre, az orosz dicsőséget eltemető tengerre? A tengeren gyakran támad ilyen kérdés, melyre soha sem jő válasz.

Az említett kis szigetnél horgonyt vetettünk. Itt fogunk éjjelezni. A szépen benőtt szigetecske tetején japán jelzőállomás van, mely zászlójelekkel megkérdezi tőlünk, hogy mit akarunk itt?

— Vladivosztokba készülünk s itt töltjük az éjjelt, — válaszoljuk nekik. Mindjárt jön a felelet:

— Szerencsés utat! Legyenek azonban résen: tájfun közeledik délről!

Erre a nem nagyon biztató hírre fűtve hagytuk egész éjjel valamennyi kazánunkat. Pedig nyugodtan telt el az éjszaka. Semmi szél. Tűkörsima víz. Reggel hétkor teljesen nyugodt időben vontuk föl a horgonyt s indultunk útnak a tszusimai csatornában észak felé. De már egy félóra mulva kezdett a szél északkeleti irányból rendkívül hevesen fújdogálni s egy ujabb félóra mulva már ugyan féktelenül tomboltak az elemek. Hatalmas hullámok zúdultak elülről minduntalan hajónkra, végig seperve az egész fedélzeten. A levegő erősen lehült, hideg van és szakad az eső. A három hónapos nyugalom ideje alatt, a nyugodt japán belvizeken, elszoktunk mindnyájan az ilyen goromba ringatásoktól, aminőket hajónk most végbevitt. Tudja Isten mi az oka, de mintha kerülgetné az embert az étvágy, a szemeink pedig csaknem leragadnak a leküzdhetetlen álmosságtól s folyton ásítanunk kell. Ezek már előjelei a tengeribetegségnek.

— No vidám kis utazás lesz ez! — gondoltuk magunkban mindnyájan, ha nem is mondtuk ki hangosan, mert tengerész ember restelli ám bevallani, hogy kerülgeti a tengeribetegség. Még három napi és három éjjeli út áll előttünk, míg átszeljük a Japán-tengert s ez még csak a kezdete a viharnak. De nem ám olyanféle tengeri viharnak, aminőről a Fiuméből Abbáziába átránduló szárazföldi emberek szoktak otthon a családi vagy baráti szűk körben, hajmeresztő részleteket elmesélni, mely útjukon állítólag maga a hajó kapitánya is áldozott Neptunnak, az a kapitány, ki már negyven esztendeje utazik ezen a vonalon, de ilyen vihart még nem látott életében. Az illetők persze rettenetesen neheztelnek az ujságokra, amiért azok a szörnyű vihart agyonhallgatták. De ki tehet róla, mikor a tengerpart lakói még simának s nyugodtnak szokták nevezni ugyanazt a tengert, melyről a kocatengerész már mint rettentő viharos tengerről beszél.

Keményen ringatózva vonultunk el a világtörténet legnagyobb tengeri ütközetének színhelyén. Ilyenféle időjárás

volt akkor is, mikor itt a japánok az oroszokkal megvívták a nagy ütközetet. Kétségtelen dolog, hogy minden emberre vonzó hatással bír, ha ilyen történelmileg nevezetes helyen járhat, de még nagyobb érdekkel birt az reánk, kik a haditengerészet kötelékébe tartozunk. Most azonban nem igen volt kedvünk a történelmi elmélkedésre. Forrongott és tajtékzott körülöttünk a tenger. Valamit azonban mégis láttam, ami elevenen beszélt az itt lefolyt drámáról: rettentő sok cápát. Ugy látszik még mindig a lent nyugvó oroszokkal táplálkoznak. A vihar okozta kényelmetlenségen kívül, egy még sokkal kellemetlenebb dologtól is tarthattunk minden pillanatban, tudniillik a tenger alatti aknákkal való találkozástól. A Japán-tengeren a háború óta szabadon úszkál még mindig a sok japán és orosz akna, bizonytalanná téve az utazást ezeken a vizeken. Három nagy gőzhajót vitt le már ebben az évben is az alattomos, gyilkos akna a hullámsírba.

Erős fényszórót erősítettünk még tegnap a hajó orrára, hogy éjjelente állandóan megvilágítsuk vele magunk előtt a vizet s még idejében kikerülhessük az esetleg szembekerülő aknát. De bizony le kellett a fényszórót szednünk, mert a hajó elülső része folyton víz alatt volt s a rajta fölcsapódó hullámok keresztül csapva a kémények fölött is, tajtékozva seperték minduntalan végig az egész fedélzetet, fölcsapva még a magas parancsnoki hídra is. Rábíztuk hát magunkat Istenre és a szerencsénkre. Különben is maga Togo admirális, a tszusimai győző mondotta nekünk Tokioban, hogy a piros szinű orosz aknákat éber figyelem mellett még talán észre lehet venni, de már a japán aknáknak olyan a színük, hogy még nappal sem lehet őket meglátni a víz alatt, tehát a fényszóró nem óv meg tőlük. Togo nagy óvatosságra intett bennünket Vladivosztokba való útunkon s azt hiszem, hogy eléggé illetékes szájból eredt ez a figyelmeztetés. De hát mit tegyünk? A visszafordulásnak nem lett volna semmi értelme sem, mert visszafelé menet épen úgy kerülhet útunkba egy akna. Fáradtan tértünk ez este pihenőre, folyton abban a veszélyben forogva, hogy kirepülünk az ágyból. Bár ez

még csak a kisebb veszedelem lett volna, mert esetleg akkorát is repülhetnénk, hogy nem is a kabin padlóján, hanem valahol a mélységes tenger fenekén érne véget zuhanásunk. Bronz bálványaimat is leraktam a padlóra, nehogy éjnek idején a fejemre hulljanak le a magasból. Közöttük volt a jóságos Benten is, a japáni szűz Mária, ki arról nevezetes, hogy végtelenül szereti az embereket s már néhányszor föláldozta magát érettük. Attól félve, hogy ezen szeretetét esetleg az éj folyamán akarná kimutatni irányomban, leszállva a magasból hozzám halandó emberhez, biztonság kedvéért inkább mindjárt lefektettem az istennőt a kabinom padlójára.

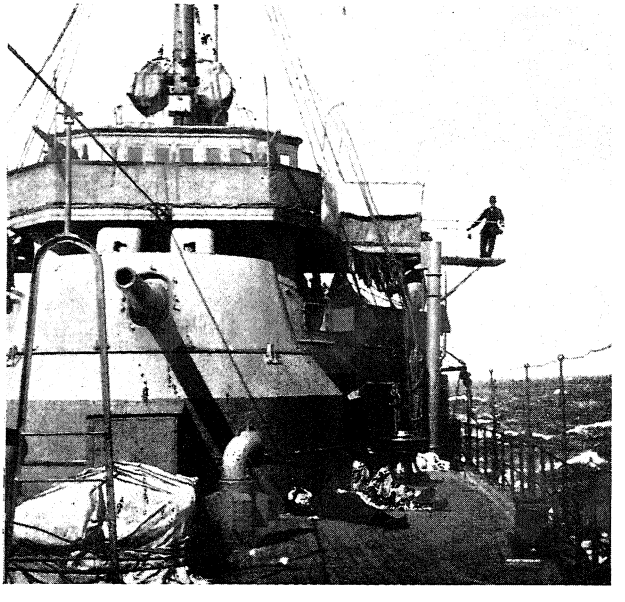

Vladivosztok felé.

Reggelre isten-ítélet időre virradtunk. Benne voltunk a tájfun szélében. Olyan erővel fujt a szél, hogy valósággal neki lehetett annak háttal dőlni, ferde helyzetben, az elesés veszedelme nélkül. De ma már felségesen éreztük magunkat s otthonosan mozogtunk ujra az imbolygó hajón. A tegnapi éhezés után farkas étvágygyal láttunk hozzá az evéshez is. Ugyancsak hideg lett azonban. Leraktuk a fehér nyári ruhát, de még a fekete posztóban is fáztunk. Szerencsésen eltelt ez a nap is, meg az éjjel is akna nélkül, csupán néhány úszó gerendának tértünk ki egy párszor. Harmadnap déltájban kisütött a nap és kék ég mosolygott le reánk. Nem ugyan

a meleg japán kék ég, hanem az a hideg kék ég, amilyen a mi Adriánk fölött feszül, midőn a velőkig hatoló, hideg bóra szántja annak ultramarinkék hátán a tajtékzó fehér barázdákat. De még a szél is mintha édes testvére lett volna a mi bóránknak.

Még a délelőtt folyamán feltűntek Aszkold szigetnek körvonalai. Délben már a sziget meredek partjai alatt jártunk, amelyen gyönyörűen törtek meg a Japán-tengernek dübörögve harsogó hullámai. Ezen a szigeten igen sok szarvas tanyázik s épen ezért kedvelt kirándulóhelye Aszkold a vladivosztoki úri vadászoknak. Az aszkoldi szarvasok agancsai a szó szoros értelmében aranyat érnek. Egy pár fiatal, még puha agancsért 600—1000 rubelt is fizetnek a chinaiak, kik a fizetett összegnek ötszörösét is kikeresik otthon a finom porrá tört agancs eladásából, mely a chinaiaknál igen keresett, mint csalhatatlan szer bizonyos veszendőbe ment erők pótlására. A hegy tetején levő orosz jelzőállomás zászlójelekkel közölte velünk, hogy várjunk, míg Vladivosztokból táviratilag kér egy torpedónaszádot, mely bennünket aknamentes úton, melyet az orosz hadihajók a saját és a kereskedelmi hajók biztonsága érdekében naponta végig kutatnak, bekalauzol Vladivosztokba. Ez tízórai késedelmet jelentett volna, mivel innét még öt órát tart az út Vladivosztokig. Parancsnokunk zászlójelekkel megköszönte a szives készséget s azonnal tovább mentünk.

A metsző hideg szélben, fönt a magasban ült az első árbocon egy kadét és egy matróz, hatalmas szócsővel felfegyverkezve, kiknek föladata volt folyton a vizet kémlelni. A magasból ugyanis sokkal jobban lehet a víz mélyébe látni. Mondhatom, hogy némileg kényelmetlenebb űlés esett odafönn, mint például a budapesti Opera valamelyik páholyában. Nem is birta odafönt egy óránál tovább senki sem kiállani. Megdermedt kezekkel, kékes színbe játszó, sötétvörös arculattal szállt le onnét mindenik. A fődolog azonban az volt, hogy minden baj nélkül futottunk be félhat körül Vladivosztok kikötőjébe.

A város festőien fekszik a hatalmas „aranyszarv-öböl“ mentén, a hegyek lejtőin. De a háború árnyéka még ott kísért fölötte. Fönt a hegyeken mindenfelől nagy sátortáborok fehérlenek. Valami 50,000 főnyi katonaság van itt a háború óta, kik kaszárnyák hiányában állandóan sátrakban laknak. A városnak különben összevissza 30,000 lakosa van. A hegyek csúcsairól hatalmas ágyúcsövek merednek felénk. Alig adtuk le a Szent András-lobogónak kijáró huszonegy ágyúlövést, máris föltűnt egy hegyi erőd ormán a mi piros-fehér-piros lobogónk s az orosz üteg ugyancsak huszonegy

Vladivosztok kikötője.

lövéssel viszonozta üdvözletünket. Persze, hogy az ilyen zajos üdvözletváltásra csak úgy tódultak az emberek a mólóra, úgy hogy néhány ezer főnyi tömeg nézte megérkezésünket.

A „Zemcsug“ nevü orosz cirkáló közelében, a belső kikötőben kaptunk egy bóját, alig néhány száz lépésnyire a várostól. A parton a szibériai vasút mozdonyának valósággal gőzhajóra illő, erős sípja fütyölt versenyt az északi széllel, mely hatalmas porfelhőket kergetett végig a város utcáin. Vérvörös ég alatt tünt el a nap e percben. A lobogó bevonásakor zenekarunk eljátszotta a gyönyörű orosz himnuszt

is, melyet kalaplevéve hallgatott végig az ezernyi néptömeg. Mindig meghat, ha valahol az imaszerű orosz himnuszt hallom fölzendülni, hol oroszok is vannak jelen. Csak Japánban tapasztaltam még ehhez hasonló, egyöntetű tiszteletadást a nemzeti himnusz iránt. Csakhogy míg Japánban igazán szívből fakad az, addig Oroszországban nagyobbrészt kényszerűségből támad a külső tisztelet, mert jaj volna annak, ki le nem kapná rögtön kalapját a himnusz hallatára! Legjobb esetben is leütné egy kozák a fejéről. A parton kigyúltak az ívlámpák, mi pedig fázva bújtunk le az étkezőbe egy csésze forró teára. Hideg van. A trópikus nyárból belecseppentünk a szibériai őszbe, mely akár télnek is beillenék. Este nyolckor szépen hallatszott át hozzánk a „Zemcsug"-ról a matrózok és tisztek kardala. Minden orosz hadihajón, minden este nyolckor föláll a fedélzeten az egész tisztikar az egész legénységgel és karban éneklik el a szép esti imát.

Másnap reggel szakadó esőben, őrülten tomboló, jeges szélviharban, tettem első izben a lábamat szent Oroszország földjére. Különös dolog, hogy Szibéria legtávolabbi pontján látom első izben Oroszországot, valamint, hogy a tengerek közt is elsőnek az Atlanti-Oceánt láttam a francia partokon s nem a mi tengerünk, a mi szép kék Adriánk csillogtatta felém először vizét. A kemény széllel alig bírt az evezőscsónak megbírkózni még ezen a rövid úton is. A partról széles, meredek út vezet föl a városba, melynek alján egy orosz modorú nagy diadalkapu, aféle nagy kőbaldachin emelkedik, csúcsán az orosz sassal s a mennyezetén orosz szentek aranyos képeivel. A jelenlegi cár látogatásának emlékére emelték ezt a kaput, aki még trónörökös korában járt itt egyszer. Vladivosztok főutcáján a Szvetlanszkáján végighaladva, első utam az orosz-chinai bankba vitt, hol japán pénzemet orosz rubelekre váltottam be. Azután sétára indultam a városban, melyről sokat hallottunk a háború idejében s melynek nagy szerepet szántak akkoriban az oroszok. A boulevardszerű, széles Szvetlanszkája hegyről le, hegyre föl, hullámosan vezet a hegyoldalon, helyenként remek kilátással

a kikötőre. Igen szép, három-négy emeletes paloták szegélyezik véges-végig mindkét oldalán. A gyalogjárdák kitünőek, de annál botrányosabb állapotban van a széles kocsiút, melynek nagy része nincs is kikövezve s rohanó hegyipatakként folyik rajta mindenütt le a sáros víz. A feneketlen sár közepette helyenként nagy gödrök is vannak, melyekben csaknem méter magasan áll a zavaros víz. A trojkák, — helyesebben dojkák, miután nem három, csupán két ló van elébük fogva, — fékezés nélkül, őrült vágtatással gördülnek lefelé, a nagyon meredek, kövezetlen utcákon s a bakon ülő, sötét bársony-köpenyeges izvocsnik, fején az alacsony cilinderrel, halálmegvetéssel hajt keresztül a pocsolya-tavakon. A kocsiban ülő persze fülig sáros lesz már az első percben a fölcsapkodó piszkos víztől s a hígan folyó sártól. Különben valamennyi trojka gummikerekű és leírhatatlan — piszkos.

A főutcán van a postapalota is, hatalmas háromemeletes épület. Persze ezt sem kerüli el az idegen. Odabent a sűrü rácsozat mögött, mindenütt feltűzött szuronyos kozákok posztolnak a hivatalnokok háta mögött. Rablótámadások ellen védik a császári orosz postát. A főutcát keresztben szeli át a szibériai vasút széles vágánya. Valahányszor nagy sípolással közeledik a hatalmas mozdony, két hosszú vasrácsos kapuval zárják el keresztben az utcát.

A kellemetlen szél és eső bekergettek egy vendéglőbe, melynek nagy üvegtáblája mögött legalább védve voltam. De mondhatom, hogy a vendéglői árak még ugyancsak háborús izűek, vagy pedig nagyon jól fizethetik a Szibériában állomásozó tiszteket. A németül tudó pincér egy kis adag hideg felvágottat hozott kettőnknek, mely két csirkeszárnyból, két vékony szelet sonkából s két szeletke félig nyers borjúsültből állott, hozzá három deci ásványvizet, melyért három rubelt, azaz nyolc koronát fizettünk. Elég borsos ár! De ilyen mértékben drága itt minden. Bementem azután egy négyemeletes nagy áruházba, melynek széles fehér márványlépcsőit süppedő vörös szőnyegek borítják s melynek kristályüveges

Vladivosztok: A Szvetlanszkaján.

személyfelvonója van. A párizsi toilette-től a konyhaedényig, a selyem-bútortól a cipőfénymázig, mindent lehet itt vásárolni. Végre hozzájutottam kedvelt Lumière fényképlemezeimhez is, melyeket itt olcsóbban árulnak, mint Párizsban, dacára az onnét idáig megtett nagy útnak. Ilyen nagy szabású áruházat hozzánk legközelebb, csak Berlinben láttam. De hát Keleten a végletek találkoznak. Kövezetlen út és világvárosias üzletek!

A háborúnak természetesen még sok emléke van itt. A mellettünk horgonyzó „Zemcsug" cirkáló szintén részt vett a háborúban s a szerencsétlen döntő ütközet után Manillába menekült. A tiszti étkező falain láttam fekete keretekben az elesett tisztek arcképeit. Sok emberrel ismerkedtem itt meg, ki végig küzdötte a háborút s kiktől nagyon sok érdekes részletet hallottam a port-arthuri nehéz napokról s a kimondhatatlan nélkülözésekről s szenvedésekről a kemény téli időben a mandzsuriai csatatéren. A hajdan Port-Arthurban állomásozott tisztek ezer meg ezer dolgot kérdeztek tőlünk Port-Arthur jelenlegi állapotáról, ahol mi épen a minapában jártunk. Némelyikük égett a vágytól, ujra láthatni Port-Arthurt, de az admirális szigorúan megtiltotta nekik az odautazást. A szép nagy kikötőben a „Zemcsug"-on kívül még egy nagyobb hadihajó volt, az öt kéményes „Aszkold", mely a háború alatt Sanghájba menekült s ott leszerelt. Ezeken kívül csupán két-három torpedónaszád s néhány tenger alatt járó naszád képviselik még a távol Keleten Oroszország tengeri hatalmát. A többi hajó részben a tszusimai szorosban fekszik, ezer méternyire a víz alatt, részben pedig a japán sugaras hadilobogó alatt éli világát. Két nagy, teljesen egyforma gőzhajójuk volt az oroszoknak az ázsiai vizeken, melyeknek egyikét a háború alatt elszedték tőlük a japánok s mint seregszállító hajót osztottak be hadihajóik sorába, mely persze azóta a japán hadilobogó alatt jár. A japán beltengeren láttam egyszer a két testvérhajó találkozását. Különös érzés lehet az oroszokra nézve, midőn találkozáskor kénytelenek az oosz zászló levonásával köszönteni a japán hadihajó-rangba jutott volt orosz hajót.

Vladivosztok ma is tele van japán kémmel s az oroszok nem is titkolták előttünk, hogy el volt készítve minden egy esetleges visszavonulásra, egészen a Bajkál-tóig, sőt még ha ma találná Japán Vladivosztokot megtámadni, egyetlen lövés nélkül vonulna el onnét a katonaság s a lakosság, mint tették annak idejében Dalny-ban s átengednék a japánoknak a várost, mivel nincsen hajóhaduk, mely képes volna az orosz partokat megvédeni.

Az oroszok igen szivesek s előzékenyek voltak irányunkban. A kaszinójukban, mely szép parkban fekszik a tengerparton, nagy ünnepség volt tiszteletünkre. Egy délután pedig az admirális adott teát szép nagy parkjában a mi tiszteletünkre. Kivülünk csupa németül is tudó orosz tiszt, azok családjai s a vladivosztoki előkelő társaság hölgyei voltak még hivatalosak. Felejthetetlen délutánt töltöttünk a park árnyas fái alatt. Az orosznak rendkívül sok rokon vonása van a magyarral, legalább is a szivből jövő vendégszeretetük teljesen egyezik a magyaros vendégszeretettel. Még szembekötősdit és fogósdit is játszottunk a fiatal orosz hölgyekkel, kiknél nem egy fiatal kadétunk vesztette ujra el szivét.

Csodálattal tapasztaltam, hogy még ugyanaznap, midőn délelőtt lehetetlenség lett volna gyalog átmenni az utca egyik oldaláról a másikra, délután már teljesen száraz utcákon sétálhattunk. Az utcák meredeksége folytán lefolyik ott nemcsak a víz, de a sár is s talán épen ennek a hygienikus fekvésének köszönheti Vladivosztok, hogy egyike Keletázsia legegészségesebb városainak. Vladivosztokban a tél igen kemény, mikor is a kikötő teljesen be szokott fagyni. A hajóközlekedés azonban nem szünetel ilyenkor sem, amennyiben hatalmas jégtörő hajók csinálnak útat a hajóknak, melyek azután bent a kikötőben, egyetlen éjszakán méter vastag jégbe fagynak s a hajó egyenesen a körülötte váró szánokra rakhatja ki egész szállítmányát. Havazni csak ritkán szokott, de ha igen, annál alaposabban. A hó itt sohasem jut az olvadás stádiumába, amennyiben a tiszta, száraz téli levegőben lassanként eltűnik, azaz elpárolog. Akkoriban is,

midőn Jessen admirális kitört kis hajóhadával a vladivosztoki kikötőből, azzal a szándékkal, hogy fönt Hakodate környékén nyugtalanítsa váratlan megjelenésével a japánokat, olyan rettenetes hóvihar dúlt, hogy az elszánt admirális kénytelen volt visszafordulni. Mintha cserben hagyták volna az oroszokat védszentjeik, minden lépésüknél, míg csak végzetük be nem telt.

Keresztelő Szent János lefejezésének napján és a reá-

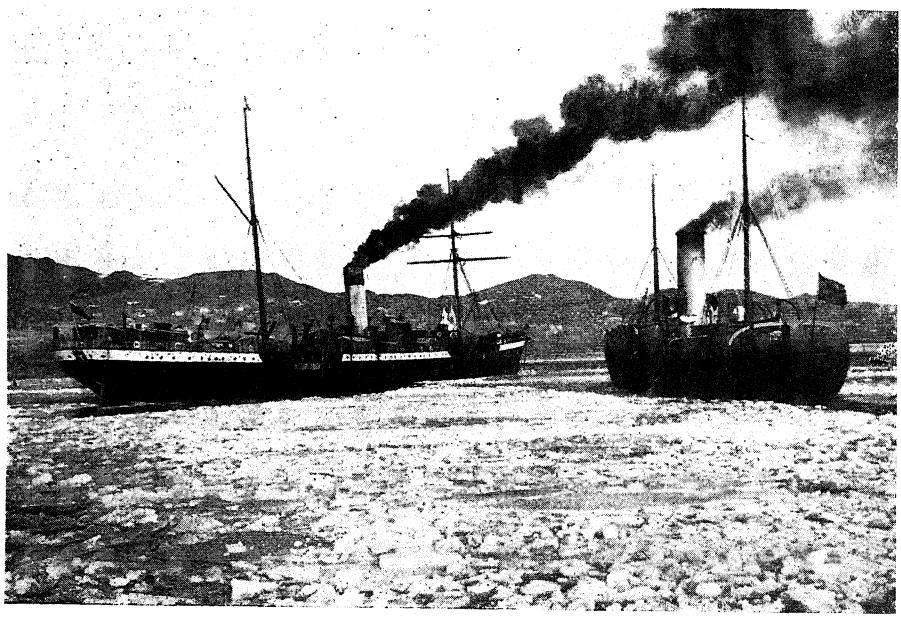

Jégtörők csinálnak útat a kikötőbe.

következő napon, III. Sándor cár születésének napján, zárva volt minden a városban. De már az ünnep előestéjén sem játszott a vendéglőkben a zene s a szinház és az orfeumok is zárva voltak. Elmentem az öt zöld kupolával biró, nagy orosz templomba a nagy misére, hol remek karéneket hallottam. A hatalmas szentképes ikonosztáz előtt mindenféle Gorkij-féle alakot láttam, a piros inges szegény muzsiktól föl a gazdag pórig. Matrózok s katonák térdeltek a kövön s homlokukkal a földet érintve imádkoztak. Az előkelőbb urak

inkább vastag viaszgyertyákat vásároltak, a templom belsejében gyertyát áruló cilinderes úrnál, melyet meggyujtva rászurtak valamelyik nagy karos gyertyatartóra. A pópa bő arany-brokát köpenyében, a vállaira lógó hosszú hajával s szakállával Krisztusra emlékeztetett. Öblös basszus hangon énekelt s „Goszpodi pomiluj"-ja betöltötte az egész templomot.

A templom előtt egy kis parkban áll a tengerparton a Newelskoj admirális emlékét hirdető obeliszk, tetején a földgömbön ülő orosz sassal. Newelskoj admirális tűzte ki először az orosz zászlót a mai Vladivosztok helyén, mely az obeliszk felírata szerint soha többé el nem tünhetik onnét, ahol azt egyszer kitűzték. Úgy látszik, hogy nem csak a papiros, de még az érc és a kő is türelmesek és nem mondanak mindig igazat.

A Newelskoj-emlék.

Néha betértünk egy pohár kitünő teára a vladivosztoki előkelő cukrászdába, hová az elegáns hölgyek is ellátogatnak délutánonként egy kis tereferére s flirtre. Odajárnak ugyanis az elegáns és mindig észbontóan csinos orosz tisztek is. Azt meg kell adni, hogy amennyire rendetlen és piszkos az orosz közkatona külseje, épen olyan elegáns az orosz tiszt, ki mindig úgy néz ki, mintha abban a pillanatban vették volna ki a skatulyából. Valóságos óriások vannak közöttük, különösen a gárda- és a kozák-ezredek tisztjei között.

Meglátogattam természetesen a szibériai vasút végállomását is, a komor, szürke kőből épült egyszerű házat,

melynek homlokzatán régi módi cirill betükkel van az állomás neve felírva. Nagyobbára koreaiak vártak ott a vonatra, csupa fehérruhás alakok, kezeikben papirlegyezőkkel. Ráléptem a sinekre, melyek egyenes összeköttetésben állanak Európa összes vasúthálózatával. Szinte közelebb éreztem magamat ottan Európához. Hiszen csak az expresszre kellene fölülnöm s már tizennégy nap mulva Budapesten lehetnék.

Végig csatangoltam a kereskedelmi kikötőn s azután a hegy túloldalán fekvő nagy piacot is meglátogattam. Szép árúcsarnok emelkedik ott, melyből a japán kereskedők már teljesen kiszorították az oroszokat. A japán ugyanis rendes ember és pontosan megfizeti a bért; nem is került nagy fáradságába a rendetlen oroszt onnét kiszorítania. Olyan tiszta belül az egész csarnok, mint egy templom s csupa japán holmit árulnak benne. A tágas térségen felütött deszkabódékban és sátrakban, feneketlen sárban tanyáznak az orosz zsibárusok. Az orosz állapotokra nagyon jellegzetes jeleneteket láttam itt a piacon. Az orosz katonák fényes nappal, nyilt piacon árulgatták egyenruháikat, fegyverzetüket, sőt még a tisztjeik ruháit is. Nagy föladat ezt a meglazult fegyelmű katonaságot összetartani. A lázadó orosz katonaság 1905 novemberében csaknem egész Vladivosztokot fölégette, mivel nem akarták őket még szabadságra hazaküldeni Oroszországba. Kiraboltak s kifosztottak mindent. A magánlakások emeleti ablakaiból dobálták ki a bútorokat s zongorákat az utca kövezetére, hol máglyákat csináltak belőlük. A pincékben egyszerűen beütötték a hordók fenekét s leitták magukat a sárgaföldig. S még ez volt Vladivosztok szerencséje, mivel a tökrészeg embereket másnap reggel könnyűszerrel összefogdoshatták.

Nagy reuniót is adtunk hajónkon, melyen a vladivosztoki társaság színe-java megjelent. Két rendkívül rokonszenves orosz tiszttel ismerkedtem meg ott, kiknek társaságában töltöttem úgyszólván az egész délutánt. Az itt állomásozó torpedónaszádok tisztjei voltak azok. Néhány hét

mulva haláluk hírét olvastam a sanghâji angol lapokban. Saját matrózaik verték őket agyon.

Sok szálas kozákot s temérdek chinai rendőrt is látunk minden utcasarkon. A rendőrségre itt nagy szükség van, különösen mivel Port-Arthur eleste óta úgy annak, mint Dalny-nak egész csőcseléke Vladivosztokba tette át főhadiszállását. A város egyik végében van a chinaiak s még távolabb, egészen a város szélén, a koreaiak városrésze. Szomorú külsejű vityillók állanak ott a hegyoldalon, melyek előtt a mindig szomorú arcot vágó, cilinderes, fehérruhás koreaiak guggolnak s pipáznak. Benéztem egy koreai iskolába is. Az iskolaépület alacsony faházacska volt, a ponyvával fedett udvarra nyíló négy ablakkal, de ajtó nélkül. Úgy a gyermekek, mint a tanító egyszerűen az ablakon át mászkálnak ki s be. Az előzékeny tanító megmutatta nekünk a tanulók írásbeli dolgozatait is. Nem sokat értettem belőlük, csupán azon bámultam, hogy milyen biztos kézzel tudja már a hatéves ázsiai gyermek is a chinai írás kacskaringós vonalait papirra vetni.

Összesen nyolc napot töltöttünk Vladivosztokban, hol sok kellemes órát töltöttem egy igen kedves honfitársam, Szentgáli mérnöknek társaságában, ki egy itteni cégnél van alkalmazva s mikor ottjártam, már hatodik éve lakott ottan. Vacsorára is meghívott egyszer magához, melyen a cég főnökének felesége, egy japán hölgy volt a kedves háziasszony, aki tökéletesen beszélt angolul s pompásan látta el a háziasszony szerepét a fényűzéssel berendezett úri lakásban, hol Szentgáli állandóan étkezik. A vacsoránál egy második magyar mérnökkel, Gubányival ismerkedtem meg, ki azonban már ausztráliai lakos s csak látogatóban volt épen Vladivosztokban. Ez a két magyar mérnök építette a szibériai vasút Mandzsurián át vezető szakaszának legnagyobb részét, néhány hatalmas alagúttal egyetemben. Meg is jelent tőlük a földrajzi társaság kiadásában egy munka „Öt év Mandzsuriában“ cimmel. Gubányi nem bírt Ausztrália dícséretével betelni. A többi között sokat mesélt egy ausztráliai angol úriemberről, aki valósággal

rajong a magyarokért, aki ismeri egész történelmünket, aki Budapestről hozatott cimbalmon játszik s aki angol barátaiból valóságos cigány zenekart szervezett, mely kitűnően játszsza a magyar nótákat. A mi ausztráliai barátunk irántunk való rokonszenve jeléül, folyton piros-fehér-zöld kokárdát is visel gomblyukában. Járt valamikor régen Budapesten is, sőt arra is emlékszik, hogy van ott egy kitünő cukrászda is, melynek nevét azonban elfelejtette. Sokáig törte a fejét rajta, hogy micsoda név is volt a cukrászsütemények kis papirtálcáin, míg végre eszébe jutott s diadalmasan mondta Gubányinak, hogy: „kimenet".

Szentgáli, kit itt gyönyörű hegedű- és zongora-játékáért Szvengálinak is hívnak, leült vacsora után a zongorához s a szalon félhomályában belesülyedve egy öblös bőrszékbe, elmélázva hallgattam a rég nem hallott magyar dalokat, meg a „Hunyadi Lászlót". A japán hölgy, két amerikai úr s orosz feleségeik szintén élvezettel hallgatták a szép zenét. Az asszonyok sokat beszéltek azután a drágaságról is. A téma tehát nem budapesti specialitás, sőt még itt van csak az embereknek igazán okuk erről a témáról beszélni. Így például a 3—4 éves gyermek mellé japán dajkát szoktak fölfogadni, amelyik csak egy gyermekre vigyáz, de azt is csak nappal teszi, mert éjjel aludni akar s ezért havi huszonöt rubelt, azaz 75 koronát kap. Vladivosztokban nagyon sok japán lakik. Már a háború előtt is tele volt velük a város. Egy szép napon, közvetlenül a háború kitörését megelőzőleg, több japán gőzhajó jelent meg Vladivosztokban s ingyenesen hazaszállította Japánba az itt lakó összes japánokat. Az egyik orosz hölgynek régi japán cselédje sírva panaszkodott úrnőjének, hogy haza kell utaznia, mert hát háborút fognak viselni az oroszokkal. Még ezen jelek dacára sem akarta azonban még itt Vladivosztokban sem hinni senki, hogy háború lesz. Meséltek azután a borzalmas időkről, midőn a japán hajók bombázni kezdték a várost. Midőn az első japán lövedék sisteregve hasította át a levegőt, ijedten röpködtek a galambok a magasban, míg az utcákon megvadult lovak s

ökrök nyargalásztak. Egyike a hölgyeknek ép ebben a válságos időben utazott négy hónapos csecsemőjével, egyetlen chinai szolga kíséretében, a szibériai vasúton, haza Európába. Szép szőke hajú kis baba lett azóta a kis gyermekből, aki térdeimen lovagolt.

Egy délelőtt épen jóféle orosz cigarettákat vásároltam egy dohánytőzsdében, mikor kint az utcán fölharsan a „Hallod-e kőrösi lány". Kirohanok az utcára, hol szembejött velem egy szibériai ezred zenekara, nyomában a szálas, szőke orosz legények. Majd következett a „Nem házasodom meg soha", azután a „Maros vize folyik csendesen". Könybe lábadtak szemeim, mikor ezeket a dalokat itt Szibéria legtávolabbi pontján hallottam fölcsendülni. Mintha hirtelen egy kedves jó barátom fogott volna karon, aki a Duna mellől ott terem mellettem és édes hazai hangokon beszél fülembe.

Elérkezett azután az indulás s a búcsuzás ideje is. Fersen bárónak, az admirálisnak s Vladivosztok kormányzójának szeretetreméltó felesége kifosztotta kedvünkért egész virágos kertjét s búcsuként a hajóra küldte nekünk a sok szép virágot. Fölszedtük a horgonyt s csakhamar a távolnak kékes ködébe merültek Szibéria partjai s ujra kint voltunk a Japántengeren. Elhaladtunk megint az Aszkold sziget előtt, melyen ezúttal sikerült triéderemmel néhány legelésző szarvast észrevennem.

Kemény északi szél dühöngött, mely hajónkat ezúttal hátulról érte s a gép okozta gyorsaságot még megtoldotta másfél mértföldnyi gyorsasággal. Alig értünk ki a nyílt tengerre, öreg hajónk, a „Ferenc József" mintha csak megfiatalodott volna, olyan jó kedvvel kezdett táncolni. Egyre szilajabban járta s cifrázta. Lehetetlen volt vacsorára teríteni, mert táncra kelt asztal, szék, tányér, pohár s furcsa lépésekben táncoltunk mi is, meg a szolgáink is. Lehetetlen volt aludni, mert az ágyban hengerként mozgatta és forgatta az embert a hajó folytonos ingása. Lábaimat s mellemet úgy, ahogy odakötöztem az ágyhoz, így legalább pihenhettem, ha már

aludni nem tudtam. Közbe-közbe oly hatalmas hullámok kaptak ölbe bennünket, hogy az ember azt hitte, no most mindjárt lefekszik a hajó s föl sem kel többé. Ilyen volt az is, melyre szundikálásomból fölébredtem. A fényképező gépem repült felém, valamennyi cipőm szaladgált, kalapjaim röpködtek — azt sem tudtam, melyiket fogjam meg először. Alig tudtam, mibe kapaszkodjam hirtelenében, hiszen kabinomnak hol a külső, hol a belső oldalfala volt a padló, azután meg a padló lépett elő oldalfalnak. Nyögött, nyöszörgött a hajó, nagy ládák, fegyverek dőltek el nagy robajjal, majd fölnyíl-

Tszusimánál minden csendes.

tak a szekrények ajtai s nagy csörömpöléssel gördültek belőle ki a porcellán tányérok, poharak, kések s kanalak. Igy mulattunk teljes négy nap és négy éjjel.

Áthaladtunk ujra a szomorú emlékű tszusimai-szoroson, melynek mélyén annyi fiatal orosz alussza örök álmát. A nap épen lemenőben volt s olyanféle sugarak látszottak körülötte az apró felhők között, mint a japán hadilobogó sugarai. Sikerült fényképen megörökítenem az égen látott csodás jelenséget. Nyugat felől látszott! Vajjon nem jelentett-e valamit?

Egy szép reggelen futottunk be ujra, ezúttal már har-

madszor a páratlan szép nagaszaki-i öbölbe. Sikerült tehát az úszó aknákat ujra elkerülnünk, melyek egyikének pedig négy nappal ezelőtt ismét egy koreai gőzös esett áldozatául az összes rajta levőkkel. Ezt a jeles hírt hallottuk elsőnek, alighogy hajónk kivetette a vasmacskát. Hogy milyen élvezettel léptünk ilyen hintázás után a szárazföldre, azt mindenki elképzelheti.

CSEMULPO.

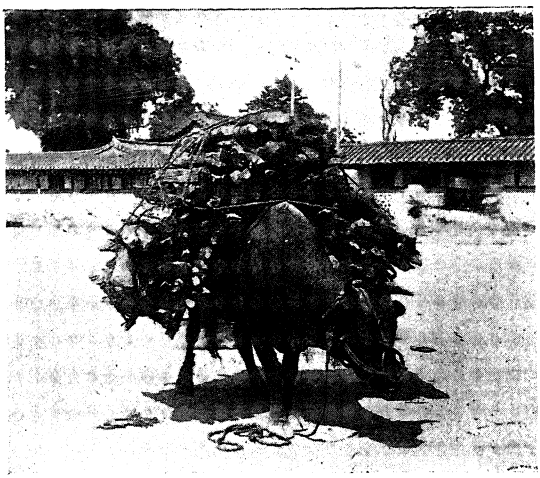

Teherhordó bika.

Másfél esztendő óta kerülgettük már a „hajnalpir országát", Koreát. China és Japán közt tett útainkon nem egyszer láttuk hegyeit kékleni a láthatáron, de hát nem lett volna illendő dolog, hogy épen a trónválság és a belforrongások időszakában látogasson el egy idegen hadihajó valamelyik koreai kikötőbe. A hadihajók kényesebben kezelik az illemszabályokat, mint a legkényesebb gavallér. Már bele is törődtem lassacskán, hogy ennek az érdeklődésemet annyira izgató országnak látása nélkül fogom Keletázsiát elhagyni. De hát szerencsecsillagom nem hagyott el ezúttal sem. Egy szép reggelen fölszedtük a hajó vasmacskáját az unalmas és piszkos Csifuban s útunk célja ezúttal egyenesen Korea volt.

A koreai vizeken a hírhedt tengeráramlások és zátonyok miatt nem könnyű dolog a hajózás s aránylag csak rövid idő óta járnak még gőzhajók errefelé. Már utazásunk első napján, a Pecsili-öböl kellős közepén megfogott bennünket a nyaranta ezeken a vizeken uralkodni szokott hírhedt köd,

az errefelé járó hajók réme. Olyan sűrü köd vett bennünket néhány pillanat alatt körül, hogy a hajóhídról nem láttunk a hajó orráig sem. Miután félő volt, hogy tengeráramlások kitéríthetnék a hajót a kurzusából, végre is kénytelenek voltunk horgonyt vetni s várni. A csaknem huszonnégy órán át tartó fogságunk egész ideje alatt szakadatlanul kongott hajóharangunk s minden két-három percben keservesen sivított fel szirénánk is, nehogy belénk rohanjon egy véletlenül arrafelé haladó hajó. Altatódalnak kissé túlerős volt a kísérteties zenebona, de azért mégis csak elaludtam. Másnap azután mintegy varázsütésre tisztult föl egyszerre a köd, melyből közvetlen közelünkben magas, kopár sziklasziget körvonalai bontakoztak ki. Legfőbb ideje volt tehát, mikor tegnap kivetettük itt a vasmacskát, mert már néhány perc mulva kérlelhetetlenül szétzúzódott volna hajónk a lakatlan, barátságtalan sziklákon.

Másnap délután már a japán beltengerre emlékeztető pompás vizeken, csupa fával benőtt szép szigetecskék között haladtunk a koreai partok felé. Helyenként félelmetesen kavargott és örvénylett a tenger vize, mely néha pillanatokra félre is rántotta a hajót az útirányból. Közvetlen naplemente előtt vetettük ki mindkét horgonyunkat, félórányi távolságra Csemulpótól, két szép nagy japán hadihajó szomszédságában. Gyönyörű naplemente volt ez este. A japán hajókon mereven tisztelegtek a tisztek s a matrózok az ünnepélyes lassúsággal bevont hadilobogó előtt. Nálunk a szép esti imát játszotta a zene, míg a japánoknál három-három kürtös fújta a melódikus generálmarsot.

Valami három tengeri mértföld távolságra horgonyoztunk a parttól. Nagyobb hajóval nem lehet jobban megközelíteni Csemulpót, mert napjában kétszer, tizenkét méternyivel emelkedik, majd pedig sülyed ott a víz színe ár és apálykor. Hihetetlen viztömegeknek kell néhány óra alatt ide s épen olyan rövid idő alatt innét ismét elfolyniok, minek következtében ragadó sebességgel, mint egy óriási folyam, siet a a tenger vize hol a város felé, hol meg a város felől, ki a

nyílt tengerbe. Apálykor messze visszahúzódik a tenger a várostól s hatalmas száraz területek, magas dombos szigetek támadnak ott, hol néhány óra előtt még nagy vitorlások s gőzhajók kevélykedtek a tenger hátán.

A hajóról igen jól fest a barátságos zöld hegyek aljában elterülő Csemulpo, hol ebben a pillanatban gyultak ki a villamoslámpák ezrei, míg a hegyeken a szép parkok közepette álló pompás európai kastélyok és nyaralók nagy tükörablakai a leáldozó nap tüzében ragyogtak.

Másnap reggel tettem a lábomat első izben Korea földjére. Kis gőzbárkánk vitt ki a partra, melynek vezetésére egy a helyi komplikált viszonyokkal ismerős koreai kalauzt fogadtunk föl. Teljes félórát tartott az út a városig. A víz épen sülyedőben volt s helyenként csak egy keskeny mederben volt az már csak hajózható. Apálykor csak néhány ponton lehet kikötni a magas kőmóló alatt, illetőleg a ferdén a tenger vizébe nyúló, néhány száz méter hosszú széles famólón, melynek dagály idején legnagyobb része a víz alatt van.

A vízbe nyúló famóló.

Korea földjén álltam tehát. A kikötőben élénk élet lüktetett. Izmos koreai kulik mázsás gerendákat, vassíneket és zsákokat cipeltek a hátukra kötözött sajátságos alakú hordozó készüléken. Mint a hangyák, sürögtek-forogtak az emberek a keskeny pallókon a festői dzsunkákról a partra s vissza. A hídfőnél gyermekek álltak, kik festékes bögrébe mártott

nyeles bélyegzővel nagy japán írásjeleket ütöttek minden egyes kivitt tárgyra s egy-egy számozott bambuszpálcikát nyomtak a kulik kezeibe, kik a beszolgáltatott pálcikák után kapják a fizetést. A parton hirtelen előrehajlik a kuli súlyos gerenda-terhével s nagy ívben röpíti hátáról a saját feje fölött a gerendát vagy sínt a földre. De milyen sajátszerű a koreaiakról nyert első benyomás! Azt hittem kezdetben, hogy csak álmodom, majd pedig mosolyra fakadtam a lenge hófehér ruhákban, méltóságos, komoly ábrázattal sétáló, szakállas emberek láttára, kiknek nyakába hátul egy-egy hosszúszárú pipa, vagy egy nagy papirlegyező volt tűzve. Akár az esküvőre menő mennyasszony fátyla, olyan organtinszerű, illetve csalánszövetszerű, hófehér vagy sárgás kender szövetből készül ugyanis a koreai urak összes ruházata. Ebből van a lábszárakon összekötözött bő bugyogó, valamint a kaftánszerű bő köpenyeg is, melynek nincsenek gombjai, hanem hatalmas csokorra kötözött, hosszan lelógó fehér tüll-szallagok tartják elől a mellen össze. A csípők fölött megkötött nadrág s a nagyon rövid mellényféle között csupán a has kellős közepéből marad egy széles sáv a köldök táján teljesen fedetlen, a különben is nagyon átlátszó koreai férfiaknál. A többnyire ragyogó tiszta, hófehér ruha szépen van vasalva, mi a koreai asszonyok fő gondja s büszkesége. A férfiak lószőrből font,

Csemulpo főutcáján.

széles, egyenes karimájú, átlátszó fekete cilindert viselnek a fejük búbján, melyet az állak alatt összekötözött üveg- vagy bambusz-gyöngysor rögzít. A végükön borostyánkő golyóval diszített gyöngysorok az álltól egészen a hasig lelógnak. A furcsa kalap, mely kötelék nélkül alig maradna a fejen, a bohócok parányi cilinderét, de még inkább talán a legyek ellen a cukrászsüteményre vagy sajtra borított szitaharangot juttatja eszünkbe. Barnaüveges, szarufoglalatú óriási kerek szemüveg, egy kis fémfejben végződő, hosszú bambuszszárú és vastag üvegszopókával ellátott pipa, a nadrágkötésből kilógó sárga olajospapirból való dohányzacskó és az üveggyöngyökkel kivarrt nagy fehér szemüvegtok elmaradhatatlan kellékei az igazi koreainak, melyek mellett még egy papirlegyezőt s egy sárga olajospapirból készült, harmonika módjára összehajtogatott tölcsért is viselnek az övükben. Utóbbi a koreaiak esernyője, illetve cilindervédője. A csúcsos sárga tölcsért esős időben ráborítják a cilinderükre. Feltünő, hogy minő komor kifejezés ül minden koreai ember arcán. Nem is emlékszem, hogy láttam volna valaha nevető vagy mosolygó felnőtt koreai embert.

A feltünő csunya s korán vénülő asszonyok négy-öt otromba fehér tüllszoknyát viselnek egymás fölött, melyek rendesen ugy összevissza vannak gyürődve, mintha csak vasvillával hányták volna reájuk. A felső testen egy talán kis arasznyi széles, a szó szoros értelmében csak a vállakat befedő, hosszú ujjú tüllkabátkát viselnek. A mellnek az a része, melyet nálunk még a legmerészebb kivágású ruhában is el szoktak fedni, valamint a hát közepe — ha ugyan nem lovagol épen rajta egy kis csemete — teljesen fedetlenül maradnak. Ennek ellenében a fejre borított fehér vagy világoszöld, hosszú lenge köpenynyel az arcukat fedik el az asszonyok. A köpeny széleit az arc előtt összefogva ujjaikkal, csupán egy kis résen kandikálnak ki alóla, míg két oldalt a köpeny üres ujjai lógnak le a fejről. Igazán furcsa ellentét az elfedett arc s a nyilvánosan mutogatott, lebenyszerűen lecsüngő, hervadt mellek. A reggeltől estig keményen dolgozó

asszonynépség hamar hervad s korán vénül. A kánikula idején az említett köpenyt összehajtogatva a fejtetőre teszik az asszonyok, kik különben minden terhet, ugymint vizes dézsákat, kosarakat a fejükön visznek. Koreában azt lehet mondani, hogy nem a nők, de a férfiak cicomázzák magukat.

Az asszonyok csunyaságáért bőven kárpótol bennünket az utcán lépten-nyomon látható fiatal leányok ideális szép-

Koreai női viselet.

sége, ami már az első pillanatban minden idegennek feltűnik. Gyönyörűség ezeket a ragyogó feketeszemű, kedves, széparcu teremtéseket nézni. Hollófekete hajuk szép simára van fésülve, a fej közepén gondosan elválasztva s a hátukon két dús copfban végződik. Tudja Isten, de mindig jókedvűek ezek a bakfis leányok s ugyan csintalanul, sőt azt lehetne mondani, kihívóan néznek az ember szemébe, mi annál feltünőbb s szokatlanabb jelenség, mert Keletázsiában, —

legalább is China és Japánban — nem ismerik a nők a kokettirozást. Hát bizony Koreában sem ismerik azt, mert az a sok csintalan pillantásu, szép leány mind — fiú. A nőtlen fiatalemberek s fiúgyermekek ezek, kik nőtlenségük jeléül még fedetlen fővel és copfba font hajjal járnak, tévedésbe ejtvén külsejükkel az idegent. A chinai férfiak is copfban viselik hajukat és még sem tartjuk őket egy pillanatig sem nőknek, mivel ők a homlok folytatásában a fejtető közepéig leborotválják hajukat s ez a mesterséges magas homlok a copf dacára is férfias külsőt kölcsönöz arcuknak. Az igazi koreai leányzókról pedig igazán nincs semmi mondanivalóm. Olyan férfias és komoly arcvonásaik vannak, hogy szinte nehezünkre esik őket nőknek tartanunk.

A koreai nők utcai viselete.

A nős ember a fejtető közepe felé fésült haját kemény csomóba kötözi lószőrfonalakkal s ez a rövid varkocs mint a tök szára mered a fejtetőről fölfelé. A fej köré egy lószőr-

ből font széles fekete szalagot kötnek, mely a homlokot is befedi s ezen szalaggyűrűn ül azután a kis cilinder, átlátszó oldalain keresztül láttatva belsejében az említett varkocsot, a koreai férfi büszkeségét, bizonyítékát az ő házas voltának. Ki ne fakadna nevetésre, ha azután egy, legfeljebb 8—9 éves, de nős mivoltának teljes tudatában feszítő, cilinderes koreai úrral találkozik az utcán, vagy pedig egy harminc-negyven év körül járó koreai gyermekkel, ki a többi apró gyerekkel

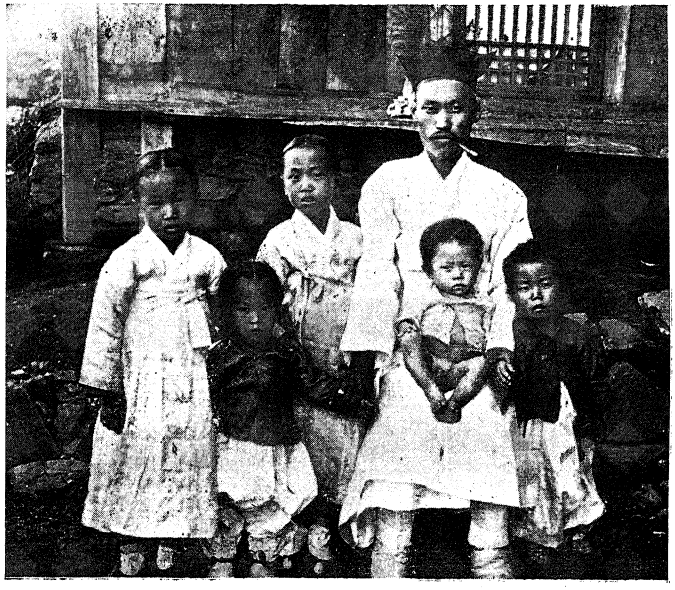

Koreai gyermekek.

labdázik vagy egyéb kisdedeknek való játékokat játszik az utca porában. Röviddel ezelőtt még nem is lehetett a koreai törvények értelmében az ilyen élemedett korú, de nőtlenségénél fogva kiskorú embert felelősségre vonni tetteiért, míg a nyolc éves, de házas, azaz nagykorú embert — igen.

Most azonban rövidesen másképp lesz minden Koreában. Japán már néhány rövid esztendő alatt megmutatta a világnak, hogy tud gyarmatosítani. Annyi bizonyos, hogy jó kezekbe került náluk Korea, mert a japánok a modern tech-

nika és hygiene segélyével s bámulatraméltó energiával gyarmatosítanak, nem úgy mint az oroszok, kik annyi évtized után Vladivosztok főutcáját sem követték ki tisztességesen s csatornázásuk sincs, míg itt milliókba kerülő csatornázási s kikötőrendezési munkálatokkal kezdtek a japánok hozzá, hogy modern várossá tegyék a koreai szegényes halászfalut.

Japán rend, tisztaság, modern törvények s a legmodernebb intézmények tartják gyors egymásutánban bevonulásukat a legázsiaibb országok egyikébe, ugyanoda, ahol valaha a régi japán kultura bölcsője ringott, ahová most viszont a japánok vezetik be a modern kulturát. Kényelmes vasút szeli ma már át az egész országot s évről-évre több és több gőzhajó keresi föl a koreai kikötőket. Az utcákon fehérkeztyűs japán rendőrök ügyelnek a rendre; a Japánból ismert levélszekrények piroslanak minden utcasarkon felénk, fejünk fölött pedig szinte elsötétítik az eget a távirda- és telefon-huzalok ezrei. Teljes értékü japán váltópénz forog az országban s a csinos ezüst és nikkel pénzdarabokat Koreában egy cseresznyevirág diszíti. A szépen befásított, széles utcákban európai modorban épült gránitpalotákban nagy tükörablakok mögött vannak a nagy japán bankok s hajóstársaságok irodái, valamint az üzletek, melyekben békésen látjuk egymás mellett dolgozni a cég fejét, egy európaiasan öltözött japán gentlemant, a kék kaftános, copfos chinai pénztárossal s a fehér nemzeti öltönyben forgolódó koreai irnokokkal s egyéb alkalmazottakkal.

Az egész várost csatornázzák, villamosan világítják, vásárcsarnokokat építenek, de még az élelmiszer- és tejvizsgáló-laboratoriumok sem hiányzanak a vöröskereszttel diszített fehérbóbitás japán nővérekkel. A hegycsúcsról egy ó-német stilben épült villa néz le, vértezett lovagszobrokkal diszített homlokzatával a városra. A villát hatalmas park veszi körül, melyből lelátni a környező dombokon álló nyaralókra, melyekben az idegen konzulátusok tanyáznak. Pompás árnyas, széles kocsiútak vezetnek itt minden irányban a hegyek között, melyekről helyenként a szép gránitlépcsőzet vezet

föl a szebb kilátást nyújtó pontokra. Japán már eddig is megszámlálhatatlan milliókat fektetett be Koreába. Bárhova tekintsünk, szorgalmasan dolgoznak mindenfelé. A koreai nép szeme is kezd felnyílni s ellenségeskedés helyett kezdi becsülni a japánok teremtette rendet, mely a dolgos embernek lehetővé teszi, hogy jólétbe jusson, mi a szipolyozó koreai mandarinok alatt egyszerűen ki volt zárva. A dolgos ember keresetét eddig különféle adók cime alatt elszedte a mandarin, minek természetes folyománya az volt, hogy elszegényedett s ellustult az egész nép, mert hát senkinek sem volt kedve a mandarinok feneketlen zsebei számára dolgozni. Japán itt ma már minden. A vasúti állomáson kifüggesztett menetrendekben hiába kerestem Csemulpót, mert annak nevét is megváltoztatták s most Dzsinzennek hívják a japán uralom óta. A vasúti állomás is szakasztott mása a japán állomásoknak. Midőn körsétámon oda értem, épen két elegáns hintó várakozott az állomás előtt. Ugyanabban a pillanatban robogott be a Szöulból jövő vonat, melynek szalon-

Koreai énekesnő.

kocsijából Korea koronázatlan királya, a mindenható rezidens, Itó Hirobumi herceg szállt ki. Valami harminc szalonkabátos, cilinderes japán úr kísérte a herceget kocsijához. Lent a kikötőben fűtve várt már reá egy nagy japán cirkáló, melyen szabadságra utazott a főúr szép hazájába, Japánba. Rajtam, idegen emberen is megnyugodtak a modern Japán egyik megteremtőjének szemei néhány pillanatig. Sohasem fogom

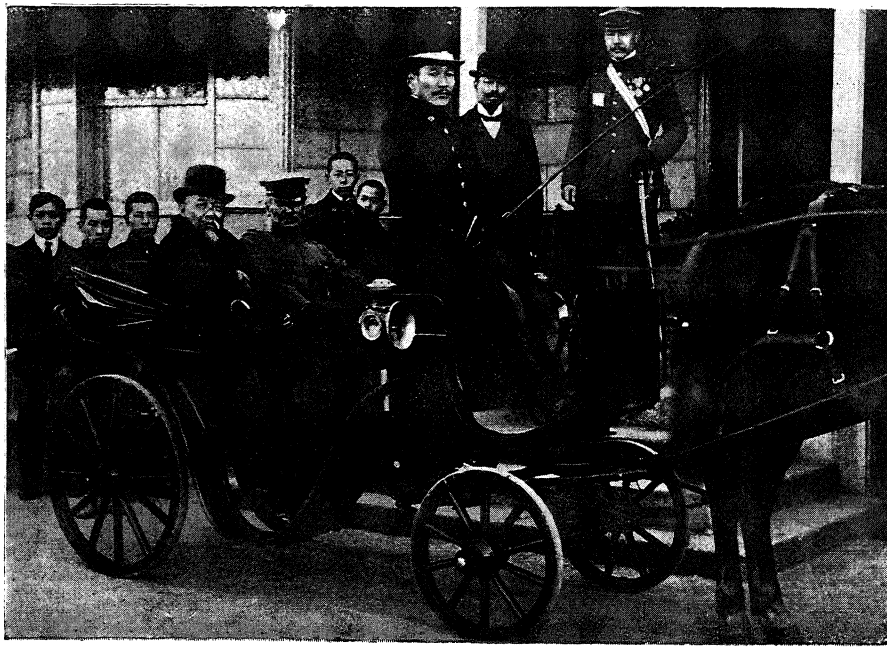

Itó herceg Csemulpóban.

azt a szelidnézésű, de magas intelligenciáról tanuskodó tekintetet elfelejteni, melyet a legjobb fénykép sem tud visszaadni.

A csemulpói kikötőben is lázas munka folyik. Bikák s tehenek által vont mezei vasúton hordják a sok követ a tengerbe. Közelebb akarják vinni a várost a tengerhez, mely naponta kétszer hűtlenül megszökik a város alól. Gyönyörüen parkozott kis hegyen van itt a kikötő mellett a kis európai kolónia. Virágos kertekben állanak itt a konzulátusok palotái, az egészséges fekvésű domboldalon, hol még néhány

európai üzletember is lakik. A maroknyi idegen kolónia óriási áldozatokkal remek kis klubot is tart fönn, melynek összevissza valami harminc tagja van csupán. A szomszédságban van a chinai városrész. Csupa két-háromemeletes nyerstéglaházakat látunk itten, az elmaradhatatlan chinai piszokkal s bűzös atmoszférával, mely hűségesen kíséri a chinait, bármely sarkába menjen is a nagy világnak.

Azután következik a nagy japán városrész, mely gyors terjeszkedésében nemsokára teljesen el fogja seperni útjából a koreai város maradványait. Akárcsak Yokohámában volnánk, ugy érezzük ott magunkat. A Japánból ismert csinos és tiszta emeletes japán házak köszöntenek mindenfelől. A teaházakból japán zene s a gésák éneke hallatszik ki az utcára, az utcasarkokon pedig a Japánból ismert nagy reklám-táblákat látjuk, míg azután a szomszéd utcába befordulva, váratlanul a legsötétebb Koreába jutunk. Még áll néhány ilyen koreai városrész Csemulpóban, de a chinai emeletes házak s a japán faházak mindinkább beékelődnek a nyomorúságos koreai viskók közé, melyek belátható időn belül teljesen el fognak tünni a föld színéről.

Az első pillanatban senki sem tartaná emberi lakásoknak ezeket a sűrün egymás mellett álló alacsony szalmakazlakat, melyeket az idő egyforma szürkére festett s melyek olyan alacsonyak, hogy el lehet látni fölöttük. Bizony szomorú emberi lakások azok a koreai házak. A ház váza faragatlan, görbe fatörzsekből van összeróva, a falai pedig agyagból vagy földkockákból vannak vakolat nélkül egymáshoz illesztve, míg a fedele nem egyéb rendetlenül fölhányt szalmánál. Minden egyes háznak az utcára néző falán, közvetlenül a föld felett, négy-öt pincelyukszerű nyílást látni, melyekből a jobb házaknál kőből vagy bádogból készült kémények vezetnek az ereszig. A koreai házakat ugyanis a kőpadló alatt fűtik szalmatűzzel s ezeken a kéményeken távozik a füstnek az a része, mely nem tévedt már előzőleg be a lakásba. A szobák padlóját különben tiszta gyékény borítja, melyen csak harisnyásan járnak az emberek, kik

csónak alakú otromba facipőiket vagy szalmaszandáljaikat kint hagyják a kapu előtt, csak ugy mint a japánok. A legtöbb házba belátni az utcáról. A koreai lakásban épen olyan kevés bútor van, mint a japán házakban. Az emberek a gyékénypadlón ülnek sarkukon. A betegek vagy lustálkodók már csaknem kint az utcán feküsznek, teljesen meztelenül. A nyomorúságos viskók között szeszélyesen kanyargó sikátorok vezetnek, melyekben meztelen, piszkos gyermekek szaladgálnak a sok kóbor kutya között. A koreai gyermekek körülbelül tizéves korukig többnyire meztelenül járnak, legfeljebb a vállaikat borítja egy tenyérnyi széles kabátka. A koreai nép szegénysége dacára sokkal tisztább a chinainál. A férfi népség, a kulikat kivéve, igen tunya ; egész nap sétál, alszik vagy eszik, csak a szegény asszonyok dolgoznak egész nap. Naphosszat látni az asszonynépséget a patak partján hosszú sorokban guggolni, amint szappan nélkül, fasulykokkal kőlapon ütögetik a szennyes ruhát, míg megtisztul. Vasalóik nincsenek, hanem egy kemény fadarabbal addig ütögetik a kissé keményített ruhát, míg teljesen sima és fényes nem lesz s a férj uram mehet benne parádézni.

Koreai nő gyermekével.

Kocsit csak elvétve látni Csemulpóban, a hol mindent

teherhordók, meg a szegény bikák cipelnek. Messziről tevének lehetne az ilyen tüzelőfával megrakott bikát tartani. A bika hátán fanyereg van s erre tornyosítják föl az árukat, a zsákokat vagy fát, mely még az állat két oldalán is csaknem a földig lelóg. A szegény állatnak igazán csak a feje látszik ki a fakötegből. A bika orrán nagy fakarika van áthúzva s az óriási szalmakalapos bikavezető ennél fogva

Mosó koreai asszonyok.

húzza maga után az állatot. Még ezek a szegény bikák is olyan szomorú arcot vágnak vérbenforgó, kidülledt szemeikkel, akár a koreaiak. A bikavezetők s a mezei munkások óriási méretű, bambuszvázas, sásfonatos kalapokat viselnek. A koreaiak igazán egyik végletből a másikba esnek kalapjaikkal. Míg a cilinder alig hogy befedi a fejük bubját, ezek a bambusz-kalapok a hátuk közepéig is leérnek, elől pedig mint valami eresz nyúlnak ki a fej fölött. Akár fürdőkádnak használhatná őket még egy felnőtt ember is. Ilyen nagy ka-

lapokat sem láttam idáig életemben sehol sem. Még a kisebb fajtának is legalább méteres az átmérője. Lehet, hogy innét került át a nagy nőikalapok divatja mihozzánk.

A város főutcáján van a nagy fedett halpiac, melynek környékén legjobban lehet a koreai népéletet tanulmányozni. A koreaiak tápláléka általánosságban igen szegényes, de annak fejében egész nap s hihetetlen sokat esznek ezek a farkasétvágygyal megáldott emberek. Főtáplálékaik a halak, tengeri rákok s tengeri pókok, melyhez rizst és makkarónit esznek nagy mennyiségben, valamint cukor hiányában igen sok gyümölcsöt. Állítólag egyetlen ember együltében 20—25 dinnyét képes elfogyasztani. Hús gyanánt egyéb állatok hiányában leginkább kutyahust esznek. Európai embernek undorító látvány ilyen utcai kutyamészárszék s félig nyúzott vagy épen leölt kutyákkal, melyek között finomabb fajta úrikutyákat is láthatni.

A koreaiak üzletei is igen szegényesek s a legtöbbjében ruházati cikkeket s élelmiszereket árulnak. Az alacsony, nyílt üzlet előtt lógnak a fehérítetlen kenderből szőtt, gorombaszemű tüllkelmék s a már kész ruhadarabok. A kalaposnál megcsodálhatjuk a százféle formájú fekete lószőr-kalapokat, melyek mellett fehér vászonból varrt s vattával bélelt fehér harisnyák lógnak, akkora nagyságú harisnyák, hogy egy pólyásbabát kényelmesen el lehetne bennük rejteni. Ezek a téli harisnyák. Nyáron nem viselnek a koreaiak harisnyát. A kiállított idomtalan nagy facipők valóságos csónakok, fölfelé kunkorodó hegyes orral s két sarokkal. A szalmából s madzagból font papucsok már sokkal csínosabbak. Legérdekesebbek talán még ezekben a szegényes üzletekben a lakkozott papirlapból készült s Korea kék-piros cimerével diszített nyeles legyezők, no meg a vékony spanyolnádból font, nagy karikákból álló kézelők, meg a ruha alatt a nyak köré vetett, ruganyos nádfonatból készült nyári ingek, melyeknek szövevénye a kacskaringósan font, laposvégű szőnyegporolóhoz hasonlít. Mint egy misemondó ruhát öltik azt magukra a különben is szellős ruha alatt s a ruganyos lapok eltartják

a ruhát az izzadó melltől s a háttól, miáltal kellemes szellőzés áll elő a test körül.

Itt-ott egy rizses boltban hatalmas kővedrekben nagy fakalapácsokkal hántják a rizst. A veder körül szemben áll egymással két-három csaknem meztelen ember, kik mint a kovácsok a pörölyre, ütögetnek felváltva egy-egy nagy kalapácscsal a rizszsel telt vederbe. Minden izmuk megfeszül s patakokban csurog le egész testükről a veríték a nehéz munka közben, mely valóságos emberkínzás, — európai ember nem is bírná ki sokáig, — míg ezek az ázsiaiak egy óra hosszat is eldolgoznak pihenés nélkül, egyfolytában, igazi állatias hangokon, félelmesen hörögve hozzá a taktust. Különben hasonló munkával készül a japán halsajt is. A halpiac egy része japán kézben van, hol kifogástalan tisztaság uralkodik. Itt láttam a halsajt készítését. A bőrüktől s szálkáiktól megtisztított halakat gránitkőből kifaragott nagy mozsárba dobálták az asszonyok. A mozsár körül négy izmos, csaknem meztelen japán férfi állt, hatalmas dorongokkal, melyekkel mint valami mozsárütővel felváltva sújtottak bele a mozsárba, sajátságos fütyölő hangokat hallatva hozzá. A zúzás lassú tempóban indul meg, de már néhány perc mulva mint egy gőzgép zakatol a haltömegbe szabályos ütemben lecsapó dorong. A nyúlós massza olyan hangokat ad, mint a kocsikerék a jó szívós kátyuban, melyhez a dagasztó emberek fütyülése s hörgése adja a kíséretet.

A halpiac előtt s a kikötőben, hol sok a munkásember, földbeszúrt napernyők alatt árulják az asszonyok a melegétkeket. Egy-egy koreai cukrászt is látunk közben-közben hatalmas tepsi előtt guggolni, melyben valami barnás, nyúlékony lepény van, melyet nagy szabóollóval szabdal szét, reklámképen folyton csattogtatva hozzá nagy ollóját. Feltűnő a városban a sok saskeselyű és királysas. A levágott szárnyú madarak szabadon járnak-kelnek az udvaron s az utcán, vagy lábaikon megláncolva ülnek egy karón. Valószinűleg patkányfogásra használják a madarak királyát, bár azt is hallottam, hogy fácánfogásra vannak betanítva.

A japán városrész közepén egy szép nagy katholikus templom emelkedik a francia apácák vezetése alatt álló kisdedóvó és iskola mellett. A nyílt tornácon láttam, mint tanítják az apácák a koreai kis leányokat írásra, olvasásra és kézimunkára.

A főutcán érdekes chinai temetés jött velem szembe. Mintha egy exotikus dzsidásezred közeledett volna felém, úgy nézett ki a levegőben lobogó száz meg száz fehér, piros, zöld és lila zászló, melyek után nagy papirlampionokat s mesterséges virágokból kötött nagy csokrokat vittek a félmeztelen koreai gyermekek. Nyomukban életnagyságú, bambuszvázas papirlovat húztak kerekeken, melynek még a szőre is meg volt csinálva színes papirmetéltből. Azután ugyancsak papirból készült, bambuszvázas leányokat vittek, melyek papirból készült teáscsészét s chinai vízipipát tartottak kezeikben. Utánuk díszes palankinok következtek, leölt kecskékkel s megkoppasztott disznókkal, körülvéve laposranyomott sült kacsákkal. Betértem a gyászházba is, hol az ősök oltára előtt egy buddhapap énekelt, mialatt a földön térdelő, zsákvászonba öltözött családtagok nagy műsírást s műjajgatást vittek végbe, mi korántsem akadályozta őket abban, hogy kiváncsian meg ne nézzenek engemet, idegen embert. Általánosan ismert csemulpói notabilitás lehetett a megboldogult, mert egész Csemulpó megjelent a temetésén, még a japánok és az európaiak is. A nehéz koporsót azután színes vászonnal behúzott, szobanagyságú palankinba helyezték, melyet valami nyolcvan kuli görnyedve cipelt vállain. A koporsó után garmadákban vitték a sok aranypapirost, díszes fehér palankinokban. Egy cilinderes, fehérnadrágos, szalonkabátos japán úr fáradozott a temetési menet rendezése körül, hol előre, hol meg hátra futkosva, közben-közben belekukkantva a kezében tartott programmba. Folytonos rakétapuffogás közben indult meg a menet. Minden percben elsütöttek egy nagyobb rakétát is, mely olyat szólt, mint egy öregágyú. A koporsó után haladó riksában a zsákvászonruhás özvegy ült, kinek még a hajába is zsákvászonból kihasított szalagok

voltak fonva. A második riksában fiatal leány ült, karjain két kis gyermekkel. Az asszonyok őrült műbőgést vittek végbe, persze könnyek nélkül, de annál jobban megfigyelve mindent, mi körülöttük történik. A Schuckert villamossági cég irodája előtt, melynek homlokzatán óriási papirlampionok lógtak, megállott a menet nehány percre, míg elsütötték ott a fülsiketítő rakéták ezreit. Élelmiszerek súlya alatt görnyedező palankinok csatlakoztak itt a menethez, mely a kikötő felé vonult, hol hajóra tették az idegenben elhalt chinait, aki ugy látszik a Schuckert-cég alkalmazottja volt. A chinai ember, ha még oly szegény is, még életében gondoskodik róla, hogy halála után hazaszállítsák tetemét Chinába.

A tengerparton egy magaslaton elterülő csinos japán parkban japán Sintó-templom áll. A templomhoz tartozó nyilt csarnokban az isteneknek áldozott fogadalmi képek s tárgyak között egy nagy csónak is van a Csemulpó előtt elpusztult orosz hadihajóról, a Varjag-ról. Békésen feküdt itt annak idejében a hajó s a tisztek jó barátságban éltek a véletlenül ugyanitt levő japán hadihajók tisztjeivel, nem is sejtvén, hogy kitört már a háboru Japán és Oroszország között. Egy reggelen azután a japán hajók legidősebb parancsnoka udvarias levélben szólította föl az orosz hadihajó meglepett parancsnokát, hogy fűttessen azonnal s amint elég gőze van, hagyja el tüstént a kikötőt, ő majd utánuk jön hajójával, megvívni kint a tengeren a párbajt. Alig futott ki a szegény Varjag, már is űzőbe vették őt a japán hajók s nemsokára néhány nagy tátongó rés mutatta az orosz hajó oldalában, hogy a japánok kitűnően lőnek. Az orosz hajó parancsnoka a túlerővel szemben hősies elhatározással elsülyesztette hajóját azáltal, hogy kinyittatta a rajta levő összes vízalatti szelepeket s mielőtt még a japánok odaértek volna, tisztestül, legényestül eltűnt a büszke orosz hajó a hullámokban s csak ez az egyetlen csónak került a japánok kezébe.

A templom szomszédságában, a magaslatnak a tenger felé meredeken leeső szélén szellős kis japán teaházak és

lugasok vannak. Ide szoktam volt estefelé letelepedni, hogy élvezzem a szép naplementét s nézzem, hogyan sülyednek el egymásután a szigetek a gyorsan növekvő árban. Az alattam balkézfelől elterülő japán városrészben teljesen paradicsomi kosztümben fürdenek az utcán, régi japán szokás szerint az asszonyok s leányok. Előttük kis üstben forr a víz s ebbe mártott törülközőkkel mosakodnak. Az emberek pedig jönnek-mennek az utcán és senkinek sem jutna eszébe megállani egy ilyen élő márványszobor előtt s kiváncsi pillantásokkal vagy megjegyzésekkel illetni a fürdőzőket, csupán a Japánt felületesen ismerő turista ütközik meg ezen a „szemérmetlenségen". Hogy melyik itt az igazi s melyik az álszemérem, azt nem én vagyok hivatva eldönteni, bár a magam részéről nagyon is határozott feleletet tudnék adni reá.

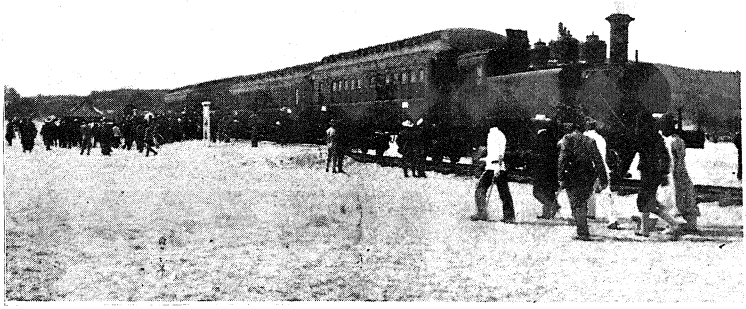

Megérkezés Szöulba.

KOREA FŐVÁROSÁBAN.

Reggel hétkor kerekedtünk föl néhányan a Csemulpónál horgonyzó hajónkról, hogy mindjárt a reggeli expressvonattal Korea fővárosába, Szöul-ba utazzunk. Öt perccel nyolc óra előtt indult „Ő japán felsége rezidensének vasút"-ja. Így hangzik a hivatalos menetrendeken a vasút neve. A nagyon széles nyomtávolu vasúton forgó tengelyes, pazar kényelmű, amerikai termes kocsik közlekednek, melyek legalább is három méter magasak, hatalmas ablakokkal s kényelmes karosszékekkel. Miután a kocsik két végén levő ajtók menetközben is nyitva vannak, ülőhelyünkről kényelmesen végiglátunk az egész vonaton s jól szemügyre vehetjük az érdekes utazó publikumot. A fehérruhás, cilinderes koreaiak között látjuk ülni az elnyomorított lábu chinai szépségeket s örömmel pihentetjük meg szemeinket a kimonós, tiszta japán nőkön, ékes hajfrizuráikon s a bele tüzdelt csillogó csecsebecséken. Miután elhagytuk az állomást, hatalmas félkörben kerüli meg a vonat Csemulpót. Innét látni, hogy dagálykor tulajdonképen keskeny félszigeten fekszik Csemulpó s csupán apálykor, midőn a hátsó völgyből eltakarodik a víz, kerül a város egészen a szárazföldre. A vonal mentén még hamisí-

tatlan koreai városrészek fekszenek, szomorú, szürke szalmaviskóikkal s csupán ezeknek a városrészeknek a szélein, közvetlen a pálya mentén látni japán házakat is, melyeknek papirajtói félre vannak tolva s a tiszta szalmagyékényen, alacsony asztalkáik előtt térdelve tisztán öltözött japánok reggeliznek.

Alig öt percnyi út után, Csemulpó második állomásán, Csúken-ben állott meg a vonat. Ez a része a városnak még teljesen érintetlen koreai. Nagy földmunka folyik itt, honnét a keskeny vágányu mezei vasúton földdel s kavicscsal telt lórék száguldoznak lefelé a csemulpói kikötőbe. Egész hegyet hordanak bele a japánok a tengerbe, hogy apálykor is ott maradjon a tenger a város alatt. Mellettünk, párhuzamosan a vasúttal, uj vasúti töltés épül. Alig tette rá Japán kezét Koreára, máris japán minta szerint belekezdett a nagy vasút mellett egy villamosvasút építésébe Csemulpó és Szöul között. Így van ez Japánban is, hol Kobét Oszakával s Yokohámát Tokióval villamosvasútak is kötik össze a rendes gőzvasút mellett.

Nagy kanyarulatokban s folyton emelkedve vágja magát keresztül vonatunk a hegyek között, majd rizsföldek borította síkságon száguldunk végig, melyet köröskörül hegyek öveznek. Yeitóho állomásnál érjük el a főváros felől jövő Han-folyót, mely Csemulpónál szakad a tengerbe. A vasút megépítése előtt, ez volt a fővárosba utazók közönséges útja, melyen útközben rendesen néhányszor megfeneklettek a hajók a homokzátonyokon. A vonat gyors száguldása közben alig marad időnk közelebbről is szemügyre venni a szép vidéket, mert a következő pillanatban már hosszú, magas vashídon zakatol nagy dübörgéssel át vonatunk a Han-folyó fölött. A túlsó parton fekszik Riúzan városka, mely mögött már látszanak Szöul komor hegyei. A sárgavizű folyam hátán száz meg száz, magas téglány alaku bambuszvázas vitorlás dzsunka igyekszik le a tenger felé. Csak rövidke pillanatig, mint a kinematográf-szinház fehér lapján, láttuk az érdekes tájképet.

Pont kilenc órakor robogtunk be Szöulnak „Nandaimon“ vagyis — déli kapu — állomására. A Szöulról szóló útleírások benyomása alatt állván, érthető kíváncsisággal tekintgettem körül, amint kiléptünk az állomás perronjára. Kilépve az állomásról, futóhomokkal borított hatalmas téren álltunk, melynek közepén villamosvasúti kocsik nyargaltak végig, az állomás előtt pedig nagy sereg riksa várakozott. A nagy térséget csupa egy-két emeletes japán vendéglők s teaházak szegélyezik, melyeknek barátságos, virágos verandáin tarka

Szöuli városkapu.

papirlampionok himbálóztak. Alig birom elhinni, hogy Koreában vagyunk s hogy ez Szöul lenne. Az egész környezet inkább a nagy japán városra, Oszakára emlékeztet. Nem lévén útitáskánk, inkább gyalogszerrel tértünk be a városba, a forgalmas, széles utcán, melynek forgatagában Keletázsia valamennyi népfajának képviselőit láthattuk néhány perc lefolyása alatt. Az alapszín azonban mégis a fehér volt a nagy sokadalomban. A koreai férfiak kivétel nélkül fehérbe vannak öltözve, a szöuli asszonyok pedig csaknem mind világoszöld köpenyt viselnek a fejükön, melyről a fülek mellett lelóg a

két üres ujj, míg a mellen piros, bíbor vagy violaszínű szalagok csüngenek le. Ott tipegnek közöttük kopogó szandáljaikon a kis japán nők, a nagykalapos bikavezető pedig teljes erejéből húzza maga után a csökönyös bikát, mely a nagy kőteher alatt egy tapodtat sem akar tovább mozdulni.

A Szöul mellett támadt uj városrészt átszelő széles utca hirtelenében nagyot kanyarodik s egész váratlanul a monumentális déli városkapunál álltunk. A részben már lehordott városfalakból a városrendező japánok már kivágták a szép kettős hajlott tetővel biró, magas bolthajtásos kőkaput. Egy köralakú tér közepén, teljesen szabadon fog ezentul a régi városkapu állani, mint érdekes műemlék s gránit kockákkal kövezett, széles út fogja azt jobbról s balról megkerülni. Magát a kaput is alapos restaurációnak vetik most alá. A köralakú teret csupa egyemeletes faházak szegélyezik. Nem japán, hanem igen csinos koreai házak, melyekben ugy látszik, egy új koreai stilus képviselőit üdvözölhetjük. A fehér fából épült házak ablaktalan földszintjét kovácsoltvas-veretekkel ellátott nagy kapuk diszítik, míg az első emeleten végighúzódó loggiát az oszlopok között elterülő áttört fafaragványok teszik csinosabbá. A kaput megkerülő két utca egyetlen széles utcává egyesül azután, mely északnak futva szeli át egész Szöult, mint a városnak egyik legforgalmasabb utcája. Az utca jobb oldalán magastornyú, szép katholikus templom emelkedik egy dombon, uralva az alacsony házakból álló nagyvárost. Szalmafedeles, alacsony koreai házak szegélyezik ezt a széles utcát is s az alacsony üzletek előtt, csakugy mint Csemulpóban, koreai fehér ruhák, szalmaszandálok, facipők, bambuszkosarak s hosszúszárú pipák himbálóznak, alattuk pedig hosszú sorokban állanak az utca porában a sárgaréz- vagy bronzveretű híres koreai szekrénykék és chatulle-ok, melyek azonban csak a távolból mutatósak, mint valamennyi Koreában gyártott, csekély számú műtárgy. A közelből nagyon is silány asztalosmunka, gorombán kidolgozott, kezdetleges rajzolatot mutató veretekkel bir, belül pedig rikító kék papir tapétával van a fedeles vagy ajtós

szekrényke kibélelve. Hová sülyedt a koreaiak valaha híres iparművészete, kiktől egykor a japánok a porcellángyártást eltanulták s hová emelkedtek ezek a művészetek a japánok kezében!

Szegényes bizony egy ilyen koreai utca még a fővárosban is, — a főutcába torkolló sikátorszerű mellékutcákról nem is szólva, — de legalább nem piszkosak, mint a chinai utcák. Zajtalanul, komor arcokkal jár-kel a szófukar embe-

Szöul legforgalmasabb utcáján.

rekből álló utcai publikum. Azt hiszem, hogy ha éjjel látná az ember először a kísérteties fehér lebernyegben zajtalanul s szótlanul tovalibegő alakokat, még talán meg is ijedne tőlük.

Julius közepe táján jártam Szöulban, hol nyoma sem volt annak a rekkenő hőségnek, mely a hasonló szélességi fok alatt fekvő chinai városokban ilyenkor már türhetetlenné teszi a tartózkodást. Szöulnak bámulatos enyhe klimája van, mi nem is csoda, mikor jobbkézfelől a városba benyuló,

szép erdős hegyeket látunk, valóságos japán külsőt mutató hegyeket, melyeknek barátságos zöldjéből szép japán teaházak kandikálnak elő, tarka papirlampionos, szellős tornácokkal. Ito hercegnek, Korea teljhatalmú kormányzójának nagy fapalotája is ezen a bájos hegyoldalon fekszik. Balkézfelől fekete alapszinű, szakadékos, sziklás hegyek környezik a várost, melyek helyenként nagy fehér foltokat mutatnak, mintha hó feküdnék ott a bérceken s a szakadékokban, pedig csak az elmálló sziklák vakító fehér szine az. Szöul Keletázsia legegészségesebb fekvésű városai között is az első helyet foglalja el s gyönyörű szépen fekszik. Huszonkét kilométer hosszú, 7—12 méter magas kőfal veszi az egész várost körül, mely helyenként mint a nagy chinai fal fölkapaszkodik még a meredek sziklákra is. A nagy fal szélei cakkozottak s lőrésekkel birnak. Nyolc nagy kapu vezet ki rajta a városból, melyeknek cseréppel fedett tetői chinaiasan fölfelé kunkorodó ereszekkel birnak. A hegyek közelsége folytán állandóan kellemes és tiszta hegyilevegő terül el az egész város fölött.

Szemlélődésünket egy francia úr bemutatkozása szakította félbe. A Palace-Hotel udvarias igazgatójával akadtunk össze s mivel ugyis az ő szállodáját kerestük, az ő személyes kalauzolása mellett mentünk a keskeny mellékutcákon keresztül egyenesen a Palace-Hotelbe, hol a punkákkal legyezett csinos étteremben kitűnően megreggeliztünk. A szálloda tőszomszédságában van az uj császári palota, melynek régi chinai kapuja előtt japán szuronyos katonaság állott őrségen. A magas kőfalak mögött jól látszik a teljesen modern európai bérház-stilben épült uj fehér palota, melynek fényes termeiben éli le napjait a detronizált koreai császár.

A láthatatlan kezek által mozgatott nagy legyezők kellemes szellőjében elköltött reggeli után mindjárt riksákba ültünk s a régi császári palota megtekintésére indultunk, melyhez előzékeny konzulunk — ki tulajdonképen szöuli német konzul — már előzetesen szerzett nekünk belépési engedélyeket.

A várost kelet-nyugati irányban egy csaknem sugáregyenesen haladó, nagyon széles utca metszi át. Talán még egyszer olyan széles ez az út, mint a mi Andrássy-útunk. Ezen a széles úton futnak végig az amerika-koreai társaság villamosvasútjának különös kocsijai. A Korea címerével diszített hosszú kocsik elülső s hátsó harmada teljesen nyitott, hosszában elhelyezett s kifelé néző padokkal s oldal hágcsókkal, melyekre menetközben is felugrálnak az emberek. A középső harmad teljesen zárt; ez a női osztály. A sok cilinderes, fehérruhás koreai férfi utas között egy csomó japán katonát is látni mindig a villamoson. Amilyen természetes látvány az európai megszokott környezetben, modern bérpaloták előtt száguldó villamos, épen olyan különös benyomást tesz az emberre a cikornyás tetejű, régi chinai városkapu sötéten tátongó szájából elősurranó villamoskocsi, a hófehérbe öltözött, csendes utasokkal. Bár még furább látvány volt az a két koreai mérnök, kik valószinüleg városrendezés céljából felméréseket csináltak az utcán. Komoly arccal álltak háromszögelő-asztalkáik mellett s a furcsa cilinderrel fejükön kukucskáltak be műszereikbe. Ezek a koreai bennszülött mérnökök már a japánok által fölállított mérnöki iskolában végezték tanulmányaikat Szöulban.

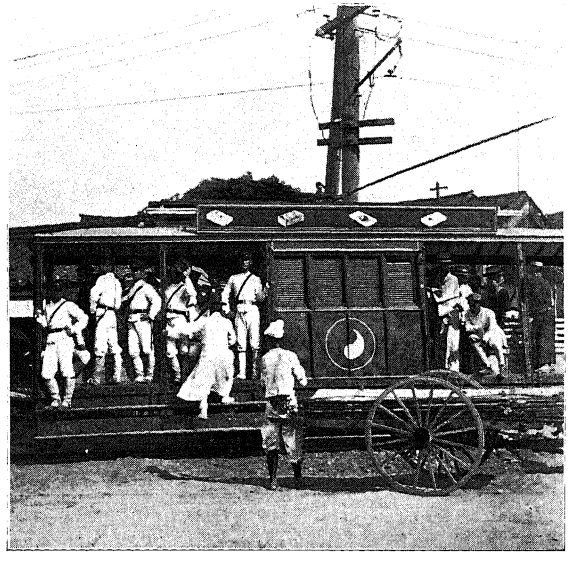

A szöuli villamoson.

A város közepe táján, ott ahol egy még szélesebb utca

keresztezi a főutcát, a keresztezés egyik sarkán, nehéz cseréptető alatt, sűrü falécezet mögött, vaskos haranglábakon csüng a szöuli nagy harang. A koreai s chinai írásjelekkel borított, tiszteskorú, zöldpatinás bronz-harang alja csaknem a földet éri. Már néhány év óta teljesen elnémult ez a nagy harang, melynek öblös hangja még nem is olyan régen minden reggel s minden este átrezgett egész Szöul fölött, tudtára adván a lakosságnak a városkapuk fölnyitását és becsukását. Azonkívül minden este kigyult a szemben levő kopár hegy csúcsán egy nagy máglya is, hírül adva a császárnak, hogy béke honol egész országában. Nap mint nap villámgyorsan adták tovább a békét hirdető jeleket a hegyeken fölgyujtott máglyatüzekkel az ország legtávolabbi részéből is s csak miután a fővárosig jutott a jelzés, feküdt le a császár aludni. Most már megszüntek ezek az idyllikus állapotok. A japánok távirdát, telefont s vasútakat hoztak a primitiv dolgok helyébe az országba s kényszerítették a császárt egy csomó avult törvény eltörlésére. Majd letették magát az avult császárt is, kinek utóda, a jelenleg uralkodó fiatal császár valóságos bábu a japánok kezében, kinek ugy kell táncolnia, ahogy ők fütyülnek.

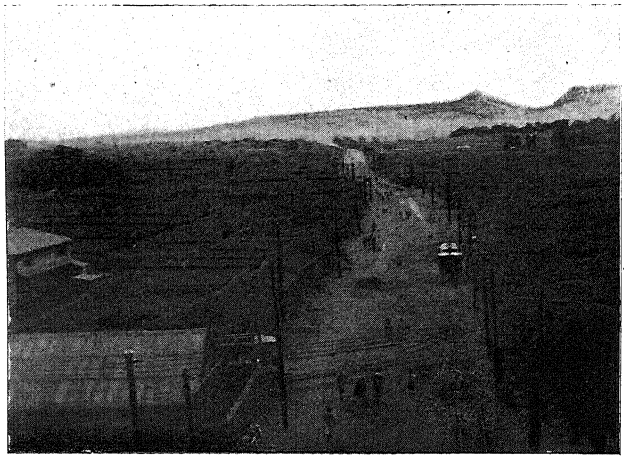

A várost átszelő széles utca.

Az említett feltünő széles utca végén van a régi császári palota, mely előtt két nagy kőoroszlán tart már évszázadok óta őrséget. Azaz ma már nem csak a kőoroszlánok, de

modern japán katonák is állanak ott őrségen, kik útunkat szegték a hajlott tetejű hatalmas kapuban, azonban írásbeli engedélyünk előmutatására udvarias meghajlással bocsátottak be bennünket a kapu magas íve alá. A palota óriási komplexus, az egyes épületek között hatalmas kövezett udvarokkal, melyekben már mindenütt gaz üti föl fejét a márványtáblák között. A második nagy udvarban, szépen faragott fehérmárvány balluszt rádok mögött áll a csinos kihallgatási palota, messzire kinyúló kettős tetejével. Áttört faragványok-

A régi császári palota bejárata.

kal borított ablakai s ajtai zárva vannak, azonban a helyenként átdöfött papirablakokon belátunk a nagy trónterembe, melynek egyetlen berendezése a koreai császároknak a terem közepén álló egyszerű trónja, valamint a mögötte álló, felhőkkel, magas hegyekkel, fenyőfákkal, a nap és holddal diszített nagy papir-spanyolfal. Nem is igen tudnám pontosan fölsorolni, hány kis és nagy udvaron s kanyargós folyosón haladtunk át, futólag érintve a nagy könyvtár épületet s a császári feleségek lakosztályait, csupa bezárt ajtós és ablakos földszintes épületet, melyeknek bizarr, exotikus külseje kétségtelenül érdekesebb, mint poros, pókhálós belsejük. A

paloták külső falainak alsó részén mindenütt láthattuk a pincelyukakat, melyekből kémények vezetnek a tetőig, vagyis a császári palota termeit épen ugy fűtötték valaha, mint a legutolsó koreai parasztviskót, t. i. a padló alatt.

Szinte bántó csend és nyugalom honolt az árnyas parkban a kis lótuszostó partjain, melynek közepén egy szigetecskén díszes kis pavillon áll; a hozzá vezető ívelt fehér híd el van zárva. Itt égették el a koreai császárné holttestét, akit 1895-ben gyilkoltak meg a japánok. Az igazi meglepetés, a palota legszebb része csak ezután következett. Egy kőfalba vágott keskeny kis kapun átlépve, szépen faragott fehér márványhídra jutottunk, mely a hatalmas lótuszos-tó közepén álló szellős palotába vezetett. Huszonnégy, hengeralakú, vastag oszlopon nyugszik ott egy hatalmas chinai cseréptető, melyet köröskörül még négyszögletes kőoszlopok is támogatnak. Mint egy négyemeletes palota, akkora ez a szellős pavillon, melynek padlóját nagy kőtáblák borítják s melynek közepén piros lakklépcső vezet föl a köröskörül nyitott emeletére. A tóban gyermekfejnagyságú, halvány rózsaszínű lótuszok nyílnak a víz felszinén. A túlsó parton szép erdő terül el, mely mögött majesztétikusan emelik fejeiket a magasba a Szöult határoló kopár, fekete sziklák.

A kihallgatási palota.

Régi dalnak, régi 'dicsőségnek élő tanuja ez a szomorú

fejedelmi park, örökre letünt korszaknak emléke a büszke császári palota. Az idők végezetéig üresen fog már most állani a trónterem, melyben lószőrcilinderrel a fején trónolt az ország nagyjaitól körülvéve a hajnalpír birodalmának császárja s legfeljebb a magamfajta turistaemberek léptei fognak ezentul kongani elhagyott, néptelen folyosóin. Ma már európai cilinderes, szalonkabátos japán diplomaták igazgatják az ország sorsát a modern gőzfűtéses császári palotában. A lótuszos-tó környékét, mely valaha visszhangzott a császár kedvenc nőinek kacagásától, lassanként teljesen fölveri a gaz. Az elmúlásra, a szomorú elmúlásra emlékeztet itten minden.

Ahol a császárnét elégették.

Egy kitöredezett kőlépcsőn fölmásztam a palotát övező magas kőfalra is, megzavarva sütkérezésükben a fürge zöld gyíkokat. Egy hajlott cseréptetős sarokpavillonból tekintettem le a falakon kívül elterülő modern fővárosra s láttam, mint szorítja a gyorsan terjeszkedő, hatalmas japán városrész mindjobban össze a koreai vityillókat. Nem sokára már csak a régi útleírásokban lesz meg a régi Szöul.

Riksákon hajtottunk ujra vissza a város szivébe, hol nem messze a nagy harangtól terül el a kőfalak övezte városi park. Ez a pompás kis oázis a város közepén, modern európai kert, szép virágokkal, széles homokos sétaútakkal, a közepén egy tizenháromemeletes fehérmárvány pagodával,

melynek oldalait Buddha életéből vett jelenetek ékesítik szép relief képekben. A pagodát valami hétszáz esztendő előtt ajándékozta egy chinai császár Korea császárjának. A pagoda mellett chinai hajlott tetejű pavillon áll, melynek lépcsőit szép cserepes virágok ékesítik. Ennek közelében van a zene-pavillon, melyben a koreai császár európai zenekara szokott minden héten egyszer hangversenyezni. A zenekar karmestere

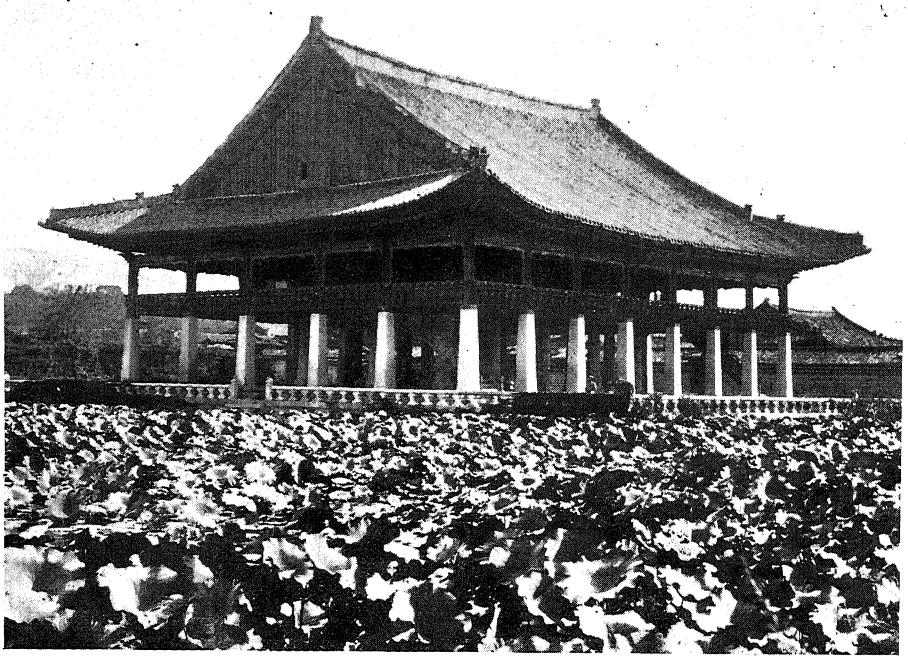

Lótuszos-tó a császári palotában.

német ember. A csendes parknak legcsendesebb zugában kegyelettel őriznek egy régi síremléket, kőteknősbéka hátán álló gránit emléktáblát, remek sárkány faragványokkal.

Riksán haladtunk azután a modern japán városrészen keresztül, föl akarván jutni a jobboldali hegyekre, hogy onnét élvezzük meg a Szöulra nyíló pompás kilátást. Az említett katholikus templom mellett vezetett meredeken fölfelé az út, melyen pihenés nélkül, galoppban húztak föl bennünket a

koreai cilinderes kulik, egészen a rezidensi palotáig, melyből Korea koronázatlan császárja, Ito herceg intézi az ország sorsát. A hegy erdős lejtőjén fölfelé haladva, háttal a város felé fordulva, akár Japánba képzelhettük volna magunkat. A görbetörzsű fenyők alatt japán fogadalmi kőlámpásokat, a róka-istenségnek szobrait s a Sintótemplomok jellegzetes kőkapuit látjuk s egy csomó barátságos japán teaházikót, sok papirlampionnal, a jéggyaluval, a polcokon álló Kirin-sörrel s az apró tánszán-os, azaz szódavizes üvegekkel, meg a barátságosan mosolygó muzmékkal.

A márvány-pagoda Szöulban.

Letelepedve egy teaház elé, sokáig élveztük a lábaink alatt elterülő nagy város pompás panorámáját. A közvetlen alattunk elterülő városrész már teljesen japán, hol a régi Szöulból alig látni már valamit s csak helyenként áll még egy kis szigetecske sűrün egymás mellett szorongó szalmafedeles házakból. Néhány év mulva bizonyára eltünnek azok is. A Szöulba diadalmasan bevonuló gőzparipa nyomán bevonult a modernség szelleme is a régi csendes fővárosba, mely rövid idő mulva Kelet-ázsia egyik legszebb s legegészségesebb városává nőheti ki magát. Istenem, de különösen néz ki innét felülről a hamisítatlan koreai városrész! Mintha csupa szürke vakondtúrást látnánk lent egy nagy mezőn. Épen velünk szemben emelkedik ki a házak fölé a koreai császár modern emeletes palotája.

Mikor lementünk, elegáns fogat kanyarodott ki a rezidens palotájából, mely előtt sötétkék ruhás gyalogfutár nyargalt, hogy útat csináljon mindenki a hintónak. A kocsi bakján cilinderes, livrés japán inas és kocsis ültek. A japán cseresznyevirág-címeres hintóban egy rendkívül megnyerő külsejű, őszes haju japán úr ült, fehér nyári egyenruhában, egy igazi világfi, akin meglátszott, hogy mint diplomata éveket töltött Berlinben s Párizsban. A japán vicerezidens volt, aki Ito herceg távollétében egyedül intézi most ennek a nagy országnak a sorsát. A Keletázsia legkeletibb végén csüngő koreai félszigetnek nagyságáról a legtöbb európainak téves fogalmai vannak s jelentéktelen kis országnak tartja a legtöbb ember, pedig hát akkora föld az, mint az egész Nagybritannia.

Egy buddhista misszió háza előtt vitt el útunk, melynek szellős erkélyén csupa fehérruhás koreai férfi üldögélt. A koreaiak eddig igen közömbösek voltak minden vallás iránt s ma épen olyan könnyen lesznek kereszténvekké, mint buddhisták vagy sintóistákká. A modern japán iskolákból kikerült koreai ifjak nagy része Japánban folytatja ma már felsőbb tanulmányait, hol a vallással nem sokat törődnek. A koreai trónörököst egészen átköltöztették Japánba s teljesen japán szellemben nevelik ott Korea jövendő császárját, bár nagy kérdés, hogy egyáltalában elfoglalhatja-e az még valaha ősei trónját s nem fogják-e időközben a japánok végleg bekebelezni országukba a gazdag Korea-tartományt?

A szállodában elköltött ebéd után kiültünk szivarozni az erkélyre, honnét egyenesen a császári palota udvarára láttunk. Három lószőr-cillinderes koreai által húzott riksán elegáns szürke szalonkabátos japán úr robogott épen a palota felé; előtte s mögötte lovas kíséret nyargalt. A fegyveres őrség tisztelgése közben tárták föl neki a nagy kaput, melyen bejelentés nélkül ment be az előkelő úr Korea császárjához. Nem tudom ki lehetett, csak annyit láttam, hogy jól őrzik a koreai császárt, kihez mindenki bemehet, kit a japánok bebocsátanak, de ő maga nem jöhet ki aranyos kalitkájából,

mikor a kedve tartja. Bár ázsiai tartózkodásom ideje alatt nagy körútra vitték egyszer a japánok a császárt, ki ekkor ült életében először vasúton. Beutaztatták vele Korea nagyobb városait, japán diplomaták tartotta dikciók kíséretében mutatva be a császárt a népnek. Minő változásokat hozott az Ázsiába behatoló modern korszellem ebbe az elzárt országba is! Egy koreai császár, ki vasúton utazik, kit népe megtapsol, kinek eddig még csak a nevét sem volt szabad az alattvalóknak hangosan kiejteniök! Hová lett a koreai udvar szigorú etikettje, melynek értelmében az a szerencsétlen, ki a császárt megtalálta érinteni, a halál fia volt, ugy hogy még az orvosok sem nyulhattak a császár megszentelt testéhez s mint a történelem följegyzi, 1800-ban meg is kellett emiatt az etikett miatt az akkori császárnak halnia, mert a hátán támadt mérges daganatot nem akarta egyetlen orvos sem fölmetszeni, pedig az operáció megmenthette volna a császár életét. Viszont azonban az, akit a császár egyszer kezeivel megérintett, a legszerencsésebb halandó volt az országban s kitüntetése látható jeléül piros selyem karszalagot viselhetett élete végéig. A császári palota közelében köteles volt a lovasember leszállani lováról s kantárszáron vezetni a lovát. Még palankinban sem vitethette magát senki sem a császári palota udvarába, hova ma zörögve robognak be a japán miniszterek riksái.

Délutáni bolyongásunkon be akartam hatolni a császári palota tőszomszédságában, terebélyes fák alatt álló nagy sárga templomba, de már az első udvaron kikelt arculattal szaladt felém egy megrémült öreg koreai, folyton integetve s hadonázva karjaival, hogy nem szabad belépni. Elvemhez híven respektáltam a tilalmat s csakhamar kint álltam ujra az utcán, de riksakulim, egy koreai ember, ki ugy látszik szeretett volna még egy kissé pihenni s nem volt nagyon elragadtatva hirtelen megjelenésem által, tört angolsággal s félreérthetetlen jelek kíséretében azt a tanácsot adta nekem, hogy csak üssem jól mellbe az őrt s taszítsam félre az útamból, azután csak lépjek be nyugodtan. Visszafordultam

tehát s ugy cselekedtem, ahogy kulim ajánlotta, ki bizonyára járatosabb volt a fővárosi szokásokban, mint én. A mellbeütést ugyan elhagytam, de annál erélyesebben toltam ezuttal félre az öreget utamból, ki most volt még csak igazán megrémülve s folyton elhárító mozdulatokat tett karjaival. Látván, hogy a kérés nem használ, porba hullt előttem s lábaimat átkulcsolva rimánkodott, hogy forduljak vissza, mert leütik a fejét, ha bebocsát engemet ebbe a szent templomba, hová maga a császár jár imádkozni. Annyira őszinte benyomást tett reám szegény öregnek a kétségbeesése, hogy vissza-

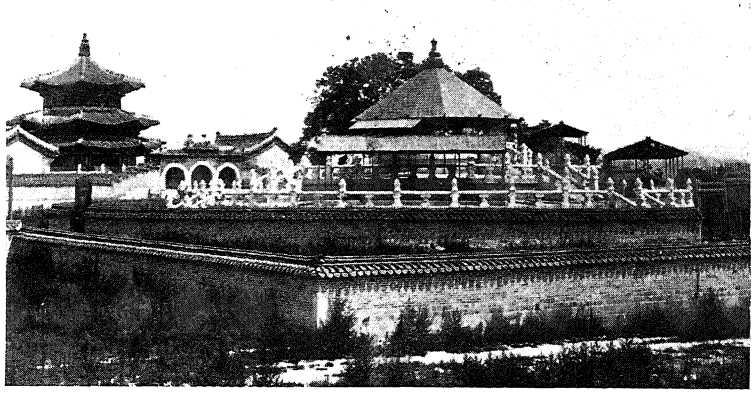

A sárga-templom Szöulban.

fordultam a kijárat felé, de előbb még elcsattintottam fényképmasinámat s így mégis csak magammal vittem a pekingi Ég-templomának udvarán látott nagy köralakú kőoltárhoz hasonlító alépítményen álló, kénsárga cseréppel fedett szent sárga templomot.

Azután belevetettem magamat a leghamisítatlanabb koreai városrészbe, mely sem Chinához, sem Japánhoz nem hasonlít s élveztem az uj dolog varázsát. Nagyon érdekes dolog ám eme vityillók között barangolni, a kisértetszerűen tovalibegő furcsa férfiak s még furább nők között. Lármának, zajnak nyoma sincs. Csöndes emberek a főváros lakói. Mintha ki volna halva az egész város. Mindenütt sok meztelen gyer-

mek az utcákon s ezernyi kutya kóborol mindenfelé, akár Konstantinápolyban. A félig kiszáradt patakok medrében guggoló asszonyok ferde kőlapokon sulykolják a fehér ruhát. A karfa nélküli ívelt kőhidakon nem is mennek, hanem valósággal átlibegnek a fehérruhás szellemalakok a tulsó partra; még a köveken sem hallani lépteik zaját. Két följegyzésre érdemes alak haladt előttem, két frissen vasalt tüllruhás férfi. Az egyiknek csak a fejebúbját befedő parányi kalap volt a fején, míg a másiknak legalább is másfélméter átmérőjű kalap diszítette koponyáját. A legjobb az volt a dologban, hogy a nagy kalapot kis ember, míg a kis kalapot hatalmas hórihorgas nagy ember viselte.

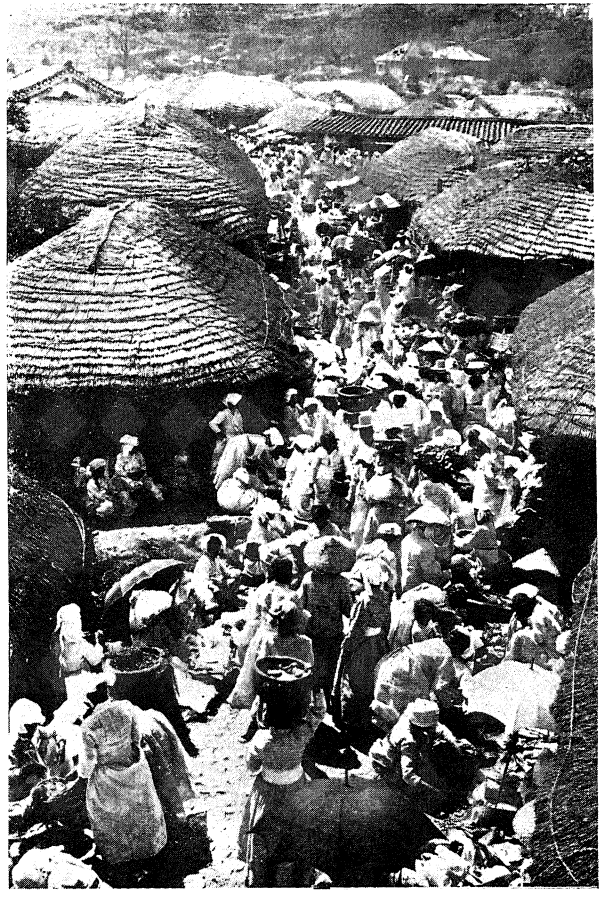

A koreai városrészben.

Fölmásztam a nyugati városkapura is, melynek mindkét emeletén koreaiak heverésztek a magukkal hozott tarka gyékényeken, a kellemes, hűs léghuzamban. A lusta, tunya emberek itt alusszák át az egész délutánt. A kapuról érdekes kilátás nyílik a várost átszelő széles utcára, a sok szürke

tetőre, a fölöttük elhúzódó ezernyi távirdasodronyra, az alant csilingelő villamosra, mely mellett lusta, lassú lépésekben halad két koreai kuli, vállaikon vive a nevetséges kis koreai palankint, melyben csak teljesen összekuporodva lehet helyet foglalni. Száz meg száz tehorhordó bikát húznak maguk után a nagykalapos bikavezetők, kik között egy-egy japán surran át kerékpárján. Így néz ki Szöulnak Andrássy-utja.

Gyalogosan, vezető nélkül, teljesen egyedül ődöngtem keresztül-kasul az ismeretlen városrésznek kacskaringós, szűk utcáin s mondhatom, hogy mégis teljes biztonságban éreztem ott magamat. A koreai nép még arra is lusta, hogy kissé fölemelje fejét az idegen ember láttára. Egyszerre csak a város közepén, a nagy harangnál jutottam ki a labyrintból. A harang tőszomszédságában van Szöulnak legfestőibb zuga, egy a török és arab bazárokra emlékeztető, L-formában megtört fedett utca, melyben sűrün egymás mellett tanyáznak az árusok, a földre kirakott bálványaikkal, a kőből faragott koreai oroszlánokkal és egyéb régiségekkel. Ott árulják a nagy barna szemüveget, a fehér pápaszemtokokat, a hosszúszáru pipát, a lószőr-cilindert s a damaszkusi munka modorában ezüsttel kivert vasdobozokat. Egy-két lépés távolságról nem csak csínosak, de határozottan művészeti becscsel bíróknak látszanak ezek a massziv vasdobozok. De ha közelebbről megtekintjük, nagyon hitvány, kezdetleges és goromba munka az egytől-egyig, melyeknek megvásárlásáról hamarosan lemon-

Koreai palankin.

dunk, midőn az értök kért mesés árakat halljuk. Koreában ritka még a turista s az élhetetlen koreai kereskedő azt hiszi, ha európait lát maga előtt, hogy no most üstökön kell ragadni a kinálkozó jó alkalmat s kifosztani a gazdag idegent. Legszebbek még az itt függő tigrisbőrök. Korea az óriási termetű tigrisek hazája. A három és fél méter hosszú

A szöuli bazárban.

tigrisbőr — fark nélkül mérve — nem tartozik a ritkaságok közé.

Láttam végre Szöulban szép koreai leányokat is. Épen midőn kiléptem a bazárból, négy riksa nyargalt a főutcán végig, melyek mindegyikében egy-egy bíborpiros, vagy violaszínü ruhába öltözött, szabályos arcu, szép fiatal leány ült. Bizony megfordultam utánuk. Simára fésült szép fekete hajuk hátul, egészen lent a nyaknál egyszerű, gömbölyű kontyban végződött, melybe aranyos fésük s virágok voltak tüzdelve.

Ezek a koreai nők ruhájától annyira elütő ruhákba öltözött fiatal leányok koreai gésák, azaz táncosnők s énekesnők, az ugynevezett „gisaing"-ok. Valami ünnepélyes lakomára vagy mulatságra mentek énekelni s a vendégeket szórakoztatni. Mint megtudtam, a csak csekély számu koreai gésák az állampénztárból húzzák fizetésüket s minden hivatalos lakomán s udvari ünnepélyen ott vannak. Ezek a leányok tulajdon-

Koreai „gisaing"-ok.

képen a koreai nők között a legintelligensebbek, legképzettebbek, kik írni, olvasni is tudnak, kik nemcsak énekelnek s zenélnek, de értik a legfinomabb társalgást is s valósággal Korea legszebb női. És épen ezekből a kívánatos nőkből nem választhat magának feleséget a műveltebb s előkelőbb koreai. Házába veheti kedvese gyanánt a gisaingot, de nem veheti el feleségül.

Leáldozóban volt a nap, midőn riksáink Szöul magas kapuján kirobogtak, melyet nem hiszem, hogy viszontlássak még egyszer életemben. Pedig szeretném ugy tiz év mulva

még egyszer látni a szép Szöult, hogy vajon mit csináltak akkorára belőle a szorgalmas japánok. Csakhamar benneültünk ujra a Csemulpó felé sietö vonatban. A békés esthangulatban mezeimunkáról hazatérő fehér koreaiakat láttam mindenütt a földek közti keskeny gyalogösvényeken. Rá sem nézett a vasútra egyikük sem. Nem nevetgéltek, nem énekeltek, de még csak nem is beszélgettek egymással ezek a különös emberek, a földkerekség legkomolyabb s legszomorúbb népének, a hajnalpír birodalmának fiai.

Este kilenckor már a hajón voltunk.

FUZÁN.

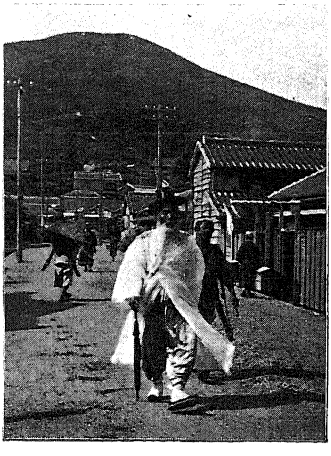

Koreai férfi.

Borongós, esős reggelen hagytuk el Csemulpót s délnek vettük útunkat a ködös Sárga-tengeren. Szürke, egyhangú, szinte elálmosító volt körülöttünk minden s hajókkal sem találkoztunk egész nap.

Másnap délelőtt megjelent azután előttünk a Korea déli csúcsa alatt fekvő nagy Quelpart sziget. Kétezer méter magas, impozáns hegyein sűrü felhők ültek. Egy helyen cukorsüveg alakú, meredek sziklasziget emelkedett ki magánosan a végtelen tengerből, mely alkalmas célpontnak kínálkozott tüzéreink ügyességének kipróbálására. A japánok hadviselési módszere szerint, nagy távolságról — valami tizennégy kilométernyiről — lőttünk a magános sziklára, tizenöt centiméteres ágyúinkból, a háborúban használt nagy töltéssel. A hajó egyik legjobb tüzére, egy dalmát halász adta le az első lövést. Rettenetes dörrenés reszkettette meg a levegőt s a nagy rázkódtatásba beleremegett az egész hajó, mi pedig kiváncsian szegeztük triédereinket a távoli szikla felé. Élesen sivítva hasította a sulyos acél-löveg a levegőt s néhány másodperc mulva hatalmas porfelhőt láttunk a magános szikla fölött. Mindjárt az első lövésre eltalálta a fiú a tengerből kiálló fogpiszkálót, mely a csúcsa körül lebegő porfelhővel ugy nézett ki néhány percig, mint egy tűzhányóhegy.

Délután négyóra felé jelentkeztek a ködös láthatáron Port-Hamilton hegyei s egy óra mulva tisztán láttuk már a sziget déli végén álló világító tornyot is. Sietnünk kellett, mert a tenger felületén fenyegető ködfelhők gomolyogtak felénk, időnként beborítva a sziget hegyeit is átlátszatlan szürke takarójukkal. Legfőbb ideje volt, hogy bejussunk a kikötőbe, mert negyedóra mulva talán már lehetetlen vállalkozás lett volna a bejutás, olyan egyformává tette a sűrü köd a tengert az éggel s a szárazfölddel. A tengerből meredeken s magasan kiemelkedő, bizarr körvonalú sziklák között kanyarodott be hajónk a természetes kikötőbe, melynek bejáratánál egy a természet alkotta hatalmas sziklakapu tetején áll a magas világító torony, míg a baloldali hegy legmagasabb pontján, a japánok által fölállított drótnélküli táviróállomás hatalmas póznáját látjuk ég felé meredni, akár csak Japánban, melynek partjain minden stratégiailag fontosabb ponton láttunk ilyen állomásokat. Magas hegyek között haladtunk beljebb a sötétkékvizű, teljesen sima öbölbe, melyen mint egy alpesi tó felületén, zajtalanul siklott tova a hajó. Port-Hamilton két kifli alakú, erdőborította hegyes szigetből áll, melyek homorulatukkal egymás felé fordulva, pompás nyugodt öblöt zárnak maguk közé. Dacára annak, hogy a kiflivégek között kilátni mindkét oldalon a nyilt tengerre, mégis nyugodt víz van idebent olyankor is, mikor a teljes erővel dühöngő orkán odakint már orgiákat ül s vadul hajtja maga előtt a fölkorbácsolt haragos hullámokat.

A szép zöld hegyek alján koreai falvakat vettünk észre a partok mentén; csupa egyforma szürke, szalmaboglyatetős kunyhókból álló falvakat. Egy-egy koreai halászbárka is siklott el mellettünk, hófehérbe öltözött koreai halászokkal, kik azonban egyetlen tekintetre sem méltatták hajónkat. A koreainál flegmatikusabb embereket sem láttam még életemben. A hegyeknek az öböl felé tekintő oldalain szorgalmasan dolgoztak az asszonyok a földeken. Már csaknem a csúcsokig meg is vannak a hegyek lejtői munkálva. Szép üde zöld minden s a földtáblákat szép élő-

sövény veszi mindenütt körül. Határozottan kellemes, barátságos kép.

Port Hamilton Korea déli csücske alatt fekszik a Korea-csatornában. A sziget valaha angol kézben is volt, de az angolok önkényt mondtak le annak birtokáról China és Oroszországnak abbeli igérete fejében, hogy nem fognak azok soha többé Korea birhatására áhítozni. Azután pedig az történt, ami már sokszor megesett a világon, hogy t. i. két vetélytárs között egy nevető harmadik lett a győztes s végre is Japán dugta zsebre Koreát. Mivel Port Hamilton is Koreához tartozik, természetes dolog, hogy ezen a szigeten is megvetették lábukat a japánok.

Alig vetettünk horgonyt az öböl közepén, midőn minden irányból versenyt eveztek felénk a kisebb-nagyobb számpánok s a sziget lakóinak sajátságos tutajai. Különösen érdekesek voltak ezek a három-négy fatörzsből összerótt tutajok, melyeknek egyik végén félméter magas korlát emelkedett, melynek közepén az egyetlen evezőlapát volt megerősítve, melyet úgy mint a számpánok farán levő evezőt, halfarkszerű mozgatásokkal kezelnek. Felnőtt embert nem láttunk egyikén sem a vízi járműveknek; nagyobbára teljesen meztelen sihederek s gyermekek ültek, illetve álltak azokon. Sokat nevettünk a kis gyermekeknek erősen kidomborodó hasán. Mint egy csattanásig felfújt disznóhólyag, ugy domborodott ki a kis emberek hasa. Már említettem egyszer, hogy a koreaiak jellegzetes nemzeti tulajdonsága a falánkság s ettől a mértéktelen evéstől kapják már a kis gyermekek is a nagy hasakat. Mindannak dacára kedvesek voltak ezek a gyermekek, a középen kettéválasztott és copfba font fekete hajukkal, nagy fekete szemeikkel s a mindig mosolygó arcocskákból kivillanó fehér fogaikkal. Legszívesebben leányoknak néztük volna őket, pedig fiú volt az egytől-egyig.

Leszállt az este. A szép élénk sárga égbolton mind sötétebb, helyenként csaknem acélkék, sűrü ködfelhők gomolyogtak s gurultak lomhán lefelé a hegyek lejtőin. Remek látvány! Micsoda szép komor színek! Csak a norvégiai

fjordokban lehet ilyesmit látni. Fekete éjszaka borult a falvakra is. Egyetlen házban sem látni fényt. A lenyugvó nappal nyugalomra térnek a koreaiak is. Csupán a halászbárkákon gyultak ki egymásután a tüzek. Most kezdődik a férfiak munkája, kik most indulnak az éjjeli halászatra.

Másnap furcsa gyermekhangok ébresztettek föl már hajnalban szendergésemből s fejem fölött legnagyobb meglepetésemre egy csinos leányfejet pillantottam meg, mely ismeretlen nyelven beszélt hozzám valamit. Már hajnali ötkor ott voltak a gyermekek tutajaikon hajónk alatt s olyan gagyogást vittek végbe, mintha egy egész regiment ruca s liba gágogott volna alattunk. Egy vállalkozó szellemű nebuló bedugta fejét kabinom kerek ablakán s ennek copfos feje volt a fölémhajló csinos leányfej. Zárva is tartottuk ettől kezdve a kabinok ablakait, mert a koreai ugy lop, mint a szarka. A kis tutajokon térdig a vízben állva, teljesen meztelenül ácsorogtak a heves szélben egész nap a négy-öt éves kis gyermekek. No ezek azután meg vannak edzve a hűlés ellen. A kadétok csupa szánalomból ledobtak egynek egy kimustrált rövid fehér alsónadrágot, melybe büszkén búját bele rögtön a leány külsejű koreai kis fiú. A nadrág persze fölért a hónaljáig s elől olyan bő volt, hogy nyugodtan belé lehetett volna még két gyermeket dugni. Egész délig türelemmel tartotta a fiú kis kezecskéivel az álla alatt a nadrágot, de délutánig mégis csak belefáradt a tartásba s inkább lehúzta ujra s összegöngyölítve szorongatta a hóna alatt. Letenni nem merte a drága kincset, nehogy egy nagyobb fiú elcsenje tőle. A másik gyermek, amelyiknek csak egy fehér sapkahuzat jutott a ruhakiosztásnál, határozottan jobban járt, mert a sapka legalább nem akadályozta a szabad mozgásban. Csak ebéd idején tüntek el egy félórára a gyermekek, de ebéd után megszaporodva tértek vissza a hajó alá, szép színeket játszó gyöngykagylókat is hozva magukkal, melyekkel valóságos cserekereskedést űztek. A pénzt nem szívesen vették, inkább ruhadarabokat akartak. Hát nem boldog zuga ez a világnak, hol nincs a pénznek értéke? Szakácsunk is egy pár

ócska cipőért vásárolta be a vacsorára feltálalt pompás halakat.

Azután megjelentek a felnőttek is a hajó alatt. Egész csomó számpán szorongott a hajólépcső alján, zsúfolva fehérruhás, cilinderes emberekkel, kik a hajódoktort keresték. Miután féltem, hogy exotikus betegségeket, vagy legalább is bőr- és szem-bajokat cipelhetnének be a koreai parasztok a hajóra, ha fölbocsátanám őket oda, tanácsosabbnak tartottam a tengeren libegő, nagyon is ingatag lapos járműveken tartani meg a nagy orvosi rendelést. Leszálltam tehát műszereimmel s kötszereimmel a számpánokba, melyeken alig lehetett mozogni, annyian álltak s ültek bennük. Sok érdekes dolog került kezeim alá. Volt ott bikatrágyával és tigrisszőrrel bekötözött, már üszkösödésnek indult seb, kifekélyesedett szemek s mindenféle exotikus bőrbajok. A koreaiak tágranyílt szemekkel bámulták meg fényes ollóimat, késeimet s egyéb műszereimet, melyekkel nem sokat teketóriáztam, — mit annál kevésbbé tehettem, mivel egyetlen mukkot sem értek koreaiul — hanem irgalom nélkül kivágtam minden kivághatót. Szegény emberek teljesen orvosi kezelés nélkül élnek itt a nagy szigeten, hová csak nagy ritkán téved néha napján egy-egy hadihajó, míg gőzhajók sohasem érintik. A koreai

Pacienseim Port-Hamilton-ban.

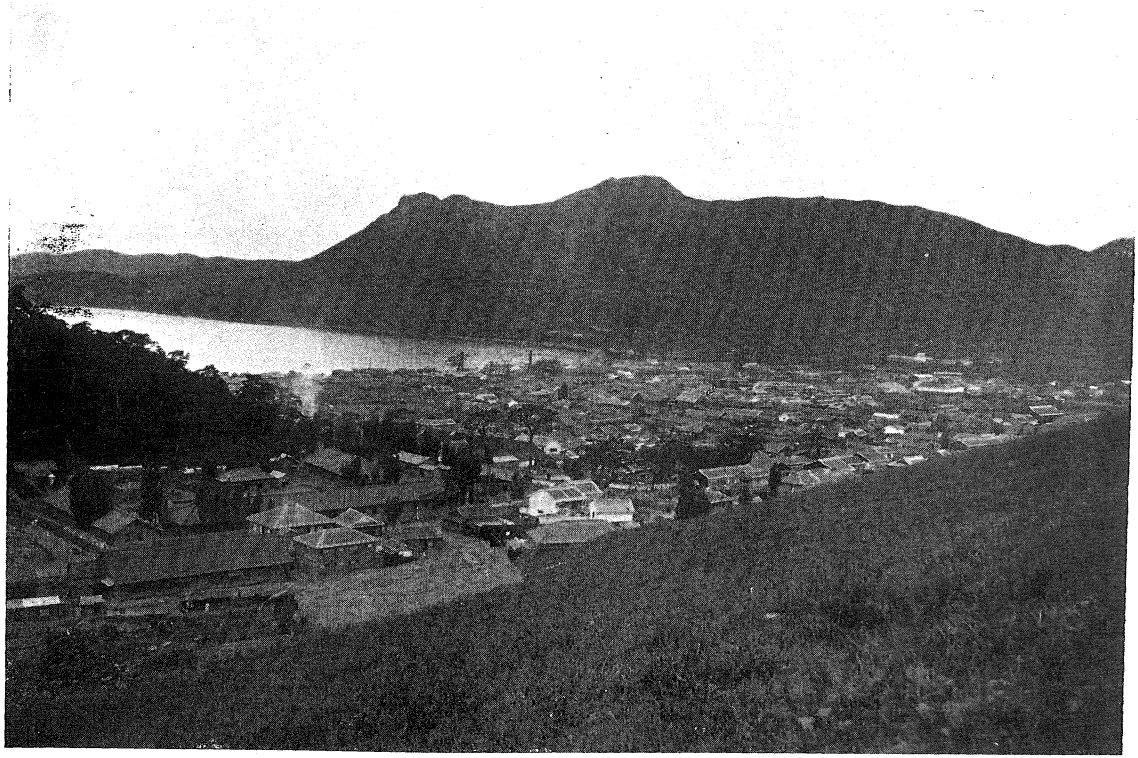

Fuzán egy része.

különben roppant türelmes és csendes, de ugy láttam, hogy meglehetősen együgyű népség. Legtalálóbban a koreai türelmes bikákkal lehetne őket összehasonlítani, mi azonban korántsem zárja ki, hogy ne lehetnének mindannak dacára boldogok s megelégedettek.

Port-Hamilton gyönyörű fekvésű hely. A tágas öblön örökösen friss tengeri szellő fujdogál keresztül, hol az egyik, hol a másik irányból. Micsoda felséges üdülőhelyet lehetne ebből a paradicsomi szigetből csinálni, de hát ennek mindjárt első és fő akadálya, hogy nincsen gőzhajó összeköttetése a kontinenssel.

Kimentem rövid időre a partra is, közelebbről megnézni egy ilyen koreai falut. Ennél nyomorúságosabb emberi lakásokat sem láttam még életemben. Hiszen a vándorcigányok sátra valóságos kastély ehez a viskókhoz képest. A falu közepén, egy terebélyes fa árnyában pipázgatva, szótlanul ültek a közömbös arcú koreai férfiak, kik még itt az Isten háta mögött sem tudnak megválni fekete cilindereiktől. A gyermekek, még a 16—18 évesek is teljesen meztelenül csatangoltak a tengerparton s csaknem mindegyiknek hátán lovagolt egy kis meztelen koreai csemete.

Délután hajónkra jött a port-hamiltoni világítótorony őre, egy japán ember, szép kék egyenruhában, fején az arany cseresznyevirággal diszített, aranyzsinóros angol sapkával. Vaskos angol árjegyzéket tartott kezeiben, melyben csupa világítótorony berendezéséhez való kellékek s lámpák illusztrációi voltak. Ennek a könyvnek a segélyével igyekezett megmagyarázni nekünk, hogy ő kicsoda s arra kért, hogy vinnők el őt is Fuzánba, hová még aznap volt hajónk indulandó. Parancsnokunk teljesítette a szegény ember kérését, ki sürgős családi ügyekben szeretett volna Fuzánba jutni, mely útat nem lett volna tanácsos a viharos időben vitorlás kis lélekvesztőn megtenni, aminőn rendes körülmények között utaznak Hamilton lakói Fuzánba. Csinos egyenruhájában ácsorgott a toronyőr a fedélzeten, míg csak el nem érkezett a délutáni zuhanyozás ideje, mely után rendesen

szellős japán kimonókban szoktunk volt egy órácskát elheverészni a fedélzeten. Alig pillantotta meg a mi japánunk a kimonókat, egyszeriben eltünt ő is egy sarokban, kinyitotta kis kézitáskáját, lehámozta magáról az európai egyenruhát s kimonóba bujt ő is. Szinte le lehetett olvasni arcáról a megkönnyebbülést, hogy letehette az európai kényelmetlen egyenruhát.

Egész éjjeli utazás után reggel kilenc óra körül kanyarodtunk be a bizarr sziklák s zöld hegyek övezte nagy öbölbe, melynek legbelsőbb részén fekszik Fuzán, mig az öböl másik végén a régi Fuzánnak tisztes korra mutató kőfalai látszottak. A levegő bámulatos tiszta s átlátszó volt, kezdett azonban kellemetlen meleg lenni. A japán város előtt vetettünk horgonyt, mely igen jól fest innét a közepén levő görbe fenyők koszorúzta hegygyel. A Korea déli partján, Japánnal szemben fekvő Fuzánban már évszázadokkal ezelőtt megvetették lábukat a japánok s a Korea ellen viselt hadjáratokban is mindig Fuzánnál szálltak partra a japán csapatok. Lehet mondani, hogy ez a legrégibb japán város Koreában, melynek teljesen japán jellege is van. Fuzán sok tekintetben fontos kikötő. Innét indul ki a Japánba vezető tengeralatti kábel, mely Tszusima szigetét is érinti; innét indul a japánok épitette nagy vasút föl a fővárosba, Szöulba, de meg Japánnal is mindennapos gőzhajó-összeköttetése van Fuzánnak. A Szanjó-vasút pompás gőzhajója tíz óra alatt átviszi innét az utasokat Simonoszekibe.

Közvetlen Fuzán előtt háromszáz méter magas hegy emelkedik ki a tengerből, mely mindig nyugodt vizet biztosít Fuzán kikötőjének, illetve az ott horgonyzó hajóknak. A város, melynek ma már tizenkétezer koreain kívül húszezernél több japán lakosa van, úgyszólván teljesen japán. Az uj város szabályos utcái a város közepén álló szép erdős hegy körül csoportosulnak. Árnyas kőlépcsők vezetnek föl a hegycsúcson álló Sintó-templomhoz s a körülötte lévő teabódékhoz, melyekből elragadó szép körpanorámát élvezhetünk az egész városra s a tengerre. Fuzán utcái kivétel nélkül

szélesek, egyenesek s mind derékszög alatt metszik egymást, mint a modern amerikai városokban. A főutcát, a Naka-dóri-t, a Japánból ismert üzletekkel, teaházakkal, céllövőbódékkal s a japán szinházakkal, mintha csak Kóbéból ültették volna ide át Korea földjére. Ha nem látnók az utcán a sok koreai teherhordót, kik a hátukon viselt furcsa alkotmányon cipelik a legsúlyosabb terheket, igazán azt hihetnők, hogy Japánban vagyunk.

A fuzáni kikötőben.

A koreaiak szegényes házai egészen a város szélén feküsznek s a japán városrész határán végighúzódó hosszú utcán van a koreai piac. Ott guggolnak a földre terített gyékényeken szorosan egymás mellett a fehérruhás asszonyok. Szinte fájnak szemeink a napon ülő sok fehérruhás alak láttára. Nagyobbára halakat, zöldséget, gyümölcsöt, bambusz-kosarakat, szalmakalapokat s a Koreában termő univerzális csodaszert, a ginzeng-gyökereket árulják a piacon. A ginzeng használata általános egész Chinában s azelőtt fontos gyógyszer volt Japánban is. Por alakban vagy arakban föloldva veszik be s az édeskés-keserű szerről azt tartják az ázsiai népek, hogy még a haldokló is talpraáll tőle, különösen, ha porrátört szarvasagancsot s porrátört tigriscsontokat is kevernek hozzá. A ginzeng-gyökerek beváltása azelőtt állami mo-

nopolium volt. Egy font ginzengért már az állam is körülbelül huszonöt koronát fizetett a termelőnek, míg Chinában már hetven, sőt nyolcvan koronájával fizetik a csodahatású gyökerek fontját.

Fuzánnak érdekes látványossága a tengerparton fekvő fedett, nagy halcsarnoka, mely kiállhatatlan bűzével megfertőzteti a környező városrész levegőjét. Orromat zsebkendőmmel befogva, közeledtem a halcsarnok felé, melyben rothadó cápa tetemekből álló nagy hegyet pillantottam meg. Valami háromszáz darab emberevő cápa idomtalan teteme feküdt ott egymáson. Valamennyinek le voltak már az uszonyai vágva. Fuzán előtt temérdek emberevő cápa tanyázik a tengerben s főkép a chinai piacokra szállított cápauszonyok kedvéért halásszák a nagyszájú, fertelmes állatokat. A koreaiak állítólag megeszik a cápa húsát is. Ugyancsak Fuzánban gyűjtik a sokféle ehető tengeri moszatokat s algákat, melyeknek a copfos chinaiakon kivül a japánok is lelkes fogyasztói. Sok japán édességet és cukrászsüteményt is a vékony kaucsukhártyához hasonló cukrozott algával burkolnak be.

Utcai piac Fuzánban.

Szokásom szerint Fuzánban is reggeltől-estig talpon voltam, fáradhatlanul járva be a várost s annak szép környékét. Dacára annak, hogy testem trainirozva volt már a melegben való egésznapi járkálásra, sehol sem izzadtam annyit életemben, mint épen Fuzánban. A forró üvegházi levegőben

alig tesz az ember harminc lépést, már is ugy átizzadja a könnyű nyári fehér ruhát, mintha a vízből húzták volna ki. Kövér cseppekben tör elő az izzadság minden pórusunkból és különös, hogy annak dacára sem érezzük magunkat sem bágyadtaknak, sem fáradtnak. Forrón tűz le a nap a tiszta kék égről, csupán a hegyeken ülnek ötven-száz méter magasságban az egyenes szélű, mozdulatlan szürke ködfelhők. A kabinomban megpenészedett minden; nem csak a szivarok és cigaretták, de a cipők s bőrtáskák is, melyeken egyetlen éjjelen centiméter vastag penészréteg képződik. Csak olyanok, kik maguk is foglalkoznak a fényképészettel, tudják kellőképen méltányolni, hogy milyen jókora adag önmegtartóztatás és türelem kellett hozzá, ebben a trópusi atmoszférában a légmentesen bezárt s elsötétített kabinban előhívni fényképeimet. Teljes ruhátlanságban, a sebesen forgó villamos-legyezővel hátam mögött, jégdarabokkal telerakott előhívó-csészékben sikerült csak koreai képeimet megmentenem, melyeknek már a fölvétele is tengernyi izzadságomba került.

Házak a város szélén.

Egy izben keresztül-kasul bolyongva a városon, egy utca végén váratlanul kiértem a tengerpartra, hol nyüzsgő tarka élet tárult föl szemeim előtt. Apraja-nagyja ott lubickolt a tengerben, élvezve a pompás hullámverést. Fuzánban is bebizonyosodik a közmondás, hogy ahány ház, annyi szokás.

Nem volt ott a hosszú kavicsos parton egyetlen bódé vagy sátor sem s mindenek szemeláttára vetkőztek le az emberek, egyszerűen a parton hagyva ruháikat. Fuzánban az a divat, hogy az asszonyok s leányok rövid férfi-úszónadrágba bújnak s a fejükre vett keskeny japán törülközővel védve szép frizurájukat, lépnek a sós hullámokba. A férfiak már feleslegesnek tartják a rövid úszónadrágot is s azon módon, mint a hogyan Ádám apánk sétált valaha a paradicsomban, sétálnak fel s alá a parton. Bár mint később láttam, a hölgyekre nézve sem kötelező az úszónadrág. Három 16—18 év körüli csínosan öltözött, szemrevaló fiatal leány fordult épen ki egy utcából a tengerpartra, kik pillanat alatt ledobták magukról kimonóikat s mint a mythologiai Vénusz sétáltak be a hűs habokba. Ruhátlanságukon nem ütközött meg senki, még a parton sétáló fehér keztyűs japán rendőr sem és csak később, midőn fényképgépemmel közeledtem a csoport felé, hogy megörökítsem albumom számára a nem mindennapi jelenetet, lett a rendőr figyelmes gépem csattanására s látva európai mivoltomat, rögtön átértette a helyzetet s a dekorum kedvéért kérdőre is vonta a sokaság közepén teljesen meztelenül álló leányt, hogy hol hagyta az úszónadrágját.

A tengerifürdőben.

Egy a tengerbe nyúló, cölöpökön álló kis teabódé terraszán hüsítettem magamat a gyalult jéggel élvezett japán ásványvízzel s gyönyörködtem az alattam nyüzsgő tarka sokadalomban. A parton véges-végig koreai férfiak ültek, fejükön az elmaradhatatlan cilinderrel, szájukban hosszúszárú

pipával s nézték a fürdőzőket, de ők maguk nem fürödtek. A koreai férfi, a nehéz munkákat végző kulit kivéve, nem dolgozik semmit sem. Elvégzik helyettük a dolgot az asszonyok, ők inkább sétálni s parádézni mennek szépen vasalt, átlátszó tüll-ruhájukban, vagy pedig mint Fuzánban is, kiülnek a tengerpartra, hogy nézzék a fürdőző japán menyecskéket s leányokat. Talán nincs is olyan rossz gusztusuk ezeknek a koreai férfiaknak!

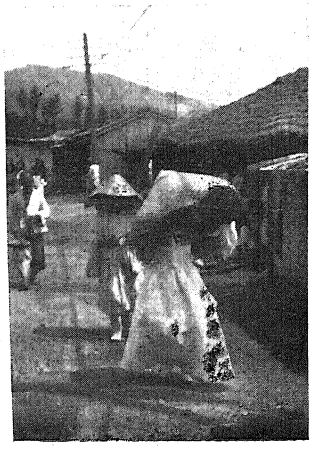

Nagykalapos nő.

* * *

Sajnálom, hogy nem volt alkalmam több koreai várost is látnom, bár én már a látottak után is japán tartománynak tekintem Koreát s csak idő kérdése, hogy mikor fog az mint érett gyümölcs Japán ölébe hullani. Szerény nézetem szerint jól járt Korea, hogy japán kézbe került, mivel a japánok nem ülnek ölbe tett kezekkel, hanem céltudatosan dolgoznak s bizonyára rövid idő alatt olyan virágzóvá teszik a természeti kincsekben gazdag „hajnalpír birodalmát“, amilyenné sohasem lett volna az orosz kézben.

* * *

1910 nyarán végleg bekebelezték Koreát Cso-szen tartomány neve alatt a nagy japán birodalomba.

VELŐSY LIPÓT-
KÖNYVTÁR

DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI
TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM
KÖNYVTÁRA
5006 1937
napódási napiószám.

Hogyan köszönnek a japán nők.

KÉT ÉV KELETÁZSIÁBAN című műnek második kötete: JAPÁN, már sajtó alatt van. Az elsőnél még vaskosabb kötetet körülbelül 300 érdekes kép diszíti. Könnyed, elbeszélő modorban tárgyalja

a szerző ebben a könyvben a fölkelő nap birodalmát, az Ázsia szélső keletén váratlanul megjelenő fiatal nagyhatalmat. Személyes tapasztalatai s benyomásai alapján óhajt hű képet nyujtani arról a napos, virágos, szép országról, amelyikben még olyan sok-sok boldog ember él s amelyet alkalma volt szerzőnek több irányban, több izben beutaznia.

A második kötet tartalma:

A japánokról.
Nagaszaki.
Kobe és Oszaka.
Japán régi fővárosában.
Yokoháma.
Tokió.
A negyvenhét hűséges ronin.
A Hakone-hegységen át a japán Riviérára.
Idyllikus napok Japánban.
Japán legnagyobb szentélyénél.
Nikko.
A japánok szent szigetén.
Hakodáte.
Japán nyugati partjain.
Kagosima és Beppu.
Port-Arthur és Dalny.
Útban hazafelé. Saigon.

A mű ára 16 korona. Aki mindkét kötetet egyszerre rendeli meg, 30 koronáért kapja meg az egész művet. Megrendelések Dr Bozóky Kálmán, közalapitványi kir. jogügyi tanácsos cimére, Budapest, IX., Vámház-körút 7. II. emelet küldendők, akinél a mű részletfizetésre is megrendelhető.

ÚTI-VÁZLAT.

MANDZSURIA
HOKKAIDO
(Jesso)
Hakodate
VLADIVOSZTOK
JAPÁN TENGER
KOREA
SÖUL
NIPPON
TOKIO
Jokohama.
PEKING
Tientsin
San-Hai-Kwan
Csingvantáu
Peitaho
Dalni
Port-Arthur
Wei-Hei-Wei
Csemulpo
Csifu
Cap-Santung
Tsi-nan-fu
Tsingtau
Hoang-ho
Hoang-ho régi medre
Fusan
Csatorna
Korea
Osaka
Port-Hamilton
SÁRGA TENGER
Quelpart
NAGASAKI
KIUSU
CHINAI
NANKING
Jang-tsze-kiang
Szucsau
SANGHÁJ
Mérték: 1:15.000,000
BIRODALOM
KELET CHINAI TENGER
RIU KIU
Fucsau
Pagoda
Márvány-hegyek
Amoy
KANTON
Gyöngy-folyó
Sui-Hing
HONGKONG
Makao
FORMOSA
TONKINGI ÖB.
HAI NAN
TENGER
ANNAM
CHINAI
COCHINCHINA
DÉL.
Me-Kong
SAIGON
Cap St. Jaques
Pulo-Condor

ORSZ. PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR

VELŐSY LIPÓT-KÖNYVTÁR

Fontosabb távolságok:

Póla—Port-Said . . .	= 2306 km.
Port Said—Szuez . . .	= 161 »
Szuez—Áden	= 2428 »
Áden—Colombó . . .	= 3880 »
Colombó—Singapore .	= 2910 »
Singapore—Hongkong .	= 2562 »
Hongkong—Sanghái . .	= 1532 »
Sanghái—Tiencin . .	= 1350 »
Sanghái—Vladivostok .	= 1898 »

Mérték: 1:90.000,00

Általános útirány

Északi sark.
Grönland.
Ferencz József föld.
ÍSLAND.
ATLANTI OCZEÁN
EURÓPA
PÁRIS.
BERLIN.
MADRID.
BUDAPEST.
RÓMA.
FEKETE T.
Sz. Péterv.
MOSZKVA.
OMSK.
TOMSK.
IRKUTSK.
Jenissei
SZIBÉRIA
Lena
VLADIVOSZTOK
PEKING.
CANTON
SAIGON
ADEN.
Port Said.
Szuez
Colombo
Ceylon
Singapore
BORNEO
CELEBESZ
Sumatra
JAVA
INDIAI OCZEÁN
AUSZTRÁLIA.
RÁKTÉRITŐ
EGYENLÍTŐ
ARÁBIA
AFRIKA
Niger
Nilus
ÉSZAKI JEGTENGER